

నవమ స్కంధము : ఉపోద్ఘాతము

9-1-క.

శ్రీరాజిత! మునిపూజిత!

వారిధి గర్వాతిరేక వారణ బాణా!

సూరిత్రాణ! మహోజ్జ్వల

సారయశస్సాంద్ర! రామచంద్ర నరేంద్రా!

టీకా:

శ్రీరాజిత = రామా {శ్రీరాజితుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి)చేత రాజితుడు (ప్రకాశించెడి వాడు), రాముడు};

మునిపూజిత = రామా {ముని పూజితుడు - మునులచే పూజింపబడువాడు, రాముడు}; వారిధి

గర్వాతిరేక వారణ బాణా = రామా {వారిధి గర్వాతిరేక వారణ బాణుడు - వారిధి (సముద్రుని)

గర్వాతిరేక(గర్వాతిశయమును) వారణ (వారించిన) బాణుడు (బాణముగలవాడు), రాముడు};

సూరిత్రాణ = రామా {సూరిత్రాణుడు - సూరి (పండితులను) త్రాణుడు (కాపాడెడివాడు), రాముడు};

మహోజ్జ్వలసారయశస్సాంద్ర = రామా {మహోజ్జ్వలసారయశస్సాంద్రుడు - మహా (గొప్ప) ఉజ్జ్వల

(ప్రకాశవంతమైన) సార (చేవగలిగిన) యశస్ (కీర్తి) సాంద్రుడు (దట్టముగాగలవాడు), రాముడు};

రామచంద్రనరేంద్రా = రామా {రామచంద్రనరేంద్రుడు - రాముడనెడి చంద్రునివంటివాడైన

నరేంద్రుడు (రాజు), రాముడు}.

భావము:

లక్ష్మీగలిగి ప్రకాశించే వాడా! మునులు పూజించు వాడా! సముద్రుడి గర్వం సర్వం పోగొట్టిన
బాణం గల వాడా! పండితులను కాపాడే వాడా! బహు ప్రకాశవంతమైన గొప్పకీర్తి గల వాడా!
శ్రీరామచంద్ర ప్రభూ! అవధరించు.

9-2-వ.

మహనీయ గుణగరిష్ఠులగు నమ్ముని శ్రేష్ఠులకు నిఖిలపురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుడైన
సూతుం డిట్లనియె; నట్లు ప్రాయోపవిష్ఠుం డయిన పరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రుం గనుంగొని.

టీకా:

మహనీయ = గొప్ప; గుణ = సుగుణములుతో; గరిష్ఠులు = శ్రేష్ఠులు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; ముని =
మునులలో; శ్రేష్ఠులు = ఉత్తముల; కున్ = కు; నిఖిల = సమస్తమైన; పురాణ = పురాణములను;
వ్యాఖ్యాన = వివరముగా చెప్పెడి; వైఖరీ = విధానము; సమేతుండు = కలిగినవాడు; ఐన = అయిన;
సూతుండు = సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; అట్లు = ఆ విధముగ;
ప్రాయోపవిష్ఠుండు = ప్రాయోపవేశదీక్షగలవాడు {ప్రాయోపవేశము - ఆహారాదులను విడచి
మరణమునకై వేచియుండుట}; అయిన = ఐనట్టి; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు యనెడి; నరేంద్రుండు = రాజు
{నరేంద్రుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ =
గొప్పవానిని; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

గొప్ప గుణములు కలిగిన ఆ మునీశ్వరులతో అఖిల పురాణాలను వివరించటంలో నేర్పరి అయిన
సూతమహర్షి ఇలా అన్నాడు. "ప్రాయోపవేశం చేసి ఉన్న పరీక్షితు మహారాజు శుకమహర్షిని చూసి.

నవమ స్కంధము : సూర్యవంశారంభము

9-3-స్రీ.

"మనువుల నడవళ్ళు ముర్యాదలును వింటి-

మన్వంతరంబున మాధవుండు

దిరిగిన జాడలు దెలిసె సత్యవ్రతుం-

డను రాజు ద్రవిళదేశాధిపుండు

పోయిన కల్పాంతమున విష్ణు సేవించి-

విజ్ఞానమును బొంది వెలుగుతేని

కతఁడు వైవస్వతుండై పుట్టి మను వయ్యె-

నతనికి నిక్షాకుఁడైదిగాఁగఁ

9-3.1-తే.

బదురు గొడుకులు గల రంధ్రు, పురంగ వారి

వంశ మేరీతి వర్తించె? వారిలోనఁ

జనినవారిని, జనువారిఁ, జనెడువారిఁ

జెప్పవే వ్యాసనందన! చిత్తగించి.

టీకా:

మనువుల = చతుర్దశమనువుల {చతుర్దశమనువులు - 1స్వాయంభువ 2స్వారోచిష 3ఉత్తమ

4తామస 5రేవత 6చాక్షుస 7వైవస్వత (ప్రస్తుతమనువు) 8సూర్యసావర్ణిక 9దక్షసావర్ణిక

10బ్రహ్మసావర్ణిక 11రుద్రసావర్ణిక 12దర్మసావర్ణిక 13రౌచ్య 14భౌమ్యులు; నడవళ్ళు = నడవడికలు;

మర్యాదలును = యశస్సులు; వింటి = విన్నాను; మన్వంతరంబున = మన్వంతరములలో;

మాధవుండు = విష్ణుమూర్తి {మాధవుడు - లక్ష్మీదేవికి భర్త, విష్ణువు}; తిరిగిన = సంచరించిన;

జాడలున్ = వివరములు; తెలిసెన్ = తెలిసినవి; సత్యవ్రతుండు = సత్యవ్రతుడు; అను = అనెడి; రాజు =

రాజు; ద్రవిళ = ద్రావిడ; దేశ = రాజ్యమునకు; అధిపుండు = రాజు; పోయిన = గడచిపోయినట్టి;

కల్పాంతమునన్ = కల్పముచివరలో; విష్ణున్ = విష్ణుమూర్తిని {విష్ణువు - విశ్వమున వ్యాపించి

యుండువాడు, హరి; సేవించి = కొలిచి; విజ్ఞానమునున్ = తత్త్వమును; పొంది = తెలిసికొని;

వెలుగుతేని = సూర్యునికి; అతఁడు = అతను; వైవస్వతుండు = వైవస్వతుడు; ఐ = అనెడి

పేరుగలవాడై; పుట్టి = జన్మించి; మనువు = మనువు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతని = వాని; కిన్ = కి;

ఇక్ష్వాకుడు = ఇక్ష్వాకుడు; ఆదిగాగ = మున్నగువారు; పదురు = పదిమంది; కొడుకులు = పుత్రులు;
 కలరు = ఉన్నారు; అండ్రు = అనెదరు;
 పరగ = ప్రసిద్ధమైన; వారి = వారియొక్క; వంశము = వంశము; ఏరీతి = ఎలా; వర్తించె = గడచినది;
 వారి = వారి; లోనన్ = అందు; చనినవారినిన్ = పూర్వులను; చను = ప్రస్తుతపు; వారిన్ = వారిని;
 చనెడు = పుట్టబోవు; వారిన్ = వారిని; చెప్పవే = చెప్పుము; వ్యాసనందవ = శుకుడా
 {వ్యాసనందనుడు - వ్యాసుని కొడుకు, శుకుడు}; చిత్తగించి = దయచేసి.

భావము:

"శుకమహర్షి! 1స్వామంభువ 2స్వారోచిష 3ఉత్తమ 4తామస 5రేవత 6చాక్షుస 7వైవస్వత
 (ప్రస్తుతమనువు) 8సూర్యసావర్ణిక 9దక్షసావర్ణిక 10బ్రహ్మసావర్ణిక 11రుద్రసావర్ణిక 12దర్మసావర్ణిక
 13రౌచ్య 14భౌములు అనే చతుర్దశమనువుల నడవడికలు యశస్సులు విన్నాను. ఆయా
 మన్వంతరములలో మాధవుడు సంచరించిన వివరములు తెలిసినవి. సత్యవ్రతుడు అనే రాజు
 ద్రావిడ రాజ్యమునకు రాజు గడచిపోయినట్టి కల్పము చివరలో విష్ణుమూర్తిని కొలిచి తత్త్వమును
 తెలిసికొన్నాడు. సూర్యునికి అతను వైవస్వతుడు అనే పేరుతో జన్మించి మనువు అయ్యాడు. వానికి
 ఇక్ష్వాకుడు మున్నగువారు పదిమంది పుత్రులు పుట్టారు కదా. ప్రసిద్ధమైన వారి వంశము ఎలా
 గడచినది. వారిలో పూర్వులను, ప్రస్తుతపు వారిని, పుట్టబోవు వారిని దయచేసి చెప్పుము.

9-4-క.

చెవులార నేడు వినియెద

రవివంశమునందుఁ గలుగు రాజుల కీర్తుల్

వివరింపు వరుసతోడను

భువిఁ బుణ్యుల కీర్తి వినినఁ బుణ్యము గాదే!"

టీకా:

చెవులార = మనస్ఫూర్తిగా; నేడు = ఇవాళ; వినియెద = వింటాను; రవివంశమున్ =
 సూర్యవంశము; అందున్ = లో; కలుగు = ఉండెడి; రాజుల = రాజులయొక్క; కీర్తుల్ = యశస్సులను;
 వివరింపు = వివరముగాతెలుపుము; వరుస = క్రమ; తోడను = బద్ధముగా; భువిన్ = లోకమునందు;

పుణ్యుల = పుణ్యాత్ముల; కీర్తిన్ = గొప్పచరితములు; వినినన్ = విన్నచో; పుణ్యము = పుణ్యము; కాదే = కలుగునుకదా.

భావము:

చెవులారా వింటాను; సూర్యవంశములోని రాజుల యశస్సులను వివరముగా తెలుపుము.
లోకమునందు పుణ్యాత్ముల గొప్పచరిత్రలు వినడం పుణ్యము కదా."

9-5-వ.

అనినం పరాశరముని మనుమం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; పరాశరముని మనుమండు = శుకుడు (పరాశరముని మనుమడు - పరాశరుని పుత్రుడు వ్యాసుడు అతని పుత్రుడు శుకుడు); ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

అనగా శుకముని ఈ విధముగ చెప్పెను.

9-6-ఆ.

"వినుము, మనువుకులము వేయి నూతేండ్లును

బరగ విస్తరించి ప్రలుకరాదు,

నాకుఁ దోచినంత నరనాథ! వేగంబ

యెలుకపడఁగఁ బ్రీతి నేర్పరింతు.

టీకా:

వినుము = వినుము; మనువు = మనువుయొక్క; కులము = వంశవృత్తాంతము; వేయినూలు = నూరువేల; ఏండ్లును = సంవత్సరములైనను; పరగ = నడపినను; విస్తరించి = వివరించి;

పలుకరాదు = చెప్పుటసాధ్యముకాదు; నాకున్ = నాకు; తోచిన = తట్టిన; అంత = వరకు; నరనాథ = రాజా {నరనాథుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}; వేగంబ = శీఘ్రముగ; ఎఱుకపడగన్ = తెలియునట్లు; ప్రీతిన్ = ప్రేమతో; ఏర్పరింతు = తెలిపెదను.

భావము:

"రాజా! శ్రద్ధగా వినుము. మనువుయొక్క వంశవృత్తాంత మంతా నూరువేల సంవత్సరములు ఐనా చెప్పుట సాధ్యము కాదు. నాకు తోచినంత వరకు తెలిపెదను.

9-7-క.

ఎక్కువ దక్కువ పొడవుల

కైక్కిటి మొదలయిన పురుషుఁ డీంతయుఁ జెడఁ దా

నొక్కఁడుఁ గల్పాంతంబున

నక్కజమై నిల్చె విశ్వ ముతఁడై యుంటన్.

టీకా:

ఎక్కువతక్కువ = పెద్ద చిన్న; పొడవుల = ప్రాణులకు; ఎక్కటి = కేవలము, అద్వితీయుడ; మొదలు = మూలమైనవాడు; అయిన = ఐన; పురుషుడు = అంతరాత్మ; ఇంతయున్ = ఈ సృష్టి సమస్తమున్; చెడన్ = లయమైనను; తాన్ = తను; ఒక్కడు = ఒక్కడే ఏకాంతముగ; కల్పాంతంబునన్ = ప్రళయకాలమునందును; అక్కజము = అదిక్కుడు; ఐ = అయ్యి; నిల్చెన్ = మిగిలియుండెను; విశ్వమున్ = సృష్టిసమస్తము; అతడు = తాను; ఐ = అయ్యి; ఉంటన్ = ఉండుటచేతను.

భావము:

కేవలము, అద్వితీయుడు పరమాత్మ సర్వ ప్రాణులకు మూలమైనవాడు, అంతరాత్మ. ఈ సృష్టి తానే అయ్యి ఉండుట చేత, సమస్తము లయమైనను తను ఒక్కడే ఏకాంతముగ ప్రళయకాలము నందునను మిగిలి ఉంటాడు.

నవమ స్కంధము : వైవస్వతమనువు జన్మంబు

9-8-సీ.

భూమీశ! యమ్మహాపురుషుని నాభిమ-

ధ్యమున బంగారుఁ గెందమ్మి మొలిచె;

నాదమ్మిపూవులో నటమీదఁ దనయంత,-

నాలుగు మోముల నలువ పుట్టి;

నాబ్రహ్మమనమున నట మరీచి జనించె-

గ్రశ్యపుం డతనికిఁ గలిగెనంత,

నాకశ్యపునికి దక్షాత్మజ యదితికి-

గొమరుడై చీకటి గొంగ పొడమె;

9-8.1-తే.

జలజ బంధుని పెండ్లాము సంజ్ఞ యందు

శ్రాద్ధదేవుండు మనువు సంజాతుఁ డయ్యె;

మనువునకు శ్రద్ధ యనియెడి మగువ యందుఁ

బదురు గొడుకులు గలిగిరి భద్రయశులు.

టీకా:

భూమీశ = రాజా {భూమీశుడు - భూమికి ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు}; ఆ = ఆ; మహాపురుషుని =

గొప్పవాని; నాభి = బొడ్డు; మధ్యమున = మధ్యలో; బంగారు = బంగారపు; కెందమ్మి =

ఎఱ్ఱటిపద్మము; మొలిచెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆయొక్క; తమ్మిపూవు = పద్మము; లోనన్ = అందు;

అటమీద = ఆపైన; తనయంత = తనంతటతనే, స్వయంభువుగా; నాలుగుమోములనలువ =

చతుర్ముఖబ్రహ్మ {నాలుగుమోములనలువ - నాలుగు వ, చతుర్ముఖ బ్రహ్మ}; పుట్టెన్ = జన్మించెను;

ఆ = ఆయొక్క; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; మనమున్ = మనసునందు; అట = అక్కడ; మరీచి = మరీచి;

జనించెన్ = పుట్టెను; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; అతని = వాని; కిన్ = కి; కలిగెన్ = పుట్టెను; అంతన్ =

అంతట; ఆ = ఆ; కశ్యపున్ = కశ్యపుడి; కిన్ = కి; దక్ష = దక్షునియొక్క; ఆత్మజ = కుమార్తె (ఆత్మజ - తనకు పుట్టినది, కూతురు); అదితి = అదితి; కిన్ = కి; కొమరుడు = పుత్రుడు; ఐ = అయ్యి; చీకటిగొంగ = సూర్యుడు (చీకటిగొంగ - చీకటికి గొంగ (శత్రువు), సూర్యుడు); పొడమె = పుట్టెను.

జలజబంధుని = సూర్యుని, వివస్వతుని (జలజబంధుడు - జలజము (పద్మము)నకు బంధుడు, సూర్యుడు); పెండ్లాము = భార్య; సంజ్ఞ = సంధ్యాదేవి; అందు = అందు; శ్రాద్ధదేవుండు = వైవస్వతు యనెడి; మనువు = మనువు; సంజాతుండు = పుట్టినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; మనువున్ = ఆ మనువున; కున్ = కు; శ్రద్ధ = శ్రద్ధ; అనియెడి = అనెడి; మగువ = భార్య; అందున్ = అందు; పదురు = పదిమంది; కొడుకులు = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; భద్ర = పవిత్రమైన; యశులు = కీర్తిగలవారు.

భావము:

రాజా! ఆ మహాత్ముని బొడ్డునందు ఎఱ్ఱటి బంగారపు పద్మము పుట్టింది. ఆ పద్మము పైన తనంతటతనే స్వయంభువుగా చతుర్ముఖబ్రహ్మ జన్మించాడు. ఆ బ్రహ్మదేవుని మనసు నందు మరీచి పుట్టాడు. కశ్యపుడు వానికి పుట్టాడు. ఆ కశ్యపుడికి, దక్షుని కుమార్తె అదితి అందు సూర్యుడు పుట్టాడు. సూర్యునికి భార్య సంధ్యాదేవి అందు శ్రాద్ధదేవుడు అనుపేరు గల వైవస్వత మనువు పుట్టాడు. ఆ మనువునకు భార్య శ్రద్ధ యందు పదిమంది పుత్రులు పుట్టారు.

9-9-వ.

వార లిక్ష్వాకుండును, నృగుండును, శర్యాతియు, దిష్టుండును, ధృష్టుండును, గరూశకుండును, నరిష్యంతుడును, బృషద్ధుండును, నభగుండును, గవియు నన నెగడి; రటమున్న మనువు కొడుకులు లేని వాడయి, మిత్రావరుణుల నుద్దేశించి.

టీకా:

వారలున్ = వారు; ఇక్ష్వాకుండును = ఇక్ష్వాకుడు; నృగుండును = నృగుడు; శర్యాతియున్ = శర్యాతి; దిష్టుండును = దిష్టుడు; ధృష్టుండును = ధృష్టుడు; కరూశకుండును = కరూశకుడును; నరిష్యంతుడును = నరిష్యంతుడు; బృషద్ధుండు = బృషద్ధుడు; నభగుండు = నభగుడు; కవియున్ = కవి; అనన్ = అనుపేరుగలిగి; నెగడిరి = వర్ధిల్లిరి; అటమున్న = అంతకుముందు; మనువు = ఆ మనువు; కొడుకులు = పుత్రులు; లేని = కలుగని; వాడు = వాడు; అయి = అయ్యి; మిత్రావరుణులన్ =

ఆదిత్యులను {ద్వాదశాదిత్యులు - 1ఇంద్రుడు 2ధాత 3పరశ్మన్యుడు 4తష్ట 5 పూషుడు 6అర్యముడు 7భగుడు 8వివస్వంతుడు 9విష్ణువు 10 అంశుమంతుడు 11వరుణుడు 12మిత్రుడు}; ఉద్దేశించి = గురించి.

భావము:

వారు ఇక్ష్వాకుడు, నృగుడు, శర్యాతి, దిష్టుడు, ధృష్టుడు, కరూశకుడును, నరిష్యంతుడు, పృషద్రధుడు, నభగుడు, కవి. అంతకు ముందు ఆ మనువు పుత్రులు కలుగలేదని ఆదిత్యులను గురించి యాగం తలపెట్టాడు....

నవమ స్కంధము : సుద్యుమ్నాదుల చరిత్ర

9-10-సీ.

మనువు బిడ్డలు పుట్ట మఖ మాచరించుచో-

నతని భార్యయు హోత నాశ్రయించి

"కూతురు పుట్ట నాకుం జేయు"మని పల్కి-

వరభక్తితోఁ బయోవతము సలిపె;

నాసతి చెప్పిన ట్లధ్వర్యుఁడును హోత-

నగుఁగాక! వేలుపు మనుచుఁ బలికె;

హవి సందుకొని కూతు రయ్యెడు మని వష-

ట్రారంబు చెప్పుచుఁ రదిసి వేల్చు

9-10.1-తే.

హోత పెడచేత నిల యను నువిద పుట్టె

దానిఁ బొడగని మనువు సంతాప మంది,

"కొడుకుమేల్ గాక; యేటికిఁ గూతు? రకట

చెప్పవే"యని పోయె వసిష్ఠకడకు.

టీకా:

మనువు = (వైవత్స) మనువు; బిడ్డలు = పుత్రులు; పుట్టన్ = కలుగుటకు; మఖమున్ = యజ్ఞమును;
ఆచరించుచోన్ = చేయునప్పుడు; అతని = అతని యొక్క; భార్యయున్ = పెండ్లాము; హోతన్ =
హోతను (హోత - హోమము (అగ్నికర్మను) చేయువాడు); ఆశ్రయించి = చేరి; కూతురు = పుత్రిక;
పుట్టన్ = కలుగునట్లు; నా = నా; కున్ = కు; చేయుము = చేయవలసినది; అని = అని; పల్కి = అడిగి;
వర = ఉత్తమమైన; భక్తిన్ = భక్తి; తోన్ = తోటి; పయోవ్రతమున్ = పయోవ్రతమును (పయోవ్రతము -
నీరుమాత్రము తీసుకొనెడి ఉపోషము, నిరాహార వ్రతము); సలిపె = చేసెను; ఆ = ఆ; సతి = స్త్రీ;
చెప్పిన = అడిగిన; అట్ల = ఆ విధముగ; అధ్వర్యుడును = అధ్వర్యుడు (అధ్వర్యుడు - యాగమునందు
అధ్వర్యము చేయు ఋత్విక్కుడు, యాజి); హోతన్ = హోతను; అగుగాక = కానిమ్ము; వేలుపుము =
హోమముచేయుము; అనుచున్ = అంటూ; పలికెన్ = చెప్పెను; హవిన్ = హోమద్రవ్యమును
(హవిస్సు - 1హోమము చేయుటకైన ఇగురబెట్టిన అన్నము 2నెయ్యి); అందుకొని = తీసుకొని;
కూతురు = పుత్రిక; అయ్యెడుము = కలుగుగాక; అని = అని; వషట్కారంబు = వషట్కారములు
(వషట్కారము - వేల్పునపుడు హవిస్సు త్యాగము చేయుచు వౌషట్ అని పలుకుట); చెప్పుచున్ =
పలుకుతు; కదిసి = చేరి; వేల్వన్ = ఆహుతిచేయగా.
హోత = హోతయొక్క; పెడచేతన్ = తప్పుపనివలన; ఇల = ఇల; అనున్ = అనెడి; ఉవిద = ఇంతి, స్త్రీ;
పుట్టన్ = కలిగినది; దానిన్ = దానిని; పొడగని = చూసి; మనువు = ఆ మనువు; సంతాపము =
బాధ; అంది = పడి; కొడుకున్ = పుత్రుడుకలిగిన; మేల్ = మంచిది; కాక = అలాకాకుండగ; ఏటికి =
ఎందుచేత; కూతురున్ = పుత్రికకలిగినది; అకట = అయ్యో; చెప్పవే = తెలుపుము; అని = అనుకొని;
పోయెన్ = వెళ్ళెను; వసిష్ఠున్ = వసిష్ఠుని; కడ = వద్ద; కున్ = కు.

భావము:

వైవస్వత మనువు పుత్రుల కోసం యజ్ఞము చేసేటప్పుడు అతని భార్య దితి హోతను పుత్రిక
పుట్టేలా చేయమని అడిగింది. భక్తిగా పయోవ్రతమును చేసింది. అధ్వర్యుడు హోమ ద్రవ్యమును
పుత్రిక కలుగుగాక అని వషట్కారములు పలుకుతుండగా ఆహుతిచేసాడు. ఆ హోత
తప్పుపనివలన ఇల అనెడి ఇంతి కలిగింది. ఆమెను చూసి మనువు బాధ పడి "పుత్రుడు
కాకుండగ పుత్రిక ఎందుకు కలిగింది" అనుకొని వసిష్ఠుని వద్దకు వెళ్ళాడు.

9-11-వ.

చని యిట్లనియె.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా వెళ్ళిన మనువు ఇలా అన్నాడు.

9-12-క.

"అయ్యా! కొడుకుల కొఱకై

యియ్యాగము నీ యనుజ్ఞ నేజేయంగా

నియ్యాడు దేల పుట్టెను?

మియ్యంతటివారి కొండు మేరయుఁ గలదే!

టీకా:

అయ్యా = తండ్రీ; కొడుకుల్ = పుత్రుల; కొఱకున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; ఈ = ఈ; యాగమున్ =
యజ్ఞమును; నీ = నీయొక్క; అనుజ్ఞన్ = అనుమతితో; చేయంగా = ఆచరించగా; ఈ = ఈ; ఆడుది
= ఇంతి, స్త్రీ; ఏల = ఎందుచేత; పుట్టెను = కలిగినది; మీ = తమ; అంతటి = అంతగొప్ప; వారి = వారల;
కిన్ = కును; ఒండు = ఇంకొక; మేర = విధముగజరుగుట; కలదే = ఉన్నదా.

భావము:

"తండ్రీ! పుత్రుల కోసం ఈ యజ్ఞమును ఆచరించగా ఈ ఇంతి ఎలా పుట్టింది. తమ అంత గొప్ప
వారికి ఇలా జరుగుతుందా?

9-13-వ.

అదియునుంగాక; మీరు బ్రహ్మవాదులరు; మంత్రవాదులరు; బాపంబు లందకుండం జేయించువా; రిది యేమి?" యనవుడు మా తాత వసిష్ఠుండు హోతృవ్యభిచారం బెఱింగి, మనువున కిట్లనియె.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; మీరు = తమరు; బ్రహ్మవాదులరు = బ్రహ్మజ్ఞానులు; మంత్రవాదులరు = మంత్రవేత్తలు; పాపంబులు = పాపములు; అందకుండన్ = అంటుకోకుండ; చేయించువారు = కర్మలుచేయించువారు; ఇది = ఇలాజరిగినది; ఏమి = ఎందుచేత; అనవుడు = అనగా; మా = మా; తాత = ముత్తాత; వసిష్ఠుండు = వసిష్ఠుడు; హోతృ = హోతయొక్క; వ్యభిచారంబు = విధిని యతిక్రమించుట; ఎఱింగి = తెలిసికొని; మనువున్ = మనువున; కిన్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

తమరు బ్రహ్మజ్ఞానులు, మంత్రవేత్తలు, పాపస్వర్గ లేకుండా కర్మలు చేయించువారు. ఎందుచేత ఇలా జరిగింది." అనగా మా ముత్తాత వసిష్ఠుడు హోత చేసిన పని తెలిసికొని మనువుతో ఇలా అన్నాడు.

9-14-తే.

"అధిప! సంకల్ప వైషమ్య మగుటఁ జేసి
హోతకల్లతనంబుననువిదగలిగె
వైనఁగలిగింతు నీకుఁబ్రీయాత్మజనిగ
నీవు మెచ్చంగఁజూడు నా నేర్పుబలిమి."

టీకా:

అధిప = రాజా; సంకల్ప = సంకల్పమంత్రపఠనములో; వైషమ్యము = తేడా; అగుటన్ = జరుగుట; చేసి = వలన; హోత = హోతయొక్క; కల్లతనంబు = వంచనబుద్ధివలన; ఉవిద = ఇంతి; కలిగెన్ = పుట్టినది; ఐనన్ = అయినను; కలిగింతున్ = చేసెదను; నీ = నీ; కున్ = కు; ఆత్మజనిగ = పుత్రునిగా;

నీవున్ = నీవు; మెచ్చంగన్ = మెచ్చునట్లు; చూడు = చూడుము; నా = నా; నేర్పు =
సామర్థ్యముయొక్క; బలిమి = శక్తిని.

భావము:

“రాజా! సంకల్పమంత్ర పఠనములో తేడా జరుగుట వలన హోత వంచనబుద్ధి వలన ఆడపిల్ల
పుట్టింది. అయినా, పరవాలేదు లే. నీకు నచ్చేలా పుత్రునిగా చేస్తాను చూడు నా శక్తి సామర్థ్యాలు.”

9-15-వ.

అని పలికి భగవంతుండగు వసిష్ఠుండు గీర్తితత్పరుండు గావున మనువు కూతు మగతనంబు
కొఱకు నేక చిత్తంబున నాదిపురుషుం డగు హరిం బొగడిన నప్పరమేశ్వరుండు మెచ్చి, తపసి
కోరిన వరం బిచ్చె; నది నిమిత్తంబుగా నిలాకన్యక సుద్యుమ్నండును కుమారుండయి రాజ్యంబు
చేయుచు.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; భగవంతుండు = పూజనీయుడైన; అగు = అయిన; వసిష్ఠుండు =
వసిష్ఠుడు; కీర్తి = కీర్తి; తత్పరుండు = కాంక్షగలవాడు; కావున = కనుక; మనువు = మనువు; కూతు =
పుత్రికకు; మగతనంబు = పురుషత్వము; కొఱకున్ = కోసము; ఏకచిత్తంబున = ఏకాగ్రతతో;
ఆదిపురుషుండు = నారాయణుని {ఆదిపురుషుడు - పురాణపురుషుడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన;
హరిన్ = నారాయణుని {హరి - భక్తుల హృదయములను ఆకర్షించువాడు, విష్ణువు}; బొగడినన్ =
కీర్తించగా; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరుండు = నారాయణుడు {పరమేశ్వరుడు - పరమ (అత్యుత్తముడైన)
ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; మెచ్చి = సంతోషించి; తపసి = ముని; కోరిన = అడిగిన; వరంబు =
వరములను; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; అదినిమిత్తంబుగాన్ = ఆకారణముచేత; ఇల = ఇల యనెడి; కన్యక
= ఇంతి; సుద్యుమ్నండు = సుద్యుమ్నుడు; అను = అనెడి; కుమారుండు = పుత్రుడు; అయి = ఐ;
రాజ్యంబు = రాజ్యపాలన; చేయుచు = చేస్తూ.

భావము:

అని చెప్పి వసిష్ఠుడు మనువు పుత్రికకు పురుషత్వము కోసం ఏకాగ్రతతో నారాయణుని కీర్తించగా, ఆ పరమేశ్వరుడు సంతోషించి ముని అడిగిన వరాలను ఇచ్చాడు. అందుచేత పుత్రిక ఇల, పుత్రుడు సుద్యుమ్నుడుగా అయి రాజ్యపాలన చేయసాగాడు.

9-16-సీ.

ప్రొద్దు పో కొకనాడు పోయి, పేరడవుల-

వెంట వేటాడుచు, వేడ్కతోడఁ

కొందఱు మంత్రులు కూడ రా, సైంధవం-

బయిన గుఱ్ఱము నెక్కి, యందమైన

బలువిల్లుఁ గ్రొవ్వాడి బాణంబులును దాల్చి-

పెను మెకంబులవెంట బిటుసుతోడ

నుత్తరదిశను మహోగ్రుడై చనిచని-

మేరువు పొంతఁ గుమారవనముఁ

9-16.1-తే.

జేరె; నందు మహేశుండు శివయు నెపుడు

రతి సలుపుచుందు; రందుఁ జొరంగఁ బోవ

నాఁడుదయ్యెను రాజు; రాజానుచరులుఁ

బడఁతులైరి; తదశ్వంబు బడబ యయ్యె.

టీకా:

ప్రొద్దుపోక = కాలముగడవక; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున; పోయి = వెళ్ళి; పేరడవులన్ = పెద్ద అడవుల; వెంట = వెంబడి, అమ్మట; వేటాడుచున్ = వేటాడుతు; వేడ్క = ఉత్సాహము; తోడన్ = తోటి; కొందఱు = కొంతమంది; మంత్రులు = మంత్రులు; కూడ = కూడా; రాన్ = వస్తుండగా; సైంధవంబు = ఉత్తమజాతిది సైంధవము - సింధుదేశమునపుట్టినది, ఉత్తమజాతిగుఱ్ఱము; అయిన = ఐన;

గుణ్ణమును = గుణ్ణమును; ఎక్కి = అధిరోహించి; అందమైన = సుందరమైన; పలు = పెద్ద; విల్లు = విల్లును; క్రొవ్వు = మిక్కిలి; వాడి = వాడియైన; బాణంబులును = బాణములను; తాల్చి = ధరించి; పెను = పెద్దపెద్ద; మెకంబుల = మృగముల; వెంట = వెంటబడి; బిటుసు = గట్టిదనము; తోడను = తోటి; ఉత్తర = ఉత్తరపు; దిశను = దిక్కునందు; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్రుడు = భయంకరుడు; ఐ = అయ్యి; చనిచని = చాలాదూరమువెళ్ళి; మేరువు = మేరుపర్వతము; పొంతన్ = దగ్గరలోని; కుమారవనమున్ = కుమారవనమును; చేరెన్ = ప్రవేశించెను; అందు = దానిలో. మహేశుండు = పరమశివుడు {మహేశుడు - మహా ఈశ్వరుడు, శివుడు}; శివయున్ = పార్వతీదేవి {శివ - శివునిభార్య, పార్వతి}; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; రతి = మన్మథక్రీడ; సలుపుచున్ = జరుపుకొనుచు; ఉందురు = ఉండెదరు; అందున్ = దానిలో; చొరంగ = ప్రవేశించి; పోవన్ = వెళ్ళగా; ఆడుది = స్త్రీ; అయ్యెన్ = అయిపోయెను; రాజు = రాజు; రాజానుచరులున్ = రాజుతోవెళ్ళినవారు; పడతులు = స్త్రీలు; ఐరి = అయిపోయిరి; తత్ = అతని యొక్క; అశ్వంబున్ = గుణ్ణముకూడ; బడబ = ఆడుగుణ్ణము; అయ్యె = అయిపోయెను.

భావము:

కొంత కాలం తరువాత, సుద్యుమ్నుడు మంత్రులను వెంట పెట్టుకుని గొప్ప గుణ్ణాన్ని ఎక్కి ఉత్సాహంగా వేటకోసం తన నగరం ప్రతిష్ఠానపురం నుండి బయలుదేరాడు. ఉత్తరపు దిక్కులో పెద్ద విల్లు మిక్కిలి వాడియైన బాణములను ధరించి అడవులలో వేటాడుతు ఉన్నాడు. అలా పెద్దపెద్ద మృగాల పాలిటి భీకరుడు అయ్యి. చాలా దూరం వెళ్ళి మేరుపర్వతం దగ్గరలోని కుమారవనం ప్రవేశించాడు. అక్కడ పార్వతీ పరమేశ్వరులు ఏకాంతంగా విహరిస్తూ ఉంటారు. ఆ కుమారవనంలో ప్రవేశించగానే రాజు, రాజుతో వెళ్ళినవారు అందరు స్త్రీలు అయిపోయారు. అతని గుణ్ణము కూడ ఆడుగుణ్ణము అయిపోయింది..

9-17-వ.

ఇట్లు మగతనంబు చెడి మగువలై యొండొరుల మొగంబులు చూచి మఱుగుచుండి" రనిన విని శుకునకు రాజిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; మగతనంబు = పురుషత్వము; చెడి = కోల్పోయి; మగువలు = స్త్రీలు; ఐ = అయ్యి; ఒండొరులన్ = ఒకరికొకరు; మొగంబులున్ = ముఖములను; చూచి = చూసుకొని; మఱుగుచుండిరి = ఉడికిపోతుండిరి; అనిన = అనగా; విని = విని; శుకున్ = శుకుని; కున్ = కి; రాజు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధముగ మగతనం పోయి స్త్రీలు అయిపోయిన వాళ్లు అందరు ఒకరి ముఖాన్ని ఒకరు చూసుకుని ఉడికిపోతున్నారు." అనగా విని రాజు శుకమునితో ఇలా పలికెను.

9-18-ఆ.

"రాజుఁ తోటివారు రమణు లై రంటివి;

కాంత లగుట యేమి కారణమున?

నిట్టి దేశ మెఱుంగ మెన్నడు; నా కథల్

వేడ్కదీర నాకు విస్తరింపు.

టీకా:

రాజు = రాజు; తోటివారు = కూడనున్నవారు; రమణులు = స్త్రీలు {రమణి - రమణీయమైనామె, సుందరి}; ఐరి = అయినారు; అంటివి = అన్నావు; కాంతలు = స్త్రీలు; అగుటన్ = అయిపోవుట; ఏమి = ఎట్టి; కారణమునన్ = కారణముచేత; ఇట్టి = ఇటువంటి; దేశమున్ = ప్రదేశమును; ఎఱుగము = తెలియదు; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడుకూడ; ఆ = ఆయొక్క; కథల్ = కథలను; వేడ్కన్ = కుతూహలము; తీరన్ = తీరునట్లుగ; నా = నా; కున్ = కు; విస్తరింపు = వివరించుము.

భావము:

"రాజు, అతని వెంట ఉన్నవారు స్త్రీలు అయిపోయారు అన్నావు. ఎందుకని అలా స్త్రీలు అయిపోయారు. ఇలాంటి ప్రదేశం గురించి ఎప్పుడు విన లేదు. ఆ కథలను వివరంగా చెప్పుము.

9-19-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండగ.

9-20-ఆ.

మగువతనము మాని మగవాడు గావచ్చు;

గాక పేరుఁ బెంపు గాసి గాఁగ

మగతనంబు మాని మగువ గావచ్చునె

మానవంతుఁ డైన మానవునకు?"

టీకా:

మగువతనము = స్త్రీత్వము; మాని = వదలివేసి; మగవాడు = పురుషుడు; కావచ్చున్ =
అయిపోవచ్చును; కాక = కాని; పేరుపెంపున్ = పేరుప్రతిష్ఠలు; గాసిగాగ = నశించిపోవునట్లుగ;
మగతనంబు = పురుషత్వము; మాని = వదలివేసి; మగువ = స్త్రీ; కావచ్చునే = అయిపోవచ్చునా;
మానవంతుడు = ఆత్మాభిమానంగలవాడు; ఐనన్ = అయిన; మానవున్ = పురుషున; కున్ = కు.

భావము:

స్త్రీత్వము వదలివేసి పురుషుడు అయిపోవచ్చును. కాని ఎవడైనా ఆత్మాభిమానంగల పురుషుడు
పేరుప్రతిష్ఠలు నశించిపోయేలా పురుషత్వము వదలి స్త్రీ అయిపోతాడా."

9-21-వ.

అని యడిగిన నర్జునపౌత్రునకు వ్యాసపుత్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; అడిగిన = అడిగినట్టి; అర్జునపౌత్రున్ = పరీక్షిన్మహారాజున {అర్జునపౌత్రుడు - అర్జునుని పౌత్రుడు (మనుమడు), పరీక్షిత్తు}; కున్ = కు; వ్యాసపుత్రుండు = శుకమహర్షి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని అడిగిన పరీక్షిన్మహారాజుతో శుకమహర్షి ఈ విధముగ పలికెను.

9-22-సీ.

"పురవైరి కొకనాఁడు పొడచూపు వేడుకఁ-

దద్దయు దిక్కుల తమము లెల్లఁ

దమతమ వెలుఁగులు దగిలి గొందులు సొరఁ-

గొందఱు మౌనులు గోరి రాఁగఁ,

బ్రాణేశు తొడలపై బ్రాసిల్లు నంబిక-

వారలఁ జూచి మై వలువ లేమి

సిగ్గు పుట్టిన లేచి చీరఁ గట్టినఁ జూచి-

దేవియు దేవుండు దీర్ఘ లీల

9-22.1-తే.

నొంటి దమలోనఁ "గ్రీడించుచున్నవారు

మనకు సమయంబు గా" దని, మరలి మునులు

నరుండు నారాయణుండు ననారతంబు

మెలఁగు చోటికి నడచిరి మేదినీశ!

టీకా:

పురవైరి = పరమశివుడు (పురవైరి - త్రిపురముల శత్రువు, శివుడు); ఒక = ఒక; నాడు = దినమున;
పొడచూపు = దర్శించెడి; వేడుకన్ = ఉత్సాహముతో; దద్దయున్ = మిక్కిలిగ; దిక్కులన్ =
అన్నిదిక్కులలోని; తమములు = చీకట్లు; ఎల్లన్ = అన్నీ; తమతమ = వారియొక్క; వెలుగులున్ =
ప్రకాశమునకు; తగిలి = లొంగి; గొందులు = సందులలోనికి; చొరన్ = దూరిపోగా; కొందఱు =
కొంతమంది; మౌనులు = మునులు; కోరి = ఆశించి; రాగన్ = రాగా; ప్రాణేశు = భర్తయొక్క; తొడల =
ఒడి; పైన్ = అందు; భాసిల్లు = విలసిల్లెడి; అంబిక = పార్వతీదేవి; వారలన్ = వారిని; చూచి = చూసి;
మైన్ = ఒంటిమీద; వలువ = బట్టలు; లేమిన్ = లేకపోవుటచేత; సిగ్గు = లజ్జ; పుట్టిన = కలుగగా; లేచి
= లేచిపోయి; చీర = బట్టలు; కట్టినన్ = కట్టుకొనగా; చూచి = చూసి; దేవియన్ = పార్వతీదేవి;
దేవుండు = శివుడు; దీర్ఘలీలన్ = పూర్తిగాలీనమై; ఒంటిన్ = ఏకాంతముగ; తమలోనన్ =
వారులోవారు; క్రీడించుచున్నవారు = రమించుచున్నారు.

మన = మన; కున్ = కు; సమయంబు = తగినసమయము; కాదు = కాదు; అని = అని; మరలి =
వెనుతిరిగి; మునులు = ఋషులు; నరుడునారాయణుడు = నరనారాయణులు; అనారతంబు =
నిత్యము; మెలగు = వసించెడి; చోటు = ప్రదేశమున; కిన్ = కు; నడచిరి = వెళ్ళిరి; మేదినీశ = రాజా
(మేదినీశ - మేదిని (భూమికి) ఈశ (ప్రభువు), రాజు).

భావము:

“పరీక్షిన్మహారాజ! త్రిపురవైరిని దర్శించె ఉత్సాహంతో కొంతమంది మునులు ఒక మారు చీకటి
పడే వేళ వచ్చారు. వారి తేజస్సు తట్టుకోలేక చీకట్లు సందుగొందుల్లోకి దూరాయి. అప్పుడు భర్త
ఒడిలో ఉన్న పార్వతీదేవి వారిని చూసి, సిగ్గుతో లేచి బట్టలు కట్టుకొంది. మునులు
“పార్వతీపరమేశ్వరులు ఇప్పుడు ఏకాంతంగా క్రీడిస్తున్నారు. వారిని దర్శించడానికి ఇది తగిన
సమయం కాదు.” అని వెనుతిరిగి వెళ్ళిపోయారు.

9-23-వ.

అది కారణంబుగా, భగవంతు డగు శివుండు దన ప్రియురాలి వేడుకల కొఱకు నిట్లని వక్కాణించె.

టీకా:

అధికారణంబుగాన్ = అందుచేత; భగవంతుండు = పరమశివుడు {భగవంతుడు -
అష్టైశ్వర్యములుగల పూజ్యుడు, శివుడు}; అగు = అయిన; శివుండు = పరమశివుడు; ప్రియురాలి =
భార్య; వేడుకలు = వినోదము; కొఱకున్ = కోసము; ఇట్లు = ఇలా; అని = అని; వక్కాణించెను =
ప్రకటించెను.

భావము:

అందుచేత, పరమశివుడు భార్య వినోదం కోసం ఇలా అని ప్రకటించాడు.

9-24-క.

"ఈ నెల వెవ్వడు జొచ్చిన
మానిని యగు" ననిన తొంటి మాట కతమునన్,
మానవుడు మగువ పోడిమి
మానక పేరడవులందు మఱియుం దిరిగెన్.

టీకా:

ఈ = ఈ; నెలవు = ప్రదేశమును; ఎవ్వడు = ఎవరైననుసరే; జొచ్చిన = ప్రవేశించినచో; మానిని = స్త్రీ;
అగును = అయిపోవును; అనిన = అనినట్టి; తొంటి = పూర్వపు; మాట = వచనము; కతమునన్ =
ప్రకారము; మానవుడు = పురుషుడు; మగువపోడిమి = స్త్రీత్వము; మానక = తప్పకపొంది;
పేరడవుల్ = కారడవుల; అందున్ = లో; మఱియున్ = ఇంక; తిరిగెను = వసించెను.

భావము:

"ఈ ప్రదేశంలోకి ఎవరు ప్రవేశించినా వారు అందరు స్త్రీలు అయిపోవుదురు గాక." ఆ శంకరుని
వచనము ప్రకారము ప్రద్యుమ్నుడు స్త్రీత్వము పొంది రాకుమారిగా కారడవులలో
నివసించసాగాడు.

9-25-వ.

ఇట్లు చెలికత్తియల మొత్తంబులుం, దానును, నా రాచపూబోడి వాడిచూపుల నాడు పోడిమి నెఱపుచు, దైవయోగంబున సోమ సుతుండును, భగవంతుడును నగు బుధుని యాశ్రమంబు జేరి, మెలగుచున్న యెడ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చెలికత్తియల = సేవకురాళ్ళ; మొత్తంబులున్ = సమూహములును; తానును = తను; ఆ = ఆ; రాచపూబోడి = రాకుమారి {రాచపూబోడి - రాచ (రాజ) పూబోడి (స్త్రీ), రాకుమారి}; వాడిచూపులన్ = కోరచూపులతో; ఆడుపోడిమ = స్త్రీత్వము; నెఱపుచు = కనబరుస్తూ; దైవయోగంబునన్ = దైవఘటనవలన; సోమ = చంద్రుని; సుతుండును = కుమారుడును; భగవంతుడును = పూజ్యనీయుడు; అగు = ఐన; బుధుని = బుధునియొక్క; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమునకు; చేరి = ప్రవేశించి; మెలగుచున్న = విహరించుచున్నట్టి; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఒక దినము సేవకురాళ్ళతో సహా ఆ రాకుమారి వాడిచూపులతో స్త్రీవిలాసాలు కనబరుస్తూ దైవఘటనవలన చంద్రుడి కుమారుడు అయిన బుధుడి ఆశ్రమం ప్రవేశించి విహరించసాగింది. ఆ సమయములో.....

9-26-ఆ.

రాజ కొడుకుఁ జూచె రాజీవదళనేత్ర;

రాజవదనఁ జూచె రాజపట్టి;

దొంగ కాముఁ డంత దొందడిఁ జిగురాకు

వాలు వెఱికి యుఱికి, వారి మొత్తె.

టీకా:

రాజు = చంద్రుని {రాజకొడుకు - రాజు (చంద్రుని) కొడుకు, బుధుడు}; కొడుకు = పుత్రుడు; చూచెన్ = చూసెను; రాజీవదళనేత్రన్ = సుందరిని {రాజీవదళనేత్ర - రాజీవము (పద్మములవంటి) నేత్ర (కన్నులుగలామె), అందగత్తె}; రాజవదన = అందగత్తె {రాజవదన - రాజు (చంద్రునివంటి) వదన (మోముగలామె), సుందరి}; చూచెన్ = చూసెను; రాజు = చంద్రుని; పట్టిన్ = కుమారుని; దొంగ = కొంటివాడైన; కాముడు = మన్మథుడు; అంతన్ = అంతట; దొందడి = సందడిచేసెడి; చిగురాకు = చిగురాకు అనెడి; వాలున్ = కత్తిని; పెరికి = బయటకులాగి; ఉరికి = ఉరికి; వారిన్ = వారిని; మొత్తెన్ = దాడిచేసెను.

భావము:

చంద్రుని కొడుకు బుధుడు ఆ సుందరాంగి రాకుమారిని చూసాడు. ఆ రాకుమారి బుధుడిని చూసింది. అంతట కొంటె మన్మథుడు సందడి చేసాడు. మొదటి చూపులోనే ఒకరిని ఒకరు వరించారు.

9-27-వ.

ఇట్లలరువిల్తుని నెఱిబిరుదు చిగురు టడిదంబు మొనకు నోహటించి, వారలిరువురుం బైపడి వేడుకలకుం జొచ్చిన, వారలకుం బురూరవుం డను కుమారుండు పుట్టి; నివిధంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; అలరువిల్తుని = మన్మథుని {అలరువిలుతుడు - అలరు (అరవించాది పుష్పములు) విలుతుడు (బాణములుగలవాడు), మన్మథుడు}; నెఱిబిరుదున్ = గట్టి శౌర్యముతో; చిగురు = చిగురాకు అనెడి; టడిదంబు = బాకు; మొన = కొన; కున్ = కి; ఓహటించి = ఓడి; వారలు = వారు; ఇరువురన్ = ఇద్దరు; పైబడి = రతిక్రియల; వేడుకల్ = క్రీడించుటల; కున్ = కు; చొచ్చిన = మొదలిడగా; వారల్ = వారి; కున్ = కు; పురూరవుండు = పురూరవుడు; అను = అనెడి; కుమారుండు = పుత్రుడు; పుట్టెన్ = పుట్టెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఇలా మన్మథుని చిగురాకు దాడికి లొంగి పరస్పరం వరించిన వారు ఇద్దరు క్రీడించసాగారు.
వారికి పురూరవుడు అనేడి పుత్రుడు పుట్టాడు. ఇలా.....

9-28-ఆ.

మనుసుతుండు ఘనుడు మగనాలి తనమునఁ

గొడుకుఁ గాంచి, విసివి, కుందికుంది,

చింతఁ బొంది, గురు వసిష్ఠుని భావించె,

నతని తలఁపుతోన యతఁడు వచ్చె.

టీకా:

మను = మనువుయొక్క; సుతుండు = పుత్రుడు; ఘనుడు = గొప్పవాడు; మగనాలితనమునన్ =
స్త్రీత్వముతోనున్న; కొడుకున్ = కుమారుని; కాంచి = చూసి; విసివి = విసిగిపోయి; కుందికుంది =
మిక్కిలికుంగిపోయి; చింతన్ = బాధ; పొంది = పడి; గురు = గురువు; వసిష్ఠుని = వసిష్ఠుని;
భావించెన్ = తలచుకొనెను; అతని = అతనియొక్క; తలపు = భావము; తోనన్ = వెంటనే; అతడు =
అతడు; వచ్చెన్ = వచ్చెను.

భావము:

మహానుభావుడైన మనువు తన పుత్రుడు స్త్రీత్వముతో విహరించుట చూసి విసిగి, వేసారి గురువు
వసిష్ఠుని తలచుకొన్నాడు. వసిష్ఠుడు వెంటనే వచ్చాడు.

9-29-వ.

వచ్చి సుద్యుమ్నుండు మగవాడగు కొఱకు, నమ్మనిపుంగవుండు శంకరు నారాధింప,
నీశ్వరుండును దపసి ప్రయాసంబునకు సంతసిల్లి, యిట్లనియె.

టీకా:

వచ్చి = అలావచ్చి; సుద్యమ్నుడు = సుద్యమ్నుడు; మగవాడు = పురుషుడు; అగు = అగుట;
కొఱకున్ = కోసము; ఆ = ఆ; ముని = ఋషులలో; పుంగవుండు = శ్రేష్ఠుడు; శంకరున్ =
పరమశివుని; ఆరాధింపన్ = పూజించగా; ఈశ్వరుండును = పరమశివుడు; తపసి = ఋషియొక్క;
ప్రయాసంబున్ = పూనిక; కున్ = కు; సంతసిల్లి = సంతోషించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

అలా వచ్చిన వసిష్ఠ ఋషిశ్రేష్ఠుడు ఇలానుందరి సుద్యమ్నుడుగా పురుషుడుగా మరల మారడం
కోసం పరమశివుని పూజించాడు. పరమశివుడు సంతోషించి ఈ విధంగ పలికాడు.

9-30-మ.

తనుమున్నాడిన మాటయున్ నిజముగాఁ, **ద**న్మోనికిం బ్రీతిగా,
మనుజుండున్ నెల వో నెలం బురుషుడై, **మ**సాంతరంబైనఁ గా
మినియై, యీ గతి వీడు పాటమర భూ**మి**దాన రక్షించుఁ బో
మృనినన్ వచ్చె వసిష్ఠుఁ; డా మనుసుతుం**డ**రీతి రాజ్యస్థుడై.

టీకా:

తను = తనచేత; మున్ను = పూర్వము; ఆడిన = పలకబడిన; మాటయున్ = మాట; నిజముగాన్ =
పొల్లుపోకుండగ; తత్ = ఆ; మోని = ఋషి; కిన్ = కి; ప్రీతి = ఇష్టము; కాన్ = అగునట్లు; మనుజుండున్
= మనువంశస్థుడు; నెల = మాసము; పోన్ = తరువాత; నెలన్ = మాసము; పురుషుడు =
మగవాడు; ఐ = అయ్యి; మాస = నెల; అంతరంబు = రెండవది; ఐనన్ = రాగా; కామిని = స్త్రీ; ఐ =
అయ్యి; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగా; వీడు = ఇతను; పాటు = సమర్థత; అమర = చెల్లునట్లుగా;
భూమిన్ = రాజ్యమును; తాన = తనే; రక్షించున్ = పరిపాలించును; పొమ్ము = ఇక వెళ్ళు; అనినన్ =
అనగా; వచ్చెన్ = తిరిగివచ్చెను; వసిష్ఠుడు = వసిష్ఠుడు; ఆ = ఆ; మను = మనువుయొక్క; సుతుండు
= పుత్రుడు; ఆ = ఆ; రీతిన్ = విధముగా; రాజ్యస్థుడు = రాజ్యపాలనచేయువాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

తను ఇంతకు ముందు అన్న మాట పొల్లుపోకుండ, ఆ ఋషి కోరినట్లు సిద్ధించేలా, "ఈ మనువుత్తుడు; సుద్యుమ్నుడుగా మగవాడు అయ్యి ఒక నెల, ఇలగా స్త్రీ అయ్యి ఒక నెల ఇలా నెలనెలకు మారుతూ ఉంటాడు. ఈ విధంగా మారుతూ సమర్థతతో రాజ్యము పరిపాలిస్తాడు. ఇక వెళ్ళు." అని వరం ఇచ్చాడు. వసిష్ఠుడు తిరిగివచ్చాడు. ఆ మనువు పుత్తుడు అలాగే రాజ్యపాలన చేసేవాడు.

9-31-ఆ.

మగువ యగుచు మరల మగవాఁడు నగుచును

భూతధాత్రి యంత నాతఁడేలెఁ

ప్రజలు సంతసింప బాహుబలముతోడఁ

గురుని కరుణఁ జేసి కువలయేశ!

టీకా:

మగువ = స్త్రీ; అగుచున్ = అవుతూ; మరల = మళ్ళీ; మగవాడు = పురుషుడు; అగుచును = అగుచూ; భూతధాత్రిన్ = నేలను {భూతధాత్రి - భూత (జీవులను) ధాత్రి (ధరించునది), భూమి}; అంతన్ = సమస్తమును; ఆతడున్ = అతను; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; ప్రజలున్ = లోకులు; సంతసింపన్ = సంతోషపడునట్లుగా; బాహుబలము = భుజబలము; తోడన్ = తోటి; గురుని = గురువుయొక్క; కరుణన్ = దయ; చేసి = వలన; కువలయేశ = రాజా {కువలయేశ - కువలయము (భూమి)కి ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు}.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తు! గురువు దయ వలన, తన భుజబలం తోటి, నెల మార్చి నెల స్త్రీ అవుతూ మళ్ళీ పురుషుడు అవుతూ రాజ్యం పరిపాలిస్తూ లోకులను సంతోషపెట్టేవాడు.

9-32-వ.

అతనికి సుత్యళుండును, గయుండును, విమలుండును నను కొడుకులు మువ్వరు గలిగి,
ధర్మపరులై యుత్తరాపథంబునకు రాజులైరి; సుద్యమ్నుండు ముదుసలి యయి ప్రతిష్ఠానపురంబు
విడిచి, పురూరవునకు భూమి నిచ్చి, వనంబునకుం జనియె; నివ్వధంబున.

టీకా:

అతని = అతని; ఉత్యళుండును = ఉత్యళుడు; గయుండును = గయుడు; విమలుండును =
విమలుడు; అను = అనెడి; కొడుకులు = పుత్రులు; మువ్వరు = ముగ్గురు; కలిగి = జన్మించి;
ధర్మపరులు = ధర్మవర్తనులు; ఐ = అయ్యి; ఉత్తరా = ఉత్తరపు; పథంబున్ = భూముల; కున్ = కు;
రాజులున్ = ప్రభువులుగా; ఐరి = అయితిరి; సుద్యమ్నుండు = సుద్యమ్నుడు; ముదుసలి =
ముసలివాడు; అయి = ఐ; ప్రతిష్ఠానపురంబు = ప్రతిష్ఠానపురమును; విడిచి = వదలిపెట్టి;
పురూరవున్ = పురూరవుని; కిన్ = కి; భూమిని = రాజ్యమును; ఇచ్చి = ఇచ్చివేసి; వనంబున్ =
అడవి; కున్ = కి; చనియెన్ = వెళ్ళెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

అలా సుద్యమ్నుడికి ఉత్యళుడు, గయుడు, విమలుడు అని ముగ్గురు పుత్రులు జన్మించి
ధర్మవర్తనులు అయ్యి ఉత్తరపు భూములకు ప్రభువులుగా అయ్యారు. సుద్యమ్నుడు ముసలివాడై
తను ఇలగా బుధునికి జన్మనిచ్చిన పురూరవునికి రాజ్యమును ఇచ్చి ప్రతిష్ఠానపురం వదలిపెట్టి
వానప్రస్థానికి అడవికి వెళ్ళిపోయాడు.

9-33-నీ.

కొడుకు సుద్యమ్నుండు మైరాటవుల కేగ-

వందుచు మనువు వైవస్వతుండు

దనకు బిడ్డలు గల్గె దప మాచరించెను-

హరిగూర్చి నూతేండ్లు యమునలోన,

హరి యంత నిక్షాకుఁ డాదిగాఁ బదుగురు-

పుత్రుల నిచ్చెను, బోసఁగ; వారి

యందు బృషధ్ధాఖ్యుఁ డనువాఁడు, గురునాజ్ఞ-

విమల ధర్మంబులు వెలయఁబూని

9-33.1-తే.

పసుల కదుపులఁ గాచుచు, బలుమొగిళ్ళు

వచ్చి నడురేయి జోరున వాన గురియ,

మంద విడియించి, చుట్టు నేమఱక యుండె

నడవి మొకములు చొరకుండ నరసికొనుచు.

టీకా:

కొడుకు = కుమారుడు; సుద్యమ్నుండు = సుద్యమ్నుడు; ఘోర = భయంకరమైన; అడవుల్ = అడవులకు; ఏగన్ = వెళ్ళగా; వందుచున్ = సంతాపపడుతు; మనువు = మనువు; వైవస్వతుండు = వైవస్వతుడు; తన = అతని; కున్ = కి; బిడ్డలు = పుత్రులు; కల్గన్ = పొందుటకోసము; తపమున్ = తపస్సును; ఆచరించెన్ = చేసెను; హరిన్ = నారాయణుని; కూర్చి = గురించి; నూలు = వంద; ఏండ్లు = సంవత్సరములు; యమున = యమునాతీరము; లోనన్ = అందు; హరి = నారాయణుడు; అంతన్ = అంతట; ఇక్ష్వాకుడు = ఇక్ష్వాకుడు; ఆదిగా = మున్నగు; పదుగురు = పదిమంది; పుత్రులన్ = కుమారులను; ఇచ్చెను = ప్రసాదించెను; పొసగన్ = చక్కగా; వారిన్ = వారి; అందున్ = లో; పృషద్ధ = పృషద్ధుడు; అనువాడు = అనేడివాడు; గురున్ = గురువుయొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞప్రకారము; విమల = స్వచ్ఛమైన; ధర్మంబులున్ = ధర్మములను; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముగా; పూని = ధరించి. పసుల = పసువుల; కదుపులన్ = మందలను; కాచుచు = కాచుచు; పలు = దట్టమైన; మొగిళ్ళు = మబ్బులు; వచ్చి = చేరి; నడురేయి = అర్ధరాత్రి; జోరున = భోరుమని; వాన = వర్షము; కురియన్ = కురియగా; మందన్ = మందను; విడియించి = ఒకచోటజేర్చి; చుట్టున్ = అన్నిపక్కలను; ఏమఱక = కనిపెట్టుకొని; ఉండెన్ = ఉండెను; అడవి = క్రూర; మొకములు = జంతువులు; చొరబడకుండన్ = దాడిచేయకుండగ; అరసికొనుచు = చూసుకొంటూ.

భావము:

అలా కుమారుడు సుద్యుమ్నుడు అడవులకు వానప్రస్థాశ్రమం స్వీకరించి వెళ్ళిపోడంతో, మనువు వైవస్వతుడు ఎంతో సంతాపం చెందాడు. యమునాతీరంలో వైవస్వతుడు పుత్రులు కోసం నారాయణుని గురించి వంద సంవత్సరములు తపస్సు చేసాడు. నారాయణుడు అంతట ఇక్ష్వాకుడు మున్నగు పదిమంది కుమారులను ప్రసాదించాడు. వారి లో పృషధుడు గురువు ఆజ్ఞ మేరకు స్వచ్ఛమైన ధర్మములను పాటిస్తూ, పసుల మందలను కాస్తున్నాడు. ఒకనాడు, దట్టమైన మబ్బులు కమ్మి అర్ధరాత్రి భోరుమని వర్షము కురుస్తుంటే, క్రూర జంతువులు దాడిచేయకుండగ చూసుకొంటూ మందను ఒకచోట చేర్చి అన్ని ప్రక్కలను కనిపెట్టుకొని ఉన్నాడు.

9-34-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అంతట.

9-35-క.

ప్రబ్ధిక్రిసిన పెంజీకటి

నిబ్బరముగ నడికినడికి, నింగికి వడితో

గొబ్బున నెగసి, తటాలున

బెబ్బులి మందావుఁ బట్టెఁ బెలుకుటి యఱవన్.

టీకా:

ప్రబ్బికొనిన = కమ్మకొన్న; పెంజీకటిన్ = చిమ్మచీకటిలో; నిబ్బరముగన్ = స్థైర్యముతో; నడకినడకి = ఒదిగి ఒదిగి; నింగి = ఆకాశమున, పై; కిన్ = కి; వడి = వేగము; తోన్ = తోటి; గొబ్బునన్ = శీఘ్రముగ; ఎగసి = ఎగిరి; తటాలున = చటుక్కున; బెబ్బులి = పెద్దపులి; మందావున్ = మందలోని ఆవును; పట్టన్ = పట్టుకొనెను; పెలుకుటి = విహ్వలించి; అఱవన్ = అరవగా.

భావము:

కమ్మకొన్న ఆ చిమ్మచీకటిలో పెద్దపులి ఒకటి ఒదిగి ఒదిగి వచ్చి దూకి చటుక్కున మందలోని ఒక ఆవును పట్టుకుంది. ఆవు భయంతో అంబా అని అరచింది.

9-36-క.

ఉల్లములు గలగి మొదవుల

వెల్లువ లన్నియును లేచి, విచ్చలవిడితో

జెల్లాచెదురై, పాటెను

బెల్లుగ నంబే యటంచు బెబ్బులి గాలిన్.

టీకా:

ఉల్లములున్ = హృదయములు; కలగి = కలతచెంది; మొదవుల = పశువుల; వెల్లువలు = మందలు; అన్నియును = సమస్తమును; లేచి = లేచిపోయి; విచ్చలవిడి = స్వతంత్రించుట; తోన్ = తోటి; చెల్లాచెదురు = చెల్లాచెదురు; ఐ = అయ్యి; పాటెను = పరిగెట్టినవి; పెల్లుగన్ = గట్టిగా; అంబే = అంబా; అటంచున్ = అనుచు; బెబ్బులి = పెద్దపులి; గాలిన్ = వాసనపసిగట్టుటచే.

భావము:

పెద్దపులి వాసనపసిగట్టి, గుండెలు అదరిన పశువులు అన్నీ మంద వీడి చెల్లాచెదురు అయ్యి అంబా అంటూ గట్టిగా అరుస్తూ చెల్లాచెదురు అయ్యాయి.

9-37-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబున = సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయములో.

9-38-శా.

ఆపెంజీకటి మ్రోలఁ గాన కడిదం బుంకించి శార్దూల మం
చాపుల్లావు శిరంబుఁ ద్రుంచి, తెగదో యుంచుం, బులిన్ వెండియున్
వాపోవం దెగ వ్రేసి, భూవరుఁడు ద్రోవన్ ఖడ్గరక్తంబుచేఁ
బైపై గీయుచు, జేరి చూచెఁ దల దైవ్వంబడ్డ యధేనువున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; పెంజీకటిన్ = కారుచీకట్లో; మ్రోలన్ = ముందు, ఎదురుగా; కానక = కనబడక; అడిదంబున్
= కత్తిని; అంకించి = ఆడించి; శార్దూలము = పెద్దపులి; అంచున్ = అనుచు; ఆ = ఆ; పుల్లావు =
కపిలధేనువు; శిరంబున్ = తలను; త్రుంచి = ఖండించి; తెగదో = తెగలేదేమోనని; అంచున్ =
అనుచు; పులిన్ = పెద్దపులిని; వెండియున్ = మరల; వాపోవంగన్ = అరచుతుండగ; తెగవ్రేసి =
ఖండించి; భూవరుడున్ = రాజు; త్రోవన్ = దారిలో; ఖడ్గ = కత్తియొక్క; రక్తంబున్ = రక్తమును; చేన్ =
చేతితో; పైపైన్ = మెల్లిగా; గీయుచున్ = తుడుస్తూ; చేరి = దగ్గరకెళ్ళి; చూచెన్ = చూసెను; తల =
శిరస్సు; దైవ్వంబడ్డ = ఖండింపబడిన; ఆ = ఆ; ధేనువున్ = ఆవును.

భావము:

ఆ కారుచీకట్లో ఎదురుగా ఉన్నవి కనబడక, అతను పెద్దపులి పెద్దపులి అని అరుస్తూ కత్తితో ఒక కపిలధేనువు తల ఖండించాడు. తెగలేదేమోనని అనుకుని, పెద్దపులి అని మరల అరస్తూ మళ్ళీ కత్తితో నరికాడు. ఆ పృషధుడు దారిలో కత్తికున్న రక్తం చేతితో మెల్లిగా తుడుస్తూ దగ్గరకెళ్ళి చూస్తే, ఏముంది శిరస్సు ఖండింపబడినది కపిల ఆవు కనబడింది.

9-39-వ.

చూచి, దుఃఖితుండయి యున్న పృషధునిం గని, కులగురుం డగు వసిష్ఠుండు కోపించి, "నీవు రాజత్వంబునకుఁ బాసి, యీ యపరాధంబున శూద్రుండవు గ" మ్మని శపియించె; నతండును గృతాంజలి యయి, తన కులాచార్యుని వలన మరలం గైకోలు వడసి, యతని యనుమతంబున.

టీకా:

చూచి = అదిచూసి; దుఃఖితుండు = దుఃఖించుచున్నవాడు; అయి = ఐ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పృషధునిన్ = పృషధుని; కని = చూసి; కులగురుండు = కులగురువు; అగు = ఐన; వసిష్ఠుండు = వసిష్ఠుడు; కోపించి = కోపగించి; నీవున్ = నీవు; రాజత్వంబున్ = క్షత్రియత్వమున; కున్ = కు; పాసి = దూరమై; ఈ = ఈ; అపరాధంబునన్ = తప్పువలన; శూద్రుండవు = శూద్రుడవు; కమ్ము = అవుదువుగాక; అని = అని; శపియించెన్ = శపించెను; అతండును = అతడుకూడ; కృతాంజలి = నమస్కరించినవాడు; అయి = అయ్యి; తన = తన; కులాచార్యుని = కులగురువు; వలన = అందుచేత; మరలన్ = మళ్ళీ; కైకోలు = అనుజ్ఞ; పడసి = పొంది; అతని = అతనియొక్క; అనుమతంబునన్ = అనుమతితో.

భావము:

అదిచూసి దుఃఖిస్తూ ఉన్న పృషధుని కులగురువు ఐన వసిష్ఠుడు చూసి కోపంతో "నీవు ఈ తప్పువలన క్షత్రియత్వానికి దూరమై శూద్రుడవు అవుదువు గాక!" అని శపించాడు. అతడు తన కులగురువు అనుజ్ఞ పొంది అతని అనుమతితో.

9-40-నీ.

అఖిలాత్ముఁ డగుచున్న హరియందుఁ, బరునందు;-

భక్తితోఁ జాలఁ దత్త్వరత మెఱసి,

యూర్ధ్వరేతస్కుఁ డై యున్న ప్రాణులకెల్ల-

నాప్తుడై, సర్వేంద్రియములు గెల్చి,

సంగంబునకుఁ బాసి, శాంతుండు నపరిగ్ర-

హుండునై, కోరక యుండి, తనకు

వచ్చిన యదియ జీవనము గావించుచు-

దనుఁదాన నిలుపుచు, ధన్యబుద్ధి

9-40.1-తే.

జడుని తెఱగున, నంధుని చందమునను,

జైవిటి భంగిని, మహి నెల్లఁ జెల్లఁ దిరిగి,

యడవులకు నేఁగి, కార్చిచ్చునందుఁ జొచ్చి

చిక్కి, నియతుడై బ్రహ్మాంబుఁ జెందె నతఁడు.

టీకా:

అఖిలాత్ముడు = సర్వవ్యాపి; అగుచున్న = అయినట్టి; హరి = విష్ణుని; అందున్ = ఎడల; పరున్ =

పరమాత్మ; అందున్ = ఎడల; భక్తి = భక్తి; తోన్ = తోటి; చాలన్ = అధికమైన; తత్త్వరతన్ =

మనసులగ్నముచేసి; మెఱసి = ప్రకాశించి; ఊర్ధ్వరేతస్కుడు = కామవ్యాపారమును

జయించినవాడు (ఊర్ధ్వరేతస్కుడు - అథఃపతనము లేకపోవుటచేత స్తంభింపబడిన శుక్లము

కలవాడు, సనకాది, ఋషి; ఐ = అయ్య; ఉన్న = జీవించియున్నసమస్త; ప్రాణులు = జీవుల; కిన్ = కి;

ఎల్లన్ = అన్నిటికిని; ఆప్తుడు = ఇష్టుడు; ఐ = అయ్య; సర్వ = ఎల్ల; ఇంద్రియములు =

ఇంద్రియములను; గెల్చి = అదుపుచేసి; సంగంబున్ = తగులముల; కున్ = కు; పాసి = దూరమై;

శాంతుండున్ = శాంతగుణముగలవాడు; అపరిగ్రహుండు = విషయమువంకబోనివాడు; ఐ =

అయ్య; కోరక = కోరికలులేకుండగ; ఉండి = ఉండి; తన = అతని; కున్ = కి; వచ్చిన = ఏది లభించిన;

అదియ = అదే; జీవనము = జీవనాధారముగ; గావించుచున్ = చేసి; తనుదానన్ = తననుతానే;

నిలుపుచు = నిగ్రహించుకొనుచు; ధన్య = తృప్తిచెందిన; బుద్ధి = బుద్ధితో.

జడుని = మూగవాని; తెఱంగునన్ = వలె; అంధుని = గుడ్డివాని; చందమునను = వలె; చెవిటి = చెవిటివాని; భంగినిన్ = వలె; మహిన్ = లోకమునందు; ఎల్లన్ = అన్నిచోట్లను; తిరిగి = సంచరించి; అడవులు = అడవులు; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; కార్చిచ్చు = దావానలము; అందున్ = లో; చొచ్చి = పడి; చిక్కి = చిక్కుపోయి; నియతుడు = నియమముతప్పనివాడు; ఐ = అయ్యి; బ్రహ్మాంబున్ = పరబ్రహ్మను; చెందెన్ = కలిసెను; అతడు = అతడు.

భావము:

సర్వవ్యాపి, పరమాత్మ అయిన విష్ణుని ఎడల భక్తి పెంచుకుని, కామాన్ని జయించాడు. ఊర్ధ్వరేతస్కుడు అయ్యి జీవకోటులు సమస్తానికి ఇష్టుడు అయ్యాడు. ఇంద్రియములను అదుపుచేసి, తగులములకు దూరమై, శాంతగుణము గలవాడై, విషయముల వంక బోక, నిష్కాముడై, తనకు లభించిన దానినే జీవనాధారముగ చేసుకొనుచు, తననుతానే నిగ్రహించుకొనుచు తృప్తిగా జీవించాడు. మూగవాడిలా, గుడ్డివాడిలా, చెవిటి వాడిలా నలుచెరగులా తిరిగాడు. చివరికి అడవిలో కార్చిచ్చులో పడి పరబ్రహ్మలో లీనమయ్యాడు.

9-41-క.

కవి యను కడపటి కొమరుఁడు

భవనము రాజ్యంబు విడిచి, బంధులతో నేఁ

గి, వనమునఁ బరమపురుషునిఁ

ప్రవిమలమతిఁ దలఁచితలఁచి, పరముం బొందెన్.

టీకా:

కవి = కవి; అను = అనెడి; కడపటి = చివరి; కొమరుడు = పుత్రుడు; భవనము = కోట; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; విడిచి = వదలివేసి; బంధులు = బంధువుల; తోన్ = తోటి; ఏగి = వెళ్ళి; వనమునన్ = అడవియందు; పరమపురుషునిన్ = నారాయణుని; ప్రవిమల = పరిశుద్ధమైన; మతిన్ = బుద్ధితో; తలచితలచి = మిక్కిలిధ్యానముచేసి; పరమున్ = మోక్షమును; పొందెన్ = పొందెను.

భావము:

కవి అనే వైవస్వత మనువు కడపటి కొడుకు కోటని రాజ్యాన్ని వదిలివేసి, బంధువుల తోసహా వెళ్ళి అడవిలో నారాయణమూర్తిని గురించి పరిశుద్ధ బుద్ధితో ధ్యానం చేసి మోక్షం పొందాడు.

9-42-వ.

మఱియుఁ గరూశుండను మానవునివలనం గొందఱు కారూశులు క్షత్రియులు గలిగి,
ధర్మంబుతోడి ప్రియంబున బ్రహ్మణ్యులై యుత్తరాపథంబునకు రక్షకులైరి; ధృష్టుని వలన ధార్షణ్యం
బను వంశంబు గలిగి, భూతలంబున బ్రహ్మభూయంబు నొంది నెగడె; నృగుని వంశంబున
సుమతి పుట్టి; నతనికి భూతజ్యోతి పుట్టి; నతనికి వసువు జనించె; వసువునకుం బ్రతీతుండు
గలిగె; బ్రతీతునికి నోఘవంతుండు జనించె; నతని కూతు నోఘవతి యను కన్యకను
సుదర్శనుండు వివాహంబయ్యె; నరిష్యంతుండను మనుపుత్రునికి జిత్రసేనుం; డా విభునకు దక్షుం;
డా పుణ్యునకు మీథ్వంసుం; డా సుజనునికి శర్వుం; డమ్మహాత్మునికి నింద్రసేనుం; డా రాజునకు
వీతిహోత్రుం; డా సుమతికి సత్యశ్రవుం; డా ఘనునికి నురుశ్రవుం; డా వీరునకు దేవదత్తుం; డా
పండితునకు నగ్నివేశుండు సుతు లయి జనియించి; రయ్యగ్నివేశుండు గానీనుం డన నెగడి,
జాతకర్ణుండను మహర్షి యై వెలసె; నతని వలన నాగ్నివేశ్యాయనం బను బ్రహ్మకులంబు గలిగెను.
ఇవ్విధంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కరూశుండు = కరూశుడు; అను = అనెడి; మానవుని = మనువంశజుని;
వలనన్ = వలన; కొందఱు = కొంతమంది; కారూశులు = కారూశులు; క్షత్రియులు = రాజులు
(క్షత్రియుడు - క్షత్రము (దెబ్బ) వలన రక్షించువాడు వాని సంతానము, రాజులు); కలిగి = పుట్టి;
ధర్మంబు = వేద ధర్మములు; తోడి = అందు; ప్రియంబునన్ = ప్రియమువలన; బ్రహ్మణ్యులు =
బ్రాహ్మణప్రియులు; ఐ = అయ్యె; ఉత్తరాపథంబున్ = ఉత్తరదిక్కురాజ్యముల; కున్ = కు; రక్షకులు =
కాపాడువారు; ఐరి = ఐయుంటిరి; ధృష్టుని = ధృష్టుని; వలన = వలన; ధార్షణ్యంబు = ధార్షణ్యము; అను =
అనెడి; వంశంబున్ = వంశము; కలిగి = ఏర్పడి; భూతలంబునన్ = భూలోకమునందు;
బ్రహ్మభూయంబున్ = బ్రహ్మత్వంబును; ఒంది = పొంది; నెగడెన్ = వర్ధిల్లినది; నృగుని = నృగుని;

వంశంబునన్ = వంశములో; సుమతి = సుమతి అనెడివాడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను; అతని = అతని;
 కిన్ = కి; భూతజ్యోతి = భూతజ్యోతి; పుట్టెన్ = జన్మించెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; వసువు =
 వసువు; జనించెన్ = పుట్టెను; వసువున్ = వసువున; కున్ = కు; ప్రతీతుండు = ప్రతీతుడు; కలిగెన్ =
 పుట్టెను; ప్రతీతున్ = ప్రతీతుని; కిన్ = కి; ఓఘవంతుండు = ఓఘవంతుడు; జనించెన్ = పుట్టెను;
 అతని = అతనియొక్క; కూతున్ = పుత్రికను; ఓఘవతి = ఓఘవతి; అను = అనెడి; కన్యకను =
 ఇంతిని; సుదర్శనుండు = సుదర్శనుడు; వివాహంబు = పెండ్లి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అరిష్కంతుండు
 = అరిష్కంతుడు; అను = అనెడి; మను = మనువుయొక్క; పుత్రున్ = పుత్రుని; కిన్ = కి; చిత్రసేనుండు
 = చిత్రసేనుడు; ఆ = ఆ; విభున్ = ప్రభువున; కున్ = కు; దక్షుండు = దక్షుడు; ఆ = ఆ; పుణ్యున్ =
 పుణ్యవంతున; కున్ = కు; మీధ్వాంసుండు = మీధ్వాంసుండు; ఆ = ఆ; సుజనున్ = మంచివాని; కిన్
 = కి; శర్వుండు = శర్వుడు; ఆ = ఆ; మహాత్మున్ = గొప్పవాని; కిన్ = కి; ఇంద్రసేనుండు = ఇంద్రసేనుడు;
 ఆ = ఆ; రాజున్ = రాజున; కున్ = కు; వీతిహోత్తుండు = వీతిహోత్తుడు; ఆ = ఆ; సుమతి = మంచివాని;
 కిన్ = కి; సత్యశ్రవుండు = సత్యశ్రవుడు; ఆ = ఆ; ఘనుని = గొప్పవాని; కిన్ = కి; ఉరుశ్రవుండు =
 ఉరుశ్రవుడు; ఆ = ఆ; వీరున్ = శూరుని; కున్ = కి; దేవదత్తుండు = దేవదత్తుడు; ఆ = ఆ; పండితున్ =
 పండితుని; కున్ = కి; అగ్నివేశుండు = అగ్నివేశుడు; సుతులు = పుత్రులు; అయ్యి = ఐ; జనియించిరి =
 పుట్టిరి; అగ్నివేశుండు = అగ్నివేశుడు; కానీనుండు = కన్యకకొడుకు; అనన్ = అనబడి; నెగడి =
 ప్రసిద్ధుడై; జాతకర్ణుండు = జాతకర్ణుండు {జాతకర్ణుడు - పుట్టుకచే కర్ణునివంటివాడు}; అను =
 అనెడి; మహర్షి = గొప్పఋషి; ఐ = అయ్యి; వెలసెన్ = విలసిల్లెను; అతని = అతని; వలన =
 మూలమున; అగ్నివేశ్యాయనంబు = అగ్నివేశ్యాయనము; అను = అనెడి; బ్రహ్మకులంబున్ =
 బ్రాహ్మణకులము; కలిగెను = ఏర్పడినది; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఇంక, కరూశుడు అనె కొడుకునకు కొంతమంది కారూశులు అను రాజులు పుట్టారు. వారు వేద
 ధర్మములు అందు ప్రీతితో బ్రాహ్మణప్రియులు అయ్యి ఉత్తరదిక్కు రాజ్యాలు పాలించారు. ధృష్టుని
 వలన ధార్ణము అనె వంశము ఏర్పడి భూలోకములో బ్రాహ్మణత్వం స్వీకరించింది. మను పుత్రుడు
 నృగుని వంశములో సుమతి జన్మించాడు. అతనికి భూతజ్యోతి జన్మించాడు; అతనికి వసువు
 పుట్టాడు; వసువునకు ప్రతీతుడు పుట్టాడు; ప్రతీతునికి ఓఘవంతుడు పుట్టాడు; అతని పుత్రిక
 ఓఘవతి అనె ఇంతిని సుదర్శనుడు పెండ్లాడాడు. అరిష్కంతుడు అనె మనుపుత్రునికి చిత్రసేనుడు;

ఆ ప్రభువుకు దక్షుడు; అతనికి మీథ్యాంసుండు; ఆ మంచివానికి శర్వుడు; ఆ గొప్పవానికి ఇంద్రసేనుడు; ఆ రాజునకు వీతిహోత్రుడు; ఆ మంచివాడికి సత్యశ్రవుడు; ఆ గొప్పవాడికి ఉరుశ్రవుడు; ఆ శూరుడికి దేవదత్తుడు; ఆ పండితుడికి అగ్నివేశుడు పుట్టారు. అగ్నివేశుడు కన్యకకొడుకు అనబడి, జాతకర్ణుండు అను పేర గొప్పఋషిగా విలసిల్లాడు. అతని వలన అగ్నివేశ్వానం అను బ్రాహ్మణకులం ఏర్పడింది. ఈ విధముగా....

9-43-క.

తెలుపబడె, నరిష్యంతుని

కుల మెల్లను నీకు, దిష్టకులముం దెలియం

దెలిపెద రాజేంద్రోత్తమ!

తెలియుము సర్వంబు నీకుఁ తేటపడంగన్.

టీకా:

తెలుపబడెన్ = చెప్పితిని; అరిష్యంతుని = అరిష్యంతునియొక్క; కులము = వంశము; ఎల్లను = సమస్తమును; నీ = నీ; కున్ = కు; దిష్ట = దిష్టునియొక్క; కులమున్ = వంశమును; తెలియన్ = తెలియునట్లు; తెలిపెద = చెప్పెదను; రాజేంద్ర = మహారాజులలో; ఉత్తమ = ఉత్తమమైనవాడ; తెలియుము = వినుము; సర్వంబున్ = అంతటిని; నీ = నీ; కున్ = కు; తేటపడంగన్ = అర్థమగునట్లుగ.

భావము:

మహారాజ! అరిష్యంతుడి వంశము యావత్తూ చెప్పాను. ఇక నీకు దిష్టుడి వంశము గురించి సవిస్తారంగా చెప్తాను.

నవమ స్కంధము : మరుత్తుని చరిత్ర

9-44-వ.

దిష్టుని కొడుకు నాభాగుం డనువాడు కర్మవశంబున వైశ్వత్సంబు నొందె; నా నాభాగునికి హలంధనుండు కలిగె; నతనికి వత్సప్రీతియు, వత్సప్రీతికిఁ బ్రాంశువు, నతనికిఁ బ్రమతియు, బ్రమతికి ఖమిత్రుండు, ఖమిత్రునికిఁ జాక్షుషుండు, నతనికి వివింశతియు, వివింశతికి రంభుండు, రంభునికి ధార్మికుండైన ఖనినేత్రుండు, నతనికిఁ గరంధనుండు, గరంధనున కవిక్షిత్తు, నా యవిక్షిత్తునకు మరుత్తుండు జనియించి; రా మరుత్తుండు చక్రవర్తి యయ్యె; నతని చరిత్రంబు వినుము.

టీకా:

దిష్టుని = దిష్టునియొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు; నాభాగుండు = నాభాగుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; కర్మవశంబునన్ = తన కర్మవశాత్తు; వైశ్వత్సంబున్ = వైశ్యుడుగానగుటను; ఒందెన్ = పొందెను; ఆ = ఆ; నాభాగున్ = నాభాగుని; కిన్ = కి; హలంధనుండు = హలంధనుడు; కలిగెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; వత్సప్రీతియున్ = వత్సప్రీతి; వత్సప్రీతి = వత్సప్రీతి; కిన్ = కి; ప్రాంశువు = ప్రాంశువు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ప్రమతియున్ = ప్రమతి; ప్రమతి = ప్రమతి; కిన్ = కి; ఖమిత్రుండున్ = ఖమిత్రుడు; ఖమిత్రుని = ఖమిత్రుని; కిన్ = కి; చాక్షుసుండున్ = చాక్షుసుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; వివింశతియున్ = వివింశతి; వివింశతి = వివింశతి; కిన్ = కి; రంభుండు = రంభుడు; రంభున్ = రంభుని; కిన్ = కి; ధార్మికుండును = ధార్మికుండు; ఐన = అయినట్టి; ఖనినేత్రుండున్ = ఖనినేత్రుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; కరంధనుండున్ = కరంధనుడు; కరంధనున్ = కరంధనుని; కున్ = కి; అవిక్షిత్తున్ = అవిక్షిత్తు; ఆ = ఆ; అవిక్షిత్తున్ = అవిక్షిత్తుని; కున్ = కి; మరుత్తుండున్ = మరుత్తుడు; జనియించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; మరుత్తుండున్ = మరుత్తుడు; చక్రవర్తి = చక్రవర్తి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతని = అతనియొక్క; చరిత్రంబు = చరిత్రను; వినుము = వినుము.

భావము:

దిష్టుని పుత్రుడు నాభాగుడు. వాడు తన కర్మవశాత్తు వైశ్యుడుగా అయ్యాడు. ఆ నాభాగుడికి హలంధనుడు పుట్టాడు; అతనికి వత్సప్రీతి; వత్సప్రీతికి ప్రాంశువు; అతనికి ప్రమతి; ప్రమతికి ఖమిత్రుడు; ఖమిత్రునికి చాక్షుసుడు; అతనికి వివింశతి; వివింశతికి రంభుడు; రంభునికి ధార్మికుడు అయిన ఖనినేత్రుడు; అతనికి కరంధనుడు; కరంధనునికి అవిక్షిత్తు; ఆ అవిక్షిత్తునికి మరుత్తుడు పుట్టారు. ఆ మరుత్తుడు చక్రవర్తి అయ్యాడు. అతని చరిత్ర చెప్తాను శ్రద్ధగా విను.

9-45-సీ.

అంగిరస్సుత్తుఁడు మహాయోగి సంవర్తుఁ-

ద్రతని యాగమునకు యాజకుండు;

దిరిగి యుండెడివారు మరుదాఖ్యగణము; లో-

ప్పారు విశ్వేదేవు లచటి సభ్యు;

అధిక దక్షిణల బ్రాహ్మణకోటిఁ దనిపెను-

సోమపానంబున సురవరుండు

మది నుబ్బి, బంగారు మయము గావించెను-

యాగవస్తువులెల్ల; నధిక నియతి

9-45.1-తే.

నామరుత్తుఁడు జేసిన యట్టిభంగి

ధీరభావంబుఁ జాగంబుఁ దెంపు గలిగి

మఖము జేసినవారిని మఱియు నెఱుఁగ

మెల్ల లోకములందు నరేంద్రముఖ్య!

టీకా:

అంగిరస్ = అంగిరసుని; సుతుడు = పుత్రుడు; మహాయోగి = గొప్పయోగి; సంవర్తుడు = సంవర్తుడు;

అతని = అతని; యాగమున్ = యజ్ఞమున; కున్ = కు; యాజకుడు = నిర్వాహకుడు, ఋత్విక్కు;

తిరిగి = పరివేష్టించి; ఉండెడివారు = ఉండువారు; మరుత్ = మరుత్తులు; ఆఖ్య = అనబడెడి;

గణములున్ = సమూహములుకలిగి; ఒప్పారు = అతిశయించును; విశ్వేదేవతలు = విశ్వేదేవతలు;

అచటి = అక్కడి; సభ్యులు = సదస్యులు; అధిక = ఎక్కువ; దక్షిణలన్ = దక్షిణలతో; బ్రాహ్మణ =

బ్రహ్మణుల; కోటిన్ = సమూహమును; తనిపెను = తృప్తిపరచెను; సోమపానంబునన్ =

సోమపానముచేత; సురవరుండు = దేవేంద్రుడు; మదిని = మనసునందు; ఉబ్బి = పొంగిపోయి;

బంగారు = బంగారముతో; మయంబున్ = చేసినవిగా; కావించెను = చేసెను; యాగ = యజ్ఞ;

వస్తువులు = సామగ్రి; ఎల్లన్ = సమస్తమును; అధిక = మిక్కిలి; నియతిన్ = పద్ధతిప్రకారము; ఆ = ఆ.

మరుత్తుడు = మరుత్తుడు; చేసిన = ఆచరించిన; అట్టి = అటువంటి; భంగిన్ = విధముగా;
 ధీరభావంబున్ = ధీరత్వము; చాగంబున్ = త్యాగము; తెంపు = తెగింపు; కలిగి = తోటి; మఖమున్ =
 యజ్ఞము; చేసిన = చేసినట్టి; వారిని = ఇంకొకరిని; మఱియున్ = ఇంక; ఎఱుగము = చూడబోము;
 ఎల్ల = సమస్తమైన; లోకములు = లోకములు; అందున్ = అందుకూడ; నరేంద్రముఖ్య = మహారాజా
 {నరేంద్రముఖ్యుడు - నరేంద్రుడు (రాజు)లలో ముఖ్యుడు, మహారాజు}.

భావము:

ఓ మహారాజా! ఆ మరుత్తు యగానికి అంగిరసుని కొడుకు ఋత్విక్కు సంవర్తుడు నిర్వాహకుడు;
 మరుత్తులు పరివేష్టించి ఉండేవారు. విశ్వేదేవతలు అక్కడి సదస్సులు. అధిక దక్షిణలతో
 బ్రహ్మణులను తృప్తిపరచాడు. సోమపానముతో దేవేంద్రుడు పొంగిపోయి, యజ్ఞ సామగ్రి సమస్తాన్ని
 బంగారపు వాటిగా మార్చేసాడు. ఆ మరుత్తుడు ఆచరించినట్లు ధీరత్వము, త్యాగము, తెగింపు తోటి
 యజ్ఞము చేసిన వారిని మరొకరిని ఏ లోకంలోను ఇంక చూడలేము.

9-46-వ.

ఆమరుత్తునకు దముండును, దమునకు రాజవర్ధనుండును, రాజ వర్ధనునకు సుధృతియు,
 సుధృతికి సౌధృతేయుండును, సౌధృతే యునకు కేవలుండును, కేవలునకు బంధుమంతుడును,
 నతనికి వేదవంతుండును, వేదవంతునికి బంధుండును, బంధునకుఁ దృణబిందుండును
 సంభవించి; రంత.

టీకా:

ఆ = ఆ; మరుత్తున్ = మురుత్తుని; కున్ = కి; దముండు = దముడు; దమున్ = దముని; కున్ = కి;
 రాజవర్ధనుండును = రాజవర్ధనుడు; రాజవర్ధనున్ = రాజవర్ధనుని; కున్ = కి; సుధృతియు =
 సుధృతి; సుధృతి = సుధృతి; కిన్ = కి; సౌధృతేయుండును = సౌధృతేయుడు; సౌధృతేయున్ =
 సౌధృతేయుని; కున్ = కి; కేవలుండును = కేవలుడు; కేవలున్ = కేవలుని; కున్ = కి;
 బంధుమంతుడునున్ = బంధుమంతుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; వేదవంతుండును =
 వేదవంతుడు; వేదవంతున్ = వేదవంతుని; కిన్ = కి; బంధుండును = బంధుడు; బంధున్ = బంధుని;
 కున్ = కి; తృణబిందుండును = తృణబిందుడు; సంభవించిరి = పుట్టిరి; అంత = అంతట.

భావము:

ఆ మరుత్తుడికి దముడు; దమునికి రాజవర్ధనుడు; రాజవర్ధనునికి సుధృతి; సుధృతికి సౌధృతేయుడు; సౌధృతేయునికి కేవలుడు; కేవలునికి బంధుమంతుడు; అతనికి వేదవంతుడు; వేదవంతునికి బంధుడు; బంధునికి తృణబిందువు పుట్టారు. అంతట....

9-47-క.

అచ్చరకన్య యలంబుస

క్రచ్చఱఁ దృణబిందుఁ జూచి కామించి, తుదిం

పచ్చవిలుకాని యమ్ముల

ముచ్చిచ్చున వచ్చి, పొందె మోహతురయై

టీకా:

అచ్చర = అప్పరస; కన్య = స్త్రీ; అలంబుస = అలంబుస; క్రచ్చఱన్ = శ్రీఘ్రముగ; తృణబిందున్ = తృణబిందుని; చూచి = చూసి; కామించి = కాంక్షించి; తుదిన్ = చివరకు; పచ్చవిలుకాని = మన్మథుని (పచ్చవిలుకాడు - పచ్చని విల్లు కలవాడు, మన్మథుడు); అమ్ములన్ = బాణములు యనెడి; ముచ్చిచ్చునన్ = త్రేతాగ్నిలో; వెచ్చి = కాగిపోయి; పొందెన్ = కలిసెను; మోహ = మోహముచేత; ఆతుర = ఆతృతచెందినామె; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అప్పరస స్త్రీ అలంబుస తృణబిందుని చూడగానే కాంక్షించింది. చివరకు మోహ పరవశ అయ్యి, మన్మథుని బాణములు అను త్రేతాగ్నిలో కాగిపోయి తృణబిందుని కలిసింది.

నవమ స్కంధము : తృణబిందు వంశము

9-48-వ.

ఆ దంపతులకు నిలబిల యనుగూతురుం జన్మించె; నా కొమ్మను విశ్రవసుండు పొందిన
 నైలబిలుండనం గుబేరుండు పుట్టె; మఱియు నా తృణబిందునకు విశాలుండును,
 శూన్యబంధుండును, ధూమ్రకేతుండును ననువారు మువ్వరు గొడుకులు గలిగి రండు
 విశాలుండు వంశవర్ధనుండయి వైశాలి యను నగరంబు నిర్మించె; నా రాజనకు హేమచంద్రుం, డా
 నరేంద్రునకు ధూమ్రాక్షుం, డా పుడమితేనికి సహదేవుం; డా బలిష్ఠునకుఁ కృశాశ్వుం; డాతనికి
 సోమదత్తుండు జన్మించె; నతండు.

టీకా:

ఆ = ఆ; దంపతుల్ = జంట; కున్ = కి; ఇలబిల = ఇలబిల; అను = అనెడి; కూతురున్ = పుత్రిక;
 జన్మించెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; కొమ్మను = స్త్రీని; విశ్రవసుండు = విశ్రవసుడు; పొందినన్ =
 పెండ్లిచేసుకోగా; ఇలబిలుండు = ఇలకొడుకు; అనన్ = అనెడి; కుబేరుండు = కుబేరుడు; పుట్టెన్ =
 పుట్టెను; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; తృణబిందున్ = తృణబిందుని; కున్ = కి; విశాలుండును =
 విశాలుడు; శూన్యబంధుండును = శూన్యబంధుడు; ధూమ్రకేతుండును = ధూమ్రకేతుడు; అనువారు
 = అనెడివారు; మువ్వరు = ముగ్గురు (3); కొడుకులు = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; అందున్ =
 వారిలో; విశాలుండు = విశాలుడు; వంశవర్ధనుండు = వంశస్థాపకుడు; అయి = అయ్యి; వైశాలి =
 వైశాలి; అను = అనెడి; నగరంబున్ = పట్టణమును; నిర్మించెన్ = కట్టెను; ఆ = ఆ; రాజన్ = రాజున;
 కున్ = కు; హేమచంద్రుండు = హేమచంద్రుడు; ఆ = ఆ; నరేంద్రున్ = రాజు; కున్ = కి; ధూమ్రాక్షుండు
 = ధూమ్రాక్షుడు; ఆ = ఆ; పుడమితేని = రాజు (పుడమితేడు - పుడమి (భూమి)కి తేడు
 (ప్రభువు), రాజు); కిన్ = కు; సహదేవుండు = సహదేవుడు; ఆ = ఆ; బలిష్ఠున్ = బలవంతుని; కున్ = కి;
 కృశాశ్వుండు = కృశాశ్వుడు; ఆతని = అతని; కిన్ = కి; సోమదత్తుండు = సోమదత్తుడు; జన్మించెన్ =
 పుట్టెను; అతండు = అతడు.

భావము:

ఆ జంటకి ఇలబిల అనే పుత్రిక పుట్టింది. ఆ స్త్రీని విశ్రవసుడు పెండ్లాడాడు. ఇలబిలకు కుబేరుడు
 పుట్టాడు. కనుకనే అతనిని ఇలబిలుడు అని కూడ అంటారు. ఇంకను, ఆ తృణబిందునికి
 విశాలుడు, శూన్యబంధుడు, ధూమ్రకేతుడు అని ముగ్గురు (3) పుత్రులు పుట్టారు. వారిలో విశాలుడు
 వంశస్థాపకుడు అయ్యి, వైశాలి అనే పట్టణమును కట్టాడు. ఆ రాజునకు హేమచంద్రుడు; ఆ రాజుకి

ధూమ్రాక్షుడు; ఆ రాజుకు సహదేవుడు; ఆ బలవంతునికి కృశాశ్వుడు; అతనికి సోమదత్తుడు
పుట్టారు. అతడు....

9-49-ఆ.

అమరవిభుడు మెచ్చ నశ్వమేధము జేసి

భూరిపుణ్యగతికి బోయె నెలమి;

సోమదత్తుకొడుకు సుమతికి జనమేజ

యుం డనంగఁ గొమరు ఉప్పతిల్లె.

టీకా:

అమరవిభుడు = దేవేంద్రుడు (అమరవిభుడు అమరుల (దేవతల)కి విభుడు, ఇంద్రుడు); మెచ్చన్ =
శ్లాఘించునట్లుగ; అశ్వమేధమున్ = అశ్వమేధయాగమును; చేసి = చేసి; భూరి = అతిగొప్ప; పుణ్య =
ధన్యమైన; గతికిన్ = లోకమునకు; పోయెన్ = వెళ్ళెను; ఎలమిన్ = అతిశయించి; సోమదత్తు =
సోమదత్తుని; కొడుకు = పుత్రుడు; సుమతి = సుమతి; కిన్ = కి; జనమేజయుండు = జనమేజయుడు;
అనంగన్ = అనబడెడి; కొమరుడు = పుత్రుడు; ఉప్పతిల్లె = జనించెను;

భావము:

ఆ సోమదత్తుడు, దేవేంద్రుడు మెచ్చుకునేలా అశ్వమేధ యాగం చేసి అతిగొప్ప పుణ్యగతిని
పొందాడు. సోమదత్తుని పుత్రుడు సుమతి; అతనికి జనమేజయుడు అను పుత్రుడు జన్మించాడు.

9-50-వ.

వీరులు వైశాలు రనం బరఁగి తృణబిందుని కీర్తివహించి, రాజ్యంబు జేసిరి; మఱియును.

టీకా:

వీరలు = వీరందరు; వైశాలులు = వైశాలురు; అనన్ = అనగా; పరగి = ప్రసిద్ధిచెంది; తృణబిందుని =
తృణబిందుని యొక్క; కీర్తిన్ = యశస్సును; వహించి = నిలబెట్టి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేసిరి
= ఏలిరి; మఱియునున్ = ఇంకను.

భావము:

వీరందరు వైశాలురు అని ప్రసిద్ధిచెందారు. అలా తృణబిందు యశస్సు విస్తరిస్తూ రాజ్యాన్ని ఏలారు.
ఇంకా.....

నవమ స్కంధము : శర్యాతి వృత్తాంతము

9-51-సీ.

శర్యాతి యను రాజు జనియించె బ్రహ్మప-

రుండైన మనువుకు రూఢితోడ;

నతఁ డంగిరుని సత్రముండు రెండవనాఁటి-

విహితకర్మము లెల్ల వెలయఁ జెప్పె;

నతని కూతురు సుకన్యక యను వనజాక్షి-

దన తండ్రితోఁ దపోవనికి నరిగి,

చ్యవనాశ్రమముఁ జేరి, సఖులును దానును-

ఫలపుష్పములు గోయఁ బ్రాఙ్మఱి, తిరిగి

9-51.1-ఆ.

యొక్కపుట్టలోన నొప్పారు జ్యోతుల

రెంటిఁ గాంచి, వాఁడి ముంటఁ బొడిచె;

గ్రన్య ముగుద మఱచి, బుద్ధోతయుగ మంచు,

దైవవశముకతనఁ దమకి యగుచు.

టీకా:

శర్యాతి = శర్యాతి; అను = అనేడి; రాజు = రాజు; జనియించెన్ = పుట్టి; బ్రహ్మపరుండు =

బ్రహ్మజ్ఞానియైనవాడు; ఐన = అయిన; మనువు = మనువు; కున్ = కు; రూఢిన్ = నిశ్చయించి;

అతడు = అతడు; అంగిరుని = అంగిరుని; సత్రము = యజ్ఞము; అందున్ = లో; రెండవ = రెండవ (2);

నాటి = దినమున; విహిత = చేయవలసిన; కర్మములు = కర్మకాండ; ఎల్లన్ = అంతటిని; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముగా, వివరించి; చెప్పెన్ = చెప్పెను; అతని = అతనియొక్క; కూతురు = పుత్రిక; సుకన్యక = సుకన్యక; అను = అనెడి; వనజాక్షి = స్త్రీ (వనజాక్షి - వనజము (పద్మము)ల వంటి అక్షి (కన్నులుగలామె), స్త్రీ); తన = తనయొక్క; తండ్రి = నాన్న; తోన్ = తోటి; చ్యవన్ = చ్యవనుని; ఆశ్రమమున్ = ఆశ్రమమును; చేరి = వెళ్ళి; సఖులునున్ = చెలికత్తెలు; తానున్ = తను; ఫల = ఫండ్లు; పుష్పములున్ = పూలు; కోయన్ = కోసుకొనుటకు; పాటి = వెళ్ళి; తిరిగి = అక్కడ సంచరించి. ఒక్క = ఒక; పుట్ట = వల్మీకము; లోనన్ = అందు; ఒప్పారు = చక్కగానున్న; జ్యోతులన్ = వెలుగుతున్నవానిని; రెంటిన్ = రెండింటిని (2); కాంచి = చూసి; వాడి = సూదిగానున్న; ముంటన్ = ముల్లుతో; పొడిచెన్ = పొడిచెను; కన్య = చిన్నపిల్ల; ముగుద = ముగ్ధత్వము; మఱిచి = మరిచిపోయి; ఖద్యోత = మిణుగురు పురుగుల; యుగమున్ = జంట; అంచున్ = అనుచు; దైవవశమున = దైవనిర్ణయము; కతన = వలన; తమకి = తొందరబాటుగలామె; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

బ్రహ్మజ్ఞాని అయిన మనువుకు శర్యాతి అనే రాజు పుట్టాడు. అతడు అంగిరుని యజ్ఞములో రెండవ (2) దినం చేయవలసిన కర్మకాండ అంతటిని నిశ్చయించి, చక్కగా వివరించి చెప్పాడు. అతని పుత్రిక సుకన్యక. ఆమె తన తండ్రితో చ్యవనుని ఆశ్రమానికి వెళ్ళి, చెలికత్తెలుతో కలిసి పూలు పండ్లు కోసుకొనుటకు వెళ్ళింది. అక్కడ ఒక పుట్టలో చక్కగా ప్రకాశిస్తున్న రెండింటిని (2) చూసి, ఆ చిన్నది సుకన్యక ముగ్ధత్వము మరిచి మిణుగురు పురుగుల జంట అంటూ, సూదిగా ఉన్న ముల్లుతో పొడిచింది, దైవనిర్ణయము వలన ఆమె అలా తొందరబాటు పని చేసింది.

9-52-క.

జ్యోతుల ముంటం బొడిచిన,

వాతుల నెత్తురులు గురిసి, వసుధేశభట

వ్రాతముల కెల్ల నచ్చట,

నాతటి మలమూత్రబంధమయ్యె; నరేంద్రా!

టీకా:

జ్యోతులన్ = వెలుగుతున్నవాటిని; ముంటన్ = ముల్లుతో; పొడిచినన్ = పొడవగా; వాతులన్ = నోటినుండి; నెత్తురులున్ = రక్తములు; కురిసెన్ = వర్షించెను; వసుధేశభట = రాజభటుల; వ్రాతముల్ = సమాహముల; కున్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు; అచటన్ = అక్కడ; ఆ = ఆ; తఱిన్ = సమయమునందు; మలమూత్ర = మలమూత్రములు; బంధము = స్తంభించిపోయినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; నరేంద్రా = రాజా {నరేంద్రుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

రాజా! అలా వెలుగుతున్నవాటిని మిణుగురులు అనుకుని ముల్లుతో పొడవగా వాటినుండి రక్తాలు కారాయి. రాజభటులు అందరికి అక్కడ ఆ సమయంలో మలమూత్రాలు స్తంభించిపోయాయి.

9-53-వ.

వారలంజాచి, రాజర్షి యగు శర్యాతి విస్మీతుండై, "మీర లియ్యాశ్రమ దూషణంబు చేయనోపుదు; రది కారణంబుగా మీకీ నిరోధంబు సిద్ధించె" నని పలుకు నవసరంబునఁ దండ్రికి సుకన్యక యిట్లనియె.

టీకా:

వారలన్ = వారిపరిస్థితిని; చూచి = చూసి; రాజర్షి = రాజముషి; అగు = ఐన; శర్యాతి = శర్యాతి; విస్మీతుండు = ఆశ్చర్యపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; మీరలు = మీరు; ఈ = ఈ; ఆశ్రమ = ఆశ్రమమునకు; దూషణంబున్ = అపరాధము; చేయనోపుదురు = చేసి ఉంటారు; అది = దాని; కారణంబుగా = వలన; మీ = మీ; కున్ = కు; ఈ = ఇట్టి; నిరోధంబు = స్తంభించుట; సిద్ధించెను = కలిగినది; అని = అని; పలుకు = చెప్పుతున్న; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; తండ్రి = (తన) నాన్న; కిన్ = కి; సుకన్యక = సుకన్యక; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

వారి పరిస్థితిని చూసి రాజముపి శర్యాతి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. "మీరు ఈ ఆశ్రమనికి అపరాధము చేసి ఉంటారు. కనుకనే మీకు ఇలా స్తంభించుట కలిగింది." అని అంటుంటే సుకన్యక తన తండ్రికి ఇలా చెప్పింది.

9-54-తే.

"అయ్య! యీ పుట్టచేరువ నాడి యాడి,
యిందులో రెండు జ్యోతుల నేను గాంచి,
కంటకంబునఁ బొడవ రక్తంబు గురిసె,
నే విధంబునఁ గురిసెనో? యెఱుఁగు మీవు."

టీకా:

అయ్య = తండ్రి; ఈ = ఈ; పుట్ట = వల్మీకము; చేరువన్ = దగ్గర; ఆడియాడి = బాగాఆడి; ఇందు = దీని;
లోన్ = లోని; జ్యోతులన్ = వెలుగులను; నేనున్ = నేను; కాంచి = చూసి; కంటకంబునన్ = ముల్లుతో;
పొడవన్ = పొడవగా; రక్తంబున్ = రక్తములు; కురిసెన్ = వర్షించెను; ఏ = ఏ; విధంబునన్ =
కారణముచేత; కురిసెనో = వర్షించినవో; ఎఱుగము = తెలిసికొనుము; ఈవు = నీవు.

భావము:

"తండ్రి! ఈ వల్మీకము దగ్గర ఆడుకుని, దీనిలో రెండు జ్యోతులను చూసి, నేను ముల్లుతో పొడవగా వాటినుండి రక్తాలు కారాయి. నీవు కారణం ఏమిటో తెలిసికొనుము."

9-55-వ.

అనిన శర్యాతి భీతుండై కూతుం దోడ్కొని, వల్మీకంబు కడకుం జని, యందుఁ దపంబు జేయుచున్న చ్యవనునిం గని, తన నేర్పున నతని వలనఁ బ్రసన్నత పడసి తపసి చిత్తంబు నెఱింగి, తన పుత్రిక నిచ్చి, యెట్టకేలకుం బ్రదికినవాడై, మునీశ్వరుని వీడ్కొని, పురంబునకుం జనియె; నంత.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శర్యాతి = శర్యాతి; భీతుండు = భయపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కూతున్ = పుత్రికను; తోడ్కొని = కూడాతీసుకొని; వల్మీకంబు = పుట్ట; కడ = వద్ద; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; తపంబున్ = తపస్సు; చేయుచున్న = చేస్తున్న; చ్యవనునిన్ = చ్యవనుని; కని = కనుగొని; తన = తనయొక్క; నేర్పునన్ = నేర్పరితనముచేత; అతని = అతని; వలన = నుండి; ప్రసన్నతన్ = అనుకూల్యతను; పడసి = పొంది; తపసి = మునియొక్క; చిత్తంబున్ = మనసును; ఎఱింగి = తెలిసికొని; తన = తనయొక్క; పుత్రికను = కుమార్తెను; ఇచ్చి = పెండ్లిచేసి; ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకి; బ్రదికినవాడు = బైటపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; మునీశ్వరునిన్ = ఋషివద్ద; వీడ్కొని = సెలవుతీసుకొని; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అంత = అంతట.

భావము:

అనగా శర్యాతి భయపడి పుత్రికను వెంటబెట్టుకుని పుట్ట వద్దకు వెళ్ళి, దానిలో తపస్సు చేస్తున్న చ్యవనుని కనుగొని, తన తెలివితేటలతో అతనిని ప్రసన్నుని చేసుకున్నాడు. ముని మనసును తెలిసికొని తన కుమార్తెను ఇచ్చి పెండ్లిచేసి చిట్టచివరకి ఆ ప్రమాదం నుండి బైటపడ్డాడు. పిమ్మట ఋషివద్ద సెలవు తీసుకొని తన నగరానికి వెళ్ళాడు. అంతట.....

9-56-ఆ.

పరమకోపుఁ డయిన భార్గవుఁ బతిఁ జేరి

మిగులఁ బనుల యెడల మెచ్చఁ దిరిగి

యతని పర్ణశాల నాసుకన్యక యను

మగువ గొన్ని యెండ్లు మనువు మనియె.

టీకా:

పరమ = మిక్కిలి; కోపుడు = కోపిష్టి; అయిన = ఐనట్టి; భార్గవున్ = చ్యవనమహర్షిని; పతిన్ = భర్తగాచేసుకొని; చేరి = వద్దకువెళ్ళి; మిగులన్ = మిక్కిలిగ; పనులన్ = గృహకృత్యముల; ఎడలన్ = అందు; మెచ్చన్ = మెప్పుపొందునట్లుగా; తిరిగి = నడచుకొనుచు; అతని = అతనియొక్క; పర్ణశాలన్

= ఆశ్రమమును, పాకను (పర్ణశాల - పర్ణ (ఆకుల) శాల (ఇల్లు), ఆశ్రమము); ఆ = ఆ; సుకన్యక = సుకన్యక; అను = అనెడి; మగువ = ఇంతి; కొన్ని = కొద్ది; ఏండ్లు = సంవత్సరములు; మనువు = కాపురము; మనియె = చేసెను.

భావము:

మిక్కిలి కోపిష్టి అయిన చ్యవనమహర్షిని భర్తగా చేసుకొని, సుకన్యక దరిచేరి, మెప్పుపొందేలా ఆయన ఆశ్రమ పర్ణశాలలో గృహకృత్యములు శ్రద్ధగా చేస్తూ, మంచి నడతతో కొంత కాలం కాపురము చేసింది.

9-57-వ.

అంత నొకనాఁ డయ్యాశ్రమంబునకు వేల్పువెజ్జలైన నాసత్యు లిద్దఱు వచ్చిన వారలం బూజించి, తన ముదిమి జూపి, చ్యవనుం డిట్లనియె "మీకు మున్ను యాగభాగంబుల లేని సోమపానంబు నేఁడు గల్పించి యిచ్చెద; సోమపాన సమయంబునఁ బానపాత్రంబు మీకు నందిచ్చెద, నా ముదిమి మానువు" డని యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున; ఆ = ఆ; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమున; కున్ = కు; వేల్పు = దేవతలయొక్క; వెజ్జలు = వైద్యులు; ఐన = అయిన; నాసత్యులు = అశ్వినీదేవతలు; ఇద్దఱున్ = ఇద్దరు (2); వచ్చినన్ = రాగా; వారలన్ = వారిని; పూజించి = కొలిచి; తన = తనయొక్క; ముదిమిన్ = ముసలితనమును; చ్యవనుండు = చ్యవనుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; మీ = మీ; కున్ = కు; మున్ను = ఇంతకుముందు; యాగభాగంబులన్ = హవిర్భాగములలో; లేని = లేనట్టి; సోమపానంబున్ = సోమపానమును; నేడున్ = ఇప్పుడు; కల్పించి = కలుగజేసి; ఇచ్చెదన్ = ఇస్తాను; సోమపాన = సోమపానముచేసెడి; సమయంబునన్ = సమయమునందు; పాన = తాగుటకైన; పాత్రన్ = పాత్రను; మీ = మీ; కున్ = కును; అందిచ్చెదన్ = చేతికిచ్చెదను; నా = నాయొక్క; ముదిమిన్ = ముసలితనమును; మానువుడు = పోగొట్టండి; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతట, ఒకనాడు ఆ ఆశ్రమానికి దేవతా వైద్యులు అయిన అశ్వినీదేవతలు ఇద్దరు రాగా వారిని చక్కగా కొలిచి, చ్యవనుడు ఇలా పలికెను. "మీకు ఇంతకు ముందు హవిర్భాగములలో లేనట్టి సోమపానమును ఇప్పుడు కలుగజేస్తాను. సోమపాన పాత్రను మీ చేతికిస్తాను. నా ముసలితనము పోగొట్టండి." అని మరల ఇలా అన్నాడు.

9-58-క.

"నవకంబగు ప్రాయంబున

జవరాండ్రు గరంచు మేని చక్కదనంబున్

శివతరముగఁ గృప జేయుడు

దివిజాధిప వైద్యులార! దీవింతు మిమున్."

టీకా:

నవకంబు = లేతది, కోమలము; అగు = ఐన; ప్రాయంబునన్ = వయసునందు; జవరాండ్రన్ = స్త్రీలను; కరంచు = వశీకరించుకొనగల; మేని = దేహపు; చక్కదనంబున్ = అందముతో; శివతరముగ = మంగళకరమగునట్లు; కృపజేయుడు = దయచేయండి; దివిజాధిప = దేవేంద్రుని; వైద్యులారా = వైద్యులు; దీవింతున్ = దీవించెదను; మిమున్ = మిమ్ములను.

భావము:

"దేవవైద్యులారా! మిమ్మల్ని దీవిస్తాను. నా దేహాన్ని తరుణ వయసు కలిగి, స్త్రీలను వశీకరించుకొనగల అందంతో మంగళకరం అయ్యేలా చేయండి."

9-59-వ.

అనిన నశ్వినీదేవతలు సంతోషించి "సిద్ధనిర్మితంబయిన యీ మడుగున మునుగు" మని పలికి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; అశ్వినీదేవతలు = అశ్వినీదేవతలు; సంతోషించి = ఆనందించి; సిద్ధ = సిద్ధులచే;
నిర్మితంబు = తయారుచేయబడినది; అయిన = ఐన; ఈ = ఈ; మడుగునన్ = చెరువునందు;
మునుగుము = స్నానముచేయుము; అని = అని; పలికి = చెప్పి.

భావము:

ఇలా చ్యవనుడు అనగా, అశ్వినీదేవతలు ఆనందించి "ఈ సిద్ధసరోవరములో స్నానము చేయుము."
అని చెప్పి.

9-60-సీ.

మునలితాపసుర బట్టి, ముగి నెత్తుకొనిపోయి-

ముగురు నా మడుగున మునిగి లేచి,

వనితాజనుల నెల్ల వలపించువారలై-

సుందర మూర్తులై, సుభగు లగుచు,

గమలమాలికలతోఁ, గనకకుండలముల-

తోఁ మంచిచీరలతోడఁ దుల్య

లై సూర్యతేజస్కులై యున్నవారల-

మువ్వరఁ బొడగాంచి, ముగుద బాల

9-60.1-తే.

యిందుఁ బెనిమిటి వీర డని యెఱుగ లేక

గరిత గావున నిజనాథుఁ గానఁ గోరి

"సుభగమతులార! నా నాథుఁ జూపుర" డనుచు

నశ్వినీదేవతల కపు డ య్యబల మొక్కె.

టీకా:

ముసలి = ముసలివాడైన; తాపసున్ = ఋషిని; పట్టి = పట్టుకొని; మొగిన్ = పూనికతో;
ఎత్తుకొనిపోయి = తీసుకెళ్ళి; ముగురున్ = ముగ్గురు (3); ఆ = ఆ; మడుగునన్ = సరస్సునందు;
మునిగి = ములిగి; లేచి = బయటికి వచ్చి; వనితాజనులన్ = ఆడవారిని; ఎల్లన్ = అందరను;
వలపించు = ఆకర్షించెడి; వారలు = వారువలె; ఐ = అయ్యి; సుందర = అందమైన; మూర్తులు =
రూపములుగలవారు; ఐ = అయ్యి; సుభగులు = మనోహరులు; అగుచున్ = జెతూ; కమల =
పద్మముల; మాలికలు = దండలు; తోన్ = తోటి; కనక = బంగారపు; కుండలముల్ =
చెవికుండలముల; తోన్ = తోటి; మంచిచీరల = మంచి బట్టలతో; తోడన్ = తోటి; తుల్కులు =
సమానమైనవారు; ఐ = అయ్యి; సూర్య = సూర్యుని వంటి; తేజస్సులు = తేజస్సుగలవారు; ఐ =
అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వారలన్ = వారిని; మువ్వురన్ = ముగ్గురిని; పొడగాంచి = గమనించి;
ముగుద = ముగ్ధ, అమాయకురాలైన; బాల = పిన్నవయసామె.

అందున్ = వారిలో; పెనిమిటి = (తన) భర్త; వీడు = ఇతడు; అని = అని; ఎఱుగలేక = తెలిసికొనలేక;
గరిత = పతివ్రత; కావున = కనుక; నిజ = తనయొక్క; నాథున్ = భర్తను; కానన్ = చూడవలెనని; కోరి
= ఆశించి; సుభగ = పుణ్యవంతమైన; మతులారా = జ్ఞానులు; నా = నాయొక్క; నాథున్ = భర్తను;
చూపుడు = చూపించండి; అనుచు = అంటూ; అశ్వదేవతల్ = అశ్వినీదేవతల; కు = కు; అప్పుడు =
అప్పుడు; ఆ = ఆ; అబల = స్త్రీ; మొక్కె = ప్రార్థించెను.

భావము:

ఆ ముసలి ఋషిని పట్టుకొని పూనికతో తీసుకెళ్ళి ముగ్గురు ఆ సరస్సునందు ములిగి, స్త్రీలను
మిక్కిలి ఆకర్షించే అందంతో మనోహరులుగా అయి బయటికి వచ్చారు. ముగ్ధ, అమాయక
సుకన్యక, పద్మముల దండలు, బంగారు చెవికుండలముల తోటి మన్మథునితో సమానమైన
అందంతో, సూర్యుని వంటి తేజస్సుతో ఉన్నట్టి వారిని ముగ్గురిని చూసింది. వారిలో తన భర్త
ఎవరో తెలిసికొనలేక పోయింది. పతివ్రత కనుక, అప్పుడు తన భర్తను చూపించండి అంటూ
పుణ్యులు అశ్వినీదేవతలను ప్రార్థించింది.

వార లా పతివ్రత నిజమరితనంబునకు మెచ్చి, వయోరూపసంపన్నుం డయిన చ్యవనుం జూపి,
దంపతుల వీడ్కొని, విమానారూఢులై వేలుపుల ప్రోలికిం జని రంత.

టీకా:

వారలున్ = వారు; ఆ = ఆ; పతివ్రత = పతివ్రతయొక్క; నిజమరితనంబున్ = సత్యశీలమున; కున్ =
కు; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; వయస్ = యౌవనము; రూప = అందములనెడి; సంపన్నుండు =
అధికముగాగలవాడు; అయిన = ఐన; చ్యవనున్ = చ్యవనుని; చూపి = చూపించి; దంపతులన్ =
భార్యాభర్తలవద్ద; వీడ్కొని = సెలవుతీసుకొని; విమాన = విమానమును; ఆరూఢులు = ఎక్కినవారు;
ఐ = అయ్యి; వేలుపులప్రోలు = స్వర్గమున {వేలుపులప్రోలు - వేలుపుల (దేవతలయొక్క) ప్రోలు
(పట్టణము), స్వర్గము}; కిన్ = కి; చనిరి = వెళ్ళిరి; అంత = అంతట.

భావము:

వారు ఆ పతివ్రత సత్యశీలాలను మెచ్చుకొని మిక్కిలి యౌవనం అందం కలిగిన చ్యవనుని
చూపించి భార్యాభర్తల వద్ద సెలవుతీసుకొని విమానమును ఎక్కిన స్వర్గానికి వెళ్ళిపోయారు.
అంతట....

9-62-సీ.

యాగంబు చేయంగ నర్థించి శర్యాతి-

చ్యవనమునీంద్రు నాశ్రమము కడకు

గూతు నల్లునిఁ దోడుకొనిపోవు వేడుక-

వచ్చి పుత్రికకుఁ బార్శ్వంబు నందు

సూర్యతేజంబున సౌంపారు వరుఁ గని-

"వీడెవ్వఁడో దీని విభుఁడు గాఁడు,

చెల్లరే!"యని పుత్రి చేసిన ప్రియములు-

మొక్కులు నొల్లక మోము వాంచి

9-62.1-తే.

మాటుమాటాడ దీవింప మనసు రోసి

"చ్యవనుఁ డధికుండు మునిజన సత్తముండు

భువన సన్నుతుఁ డతఁ డెందు బోయె నాతఁ

డెట్లు వంచింపఁబడియె? వీఁడెవ్వఁ? డబల!

టీకా:

యాగంబున్ = యజ్ఞమును; చేయంగన్ = చేయవలెనని; అర్థించి = అనుకొని; శర్యాతి = శర్యాతి;
చ్యవన = చ్యవనుడు యనెడి; ముని = మునులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని వంటివాని; ఆశ్రమమున్ =
ఆశ్రమము; కడ = వద్ద; కున్ = కు; కూతున్ = పుత్రికను; అల్లునిన్ = అల్లుడిని; తోడ్కొనిపోవు =
తీసుకెళ్ళిడి; వేడుకన్ = కుతూహలముతో; వచ్చి = వచ్చి; పుత్రిక = కూతురు; పార్శ్వంబున్ = చెంత;
అందున్ = లో; సూర్య = సూర్యునితో సమానమైన; తేజంబునన్ = తేజస్సుతో; సొంపారు =
సుందరముగానున్న; వరున్ = యువకుని; కని = చూసి; వీడు = ఇతను; ఎవ్వడో = ఎవరో; దీని =
ఈమెయొక్క; విభుడు = భర్త; కాడు = కాడు; చెల్లరే = అయ్యో; అని = అని; పుత్రి = కూతురు; చేసిన =
ఆచరిస్తున్న; ప్రియములు = మర్యాదలు; మొక్కులు = పూజలు; ఒల్లక = అంగీకరింపక; మోము =
ముఖము; వాంచి = వంచుకొని.

మాటు = సమాధానము; మాటాడన్ = చెప్పుటకు; దీవింపన్ = దీవించుటకు; మనసున్ = మనసు;
రోసి = వ్యతిరేకిస్తుండగా; చ్యవనుడు = చ్యవనుడు; అధికుండు = గొప్పవాడు; ముని = మునుల; జన
= అందరిలోను; సత్తముండు = శ్రేష్ఠుడు; భువన్ = లోకములచే; సన్నుతుడు = కీర్తింపబడువాడు;
ఎందున్ = ఎక్కడకు; పోయెన్ = వెళ్ళెను; ఆతడు = అతని; ఎట్టు = ఎలా; వంచింపబడియెన్ =
మోసగింపబడెను; వీడు = ఇతను; ఎవ్వడు = ఎవరు; అబల = స్త్రీ {అబల - బలము లేనామె, స్త్రీ}.

భావము:

యాగం చేయాలని సంకల్పించి శర్యాతి పుత్రికను అల్లుడిని తీసుకెళ్ళామని, చ్యవనుని ఆశ్రమానికి
వచ్చాడు. అలా వచ్చి కూతురు చెంత సూర్యసమ తేజస్సుతో బహు సుందరంగా ఉన్న యువకుని
చూసి "ఇతను ఎవరో పరాయివాడులా ఉన్నాడు. ఈమె భర్త ఐతే కాడు. అయ్యో!" అని కూతురు
చేస్తున్న మర్యాదలు పూజలు అంగీకరింపక సమాధానం చెప్పక, దీవించక, ముఖం వంచుకొని

ఉన్నాడు."ముని చ్యవనుడు ఎక్కడకు వెళ్ళాడు. అంతటి వానిని ఎలా మోసగించావు, ఇతను ఎవరు...

9-63-మ.

తగవే? ధర్మమే? శీలమే? కులజ వై, దర్పించి మోదింప, నా
జగదారాధ్యుని, బుణ్యశీలు, దపసిన్, సాధ్వీమనస్సమ్మతున్,
మగనిన్ మాని, భుజంగు బొంద దగునే? మానంబు వాటింపగా
దగదే? దుర్గతి ద్రోచితే కరిన వై తండ్రి బతిం గూతురా!

టీకా:

తగవే = న్యాయసమ్మతమా, కాదు; ధర్మమే = ధర్మబద్ధమా, కాదు; శీలమే = మంచినడతా, కాదు;
కులజవు = ఉత్తమవంశస్థురాలవు; ఐ = అయ్య; దర్పించి = ఉద్ధతినొంది; మోదింపన్ =
సంతోషించేలాగ; ఆ = ఆ; జగత్ = లోకముచే; ఆరాధ్యునిన్ = పూజింపబడువానిని; పుణ్యు =
పవిత్రమైన; శీలున్ = నడవడికగలవానిని; తపసిన్ = ఋషిని; సాధ్వీ = పతివ్రతల; మనస్ =
మనసులకు; సమ్మతున్ = అంగీకారమైనవానిని; మగనిన్ = భర్తను; మాని = వదలిపెట్టి; భుజంగున్
= విటుని; పొందగాన్ = చేరుట; తగునే = తగినపనా, కాదు; మానంబున్ = మానమును;
వాటింపగాన్ = వాటించుట; తగదే = వలదా, వలెను; దుర్గతిన్ = నరకమార్గమున; త్రోచితే =
పడవేసితివికదే; కరినవు = దయమాలినదానవు; ఐ = అయ్య; తండ్రిన్ = నాన్నను; పతిన్ =
మొగుడుని; కూతురా = పుత్రీ.

భావము:

పుత్రీ! ఉత్తమవంశస్థురాలవు కదా? నీకు ఇది న్యాయమూ కాదు, ధర్మమూ కాదు, మంచిదీ కాదు.
ధర్మం వదలి ఆ లోకపూజితుడు పవిత్రుడు అయిన చ్యవనుని భర్తను వదలిపెట్టి ఇలా విటుని
చేరడం తగదు, మాన మర్యాదలు తప్పుట తగదు. దయమాలి తండ్రిని, మొగుడుని నరకమార్గాన
పడవేసావు కదే.

9-64-ఆ.

పద్మనయన! మగడు ప్రాయంపు వాడైన

గాపు పెట్టి కొంత గావ నేర్చు

గడగి ముసలి తపసి గావంగ నేర్చునే

యువతి ముదుక గూర్చ వొప్ప దెందు."

టీకా:

పద్మనయన = సుందరీ {పద్మనయన - పద్మములవంటి కన్నులున్నామె, స్త్రీ}; మగడు = భర్త;
ప్రాయంపు = వయసులోనున్నట్టి; వాడు = వాడు; ఐనన్ = అయినచో; కాపు = కాపలా; పెట్టి = కాసి;
కొంతన్ = కొంతవరకు; కావన్ = కాపడుకొనుట; నేర్చున్ = చేయగలడు; కడగి = ప్రయత్నించి;
ముసలి = పెద్దవయసువాడైన; తపసి = ముని; కావంగన్ = కాపాడుట; నేర్చున్ = చేయగలడా, లేడు;
యువతిన్ = పడచుపిల్లని; ముదుకన్ = ముసలివానికి; కూర్చన్ = కట్టబెట్టుట; ఒప్పదు =
సరిపడదు; ఎందున్ = ఎక్కడా.

భావము:

సుకన్యక! అవునులే, ఎక్కడైనా పడచుపిల్లని ముసలివాడికి కట్టబెట్టరాదు. భర్త వయసులో ఉండి
ఉంటే, కాపలా కాసినా కాపడుకొనేవాడు. ముసలి ముని కాపాడలేడు కదా."

9-65-వ.

అని పలికిన నప్పరమప్రతివ్రతాలలామంబు చిఱునగవు చెక్కుటద్దంబులఁ జిడిముడిపడఁ దండ్రి
కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికిన్ = అనగా; ఆ = ఆ; పతివ్రతా = పతివ్రతలలో; లలామంబు = శ్రేష్ఠురాలు;
చిఱునగవు = చిరునవ్వు; చెక్కుటన్ = చెక్కిళ్ళనే; అద్దంబులన్ = అద్దలములపై; చిడిముడిపడన్ =
తొణికిసలాడుతుండగా; తండ్రిన్ = కన్నవాని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = చెప్పెను;

భావము:

ఇలా దూరుతున్న తండ్రిని చూసి, ఆ పతివ్రత చిరునవ్వు తొణికిసలాడుతుండగా కన్నతండ్రికి ఇలా చెప్పింది.

9-66-క.

"నియ్యల్లు డితఁడు భార్గవుఁ

డయ్యా! జారుండు గాఁడు; హర్షముతోడన్

నెయ్యంబు నిల్పు" మంచును

దొయ్యలి సర్వంబుఁ దండ్రితో వినిపించెన్.

టీకా:

నీ = నీయొక్క; అల్లుడు = జామాత; ఇతడు = ఇతను; భార్గవుడు = చ్యవనుడు; అయ్యా = తండ్రి; జారుండు = రంకులాడు; కాడు = కాడు; హర్షము = సంతోషము; తోడన్ = తోటి; నెయ్యంబు = ఆదరమును; నిల్పుము = ఉంచుము; అంచున్ = అనుచు; తొయ్యలి = సుందరి; సర్వంబున్ = అంతటిని; తండ్రి = నాన్న; తోన్ = తోటి; వినిపించెన్ = చెప్పెను.

భావము:

"తండ్రి! ఇతను నీ అల్లుడు చ్యవనుడే. రంకులాడు కాడు. సంతోషంగా ఆదరించు." అంటూ ఆ సుందరి జరిగింది అంత చెప్పింది.

9-67-వ.

అంత శర్యాతియు నప్రమత్తుండై, కూతుం గొగలించుకొని, గారవంబున "నయిదువవు గ" మ్మని దీవించె; నంత భార్యాసహితుండై చ్యవనుండు చని, తన మామకు యాగంబు చేయించి, యొక్క పాత్రంబున సోమభాగంబుఁ బట్టి, నిజ తపోబలంబున నశ్విదేవతల కర్పించినం జూచి.

టీకా:

అంత = అంతట; శర్యాతియున్ = శర్యాతి; అప్రమత్తుండు = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి;
కూతున్ = కుమార్తెను; కౌగలించుకొని = ఆలింగనముచేసుకొని; గారవంబునన్ = గారాముతో,
ప్రీతితో; అయిదువపు = చిరకాలసౌభాగ్యవతివిగ {అయిదువ - 5 వన్నెలు (1మెడలో
మంగళసూత్రము 2కాలికి పసుపు 3నుదుట కుంకుమ 4చేతికి గాజులు 5కాలివేళ్ళకి మట్టెలు)
కలామె, పునిస్తీ; కమ్ము = ఐ ఉండుము; అని = అని; దీవించెన్ = ఆశీర్వాదించెను; అంత = అప్పుడు;
భార్యా = పెండ్లముతో; సహితుండు = కూడియున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; చ్యవనుండు = చ్యవనుడు;
చని = వెళ్ళి; తన = తనయొక్క; మామ = మావగారి; కున్ = కి; యాగంబున్ = యజ్ఞమును;
చేయించి = చేయించి; ఒక్క = ఒక; పాత్రంబునన్ = గిన్నెలో; సోమ = సోమరసము; భాగంబున్ =
పాలు; పట్టి = చేర్చి; నిజ = తనయొక్క; తపన్ = తపస్సుయొక్క; బలంబునన్ = శక్తివలన;
అశ్వినీదేవతల్ = అశ్వినీదేవతల; కిన్ = కి; అర్పించినన్ = అందించగా; చూచి = చూసి;

భావము:

అప్పుడు, శర్యాతి సంతోషించి, కుమార్తెను ఆలింగనము చేసుకొని గారాముతో, ప్రీతితో "చిరకాల
సౌభాగ్యవతివి, పునిస్తీవి కమ్ము." అని ఆశీర్వాదించాడు. పిమ్మట, సతితో చ్యవనుడు వెళ్ళి
మావగారికి యాగం చేయించాడు. ఒక గిన్నెలో సోమరసం పాలు చేర్చి తన తపోశక్తితో
అశ్వినీదేవతలకి అందించాడు. అది చూసి....

9-68-క.

కోపముతోడను వాసవుఁ

డేవున ముని పైని వజ్రమైత్తిన, మరలం

దాపసుఁడు వజ్రిభుజమున,

నాపవి నిలిపెన్ జగంబు లాశ్చర్యపడన్.

టీకా:

కోపము = కినుక; తోడను = తోటి; వాసవుడు = ఇంద్రుడు {వాసవుడు - వసువులు (రత్నములు) కలవాడు, ఇంద్రుడు}; ఏపునన్ = అతిశయించి; ముని = ఋషి; పైని = మీద; వజ్రమున్ = వజ్రాయుధమును; ఎత్తిన = సంధించగా; మరలన్ = తిరిగి; తాపసుండు = ఋషి; వజ్రీ = ఇంద్రుని {వజ్రీ - వజ్రాయుధముగలవాడు, ఇంద్రుడు}; భుజమునన్ = భుజముమీద; ఆ = ఆ; పవన్ = వజ్రాయుధమును {పవి - ఎల్లప్పుడు చరించునది, కులిశము, వజ్రము}; నిలిపెన్ = స్తంభింపజేసెను; జగంబుల్ = లోకములు; ఆశ్చర్యపడన్ = చకితులగునట్లు.

భావము:

ఇంద్రుడు కినుకతో ఋషి మీద వజ్రాయుధాన్ని సంధించబోగా, తిరిగి ఋషి ఇంద్రుని భుజంమీద ఉన్న ఆ వజ్రాయుధాన్ని అక్కడే స్తంభించేలా చేసాడు. సకల లోకాలలోని జనులు చకితులు అయ్యారు.

9-69-వ.

ఇవ్విధంబున నశ్విదేవత లిద్దఱు వైద్యులై, సోమపానంబు లేని వారయ్యుఁ, జ్యవను సామర్థ్యంబునఁ బ్రాప్తభాగులయి చనిరి; శర్యాతికి నుత్తానబర్హియు, నానర్తుండును, భూరిషేణుండు నను మువ్వురు గొడుకులు గలిగి; రండు.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; ఆ = ఆ; అశ్విదేవతలు = అశ్వినీదేవతలు; ఇద్దఱున్ = ఇద్దరు (2); వైద్యులు = చికిత్సకులు; ఐ = అయ్యి; సోమ = సోమరసమును; పానంబు = తాగుట; లేని = లేనట్టి; వారు = వారు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; చ్యవను = చ్యవనుని; సామర్థ్యంబున = నేర్పరితనమువలన; ప్రాప్త = పొందబడిన; భాగులు = భాగము కలవారు; అయి = అయ్యి; చనిరి = పోయిరి; శర్యాతి = శర్యాతి; కిన్ = కి; ఉత్తానబర్హియున్ = ఉత్తానబర్హి; ఆనర్తుండును = ఆనర్తుండు; భూరిషేణుండున్ = భూరిషేణుండు; అను = అనెడి; మువ్వురు = ముగ్గురు; కొడుకులు = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో.

భావము:

ఈ విధముగా అశ్వినీదేవతలు అంతకు ముందు సోమభాగం లేకపోయినా, చ్యవనునివలన సోమభాగం పొందారు. శర్యాతికి ఉత్తానబర్హి ఆనర్తుడు, భూరిషేణుడు అని ముగ్గురు పుత్రులు పుట్టారు.

నవమ స్కంధము : రైవతుని వృత్తాంతము

9-70-సీ.

ఆనర్తునకు రైవతాహ్వాయుం డుదయించె-

నతఁడు కుశస్థలి యను పురంబు

నీరధిలోపల నిర్మించి; పెంపుతో-

నానర్తముఖ విషయంబులేలె;

గ్రనియెఁ గకుడ్డి ముఖ్యుఁడైన నందన-

శతము; రైవతుఁడు విశాలయశుడు,

దన కూఁతు రేవతి ధాత ముందటఁ బెట్టి-

తగు వరు నడిగెడి తలపుతోడఁ

9-70.1-తే.

గ్రన్యఁ దోడ్కొని బ్రహ్మలోకమున కేగి

యచట గంధర్వ కిన్నరు లజని మ్రోల

నాటపాటలు సలుపఁగ, నవసరంబు

గాక నిలుచుండె, నతఁ డొక్క క్షణము తడవు.

టీకా:

ఆనర్తున్ = ఆనర్తుని; కున్ = కి; రైవత = రైవతుడు యనెడి; ఆహ్వాయుండు = పేరుగలవాడు;

ఉదయించెన్ = పుట్టెను; అతడు = అతను; కుశస్థలి = కుశస్థలి; అను = అనెడి; పురంబున్ =

నగరమును; నీరధి = సముద్రము; లోపల = అందు; నిర్మించి = నిర్మాణముచేసి; పెంపు = అతిశయము; తోన్ = తోటి; ఆనర్త = ఆనర్తము; ముఖ = మున్నగు; విషయంబులున్ = దేశములను; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; కనియెన్ = పొందెను; కకుద్మి = కకుద్మి; ముఖ్యంబు = మొదలగువారు; ఐన = అయిన; నందన = పుత్రులను; శతమున్ = నూరుమందిని; రైవతుడు = రైవతుడు; విశాల = గొప్ప; యశుడు = కీర్తిమంతుడు; కూతున్ = కూతురును; రేవతిన్ = రేవతిని; ధాత = బ్రహ్మదేవుని; ముందటన్ = ఎదురుగా; పెట్టి = నిలబెట్టి; తగు = తగినట్టి; వరున్ = పెండ్లికొడుకును; అడిగెడి = అడుగుదామనెడి; తలపు = భావము; తోడన్ = తోటి; కన్యన్ = అవివాహితను; తోడ్కొని = కూడాతీసుకెళ్ళి.

బ్రహ్మలోకమున్ = బ్రహ్మలోకమున; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; అచటన్ = అక్కడ; గంధర్వ = గంధర్వులను; కిన్నరుల్ = కిన్నరులు; అజని = బ్రహ్మదేవుని; మ్రోలన్ = ముందు; ఆట = నృత్య; పాటలన్ = సంగీతములను; సలుపగన్ = చేయుచుండెడి; అవసరంబు = చూడ అవకాశము; కాక = కుదరక; నిలుచుండెన్ = ఆగెను; అతడు = అతడు; ఒక్క = ఒక; క్షణము = కొద్ది; తడవు = కాలము.

భావము:

ఆనర్తునికి రైవతుడు పుట్టాడు. అతను కుశస్థలి అనే నగరం సముద్రంలో నిర్మించి, ఆనర్తము మున్నగు దేశములను పరిపాలించాడు. రైవతుడికి కకుద్మి మొదలగు పుత్రులు నూరుమంది, రేవతి అని కూతురుపుట్టారు. ఆ రేవతికి తగిన వరుడు ఎవరో చెప్పమని బ్రహ్మదేవుడిని అడుగుదామని ఆ కన్యకతో బ్రహ్మలోకం వెళ్ళాడు. అప్పుడు అక్కడ బ్రహ్మదేవుని ముందు గంధర్వులు కిన్నరులు నృత్య సంగీతాలను ప్రదర్శిస్తూ ఉన్నారు. అవకాశం కుదరక ఆయన కొద్ది సమయం ఆగాడు.

9-71-వ.

అంత నవసరంబయిన నజనికి నమస్కరించి, రైవతుండు రేవతిం జూపి యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; అవసరంబు = అవకాశము; అయినన్ = కుదరగా; అజన్ = బ్రహ్మదేవుని; కిన్ = కి; నమస్కరించి = మొక్కి; రైవతుండు = రైవతుడు; రేవతిన్ = రేవతిని; చూపి = చూపించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

పిమ్మట అవకాశం చూసుకుని బ్రహ్మదేవునికి మొక్కి రైవతుడు రేవతిని చూపించి ఈ విధముగ పలికాడు.

9-72-ఆ.

"చాల ముద్దరాలు, జవరాలుఁ గొమరాలు

నీ శుభాత్మరాలి కైవ్వఁ డొక్కొ

మగఁడు? చెప్పు"మనిన యది చూచి పకపక

నవ్వి భూమిపతికి నలువ పలికె.

టీకా:

చాల = మిక్కిలి; ముద్దరాలున్ = ముగ్ధ, అమాయకురాలు; జవరాలున్ = యౌవనవతి; కొమరాలున్ = సౌందర్యవతి (కొమరాలు - కొమరు (మనోజ్ఞత) రాలు (కలామె), సుందరి); ఈ = ఈ; శుభాత్మరాలి = మంచిమనసుగలమె; కిన్ = కు; ఎవ్వడున్ = ఎవరైనా; ఒక్క = ఒక; మగడు = భర్తను; చెప్పుము = తెలుపుము; అనిన్ = అనగా; అది = దానిని; చూచి = చూసి; పకపక = పకపకమని; నవ్వి = నవ్వి; భూమిపతి = రాజున (భూమిపతి - భూమి(రాజ్యాని)కిపతి, రాజు); కిన్ = కు; నలువ = బ్రహ్మదేవుడు (నలువ - నలు(చతుర్) వ(ముఖుడు), బ్రహ్మ); పలికె = చెప్పెను.

భావము:

"ముగ్ధ, అమాయకురాలు, యౌవనవతి, సౌందర్యవతి, మంచిమనసుగల ఈ నా కూతురుకు తగిన భర్తను తెలుపుము." అన్నాడు. దానికి బ్రహ్మదేవుడు పకపకమని నవ్వి రాజుతో ఇలా చెప్పాడు.

9-73-సీ.

"మనుజేశ! దీనికై మదిలోనఁ దలఁచిన-

వార లెల్లను గాలవశతఁ జనిరి;

వారల బిడ్డల, వారల మనుమల-

వారల గోత్రంబు వారి నైన

వినము మేదిని మీద; వినము, నీ వచ్చిన-

యీలోన నిరువదియేడు మాటు

లొండొండ నాలుగు యుగములుఁ జనియె; నీ-

వటు గాన ధరణికి నరుగు; మిప్పుడు

9-73.1-తే.

దేవదేవుండు హరి, బలదేవుఁ డనఁగ

భూమి భారంబు మాన్పంగఁ బుట్టినాడు;

సకలభూతాత్మకుఁడు నిజాంశంబుతోడ

యువతిమణి నిమ్మ జనమణి కున్నతాత్మ!"

టీకా:

మనుజేశ = రాజు; దీని = ఈమె; కై = కోసము; మది = మనసు; లోనన్ = అందు; తలచిన = భావించిన; వారలు = వారు; ఎల్లన్ = అందరును; కాలవశతన్ = చచ్చి {కాలవశత - కాలమునకు లొంగుట, చావు}; చనిరి = పోయిరి; వారల = వారియొక్క; బిడ్డలన్ = పిల్లలను; వారల = వారియొక్క; మనునలన్ = పిల్లలపిల్లలను; వారల = వారియొక్క; గోత్రంబు = వంశపు; వారిన్ = వారిని; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; వినము = ఎవరుచెప్పలేరు; మేదిని = భూమి; మీదన్ = పైన; వినము = తెలుసుకొనుము; నీవు = నీవు; వచ్చిన = ఇక్కడకొచ్చిన; ఈ = ఈకొద్దికాలము; లోనన్ = అందే; ఇటువదియేడు = ఇరవైయేడు (27); మాటులు = ఆవృత్తులు; ఒక్కొక్కటి = ఒక్కొక్కటి; నాలుగు = నాలుగు (4); యుగములున్ = యుగములుచొప్పున; చనియెన్ = గడిచిపోయినవి; నీవు = నీవు; అటుగాన = అందుచేత; ధరణి = భూలోకమున; కిన్ = కు; అరుగుము = వెళ్ళు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు. దేవదేవుండు = నారాయణుడు {దేవదేవుడు - దేవుళ్ళకే దేవుడు, విష్ణువు}; హరి = నారాయణుడు; బలదేవుడు = బలదేవుడు; అనగన్ = అనిపేరుగలవానిగా; భూమి = భూమాతకు; భారంబున్ = భారమును; మాన్పంగన్ = పోగొట్టుటకు; పుట్టినాడు = జన్మించెను; సకల = సమస్తమైన; భూత = జీవులలోను; ఆత్మకుడు = ఉండెడివాడు; నిజ = తన స్వంత; అంశంబు = అంశ; తోడన్ = తోటి;

యువతి = స్త్రీ; మణిన్ = రత్నమువంటామెను; ఇమ్ము = భార్యగా ఇయ్యి; జనమణి = పురుషోత్తముని; కిన్ = కి; ఉన్నత = గొప్ప; ఆత్మ = మనసుకలవాడా.

భావము:

“ఓ రాజ! ఈమె కోసం నువ్వు అనుకున్న వారు అందరు చచ్చిపోయిరి. వారి పిల్లలు, వారిపిల్లల పిల్లలు, వారి వంశపు వారిని ఎవరినీ భూలోకంలో ఇప్పుడు ఎవరు చెప్పలేరు. తెలుసుకొనుము. నీవు ఇక్కడకు వచ్చిన ఈ కొద్ది సమయంలో ఇరవైయేడు (27) ఆవుత్తులు ఒక్కోటి నాలుగు యుగాలు చొప్పున గడిచిపోయాయి. అందుచేత, నీవు భూలోకానికి వెళ్ళు. ఇప్పుడు నారాయణుడు తన అంశతో బలదేవుడు అనే పేరుతో భూభారం తొలగించుటకు జన్మించాడు. ఈ స్త్రీరత్నాన్ని ఆయనకు భార్యగా ఇయ్యి.”

9-74-వ.

అని యానతిచ్చిన బ్రహ్మకు నమస్కరించి, భూలోమునకుఁ జనుదెంచి, సోదర స్వజన హీనంబగు తన నగరంబున కా రాజు వచ్చి, బలభద్రుం గాంచి, రేవతీకన్య నతని కిచ్చి, నారాయణాశ్రమంబగు బదరికావనంబునకు నియమంబునఁ దపంబు జేయం జనియె.

టీకా:

అని = అని; ఆనతిచ్చినన్ = చెప్పిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; నమస్కరించి = మొక్కి; భూలోకమున్ = బూలోకమున; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; సోదర = తోటివారు; స్వజన = తనవారు; హీనంబు = లేనట్టిది; అగు = ఐన; తన = తనయొక్క; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; ఆ = ఆ; రాజు = క్షత్రియుడు; వచ్చి = చేరి; బలభద్రునిన్ = బలరాముని; కాంచి = చూసి; రేవతీ = రేవతి యనెడి; కన్యన్ = అవివాహితను; అతను = అతని; కిన్ = కి; ఇచ్చి = భార్యగా ఇచ్చి; నారాయణ = నారాయణునికి; ఆశ్రమంబు = నివాసమైనట్టిది; అగు = ఐన; బదరికావనంబున్ = బదరికావనమున; కున్ = కు; నియమంబునన్ = నిష్ఠగా; తపంబున్ = తపస్సు; చేయన్ = చేయుటకు; చనియె = వెళ్ళెను.

భావము:

అలా చెప్పిన బ్రహ్మదేవునికి మొక్కి, భూలోకానికి వచ్చి తనవారు ఎవరు లేని తన పట్టణం చేరి, బలరామునికి రేవతిని భార్యగా ఇచ్చి, బదరికావనానికి తపస్సు చేసుకొనుటకు వెళ్ళాడు.

నవమ స్కంధము : నాభాగుని చరిత్ర

9-75-క.

నభగుడను మనుజపతికిని

శుభమతి నాభాగుఁ డనఁగ సుతుఁ డుదయించెం;

బ్రభులై కవి యను తలఁపున

విభజించిరి భ్రాత లతని విత్తము, నధిపా!

టీకా:

నభగుడు = నభగుడు; అను = అనెడి; మనుజపతి = రాజు (మనుజపతి - మనుజుల (మానవుల)కు పతి (ప్రభువు), రాజు); కిని = కి; శుభమతి = మంచిమనసుగలవాడు; నాభాగుడు = నాభాగుడు; అనగన్ = అనిపేరుగల; సుతుడు = పుత్రుడు; ఉదయించెన్ = పుట్టెను; ప్రభులు = బలిష్ఠులు; ఐ = అయ్యి; కవి = పర్వినవాడు; అను = అనెడి; తలఁపునన్ = భావముతో; విభజించిరి = పంచుకొనిరి; భ్రాతలు = సోదరులు; అతని = అతనివంతు; విత్తమున్ = ధనమును; అధిపా = గొప్పవాడా.

భావము:

మహానుభావ! మంచి మనసు గల నభగుడుకి నాభాగుడు అని కొడుకు పుట్టాడు. అతను చాలాకాలం గురుకులంలో ఉండిపోయాడు. సోదరులు బలిష్ఠులు అయ్యి, అతని వంతు ఆస్తిని కూడ వారే పంచేసుకొన్నారు.

9-76-వ.

అంత నాభాగుండును బ్రహ్మచారియై, తన తోడంబుట్టువులను ధనంబుల పాలడిగిన, వారలు
 "దండ్రి చెప్పిన క్రమంబున నిచ్చెద" మనిన నాభాగుండు తండ్రి యగు నభగు కడకుం జని,
 "విభాగంబు చేయు" మని పలికిన, నతం "డిందు నంగిరసులు మేధ గలవారయ్యును, సత్ర
 యాగంబు చేయుచు, నాఱవ దినంబున నర్హకర్మంబులు దోషక, మూఢులయ్యెదరు; వారలకు
 నీవు వైశ్వదేవసూక్తంబులు రెండెఱింగించిన, గవి యనం బ్రసిద్ధి కెక్కెదవు; దానంజేసి వారు
 కృతకృత్యు లై స్వర్గంబునకు బోవుచు, సత్రపరిశేషితంబైన ధనంబు నీకిచ్చెద" రని పలికినం దండ్రి
 వీడ్కొని నాభాగుండు చని, యట్ల చేసిన, నంగిరసులు సత్ర పరిశేషితధనంబు లతని కిచ్చి,
 నాకంబునకుం జని; రంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; నాభాగుండునున్ = నాభాగుడు; బ్రహ్మచారి = బ్రహ్మచారి; ఐ = గావచ్చి; తన =
 తనయొక్క; తోడంబుట్టువులన్ = సోదరులను; ధనంబున్ = సంపదలో; పాలు = భాగము
 పంచిమ్మని; అడిగినన్ = అడుగగా; వారలు = వారు; తండ్రి = నాన్నగారు; చెప్పిన = చెప్పితే;
 క్రమంబునన్ = ఆవిధముగ; ఇచ్చెదము = ఇస్తాము; అనినన్ = అనగా; నాభాగుండు = నాభాగుడు;
 తండ్రి = తండ్రి; అగు = ఐన; నభగుడు = నభగు; కడ = వద్ద; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; విభాగంబున్ =
 పంపకాలు; చేయుము = చేయుము; అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; అతండు = అతడు; ఇందున్ =
 ఇప్పుడు; అంగిరసులు = అంగిరసులు {అంగిరసులు - అంగిరసగోత్రపువారు; మేధ = మిక్కిలి
 జ్ఞానము; కలవారు = ఉన్నవారు; అయ్యున్ = అయినను; సత్రయాగంబున్ = సత్రయాగమును
 {సత్రయాగము - 13 మొదలు 100 దినముల వరకు చేసెడి యజ్ఞబేధము}; చేయుచున్ = చేస్తూ;
 ఆఱవది = ఆరో(6); దినంబునన్ = రోజున; అర్హ = తగినట్టి; కర్మంబులు = కర్మకాండ; తోషక = తట్టక;
 మూఢులు = తెలియనివారు; అయ్యెదరు = అవుతారు; వారల = వారి; కున్ = కి; నీవు = నీవు;
 వైశ్వదేవ = విశ్వదేవమునకు చెందిన {విశ్వదేవము - విశ్వదేవతల గురించి చేసెడి హోమాధికము};
 సూక్తంబులున్ = మంత్రములను; రెండు = రెండు (2); ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా; కవి =
 పండితుడు, బ్రహ్మజ్ఞాని; అనన్ = అనబడి; ప్రసిద్ధి = ఖ్యాతి; కిన్ = కి; ఎక్కెదవు = చెందెదవు;
 దానంజేసి = అందువలన; వారు = వారు; కృతకృత్యులు = కృతార్థులు; ఐ = అయ్యి; స్వర్గంబున్ =
 స్వర్గమున; కున్ = కు; పోవుచు = వెళ్తు; సత్ర = సత్రయాగమున; పరిశేషితంబు = మిగిలినది; ఐనన్
 = అయిన; ధనంబున్ = సంపదలను; నీవు = నీవు; కున్ = కి; ఇచ్చెదరు = ఇస్తారు; అని = అని;

పలికినన్ = చెప్పగా; తండ్రిన్ = తండ్రిని; వీడ్కొని = సెలవుతీసుకొని; నాభాగుండు = నాభాగుడు; చని = వెళ్ళి; అట్లా = ఆ విధము; చేసినన్ = చేయగా; అంగిరసులున్ = అంగిరసులు; సత్ర = యజ్ఞమున; పరిశేషిత = మిగిలిన; ధనంబుల్ = సంపదలను; అతన్ = అతని; కిన్ = కి; ఇచ్చి = ఇచ్చెసి; నాకంబున్ = స్వర్గమున; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; అంత = అప్పుడు.

భావము:

అటుపిమ్మట, నాభాగుడు బ్రహ్మచారిగా వచ్చి తన సోదరులను సంపదలో భాగం పంచిమ్మని అడిగాడు. వారు "నాన్నగారు ఎలా చెప్పితే అలా ఇస్తాం" అన్నారు. నాభాగుడు తండ్రి నభగుని వద్దకు వెళ్ళి పంపకాలు చేయమని అడిగాడు. అతడు "ఇప్పుడు అంగిరసులు సత్రయాగం చేస్తూ ఆరో(6) దినం తగిన కర్మకాండ తట్టకుండా ఉంటారు. వారికి నీవు విశ్వదేవ మంత్రాలను రెండు (2) తెలుపగా పండితుడు, బ్రహ్మజ్ఞాని అని ఖ్యాతి చెందుతావు. అందువలన వారు కృతార్థులు అయ్యి స్వర్గానికి వెళ్తూ, సత్రయాగంలో మిగిలిన ధనం నీకు ఇస్తారు." అని చెప్పాడు.

9-77-క.

అంగిరసు లిచ్చు పసిడికి

మంగళమతిఁ జేరు నృపుని మానిచి, యొకఁ డు

త్తుంగుఁడు, గృష్ణాంగుఁడు దగ,

ముంగల నిలుచుండి విత్తముఁ జేకొనియెన్.

టీకా:

అంగిరసులు = అంగిరసులు; ఇచ్చు = ఇచ్చెడి; పసిడి = బంగారమున; కిన్ = కు; మంగళమతిన్ = పవిత్రమైనబుద్ధితో; చేరు = దగ్గరకెళ్ళుతున్న; నృపునిన్ = క్షత్రియుని; మానిచి = అడ్డగించి; ఒకడు = ఒకతను; ఉత్తుంగుడు = మంచిపొడగరి; కృష్ణాంగుడు = నల్లనివాడు; తగన్ = తగవుగా; ముంగల = ఎదురుగ; నిలుచుండి = ఆగి; విత్తమున్ = ధనమును; చేకొనియెన్ = లాగికొనెను.

భావము:

అంగిరసులు ఇచ్చిన బంగారం కోసం వెళ్తున్న నాభాగ క్షత్రియుని, ఒక మంచి పొడగరి,
నల్లనివాడు తగవుగా వచ్చి అడ్డగించి, ఆ ధనం లాగికొన్నాడు.

9-78-వ.

వానింజూచి, నాభాగుండు దనకు మును లిచ్చుటం జేసి తన ధనం బని పలికిన,
నమ్మహాపురుషుండు "మీ తండ్రి చెప్పిన క్రమంబ కర్తవ్యం" బనిన నాభాగుండు నభగు నడిగిన,
నతండు "యజ్ఞమందిర గతం బయిన యుచ్చిష్టం బగు ధనంబు దొల్లి మహామునులు రుద్రున
కిచ్చి; రది కారణంబుగా నా దేవుండు సర్వధనంబునకు నర్హుం" డనిన విని, వచ్చి, నాభాగుండు
మహాదేవునకు నమస్కరించి, "దేవా! యీ ధనంబు నీ యధీనం బని మా తండ్రి చెప్పె; నే
నపరాధంబు చేసితి; సహింపు;" మనవుడు భక్తవత్సలుండగు నమ్మహాపురుషుండు నభగు
సత్యవచనంబునకు, నాభాగుని నిజంబునకు మెచ్చి, "నీవు దప్పక పలికితివి కావున,
సత్తపరిశేషితం బగు ధనంబు నీకు నిచ్చితి" నని పలికి యంతర్ధర్మిత్వంబును సనాతనం బగు
బ్రహ్మజ్ఞానంబు నునుపదేశించి, తిరోహితుండయ్యె; ఇవ్విధంబున.

టీకా:

వానిన్ = అతనిని; చూచి = ఉద్దేశించి; నాభాగుండు = నాభాగుడు; తన = తన; కున్ = కు; మునులు
= ఋషులు; ఇచ్చుటన్ = ఇచ్చుట; చేసి = వలన; తన = తనయొక్క; ధనంబు = సంపద; అని = అని;
పలికినన్ = చెప్పగా; ఆ = ఆ; మహాపురుషుండు = గొప్పవాడు; మీ = మీయొక్క; తండ్రి = నాన్నగారు;
చెప్పిని = చెప్పిని; క్రమంబు = విధమే; కర్తవ్యంబున్ = చేయదగినది; అనినన్ = అనగా; నాభాగుండు
= నాభాగుడు; నభగున్ = నభగుని; అడిగినన్ = అడుగగా; అతండు = అతను; యజ్ఞమందిర =
యాగశాల; గతంబు = పూర్వమున్నది; అయిన = అయ్యి; ఉచ్చిష్టంబు = మిగిలినది; అగు =
అయినట్టి; ధనంబున్ = సంపద; తొల్లి = ఇంతకుముందు; మహా = గొప్ప; మునులు = ఋషులు;
రుద్రున్ = పరమశివుని {రుద్రుడు - రౌద్రముగలవాడు, శివుడు}; కిన్ = కి; ఇచ్చిరి = ఇచ్చిరి; అది = ఆ;
కారణంబుగాన్ = కారణముచేత; ఆ = ఆ; దేవుండు = భగవంతుడు; సర్వ = సమస్తమైన; ధనంబున్
= సంపద; కున్ = కి; అర్హుండు = అర్హతగలవాడు; అనినన్ = అనగా; విని = విని; వచ్చి =

వెనుకకువచ్చి; నాభాగుండు = నాభాగుడు; మహాదేవున్ = పరమశివుని; కున్ = కి; నమస్కరించి = మొక్కి; దేవా = ప్రభువా; ఈ = ఈ; ధనంబు = సంపద; నీ = నీకు; అధీనంబు = చెందును; అని = అని; మా = మాయొక్క; తండ్రి = నాన్నగారు; చెప్పెన్ = తెలిపెను; నేన్ = నేను; అపరాధంబున్ = పొరపాటు; చేసితిన్ = చేసెను; సహింపుము = క్షమింపుము; అనవుడు = అనగా; భక్త = భక్తులెడ; వత్సలుండు = వాత్సల్యముగలవాడు; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; మహాపురుషుండు = గొప్పవాడు; నభగున్ = నభగునియొక్క; సత్యవచనంబు = సరియగు తీర్పున; కున్ = కు; నాభాగుని = నాభాగుని; నిజంబున్ = సత్యసంధత; కున్ = కు; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; నీవున్ = నీవు; తప్పక = అబద్ధమాడక; పలికితివి = చెప్పితివి; కావునన్ = కనుక; సత్ర = సత్రయాగపు; పరిశేషితంబు = మిగిలినది; అగు = ఐన; ధనంబున్ = సంపదలను; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇచ్చితిన్ = ఇచ్చివేసితిని; అని = అని; పలికి = చెప్పి; అంతర్దర్శితంబును = ఆత్మదర్శనము; సనాతనంబు = మిక్కిలి పురాతనము; అగు = అయినట్టి; బ్రహ్మజ్ఞానంబునున్ = బ్రహ్మజ్ఞానమును; ఉపదేశించి = ఉపదేశించి {ఉపదేశించు - సమంత్రముగా సాంగికముగ విధివిధానములతో నేర్పుట}; తిరోహితుండు = మాయమైనవాడు; అయ్యె = అయ్యెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

నాభాగుడు అతనితో తనకు ఋషులు ఈ సంపద ఇచ్చారు కనుక తనది అని చెప్పగా, ఆ మహాత్ముడు "మీ నాన్నగారు చెప్పినట్లు చేయదగినది." అన్నాడు. నాభాగుడు నభగుని అడుగగా అతను "యాగం పూర్తి అయ్యాక మిగిలిన సంపదను, ఇంతకు ముందు మహా ఋషులు పరమశివునికి ఇచ్చారు. అందుచేత ఆయన ఆ సంపద సమస్తానికి అర్హుడు." అనగా విని వెనుకకువచ్చి నాభాగుడు పరమశివునికి మొక్కి, "ప్రభువా! ఈ సంపద నీకు చెందును అని మా నాన్నగారు తెలిపారు. నేను పొరపాటు చేసెను. సహింపుము." అన్నాడు. అతని సచ్చీలతకు మెచ్చి శంకరుడు ఆ ధనాన్ని అంతా నభాగునికే ఇచ్చి తీసుకు పొమ్మని. తాను అంతర్ధానం అయ్యాడు.

9-79-క.

భువిలో నాభాగునికథ

ద్రవిలి మతిన్ రేపు మాపుఁ ద్రలఁచినమాత్రం

గవి యగు; మంత్రజ్ఞం డగు;

ప్రవిమలగతిఁ బొందు నరుడు భద్రాత్మకుడై.

టీకా:

భువి = భూలోకము; లోన్ = అందు; నాభాగుని = నాభాగుని యొక్క; కథన్ = వృత్తాంతమును;
తవిలి = పూని, శ్రద్ధపూని; మదిన్ = మనసునందు; రేపుమాపున్ = ప్రతిదినము; తలచిన =
మననముచేసిన; మాత్రన్ = అంతమాత్రముచేతనే; కవి = పండితుడు; అగున్ = ఐపోవును;
మంత్రజ్ఞండు = మంత్రసిద్ధిపొందినవాడు; అగున్ = అగును; ప్రవిమల = మిక్కిలి స్వచ్ఛమైన; గతిన్ =
ముక్తిని; పొందున్ = పొందును; నరుడు = మానవుడు; భద్రాత్మకుండు = శుభములుగలవాడు;
అయ్యి = అయ్యి.

భావము:

భూలోకములో నాభాగుని వృత్తాంతం శ్రద్ధగా ప్రతిదినము మననము చేసిన వాడు పండితుడు
అగును. మంత్రసిద్ధి పొందును. ముక్తిని పొందును. శుభములు కలుగును.

నవమ స్కంధము : అంబరీషోపాఖ్యానము

9-80-వ.

అంత నాభాగునకు నంబరీషుండు జనియించె; నతని యందు జగ దప్రతిహతంబైన
బ్రాహ్మణశాపంబు నిరర్థకం బయ్యె" ననిన విని "యేమి కారణంబున దురంతంబైన
బ్రహ్మదండంబు వలన నతండు విడువంబడియె" ననిన నప్పుడమితేనికి శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = ఆతరువాత; నాభాగున్ = నాభాగుని; కున్ = కి; అంబరీషుండు = అంబరీషుడు;
జనియించెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; అందున్ = ఎడల; జగత్ = లోకమున; అప్రతిహతంబు =
తిరుగులేనిది; ఐన = అయినట్టి; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుని; శాపంబున్ = శాపముకూడ; నిరర్థకంబు =

వ్యర్థమైనది; అయ్యెన్ = అయిపేయినది; అనినన్ = అనగా; విని = విని; ఏమి = ఎట్టి; కారణంబునన్ = కారణముచేత; దురంతంబు = దాటరానిది; ఐన = అయినట్టి; బ్రహ్మాదండంబున్ = బ్రహ్మశాపము; వలనన్ = నుండి; అతండు = అతడు; విడువంబడియెన్ = తప్పించుకొనబడెను; అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; పుడమితేని = రాజన; కిన్ = కు; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అటుపిమ్మట, నాభాగునికి అంబరీషుడు పుట్టాడు. బ్రాహ్మణ శాపం లోకంలో తిరుగులేనిది అంటారు. అంతటి శాపం కూడ అతని ఎడల వ్యర్థం అయిపోయింది." అంటున్న శుకునితో పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు. "ఎందుచేత అంతటి దాటరాని బ్రహ్మణశాపం నుండి అతడు తప్పించుకొన గలిగాడు." ఇలా అడిగిన ఆ రాజుతో శుకుడు ఇలా పలికాడు.

9-81-శా.

"సప్తద్వీప విశాలభూభరము దోః స్తంభంబునం బూని, సం
ప్రాప్తశ్రీయుతుడై, మహావిభవసంప్రచ్ఛాతురిం గల్గి, దు
ర్వాప్తిం జెందక, వైష్ణవార్చనలమేరం గాలముం బుచ్చుచున్,
సుప్తిం బొందక, యొప్పె సద్గుణగరిష్ఠుం డంబరీషుం డిలన్.

టీకా:

సప్తద్వీప = సప్తద్వీపములకూడిన (సప్తద్వీపములు - 1జంబూ 2ప్లక్ష 3శాల్మలీ 4కుశ 5క్రౌంచ 6శాక 7పుష్కర అనెడి ఏడు ద్వీపములు); విశాల = విశాలమైన; భూ = భూమండల; భారమున్ = బాధ్యతను; దోః = భుజములు అనెడి; స్తంభంబునన్ = స్తంభములపైన; పూని = ధరించి; సంప్రాప్త = లభించిన; శ్రీయుతుండు = శుభములుగలవాడు; ఐ = అయ్య; మహావిభవ = రాజభోగములు; సంపత్ = సంపదలు; చాతురిన్ = చాతుర్యము; కల్గి = పొంది; దుర్వాప్తిన్ = చెడునడతను; చెందక = లోనుగాక; వైష్ణవ = హరి; అర్చనలన్ = పూజలందు; మేరన్ = మాత్రమే; కాలమున్ = సమయమంతను; పుచ్చుచున్ = గడుపుతూ; సుప్తిన్ = ఏమరుపాటును; పొందక = చెందకుండగ;

ఒప్పెన్ = పేరుపొందెను; సద్గుణ = మంచిగుణములతో; గరిష్ఠుండు = గొప్పవాడు; అంబరీషుండు = అంబరీషుడు; ఇలన్ = ఈలోకమునందు.

భావము:

"మహాత్ముడు అంబరీషుడు సప్తద్వీప సమన్వితమైన విశాల భూమండల బాధ్యతను ధరించి, సకల శుభాలు అందుకుంటూ, చాతుర్యంతో సకల రాజభోగాలు, సంపదలు అనుభవిస్తూ, చెడు నడత లేకుండా, నిత్యం హరి పూజలతో గడుపుతూ, ఏమరుపాటు చెందకుండా రాజ్యపాలన చేస్తున్నాడు. కనుక అంబరీషుడు తన సద్గుణాలతో లోకప్రసిద్ధుడు అయ్యాడు.

9-82-సీ.

చిత్తంబు మధురిపు శ్రీపాదముల యంద-

పలుకులు హరిగుణప్రసనమంద;

కరములు విష్ణుమంద్రిర మార్జనములంద-

శ్రవములు హరికథాశ్రవణమంద;

చూపులు గోవింద రూపవీక్షణమంద-

శిరము కేశవ నమస్కృతుల యంద;

పదము లీశ్వరగేహప్రసర్పణములంద-

కామంబు చక్రికైంకర్యమంద;

9-82.1-తే.

సంగ మచ్యుతజన తనుసంగమంద;

ప్రూణ మసురారి భక్తాంఘ్రి కమలమంద;

రసనఁ దులసీదళములంద; రతులు పుణ్య

సంగతుల యంద యా రాజచంద్రమునకు.

టీకా:

చిత్తంబున్ = మనసు; మధురిపు = నారాయణుని {మధురిపుడు - మధుయనెడి రాక్షసుని శత్రువు, విష్ణువు}; శ్రీ = శుభకరమైన; పాదములన్ = పాదాల; అందన్ = మీదమాత్రమే; పలుకులు = మాటలు; హరి = నారాయణుని {హరి - భక్తుల హృదయములను ఆకర్షించువాడు, విష్ణువు}; గుణ = గుణములను; పఠనము = సంకీర్తనములు; అంద = మీదమాత్రమే; కరములున్ = చేతులు; విష్ణు = నారాయణుని {విష్ణువు - విశ్వమున వ్యాపించువాడు, హరి}; మందిర = గుడి; మార్జనములు = శుభ్రపరచుట; అంద = మీదమాత్రమే; శ్రవములు = చెవులు; హరి = నారాయణుని; కథా = వృత్తాంతములను; శ్రవణము = వినుట; అంద = మీదమాత్రమే; చూపులు = చూపులు; గోవింద = నారాయణుని {గోవిందుడు - గోవుల (ఆవుల, నీళ్ళు, జీవుల)కు ఒడయుడు, విష్ణువు}; రూప = స్వరూపములను; వీక్షణము = చూచుట; అంద = మీదమాత్రమే; శిరము = తల; కేశవ = నారాయణుని {కేశవుడు - కేశయనెడి రాక్షసిని చంపినవాడు, విష్ణువు}; నమస్కృతులు = తలవంచినమస్కరించుట; అంద = మీదమాత్రమే; పదములు = కాళ్ళు; ఈశ్వర = నారాయణుని; గేహన్ = గుడిలో; పరిస్పరణములు = చుట్టిరావడము; అంద = మీదమాత్రమే; కామంబున్ = కోరికలు; చక్రి = నారాయణుని {చక్రి - చక్రము ఆయుధముగాగలవాడు, విష్ణువు}; కైంకర్యము = సేవించుటలు; అంద = మీదమాత్రమే.

సంగము = తగులము; అచ్యుత = నారాయణుని {అచ్యుతుడు - భ్రంశములేనివాడు, విష్ణువు}; జనత = అనుయాయులు; అనుసంగము = అనుసరించుట; అంద = మీదమాత్రమే; పూణము = ముక్కు; అసురారి = నారాయణుని {అసురారి - అసురుల (రాక్షసుల) అరి (శత్రువు), విష్ణువు}; భక్త = భక్తుల; అంఘ్రి = పాదముల; అంద = మీదమాత్రమే; రసనన్ = నాలుక; తులసీదళములు = తులసీదళములు; అంద = మీదమాత్రమే; రతులు = అనురాగములు; పుణ్య = పుణ్యని, నారాయణుని; సంగతుల = విషయములు; అంద = మీదమాత్రమే; ఆ = ఆ; రాజ = రాజులనెడి తారకలలో; చంద్రమున్ = చంద్రునివంటివాని; కున్ = కి.

భావము:

అబరీషునికి సదా మనసు మధురిపు శుభకరమైన పాదాల మీద మాత్రమే; మాటలు హరి గుణములను సంకీర్తనములు మీద మాత్రమే; చేతులు వైష్ణవాలయాలను శుభ్రపరచుట మీద

మాత్రమే; చెవులు విష్ణుకథలు వినుట మీద మాత్రమే; చూపులు గోవిందుని రూపాలను
దర్శించుట మీద మాత్రమే; తల కేశవునికి తలవంచి నమస్కరించుట మీద మాత్రమే; కాళ్లు
నారాయణుని గుడిలో ప్రదక్షిణలు మీద మాత్రమే; కోరికలు చక్రీసేవలు మీద మాత్రమే;
హరిభక్తులతో మాత్రమే సాంగత్యం; వాసన చూసేది విష్ణుభక్తుల పాదపద్మాలను మాత్రమే; రుచి
తులసీదళాలమీద మాత్రమే; పుణ్యవిషయాలపై మాత్రమే ఆసక్తి ఆ మహారాజకు.

9-83-వ.

మఱియు నమ్మహీవిభుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; మహీవిభుండు = రాజు (మహీవిభుడు - మహి (భూమి)కి
విభుడు(ప్రభువు), రాజు).

భావము:

అంతేకాక ఆ మహారాజు.....

9-84-నీ.

ఘన వైభవంబునఁ **గ**ల్మషదూరుడై-

యజ్ఞేశు, నీశు, న**బ్ధా**క్షుఁ గూర్చి,

మౌనసీ వసిష్ఠాది **ము**నివల్లభులతోడఁ-

దగిలి, సరస్వతీ **త**టమునందు

మేధతో బహువాజి**మే**ధంబు లొనరించె-

గణుతింపరాని దక్షిణలు బెట్టి;

సమలోష్ఠహేముడై, **స**ర్వకర్మంబులు-

హరిపరంబులు గాఁగ **న**వని యేలె;

9-84.1-ఆ.

విష్ణుభక్తులందు, విష్ణువునందుఁ గ
లంక యెడల, మనసు లంకె వెట్టి,
విహితరాజ్యవృత్తి విడువనివాఁడునై,
యతఁడు రాచతపసి యనఁగ నొప్పి.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; వైభవంబునన్ = వైభవముతో; కల్మష = పాపములకు; దూరుడు =
దూరముగనున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; యజ్ఞేశున్ = నారాయణుని {యజ్ఞేశుడు - యజ్ఞములకు
అధిపతి, విష్ణువు}; ఈశున్ = నారాయణుని; అబ్జాక్షున్ = నారాయణుని {అబ్జాక్షుడు -
పద్మములవంటి కన్నులు గలవాడు, విష్ణువు}; కూర్చి = గురించి; మొనసి = పూని; వసిష్ఠ =
విసిష్ఠుడు; ఆది = మున్నగు; ముని = మునులలో; వల్లభులు = శ్రేష్ఠుల; తోడన్ = తోటి; తగిలి = చేరి;
సరస్వతీ = సరస్వతీనదియొక్క; తటమున్ = ఒడ్డు; అందున్ = పైన; మేధ = చుట్టుకైనబుద్ధి {మేధ -
చురుకుదనముగల బుద్ధి (జ్ఞాపకశక్తి కలదికానిది)}; తోన్ = తోటి; బహు = అనేకమైన;
వాజిమేధంబులు = అశ్వమేధయాగములు; ఒనరించె = చేసెను; గణుతింప = లెక్కపెట్టుటకు; రాని =
సాధ్యముకానన్ని; దక్షిణలు = దక్షిణలు; పెట్టి = ఇచ్చి; సమలోష్ఠహేముఁడు = సమదృష్టికలవాడు
{సమలోష్ఠహేముడు - సమ (సమదృష్టి) లోష్ఠ (మట్టిపెళ్ళలు) హేమ (బంగారము)లందు గలవాడు,
సమదృష్టిగలవాడు}; ఐ = అయ్యి; సర్వ = సమస్తమైన; కర్మంబులున్ = కర్మలను; హరి =
నారాయణుని; పరంబులు = సమర్పించినది; కాగన్ = అయినట్లు; అవనిన్ = భూమండలమును;
ఏలెన్ = పరిపాలించెను.
విష్ణు = హరి; భక్తులు = భక్తులు; అందున్ = ఎడల; విష్ణువున్ = హరి; అందున్ = ఎడల; కలంక =
గురి; ఎడల = అతిశయించగ; మనసు = మనసును; లంకె = లగ్నము; పెట్టి = చేసి; విహిత =
నియమించబడిన; రాజ్య = రాజ్యపాలన; వృత్తిన్ = ధర్మమును; విడువని = వదలివేయని; వాడున్ =
వాడు; ఐ = అయ్యి; అతడు = అతడు; రాచతపసి = రాజర్షి; అనగన్ = అనుటకు; ఒప్పెన్ =
తగియుండెను.

భావము:

ఆ అంబరీషుడు గొప్ప వైభవంతో కల్మషాలకు దూరంగా ఉండేవాడు. యజ్ఞేశుని, నారాయణుని, అబ్బాక్షుని గురించి వసిష్ఠాది మహామునులతో చేరి సరస్వతీనది ఒడ్డున లెక్కపెట్టలేనన్ని దక్షిణలు ఇచ్చి అనేక అశ్వమేధయాగాలు చేసాడు. సమదృష్టికలవాడు సర్వ కర్మలను నారాయణ పరంగా ఆచరిస్తూ రాజ్య పరిపాలన సాగించాడు. విష్ణు భక్తులు ఎడల, హరి ఎడల చక్కటి గురి కలిగి ఉండి రాజ్యపాలన ధర్మాన్ని; విడువక చేసేవాడు. కనుక, ఆయన రాజర్షి అనుటకు తగినవాడు.

9-85-వ.

వెండియు నమ్మహాభాగవతుండు

టీకా:

వెండియు = ఇంకను; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; భాగవతుండు = భాగవతుడు.

భావము:

ఇంకా ఆ మహా భాగవతుడు.....

9-86-క.

హరి! యని సంభావించును;

హరి! యని దర్శించు; నంటు; నాఘ్రాణించున్;

హరి! యని రుచిగొనఁ దలఁచును;

హరిహరి; ఘను నంబరీషు నలవియె పొగడన్?

టీకా:

హరి = నారాయణుడు; అని = అనుచు; సంభావించును = పలకరించును; హరి = మాధవ; అని =

అనుచు; దర్శించునున్ = చూచును; అంటున్ = తాకును; ఆఘ్రాణించును = వాసమచూచును;

హరి = గోవింద; అని = అనుచు; రుచిగొనదలచును = రుచిచూచును; హరిహరి = ఆహా; ఘనున్ = గొప్పవాడు; అంబరీషున్ = అంబరీషును; అలవియె = సాధ్యమా, కాదు; పొగడన్ = కొనియాడుట.

భావము:

హరి అనుచు పలకరిస్తాడు. మాధవ అనుచు చూస్తాడు. తాకుతాడు, ఆఘ్రాణిస్తాడు. గోవింద అనుచు రుచి చూస్తాడు. ఆహా ఆ మహాత్ముడు అంబరీషుని కొనియాడుట ఎంతటివారికైనా సాధ్యం కాదు.....

9-87-వ.

ఇట్లు పుణ్యచిత్తుండు, నీశ్వరాయత్తుండునై యల్లనల్లన రాజ్యంబు చేయుచున్న సమయంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పుణ్యచిత్తుండు = పుణ్యాత్ముడు; ఈశ్వర = నారాయణుని; ఆయత్తుండున్ = లగ్నమైనచిత్తంగలవాడు; ఐ = అయ్య; అల్లనల్లన = అనాయాసముగ; రాజ్యంబున్ = రాజ్యపాలన; చేయుచున్న = చేస్తున్న; సమయంబున = సమయమునందు.

భావము:

ఈ మాదిరిగా పుణ్యాత్ముడు; నారాయణుని యందు లగ్నమైన చిత్తం గలవాడు; అంబరీషుడు అనాయాసముగ రాజ్యపాలన చేస్తున్న సమయంలో.

9-88-ఆ.

అతని కీహ మానె హరులందుఁ గరులందు

ధనములందుఁ గేళివనములందుఁ

బుత్తులందు బంధుమిత్తుల యందును

బురమునందు నంతిపురమునందు.

టీకా:

అతని = అతని; కిన్ = కి; ఈహ = ఆసక్తి; మానెన్ = ఉడిగిపోయినది; హారులు = గుట్టములు; అందున్ = ఎడల; కరులు = ఏనుగులు; అందున్ = ఎడల; ధనములు = సంపదల; అందున్ = ఎడల; కేళీవనములు = ఉద్యానవనములు; అందున్ = ఎడల; పుత్రులు = కొడుకులు; అందున్ = ఎడల; బంధు = బంధువులు; మిత్రుల = స్నేహితులు; అందునున్ = ఎడల; పురము = రాజధాని; అందున్ = ఎడల; అంతిపురము = స్త్రీసౌఖ్యములు; అందు = ఎడల;

భావము:

అతనికి భార్య బిడ్డలపైన; ధనధాన్యాలపైన; రాజ్యం పైన; గుట్టాలు, ఏనుగులు, కేళీవనములు, బంధుమిత్రులు, పుర అంతిపురాలు పైన ఆసక్తి ఉడిగిపోయినది.

9-89-వ.

అంతః గొంతకాలంబున కమ్మేదినీకాంతుండు సంసారంబువలని తగులంబు విడిచి నిర్మలుండై
యేకాంతంబున భక్తిపరవశుండై యుండ నా రాచతపసికి భక్తలోకవత్సలుండగు
పురుషోత్తముండు ప్రతిభటశిక్షణంబును, నిజజనరక్షణంబును, నిఖిలజగదవక్తంబును నగు
చక్రంబు నిచ్చి చనియె; అంత.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; కొంతకాలంబున్ = కొన్నాళ్ళ; కున్ = కు; ఆ = ఆ; మేదినీకాంతుండు = రాజు
{మేదినీకాంతుండు - మేదిని (భూమి)కి కాంతుండు (భర్త), రాజు}; సంసారంబున్ = సంసారము; వలని
= అందు; తగులంబు = మోహమును; విడిచి = వదిలిపెట్టి; నిర్మలుండు = పరిశుద్ధుడు; ఐ = అయ్యి;
ఏకాంతంబునన్ = అనన్యముగ; భక్తి = భక్తివలన; పరవశుండు = మేనుమరచినవాడు; ఐ = అయ్యి;
ఉండన్ = ఉండగా; ఆ = ఆ; రాచతపన్ = రాజు; కిన్ = కి; భక్త = భక్తులు; లోక = అందరకు;
వత్సలుండు = వాత్సల్యముగలవాడు; అగు = ఐన; పురుషోత్తముండు = నారాయణుడు; ప్రతి = శత్రు;
భట = వీరులను; శిక్షణంబునున్ = శిక్షించెడిది; నిజ = తన; జన = వారిని; రక్షణంబును =

కాపాడెడిది; నిఖిల = సమస్తమైన; జగత్ = లోకములందు; అవక్రంబునున్ = అడ్డులేనిది; అగు =
ఐన; చక్రంబున్ = (సుదర్శన) చక్రమును; ఇచ్చి = ఇచ్చి; చనియె = వెళ్ళెను; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు, కొన్నాళ్ళకు ఆ మహారాజు సంసారంపై మోహము విడిచిపెట్టి నిర్మలుడు ఏకాంతభక్తి
పరవశుడు అయ్యి ఉండగా, ఆ రాజర్షికి; భక్తవత్సలుడైన నారాయణుడు శత్రు వీరులను శిక్షించెడిది,
తనవారిని కాపాడెడిది; నిఖిల లోకములందు అడ్డులేనిది ఐన సుదర్శన చక్రమును
అనుగ్రహించాడు. అంతట.....

9-90-క.

తన తోడినీడ కైవడి

ననురూప గుణాఢ్య యైన యాత్మమహిషితో

జనవిభుడు ద్వాదశీవ్రత

మొనరన్ హరిఁగూర్చి చేసి నొక యేఁ డధిపా!

టీకా:

తన = తన; తోడి = తోపాటు; నీడ = నీడ; కైవడి = వలె; అనురూప = అనుకూలవిధమైన; గుణ =
సుగుణములతో; ఆఢ్య = సంపన్నురాలు; ఐన = అయినట్టి; ఆత్మ = పట్టపు; మహిషి = రాణి; తోన్ =
తోటి; జనవిభుడు = రాజు {జనవిభుడు - జనులకు ప్రభువు, రాజు}; ద్వాదశీవ్రతమున్ =
ద్వాదశీవ్రతమును {ద్వాదశీవ్రతము - ప్రతి ఏకాదశినాడు ఉపవాసముండి కార్తీక శుక్ల
ద్వాదశిగడియలలో పారణము ఉద్వాసన చేసెడి వ్రతము}; ఒనరన్ = చక్కగా; హరిన్ =
నారాయణుని; గూర్చి = ఉద్దేశించి; చేసెన్ = ఆచరించెను; ఒక = ఒకానొక; ఏడు = సంవత్సరము;
అధిపా = రాజు.

భావము:

రాజా! తనకు తోడునీడలా అనుకూలమైన వర్తనతో ఉండే సుగుణ సంపన్నురాలు ఐన పట్టపురాణి తాను కలిసి ఆ అంబరీష మహారాజు నారాయణుని గురించి ద్వాదశీవ్రతం ఆచరిస్తున్నాడు. అంతట ఒక ఏడు.....

9-91-వ.

ఇట్లు వ్రతంబు చేసి, యా వ్రతాంతంబునం గార్తికమాసంబున మూడు రాత్రులు పవసించి, కాళిందీజలంబుల స్నాతుండయి, మధువనంబున మహాభిషేక విధానంబున విహిత పరికర సుసంపన్నుం డయి, హరి నభిషేకంబు జేసి, మనోహరంబు లయిన గంధాక్షతంబులు సమర్పించి యభినవామోదంబులైన పుష్పంబులం బూజించి తదనంతరంబ.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వ్రతంబున్ = వ్రతమును; చేసి = ఆచరించి; ఆ = ఆ; వ్రత = వ్రతముయొక్క; అంతం = పూర్తిఅయినప్పుడు; కార్తిక = కార్తీక; మాసంబునన్ = నెలలో; మూడు = మూడు (3); రాత్రులు = రోజులురాత్రులందు; ఉపవసించి = నిరాహారముగనుండి; కాళిందీ = యమునానదిలోని; జలంబులన్ = నీటిలో; స్నాతుండు = స్నానముచేసినవాడు; అయి = అయ్యి; మధు = మధు యనెడి; వనంబునన్ = తోటలో; మహాభిషేక = మహాభిషేకపు; విధానంబునన్ = పద్ధతితో; విహిత = అవసరమైన; పరికర = సాధనములు; సుసంపన్నుండు = పుష్కలముగాగలవాడు; అయి = అయ్యి; హరిన్ = హరిప్రతిమకు; అభిషేకంబున్ = అభిషేకము; చేసి = ఆచరించి; మనోహరంబులు = చక్కటివి; అయిన = ఐన; గంధ = గంధములు; అక్షతంబులన్ = అక్షితలు; సమర్పించి = నివేదించి; అభినవ = సరికొత్త; ఆమోదంబులు = సువాసనులుగలవి; ఐన = అయినట్టి; పుష్పంబులన్ = పూలతో; పూజించి = పూజచేసి; తదనంతరంబ = ఆతరువాత.

భావము:

ఇలా కార్తిక మాసంలో వ్రతము ఆచరించి ఆ వ్రతాంతమున మూడు రాత్రులు ఉపవాసం ఉన్నాడు. పిమ్మట యమునానది నీటిలో స్నానము చేసాడు. మధువనంలో మహాభిషేకానికి కావలసిన

పరికరాలు అన్నీ పుష్కలంగా సమకూర్చుకున్నాడు. హరిప్రతిమకు అభిషేకం చేసి
మనోహరములైన గంధాక్షతలను సమర్పించాడు. సువాసనా భరితాలైన నవనవలాడే పూలతో
పూజించి, తరువాత....

9-92-శా.

పా^{లె}తై ప్రవహింప నంగరుచులం బ్రాయంబులున్ రూపము

త్రే^{లై} ధూర్తులుగాక వెండిగొరిజ^{ల్లే}మోరు శృంగంబులుం

క్రాలం గ్రేపుల యట్టు నాకుచును రంగ^{ల్}చేలలై యున్న మం

దాలన్ న్యర్బుదషట్క మిచ్చె విభుఁ డుద్య^{ద్వై}దికశ్రేణికిన్

టీకా:

పాలు = క్షీరములు; పైతై = కాలువలుగట్టి; ప్రవహింపన్ = పారెడివు; అంగ = శరీరములు; రుచులున్
= కాంతులుగలవి; ప్రాయంబులున్ = మంచివయసులోనున్నవి; రూపములు = స్వరూపములు;
మేలు = మంచిగానున్నవి; ఐ = అయ్యి; ధూర్తులు = పొగరుమోతువి; కాక = కానివి; వెండి =
వెండితొడుగులుగల; గొరిజలున్ = కాలిగిట్టలు; హేమ = బంగారుకుప్పెలుగల; ఉరు = పెద్ద;
శృంగంబులున్ = కొమ్ములుతో; క్రాలన్ = విలసిల్లుతుండగా; క్రేపులన్ = దూడల; అట్టు =
మెడవంపును; నాకుచునున్ = నాకుతూ; రంగత్ = మెరుస్తున్న; చేలలు = వస్త్రములుగలవి; ఐ =
అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మందాలన్ = పాడి పశువులను; న్యర్బుదషట్కము = ఆరువందలకోట్లు;
ఇచ్చెన్ = దానముచేసెను; విభుడు = రాజు; ఉద్యత్ = మిక్కిలి; వైదిక = వేదజ్ఞానముగలవిప్రుల; శ్రేణి =
సమూహము; కిన్ = కి.

భావము:

రాజు అంబరీషుడు వేదపండితులకు; పాలు సమృద్ధిగా ఇచ్చేవి, చక్కటి శరీర కాంతులు గలవి,
మంచి ప్రాయం స్వరూపం కలవి, పొగరుమోతువి కానివి, వెండి తొడుగులు గల కాలిగిట్టలు,
బంగారు కుప్పెలు గల పెద్ద కొమ్ములుతో విలసిల్లేవి, దూడల అట్టులు నాకుతూ ఉన్నవి,
తళతళలాడే వస్త్రాలు అలంకరించినవి అయిన పాడిపశువులను ఆరువందలకోట్లు దానం
చేసాడు.

9-93-క.

పెక్కండు విప్రవరులకు

గ్రక్కున నతిభక్తితోడఁ గడుపులు నిండం

జొక్కపు టన్నంబిడి విభుఁ

డొక్కెడఁ బారణము చేయ నుద్యోగింపన్.

టీకా:

పెక్కండు = అనేకమంది; విప్ర = బ్రహ్మణ; వరులు = శ్రేష్ఠుల; కున్ = కు; గ్రక్కునన్ = శ్రీఘ్నముగా; అతి = మిక్కిలి; భక్తి = శ్రద్ధ; తోడన్ = తోటి; కడుపులు = కడుపులు; నిండన్ = నిండేటట్లుగ; చొక్కపు = చక్కటి; అన్నంబున్ = భోజనము; ఇడి = పెట్టి; విభుడు = రాజు; ఒక్క = ఒక; ఎడన్ = సమయమున; పారణమున్ = ఉపవాసానంతరభాజనము; చేయన్ = చేయుటకు; ఉద్యోగింపన్ = సిద్ధపడుతుండగ.

భావము:

ఆ మహారాజు ఎందరో బ్రహ్మణవరులకు మిక్కిలి భక్తిశ్రద్ధలతో కడుపులు నిండా చక్కటి భోజనము పెట్టి, ఏకాదశ వ్రతాంతంలో ఉపవాసానంతరం భుజించే ద్వాదశీపారణ చేయడానికి సిద్ధపడుతుండగ.....

9-94-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమున.

భావము:

అలా అంబరీషుడు ద్వాదశీపారణకు సిద్ధం అవుతున్న సమయంలో.

9-95-క.

భాసుర నిగమ పదోప

న్యాసుడు సుతపోవిలాసుఁ డనుపమ యోగా

భ్యాసుడు రవిభాసుఁడు దు

ర్వాసుఁ డతిథి యయ్యెఁ దన్నివాసంబునకున్.

టీకా:

భాసుర = ప్రసిద్ధముగ; నిగమ = వేద; పద = మార్గమునందు; ఉపన్యాసుడు = ఉండువాడు; సు = మంచి; తపన్ = తపశ్శక్తితో; విలాసుడున్ = విలసిల్లెడివాడు; అనుపమ = సాటిలేని; యోగ = యోగమును; అభ్యాసుడు = అభ్యాసమున నిపుణుడు; రవి = సూర్యునివంటి; భాసుడు = ప్రకాశించువాడు; దుర్వాసుడు = దుర్వాసుడు; అతిథి = అతిథిగా; అయ్యెన్ = వచ్చెను; తత్ = అతని; నివాసంబున్ = ఇంటి; కిన్ = కి.

భావము:

ఆ అంబరీషుని గృహానికి; ప్రసిద్ధ వేదవేత్త, మహా తపశ్శాలి, అనుపమ యోగాభ్యాస నిపుణుడు, సూర్య సమ ప్రకాశి అయిన దుర్వాసమహర్షి అతిథిగా వచ్చాడు.

9-96-వ.

అట్లతిథి యై వచ్చిన నమ్మునివల్లభునకుఁ బ్రత్యుత్థానంబు చేసి, కూర్చుండ గద్దియ యిడి పాదంబులు గడిగి పూజించి క్షేమం బరసి తన యింట నన్నంబు గుడువు మని నమస్కరించిన నమ్మహా త్ముండు సంతసించి భోజనంబునకు నంగీకరించి, నిర్మలంబులగు కాళిందీజలంబులం బరమధ్యానంబు చేయుచు, మునింగి లేచి రాక తడవు చేసిన, ముహూర్తార్థావశిష్ట యగు ద్వాదశి యందుఁ బారణ చేయవలయుటఁ జింతించి బ్రాహ్మణాతిక్రమదోషంబునకు శంకించి విద్వజ్జనంబుల రావించి వారల నుద్దేశించి.

టీకా:

అట్లు = అలా; అతిథి = అతిథి; ఐ = కాగ; వచ్చినన్ = రాగా; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; వల్లభున్ = ప్రభువు; కున్ = కి; ప్రత్యుత్థానంబున్ = లేచి ఎదురువెళ్ళుట; చేసి = చేసి; కూర్చుండన్ = కూర్చొనుటకు; గద్దయ = ఉన్నతాసనము; ఇడి = ఇచ్చి; పాదంబులన్ = కాళ్ళు; కడిగి = నీటితోశుభ్రపరచి; పూజించి = పూజచేసి; క్షేమంబున్ = కుశలప్రశ్నలు; అరసి = అడిగి; తన = తనయొక్క; ఇంటన్ = నివాసమునందు; అన్నంబున్ = భోజనము; కుడువుము = తినుము; అని = అని; నమస్కరించినన్ = ప్రార్థించగా; ఆ = ఆ; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; సంతసించి = సంతోషించి; భోజనంబున్ = అన్నముతినుట; కున్ = కు; అంగీకరించి = ఒప్పుకొని; నిర్మలంబు = స్వచ్ఛమైనవి; అగు = ఐన; కాళిందీ = కాళిందిమడుగు; జలంబులన్ = నీటిలో; పరమ = అధికమైన; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేయుచున్ = చేస్తూ; మునింగి = స్నానముచేయుచు; లేచిరాక = బయటకురాకుండగ; తడవు = ఆలస్యము; చేసినన్ = చేయగా; ముహూర్త = ముహూర్తకాలములో; అర్థ = సగముమాత్రమే; అవశిష్ట = మిగిలినది; అగు = అయినట్టి; ద్వాదశి = ద్వాదశితిథి; అందున్ = సమయములోనే; పారణ = పారణ; చేయవలయుటన్ = చేయవలసియుండుటను; చింతించి = ఆలోచించుకొని; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుల; అతిక్రమ = అలక్ష్యముచేసిన; దోషంబున్ = తప్పున; కున్ = కు; శంకించి = అనుమానపడి; విద్వత్ = జ్ఞానులైన; జనంబులన్ = వారిని; రావించి = పిలిపించి; వారలన్ = వారి; ఉద్దేశించి = తోటి.

భావము:

అలా అతిథిగ వచ్చిన దూర్వాస మునివరునికి ఎదురువెళ్ళి ఉన్నతాసనంపై ఆసీనుని చేసి, కాళ్ళు కడిగి, పూజించాడు. కుశలప్రశ్నలు అడిగి తన ఇంట భోజనం చేయమని ప్రార్థించాడు. ఆ మహాత్ముడు సంతోషించి, అంగీకరించాడు. స్నానం చేసి వస్తాను అని, నిర్మల కాళిందీ జలంలో ధ్యాన స్నానాలు చేస్తూ ఉండగా చాలా ఆలస్యం అవుతోంది. పైగా ద్వాదశి ఘడియలు కొద్దిసేపటిలో గడచిపోతాయి. ద్వాదశితిథి ఉండగానే పారణ చేయాలి. అందుచేత, అటు పారణ చేస్తే బ్రాహ్మణ అతిక్రమణ దోషం, ఇటు పారణ చేయకపోతే ఏకాదశవ్రత భంగం ఎలాగ అని శంకించి, సలహా కోసం విద్వజ్జనులను పిలిపించి

"ముని నీరు జొచ్చి వెడలడు

చనియెడు ద్వాదశియు నింత చనియెన్నీలో

నన పారణయున్ వలయును

వినిపింపుం డర్థధర్మవిధ మెట్టిదియో?

టీకా:

ముని = ఋషి; నీరు = నీటిలోనికి; జొచ్చి = స్నానమునకువెళ్ళి; వెడలడు = బయటకురాడు;
చనియెడున్ = వెళ్ళిపోవుచున్నది; ద్వాదశియున్ = ద్వాదశితిథి; ఇంతన్ = ఇంతసమయము;
చనియెన్ = అయిపోయినది; ఈలోనన్ = ఈలోపల; పారణయున్ = ఆహారముగ్రహించుట;
వలయును = చేయవలెను; వినిపింపుండు = చెప్పండి; అర్థ = తగిన; ధర్మ = ధర్మమైన; విధము =
చేయవలసినది; ఎట్టిదియో = ఎలానో.

భావము:

"దూర్వాస మహర్షి స్నానమునకు వెళ్ళి ఇంకా రావడం లేదు, కొద్ది సమయంలోనే ద్వాదశితిథి
వెళ్ళిపోతోంది ఈ లోపల ఆహారము గ్రహించాలి కదా. ఇప్పుడు నేను ఏం చేయాలో తగిన ధర్మం
నిర్ణయించి చెప్పండి."

9-98-వ.

అని పలికిన నా రాజునకు బ్రాహ్మణజను లిట్లనిరి.

టీకా:

అని = అని; పలికినన్ = అడుగగా; ఆ = ఆ; రాజున్ = రాజున; కున్ = కు; బ్రాహ్మణ = విప్రుల; జనులు
= సమూహము; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అని అంబరీషుడు అడిగాడు. ఆ బ్రాహ్మణులు ఇలా పలికారు.

9-99-ఆ.

"అతిథి పోయిరామి నధిప! యీ ద్వాదశి

పారణంబు మానఁ బాడి గాదు

కుడువకుంట గాదు కుడుచుటయును గాదు

సలీలభక్షణంబు సమ్మతంబు."

టీకా:

అతిథి = భోజనార్థమువచ్చినవాడు; పోయి = వెళ్ళి; రామిన్ = రాకపోవుటచేత; అధిప = రాజా; ఈ = ఈ; ద్వాదశి = ద్వాదశిగడియలలోనే; పారణంబు = తినుట; మానన్ = మానివేయుట; పాడి = ధర్మము; కాదు = కాదు; కుడువకుంటన్ = తినకుండుట; కాదు = కాదు; కుడుచుటయును = తినుట; కాదు = కాదు; సలీల = మంచినిరు; భక్షణంబు = తీసుకొనుట; సమ్మతంబు = అంగీకారయోగ్యమైనది.

భావము:

"వెళ్ళిన అతిథి రాకపోతే ద్వాదశి పారణ మానడం ధర్మం గాదు. నీళ్ళు తాగితే భోజనం చేసినట్టు కాదు. చేయనట్టు కాదు. అందుచేత నీళ్ళు తాగడం ధర్మసమ్మతమే."

నవమ స్కంధము : దూర్వాసుని కృత్య కథ

9-100-వ.

అని ధర్మసందేహంబు పాపిన, నా రాజర్షిశ్రేష్ఠుండును మనంబున హరిం దలంచి నీరు పారణంబు చేసి, జలంబుల మునింగిన తపసి రాక కెదురుచూచుచున్న సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; ధర్మసందేహంబున్ = ఏది ధర్మము అనెడి శంక; పాపినన్ = పొగొట్టగా; ఆ = ఆ; రాజర్షి = రాజగానున్న ఋషులలో; శ్రేష్ఠుండును = ఉత్తముడును; మనంబునన్ = మనసునందు; హరిన్ =

నారాయణుని; తలంచి = ధ్యానించి; నీరున్ = నీటిని; పారణంబు = పారణము; చేసి = చేసి;
జలంబులన్ = నీటిలో; మునింగిన = స్నానమునకెళ్ళిన; తపసి = ఋషి; రాక = తిరిగి వచ్చుట; కున్
= కు; ఎదురుచూచుచున్న = ప్రతీక్షించున్న; సమయంబున = సమయమునందు.

భావము:

అలా బ్రాహ్మణులు సందేహం తీర్చారు. అంబరీషుడు మనసులో విష్ణుమూర్తిని తలచుకుని కొద్దిగా
నీళ్ళు తాగి, దూర్వాస మహర్షి రాక కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు. అప్పుడు....

9-101-సీ.

యమునలోఁ గృతకృత్యుఁడై వచ్చి రాజచే-

సేవితుండై రాజచేష్టితంబు

బుద్ధిలో నూహించి బొమముడి మొగముతో-

నదరెడి మేనితో నాగ్రహించి

రెట్టించి యాకలి గొట్టుమిట్టాడంగ-

"నీ సంపదున్నట్లు నీ నృశంసు

నీ దురహంకారు నిందఱుఁ గంటిరే?-

విష్ణుభక్తుఁడు గాడు వీఁడు; నన్నుఁ

9-101.1-తే.

గుడువ రమ్మని మునుముట్టఁ గుడిచినాఁడు

ధర్మభంగంబు చేసి దుష్కర్ముఁ డయ్యె;

నయిన నిప్పుడు చూపెద నన్ని దిశల

నేను గోపింప మాన్చువాఁ డెవ్వఁ?" డనుచు.

టీకా:

యమునన్ = యమునానది; లోన్ = అందు; కృతకృత్యుండు = పనిపూర్తిచేసుకొన్నవాడు; ఐ =

అయ్యి; వచ్చి = తిరిగివచ్చి; రాజ = రాజు; చేన్ = చేత; సేవితుండు = మర్యాదలుపొందినవాడు; ఐ =

అయ్య; రాజు = రాజు; చేష్టితంబున్ = చేసినపనిని; బుద్ధి = మనసు; అందున్ = లో; ఊహించి = ఊహించి; బొమముడి = కనుబొములుముడిచిన; మొగము = ముఖము; తోన్ = తో; అదిరెడి = కంపించెడి; మేని = దేహము; తోన్ = తోటి; ఆగ్రహించి = కోపించి; రెట్టించి = (స్వరము) పెంచుతూ; ఆకలిన్ = ఆకలితో; కొట్టుమిట్టాడంగ = కరకరలాడుతుండ; ఈ = ఈ; సంపత్ = అధికమైనసంపదవలన; ఉన్మత్తునిన్ = పిచ్చిపట్టినవానిని; ఈ = ఈ; నృశంసున్ = రాజును; ఈ = ఈ; దురహంకారుని = చెడ్డఅహంకారముగలవాని; ఇందఱున్ = అంతమంది; కంటిరే = చూసారా; విష్ణు = నారాయణునికి; భక్తుడు = భక్తుడు; కాడు = కాడు; వీడు = ఇతను; నన్నున్ = నన్ను; కుడువన్ = భోజనముచేయుటకు.

రమ్మని = పిలిచి; మునుముట్ట = ముందుగానే; కుడిచినాడు = భుజించినాడు; ధర్మ = ధర్మమునకు; భంగంబున్ = విరుద్ధముగ; చేసి = చేసి; దుష్కర్ముడు = పాపి; అయ్యెన్ = అయిపోయినాడు; అయినన్ = అందుచేత; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; చూపెదన్ = నిరూపించెదను; అన్ని = సర్వ; దిశలన్ = దిక్కులందు; నేను = నేను; కోపింపన్ = కోపగించినచో; మాన్పువాడు = ఆపగలవాడు; ఎవ్వడు = ఎవడున్నాడు, లేడు; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:

యమునానదికి వెళ్ళిన దూర్వాసుడు స్నానాదులు ముగించుకుని తిరిగి వచ్చాడు. రాజు చేసిన మర్యాదలు స్వీకరించి, రాజు నీరు త్రాగుట మనసున ఊహించాడు. కరకరలాడుతున్న ఆకలికి తోడుగా మునికి మిక్కిలి కోపం వచ్చింది. కనుబొమలు ముడిపడ్డాయి, దేహం కంపిస్తోంది. అప్పుడు ముని అమిత ఆగ్రహంతో బిగ్గరగా ఇలా అన్నాడు. "ఈ రాజును చూడండి, మితిమీరిన సంపదలతో పిచ్చిపట్టింది. బహు చెడ్డ అహంకారి తప్ప ఇతడు అచ్చమైన హరిభక్తుడు కాదు. నన్ను భోజనానికి పిలిచి, ముందుగా తాను భుజించాడు. ధర్మం తప్పి పాపి అయ్యాడు. నేను కోపగిస్తే ఎక్కడా ఎవడు ఆప లేడని, ఇప్పుడు నిరూపిస్తాను చూడండి." అంటూ....

9-102-చ.

పెటపెటఁ బండ్లు గీటుచును బ్రీకరుడై కనుఁ గ్రేవ నిప్పుకల్

పొటపొటరాల గండములుపొంగ మునీంద్రుఁడు హుంకరించుచున్

జట మొదలంటగాఁ బెటికి చక్కన దానన కృత్య నాయుధో

తృట వరశూల హస్తయుతగా నొనరించి కవించె రాజపైన్.

టీకా:

పెటపెట = పటపటమని; పండ్లు = పళ్ళు; గీటుచున్ = కొరుకుతూ; భీకరుడు = భయముగొల్పువాడు;
ఐ = అయ్యి; కను = కళ్ళ; గ్రేవన్ = కొనలనుండి; నిప్పుకల్ = నిప్పుకణములు; పొటపొట =
చిటపటమని; రాలన్ = రాలుతుండగ; గండములున్ = చెంపలు; ఉప్పొంగ = ఉబ్బునట్లు; ముని =
మునులలో; ఇంద్రుండు = ఇంద్రునివంటివాడు; హంకరించుచున్ = హంకారముచేయుచు; జట =
సిగలోనిజటను; మొదలంటన్ = సమూలముగ; పెటికి = పీకి; చక్కన = చక్కగ; దానన = దానితోనే;
కృత్యన్ = పిశాచమును {కృత్య - సంహారమునకై చేయబడినది}; ఆయుధ = ఆయుధముండుటచే;
ఉత్కట = మదించినది; వర = శ్రేష్ఠమైన; శూల = శూలమును; హస్త = చేతిలో; యుతన్ =
ధరించినదిగ; ఒనరించి = సృష్టించి; కవించెన్ = ప్రయోగించె, ప్రేరేపించె; రాజు = రాజు; పైన్ =
మీదకు.

భావము:

పళ్ళు పటపట కొరుకుతూ, కళ్ళ నుండి నిప్పుకణాలు చిటపటమని రాలుస్తూ, చెంపలు
ఉబ్బుతుండగా, దూర్వాసుడు అతి భీకరంగా హంకారం చేసాడు. సిగలోని జట ఒకటి పెరికి
నేలను కొట్టాడు. దానితో గొప్ప శూలాన్ని చేతబట్టి, మదించిన కృత్యను (పిశాచాన్ని) సృష్టించి, రాజు
మీదకు ప్రయోగించాడు.

9-103-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అంతట.

9-104-క.

కాలానల సన్నిభయై

శూలాయుధహస్త యగుచు సుఱసుఱ స్రుక్కన్

నేలఁ బదంబులఁ ద్రొక్కుచు

వాలి మహాకృత్య మనుజవల్లభుఁ జేరెన్.

టీకా:

కాలానల = ప్రళయాగ్ని; సన్నిభ = సమానమైనది; ఐ = అయ్యి; శూలాయుధ = శూలాయుధము; హస్త = చేతగలది; అగుచున్ = జెతూ; సుఱసుఱ = చురచురమని; స్రుక్కన్ = కుంగిపోవునట్లు; నేలన్ = భూమిని; పదంబులన్ = కాళ్ళతో; త్రొక్కుచున్ = తొక్కుతు; వాలి = దూకి; మహా = గొప్ప; కృత్య = పిశాచము; మనుజవల్లభున్ = రాజును; చేరెన్ = దగ్గరకువెళ్ళెను.

భావము:

ఆ భీకరమైన కృత్య శూలం బట్టుకుని, ప్రళయాగ్నిలా చురచురమంటూ, భూమి కుంగిపోయేలా కాళ్ళతో తొక్కుతు, దూకుతూ రాజు దగ్గరకు వెళ్ళింది.

9-105-ఆ.

ఆప్రకార మెఱిఁగి హరి విశ్వరూపుండు

వెట్టి తపసి చేయు వేడబంబుఁ

జక్కఁబెట్టు మనుచుఁ జక్రంబుఁ బంచిన

వచ్చె నదియుఁ బ్రళయవహ్ని పగిది.

టీకా:

ఆ = ఆ; ప్రకారమున్ = సంగతి; ఎఱిగి = తెలిసి; హరి = విష్ణుమూర్తి; విశ్వరూపుడు = విష్ణుమూర్తి
{విశ్వరూపుడు - విశ్వమేతన రూపమైన వాడు, విష్ణువు}; వెఱ్ఱి = తిక్క; తపసి = ముని; చేయు =
చేయుచున్న; వేడబంబున్ = వంచనను; చక్కబెట్టుము = సరిచేయుము; అనుచున్ = అంటూ;
చక్రంబున్ = సుదర్శనచక్రమును; పంచినన్ = పంపించగా; వచ్చెన్ = వచ్చినది; అదియున్ =
అదికూడ; ప్రళయవహ్ని = ప్రళయాగ్ని; పగిదిన్ = వలె.

భావము:

ఆ సంగతి తెలిసి విష్ణుమూర్తి ముని చేస్తున్న తిక్క వంచనను సరిచేయ మంటూ,
సుదర్శనచక్రాన్నిపంపించాడు. ఆ చక్రం కూడ ప్రళయాగ్నిలా వచ్చి....

9-106-వ.

వచ్చి మునిపంచిన కృత్యను దహించి, తనివిచనక ముని వెంటం బడిన, మునియును మేరుగుహ
జొచ్చిన నదియు నురగంబు వెనుకొను దవానలంబు చందంబునఁ దోన చొచ్చి మఱియును.

టీకా:

వచ్చి = చేరి; ముని = ముని; పంచిన = పంపించిన; కృత్యను = కృత్యను; దహించి = కాల్చివేసి; తనివి
= తృప్తి; చనక = చెందకుండ; ముని = మునిని; వెంటంబడినన్ = వెంటతగులగ; మునియున్ =
ముని; మేరు = మేరుపర్వతపు; గుహన్ = గుహలోనికి; చొచ్చినన్ = దూరగా; అదియును =
అదికూడ; ఉరగంబున్ = పామును; వెనుకొను = వెనుతగిలెడి; దవానలంబున్ = కార్చిచ్చు;
చందంబునన్ = వలె; తోనన్ = కూడా; చొచ్చి = దూరి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అంబరీషుని దరిచేరి, ముని ప్రయోగించిన కృత్యను కాల్చివేసి, తృప్తి చెందకుండ దూర్వాసుని వెంట
తగులుకుంది. ఆ మునీశ్వరుడు మేరుపర్వతం గుహలోకి దూరాడు. అది కూడ పామును
వెనుతగిలె కార్చిచ్చులా గుహలో దూరింది. ఇంక...

భువిఁదూఱన్ భువిదూఱు; నభిఁ జొర నబ్బుల్ జొచ్చు; నుద్వేగియై
 దివిఁ బ్రాకన్ దివిఁ బ్రాకు; దిక్కులకుఁ బో దిగ్విధులం బోవుఁ; జి
 క్కివెసం గుంగినఁ గుంగు; నిల్వ నిలుచుం; క్రేడింపఁ గ్రేడించు; నొ
 క్కవడిన్ దాపసు వెంటనంటి హరిచక్రం బన్యదుర్వక్తమై.

టీకా:

భువిన్ = భూమిలో; దూఱన్ = దూరితే; భువిన్ = భూమిలోకి; దూఱున్ = దూరును; అబ్బిన్ =
 సముద్రములో; చొరన్ = దూరితే; అబ్బుల్ = సముద్రములు; చొచ్చున్ = దూఱును; ఉద్వేగి =
 కలతచెందినవాడు; ఐ = అయ్యి; దివిన్ = ఆకాశమునకు; ప్రాకన్ = ఎగబ్రాకితే; దివిన్ =
 ఆకాశమునకు; ప్రాకున్ = ఎగబ్రాకును; దిక్కుల్ = దిశలవైపున; కున్ = కు; పోన్ = పోతే; దిక్ =
 దిక్కుల; వీధులన్ = దార్లన్నిటికి; పోవున్ = వెళ్ళును; చిక్కి = (ప్రయత్నము) మానివేసి; వెసన్ = విసిగి;
 క్తుంగినన్ = కుంగిపోతే; కుంగున్ = కుంగును; నిల్వన్ = నిలబడితే; నిలుచున్ = ఆగును; క్రేడింపన్ =
 పక్కకివెళితే; క్రేడించున్ = పక్కకివెళ్ళును; ఒక్కవడిన్ = ఏకాగ్రముగ; తాపసున్ = ముని; వెంటనంటి
 = వెనుదగిలి; హరిచక్రంబు = విష్ణుచక్రము; అన్య = ఇతరులచే; దుర్వక్తము = మరలింపరానిది; ఐ =
 అయ్యి.

భావము:

భూమిలో దూరితే భూమిలోకి దూరుతోంది, సముద్రంలోకి దూరితే సముద్రంలోకి దూరుతోంది.
 ముని కలతచెంది ఆకాశానికి ఎగబ్రాకితే అది కూడ ఆకాశానికి ఎగబ్రాకుతోంది. ఏ దిక్కుకి ఏ
 మూలకి పోయినా ఆ దార్లన్నిటిలో వెంట పడుతోంది. కుంగిపోయి విసిగి నిలబడిపోతే, ఆగుతుంది.
 పక్కకి వెళితే తనూ పక్కకి వెళ్తుంది. అలా విడువక ముని వెనుదగిలిన విష్ణుచక్రం ఇంకెవరు
 మరలింపరానిది అయింది.

ఏ లోకంబున కైన వెంటబడి తోనేతెంచు చక్రానల

జ్వాల్ ల మానుపువారు లేమిఁ జని దేవజ్యేష్ఠు లోకేశు వాఁ

డాలోకించి "విధాత! విశ్వజననవ్యాపారపారీణరే

ఖాలీలేక్షణ! కావవే కరుణ జక్రంబున్ నివారింపవే."

టీకా:

ఏ = ఎట్టి; లోకంబున్ = లోకమున; కి = కి; ఐనన్ = అయినను; వెంటబడి = వెనుగరిలి; తోన్ = కూడ;
ఏతెంచున్ = వచ్చును; చక్ర = చక్రము అనెడి; అనల = అగ్ని; జ్వాల్ = మంటలను; మానుపు =
అపగలిగిన; వారు = వారు; లేమిన్ = లేకపోవుటచేత; చని = వెళ్ళి; దేవజ్యేష్ఠున్ = బ్రహ్మదేవుని
{దేవజ్యేష్ఠుడు - దేవతలలో పెద్దవాడు, బ్రహ్మ}; లోకేశున్ = బ్రహ్మదేవుని {లోకేశుడు -
లోకములకుప్రభువు, బ్రహ్మ}; వాడు = అతను; ఆలోకించి = దర్శించి; విధాత = బ్రహ్మదేవా {విధాత -
సర్వము సృజించువాడు, బ్రహ్మ}; విశ్వ = లోకములను; జనన = సృష్టించెడి; వ్యాపార = పనిలో;
పారీణ = నేర్పు; రేఖా = తీర్పులతో; లీల = విలాసమైన; ఈక్షణ = దృష్టిగలవాడ; కావవే =
కాపాడుము; కరుణన్ = దయతో; చక్రంబున్ = చక్రమును; నివారింపవే = ఆపుము.

భావము:

ఏ లోకానికి వెళ్ళినా వెనకాలే వస్తోంది. చక్రాన్ని మంటలను అపగలగిన వారు లేకపోవుడంతో,
దిక్కుతోచక, బ్రహ్మలోకం వెళ్ళి బ్రహ్మదేవునితో ఇలా మొరపెట్టుకున్నాడు. "విధాత! లోకాలను
సృష్టించడంలో నేర్పరివి, నా యందు దయ ఉంచి చక్రాన్ని ఆపు. నన్ను కాపాడు."

9-109-వ.

అనిన బ్రహ్మ యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతట బ్రహ్మదేవుడు ఇలా పలికాడు.

9-110-మ.

"**క**ర్మ మర్థిన్ ద్విపరార్థ సంజ్ఞ గల యీ **క**ాలంబుఁ గాలాత్ముడై
సోరిదిన్ నిండగఁ జేసి లోకములు నా **చో**టున్ విభుం డెవ్వఁడో
పరిపూర్తిన్ గనుఁ గ్రేవఁ గెంపుగదురన్ **భ**స్మంబుగాఁజేయు నా
హరి చక్రానల కీల కన్యఁ డొకరుం **డ**డ్డంబు గా నేర్చునే?

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; అర్థిన్ = ప్రీతితో; ద్విపరార్థ = ద్విపరార్థ (ద్విపరార్థ -రెండుపదార్థముల
ప్రమాణముగలది, భూత భవిష్య లక్షణముగలది); సంజ్ఞ = అనెడిపేరు; కల = ఉన్నట్టి; ఈ = ఈ;
కాలంబున్ = కాలమును; కాలాత్ముడు = కాలస్వరూపుడు; ఐ = అయ్యి; సోరిదిన్ = క్రమముగ;
నిండగన్ = పూర్తగునట్లు; చేసి = చేసి; లోకములున్ = లోకములు; ఆ = అవి ఉన్న; చోటున్ =
ప్రదేశమును; విభుండు = ప్రభువు; ఎవడో = ఎవరైతే అతడు; పరిపూర్తిన్ = కాలమునిండాక; కను =
కళ్ళ; గ్రేవన్ = కొనలందలి; కెంపున్ = ఎఱ్ఱదనము; కదురన్ = గద్దించగా; భస్మంబున్ =
కాలిబూడిదైపోయెడిది; కాన్ = అగునట్లు; చేయున్ = చేసెడి; ఆ = ఆ; హరిచక్ర = విష్ణుచక్రము అనెడి;
అగ్ని = నిప్పు; కీలల = మంటల; కున్ = కు; అన్యడు = వేరేవాడు; ఒకరుండు = ఇంకొకడు;
అడ్డంబున్ = అపెడివాడు; కాన్ = అగుటకు; నేర్చునే = చేయగలడా, లేదు.

భావము:

"ద్విపరార్థము అనబడెడి ఈ కాలాన్ని కాలస్వరూపుడు అయి, పూర్వార్థం పరార్థం రెంటిలోను
కాలాన్ని నడిపి పిమ్మట కాలం తీరునట్లు చేసి లోకములుతో సహా అవి ఉన్న ప్రదేశం సర్వం
విష్ణుచక్రాగ్ని కళ్ళు ఎఱ్ఱజేసి గద్దించగా కాలిబూడిదైపోతుంది. అట్టి విష్ణుచక్రాగ్నిని ఎవడూ
ఆర్పలేడు.

9-111-ఆ.

ఏను భవుడు దక్షుఁ డీంద్రాదులును బ్రజా

పతులు భృగుడు భూతపతులు శిరము

లందుఁ దాల్తు మతని యాజ్ఞ జగద్ధితం

బంచు భూరికార్యమతుల మగుచు.

టీకా:

ఏను = నేను; భవుడున్ = పరమశివుడు; దక్షుడున్ = దక్షుడు; ఇంద్రుడున్ = ఇంద్రుడు; ఆదులునున్ = మున్నగువారు; ప్రజాపతులున్ = ప్రజాపతులు; భృగుడున్ = భృగుడు; భూతపతులున్ = భూతపతులు; శిరములు = తలల; అందున్ = మీద; తాల్తుము = ధరించెదము; అతని = అతనియొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; జగత్ = లోకములకు; హితంబు = మంచిది; అనుచున్ = అని తలచుచు; భూరి = గొప్ప {భూరి - అతి పెద్ద సంఖ్య 1 తరువాత 33 సున్నాలు ఉండునది, లక్షకోటికోటికోటికోట్లు}; కార్యమతులము = కార్యచరణబుద్ధులము; అగుచున్ = జెతూ.

భావము:

నేను, పరమశివుడు, దక్షుడు, ఇంద్రుడు, ప్రజాపతులు భృగుడు మున్నగువారు, భూతపతులు అతని ఆజ్ఞను శిరసావహిస్తాము. ఆ ఆజ్ఞకులోబడి ఉంటాము అదే లోకములకు మంచిది అని తలుస్తాము.

9-112-వ.

కావున సుదర్శనానల నివారణంబునకు నోప"నని విరించి పలికిన దుర్వాసుండు కైలాసంబునకుం జనుదెంచి, శర్వు నాలోకించి చక్రా నలంబు తెఱంగెఱింగించిన నమ్మహాదేవుం డిట్లనియె.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; సుదర్శన = విష్ణుచక్రపు; అనల = మంటలను; నివారణంబున్ = మాన్పుట; కున్ = కు; ఓపను = సమర్థుడనుకాను; అని = అని; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు; పలికినన్ = చెప్పగా;

దుర్వాసుండు = దుర్వాసుడు; కైలాసంబున్ = వెండికొండ కైలాసము - శివుని స్థానము,
 కైలాసపర్వతము; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; శర్వున్ = పరమశివుని శర్వుడు - ప్రళయమున
 భూతములను హింసించువాడు, శంకరుడు; ఆలోకించి = దర్శించి; చక్ర = విష్ణుచక్రపు; అనలంబు =
 మంటల; తెఱంగు = విధమును; ఎఱంగించినన్ = తెలుపగా; ఆ = ఆ; మహాత్ముడు = గొప్పవాడు;
 ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అందుచేత, ఈ చక్రాన్ని మాన్పుటకు నేను సమర్థుడను కాను." అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు.
 దుర్వాసుడు కైలాసానికి వెళ్ళి పరమశివుని దర్శించి విష్ణుచక్రాన్ని విషయం చెప్పగానే, ఆ
 మహానుభావుడు ఇలా అన్నాడు.

9-113-సీ.

"**వి**నవయ్య! తండ్రీ! ఈ **వి**శ్వేశ్వరుని యందుఁ-

జతురాస్య జీవకో**శ**ములు పెక్కు

వేల సంఖ్యలు గూడి **వే**ళతో నిబ్బంగి-

నగుచుండుఁ జనుచుండు; **న**దియుఁగాక

యెవ్వానిచే భ్రాంతి **నే**మందుచున్నార-

మేను దేవలుఁ డసు**రే**ంద్ర సుతుఁడు,

నారదుఁ డజుఁడు స**న**త్కుమారుఁడు ధర్ముఁ-

డాకపిలుఁడు మరీ**చ్యా**దు లన్య

9-113.1-ఆ.

పారవిదులు సిద్ధ**ప**తులు నెవ్వని మాయ

నెఱుఁగలేము దాన **ని**ంత పడుదు

మట్టి నిఖిలనాథు **నా**యుధశ్రేష్ఠంబుఁ

దొలఁగఁ జేయ మాకు **దు**ర్లభంబు.

టీకా:

వినవు = వినుము; అయ్య = బాబు; తండ్రి = నాయనా; ఈ = ఈ; విశ్వేశ్వరుని = నారాయణుని
{విశ్వేశ్వరుడు - విశ్వమునకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; అందున్ = లో; చతురాస్యజీవకోశములు =
బ్రహ్మాండములు {చతురాస్యజీవకోశము - చతురాస్య (బ్రహ్మ) జీవకోశము (అండము),
బ్రహ్మాండము}; పెక్కు = అనేకమైనవి; వేల = వేలు {వేలు - వేయికి బహువచనము}; సంఖ్యలు =
కొలది; కూడి = నిర్మింపబడి; వేళ = కాలము; తోను = తోపాటు; ఇబ్బంగిన్ = ఈ విధముగ;
అగుచుండున్ = ఏర్పడుచుండును; చనుచుండున్ = లయమగుచుండును; అదియునున్ = అంతే;
కాక = కాకుండ; ఎవ్వని = ఏ ఒక్కని; చేన్ = చేత; భాంతిన్ = మాయను; నేము = మేము;
అందుచున్నారము = చెందుచున్నామో; ఏను = నేను; దేవలుడు = పూజారి; అసురేంద్రసుతుడు =
ప్రహ్లాదుడు; నారదుడు = నారదుడు; అజుడు = బ్రహ్మదేవుడు; సనత్కుమారుడు = సనత్కుమారుడు;
ధర్ముడు = ధర్ముడు; ఆ = ఆ; కపిలుడు = కపిలుడు; మరీచి = మీచి; ఆదుల్ = మున్నగువారు; ఆపార
= అంతలేని; విదులు = జ్ఞానము కలవారు.

సిద్ధ = సిద్ధులలో; పతులు = శ్రేష్ఠులు; ఎవ్వని = ఏ ఒక్కని; మాయన్ = మాయను; ఎఱుంగలేము =
తెలియలేమో; దానన్ = దానివలన; ఇంతపడుదుము = చిన్నబోదుమో; అట్టి = అటువంటి;
నిఖిలనాథు = సర్వేశ్వరుని; ఆయుధ = ఆయుధ; శ్రేష్ఠంబున్ = ఉత్తమును; తొలగజేయ =
తప్పించుట; మా = మా; కున్ = కు; దుర్లభంబు = శక్యముకానిది.

భావము:

"వినుము. నాయనా! దుర్వాసా! నారాయణుని యందు వేలవేల బ్రహ్మాండాలు నిర్మింపబడి
కాలంతోపాటు ఏర్పడుతూ లయమవుతూ ఉంటాయి. అంతే కాకుండ ఆయన మాయను మేము
చెందుచున్నాం. నేను, ప్రహ్లాదుడు, నారదుడు, బ్రహ్మదేవుడు, సనత్కుమారుడు, ధర్ముడు, కపిలుడు,
మరీచి, సిద్ధులు మున్నగు మహా జ్ఞానసంపన్నులం, సిద్ధ శ్రేష్ఠులం ఆయన మాయను తెలియలేం.
అటువంటి మహాత్ముడు, సర్వేశ్వరుడు అయిన ఆయన ఆయుధాన్ని తప్పించుట మాకు సాధ్యం
కాదు.

మునీంద్ర! నీవు నమ్మహాత్ముని శరణంబు వేడుము; అతండు మేలు చేయంగలవా" డని పలికిన నీశ్వరునివలన నిరాశుండై దుర్వాసుండు వైకుంఠనగరంబునకుం జని.

టీకా:

ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుడా; నీవున్ = నీవు; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ = మహాత్ముని; శరణంబు = రక్షణ; వేడుము = కోరుము; అతండు = అతను; మేలు = మంచి; చేయంగలవాడు = చేయును; అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; ఈశ్వరుని = పరమశివుని; వలన = వలన; నిరాశుండు = భంగపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; దుర్వాసుండు = దుర్వాసుడు; వైకుంఠనగరంబున్ = వైకుంఠము {వైకుంఠము - విష్ణుమూర్తియొక్క లోకము}; కున్ = కు; చని = వెళ్లి.

భావము:

మునివరా! నీవు ఆ మహాత్మునే శరణు వేడు. అతను నీకు మంచి చేస్తాడు." అని చెప్పాడు. అలా పరమశివుని వద్ద కూడ భంగపడ్డాక, దుర్వాసుడు వైకుంఠం వెళ్లి....

9-115-శా.

ఆ వైకుంఠములోని భర్మ మణి సౌధాగ్రంబు పై లచ్చితోఁ
రేవన్ మెల్లన నర్మభాషణములం గ్రీడించు పుణ్యన్ హరిన్
దేవాధీశ్వరుఁ గాంచి "యో వరద! యో దేవేశ! యో భక్తర
క్షావిద్యాపరతంత్ర! మానుపఁగదే చక్రానలజ్వాలలన్,

టీకా:

ఆ = ఆ; వైకుంఠము = వైంకుఠము; లోని = అందలి; భర్మ = బంగారు; మణి = రత్నాలు; సౌధ = భవనము; అగ్రంబున్ = డాబా; పైన్ = మీద; లచ్చి = లక్ష్మీదేవి; తోన్ = తోటి; క్రేవన్ = పార్శ్వమునందు; మెల్లన = మెల్లిగ; నర్మభాషణములన్ = సరసపుమాటలతో; క్రీడించు = ఆడుతున్న; పుణ్యన్ = నారాయణుని {పుణ్యుడు - పుణ్యమేతానైనవాడు, విష్ణువు}; హరిన్ = నారాయణుని; దేవేశ్వరున్ = నారాయణుని {దేవేశ్వరుడు - దేవతలకుదేవుడు, విష్ణువు}; కాంచి =

దర్శించి; ఓ = ఓ; వరద = వరములనిచ్చెడివాడ; ఓ = ఓ; దేవేశ = దేవతాప్రభు; ఓ = ఓ; భక్త = భక్తులను; రక్షా = రక్షించెడి; విద్యా = నేర్పునందు; పరతంత్ర = లగ్నమగువాడ; మానుపగదే = పోగొట్టుము; చక్ర = చక్రపు; అనల = అగ్ని; జ్వాలన్ = మంటలను.

భావము:

అక్కడ వైంకురంలో బంగారు రత్నాల భవనం డాబా మీద లక్ష్మీదేవి తోటి సరసపుమాటలాడుతున్న విష్ణువును దర్శించి, ఇలా వేడుకున్నాడు. "ఓ వరద! ఓ దేవతాప్రభు! ఓ భక్తరక్షక! ఈ చక్రాగ్ని మంటలను పోగొట్టు.

9-116-ఉ.

నీ మహిమార్ణవంబు తుది నిక్కముగా నెఱుంగంగ లేక నీ
ప్రేమకు వచ్చు దాసునకుఁ గ్రించుతనంబున నెగ్గు చేసితిన్
నా మఱిపున్ సహింపు మట నారకుడైన మనంబులో భవ
న్మామము చింత చేసిన ననంత సుఖస్థితి నొందకుండునే?"

టీకా:

నీ = నీయొక్క; మహిమ = మహత్యము అనెడి; అర్ణవము = సముద్రమునకు; తుదిన్ = చివర;
నిక్కము = తథ్యముగా; ఎఱుగంగ = తెలిసికొన; లేక = లేక; నీ = నీయొక్క; ప్రేమ = ప్రీతి; కున్ = కి;
వచ్చు = పొందిన; దాసున్ = భక్తుని; కున్ = కి; క్రించుదనంబునన్ = అల్పత్వముతో; ఎగ్గు =
అపరాధము; చేసితిన్ = చేసితిని; నా = నాయొక్క; మఱిపున్ = అజ్ఞానమును; సహింపుము =
క్షమించు; అట = అక్కడ; నారకుడు = నరకములోనుండువాడు; ఐనన్ = అయినను; మనంబున్ =
మనసు; లోన్ = అందు; భవ = నీయొక్క; నామమున్ = పేరును; చింత = ధ్యానము; చేసినన్ =
చేసినచో; అనంత = అంతులేని; సుఖస్థితిన్ = సౌఖ్యములను; అందక = పొందకుండ; ఉండునా =
ఉంటాడా, ఉండదు.

భావము:

నీ మహాత్యం ఎంతటిదో తెలిసికొన లేని అల్పత్వంతో, నీ పరమ భక్తునికి అపరాధం చేసాను. నా అజ్ఞానాన్ని క్షమించు. నరకంలో ఎంతటి శిక్ష అనుభవిస్తున్న వాడైనా, మనసులో నీ పేరు ధ్యానిస్తే, అంతులేని సౌఖ్యాలను అందుకుంటాడు."

9-117-వ.

అని పలికి పాదకమలంబులకు మ్రొక్కి, లేవక యున్న దుర్వాసునిం గని హరి యి ట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి; పాద = పాదములు అనెడి; కమలంబుల్ = పద్మముల; కున్ = కు; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; లేవక = పైకిలేవకుండ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; దుర్వాసునిన్ = దుర్వాసుడిని; కని = చూసి; హరి = విష్ణుమూర్తి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని పలికి తన పాదపద్మాలకు మ్రొక్కి పైకిలేవకుండ ఉన్న దుర్వాసుడితో విష్ణుమూర్తి ఇలా చెప్పాడు.

9-118-చ.

"**చ**లమున బుద్ధిమంతులగు **సా**ధులు నా హృదయంబు లీల దొం
గిలి కొనిపోవుచుండుదు ర**క్తి**ల్పిషభక్తిలతాచయంబులన్
నిలువగఁ బట్టి కట్టుదురు **నే**రుపుతో మదకుంభికైవడిన్;
వలలకుఁ జిక్కి భక్తజన **వ**త్సలతం జనకుండుఁ దాపసా!

టీకా:

చలమునన్ = పట్టుదలతో; బుద్ధిమంతులు = జ్ఞానముగలవారు; అగు = అయిన; సాధులు = మంచివారు; నా = నాయొక్క; హృదయంబున్ = మనసును; లీలన్ = సుళువుగా;

దొంగిలికొనిపోవుచన్ = ఎత్తుకుపోతూ; ఉండుదురు = ఉంటారు; అకిల్బిష = నిర్మలమైన; భక్తి = భక్తి
యనెడి; లత = తీగల; చయంబులన్ = సమూహములచే; నిలువగన్ = ఆగిపోవునట్లు; పట్టి =
పట్టుపట్టి; కట్టుదురున్ = కట్టివేయుదురు; నేరుపు = నేర్పు; తోన్ = తోటి; మద = మదించిన; కుంభి =
ఏనుగు {కుంభి - కుంభములుగలది, ఏనుగు}; కైవడిన్ = వలె; వలలన్ = వలలందు; చిక్కి =
తగులుకొని; భక్త = భక్తులెడ; వత్సలతన్ = వాత్సల్యము; కున్ = వలన; చనక =
తప్పించుకుపోకుండ; ఉందున్ = ఉండెదను; అధిపా = గొప్పవాడా.

భావము:

"మహాత్మా! పట్టుదలతో జ్ఞానులు, మంచివారు నా మనసు సుళువుగా ఎత్తుకుపోతూ ఉంటారు.
గొప్ప నేర్పుతో మదగజాన్ని బంధించినట్లు, వారి నిర్మల భక్తితీగలతో పట్టుపట్టి కట్టివేస్తారు. భక్తుల
ఎడ వాత్సల్యతో తప్పించుకుపోకుండ ఉండిపోతాను.

9-119-ఆ.

నాకు మేలు గోరు నా భక్తుడగువాడు

భక్తజనుల కేన పరమగతియు;

భక్తుడెందు జనిన బలతెంతు వెనువెంట

గోవు వెంట దగులు కోడె భంగి.

టీకా:

నా = నా; కున్ = కు; మేలు = మంచి; కోరున్ = కోరుకొనును; నా = నా యెక్క; భక్తుడు = భక్తుడు;
అగువాడు = ఐనవాడు; భక్త = భక్తులు; జనులు = అందరకు; ఏన = నేను; పరమ = అత్యుత్తమమైన;
గతియున్ = దిక్కు; భక్తుడు = భక్తుడు; ఎందున్ = ఎక్కడకు; చనినన్ = వెళ్ళినను; పలతెంతు =
వెళ్ళెదను; వెనువెంట = కూడకూడ; గోవు = ఆవు; వెంటన్ = కూడా; తగులు = పడెడు; కోడె = మగ
దూడ; భంగి = వలె.

భావము:

నా భక్తుడు, నా మంచినే కోరుకుంటాడు. భక్తులకు నేను సాటిలేని దిక్కును గనుక, భక్తుడు ఎక్కడకు వెళ్ళినా, ఆవు వెంట పోయే దూడ మాదిరి, నేను భక్తుని వెంట వెళ్తాను.

9-120-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండగ.

9-121-ఆ.

తనువు మనువు విడిచి, తనయులఁ జుట్టాల

నాలి విడిచి, సంపదాలి విడిచి,

నన్నకాని యన్య మెన్నఁడు నెఱుగని

వారి విడువ నెట్టివారి నైన.

టీకా:

తనువున్ = దేహమును; మనువున్ = జీవితాన్ని; విడిచి = వదలి; తనయులన్ = పిల్లలను; చుట్టాలన్ = బంధువులను; ఆలిన్ = భార్యను; విడిచి = వదలివేసి; సంపద = సంపదలు; అలి = అన్నిటిని; విడిచి = వదిలేసి; నన్న = నన్నుమాత్రము; తప్పించి = తప్పించి; అన్యము = ఇతరము; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; ఎఱుగని = తెలియని; వారిన్ = వారిని; విడువన్ = వదలిపెట్టను; ఎట్టి = ఎలాంటి; వారిన్ = వారు; ఐనన్ = అయినప్పటికిని.

భావము:

తమ దేహాన్ని, జీవితాన్ని, వదలి; భార్యాపిల్లలను, బంధువులను, సకల సంపదలను అన్నిటిని వదిలేసి కేవలం నన్ను తప్పించి ఇతరం ఏమి తెలియని వారిని, వారు ఎలాంటివారు అయినా సరే, వారిని నేను వదలిపెట్టను.

9-122-క.

పంచేంద్రియముల తెరువుల

వంచించి మనంబునందు వరమతులు ప్రతి

ష్టించి వహింతురు నన్నును

మంచివరుం బుణ్యసతులు మరిగిన భంగిన్.

టీకా:

పంచేంద్రియముల = జ్ఞానేంద్రియములయొక్క {పంచేంద్రియములు - త్వక్ష్ణక్షశ్శోత్రజిహ్వాగ్రాణులు యనెడి జ్ఞానేంద్రియములు}; తెరువులు = మార్గాలను; వంచించి = స్వాధీనపరచుకొని; మనంబున్ = మనసు; అందున్ = లోపల; వర = ఉత్తమమైన; మతులు = బుద్ధిమంతులు; ప్రతిష్ఠించి = నిలుపుకొని; వహింతురు = ధరింతురు; నన్నును = నన్ను; మంచి = మంచివాడైన; వరున్ = భర్తను; పుణ్య = పుణ్యాత్ములైన; సతులు = స్త్రీలు; మరిగిన = మోహించెడి; భంగిన్ = విధముగ.

భావము:

పతివ్రతలు భర్తను మంచివాడిగా మోహించి స్వాధీనం చేసుకుంటారు. అదే విధంగ, సత్పురుషులు పంచేంద్రియాలను స్వాధీనపరచుకొని మనసున నన్ను నిలుపుకుంటారు.

9-123-క.

సాధుల హృదయము నాయది;

సాధుల హృదయంబు నేను; జగముల నెల్లన్

సాధుల నేన యెఱుంగుదు

సాధు లెఱుంగుదురు నాదు చరితము విప్రా!

టీకా:

సాధుల = మంచివారి; హృదయము = హృదయము; నాయది = నాది; సాధుల = మంచివారి;
హృదయంబున్ = హృదయమే; నేను = నేను; జగములన్ = లోకములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిలోను;
సాధులన్ = మంచివారిని; నేన = నేనే; ఎఱుంగుదున్ = ఎరుగుదును; సాధులు = మంచివారు;
ఎఱుంగుదురు = తెలిసికొందురు; నాదు = నాయొక్క; చరితమున్ = చరిత్రను; విప్రా = బ్రాహ్మణుడా.

భావము:

బ్రాహ్మణుడా! దుర్వాసా! సాధువుల హృదయం నాది. సాధువుల హృదయమే నేను. సకల
లోకాలలో ఉన్న సాధువులను నేను ఎరుగుదును. వారికి నా చరిత్ర తెలుసును.

9-124-ఆ.

ధారుణీసురులకుఁ దపము విద్యయు రెండు

ముక్తి చేయుచుండు ముదముతోడ;

దుర్వినీతులగుచు దుర్జనులగువారి

క్రివియుఁ గీడు జేయ క్రిల యుండు?

టీకా:

ధారుణీసురుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ = కు; తపము = తపస్సు; విద్యయున్ = వేదజ్ఞానము; రెండున్ =
రెండు (2); ముక్తి = మోక్షమును; చేయుచుండున్ = కలిగించును; ముదము = సంతోషము; తోడన్ =
తోటి; దుర్వినీతులు = వినయము నీతిలేనివారు; అగుచున్ = ఔతూ; దుర్జనులు = చెడ్డవారు; అగు =
ఐన; వారిన్ = వారి; కిన్ = కి; ఇవియున్ = ఇవే; కీడు = చెడు; చేయక = చేయకుండ; ఏల = ఎందుకు;
ఉండు = ఉంటాయి.

భావము:

సద్యాహ్మణులకు తపస్సు వేదజ్ఞానం రెండు (2) మోక్షాన్ని కలిగిస్తాయి. వినయము నీతి లేనివారు అయిన చెడ్డ విప్రులకు అవి చెడు చేయకుండ ఎందుకు ఉంటాయి?

9-125-క.

నా తేజము సాధులలో

నాతతమై యుండు వారి నలచు జనులకున్

హేతి క్రియ భీతి నిచ్చుం

జేతోమోదంబుఁ జెఱచు సిద్ధము సుమ్మి.

టీకా:

నా = నాయొక్క; తేజమున్ = తేజస్సు; సాధుల = మంచివారి; లోన్ = లో; అతతము = విరివియైనది; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; వారిన్ = వారిని; అలచు = కష్టపెట్టెడి; జనుల = వారి; కున్ = కి; హేతి = అగ్నిశిఖల; క్రియన్ = వలె; భీతిన్ = భయమును; ఇచ్చున్ = కలుగజేయును; చిత్ = మానసిక; మోదంబున్ = సంతోషమును; చెఱచున్ = పాడుచేయును; సిద్ధము = తప్పకుండ; సుమ్మి = సుమా.

భావము:

నా తేజస్సు సాధుపురుషులలో విరివిగా ఉంటుంది. వారిని కష్టపెట్టే వారికి అగ్నిశిఖల వలె భయాలను కలుగజేస్తుంది. వారికి తప్పకుండ మానసిక సంతోషం లేకుండా చేస్తుంది సుమా.

9-126-క.

అదె పో బ్రాహ్మణ! నీకును

సదయుండు నాభాగసుతుండు జనవినుత గుణా

స్వదుఁ డిచ్చు నభయ మాతని

మది సంతసపఱచి వేడుమా శరణంబున్."

టీకా:

అదె = అందుకనే; పో = వెళ్ళుము; బ్రాహ్మణ = విప్రుడా; నీ = నీ; కునున్ = కుకూడ; సదయుడు = దయగలవాడు; నాభాగసుతుడు = అంబరీషుడు; జన = లోకులచే; వినుత = కీర్తింపబడు; గుణ = సుగుణములు; ఆస్పదుడు = నివాసమైనవాడు; ఇచ్చున్ = ఇచ్చును; అభయము = రక్షణను; ఆతనిన్ = అతనిని; మదిన్ = మనసును; సంతసపఱచి = సంతోషపెట్టి; వేడుమా = వేడుము; శరణంబున్ = శరణు.

భావము:

ఓ విప్రుడా! అందుచేత వెళ్ళు లోకులచే కీర్తింపబడే సుగుణాలు కల అంబరీషుడు దయగలవాడు, అతను నీకు రక్షణను ఇస్తాడు. అతని మనసును సంతోషపెట్టి శరణు వేడు."

9-127-మ.

అని శ్రీవల్లభుఁ డానతిచ్చిన మహాద్యచ్ఛక్రకీలావళీ

జనితాయాసుఁడు నిర్వికాసుఁ డుదితశ్వాసుండు దుర్వాసుఁడ

ల్లన యేతెంచి సుభక్తిఁ గాంచెఁ గరుణా~~లా~~వణ్య వేషున్ విదో

షునయోదారమనీషు మంజుమితభా~~షున్~~నంబరీషున్ వెసన్.

టీకా:

అని = అని; శ్రీవల్లభుడు = విష్ణుమూర్తి (శ్రీవల్లభుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి) వల్లభుడు (భర్త), విష్ణువు);

ఆనతిచ్చినన్ = ఆజ్ఞాపించగా; మహా = మిక్కిలి; ఉద్యత్ = ఎగసిపడెడి; చక్ర = విష్ణుచక్రముయొక్క;

కీలా = మంటల; అవళీ = ఉపద్రవమువలన; జనిత = పొందిన; ఆయాసుడు =

ఆయాసముకలవాడు; నిర్వికాసుడు = వికాసముతప్పినవాడు; ఉదితశ్వాసుడు = రొప్పుతున్నవాడు;

దుర్వాసుడు = దుర్వాసుడు; అల్లన = తిన్నగా; ఏతెంచి = వచ్చి; సు = మంచి; భక్తిన్ = భక్తితోటి;

కాంచెన్ = చూసెను; కరుణా = దయతో కూడిన; లావణ్య = చక్కని; వేషున్ = ధరించినవానిని;

విదోషున్ = దోషములులేనివానిని; నయ = మిక్కిలి; ఉదార = త్యాగశీలమైన; మనీషున్ =

మనసుగలవానిని; మంజు = హితవుగ; మిత = పరిమితముగ; భాషున్ = మాట్లాడువానిని;
అంబరీషున్ = అంబరీషుని; వెసన్ = శ్రీస్తుమే.

భావము:

అని లక్ష్మీపతి ఆజ్ఞాపించగా, ఎగసిపడె విష్ణుచక్రము మంటల ఉపద్రవంవలన పొందిన ఆయాసం కలవాడు, వికాసం తప్పి రొప్పుతున్నవాడు అయిన దూర్వాసుడు తిన్నగా దయామయుడు, నిర్దోషి, త్యాగశీలి, హితమితభాషి అయిన అంబరీషుని వద్దకు శ్రీస్తుమే వచ్చి, మంచి భక్తితో దర్శించాడు.

9-128-వ.

కని దుఃఖితుండయి, యమ్మహీవల్లభు పాదంబులు పట్టి విడువకున్న నా నరేంద్రచంద్రుండు
చరణస్పర్శనంబునకు నోడుచుఁ గరుణారసభరిత హృదయుండయి, హరిచక్రంబు నిట్లని
స్తుతియించె.

టీకా:

కని = దర్శించి; దుఃఖితుడు = దుఃఖించెడివాడు; అయి = ఐ; ఆ = ఆ; మహీవల్లభు = రాజయొక్క;
పాదంబులున్ = కాళ్ళను; పట్టి = పట్టుకొని; విడువకున్నన్ = వదలకపోగా; ఆ = ఆ;
నరేంద్రచంద్రుండు = మహారాజు {నరేంద్రచంద్రుడు - నరేంద్రులు (రాజులు) అనేడి తారలలో
చంద్రునివంటివాడు, మహారాజు}; చరణస్పర్శంబున్ = కాళ్ళుపట్టుకొనుటచేత; ఓడుచున్ =
కరిగిపోతూ; కరుణా = కృపయనెడి; రస = రసముచే; భరిత = నిండిన; హృదయుండు =
హృదయముగలవాడు; అయి = అయ్యి; హరిచక్రంబున్ = విష్ణుచక్రమును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని
= అని; స్తుతియించె = కీర్తించెను.

భావము:

అలా దర్శించిన దూర్వాసుడు దుఃఖిస్తూ ఆ రాజు కాళ్ళను వదలకుండా పట్టుకొన్నాడు. ఆ
కృపారసహృదయుడు అంబరీష మహారాజు కరిగిపోయి విష్ణుచక్రాన్ని ఈ విధంగ కీర్తించాడు.

9-129-నీ.

"నీవ పావకుడవు; నీవ సూర్యుండవు-

నీవ చంద్రుండవు; నీవ జలము;

నీవ నేలయు; నింగి నీవ; సమీరంబు-

నీవ; భూతేంద్రియ నికర మీవ;

నీవ బ్రహ్మాంబును; నీవ సత్యంబును-

నీవ యజ్ఞంబును; నీవ ఫలము;

నీవ లోకేశులు; నీవ సర్వాత్మయు-

నీవ కాలంబును; నీవ జగము;

9-129.1-తే.

నీవ బహుయజ్ఞభోజివి; నీవ నిత్య

మూలతేజంబు; నీకు నే మ్రొక్కువాడ

నీరజాక్షుండు చాల మన్నించు నట్టి

శస్త్రముఖ్యమ! కావవే చాలు మునిని.

టీకా:

నీవ = నీవే; పావకుడవు = అగ్నివి; నీవ = నీవే; సూర్యుండవున్ = సూర్యుడవు; నీవ = నీవే;
చంద్రుండవు = చంద్రుడవు; నీవ = నీవే; జలము = నీరు; నీవ = నీవే; నేలయున్ = భూమి; నింగి =
ఆకాశము; నీవ = నీవే; సమీరంబు = గాలివి; నీవ = నీవే; భూత = ప్రాణులు; ఇంద్రియ =
ఇంద్రియముల; నికరము = సమూహము; ఈవ = నీవే; నీవ = నీవే; బ్రహ్మాంబును = సృష్టికర్తవు; నీవ
= నీవే; సత్యంబును = సత్యము; నీవ = నీవే; యజ్ఞంబును = యజ్ఞము; నీవ = నీవే; ఫలము =
యజ్ఞఫలితము; నీవ = నీవే; లోకేశులున్ = సర్వలోకాధిపతులు; నీవ = నీవే; సర్వ = అందరిలోను;
ఆత్మయున్ = ఉండెడివాడవు; నీవ = నీవే; కాలంబును = కాలము; నీవ = నీవే; జగమున్ =
భువనము.

నీవ = నీవే; బహు = అనేకములైనట్టి; యజ్ఞ = యజ్ఞఫలమును; భోజివి = పొందెడివాడవు; నీవ =
నీవే; నిత్య = శాశ్వతమైన; మూల = ఆధారభూతమైన; తేజంబున్ = తేజస్సువి; నీవు = నీ; కున్ = కు;
నేన్ = నేను; మ్రొక్కువాడన్ = నమస్కరించుచున్నాను; నీరజాక్షుండు = విష్ణుమూర్తి (నీరజాక్షుండు -

నీరజ (పద్మము)లవంటి అక్షుడు (కన్నులుగలవాడు), విష్ణువు; చాల = బాగ; మన్నించునట్టి = గౌరవించెడి; శస్త్ర = ఆయుధ; ముఖ్యము = శ్రేష్ఠము; కావవే = కాపాడుము; చాలు = ఇకచాలును; మునిని = ఋషిని.

భావము:

"శ్రీమహావిష్ణువు గౌరవించే ఆయుధ శ్రేష్ఠము! నీవే అగ్నివి; నీవే సూర్యుడవు; నీవే చంద్రుడవు; నీవే నీరు; నీవే భూమి; ఆకాశము నీవే; గాలివి నీవే; సకల ప్రాణులు, ఇంద్రియాలు నీవే; సృష్టికర్తవు నీవే; సత్యం నీవే; యజ్ఞం నీవే; నీవే యజ్ఞఫలితం; సర్వలోకాధిపతులు నీవే; నీవే సర్వాత్మవు; నీవే కాలం; నీవే భువనము; నీవే యజ్ఞఫలమును పొందేవాడవు; నీవే నిత్య మూల తేజస్సువి; నీకు నేను నమస్కరిస్తున్నాను. ఇకచాలును ఈ ఋషిని కాపాడు.

9-130-మ.

హరిచే నీవు విసృష్టమై చనగ మున్నాలించి నీ ధారలన్
ధరణిన్ వ్రాలుట నిక్కమంచు మునుపే దైత్యేశ్వరవ్రాతముల్
శిరముల్ పాదములున్ భుజాయుగళముల్ చేతుల్ నిజాంగంబులం
దురులన్ బ్రాణసమీరముల్ వదలు నీ యుద్ధంబులం జక్రమా!

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; చేన్ = చేత; నీవున్ = నీవు; విసృష్టము = విసరబడినది; ఐ = అయ్యి; చనగన్ = వెళ్ళగా; మున్ను = ముందు; ఆలించి = పసిగట్టి; నీ = నీయొక్క; ధారలన్ = పదునులచే; ధరణిన్ = నేలమీద; వ్రాలుట = పడిపోవుట; నిక్కము = తప్పనిది; అనుచున్ = భావించుకొని; మునుపే = ముందుగానే; దైత్య = రాక్షస; ఈశ్వర = ప్రభువుల; వ్రాతముల్ = సమూహములు; శిరముల్ = తలలు; పాదములున్ = కాళ్ళు; భుజా = భుజముల; యుగళముల్ = జంటలు (2); చేతుల్ = చేతులు; నిజ = తమ; అంగంబులన్ = దేహములందు; దురులన్ = దురపిల్లగా, కలతనొందగా; ప్రాణసమీరముల్ = ప్రాణవాయువులను; వదలున్ = వదలెదరు; నీ = నీవుచేసెడి; యుద్ధంబులన్ = యుద్ధములలో; చక్రమా = ఓ చక్రమా.

భావము:

ఓ చక్రరాజమా! విష్ణుమూర్తి దుష్ట రాక్షస ప్రభువుల పైకి నిన్ను ప్రయోగించగా, వారు నీరాక ముందుగానే పసిగట్టి నీ అంచుల పదునులచే నేలపడుట తప్పదని, తలలు కాళ్ళు భుజాలు చేతులు తెగిపోతాయని గ్రహించి, కలతనొంది ప్రాణాలు వదులుతారు.

9-131-ఆ.

కలగి నిద్రపోవఁ గలలోన వచ్చిన

నిన్నుఁ జూచి దీర్ఘనిద్ర పోదు

రసురవరులు శయ్యలందున్న సతులు ప్ర

భాతమందు లేచి పలవరింప.

టీకా:

కలగినిద్రపోవన్ = కలతనిద్రపోతుండగ; కల = స్వప్నము; లోనన్ = అందు; వచ్చిన = కనిపించిన; నిన్నున్ = నిన్ను; చూచి = చూసి; దీర్ఘనిద్రపోదురు = చనిపోతారు; అసుర = రాక్షస; వరులు = శ్రేష్ఠులు; శయ్యలు = పక్కల; అందున్ = అందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సతులు = భార్యలు; ప్రభాతము = ఉదయపు; అందున్ = సమయమున; లేచి = నిద్రలేచి; పలవరింపన్ = గొల్లుమనగ.

భావము:

కలతనిద్ర పోతుండగా వచ్చిన స్వప్నంలో నీవు కనిపిస్తే చాలు, ఎంతటి రాక్షసులు అయినా నిద్రలోనే మరణిస్తారు. ప్రక్కనే నిద్రిస్తున్న భార్యలు ఉదయం నిద్రలేచి గొల్లుమంటారు.

9-132-ఉ.

చీకటిఁ బాపుచున్ వెలుగు జేయుచు సజ్జనకోటి నెల్ల స

శ్రీకను జేయు నీరుచులు చెల్వగ ధర్మసమేతలై నినున్

వాకున నిట్టి దట్టిదని వర్ణన చేయ విధాత నేరఁ డ

స్తోత్రము నీదు రూపు గలదుం దుది లేదు పరాత్పరాద్యమై.

టీకా:

చీకటిన్ = చీకటిని; పాపుచున్ = పారద్రోలుచు; వెలుగున్ = కాంతిని; చేయుచున్ = పుట్టిస్తూ; సజ్జన = మంచివారి; కోటిన్ = సమూహములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; సశ్రీకనున్ = సుసంపన్నము; చేయున్ = చేయును; నీ = నీయొక్క; రుచులు = కాంతులు; చెల్వగ = చక్కగా; ధర్మసమేతలు = ధర్మముగలవారు; ఐ = అయ్యి; నినున్ = నిన్ను; వాకున = నోటితో; ఇట్టిదట్టిది = వివరముగ; అని = పలికి; వర్ణనచేయన్ = కీర్తించుటకు; విధాత = బ్రహ్మదేవుడు; నేరడు = సరిపోడు; అస్తోకము = మహోన్నతము; నీదు = నీయొక్క; రూపున్ = స్వరూపము; కలదు = ఉన్నది; అందున్ = దానిలో; తుది = అంతము; లేదు = లేదు; పరాత్పర = విష్ణుమూర్తితో; ఆద్యము = మొదలైనది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ధర్మమైన నీ కాంతులు చీకటిని పారద్రోలుతూ సజ్జనులను, ధర్మాత్ములను సుసంపన్నం చేస్తాయి. నిన్ను కీర్తించుటకు బ్రహ్మదేవుడికే సాధ్యం కాదు. నీది మహోన్నతమై, అనంతమై పరాత్పర స్వరూపం.

9-133-ఆ.

కమలలోచనుండు ఖలుల శిక్షింపంగఁ

బాలు చేయ నీవు పాలు పడితి

వైన నింకజాలు నాపన్నుడై యున్న

తపసిఁ గావు మీవు ధర్మవృత్తి."

టీకా:

కమలలోచనుండు = నారాయణుడు (కమలలోచనుడు - కమలములవంటి కన్నులుగలవాడు, విష్ణువు); ఖలులన్ = దుష్టులను; శిక్షింపంగన్ = శిక్షించుటకై; పాలుచేయ = పంపించగా; నీవున్ = నీవు; పాలుపడితివి = పూనుకొంటివి; ఐనన్ = అయినను; ఇంకజాలున్ = ఇకచాలును; ఆపన్నుడు = ఆపదలోచిక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తపసిన్ = మునిని; కావుము = కాపాడుము; ఈవున్ = నీవు; ధర్మవృత్తి = పుణ్యవంతమైనవిధముగ.

భావము:

విష్ణుమూర్తి దుష్టులను శిక్షించుటానికి నిన్ను పంపించాడు. నీవు ఈ పనికి పూనుకున్నావు. సరే, ఇక చాలు ఆపదలో చిక్కిన ఈ ఋషిని ధర్మవృత్తితో కాపాడు."

9-134-వ.

అని వినుతించి కేలుఁ దమ్మిదోయి నొసలం బొసంగించి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వినుతించి = కీర్తించి; కేలు = చేయి అనెడి; దమ్మి = పద్మముల; దోయి = జంటను (2); నొసల్ = నొసటిపైన; పొసంగించి = పొందుపరచి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని కీర్తించి అంబరీషుడు చేతులను నొసటిపై జోడించి ఇలా అన్నాడు.

9-135-ఆ.

ఏనమస్కరింతు నింద్రశాత్రవ ధామ

కేతువునకు ధర్మ సేతువునకు

విమల రూపమునకు విశ్వదీపమునకుఁ

జక్రమునకు గుప్త శక్రమునకు.

టీకా:

ఏన్ = నేను; నమస్కరింతున్ = నమస్కరించుచున్నాను; ఇంద్ర = ఇంద్రును; శాత్రవ = శత్రువులను;

ధామకేతువున్ = దహించివేయుదాని (ధామకేతువు - ధామము (పొగ)ను కేతువు

(గుర్తుగాగలది), అగ్ని తోకచుక్క); కున్ = కి; ధర్మ = ధర్మమును; సేతువున్ =

కాపాడునది(సేతువువలె); కున్ = కి; విమల = స్వచ్ఛమైన; రూపమున్ = స్వరూపమున; కున్ = కి;

విశ్వ = భువనములకు; దీపమున్ = వెలుగునిచ్చెడిదాని; కున్ = కి; చక్రమున్ = విష్ణుచక్రమున; కున్

= కు; గుప్త = కాపాడబడిన; శక్రమున్ = ఇంద్రుడుకలదాని {శక్రుడు - దుష్టులను శిక్షించుటందు శక్తిగల వాడు, ఇంద్రుడు}; కున్ = కి.

భావము:

"ఇంద్రుడి శత్రువులను దహించివేసేది, ధర్మాన్ని కాపాడు సేతువు, పరిశుద్ధ స్వరూపం, సతల భువనదీపం, ఇంద్రుని కాపాడెడి చక్రం అయిన సుదర్శన చక్రానికి నేను నమస్కారం చేస్తున్నాను."

9-136-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని స్తుతించి ఇకా ఇలా పలికాడు.

9-137-ఆ.

"విహిత ధర్మమందు విహరింతు నేనియు

నిష్ఠమైన ద్రవ్యమిత్తునేని

ధరణిసురుడు మాకు ధైవతం బగునేని

విప్రునకు శుభంబు వెలయుఁగాక.

టీకా:

విహిత = విధాయకమైన; ధర్మము = ధర్మమార్గము; అందున్ = లోనే; విహరింతున్ =

నడచుచుంటిని; ఏనియున్ = అయినచో; ఇష్టము = కోరబడినది; ఐనన్ = అయినట్టి; ద్రవ్యమున్ =

ధనమును; ఇత్తును = ఇచ్చుచుంటిని; ఏని = అయినచో; ధరణిసురుడు = విప్రుడు {ధరణిసురుడు -

ధరణి (భూమిమీది) సురుడు (దేవత), బ్రాహ్మణుడు; మా = మా; కున్ = కు; దైవతంబున్ =
దైవస్వరూపుడు; అగునేని = అయినట్లయితే; విప్రున్ = బ్రాహ్మణున; కున్ = కు; శుభంబు = శుభము;
వెలయుగాక = కలుగునుగాక.

భావము:

"నేనే కనుక ధర్మమార్గ విధాయకంగ నడచే వాడిని అయితే, విప్రులు కోరిన ధనాన్ని దానం
చేసేవాడను అయితే, విప్రుడు మాకు దైవస్వరూపుడు అయితే, ఈ బ్రాహ్మణుడు దుర్వాసునకు
శుభం కలుగు గాక.

9-138-క.

అఖిల గుణాశ్రయుఁ డగు హరి

సుఖియై నా కొలువు వలనఁ జొక్కెడి నేనిన్

నిఖిలాత్మమయుం డగుటకు

సుఖమందుం గాక భూమిసురుఁ డివ్వెళన్."

టీకా:

అఖిల = సర్వ; గుణ = గుణములందును; ఆశ్రయుడు = చేరియుండువాడు; హరి = విష్ణువు; సుఖి =
సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; నా = నాయొక్క; కొలువు = సేవ, ఆరాధన; వలన = వలన;
చొక్కెడిని = తృప్తిచెందెను; ఏనిన్ = అయినచో; నిఖిల = సర్వా; ఆత్మన్ = ఆత్మలయందున్;
మయుండు = నిండియుండువాడు; అగుటకు = ఐనట్లునిదర్శనముగా; సుఖమున్ = సుఖమును;
అందుగాక = పొందుగాక; భూమిసురుడు = బ్రాహ్మణుడు {భూమిసురుడు - భూమికిదేవత,
విప్రుడు}; ఈ = ఈ; వేళన్ = సమయమున.

భావము:

నా సేవ, ఆరాధనలకు సర్వగుణాత్మకుడు, సర్వాత్మకుడు అయిన శ్రీమహావిష్ణువు సంతోషించి
తృప్తిచెందినట్లయితే, నిదర్శనంగా ఈ మునీశ్వరుడు ఇప్పుడే శాంతిని పొందుగాక."

9-139-వ.

అని యివ్విధంబునం బొగడు పుడమితేనివలన మన్నించి, తపసిని దాహంబు నొందింపక,
రక్కసులగొంగచక్రంబు తిరిగి చనియె; నంత దుర్వాసుండు శాంతిం బొంది మెల్లని మేలి మాటల
నా రాజుం దీవించి, యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; పొగడు = స్తుతించెడి; పుడమితేని = రాజు; వలన =
ఎడల; మన్నించి = క్షమించి; తపసిని = మునిని; దాహంబున్ = తాపమును; ఒందింపక =
చెందించకుండ; రక్కసులగొంగ చక్రంబు = విష్ణుచక్రము {రక్కసులగొంగచక్రము - రాక్షసుల శత్రువు
(విష్ణువు) యొక్క చక్రము}; తిరిగిచనియె = వెనుదిరిగెను; అంతన్ = అప్పుడు; దుర్వాసుండు =
దుర్వాసుడు; శాంతిన్ = ప్రశాంతతను; పొంది = పొందిన; మెల్లని = సున్నితమైన; మేలి = మంచి;
మాటలన్ = మాటలతో; ఆ = ఆ; రాజును = రాజును; దీవించి = ఆశీర్వదించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

అని రాజు ఈ విధంగా స్తుతించగా, మునిని క్షమించి, ఇక తాపం చెందించకుండ విష్ణుచక్రం
వెనుదిరిగి తరలి పోయింది. అప్పుడు దుర్వాసుడు ప్రశాంతతను పొంది చల్లని మంచి మాటలతో
ఆ రాజును ఆశీర్వదించి ఇలా పలికాడు.

9-140-మ.

"**న**రనాథోత్తమ! మేలు చేసితి కదా! **నా** తప్పు మన్నించి శ్రీ
హరి పాదాబ్జము లింత ముట్టఁగొలుతే? **యా** శ్చర్యమౌనెన్నుచో
నరుదండ్రే నినుబోటి సాధునకుఁ దా**నై** యిచ్చుటల్ గాచుటల్
సౌదిన్ నైజగుణంబులై సరస వ**చ్చుం**గాదె మిత్రాకృతిన్.

టీకా:

నరనాథోత్తమ = మహారాజ {నరనాథోత్తముడు - నరనాథు (రాజు)లలో ఉత్తముడు, మహారాజు};
మేలు = ఉపకారము; చేసితి = చేసావు; కదా = సుమా; నా = నాయొక్క; తప్పున్ = పొరపాటును;
మన్నించి = క్షమించి; శ్రీహరి = విష్ణుని; పాదములున్ = పాదములను; ఇంత = చాలా ఎక్కువగా;
ముట్టన్ = గాఢముగా; కొలుతే = సేవించితివి; ఆశ్చర్యము = ఆశ్చర్యకరము; ఔన్ = ఐనది; ఎన్నుచో =
తరచిచూసినచో; అరుదు = అపూర్వమైనది; అండ్రే = అంటారా, అనరు; నినున్ = నిన్ను; పోటి =
వంటి; సాదున్ = మంచివాని; కున్ = కి; తానై = తనంతతానే; ఇచ్చుటల్ = దానముచేయుటలు;
కాచుటల్ = కాపాడుటలు; సొరిదిని = మామూలుగా; నైజ = సహజ; గుణంబులు = గుణములు; ఐ
= అయ్యి; సరసన్ = సుళువుగా; వచ్చున్ = సంప్రాప్తించును; కాదే = కదా; మిత్ర = మిత్రుని; ఆకృతిన్ =
వలె.

భావము:

“నా పొరపాటును క్షమించి ఉపకారం చేసావు సుమా అంబరీష! విష్ణుపాదాలను ఎంత గాఢంగా
సేవించావు. ఇలా నీవు నన్ను కాపాడుట ఆశ్చర్యకరము కాదు అపూర్వము కాదు. ఎందుకంటే నీ
వంటి మంచివానికి దానాలు చేయుట, కాపాడుటలు అతి సహజ గుణాలు. ఆ సుగుణాలు
సూర్యభగవానునికి వలె నీవంటి వారికి సుళువుగా సంప్రాప్తిస్తాయి కదా.

9-141-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతే కాకుండ.

9-142-మ.

ఒక మాటివ్వని పేరు కర్ణములలో నొయ్యారమై సోకినన్
సకలాఘంబులు పల్లటిల్లి తొలగున్ సంభ్రాంతితో నట్టి స
త్సుకరున్ మంగళతీర్థపాదు హరి విష్ణున్ దేవదేవేశుని
న్నకలంకస్థితిఁ గొల్చు భక్తులకు లే దడ్డంబు రాజాగ్రణీ!

టీకా:

ఒక = ఒక్క; మాటు = సారి; ఎవ్వని = ఎవనియొక్క; పేరు = నామము; కర్ణముల = చెవుల; లోనన్ = అందు; ఒయ్యారము = విలాసముగా; ఐ = అయ్యి; సోకినన్ = స్పర్శించినను; సకల = సమస్తమైన; అఘంబులున్ = పాపములు; పల్లటిల్లి = పటాపంచలై, చలించి; తొలగున్ = పోవును; సంభ్రాంతి = భయభ్రాంతుల; తోన్ = తోటి; అట్టి = అటువంటి; సత్సుకరున్ = నారాయణుని (సత్సుకరుడు - సత్ (మంచి) సుకరుడు (మేలు) కరుడు (కలిగించువాడు), విష్ణువు); మంగళతీర్థపాదున్ = నారాయణుని (మంగళతీర్థపాదుడు - శుభకరమైన తీర్థము పాదములవద్ద కలవాడు, విష్ణువు); హరిన్ = నారాయణుని; విష్ణున్ = నారాయణుని; దేవదేవేశునిన్ = నారాయణును; అకలంక = నిష్కళంకమైన; స్థితిన్ = విధముగా; కొల్చు = సేవించెడి; భక్తులు = భక్తుల; కున్ = కు; లేదు = లేదు; అడ్డంబు = సాధ్యముగానిది; రాజ = రాజులలో; అగ్రణీ = గొప్పవాడ.

భావము:

రాజశేఖరా! సత్సుకరుడు, మంగళతీర్థపాదుడు, అయిన మహా విష్ణువు నామాన్ని ఒక్క సారి చెవులారా స్పర్శించిన మాత్రంచేతనే సమస్త పాపములు పటాపంచలు అయిపోతాయి. అటువంటి ఆ నారాయణుని నిష్కళంక భక్తులైన నీవంటి వారికి సాధ్యం కానిది లేదు.

9-143-మత్త.

తప్పు లోఁగొని చక్రపావక దాహముం బెడఁబాపి తొ
నొప్పునొప్పు భవద్ధయారస మో నరేశ్వర! ప్రాణముల్

చెప్ప మున్నును పోయి క్రమ్మఱఁ జేరె ధన్యుడ నైతి నీ

కెప్పుడున్ శుభ మేను గోరెద నింకఁ బోయెద భూవరా!"

టీకా:

తప్పన్ = తప్పిదమును; లోగొని = మన్నించి; చక్ర = సుదర్శనచక్రము; పావక = మంటల;
దాహమున్ = మాడిపోవుటను; ఎడబాపితి = తప్పించితివి; ఔన్ = గొప్పది; ఒప్పునొప్పు =
చాలాసరియైనదది; భవత్ = నీయొక్క; దయారసము = కృపాదృష్టి; ఔన్ = గొప్పది; నరేశ్వర = రాజు;
ప్రాణముల్ = ప్రాణవాయువులు; చెప్పన్ = చెప్పవలెనంటే; మున్నును = ముందు; పోయి = పోయి;
క్రమ్మఱన్ = తిరిగి; చేరెన్ = వచ్చినవి; ధన్యుడను = ధన్యుడిని; ఐతిన్ = అయ్యాను; నీ = నీ; కున్ = కు;
ఎప్పుడును = ఎల్లప్పుడు; శుభము = శుభముజరగవలెనని; ఏను = నేను; కోరెదన్ =
కోరుకుంటాను; ఇంక = ఇక; పోయెదన్ = వెళ్లెదను; భూవరా = రాజా {భూవరుడు - భూమికిభర్త,
రాజు}.

భావము:

ఓ రాజా! నా తప్పిదాన్ని మన్నించి సుదర్శనచక్రం మంటల్లో మాడిపోకుండా కాపాడావు. నీ
కృపాదృష్టి చాలా గొప్పది. చెప్పాలంటే నా ప్రాణాలు పోయి తిరిగి వచ్చాయి. ధన్యుడిని అయ్యాను.
నీకు సదా శుభాలు జరగాలని కోరుతున్నాను. ఇక సెలవు."

9-144-క.

అనిన విని రాజముఖ్యుడు

మునివల్లభు పాదములకు మ్రొక్కి కడున్ మ

న్నచేసి యిష్ట భోజన

మనువుగఁ బెట్టించెఁ దృప్తుఁ డయ్యె నతండున్.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; రాజముఖ్యుడు = మహారాజు; ముని = మునులలో; వల్లభు = శ్రేష్ఠుని;
పాదముల్ = పాదముల; కున్ = కు; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; కడున్ = మిక్కిలి; మన్నన = మర్యాద;
చేసి = చేసి; ఇష్ట = ఇష్టపడెడి; భోజనమున్ = భోజనమును; అనువుగన్ = చక్కగా; పెట్టించెన్ =
పెట్టించెను; తృప్తుడు = తృప్తిచెందినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతండున్ = అతడు;

భావము:

అనగా విని మహారాజు మునిశ్రేష్ఠుని పాదాలకు నమస్కరించి గొప్ప మర్యాదలు చేసాడు. ఇష్టమైన
భోజనం పెట్టించాడు. అతడు తృప్తిచెందాడు.

9-145-వ.

మఱియు నమ్మునీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకను ఆ మునిశ్రేష్ఠుడు ఈ విధంగ అన్నాడు.

9-146-శా.

"**కంటిన్** నేటికి నిన్ను నీ వచనముల్ **కర్ణద్వయం** బ్రీతిగా
వింటిన్నన్నముఁ గొంటి నీ గృహమునన్ **వేడ్యన్** ఫలం బందె నే
మంటిం బోయెద; నీ చరిత్ర మమరుల్ **మర్త్యుల్** సుఖాసీనులై
మింటన్ మేదిని సన్నుతింపఁగల రీ**మి**దన్ నరేంద్రాగ్రణీ!"

టీకా:

కంటిన్ = చూసితిని; నేటికిన్ = ఇప్పటికి; నిన్నున్ = నిన్ను; నీ = నీయొక్క; వచనముల్ = మాటలను;
కర్ణ = చెవులు; ద్వయంబున్ = రెంటి (2); ప్రీతిగా = ఇష్టపూర్వకముగా; వింటిన్ = విన్నాను;
అన్నమున్ = ఆహారము; కొంటిన్ = తీసుకొన్నాను; నీ = నీయొక్క; గృహమునన్ = ఇంటిలో; వేడ్కన్
= సంతోషముతో; ఫలంబు = ఫలితము; అందెన్ = దక్కినది; ఏన్ = నేను; మంటిన్ = బతికితిని;
పోయెదన్ = వెళ్లిపోయెదను; నీ = నీయొక్క; చరిత్రమున్ = కథను; అమరుల్ = దేవతలు; మర్త్యుల్ =
మానవులు; సుఖ = సుఖముగా; ఆసీనులు = కుర్చొన్నవారు; ఐ = అయ్యి; మింటన్ =
స్వర్గమునందు; మేదినిన్ = భూమ్మీద; సన్నుతింపగలరు = కీర్తించెదరు; ఈమీదన్ = ఇకపైన;
నరేంద్రాగ్రణి = మహారాజా {నరేంద్రాగ్రణి - నరేంద్రు (రాజు)లలో అగ్రణి (అదికుడు), మహారాజు}.

భావము:

"అంబరీష మహారాజా! నేటికి నిన్ను కళ్ళారా చూసాను. ఇప్పటికి నీ మాటలను చెవులారా
విన్నాను. నీ ఇంటిలో తృప్తిగా భోజనం చేసాను. ఫలితం దక్కింది. నేను బతికిపోయాను. ఇక సెలవు
వెళ్తాను. నీ కథను దేవతలు మానవులు స్వర్గంలో భూమ్మీద కీర్తిస్తారు."

9-147-వ.

అని చెప్పి దుర్వాసుం డంబరీషుని దీవించి కీర్తించి మింటి తెరువున బ్రహ్మలోకంబునకుం
జనియె, మునీశ్వరుండు వచ్చి మగుడం జనువేళకు నొక్కవత్సరంబు నిండి వ్రతంబు పరిపూర్ణం
బైన.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; దుర్వాసుండు = దుర్వాసుండు; అంబరీషుని = అంబరీషుని; దీవించి =
ఆశీర్వాదించి; కీర్తించి = పొగిడి; మింటి = ఆకాశ; తెరువునన్ = మార్గములో; బ్రహ్మలోకంబున్ =
బ్రహ్మలోకమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్లిపోయెను; ముని = మునులలో; ఈశ్వరుండు =
ఉత్తముడు; వచ్చి = వచ్చి; మగుడన్ = తిరిగి; చను = వెళ్ళెడి; వేళ = సమయమున; కున్ = కు;

వత్సరంబున్ = సంవత్సరము; నిండి = పూర్తయిపోయి; వ్రతంబు = వ్రతము; పరిపూర్ణంబు = సంపూర్ణము; ఐనన్ = కాగా.

భావము:

అని చెప్పి దుర్వాసుండు అంబరీషుని ఆశీర్వాదించి, పొగిడి, ఆకాశమార్గాన బ్రహ్మలోకానికి వెళ్ళిపోయాడు. మునీశ్వరుడు వచ్చి తిరిగి వెళ్ళిన సమయానికి సంవత్సరం పూర్తయిపోయి వ్రతం సంపూర్ణము అయింది. కనుక....

9-148-ఆ.

అవనిసురుండు గుడువ నతి పవిత్రంబైన

వంటకంబు భూమివరుండు గుడిచె

తపసి నెగులు మాన్ప దానెంత వాడను

హరి కృపామహత్వ మనుచు దలచి.

టీకా:

అవనిసురుండు = బ్రాహ్మణుడు {అవనిసురుడు - అవని (బూమికి) సురుడు (దేవత), విప్రుడు};

కుడువన్ = తినుటచేత; అతి = మిక్కిలి; పవిత్రంబు = పవిత్రమైనది; ఐనన్ = అయినట్టి;

వంటకంబున్ = భోజనపదార్థమును; భూమివరుడు = రాజు {భూమివరుడు - భూమికి భర్త, రాజు};

కుడిచెన్ = తినెను; తపసి = మునియొక్క; నెగులున్ = కష్టమును; మాన్పన్ = పోగొట్టుటకు; తాన్ =

తను; ఎంతవాడను = అంతసమర్థుడను కాను; హరి = విష్ణుని; కృపా = దయయొక్క; మహత్వము

= గొప్పదనము, ప్రభావము; అనుచున్ = అంటు; తలచి = భావించి.

భావము:

బ్రాహ్మణుడు దుర్వాసుడు భుజించాక రాజు భోజనం చేసాడు. ముని కష్టం పోగొట్టింది

విష్ణుదేవుని దయాప్రభావం తప్ప నేను అంతటి సమర్థుడను కాను అని అంబరీషుడు

భావించాడు.

9-149-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకను.

9-150-క.

హరి గొల్చుచుండువారికిఁ

పరమేష్ఠిపదంబు మొదలు పదభోగంబుల్

నరకసమము లను తలపున

ధరణీ రాజ్యంబుతోడి తగులము మానెన్.

టీకా:

హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; గొల్చుచుండు = సేవించెడి; వారి = వైరల; కిన్ = కు; పరమేష్ఠి = బ్రహ్మదేవుని;
పదంబున్ = పదవి, పీఠము; మొదలు = మొదలైన; పద = పదవీ; భోగంబుల్ = భోగములు; నరక =
నరకముతో; సమములు = సమానమైనవి; అను = అనెడి; తలపునన్ = భావముతో; ధరణీ =
భూమండలమంతటి; రాజ్యంబున = రాజ్యాధికారము; తోడి = తోటి; తగులము = మోహమును;
మానెన్ = వదలివేసెను.

భావము:

విష్ణుమూర్తిని సేవించె వారికి బ్రహ్మపదవి మొదలైన పదవీ భోగాలు నరకంతో సమానం అనెడి
తలపుతో, అంత గొప్ప రాజ్యాధికారం ఎడల మోహం వదలివేసాడు.

9-151-వ.

ఇట్లు విరక్తుండై.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విరక్తుండు = కామాది జయించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఈ విధంగ కామాది షట్కాన్ని జయించి.....

9-152-ఆ.

తనకు సదృశులైన తనయుల రావించి

ధరణి భరము వారిఁ దాల్పఁ బంచి

కాననంబు చొచ్చెఁ గామాది విజయుఁడై

నరవిభుండు హరిసనాథుఁ డగుచు.

టీకా:

తన = తన; కున్ = కు; సదృశులు = సాటివచ్చెడివారు; ఐనన్ = అయినట్టి; తనయుల్ = పుత్రులను;
రావించి = పిలిపించి; ధరణిభరమున్ = భూభారమును; వారిన్ = వారికి; తాల్పన్ = భరించమని;
పంచి = ఆజ్ఞాపించి; కాననంబు = అడవికి; చొచ్చెన్ = వెళ్లిపోయెను; కామాది = అరిషడ్వర్గములను
{కామాది - 1కామ 2క్రోధ 3లోభ 4మద 5మోహ 6మాత్సర్య అనెడి వర్గ శత్రులు, అరిషడ్వర్గములు};
విజయుడు = జయించినవాడు; ఐ = అయ్యి; నరవిభుండు = రాజు {నరవిభుడు -
మానవులప్రభువు, రాజు}; హరి = విష్ణుమూర్తిని; సనాథుడు = అండగాగలవాడు; అగుచున్ = ఐ
ఉండి.

భావము:

అలా అరిషడ్వర్గాలను జయించిన అంబరీషుడు, తనకు సాటివచ్చే పుత్రులను పిలిపించి రాజ్యభారం వారికి అప్పజెప్పి, విష్ణుమూర్తిని అండగాగొని అడవికి వెళ్లిపోయాడు.

9-153-క.

ఈ యంబరీషు చరితముఁ

దీయంబున విన్నఁ జదువ దీసంపన్నుం

డై యుండును భోగపరుం

డై యుండును నరుఁడు పుణ్యుడై యుండు నృపా!

టీకా:

ఈ = ఈయొక్క; అంబరీషున్ = అంబరీషుని; చరితమున్ = కథను; తీయంబునన్ = ఆసక్తితో;
విన్నన్ = వినినను; చదువన్ = చదివినను; దీ = జ్ఞానము; సంపన్నుండు = అదికముగాగలవాడు; ఐ
= అయ్య; ఉండును = ఉండును; భోగపరుండు = వైభోగములుగలవాడు; ఐ = అయ్య; ఉండును =
ఉండును; నరుడు = మానవుడు; పుణ్యుడు = పుణ్యాత్ముడు; ఐ = అయ్య; ఉండున్ = ఉండును;
నృపా = రాజా {నృపా - నరులను పాలించువాడు, రాజు}.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! ఈ అంబరీషుని కథను ఆసక్తితో విన్న వాడు, చదివిన వాడు గొప్ప జ్ఞానవైభోగాలు పొంది పుణ్యాత్ములు అవుతారు.

9-154-వ.

విను మయ్యంబరీషునకు విరూపుండును, గేతుమంతుండును, శంభుండును ననువారు మువ్వురు గొడుకు; లందుఁ గేతుమంతుండును శంభుండును హరింగూర్చి తపంబు చేయువారై వనంబునకుం జనిరి; విరూపునికిఁ బృషదశ్వుండును, బృషదశ్వునకు రథీతరుండును గలిగి; రమ్మహాత్మునికి సంతతి లేకున్ననంగిరసుఁ డను మునీంద్రుం డతని భార్యయందు బ్రహ్మతేజోనిధు లయిన

కొడుకులం గలిగించె వారలు రథీతరగోత్రులు నాంగిరసులను బ్రాహ్మణులునై యితరు లందు ముఖ్యులయి ప్రవర్తిల్లి" రని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఆ = ఆ; అంబరీషున్ = అంబరీషున; కున్ = కు; విరూపుండును = విరూపుడు; కేతుమంతుడును = కేతుమంతుడు; శంభుండును = శంభుడు; అనువారు = అనెడివారు; మువ్వరు = ముగ్గురు (3); కొడుకులు = పుత్రులు; అందు = వారిలో; కేతుమంతుడును = కేతుమంతుడు; శంభుండును = శంభుడు; హరిన్ = విష్ణుని; గూర్చి = గురించి; తపంబున్ = తపస్సు; చేయువారు = చేసెడివారు; ఐ = అయ్యి; వనంబున్ = అడవికి; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; విరూపున్ = విరూపుని; కిన్ = కి; పృషదశ్వుండును = పృషదశ్వుడు; పృషదశ్వున్ = పృషదశ్వుని; కిన్ = కి; రథీతరుండును = రథీతరుడు; కలిగిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; మహాత్మున్ = గొప్పవాని; కిన్ = కి; సంతతి = పిల్లలు; లేకున్న = లేకపోవుటచేత; అంగిరసుడు = అంగిరసుడు; అను = అనెడి; ముని = మునులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు; అతని = అతనియొక్క; భార్య = రాణి; అందున్ = అందు; బ్రహ్మతేజస్సు = బ్రాహ్మణతేజస్సు; నిధులు = అధికముగ కలవారు; అయిన = ఐన; కొడుకులన్ = పుత్రులను; కలిగించెన్ = పుట్టించెను; వారలు = వారు; రథీతర = రథీతర అనెడి; గోత్రులు = గోత్రమున పుట్టినవారు; అంగిరసులు = అంగిరసులు; అను = అనెడి; బ్రాహ్మణులున్ = బ్రాహ్మణులు; ఐ = అయ్యి; ఇతరులు = మిగతావారి; అందు = లో; ముఖ్యులు = ప్రసిద్ధిచెందినవారు; అయి = ఐ; ప్రవర్తిల్లిరి = వర్తించిరి; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

వినుము. ఆ అంబరీషునకు విరూపుడు కేతుమంతుడు శంభుడు అని ముగ్గురు (3) పుత్రులు. వారిలో కేతుమంతుడు శంభుడు ఇద్దరు విష్ణుమూర్తి గురించి తపస్సు చేయడానికి అడవికి వెళ్ళిపోయారు. విరూపునికి పృషదశ్వుడు. పృషదశ్వుడికి రథీతరుడు పుట్టారు. అతనికి పిల్లలు లేకపోవుటచేత అంగిరసుడు అనెడి మునిముఖ్యుడు అతని రాణి అందు బ్రాహ్మణ తేజస్సు పుత్రులను పుట్టించాడు. వారు రథీతర అను గోత్రంతో పుట్టిన అంగిరసులు అనె బ్రాహ్మణులుగా ప్రసిద్ధి చెందారు." అని చెప్పి శుకుడు ఇలా అన్నాడు.

నవమ స్కంధము : ఇక్ష్వాకుని వంశము

9-155-క.

ఒకనాఁడు మనువు తుమ్మిన

వికలుఁడు గా కతని పూణవివరము వెంటం

బ్రకటయశుం డిక్ష్వాకుం

డకలంకుఁడు పుట్టి రవికులాధీశుండై.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; మనువు = మనువు; తుమ్మినన్ = తుమ్మగా; వికలుడు =
వైకల్యముకలవాడు; కాక = కానట్టివాడు; అతని = అతనియొక్క; పూణవివరము = ముక్కురంధ్రము;
వెంటన్ = నుండి; ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; యశుండు = కీర్తిగలవాడు; ఇక్ష్వాకుండు = ఇక్ష్వాకుడు;
అకలంకుడు = నిష్కంశంకుడు; పుట్టిన్ = జనించెను; రవికుల = సూర్యవంశపు; అధీశుండు = రాజు;
ఐ = అయ్యి.

భావము:

“ఒక నాడు మనువు తుమ్మగా ఆ వైకల్యరహితుని ముక్కురంధ్రం నుండి నిష్కంశంకుడు
ఇక్ష్వాకుడు జనించాడు. అతను సూర్యవంశపు రాజులలో ముఖ్యుడు.

9-156-సీ.

ఇక్ష్వాకునకుఁ బుత్రు లైలమిఁ బుట్టిరి నూర్వు-

రమర వికుక్షియు నిమియు దండ

కుండు నాతని పెద్దకొడుకులు మువ్వు రా-

ర్యావర్త మందు హిమాచలంబు

వింధ్యాద్రిమధ్య ముర్వీమండలము గొంత-

యేలిరి యిరువదియేపు రొక్క

పొందున నా తూర్పుభూమి పాలించిరి-

యందలు పడమటి క్షధిపులైరి

9-156.1-తే.

యున్ననలువది యేడ్వరు నుత్త రోర్వి

దక్షిణోర్వియుఁ గాచిరి తండ్రి యంత

నష్టకాశ్రాధ మొనరింతు ననుచు నగ్ర

సుతు వికుక్షి నిరీక్షించి శుద్ధమైన

మాంసఖండంబు దెమ్మనె మహితయశుఁడు.

టీకా:

ఇక్ష్వాకున్ = ఇక్ష్వాకుని; కున్ = కి; పుత్రులు = కొడుకులు; ఎలమిన్ = వికాసముతోటి; పుట్టిరి = కలిగిరి; నూర్పురు = వందమంది; అమరన్ = క్రమముగావారు; వికుక్షియున్ = వికుక్షి; నిమియున్ = నిమి; దండకుండు = దండకుడు; ఆతని = అతనియొక్క; పెద్ద = పెద్ద; కొడుకులు = పుత్రులు; మువ్వురు = ముగ్గురు (3); ఆర్యావర్తము = ఆర్యావర్తము (ఆర్యావర్తము - ఆర్యులు తిరిగెడి ప్రదేశము, వింధ్య హిమాచలముల మధ్యప్రదేశము); అందున్ = లోని; హిమాచలంబున్ = హిమాచలమునకున్; వింధ్యాద్రి = వింధ్యపర్వతముల; మధ్య = నడుమ; ఉర్విమండలమున్ = భూభాగమును; కొంత = కొంతవరకు; ఏలిరి = పాలించిరి; ఇరువదియేవరు = ఇరవైఐదుమంది (25); ఒక్క = ఒక; పొందునన్ = కలిసికట్టుగా; ఆ = ఆ; తూర్పు = తూర్పువైపున్న; భూమిన్ = రాజ్యమును; పాలించిరి = పరిపాలించిరి; అందలున్ = అంతేమంది; పడమటి = పశ్చిమమునకు; కిన్ = కి; అధిపులు = రాజులు; ఐరి = అయితిరి.

ఉన్న = మిగిలిన; నలువదియేడ్వరును = నలభై ఏడుమంది (47); ఉత్తర = ఉత్తరపువైపు; ఉర్విన్ = భూములను; దక్షిణ = దక్షిణదిశవైపు; ఉర్వియున్ = భూములను; కాచిరి = పాలించిరి; తండ్రి = తండ్రి; అంతన్ = అప్పుడు; అష్టకా = అష్టకయనెడి (అష్టకాశ్రాధము - వైశ్వదేవ సంబంధమైన సప్తపాక యజ్ఞములలో ఒకటి, మాఘబహుళ పౌర్ణిమి అష్టమి మూడు తిథులందు పితృదేవతల గూర్చి చేయునది); శ్రాధమున్ = తద్దినమును; ఒనరింతున్ = చేసెదను; అనుచున్ = అంటు; అగ్ర = పెద్ద; సుతున్ = కొడుకును; వికుక్షిన్ = వికుక్షిని; నిరీక్షించి = ఉద్దేశించి; శుద్ధము = పరిశుద్ధమ; ఐన =

అయినట్టి; మాంస = మాంసపు; ఖండంబున్ = ముక్కను; తెమ్ము = తీసుకొనిరా; అనె = అనిచెప్పెను;
మహిత = గొప్ప; యశుడు = కీర్తిమంతుడు.

భావము:

ఇక్ష్వాకునికి వందమంది కొడుకులు. వికుక్షి, నిమి, దండకుడు అతని పెద్ద పుత్రులు ముగ్గురు (3)
ఆర్యావర్తంలోని హిమాచలమునకున్ వింధ్యపర్వతముల నడుమ భూభాగాన్ని పాలించారు.
ఇరవైఐదుమంది (25) కలిసి తూర్పువైపు ఉన్న రాజ్యాన్ని పరిపాలించారు. ఇంకొక
ఇరవైఐదుమంది (25) పశ్చిమానికి రాజులు అయ్యారు. మిగిలిన నలభై ఏడుమంది (47) ఉత్తర
భూములను దక్షిణ భూములను పరిపాలించారు. అప్పుడు తండ్రి అష్టకాశ్రాద్ధం చేస్తాను అంటు
పెద్ద కొడుకు వికుక్షిని పరిశుద్ధమైన మాంసము తీసుకొనిరమ్మని పంపాడు.

నవమ స్కంధము : వికుక్షి చరితము

9-157-మ.

అగుగా కంచు వికుక్షి వేటజని ఘోరరణ్యభూమిం దగన్
మృగసంఘంబులఁ జంపి బిట్టలసి తా; మేనొల్లఁబో నాకటన్
సగమై యొక్క శశంబుఁ బట్టి తిని శేషంబైన మాంసంబు శీ
ఘ్రణిం దండ్రీకిఁ దెచ్చి యిచ్చె నకలంకస్ఫూర్తి వర్ధిల్లగాన్.

టీకా:

అగుగాక = అలాగే; అంచున్ = అంటు; వికుక్షి = వికుక్షి; వేటన్ = వేటకు; చని = వెళ్ళి; ఘోర =
భయంకరమైన; అరణ్య = అటవీ; భూమిన్ = ప్రదేశమునందు; తగన్ = తగిన విధంగా; మృగ =
జంతువుల; సంఘంబులన్ = సమూహములను; చంపి = సంహరించి; బిట్టు = మిక్కిలి; అలసి =
అలిసిపోయి; తాన్ = అతను; మేన్ = శరీరము; ఒల్లబోన్ = వాడిపోగా; ఆకటన్ = ఆకలితో; సగము =
చిక్కి పోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒక్క = ఒక; శశంబున్ = కుందేలును; పట్టి = పట్టుకొని; తిని =
భుజించి; శేషంబున్ = మిగిలినది; ఐన = అయినట్టి; మాంసంబున్ = మాంసమును; శీఘ్ర = మిక్కిలి

వేగవంతముగ; గతిన్ = ప్రయాణించి; తండ్రి = తండ్రి; కిన్ = కి; తెచ్చి = తీసుకెచ్చి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను;
అకలంక = నిష్కళంకమైనదిగా; స్ఫూర్తి = తలచబడుట; వర్ధిల్లగాన్ = బాగాకలుగునట్లు.

భావము:

అలా వేటకు వెళ్ళిన వికుక్షి భయంకరమైన అడవిలో తగిన జంతువులను వేటాడి బాగా
అలిసిపోయాడు. ఆకలికి చిక్కి ఒక కుందేలును పట్టుకొని భుజించాడు. మిగలిన మాంసాన్ని
వేగంగా వెళ్ళి పరిశుద్ధమైంది అని చెప్పి తండ్రికి ఇచ్చాడు.

9-158-త.

కులగురుండు వసిష్ఠుఁ డంత వికుక్షి కుందేలు దింట లో
పల నెఱింగి యనర్హమెంగిలి పైతృకం బొనరింపఁగా
వలదు వీడు దురాత్మకుం డన వాని తండ్రియు వానిఁ జెం
తలను జేరఁగనీక దేశము దాటి పో నడిచెన్ వడిన్.

టీకా:

కులగురుండు = కులగురువు; వసిష్ఠుడు = వసిష్ఠుడు; అంతన్ = అప్పుడు; వికుక్షి = వికుక్షి;
కుందేలున్ = కుందేలును; తింటన్ = తినుటను; లోపలన్ = మనసులోపల; ఎఱింగి = తెలిసి;
అనర్హము = పనికిరానిది; ఎంగిలి = ఎంగిలిపడినది; పైతృకంబున్ = శ్రాద్ధమును; ఒనరింపగాన్ =
చేయుటకు; వలదు = వద్దు; వీడు = ఇతడు; దురాత్మకుండు = మోసగాడు; అనన్ = అనగా; వాని =
అతని; తండ్రియున్ = తండ్రి; వానిన్ = అతనిని; చెంతలనున్ = దగ్గరకు; చేరగనీక = రానీయకుండ;
దేశమున్ = రాజ్యమును; దాటి = సరిహద్దులుదాటి; పోన్ = పోవునట్లు; అడిచెన్ = వెళ్ళగొట్టెను;
వడిన్ = వేగముగ.

భావము:

కులగురువు వసిష్ఠుడు అప్పుడు వికుక్షి కుందేలును తినుట గ్రహించి. ఇది ఎంగిలీపడినది శ్రాద్ధానికి పనికిరాదు, వికుక్షి మోసం చేసాడు అని చెప్పాడు. అతని తండ్రి అతనిని వెంటనే రాజ్యబహిష్కార శిక్ష వేశాడు.

9-159-ఆ.

కొడుకు వెడలగొట్టి గుణవంతుఁ డిక్ష్వాకుఁ
డా వసిష్ఠుఁ డేమి యానతిచ్చె
నదియుఁ జేసి యోగి యై వనంబునఁ గళే
బరము విడిచి ముక్తి పదము నొందె.

టీకా:

కొడుకున్ = కుమారుని; వెడలగొట్టి = వెళ్లగొట్టి; గుణవంతున్ = సుగుణశీలి; ఇక్ష్వాకుడు = ఇక్ష్వాకుడు;
ఆ = ఆ; వసిష్ఠుడు = వసిష్ఠుడు; ఏమి = ఏదైతే; ఆనతిచ్చెన్ = చెప్పెనో; అదియ = అదే; చేసి =
ఆచరించి; యోగి = ఋషి; ఐ = అయ్యి; వనంబున్ = అడవియందు; కళేబరంబున్ = దేహము;
విడిచి = వదలువేసి; ముక్తిపదమున్ = మోక్షమును; ఒందె = పొందెను.

భావము:

అలా వసిష్ఠుడు చెప్పిన ప్రకారం ఆచరించి కుమారుని వెళ్లగొట్టిన సుగుణశీలి ఇక్ష్వాకుడు, పిమ్మట ఋషి అయ్యి అడవిలో దేహం వదలి మోక్షం పొందాడు.

9-160-చ.

జనకుఁడు ముక్తి కేఁగ నయశాలి వికుక్షి శశాదుఁ డంచు భూ
జనులు నుతింప నీ ధరణిచక్ర మశేషము నేలి యాగముల్
గొనకొని చేసెఁ బ్రీతి హరిఁగూర్చి పురంజయుఁ బుత్రుఁ గాంచె బే
ర్కొనె నమరేంద్ర వాహుఁడుఁ గత్తుఁడు నంచును వాని లోకముల్.

టీకా:

జనకుడు = తండ్రి; ముక్తికేగన్ = మరణించగా; నయశాలి = నీతిమంతుడు; వికుక్షి = వికుక్షి; శశాదుడు = శశాదుడు; అంచున్ = అంటు; భూ = రాజ్యములోని; జనులు = ప్రజలు; నుతింపన్ = కీర్తించుచుండగ; ఈ = ఈ; ధరణిచక్రమున్ = భూమండలమును; అశేషమున్ = మొత్తము; ఏలి = పాలించి; యాగముల్ = యజ్ఞములు; కొనకొని = పూనుకొని; చేసెన్ = ఆచరించెను; ప్రీతిన్ = ఇష్టపూర్తిగా; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; గూర్చి = గురించి; పురంజయున్ = పురంజయుడిని; పుత్రున్ = కుమారుని; కాంచెన్ = కలిగించెను; పేర్కొనెను = పిలిచిరి; అమరేంద్రవాహుడు = అమరేంద్రవాహుడు {అమరేంద్రవాహుడు - ఇంద్రుని వాహనముగా కలవాడు}; కకుత్స్థుడు = కకుత్స్థుడు {కకుత్స్థుడు - ఎద్దుమూపుపై విహరించు వాడు}; అంచును = అనుచు; వానిన్ = అతనిని; లోకముల్ = ప్రజలు.

భావము:

తండ్రి మరణించాక, వికుక్షి రాజ్యాన్ని చేపట్టాడు. అతను నీతిమంతుడు, శశాదుడు అని ప్రజలు కీర్తించేలా పరిపాలించాడు. విష్ణుమూర్తిని గురించి అనేక యజ్ఞాలు చేసాడు. అతని పుత్రుడు పురంజయుడు. అతనిని ప్రజలు అమరేంద్రవాహుడు, కకుత్స్థుడు అని అనేవారు.

9-161-సీ.

కృతయుగాంతంబున దితిసుతామరులకు-

రణ మయ్యె; నందు నా రాక్షసులకు

నమర వల్లభుఁ డోడి హరితోడఁ జెప్పిన-

జలజనేత్రుఁడు పురంజయుని యందు

వచ్చి నే నుండెద వాసవ! వృషభంబ-

వైమోవు మని పల్క నమరవిభుఁడు

గోరాజమూర్తిఁ గత్తుదేశంబున-

నాపురంజయు మోచె నంత నతఁడు

9-161.1-తే.

విష్ణుతేజంబు దనయందు విస్తరిల్ల

దివ్యచాపంబు చేబట్టి దీర్ఘ నిశిత

బాణములఁ బూని వేల్పులు ప్రస్తుతింప

నంతఁ గాలాగ్ని చాడ్చున ననికి నడచె.

టీకా:

కృతయుగ = కృతయుగము; అంతంబునన్ = తీరుసమయమునందు; దితిసుత = రాక్షసులు
{దితిసుతులు - దితియొక్క పుత్రులు, రాక్షసులు}; అమరుల్ = దేవతల {అమరులు - మరణము లేని
వారు, దేవతలు}; కున్ = కు; రణము = యుద్ధము; అయ్యెన్ = అయినది; అందున్ = దానిలో; ఆ = ఆ;
రాక్షసుల్ = రాక్షసుల; కున్ = కు; అమరవల్లభుడు = ఇంద్రుడు {అమరవల్లభుడు -
దేవతలనాయకుడు, ఇంద్రుడు}; ఓడి = ఓడిపోయి; హరి = నారాయణుడు; తోడన్ = తోటి; చెప్పినన్
= చెప్పుకొనగా; జలజనేత్రుడు = నారాయణుడు {జలజనేత్రుడు - పద్మములవంటి కన్నలు
కలవాడు, విష్ణువు}; పురంజయుని = పురంజయుని; అందున్ = లో; వచ్చి = చేరి; నేన్ = నేను;
ఉండెదన్ = ఉంటాను; వాసవ = ఇంద్రుడా {వాసవుడు - వసువులు కలవాడు, ఇంద్రుడు};
వృషభంబువు = ఆబోతు, ఎద్దు; ఐ = అయ్యి; మోవుము = వాహనముగా ధరించు; అని = అని;
పల్కన్ = చెప్పగ; అమరవిభుడు = ఇంద్రుడు {అమరవిభుడు - దేవతలనాయకుడు, ఇంద్రుడు};
గోరాజ = ఆబోతు; మూర్తిన్ = రూపుతో; కకుత్స్థ = మూపురపు; ప్రదేశంబునన్ = ప్రదేశమునందు; ఆ
= ఆ; పురంజయున్ = పురంజయుని; మోచెన్ = మోసెను; అంత = అప్పుడు; అతడు = అతడు.
విష్ణు = నారాయణుని; తేజంబున్ = తేజస్సు; తన = తన; అందున్ = లో; విస్తరిల్లన్ =
అతిశయించగా; దివ్య = గొప్ప; చాపంబున్ = విల్లును; చేబట్టి = చేతపట్టుకొని; దీర్ఘ = పెద్దవైన; నిశిత
= వాడియైన; బాణములన్ = బాణములను; పూని = ధరించి; వేల్పులు = దేవతలు; ప్రస్తుతింపన్ =
కీర్తించుచుండగ; అంతకాలాగ్ని = ప్రళయకాలాగ్ని; చాడ్చునన్ = వలె; అని = యుద్ధభూమి; కిన్ = కి;
నడచె = వెళ్ళెను.

భావము:

కృతయుగాంత కాలంలో రాక్షసులకు దేవతలకు పెద్ద యుద్ధం జరిగింది. దానిలో ఇంద్రుడు
ఓడిపోయి శ్రీహరితో చెప్పుకోగా, “ఇంద్రా! నేను పురంజయునిలో చేరి ఉంటాను. ఎద్దు రూపుడవు

అయి అతనికి వాహనంగా ఉండు." ఆ ప్రకారం ఇందుడు ఎద్దు రూపుడు అయి మూపురం మీద పురంజయుని మోసాడు. అప్పుడు అతడు నారాయణుని తేజస్సుతో గొప్ప విల్లును బాణాలు చేపట్టి దేవతలు కీర్తిస్తుండగ ప్రళయకాలాగ్ని వలె యుద్ధభూమికి వెళ్ళాడు.

9-162-చ.

నడచి శరావళిన్ దనుజనాథుల మేనులు చించి కంఠముల్
దొడిగిదొడిగి ద్రుంచి కాలుపురి త్రోవకుఁ గొందఱుఁ బుచ్చి కొందఱున్
వడి నురగాలయంబున నివాసము చేయఁగ దోలి యంతనూ
ఱడక నిశాచరేంద్రుల పురంబులు గూల్చెఁ బురంజయాఖ్యతన్.

టీకా:

నడచి = వెళ్ళి; శరా = బాణముల; ఆవళిన్ = సమూహములతో; దనుజ = రాక్షస; నాథుల = రాజుల;
మేనులున్ = దేహములు; చించి = ఖండించి; కంఠముల్ = మెడలను; తొడిగిదొడిగిన్ = వెనువెంటనే;
ద్రుంచి = ఖండించి; కాలుపురి = నరకపు {కాలుపురి - కాలు (యముని) పురి (పట్టణము),
నరకము}; త్రోవ = దారి; కున్ = కి; కొందఱున్ = కొంతమందిని; పుచ్చి = పంపించి; కొందఱున్ =
కొంతమందిని; వడిన్ = వేగముగ; ఉరగాలయంబునన్ = పాతాళలోకమున {ఉరగాలయము -
ఉరగ (పాముల) ఆలయము (నివాసము), పాతాళము}; నివాసముచేయన్ = ఉండుటకు; తోలి =
తరిమి; అంతన్ = అంతటితో; ఊడక = శాంతించక; నిశాచర = రాక్షస {నిశాచరులు - నిశ
(రాత్రులందు) చరించువారు, రాక్షసులు}; పురంబులున్ = నగరములను; కూల్చెన్ = కూలగొట్టెను;
పురంజయ = పురంజయుడు; ఆఖ్యాతన్ = పేరుతోను.

భావము:

పురంజయుడు వెళ్ళి తన బాణాలతో రాక్షస రాజులను ఖండించి నరకానికి పంపించాడు.
కొంతమందిని పాతాళలోకానికి తరిమాడు. అంతటితో శాంతించక రాక్షస నగరాలను
కూలగొట్టాడు.

9-163-వ.

ఇవ్విధంబున శశాదపుత్రుండు రాక్షసుల పురంబులు జయించిన కతనం బురంజయుండును,
 వృషభరూపుండైన యింద్రుండు వాహనంబగుటం జేసి యింద్రవాహనుండును, నతని
 మూపురం బెక్కి రణంబు చేసిన కారణంబునఁ గకుత్స్థుండును నన నీ మూడు నామంబులం
 బ్రసిద్ధికెక్కి, దైత్యుల ధనంబుల నింద్రున కిచ్చె నప్పురంజయుని పుత్రుం డనేననుం, డతని
 పుత్రుండు పృథుండు; పృథుని కొడుకు విశ్వగంధుండు; విశ్వగంధునకు నందనుండు చంద్రుండు;
 చంద్రుసుతుండు యవనాశ్వుండు; యవనాశ్వతనూభవుండు శవస్తుం; డతడు శావస్తి నామ
 నగరంబు నిర్మించె; శవస్త తనయుండు బృహదశ్వుండు; బృహదశ్వతనూజుండు
 కువలయాశ్వుండా నరేంద్రుండు.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రకముగా; శశాద = శశాదుని; పుత్రుండు = కుమారుడు; రాక్షసుల =
 రాక్షసులయొక్క; పురంబులున్ = పట్టణములను; జయించిన = జయించినట్టి; కతనన్ =
 కారణముచేత; పురంజయుండును = పురంజయుడును; వృషభ = ఆబోతు; రూపుడు =
 రూపముధరించినవాడు; ఐన = ఐనట్టి; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; వాహనంబు = వాహనము;
 అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఇంద్రవాహనుండు = ఇంద్రవాహనుడు; అతని = అతనియొక్క;
 మూపురంబున్ = మూపురమును; ఎక్కి = అధిరోహించి; రణంబున్ = యుద్ధము; చేసిన = చేసినట్టి;
 కారణంబునన్ = కారణముచేత; కకుత్స్థుండును = కకుత్స్థుడు; అనన్ = అనెడి; ఈ = ఈ; మూడు =
 మూడు (3); నామంబులన్ = పేర్లతోను; ప్రసిద్ధికెక్కి = పేరుపొంది; దైత్యుల = రాక్షసుల; ధనంబులన్ =
 సంపదలను; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; పురంజయుని =
 పురంజయుని; పుత్రుండు = కొడుకు; అనేననుండు = అనేననుడు; అతని = అతని; పుత్రుండు =
 పుత్రుడు; పృథుండు = పృథువు; పృథుని = పృథునియొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు; విశ్వగంధుండు =
 విశ్వగంధుడు; విశ్వగంధున్ = విశ్వగంధున; కున్ = కు; నందనుండు = పుత్రుడు; చంద్రుండు =
 చంద్రుడు; చంద్రు = చంద్రుని; సుతుండు = కుమారుడు; యవనాశ్వుండు = యవనాశ్వుడు;
 యవనాశ్వ = యవనాశ్వని; తనూభవుండు = పుత్రుడు; శవస్తుండు = శవస్తుడు; అతడు = అతను;
 శావస్తి = శావస్తి; నామ = అనెడి పేరుతో; నగరంబున్ = నగరమును; నిర్మించెన్ = కట్టెను; శవస్త =
 శవస్తుని; తనయుండు = పుత్రుడు; బృహదశ్వుండు = బృహదశ్వడు; బృహదశ్వ = బృహదశ్వని;
 తనూజుండు = పుత్రుడు; కువలయాశ్వుండు = కువలయాశ్వడు; ఆ = ఆ; నరేంద్రుండు = రాజు.

భావము:

ఈ విధంగా శశాదుని కుమారుడు రాక్షసుల పురాలను జయించుటచే పురంజయుడు అని, ఆబోతు రూపుడైన ఇంద్రుడుని ఎక్కి రాక్షసుల జయించుట వలన ఇంద్రవాహనుడు అని; అతని మూపురంను ఎక్కి యుద్ధం చేసినందు వలన కకుత్స్థుడు అని మూడు (3) పేర్లతోను పేరుపొందాడు. అలా జయించిన రాక్షసుల సంపదలను ఇంద్రుడికి ఇచ్చాడు. ఆ పురంజయుని కొడుకు అనేనసుడు. అతని పుత్రుడు పృథువు. పృథుని పుత్రుడు విశ్వగంధుడు. విశ్వగంధుని పుత్రుడు చంద్రుడు. చంద్రుని కుమారుడు యవనాశ్వడు. యవనాశ్వని పుత్రుడు శవస్తుడు. అతను శావస్తీ అనేడి పేరుతో నగరము నిర్మించాడు. శవస్తుని పుత్రుడు బృహదశ్వడు. బృహదశ్వని పుత్రుడు కువలయాశ్వడు. ఆ రాజు....

9-164-క.

లావు మెఱిసి యిరువది యొక

వేవురు నందనులుఁ దాను వీరుఁ డతఁడు భూ

దేవుఁ డుదంకుడు పనుప దు

రావహుఁడై చంపె దుందు నమరాబంధున్.

టీకా:

లావు = శక్తి సామర్థ్యములు; మెఱిసి = ప్రకటమొగునట్లు; ఇరువదియొక = ఇరవైయొక్క; వేవురు = వేయిమంది; నందనులున్ = పుత్రులు; తానున్ = అతను; వీరుడు = శూరుడు; భూదేవుడు = బ్రాహ్మణుడు; ఉదంకుడు = ఉదంకుడు; పనుప = ఆజ్ఞాపించగా, నియోగించగా; దురావహుడు = సహింపరానివాడు; ఐ = అయ్యి; చంపెన్ = సంహరించెను; దుందున్ = దుందుని {దుందుము = కాష్ఠదీపిక, చక్రారావు దివిటీ, సూర్యారాయాంద్ర నిఘంటువు} (ధుంధువు అని పాఠ్యంతరం, ధుంధుమారము అంచే ఆరుద్ర పురుగు అని నిఘంటువు); అమరాబంధున్ = రాక్షసుని {అమరాబంధుడు - అమర (దేవతల) అబంధుడు (శత్రువు), రాక్షసుడు}.

భావము:

కువలయాశ్వుడు ఇరవైయొక్క వేయి మంది పుత్రులతో కలిసి వెళ్ళి ఉదంకుడు అనే బ్రాహ్మణుడు ఆజ్ఞాపించగా దుందుడు (ధుంధువు అని పార్వతరం) అనే రాక్షసుడిని సంహరించాడు.

9-165-వ.

అది కారణంబుగా దుందుమారుం డన నెగడె నయ్యసురముఖానలంబునఁ
గువలయాశ్వుకుమారు లందఱు భస్మంబై; రందు దృఢాశ్వుండును, కపిలాశ్వుండును,
భద్రాశ్వుండును ననువారలు ముగ్గురు చిక్కి; రందు దృఢాశ్వునకు హర్యశ్వుండును, హర్యశ్వునకు
నికుంభుండును, నికుంభునకు బర్హిణాశ్వుండును, బర్హిణాశ్వునకుఁ గృతాశ్వుండును, గృతాశ్వునకు
సేనజిత్తును, సేనజిత్తునకు యువనాశ్వుండును, జనించి; రయ్యువనాశ్వుండు గొడుకులు లేక
నూర్వురు భార్యలుం దానును నివ్వెఱి పడియుండ నా రాజునకు మునులు గృపచేసి యింద్రుని
గూర్చి సంతతికొఱకు నైంద్రయాగంబు చేయించి; రందు.

టీకా:

అది = ఆ; కారణంబుగా = కారణముచేత; దుందుమారుండు = దుందుమారుడు (ధుంధుమారుడు
అని పార్వతరం); అనన్ = అనగా; నెగడెన్ = ప్రసిద్ధిచెందెను; ఆ = ఆ; అసుర = రాక్షసుడు; ముఖ =
అనెడి; అనలంబునన్ = అగ్నికి; కువలయాశ్వు = కువలయాశ్వుని; కుమారులు = పుత్రులు;
అందఱున్ = అందరు; భస్మంబున = బూడిద; ఐరి = అయిపోతిరి; అందున్ = వారిలో;
దృఢాశ్వుండును = దృఢాశ్వుడు; కపిలాశ్వుండును = కపిలాశ్వుడు; భద్రాశ్వుండును = భద్రాశ్వుడు;
అను = అనెడి; వారలు = వారు; ముగ్గురు = ముగ్గురు (3); చిక్కిరి = తప్పించుకొనిరి; అందున్ =
అప్పుడు; దృఢాశ్వున్ = దృఢాశ్వుని; కున్ = కి; హర్యశ్వుండును = హర్యశ్వుడు; హర్యశ్వున్ =
హర్యశ్వుని; కున్ = కి; నికుంభుండును = నికుంభుడు; నికుంభున్ = నికుంభుని; కున్ = కి;
బర్హిణాశ్వుండును = బర్హిణాశ్వుడు; బర్హిణాశ్వున్ = బర్హిణాశ్వుని; కున్ = కు; కృతాశ్వుండును =
కృతాశ్వుడు; కృతాశ్వున్ = కృతాశ్వుని; కున్ = కి; సేనజిత్తును = సేనజిత్తు; సేనజిత్తున్ = సేనజిత్తుని;
కున్ = కి; యువనాశ్వుండును = యువనాశ్వుడు; జనించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; యువనాశ్వుండు =
యువనాశ్వుడు; కొడుకులు = పుత్రులు; లేక = లేకపోవుటచేత; నూర్వురు = వందమంది (100);

భార్యలున్ = భార్యలు; తానును = అతను; నివ్వెఱపడి = నిశ్చేష్టులై; ఉండన్ = ఉండగా; రాజన్ = రాజన; కు = కు; మునులు = ఋషులు; కృపజేసి = కరుణజూపి; ఇంద్రుని = ఇంద్రుని; గూర్చి = గురించి; సంతతి = పిల్లల; కొఱకున్ = కోసము; ఐంద్ర = ఇంద్రునిగూర్చిచేసెడి; యాగంబున్ = యజ్ఞమును; చేయించిరి = ఆచరింపజేసిరి; అందున్ = దానిలో.

భావము:

అలా దుందుని (ధుంధువుని అని పాఠ్యంతరం) సంహరించుటచే, దుందుమారుడు (ధుంధుమారుడు అని పాఠ్యంతరం) అని పేరుపొందాడు. ఆ రాక్షసుడి నోటి నుండి వెలువడిన అగ్నికి కువలయాశ్వుడి పుత్రులు అందరు బూడిద అయిపోయారు. వారిలో దృఢాశ్వుడు, కపిలాశ్వుడు, భద్రాశ్వుడు అను ముగ్గురు (3) మాత్రమే తప్పించుకొన్నారు. అప్పుడు దృఢాశ్వునికి హర్యశ్వుడు. హర్యశ్వునికి నికుంభుడు. నికుంభునికి బర్హిణాశ్వుడు. బర్హిణాశ్వునికి కృతాశ్వుడు, కృతాశ్వునికి సేనజిత్తు. సేనజిత్తునికి యువనాశ్వుడు, పుట్టారు. ఆ యువనాశ్వుడు అతని వందమంది (100) భార్యలు పుత్రులు లేక విచారిస్తుంటే ఋషులు కరుణించి ఇంద్రుని గురించి పుత్రకామేష్ఠి అను యాగం చేయించారు. ఆ యాగంలో....

నవమ స్కంధము : మాంధాత కథ

9-166-^{నీ}.

భూమీశు భార్యకుఁ బుత్రలాభమునకై-

పోయు తలంపున భూమిసురులు

జలములు మంత్రించి జలకలశము దాచి-

నియమంబుతోఁ గూడి నిద్రపోవ

ధరణీశ్వరుఁడు పేరుదప్పితోఁ నా రాత్రి-

దృతి లేక యజ్ఞమందరముఁ జొచ్చి

యానీరు ద్రావిన నంత మేల్కని వార-

లెవ్వఁడు ద్రావె నీరెదుఁ బోయె;

ననుచు రాజు ద్రావు టంతయు భావించి

యెఱిగి చోద్య మంది యీశ్వరాజ్ఞ

యెవ్వఁ డోపుఁ గడవ; నీశ్వరునకు నమ

స్కార మనుచు నేది కార్య మనుచు.

టీకా:

భూమీశు = రాజయొక్క; భార్య = రాణి; కున్ = కి; పుత్ర = పుత్రులు; లాభమున్ = కలుగుట; కై = కోసము; పోయు = ప్రసాదించెడి; తలంపునన్ = ఉద్దేశముతో; భూమిసురులు = బ్రాహ్మణులు; జలములున్ = నీటిని; మంత్రించి = మంత్రబద్ధముజేసి; జల = నీటి; కలశమున్ = పాత్రను; దాచి = భద్రపరచి; నియమంబున్ = పద్ధతిప్రకారము; తోన్ = తో; కూడి = అనుసరించి; నిద్రపోవన్ = నిద్రించగా; ధరణీశ్వరుండు = రాజు {ధరణీశ్వరుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; పేరు = అత్యధికమైన; దప్పి = దాహము; తోన్ = తోటి; ఆ = ఆనాటి; రాత్రిన్ = రాత్రిసమయమునందు; ధృతి = వశము; లేక = తప్పుటచే; యజ్ఞమందిరమున్ = యాగశాలను; చొచ్చి = ప్రవేశించి; ఆ = ఆ; నీరు = నీటిని; త్రావినన్ = తాగగా; అంతన్ = అప్పుడు; మేల్కొని = నిద్రలేచి; వారలు = వారు; ఎవ్వడు = ఎవరు; త్రావెన్ = తాగిరి; నీరు = జలము; ఎందున్ = ఎక్కడకు; పోయెన్ = పోయినది; అనుచున్ = అంటు. రాజు = రాజు; త్రావుటన్ = తాగుట; అంతయున్ = అంతా; భావించి = ఊహించి; ఎఱిగి = తెలిసి; చోద్యము = ఆశ్చర్య; అంది = పోయి; ఈశ్వర = భగవంతుని; ఆజ్ఞ = నిర్ణయము; ఎవ్వడు = ఎవరు యైతేమాత్రం; ఓపున్ = చేయగలడు; కడవన్ = దాటివేయుటను; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; కున్ = కి; నమస్కారము = నమస్కారము; అనుచున్ = అంటు; ఏది = ఏముంది; కార్యము = చేయగలది; అనుచున్ = అంటు.

భావము:

రాజుకి రాణి యందు పుత్రులు కలుగుట కోసం, బ్రాహ్మణులు మంత్రజలం పోసిన నీటి పాత్రను పద్ధతిప్రకారం భద్రపరచారు. ఆనాటి రాత్రి నిద్రలో ఉండగా ఆ రాజునకు విపరీతమైన దాహం వేసింది. వశం తప్పి యాగశాల ప్రవేశించి ఆ మంత్రజలం తాగేసాడు. ఉదయం నిద్రలేచిన

ఋషులు మంత్రజలం ఎవరు తాగారు. ఏమైంది అనుకున్నారు. చివరికి రాజు తాగుట తెలిసి
ఆశ్చర్య పోయి విధి నిర్ణయం ఎవరు దాటగలరు. ఏమి చేయాలి. అంటు భగవంతునికి
నమస్కారాలు చేయసాగారు.

9-167-వ.

వారలు దుఃఖించుచుండు నంతఁ గొంత తడవునకు యువనాశ్వుని కడుపు వ్రక్కలించుకొని
చక్రవర్తి చిహ్నంబులు గల కుమారుండు జన్మించి తల్లి లేని కతంబునఁ గడుపునకు లేక
యేడ్చుచుండ, నింద్రుండు వచ్చి, శిశువునకు నాకలి దీటుకొఱకు వాని నోటం దన వ్రేలిడినం,
ద్రావిన కతంబున వాని పేరు మాంధాత యని నిర్దేశించి చనియె; నిష్పిధంబున.

టీకా:

వారలు = వారు; దుఃఖించుచున్ = బాధపడుతు; ఉండన్ = ఉండగా; అంతన్ = అప్పుడు; కొంత =
కొంచము; తడవున్ = సేపటి; కున్ = కి; యువనాశ్వుని = యువనాశ్వునియొక్క; కడుపున్ =
గర్భమును; వ్రక్కలించుకొని = పగులగొట్టికొని; చక్రవర్తి = రాజాధిరాజు; చిహ్నంబులు = గుర్తులు; కల
= కలిగిన; కుమారుండు = పుత్రుడు; జన్మించి = పుట్టి; తల్లి = అమ్మ; లేని = లేకపోయిన; కతంబునన్
= కారణముచేత; కడుపున్ = ఆకలితీరుట; కు = కు; లేక = దారిలేక; ఏడ్చుచుండన్ = ఏడుస్తుండగా;
ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; వచ్చి = వచ్చి; శిశువున్ = చంటిపిల్లవాని; కున్ = కి; ఆకలి = ఆకలి; తీటు =
తీరుట; కొఱకున్ = కోసము; వాని = అతని; నోటన్ = నోటిలో; తన = తనయొక్క; వ్రేలున్ = వేలును;
ఇడినన్ = పెట్టగా; ద్రావినన్ = తాగిన; కతంబునన్ = కారణముచేత; వాని = అతని; పేరు =
నామము; మాంధాత = మాంధాత {మాంధాత - సూర్యవంశ రాజు, షోడశమహారాజులలో ఒకడు,
సం. విణ. గొప్పవాడు, వృ. (మామ్ ధే తృచ్) కృ. ప్ర., నన్ను ఈతడు తొలగించగలడు అని దేవేంద్రుడు
వెఱిపొందినందున ఈతనికి ఈ వ్యవహార నామము}; అని = అని; నిర్దేశించి = పెట్టి; చనియెన్ =
వెళ్లెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

వారు అలా బాధపడుతూ ఉండగా, యువనాశ్వుని గర్భాన్ని పగులగొట్టికొని రాజాధిరాజు గుర్తులు
కలిగిన పుత్రుడు పుట్టాడు. తల్లి లేకపోడంతో ఆకలితీరక ఏడవ సాగాడు. ఇంద్రుడు వచ్చి

చంటిపిల్లవాడికి ఆకలి తీరుట కోసం అతని నోటిలో తన వేలు పెట్టాడు. అందుచేత అతని నామము మాంధాత అని పెట్టి వెళ్ళాడు. ఈ విధముగ....

9-168-ఆ.

కడుపు పగుల ముద్దుకొడుకు జన్మించినఁ

దీఱఁ డయ్యెఁ దండ్రి దేవ విప్ర

కరుణ యట్లకాదె? కడింది దైవములావు

కలుగువాఁడు బ్రతుకుఁ గాక చెడునె?

టీకా:

కడుపున్ = కడుపు; పగులన్ = చీల్చి; ముద్దుల = గారాల; కొడుకు = పుత్రుడు; జన్మించినన్ = పుట్టినను; తీఱఁడు = చనిపోవని వాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; తండ్రి = తండ్రి; దేవ = భగవంతుని; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; కరుణన్ = కృపవలన; అట్ల = అలాంటిది; కాదె = కదా; కడింది = అశక్యమైనట్టి; దైవము = దేవునియొక్క; లావు = బలము; కలుగువాడు = కలవాడు; బ్రతుకున్ = ఎలాగైనా జీవించును; కాక = కాకపోతే; చెడునె = చనిపోవునా, చనిపోడు.

భావము:

తండ్రి యవనాశ్వుడు భగవంతుడి దయవలన, బ్రాహ్మణుల కృపవలన, కడుపు చీల్చుకుని గారాల పుత్రుడు పుట్టినా చనిపోలేదు. దైవబలం కలవాడు ఎలాగైనా జీవిస్తాడు, అదే లేకపోతే చనిపోతాడు.

9-169-వ.

ఇట్లు బ్రతికి యున్న యువనాశ్వుడు గొంతకాలంబునకుఁ దపంబుచేసి సిద్ధిం బొందె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; బ్రతికి = జీవించి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; యువనాశ్వుండును = యువనాశ్వుడు; కొంత = కొంచము; కాలంబున్ = సమయమున; కున్ = కు; తపంబున్ = తపస్సును; చేసి = చేసి; సిద్ధిన్ = సిద్ధించుటను; పొందెన్ = పొందెను; అంత = అంతట.

భావము:

ఇలా జీవించిన యువనాశ్వుడు కొద్దికాలం తపస్సు చేసి సిద్ధి పొందాడు. అంతట....

9-170-^{సీ}.

పడమటఁ బొడమెడు బాలచంద్రుని మాడ్కి-

బూటపూటకు వృద్ధిఁబొందె బాలుఁ;

డల్లన పరిపూర్ణ యౌవనారూఢుడై-

రావణాది రిపుల రాజవరుల

దండించి తనుఁ ద్రసద్రస్కుఁ డంచు సురేంద్రుఁ-

డంకింప శూరుడై యఖిలదేవ

మయు నతీంద్రియు విష్ణు మాధవు ధర్మాత్ము-

నజని యజ్ఞాధీశు నాత్ముఁ గూర్చి

9-170.1-తే.

చేసెఁ గ్రతువులు భూరిదక్షిణల నిచ్చి

ద్రవ్య యజమాన విధి మంత్ర ధర్మ యజ్ఞ

కాల ఋత్వి కృదేశ ముఖ్యంబు లెల్ల

విష్ణురూపంబు లనుచు భావించి యతఁడు.

టీకా:

పడమటన్ = పశ్చిమదిక్కునందు; పొడమెడు = కనబడెడి; బాలచంద్రుని = లేతకళలచంద్రుని;
మాడ్కిన్ = వలె; పూటపూట = ప్రతిదినమున; కున్ = కు; వృద్ధిన్ = పెరుగుటను; పొందెన్ =
పొందెను; బాలుడు = పిల్లవాడు; అల్లనన్ = మెల్లగా; పరిపూర్ణ = నిండు; యౌవన = యౌవనమును;
ఆరూఢుడు = వికసించినవాడు; ఐ = అయ్యి; రావణ = రావణుడు; ఆది = మున్నగు; రిపులన్ =
శత్రువులను; రాజ = రాజులలో; వరులన్ = శ్రేష్ఠులను; దండించి = శిక్షించి; తనున్ = అతనిని;
త్రసదస్యుడు = త్రసదస్యుడు; అంచున్ = అనుచు; సురేంద్రుడు = దేవేంద్రుడు; అంకింపన్ =
కీర్తించుచుండగ; శూరుడు = గొప్పవీరుడు; ఐ = అయ్యి; అఖిల = సర్వ; దేవ = దేవతలు; మయున్ =
తానైనవానిని; అతీంద్రియున్ = ఇంద్రయాతీతుని; విష్ణున్ = విష్ణుమూర్తిని (విష్ణువు - సర్వ
వ్యాపకుడు, హరి); మాధవున్ = విష్ణుమూర్తిని (మాధవుడు - మాధవి భర్త, విష్ణువు); ధర్మాత్మున్ =
విష్ణుమూర్తిని (ధర్మాత్ముడు - ధర్మస్వరూపుడు, విష్ణువు); యజ్ఞాధీశున్ = విష్ణుమూర్తిని
(యజ్ఞాధీశుడు - యజ్ఞాధికారి, విష్ణువి); ఆత్మున్ = విష్ణుమూర్తిని (ఆత్ముడు - ఆత్మస్వరూపుడు,
విష్ణువు); గూర్చి = గురించి.

చేసెన్ = ఆతరించెను; క్రతువులు = యజ్ఞములు; భూరి = అత్యధికమైన; దక్షిణలన్ = దక్షిణలను;
ఇచ్చి = ఇచ్చి; ద్రవ్య = యజ్ఞ సంబారాలు; యజమాన = యజ్ఞ కర్త; విధి = యజ్ఞ ఏర్పాటు; మంత్ర =
యజ్ఞ మంత్రములు (మంత్రము - గాయత్రి వంటివి); ధర్మ = ఆచారము; యజ్ఞ = యజ్ఞము; కాల =
యజ్ఞ కాలము; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కులు (ఋత్విక్కు - యజమానినుండి ధనము తీసుకొని
యజ్ఞము చేయించువాడు, వీరు 1బ్రహ్మ 2ఉద్గాత 3హోత 4అధ్వర్యుడు 5బ్రహ్మణాచ్చంసి 6ప్రస్తోత
7మైత్రావరుణుడు 8ప్రతిప్రస్తోత 9పోత 10ప్రతిహర్త 11అచ్ఛావాకుడు 12నేష్ఠ 13అగ్నీధ్రుడు
14సుబ్రహ్మణ్యుడు 15గ్రావస్తుతుడు 16ఉన్నేత); ప్రదేశము = యజ్ఞశాల; ముఖ్యంబులు =
మున్నగునవి; ఎల్లన్ = సర్వము; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి; రూపంబులున్ = స్వరూపములే; అనుచున్ =
అనుకొని; భావించి = తలచి; అతడు = అతడు.

భావము:

పశ్చిమదిక్కున కనబడె లేత కళల శుక్ల పక్ష చంద్రుడిలా పిల్లవాడు దినదిన ప్రవర్ధమానుడు అయి,
నిండు యౌవనం సంతరించుకున్నాడు. రావణుడు మున్నగు శత్రురాజులను శిక్షించాడు. అతనిని

దేవేంద్రుడు "త్రసదస్యుడు" అని కీర్తించాడు. ఆ గొప్పవీరుడు విష్ణుమూర్తిని గురించి అనేక యజ్ఞాలు చేసాడు. ఋత్వికాదులకు గొప్ప దక్షిణలను ఇచ్చాడు. చేసిన యజ్ఞాలలో యజ్ఞ సామగ్రి, యజ్ఞము, యజ్ఞకాలము, యాగశాల, యజమాని, మంత్రాలు, ఋత్విక్కులు, సర్వమూ, విష్ణు రూపాలే అని భావించి చేసిన మహానుభావుడు ఆ మాంధాత.

9-171-క.

బలిమి నడంచుచు నరులం

జలి వెలుగున్ వేడివెలుగుఁ జనుచో ట్లెల్లన్

జలరుహనయనుని కరుణను

జెలువుగ మాంధాత యేలె సిరి నిండారన్.

టీకా:

బలిమిన్ = శక్తి సామర్థ్యములుతో; అడంచుచున్ = అణచివేయుచు; అరులన్ = శత్రువులను;
చలివెలుగున్ = చంద్రుడు; వేడివెలుగున్ = సూర్యుడు; చను = వెళ్ళెడి; చోట్లు = ప్రదేశములు; ఎల్లన్
= సర్వము; జలరుహనయనుని = నారాయణుని; కరుణను = కృపవలన; చెలువుగ = చక్కగా;
మాంధాత = మాంధాత; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; సిరి = సిరిసంపదలు; నిండారన్ =
పరిపూర్ణమగునట్లు.

భావము:

ఆ మాంధాత నారాయణుని కృపవలన, గొప్ప శక్తి సామర్థ్యాలతో శత్రువులను అణచివేస్తూ,
సూర్యచంద్రులు తిరిగే ప్రదేశాలు సర్వం సిరిసంపదలతో పరిపూర్ణమయ్యేలా చక్కగా
పరిపాలించాడు.

9-172-వ.

అంతనా రాజునకు శతబిందుని కూతురగు బిందుమతి యందుఁ బురుక్కుతుండును,
నంబరీషుండును, ముచుకుండుండును, ననువారు ముగ్గురు గొడుగులు నేబండ్లు గూతులును
జనియించి పెరుగుచున్న యెడ.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; రాజన్ = రాజన; కున్ = కు; శతబిందుని = శతబిందునియొక్క; కూతురు = పుత్రిక; అగు = అయిన; బిందుమతి = బిందుమతి; అందున్ = తో; పురుక్కుతుండును = పురుక్కుతుడు; అంబరీషుడును = అంబరీషుడు; ముచుకుండుడును = ముచుకుండుడు; అను = అనెడి; వారు = వారు; ముగ్గురు = ముగ్గురు (3); కొడుకులున్ = పుత్రులు; ఏబండ్రు = ఏబైమంది (50); కూతులును = పుత్రికలు; జనియించి = పుట్టి; పెరుగుచున్న = పెరుగుతున్నట్టి; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

పిమ్మట మాంధాత రాజు శతబిందుని పుత్రిక బిందుమతిని వివాహమాడాడు. అతనికి పురుక్కుతుడు, అంబరీషుడు, ముచుకుండుడు అని ముగ్గురు (3) పుత్రులు, ఏబైమంది (50) పుత్రికలు పుట్టారు. వారు పెరుగుతున్న సమయంలో.

9-173-సీ.

యమునాజలములోన నధికుఁడు సౌభరి-

తపము చేయుచు జలస్థలమునందుఁ

బిల్లులుఁ దన ప్రాణవల్లభయును గూడి-

మెలఁగ నానందించు మీనరాజుఁ

గనుఁగొని సంసారకాక్ష్మియై మాంధాత-

నొక కన్య నడుగ నృప్రోత్తముండు

దరుణి నిత్తును స్వయంవరమునఁ జేకొను-

మనవుడు "ననుఁ జూచి యౌవనాంగి

9-173.1-ఆ.

యేల ముసలిఁ గోరు నిట్టట్టు వడఁకెడి

వాడఁ జాల నరసినాడ నొడల

జిగియు బిగియు లేని శిథిలుండఁ గరఁగింప

బాలఁ దిగిచికొను నుపాయ మెట్లు?

టీకా:

యమునా = యమునానదియొక్క; జలముల = నీటి; లోనన్ = అందు; అధికుడు = గొప్పవాడు;
సౌభరి = సౌభరి; తపము = తపస్సు; చేయుచున్ = చేస్తూ; జలస్థలమున్ = నీటిలోపల; అందున్ =
అందు; పిల్లలు = సంతానము; తన = తనయొక్క; ప్రాణవల్లభయును = భార్య {ప్రాణవల్లభ -
ప్రాణముతో సమానమైన ప్రియురాలు, భార్య}; కూడి = కలిసి; మెలగన్ = విహరించుచు;
ఆనందించు = సుఖించెడి; మీన = చేపల; రాజన్ = శ్రేష్ఠుని; కనుగొని = చూసి; సంసార =
సంసారసుఖమును; ఆకాంక్షి = కోరెడివాడు; ఐ = అయ్యి; మాంధాతన్ = మాంధాతని; ఒక = ఒక;
కన్యన్ = పడతిన్; అడుగన్ = పెండ్లికి అడుగగా; నృప = రాజులలో; ఉత్తముండున్ = శ్రేష్ఠుడు;
తరుణిన్ = కన్యను; ఇత్తును = ఇచ్చిపెండ్లిచేసెదను; స్వయంవరమునన్ =
కన్యాంగీకారపూర్వకముగ; చేకొనుము = చేపట్టుము; అనవుడు = అనగా; ననున్ = నన్ను; చూచి =
చూసి; యౌవనాంగి = యౌవనవతి.

ఏలన్ = ఎందులకు; ముసలిన్ = ముసలివానిని; కోరున్ = వరించును; ఇట్టట్ట = ఇటూ అటూ;
వడికెడి = వణికెడి; వాడన్ = వాడిని; చాలన్ = మిక్కిలిగ; నరసినాడ = జట్టు తెల్లబడినవాడను;
ఒడలన్ = దేహమునందు; జిగియున్ = కాంతి; బిగియున్ = గట్టిదనము; లేని = లేనట్టి; శిథిలుండన్
= శుష్కించినవాడను; కరగింపన్ = లోబరుచుకొనుటకు; బాలన్ = యువతిని; తిగిచికొను =
ఆకర్షించెడి; ఉపాయము = ఉపాయము; ఎట్లు = ఏది.

భావము:

మహానుభావుడు సౌభరి అనే ముని యమునానది తీరంలో తపస్సు చేస్తున్నాడు. ఒక నాడు
యమునా జలంలో భార్యా పుత్రులతో సుఖంగా విహరిస్తున్న చేపలరాజుని సౌభరి చూసాడు.
అతనిలో సంసారసుఖం పై వాంఛ కలిగింది. అందుకని పెండ్లి చేసుకుంటా ఒక కూతురుని ఇమ్మని
మాంధాతని అడిగాడు. మాంధాత కూతురు ఒప్పుకుంటే ఇస్తాను అన్నాడు. “ముసలివాడిని నన్ను
చూసి ఏ యౌవనవతి అయినా ఎందుకు వరిస్తుంది. నేనా వడ వడ వణికే వాడిని, పైగా జట్టు

తెల్లబడిన పోయింది. దేహకాంతి పటుత్వం శుష్కించాయి. యువతిని ఆకర్షించే ఉపాయం ఏమిటా అని ఆలోచించాడు.

9-174-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండ.....

9-175-ఆ.

బాల పువ్వుబోడి ప్రాయంపు వానిని

జెన్నువాని ధనము జేర్చువాని

మరిగెనేనిఁ గొంత మరుగుఁగా కెదిరిఁ ద

న్నెఱిగి ముసలితపసి నేల మరుగు?"

టీకా:

బాల = కన్య; పువ్వుబోడి = సుందరి {పువ్వుబోడి - పూల వంటి సుకుమారమైన స్త్రీ, అందగత్తె};

ప్రాయంపు = వయసులో ఉన్న; వానిని = పురుషుని; జెన్నువాని = అందగాడిని; ధనమున్ =

సంపదలను; చేర్చువాని = కూడబెట్టువానిని; మరిగెను = మోహపడెను; ఏని = ఐనచో; కొంత =

కొంతవరకు; మరుగున్ = మోహపడును; కాక = అలాకాకుండ; ఎదిరి = విరుద్ధముగ; తనున్ =

తనని; ఎఱిగి = తెలిసి; ముసలి = ముదివగ్గయిన; తపసిన్ = మునిని; ఏల = ఎందుకు; మరుగున్ =

ఆశించును.

భావము:

ఏ సుందరి అయినా వయసులో ఉన్న అందగాడిని, ధనవంతుడిని ఇష్టపడితో పడవచ్చు. తప్ప తెలిసి తెలిసి ముదివగ్గయిన మునిని ఎందుకు ఆశిస్తుంది.

9-176-వ.

అని విచారించి సౌభరి దన తపోబలంబునం జేసి ముసలితనంబు విడిచి యెల ప్రాయంపుఁ గొమరుం డయి యలంకరించుకొని ముందట నిలువంబడిన మాంధాతయుఁ గన్నియల నగరు గాచికొని యున్నవారికి సెలవు జేసిన వా రమ్మనీంద్రుని నా రాజపుత్రిక లున్న యెడకుఁ గొనిపోయి చూపిన.

టీకా:

అని = అని; విచారించి = ఆలోచించి; సౌభరి = సౌభరి; తన = తన; తపస్ = తపస్సుయొక్క;
బలంబునన్ = శక్తి; చేసి = వలన; ముసలితనంబున్ = ముదిమిని; విడిచి = వదలివేసి; ఎలప్రాయపు
= లేత వయసు; కొమరుండు = పడచువాడు; అయి = ఐ; అలంకరించుకొని = శృంగారించుకొని;
ముందటన్ = ఎదురుగ; నిలువబడినన్ = నిలబడగా; మాంధాతయున్ = మాంధాత; కన్నియల =
యువతుల; నగరున్ = అంతపురమును; కాచికొని = కాపలాకాచుతు; ఉన్న = ఉండెడి; వారి = వారి;
కిన్ = కి; సెలవుజేసినన్ = ఆజ్ఞాపించగా; వారు = వారు; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రునిన్ =
శ్రేష్ఠుని; ఆ = ఆ; రాజపుత్రికలు = రాకుమార్తెలు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడ = చోటున; కున్ = కు; కొనిపోయి
= తీసుకెళ్ళి; చూపినన్ = చూపించగా.

భావము:

అని ఆలోచించి సౌభరి తన తపశ్శక్తితో లేత వయసు పడచువాని రూపు ధరించి శృంగారించుకొని వచ్చాడు. మాంధాత ఆజ్ఞ ప్రకారం కాపలావాళ్ళు ఆ రాకుమార్తెల అంతపురమునకు ఆ ముని పుంగవుని తీసుకెళ్ళి చూపించారు.

9-177-ఉ.

"కోమలులార! వీడు నలకూబరుడో; మరుడో; జయంతుడో;
యేమటి వచ్చె; వీనిఁ దడవేల వరింతుము నేమ యేమ"యం
చామునినాథుఁ జూచి చలితాత్మికలై సొరదిన్ వరించి రా
భామిను లందఱుం గుసుమబాణుడు గీ యని ఘంట వ్రేయగన్.

టీకా:

కోమలులార = చెలులు; వీడు = ఇతడు; నలకూబరుడో = నలకూబరుడో; మరుడో = మన్మథుడో;
జయంతుడో = జయంతుడో; ఏమరి = పొరపాటున; వచ్చెన్ = వచ్చెను; వీనిన్ = ఇతనిని; తడవున్ =
ఆలస్యముచేయుట; ఎల = ఎందుకు; వరింతము = వరించెదము; నేమ = మేము; యేమ = మేము;
అంచున్ = అనుచు; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; నాథున్ = గొప్పవానిని; చూచి = చూసి; చలిత =
చలించిపోయిన; ఆత్మికలు = మనసులుగలవారు; ఐ = అయ్యి; సొరదిన్ = క్రమముగా; వరించిరి =
కోరుకొనిరి; భామినులు = సుందరులు; అందఱున్ = అందరు; కుసుమబాణుడు = మన్మథుడు
{కుసుమబాణుడు - పూలబాణముల వాడు, మన్మథుడు}; గీయని = తీవ్రమగ; ఘంటవ్రేయగన్ =
మోహము రెచ్చగొట్టగా.

భావము:

ఆ సుందరీమణులు అందరూ ఇతడు నలకూబరుడో, మన్మథుడో, జయంతుడో పొరపాటున
వచ్చాడు అనుకున్నారు. వెంటనే ఆ మునిని చూసి చలించిపోయిన వారందరు మేము ఇతనిని
వరిస్తున్నాము, వివాహం చేసుకుంటాము అన్నారు.

9-178-వ.

ఇట్లు రాజకన్యకల నందఱుం జేకొని సౌభరి నిజతపఃప్రభావంబున ననేక లీలావినోదంబులఁ
గల్పించి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; రాజకన్యకలన్ = రాకుమారికలను; అందఱన్ = అందరిని; చేకొని = చేపట్టి;
సౌభరి = సౌభరి; నిజ = తన; తపన్ = తపస్సుయొక్క; ప్రభావంబునన్ = ప్రభావమువలన; అనేక =
అనేకమైన; లీలా = క్రీడా; వినోదంబులన్ = వినోదములు; కల్పించి = ఏర్పరచి.

భావము:

ఈ విధంగా రాకుమారికలను అందరిని చేపట్టి సౌభరి తన తపోప్రభావంతో అనేక క్రీడా
వినోదాలు కల్పించాడు.

9-179-సీ.

గృహరాజముల యందుఁ గృతకాచలములందుఁ-

గలువలు విలసిల్లు కొలఁకులందుఁ

గలకంఠ శుక మధుకర నినాదములచే-

వర్ణనీయములైన వనములందు

మణివేదికలయందు మహనీయ పర్యంక-

వీర లీలాశైల బిలములందు

శృంగారవతులగు చెలువలు పలువురు-

తనపంపు చేయ సుస్థలములందు

9-179.1-తే.

వస్త్ర మాల్యానులేప సువర్ణహార

భూరి సంపద నిష్ఠాన్న భోజి యగుచుఁ

బూటపూటకు నొక వింత పొలుపుఁ దాల్చి

రాజకన్యల నందఱ రతులఁ దేల్చె.

టీకా:

గృహ = నివాసములు; రాజములన్ = పెద్దవాటి; అందున్ = లోను; కృతక = కృత్రిమ; అచలములు = పర్వతముల; అందున్ = మీద; కలువలు = పద్మములు; విలసిల్లు = వికసించుచున్న; కొలకులు = చెరువులు; అందున్ = లోను; కలకంఠ = కోకిల; శుక = చిలుకల; మధుకర = తుమ్మెదల;
నినాదములు = రవములు; చేన్ = చేత; వర్ణనీయములు = పొగడదగినట్టివి; ఐన = అయిన;
వనములు = తోటల; అందున్ = లోను; మణి = రత్నాల; వేదికలు = అరుగులు; అందున్ = మీద;
మహనీయ = గొప్ప; పర్యంక = శయ్యలు; పీఠ = బల్లలు; లీలా = కృత్రిమ; శైలబిలములు = గుహలు;
అందున్ = లోను; శృంగారవతులు = సౌందర్యవతులు; అగు = ఐన; చెలువలు = అందగత్తెలు;
పలువురు = అనేకమంది; తన = తన; పంపుచేయన్ = చెప్పినట్లు చేస్తుండగ; సుస్థలములు = మంచిప్రదేశములు; అందున్ = అందు.

వస్త్ర = మంచిబట్టలు; మాల్య = దండలు; అనులేప = మైపుతలు; సువర్ణ = బంగారు; హార = నగలు;
భూరి = గొప్ప; సంపదన్ = ఐశ్వర్యములు; ఇష్ట = నచ్చిన; అన్న = ఆహారములను; భోజి = తినువాడు;
అగుచున్ = జెతూ; పూటపూటకున్ = ఏరోజుకారోజు; ఒక = ప్రత్యేకమైన; వింత = విచిత్రమైన;
పొలుపు = చక్కదనాలు; తాల్చి = ధరించి; రాజకన్యలన్ = రాకుమారికలను; అందఱన్ = అందరిని;
రతులన్ = కామకేళిలందు; తేల్చెన్ = తృప్తిచెందించెను.

భావము:

పెద్దవాటికలు, నివాసాలు, కృత్రిమ పర్వతాలు, కృత్రిమ గుహలు, పద్మాలు వికసిస్తున్న చెరువులు, కోకిల చిలుకల తుమ్మెదల రవములతో కలకలలాడుతున్న తోటలు, రత్నాల అరుగులు, అందమైన శయ్యలు బల్లలు, అనేకమంది సౌందర్యవతులు ఐన చెలికత్తెలు కల్పించాడు. మనోజ్ఞమైన ప్రదేశాలు, మంచిబట్టలు, దండలు, మైపుతలు, బంగారు నగలు, గొప్ప ఐశ్వర్యాలు, విందు భోదనాలు కల్పిస్తూ ఏరోజు కారోజు ప్రత్యేకమైన విచిత్రమైన చక్కదనాలు ధరించి రాకుమారికలను అందరిని కామకేళిలో తృప్తిచెందించాడు.

పెక్కండు రాజముఖులకు

నొక్కడు మగఁ డయ్యుఁ దనియకుండె మునీంద్రుం

డెక్కుడు ఘృతధారలచే

నక్కజమై తృప్తి లేని యనలుని భంగిన్.

టీకా:

పెక్కండు = అనేకమంది; రాజముఖులు = అందగత్తెలు (రాజముఖి - రాజ (చంద్రునివంటి) ముఖి (మోములుగలస్త్రీ), సుందరి); కున్ = కు; ఒక్కడు = ఒకడే; మగడు = భర్త; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; తనియకుండెన్ = తృప్తిచెందకుండెను; ముని = మునులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు; ఎక్కుడు = అధికమైన; ఘృత = నేతి; ధారలన్ = ధారగాపోయుటలు; చేన్ = వలన; అక్కజము = అధికమైనది; ఐ = అయ్యి; తృప్తి = సంతృప్తి; లేని = పొందనట్టి; అనలుని = అగ్ని; భంగిన్ = వలె.

భావము:

కాని, ఎంత నేతి ధార పోసనా తృప్తి పొందని అగ్ని వలె, అనేకమంది సుందరీమణులకు ఒకడే భర్త అయి ఉన్నా సౌభరి ముని ఇంద్రియ వాంఛలు తృప్తి చెందటం లేదు.

9-181-వ.

ఇవ్విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

ఈ విధముగా....

9-182-క.

ఆరామంబున మునివరుఁ

డా రామలతోడ బహువిహారమయుండె

గారాములఁ దన కిట్టటు

పోరాములు చేసి కొన్ని ప్రొద్దుల్ పుచ్చెన్.

టీకా:

ఆరామంబునన్ = ఉద్యానవనములందు; ముని = మునులలో; వరుడు = ఉత్తముడు; ఆ = ఆ;
రామల = పడతుల {రామ - రమింపజేయునట్టిస్త్రీ, సుందరి}; తోడన్ = తోటి; బహు =
అనేకవిధములైన; విహార = మెలగుటలు; మయుండు = కలిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; గారాములన్ =
మిక్కిలి అనురాగములతో; తనకి = ప్రకటించి; ఇట్టట్టు = ఇటునటు; పోరాములున్ = ఆత్మీయతలను;
చేసి = కనబరుచుచు; కొన్ని = కొన్ని; ప్రొద్దుల్ = దినములు; పుచ్చెన్ = గడపెను.

భావము:

ఉద్యానవనములందు ఆ మునీశ్వరుడు అనురాగ ఆత్మీయతలతో అంతమంది రమణీమణులతో
అనేకవిధాల రమిస్తూ కొంత కాలం గడపాడు.

9-183-వ.

అంత నొక్కనాఁడు మాంధాతృమేదినీవల్లభుండు "మునీశ్వరుం డెందుఁ బోయెఁ గూతు లెక్కడ
నలజడి పడుచున్నవారలో" యని తలంచి వెదకవచ్చి, యొక్క మహాగహనంబున మణిమయ
సౌధంబులం జక్రవర్తియుంబోలెఁ గ్రీడించుచున్న తాపస రాజుం గని, సంతసించి, వెఱఁగుపడి,
మన్ననలం బొంది మెల్లన కూతులం బొడగని సత్కరించి యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; మాంధాతృ = మాంధాతయనెడి;
మేదినీవల్లభుండు = రాజు {మేదినీవల్లభుడు - భూమికి భర్త, రాజు}; ముని = మునులలో;
ఈశ్వరుండు = గొప్పవాడు; ఎందున్ = ఎక్కడికి; పోయెన్ = వెళ్లపోయెనో; కూతులున్ = కుమార్తెలు;

ఎక్కడన్ = ఎక్కడ; అలజడిపడుచున్ = ఖంగారుపడుతు; ఉన్నవారలో = ఉన్నారో; అని = అని;
 తలంచి = విచారించి; వెదకన్ = అన్వేషించుటకు; వచ్చి = వచ్చి; ఒక్క = ఒకానొక;
 మహాగహనంబునన్ = మహాటవిలో; మణి = మణులు; మయ = పొదగిన; సౌధంబులన్ =
 భవనములందు; చక్రవర్తి = సార్వభౌముని {చక్రవర్తి - భూమండలమంతా అధికారము
 వర్తించువాడు, సార్వభౌముడు}; పోలెన్ = వలె; క్రీడించుచున్న = విహరించుచున్న; తాపస = ముని;
 రాజున్ = శ్రేష్ఠుని; కని = చూసి; సంతసించి = సంతోషించి; వెఱగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; మన్ననలన్
 = మర్యాదలు; పొంది = పొంది; మెల్లన = మెల్లిగా; కూతులన్ = కుమార్తెలను; పొడగని = చూసి;
 సత్కరించి = గౌరవించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అంతట ఒకానొక దినమున మాంధాత తన కుమార్తెలతో ముని ఎక్కడికి వెళ్లాడో, ఎలా ఉన్నారో
 అనే ఆందోళనతో, వెతక సాగాడు. ఒక మహాటవిలో మణులు పొదగిన భవనాలలో సార్వభౌముడి
 వలె విహరిస్తున్న మునిని చూసి అచ్చెరువొంది, సంతోషించాడు. మర్యాదలు పొంది మెల్లిగా
 కుమార్తెలను ఇలా అడిగాడు.

9-184-క.

"నాతోడులార! మీ పతి

మీతోడే? పనుల యెడల మేలే" యనుడున్

"నాతోడిదె నాతోడిదె

తాతా! మే"లనుచు ననిరి తరుణులు వరుసన్.

టీకా:

నా = నాయొక్క; తోడులారా = బిడ్డలారా; మీ = మీ; పతి = భర్త; మీ = మీ; తోడే = అనుకూలుడేనా;
 పనులు = సంబంధించినవాని; ఎడల = అందు; మేలే = మంచిగా చూసుకొనునా; అనుడున్ =
 అనగా; నా = నా; తోడిదె = తోటి ఉండును; నా = నా; తోడిదె = తోటి ఉండును; తాత = అయ్యా;
 మేలు = బాగాచూసుకొంటున్నాడు; అనుచున్ = అంటు; అనిరి = పలికిరి; తరుణులు =
 పడతులందరు; వరుసన్ = వరసగా.

భావము:

"ఓ నా బిడ్డలారా! మీ భర్త అనుకూలంగా ఉన్నాడా. మిమ్మల్ని మంచిగా చూసుకొంటున్నాడా?" ఇలా అడిగిన తండ్రికి "అయ్యా! నా తోటే ఉంటాడు, నా తోటే ఉంటాడు. బాగా చూసుకొంటున్నాడు" అని వరసగా అందరు కూతుళ్ళు పలికారు.

9-185-వ.

అంతఁ గొంతకాలమునకు బహుభార్యచర్యుండగు సౌభరి యేకాంతంబునఁ దన్నుఁ దాన చింతించుకొని, మీనమిథున సంగదోషంబునం గాఁపురంబు దనకు నగపడుట యెఱింగి, పశ్చాత్తాపంబున నిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; కొంత = కొన్ని; కాలమున్ = దినముల; కున్ = కు; బహు = అనేకమంది; భార్య = భార్యలతో; చర్యుండు = మెలగెడివాడు; అగు = ఐన; సౌభరి = సౌభరి; ఏకాంతంబునన్ = ఏకాంతమునందు; తన్నుదాన = తనలోతానే; చింతించుకొని = విచారించుకొని; మీన = చేప; మిథున = దంపతులయొక్క; సంగ = సాంగత్యపు; దోషంబునన్ = దోషమువలన; కాపురంబున్ = సంసారము; తన = తన; కున్ = కు; అగపడుట = ఏర్పడుట; ఎఱింగి = తెలిసి; పశ్చాత్తాపంబునన్ = జరిగినదానికివగపుతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

సౌభరి అందరు భార్యలతో అలా కొన్నాళ్ళు గడిపాడు. పిమ్మట ఒకనాడు ఏకాంతంగా తనలోతాను విచారించుకొని, చేప దంపతుల సాంగత్యదోషం వలన ఇలా సంసారం ఏర్పడిందని గ్రహించాడు. విచారంగా ఇలా అనుకొన్నాడు...

9-186-ము.

"ఉపవాసంబుల డయ్యుటో? విషయసంయోగంబు వర్జించుటో?

తపముం బూని చరించుటో? హరిపదధ్యానంబునన్ నిల్చుటో?

యపలాపంబున నేల పొందితి? హతంబుయ్యెం దపంబెల్ల నీ

కపటస్త్రీపరిరంభముల్ మునులకుం గైవల్య సంసిద్ధులే?

టీకా:

ఉపవాసంబులన్ = ఉపవాసములతో; డయ్యుటో = కృశించుటకాని; విషయ = ఇంద్రియార్థములతో;
సంయోగంబు = పొత్తును; వర్జించుటో = విడుచుటకాని; తపమున్ = తపస్సును; పూని = ధరించి;
చరించుటో = ఆచరించుటకాని; హరి = నారాయణుని; పద = పాదములను; ధ్యానంబునన్ =
ధారణతో; నిల్పుటో = ఉంచుకొనుటకాని; ఉపలాలనంబున్ = ప్రేమలందుచిక్కుకొనుట; ఏలన్ =
ఎందువలన; పొందితిన్ = పొందితిని; హతంబున్ = నాశనము; అయ్యెన్ = అయినది; తపంబున్ =
తపస్సు; ఎల్లన్ = సమస్తము; ఈ = ఇట్టి; కపట = వ్యామోహపూరిత; స్త్రీ = స్త్రీల; పరిరంభముల్ =
కౌగలంతలు; మునుల్ = ఋషుల; కున్ = కు; కైవల్య = మోక్షమును; సంసిద్ధులే = సమకూర్చెడివా,
కాదు.

భావము:

“ఋషిని నేను చేసిన తపస్సు అంతా వ్యర్థం అయింది కదా. కఠిన ఉపవాసాలు చేయడం కాని,
విషయ పరిత్యాగం చేయడం కాని, గట్టి తపస్సు ఆచరించుట కాని, శ్రీహరి పాదాలను మనసున
ధరించడం కాని చేయాలి తప్ప. అయ్యో! ఇలా ప్రేమలో ఎందుకు చిక్కుకున్నాను. ఇట్టి స్త్రీ సాంగత్య
వ్యామోహం ఋషులకు మోక్షాన్ని సమకూర్చుతుందా?

9-187-చ.

మునినఁట; తత్త్వవేదినఁట; మోక్షమకాని సుఖంబులెవ్వయుం

జనవఁట; కాంత లేబడట; సౌధచయంబఁట; వాసదేశముం,

దనయులు నైదువేలఁట; నిద్రానము మీనకుటుంబి సౌఖ్యముం

గనుటఁట; చెల్లరే! నగవుగ్రాక మహాత్ములు చూచి మెత్తురే?

టీకా:

మునిని = నేనొక మునిని; అటన్ = అట; తత్వవేదిని = వేదాంతిని; అటన్ = అట; మోక్షమున్ = ముక్తిని; కాని = తప్పించి; సుఖంబులు = ఇతరవాంఛలు; ఎవ్వియున్ = ఏవీకూడ; జనవు = నడవవు; అటన్ = అట; కాంతలు = భార్యలు; ఏబది = ఏభైమంది (50); అటన్ = అట; సౌధ = భవనముల; చయంబున్ = అనేకము; అటన్ = అట; వాసదేశమున్ = నివసించుటకుదేశము; తనయులు = పుత్రులు; ఐదువేలు = ఐదువేలు (5000); అటన్ = అట; నిదానము = మూల కారణము; మీన = చేప; కుటుంబి = గృహస్తుని; సౌఖ్యమున్ = సౌఖ్యమును; కనుట = చూచుట; అటన్ = అట; చెల్లరే = అయ్యయ్యో; నగవు = అపహాస్యము; కాక = తప్పించి; మహాత్ములు = గొప్పవారు; చూచి = చూసి; మెత్తురే = మెచ్చుకొంటారా, లేదు.

భావము:

అయ్యయ్యో! నేనొక మునిని అట. వేదాంతినిట. ముక్తిని తప్ప ఇతర వాంఛలు లేని వాడనట. భార్యలు ఏభైమందిట (50). భవనముల అనేకము అట. పుత్రులు ఐదువేలట (5000). ఇంత అనర్థానికి మూల కారణము చేప సంసారాన్ని చూడ్డ మట. ఎవరైనా చూసి అపహాస్యము చేస్తారు తప్పించి ఎక్కడైనా మెచ్చుకుంటారా?

9-188-ఆ.

తపము జేయువాడు తత్త్వజ్ఞుడగువాడు

నెలమి మోక్షమిచ్చయించువాడు

నేకతంబు విడిచి యేర్పడనేరడు

కాపురంబు జేయుఁ గఱటి తపసి."

టీకా:

తపమున్ = తపస్సు; చేయువాడు = చేసెడివాడు; తత్త్వజ్ఞుడు = తత్త్వజ్ఞానముగలవాడు; ఎలమిన్ = వికాసముతో; మోక్షమున్ = ముక్తిని; ఇచ్చయించువాడు = కోరువాడు; ఏకతంబున్ =

ఏకాంతమును; విడిచి = వదలిపెట్టి; ఏర్పడన్ = దూరమగుటను; నేరడు = అభిలషింపడు;
కాపురంబు = సంసారము; చేయు = చేసెడి; కఱి = (నావంటి) మూర్ఖపు; తపసి = తపసి తప్పించి.

భావము:

తత్త్వం తెలిసిన వాడు, తపస్సు చేసే వాడు. ఏకాంతముతో ముక్తిని కోరేవాడు ఏకాంతాన్ని
అభిలషిస్తాడు. లేకపోతే పరమాత్మను తెలియలేడు. నావంటి మూర్ఖపు తపసి మాత్రమే ఇలా
సంసార లంపటంలో చిక్కుకుంటాడు."

9-189-వ.

అని దుఃఖించి, తన్నుం దాన నిందించుకొని, తన వేడబంబు వివేకించుచు, నిహపరసాధకుండై,
కాపురంబువిడిచి, సతులుం దానును వానప్రస్థధర్మంబున నడవికిం జని, ఘోరతపంబు జేసి,
శరీరంబు గుదియించి, యగ్నిసహితుండై, పరబ్రహ్మంబు జొచ్చె; నంత.

టీకా:

అని = అని; దుఃఖించి = బాధపడి; తన్నున్ = తనను; తాన = తనే; నిందించుకొని = తిట్టుకొని; తన =
తనయొక్క; వేడబంబున్ = మోసపోవుటలు; వివేకించుచున్ = తెలిసికొనుచు; ఇహన్ = ఇంక; పర =
పరబ్రహ్మపదమునకు; సాధకుండు = సాధనచేయువాడు; ఐ = అయ్యి; కాపురంబు = సంసారము;
విడిచి = వదలివేసి; సతులున్ = భార్యలు; తానునున్ = అతను; వానప్రస్థ = వానప్రస్థాశ్రమ;
ధర్మంబున్ = ధర్మమునందు; అడవికిన్ = అడవికి; చని = వెళ్లి; ఘోర = భయంకరమైన; తపంబున్ =
తపస్సును; చేసి = ఆచరించి; శరీరంబున్ = దేహమును; కుదియించి = కృశింపజేసికొని; అగ్ని =
అగ్నులతో; సహితుండు = కలిసినవాడు; ఐ = అయ్యి; పరబ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మపదమును;
చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

అని బాధపడి తనను తనే తిట్టుకొని తను మోసపోవుట తెలిసికున్నాడు. ఇంక సంసారము
వదలివేసి భార్యలతో పాటు వానప్రస్థాశ్రమం స్వీకరించి అడవికి వెళ్లాడు. పరబ్రహ్మపద సాధన

మొదలెట్టాడు. భయంకర తపస్సు ఆచరించి, దేహాన్ని కృశింపజేసికొని అగ్ని సహితుడై పరబ్రహ్మాన్ని పొందాడు. అప్పుడు.

9-190-క.

మునిపతి వనమున కరిగిన

వనితలుఁ తోనరిగి ప్రాణవల్లభు గతికిం

జనిరి వెనుతవిలి విడువక

యనలము చన శిఖలు నిలువ కరిగిన భంగిన్.

టీకా:

ముని = ఋషియైన; పతి = భర్త; వనమున్ = అడవి; కిన్ = కి; అరిగినన్ = వెళ్ళగా; వనితలు = పడతులు; తోన్ = కూడా; అరిగి = వెళ్ళి; ప్రాణవల్లభున్ = భర్తయొక్క; గతి = దారి; కిన్ = వెంట; చనిరి = వెళ్ళిరి; వెనుతగిలి = వెనువెంటను; విడువక = వదలకుండగ; అనలమున్ = అగ్నులు; చనన్ = ఆరిపోయినతరువాత; శిఖలు = మంటలు; నిలువకన = ఉండకుండా; అరిగినన్ = ఆరిపోయిన; భంగిన్ = విధముగ.

భావము:

అగ్నిదేవుడిని అనుసరించే జ్వాలల వలె, ఋషి పత్నులు కూడ భర్తను అనుసరించారు. అతడు పొందినగతిని పొందారు.

నవమ స్కంధము : పురుకుత్తుని వృత్తాంతము

9-191-వ.

అంత మాంధాత పెద్దకొడుకగు నంబరీషునిం దత్తితామహుండగుటంజేసి యువనాశ్వుండు దనకుఁ బుత్రుండు గావలయునని కోరి పుచ్చుకొనియె; నయ్యంబరీషునకు యౌవనాశ్వం, డతనికి హరితుండు జనియించి రది కారణంబుగా నంబరీష యౌవనాశ్వ హరితులు మాంధాత్య గోత్రంబునకు ప్రవరు లయిరి; మాంధాత రెండవ కొడుకు పురుకుత్తుఁ; డతని నురగలోకంబునకుఁ

గొనిపోయి నాగకుమారులు దమ చెల్లెలు నర్మదయను కన్యకను వివాహంబు చేసిరి;
పురుకుత్సుండు నక్కడ ననేక గంధర్వ నాథుల వధించి తన నాగ లోకసంచరణంబు
దలంచువారికి నురగభయము లేకుండ వరంబు పడసి తిరిగి వచ్చె; నా పురుకుత్సునకుఁ
ద్రసదస్యుండు, ద్రసదస్యునకు ననరణ్యుండు, నా యనరణ్యునకు హర్యశ్వుండు, హర్యశ్వునకు
నరుణుండును, యరుణునకుఁ ద్రిబంధనుండు, ద్రిబంధనునకు సత్యవ్రతుండును జన్మించి రా
సత్యవ్రతుండ త్రిశంకుం డనం బరగె; నతండు.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; మాంధాత = మాంధాత; పెద్ద = పెద్దవాడైన (పుత్రులలో); కొడుకు = పుత్రుడు;
అగు = ఐన; అంబరీషునిన్ = అంబరీషుని; తత్ = అతనికి; పితామహుండు = తాత; అగుటన్ = ఐ
ఉండుట; చేన్ = వలన; యువనాశ్వుండు = యువనాశ్వుడు; తన = తన; కున్ = కు; పుత్రుండు =
కొడుకుగా; కావలయున్ = కావలెను; అని = అని; కోరి = అడిగి; పుచ్చుకొనియెన్ = తీసుకొనెను; ఆ =
ఆ; అంబరీషున్ = అంబరీషుని; కున్ = కి; యౌవనాశ్వుండు = యౌవనాశ్వుడు; అతని = అతని; కిన్ =
కి; హరితుండు = హరితుడు; జనియించిరి = పుట్టిరి; అది = ఆ; కారణంబుగానన్ = కారణముచేత;
అంబరీష = అంబరీషుడు; యౌవనాశ్వ = యౌవనాశ్వుడు; హరితులు = హరితుడు; మాంధాత్య =
మాంధాతయొక్క; గోత్రంబున్ = గోత్రమున; కున్ = కు; ప్రవరులు = ముఖ్యపురుషులు; అయిరి =
అయ్యారు; మాంధాత = మాంధాత; రెండవ = రెండవ (2); కొడుకు = పుత్రుడు; పురుక్సుతుడు =
పురుక్సుతుడు; అతనిన్ = అతనిని; ఉరగలోకంబున్ = నాగలోకమున; కున్ = కు; కొనిపోయి =
తీసుకెళ్ళి; నాగకుమారులు = నాగులుయువకులు; తమ = తమయొక్క; చెల్లెలిన్ = సహోదరిని;
నర్మద = నర్మద; అను = అనెడి; కన్యకనున్ = పడతిని; వివాహంబున్ = పెండ్లి; చేసిరి = చేసిరి;
పురుక్సుతుండున్ = పురుక్సుతుడు; అక్కడ = అక్కడ; అనేక = చాలామందిని; గంధర్వ = గంధర్వ;
నాథులన్ = ప్రభువులను; వధించి = సంహరించి; తన = తనయొక్క; నాగలోక = నాగలోకమున;
సంచరణంబున్ = సంచరించుటలను; తలంచు = మననముచేసెడి; వారు = వారల; కున్ = కి;
ఉరగ = సర్ప; భయమున్ = భయము; లేకుండగ = లేకుండునట్లు; వరంబున్ = వరమును; పడసి =
పొంది; తిరిగి = వెనుకకు; వచ్చెన్ = వచ్చెను; ఆ = ఆ; పురుక్సుతున్ = పురుక్సుతుని; కున్ = కి;
త్రసదస్యుండు = త్రసదస్యుడు; త్రసదస్యున్ = త్రసదస్యుని; కున్ = కి; అనరణ్యుండు = అనరణ్యుడు;
ఆ = ఆ; అనరణ్యున్ = అనరణ్యుని; కున్ = కి; హర్యశ్వుండు = హర్యశ్వుడు; హర్యశ్వున్ = హర్యశ్వుని;

కున్ = కి; అరుణుండును = అరుణుడు; అరుణున్ = అరుణుని; కున్ = కి; త్రిబంధనుండు = త్రిబంధనుడు; త్రిబంధనున్ = త్రిబంధనుని; కున్ = కి; సత్యవ్రతుండునున్ = సత్యవ్రతుడు; జన్మించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; సత్యవ్రతుండ = సత్యవ్రతుడే; త్రిశంకుండు = త్రిశంకుడు; అనన్ = అని; పరగెన్ = ప్రసిద్ధుడయ్యెను; అతండు = అతడు.

భావము:

అప్పుడు మాంధాత పెద్దకొడుకు అంబరీషుని తాత యువనాశ్వుడు తన కొడుకుగా కోరి స్వీకరించాడు. అంబరీషునికి యౌవనాశ్వుడు. అతనికి హరితుడు పుట్టిరి. అందుచేతనే అంబరీష యౌవనాశ్వ హరితులు మాంధాత గోత్రానికి ముఖ్యపురుషులు అయ్యారు. మాంధాత రెండవ (2) పుత్రుడు పురుక్కుతుడు అతనిని నాగలోకమునకు తీసుకు వెళ్ళి నాగయువకులు తమ సోదరి నర్మదను ఇచ్చి పెండ్లి చేసారు. పురుక్కుతుడు అక్కడ చాలామంది గంధర్వులను సంహరించి, తన నాగలోకసంచారం మననం చేసేవారికి సర్ప భయం లేకుండేలా వరం పొందాడు. పిమ్మట వెనక్కి తిరిగి వచ్చాడు. ఆ పురుక్కుతునికి త్రసదస్యుడు. త్రసదస్యునికి అనరణ్యుడు. ఆ అనరణ్యునికి హర్యశ్వుడు. హర్యశ్వునికి అరుణుడు. అరుణునికి త్రిబంధనుడు. త్రిబంధనునికి సత్యవ్రతుడు. పుట్టారు. ఆ సత్యవ్రతుడే త్రిశంకుడు అని ప్రసిద్ధుడయ్యేడు అతడు.

నవమ స్కంధము : హరిశ్చంద్రుని వృత్తాంతము

9-192-సీ.

గురుశాపవశమునఁ గూలి చండాలుడై-

యనఘాత్ముఁ గౌశికు నాశ్రయించి;

యతని లావున దివిజాలయంబున కేగ-

మన్నింప కమరులు మరలఁ ద్రోయఁ;

దల క్రిందుగాఁ బడి దైన్యంబుతో రాఁగ-

గౌశికుఁ డెప్పటి మునత మెఱసి

నిలిపె నాకసమున; నేఁడు నున్నాడు త్రి-

శంకుఁ; డాతఁడు హరిశ్చంద్రుఁ గనియె;

నా హరిశ్చంద్రుఁ గౌశికుఁ డర్థిఁ జేరి
 యాగదక్షిణామిషమున నఖిలధనముఁ
 కొల్లగొని మీదఁ గులహీనుఁ గొలువఁ బెట్ట;
 బొంక కలజడిఁ బొందె నా భూవరుండు.

టీకా:

గురు = గురువుయొక్క; శాప = శాపమునకు; వశమునన్ = గురగుటవలన; కూలి = కుంగిపోయి;
 చండాలుడు = నీచపుట్టుకవాడు, మాలవాడు; ఐ = అయ్య; అనఘాత్మున్ = పుణ్యాత్ముని; కౌశికున్ =
 విశ్వామిత్రుని {కౌశికుడు - కుశికుని మనుమడు, విశ్వామిత్రుడు}; ఆశ్రయించి = చేరి; అతని = అతని;
 లావునన్ = శక్తివలన; దివిజాలయమున్ = స్వర్గమున; కున్ = కు; ఏగన్ = వెళ్ళగా; మన్నింపక =
 అంగీకరింపకుండ; అమరులు = దేవతలు; మరలన్ = వెనక్కు; త్రోయన్ = తోసివేయగా;
 తలక్రిందుగాన్ = తలకిందులుగా; పడి = పడిపోయి; దైన్యంబు = దీనత్వము; తోన్ = తోటి; రాగన్ =
 వస్తుండగా; కౌశికుడు = విశ్వామిత్రుడు; ఎప్పటి = తనకుసామాన్యమైన; ఘనతన్ = గొప్పదనముతో;
 మెరిసి = అతిశయించి; నిలిపెన్ = ఆపెను; ఆకసమునన్ = ఆకాశమునందు; నేడున్ = ఇప్పటికిని;
 ఉన్నాడు = ఉన్నాడు; త్రిశంకుడు = త్రిశంకుడు {త్రిశంకుడు - 1తండ్రికి బాధకలిగెడి కార్యము
 చేయుటచేతను 2గురుధేనువును వధించుట చేతను 3అప్రోక్షిత మాంసమును భక్షించుట చేతను
 త్రివిధ హృదయ శంకువులుగల ఇతనికి ఈ పేరు వసిష్ఠునిచే పేరుపెట్టబడెను}; ఆతడు = అతను;
 హరిశ్చంద్రున్ = హరిశ్చంద్రుని; కనియెన్ = పొందెను; ఆ = ఆ.
 హరిశ్చంద్రున్ = హరిశ్చంద్రుని; కౌశికుడు = విశ్వామిత్రుడు; అర్థిన్ = దానమునకు; చేరి = దగ్గరకు
 వెళ్ళి; యాగ = యాగమునకైన; దక్షిణ = దక్షిణ యనెడి; మిషన్ = వంకతో; అఖిల = సమస్తమైన;
 ధనమున్ = సంపదలను; కొల్లగొని = కొల్లగొట్టి; మీదన్ = ఆపైన; కులహీను =
 తక్కువకులమువానివద్ద; కొలువు = సేవకవృత్తిని; పెట్టన్ = పెట్టగా; బొంకక = అబద్ధమాడకుండ;
 అలజడి = ఇబ్బందులను; పొందెన్ = పొందెను; ఆ = ఆ; భూవరుండు = రాజు.

భావము:

సత్యవ్రతుడు గురుశాపానికి గురై చండాలుడు అయ్యాడు. పుణ్యాత్ముడైన విశ్వామిత్ర మహర్షిని ఆశ్రయించి, అతని శక్తివలన స్వర్గానికి వెళ్ళగా, దేవతలు అంగీకరించక వెనక్కి తోసేసారు. సత్యవ్రతుడు దయనీయంగా తలక్రిందులుగా పడిపోసాగాడు. విశ్వామిత్రుడు తన తపోశక్తిని వాడి అతనిని ఆకాశంలో ఆపాడు. ఇప్పటికీ అతను త్రిశంకుడు అనబడుతూ అలా తలక్రిందులుగా ఆకాశంలో ఉన్నాడు. త్రిశంకుడికి హరిశ్చంద్రుడు పుట్టాడు. విశ్వామిత్రుడు ఆ హరిశ్చంద్రుని దగ్గరకు వెళ్ళి యాగానికి దక్షిణ అనె వంకతో అతని సమస్త సంపదలను దానం రూపంలో కొల్లగొట్టాడు. ఇంకా ఆపైన నీచకులస్థుడివద్ద సేవకుడిగా చేసాడు. అయినా హరిశ్చంద్రుడు అబద్ధమాడకుండ ఎంత కష్టాన్ని అయినా భరించాడు.

9-193-వ.

ఇట్లు విశ్వామిత్రుండు హరిశ్చంద్రు నెగులపఱచుట విని వసిష్ఠుండు విశ్వామిత్రునిఁ గృధ్రమ్మవు గమ్మని శపించె; విశ్వామిత్రుండును వసిష్ఠుని బకంబవు గమ్మని శపించె; పక్షిరూపు లయ్యును వైరంబు మానక యయ్యిరువురును యుద్ధంబు చేసి రంత హరిశ్చంద్రుండు పుత్రులు లేక నారదు నుపదేశంబున వరుణోపాసనంబు నతి భక్తితోఁ జేయ నా వరుణుండు ప్రత్యతక్షంబైన నతనిక మ్రొక్కి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విశ్వామిత్రుండు = విశ్వామిత్రుడు; హరిశ్చంద్రున్ = హరిశ్చంద్రుని; నెగులు = బాధ; పఱచుట = పెట్టుట; విని = విని; వసిష్ఠుండు = వసిష్ఠుడు; విశ్వామిత్రునిన్ = విశ్వామిత్రుని; గృధ్రవున్ = గ్రద్ధవు; కమ్ము = ఐపోవుము; అని = అని; శపించెన్ = శాపమిచ్చెను; విశ్వామిత్రుండునున్ = విశ్వామిత్రుడు; వసిష్ఠుని = వసిష్ఠుని; బకంబవు = కొంగవు; కమ్ము = ఐపోవుము; అని = అని; శపించెన్ = శాపమిచ్చెను; పక్షి = పక్షిగా; రూపులు = స్వరూపముపొందినవారు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; వైరంబున్ = శత్రుత్వమును; మానక = వదలక; ఆ = ఆ; ఇరువురును = ఇద్దరు; యుద్ధంబున్ = యుద్ధము; చేసిరి = చేసిరి; అంతన్ = అంతట; హరిశ్చంద్రుండు = హరిశ్చంద్రుడు; పుత్రులు = కొడుకులు; లేక = కలుగపోవుటచేత;

నారదున్ = నారదుని; ఉపదేశంబునన్ = సలహాప్రకారము; వరుణ = వరుణదేవుని;
ఉపాసనంబున్ = పూజను; అతి = మిక్కిలి; భక్తి = భక్తి; తోన్ = తోటి; చేయన్ = ఆచరించగా; ఆ = ఆ;
వరుణుండు = వరుణదేవుడు; ప్రత్యక్షంబు = ప్రత్యక్షము; ఐనన్ = కాగా; అతనికి = అతనికి; మ్రొక్కి =
నమస్కరించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ మాదిరిగా విశ్వామిత్రుడు హరిశ్చంద్రుడిని బాధ పెట్టుట విని వసిష్ఠుడు విశ్వామిత్రుని గ్రద్దవు
ఐపోమని శాపమిచ్చాడు. విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠుని కొంగవు ఐపోమని శాపమిచ్చాడు. పక్షులుగా
అయినా శత్రుత్వమును వదలక ఆ ఇద్దరు యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నారు. అంతట హరిశ్చంద్రుడు
కొడుకులు కలుగక నారదుని సలహాప్రకారం వరుణదేవుని పూజించాడు. వరుణదేవుడు
ప్రత్యక్షము కాగా నమస్కరించి ఈ విధముగ పలికాడు.

9-194-ఆ.

"వరుణదేవ! నాకు వరవీరగుణముల
కొడుకు పుట్టినేని కొడుకుఁ బట్టి
పశువుఁ జేసి నీవు పరిణమింపఁగ వేల్తుఁ
గొడుకు నీఁ గదయ్య కొసరు లేక."

టీకా:

వరుణదేవ = ఓ వరుణదేవుడా; నా = నా; కున్ = కు; వర = గొప్ప; వీర = వీరుని; గుణముల =
లక్షణములుకలగిన; కొడుకున్ = పుత్రుడు; పుట్టెను = జన్మించినట్లు; ఏని = అయితే; కొడుకున్ =
పుత్రుని; పట్టి = తప్పక; పశువున్ = బలిపశువునుగా; చేసి = చేసి; నీవు = నీవు; పరిణమింపగన్ =
సంతోషించునట్లుగ; వేల్తున్ = బలిచ్చెదను; కొడుకున్ = పుత్రుని; ఈగద = ఇమ్ము; అయ్య =
నాయనా; కొసరు = వెలితి; లేక = లేకుండగ.

భావము:

“ఓ వరుణదేవా! నాకు గొప్ప వీరుడు జన్మించేలా వరం ఇమ్ము. ఆ పుత్రుని తప్పక నీకు బలిస్తాను.
పుత్రుడు పుట్టేలా అనుగ్రహించు.”

9-195-వ.

అని పలికినం గుమారుండు కలిగెడు మని వరంబిచ్చి వరుణుండు చనియె; నంత
హరిశ్చంద్రునకు వరుణప్రసాదంబున రోహితుడను కుమారుండు జన్మించె; వరుణుండును
హరిశ్చంద్రకుమారు నుద్దేశించి.

టీకా:

అని = అని; పలికినన్ = అడుగగా; కుమారుండు = పుత్రుడు; కలిగెడుము = కలుగుగాక; అని = అని;
వరంబున్ = వరమును; ఇచ్చి = ఇచ్చి; వరుణుండు = వరుణదేవుడు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను;
అంతన్ = అప్పుడు; హరిశ్చంద్రున్ = హరిశ్చంద్రుని; కున్ = కి; వరుణ = వరుణుని; ప్రసాదంబునన్ =
అనుగ్రహమువలన; రోహితుడు = రోహితుడు; అను = అనెడి; కుమారుండు = పుత్రుడు; జన్మించె =
పుట్టెను; వరుణుండును = వరుణుడు; హరిశ్చంద్ర = హరిశ్చంద్రుని; కుమారున్ = పుత్రుని; ఉద్దేశించి
= ఘురించి;

భావము:

అని అడుగగా పుత్రుడు కలిగేలా వరుణదేవుడు వరం ఇచ్చాడు. అప్పుడు హరిశ్చంద్రునికి
వరుణుని అనుగ్రహంవలన రోహితుడు అని పుత్రుడు పుట్టాడు. హరిశ్చంద్రుని పుత్రుని గురించి
వరుణుడు...

9-196-నీ.

పురిటిలోపల వచ్చి పుత్రు వేలుపు మన్న-

బురుడు బోయినగాని పొసంగ దనియె;

బలురాకమును వచ్చి బాలు వేలుపు మన్న-

బండ్లు లేకుండ నభ్రావ్యుఁ డనియెఁ;
బండ్లు రాఁజూచి డింభకుని వేలుపు మన్నఁ-
బడి పండ్లురామి నభ్రావ్యుఁ డనియె;
బడిపండ్లు పొడమినఁ గొడుకు వేలుపు మన్నఁ-
బోరుల కొదవక పోల దనియెఁ;

9-196.1-ఆ.

దొడరి యిట్టు గొడుకుతోడి మోహంబునఁ
బ్రొద్దు గడుపుచుండె భూవరుండు
దండ్రీ తలఁపుకొలఁది దనలోనఁ జింతించి
యింట నుండ కడవి క్షేగెఁ గొడుకు.

టీకా:

పురిటి = పురిటిసుద్ధికి; లోపల = ముందు; వచ్చి = వచ్చి; పుత్రున్ = కుమారుని; వేలుపుము =
బలివృద్ధుము; అన్నన్ = అనగా; పురుడు = పురుటుమైల; పోయినన్ = పోతే; కాని = తప్పించి;
పోసగదు = కుదరదు; అనియెన్ = పలికెను; పలు = పళ్ళు; రాక = వచ్చుటకు; మును = ముందు;
వచ్చి = వచ్చి; బాలున్ = పిల్లవానిని; వేలుపుము = బలిమ్ము; అన్నన్ = అనగా; పండ్లు = పళ్ళు,
దంతములు; లేకుండన్ = లేకపోవుటచేత; అభ్రావ్యుండు = తగనివాడు; అనియెన్ = పలికెను;
పండ్లున్ = పళ్ళు; రాన్ = వచ్చుట; చూచి = చూసి; డింభకుని = పిల్లవానిని; వేలుపుము = బలిమ్ము;
అన్నన్ = అనగా; పడిపండ్లు = పడిపళ్ళు; రామిని = రాకపోవుటచేత; అభ్రావ్యుడు = తగనివాడు;
అనియెన్ = అనెను; పడిపండ్లు = దంతములు; పొడమినన్ = వచ్చినతరువాత; కొడుకున్ = పుత్రుని;
వేలుపుము = బలిమ్ము; అన్నన్ = అనగా; పోరులన్ = యుద్ధముల; కున్ = కి; ఒదవక =
ఉపయోగపడకుండగ; పోలదనియెన్ = కుదరదు; అనియెన్ = చెప్పెను; తొడరి = పూని.
ఇట్టు = ఈ విధముగ; కొడుకున్ = పుత్రుని; తోడి = తోటి; మోహంబునన్ = వ్యామోహమువలన;
ప్రొద్దుగడుపుచున్ = సాకులతోరోజులుగడుపుచు; ఉండెన్ = ఉండెను; భూవరుండు = రాజు; తండ్రీ =
తండ్రీయొక్క; తలపు = భావనలోని; కొలదిన్ = లోటును, మేరను; తన = తన; లోనన్ =

మనసునందు; చింతించి = విచారించి; ఇంటన్ = ఇంటిలో; ఉండకన్ = ఉండకుండ; అడవి = అడవి;
కిన్ = కి; ఏగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; కొడుకు = పుత్రుడు.

భావము:

పురిటిసుద్ధికి ముందు వచ్చి కుమారుడిని బలివ్వమని అనగా పురుటిమైల పోతే తప్ప కుదరదు అన్నాడు; పళ్ళు రాడానికి ముందు అడిగితే పళ్ళు, దంతాలు లేకపోవుటచేత తగదు అన్నాడు; పళ్ళు రాగా చూసి అడిగితే పాలపళ్ళు పడి మామూలు పళ్ళు రాకపోవుటచేత తగదు అన్నాడు; దంతాలు వచ్చాకా అడిగితే నా కొడుకు యుద్ధాలు చేసేదాకా కుదరదు అన్నాడు; ఈ మాదిరగా పుత్రుడి మీది వ్యామోహంతో సాకులు చెప్తూ హరిశ్చంద్రుడు రోజులు గడుపుతున్నాడు. తండ్రి భావనలోని లోటు, మేర గ్రహించిన కొడుకు ఇల్లు వదలి అడవికి వెళ్ళిపోయాడు.

9-197-వ.

ఇట్లు వనంబునకుఁ జని శరశరాసన ధరుండయి రోహితుండు తిరుగుచుండి వరుణగ్రస్తుండై హరిశ్చంద్రుండు మహోదరవ్యాధిచేఁ బీడితుండుగా నుండుట విని పురంబునకుం దిరిగిరా గమకింప నిందుండు ముసలి తపసియై వచ్చి నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; శరశరాసన = విల్లంబులు; ధరుండు = ధరించినవాడు; అయి = ఐ; రోహితుండు = రోహితుడు; తిరుగుచుండి = విహరింస్తూ; వరుణ = వరుణుని ప్రభావమునకు; గ్రస్తుండు = లోనైనవాడు; ఐ = అయ్యి; హరిశ్చంద్రుండు = హరిశ్చంద్రుడు; మహోదరవ్యాధి = కడుపుబ్బరింపువ్యాధి; చేన్ = చేత; పీడితుండు = బాధింపబడువాడు; కాన్ = అయ్యి; ఉండుటన్ = ఉండుటను; విని = తెలిసి; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; తిరిగి = మరలి; రాన్ = వచ్చుటకు; గమకింపన్ = బయలుదేరుచుండగా; ఇందుండు = ఇందుడు; ముసలి = ముదుసలి; తపసి = ముని; ఐ = వేషమున; వచ్చి = వచ్చి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా అడవికి వెళ్ళి విల్లంబులు ధరించి విచారంగా తిరుగుతున్న రోహితుడికి, వరుణుని ప్రభావం వలన తండ్రి కడుపు ఉబ్బిరింపుతో బాధపడుతున్నాడు అని తెలిసింది. అతను నగరానికి మరలి వచ్చుటకు బయలుదేరుతుంటే, ఇంద్రుడు ముదుసలి ముని వేషంలో వచ్చి ఇలా చెప్పాడు.

9-198-క.

"పుణ్యభూము లరుగు; పుణ్యతీర్థంబులఁ
రుంకు; పుణ్యజనులఁ గోరి చూడు;
పుణ్యకథలు వినుము భూపాలపుత్రక!
మేలు గలుగునట్టి మేర గలదు."

టీకా:

పుణ్యభూములు = పుణ్యక్షేత్రములు; అరుగు = వెళ్ళుము; పుణ్యతీర్థంబులన్ = పుణ్యతీర్థములందు;
కుంకు = స్నానములుచేయుము; పుణ్యజనులన్ = పుణ్యాత్ములను; కోరి = యత్నించి; చూడు =
దర్శించుము; పుణ్యకథలు = పవిత్రమైనచరిత్రలు; వినుము = ఆరకింపుము; భూపాలపుత్రక =
రాకుమార; మేలున్ = మంచి; కలుగున్ = జరుగును; అట్టి = అటువంటి; మేర = హద్దు; కలదు =
ఉన్నది.

భావము:

"ఓ రాకుమార! పుణ్యక్షేత్రాలు దర్శించు. పుణ్యతీర్థాలలో స్నానాలు చెయ్యి. పుణ్యాత్ములను దర్శించు.
పవిత్ర చరిత్రలు ఆలకించు. మంచి జరుగుతుంది."

9-199-వ.

అని యిట్లు మగిడించినం దిరిగి చని రోహితుం డొక్క యేఁ డవ్వనంబునం దిరిగి క్రమ్మఱఁ
జనుదేర నిండుండు వచ్చి తొంటి యట్ల నివారించె; ఇవ్విధంబున.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఇలా; మగిడించిన = మరలించగా; తిరిగి = మరలి; చని = పోయి; రోహితుండు = రోహితుడు; ఒక్క = ఇంకొక; ఏడు = సంవత్సరము; ఆ = ఆ; వనంబునన్ = అడవిలో; తిరిగి = మసలి; క్రమ్మరిన్ = మరల; చనుదేర = బయలుదేరగా; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; వచ్చి = వచ్చి; తొంటి = ఇంతకు ముందు; అట్లు = వలెనే; నివారించెన్ = ఆపెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

ఇలా ఇంద్రుడు మరలించగా ఆగిన రోహితుడు ఇంకొక సంవత్సరం అడవిలోనే మసలి మరల బయలుదేరాడు. ఇంద్రుడు మళ్ళీ వచ్చి ఇంతకు ముందులాగే ఆపాడు. ఇలా..

9-200-నీ.

ఐదేండ్లు మరలించె నమరేంద్రుఁ డా బాలు-

నాఱవ యేఁటఁ దా నడవినుండి

యింటికి వచ్చుచు నెలమి నజీగర్తు-

మధ్యమ పుత్రు సన్మాన్యచరితు

ఘను శునశ్శేపునిఁ గొని యాగపశువుగ-

నా హరిశ్చంద్రున క్షాతఁ డిచ్చెఁ;

బురుషమేధము చేసి భూపాల వర్యుఁడు-

వరుణాది నిఖిల దేవతలఁ దనిపె

9-200.1-తే.

హోత కౌశికుఁ డధ్వర్యుఁ డొనర భృగువు;

బ్రహ్మ జమదగ్ని; సామంబు పాడువాడు

ముని వసిష్ఠుఁ డా మఖమున ముదముఁ బొంది

కనకరథ మిచ్చె నింద్రుఁ డా మనుజపతికి.

టీకా:

ఐదు = ఐదు (5); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; మరలించెన్ = వెనుకకుపంపెను; అమరేంద్రుండు = దేవేంద్రుడు; ఆ = ఆ; బాలున్ = పిల్లవానిని; ఆఱవ = ఆరవ (6); ఏటన్ = సంవత్సరమున; తాన్ = అతను; అడవి = అడవి; నుండి = నుండి; యింటి = ఇంటి; కిన్ = కి; వచ్చుచున్ = వస్తూ; ఎలమిన్ = తెలవిగా; అజీగర్తు = అజీగర్తుని; మధ్యమ = నడిమి; పుత్రున్ = కొడుకును; సత్ = మంచి; మాన్య = గౌరవప్రదమైన; చరితున్ = వర్తనగలవానిని; ఘనున్ = గొప్పవానిని; శునశ్శేపునిన్ = శునశ్శేపుని; కొని = తీసుకొని; యాగపశువుగ = బలిపశువుగా; ఆ = ఆ; హరిశ్చంద్రున్ = హరిశ్చంద్రున; కున్ = కు; ఆతడు = అతడు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; పురుషమేధము = నరబలి; చేసి = ఇచ్చి; భూపాల = రాజులలో; వర్యుడు = శ్రేష్ఠుడు; వరుణ = వరుణుడు; ఆది = మున్నగు; నిఖిల = సమస్తమైన; దేవతలన్ = దేవతలను; తనిపె = తృప్తిపరచెను.

హోత = హోత; కౌశికుడున్ = విశ్వామిత్రుడు; అధ్వర్యుడున్ = అధ్వర్యుడు; ఒనరన్ = చక్కగ; భృగువు = భృగువు; బ్రహ్మ = ఋత్విక్కుడు; జమదగ్ని = జమదగ్ని; సామంబు = సామవేదమును; పాడు = గానంచేయు; వాడు = వాడు; ముని = ఋషి; వసిష్ఠుడు = వసిష్ఠుడు; ఆ = ఆ; మఖమునన్ = యజ్ఞమునందు; ముదము = సంతోషము; పొంది = పొంది; కనక = బంగారు; రథమున్ = రథమును; ఇచ్చెన్ = ప్రసాదించెను; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; ఆ = ఆ; మనుజపతి = రాజున {మనుజపతి - మానవులకుప్రభువు, రాజు}; కిన్ = కు.

భావము:

ఐదు (5) ఏళ్ళపాటు ఇంద్రుడు ఆ పిల్లవాడిని ఆపాడు. ఆరవ (6) ఏట రోహితుడు అడవి నుండి ఇంటికి వస్తూ దారిలో అజీగర్తుని నడిమి కొడుకును చక్కటి వర్తన కలవాడు ఐన శునశ్శేపుడిని చూసాడు. రోహితుడు తెలవిగా ఆ శునశ్శేపుని తీసుకు వచ్చి, హరిశ్చంద్రుడికి బలిపశువుగా ఇచ్చాడు. ఆయన నరబలి ఇచ్చి వరుణాది సకల దేవతలను తృప్తిపరచాడు. ఆ యాగానికి హోత విశ్వామిత్రుడు; అధ్వర్యుడు భృగువు; ఋత్విక్కుడు జమదగ్ని; సామవేదం గానంచేసే వాడు వసిష్ఠుడు; ఇంద్రుడు ఆ రాజు యజ్ఞానికి సంతోషించి బంగారు రథం ప్రసాదించాడు.

శునశ్శేపుని ప్రభావంబు వెనుక వివరించెద; నంత భార్యాసహితుం డైన హరిశ్చంద్రు వలనం
 బ్రీతుండై విశ్వామిత్రుండు నిరస్తదోషుం డైన యతనికి ముఖ్యజ్ఞానంబు గృహ జేసిన మనం
 బన్నమయంబు గావున, మనంబున నన్నరూపి యైన పృథివి నెఱంగి, పృథివిని జలంబువలన
 నడంచి, జలంబుఁ దేజంబువలన నింకించి, తేజంబు వాయువు వలనం జేరిచి, వాయువు
 నాకాశంబునం గలిపి, యాకాశంబుఁ దామసాహంకారంబునందు లయంబు చేసి,
 యహంకారత్రయంబు మహత్తత్త్వంబునందు డిందించి, పరతత్త్వంబునకు లోకంబులు సృజించెద
 నను తలంపైన మహత్తత్త్వంబు నందు విషయాకారంబు నివర్తించి, విషయవర్జితంబైన
 మహత్తత్త్వంబును బరతత్త్వంబుగా నెఱుంగుచు నయ్యెఱుకవలన సంసారహేతువైన ప్రకృతిని
 భస్మంబు చేసి, యయ్యెఱుకను నిర్వాణసుఖపారవశ్యంబునం బరిహరించి, సకలబంధవిముక్తుండై
 హరిశ్చంద్రుం డవాఙ్మానస గోచరంబయిన నిజరూపంబుతో వెలుంగుచుండె; నతని కుమారునకు
 రోహితునకు హరితుండు పుట్టి; హరితునకుఁ జంపనామ ధేయుఁడు జనియించె; నతండు దనపేర
 జంపానగరంబు నిర్మించె; నా చంపునికి సుదేవుండు, సుదేవునికి విజయుండు, విజయునకు
 రురుకుండు, రురుకునకు వృకుండు, వృకునకు బాహుకుండు జనియించి; రండు బాహుకుండు

టీకా:

శునశ్శేపుని = శునశ్శేపుని; ప్రభావంబున్ = మహిమను; వెనుకన్ = తరువాత; వివరించెదన్ =
 తెలిపెదను; అంతన్ = అప్పుడు; భార్యా = భార్యతో; సహితుండు = కూడ ఉన్నవాడు; ఐన = అయిన;
 హరిశ్చంద్రున్ = హరిశ్చంద్రుని; వలనన్ = వలన; బ్రీతుండు = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 విశ్వామిత్రుండు = విశ్వామిత్రుడు; నిరస్త = విడిచిన; దోషుండు = దోషములుగలవాడు; ఐన =
 అయినట్టి; అతని = అతని; కిన్ = కి; ముఖ్య = పరమ; జ్ఞానంబున్ = విద్యను; కృపచేసినన్ =
 దయతోఇవ్వగా; మనంబున్ = మనస్సు; అన్నమయంబున్ = అన్నస్వరూపము; కావునన్ = కనుక;
 మనంబునన్ = మనసునందు; అన్న = ఆహారమును; రూపి = రూపించునది; ఐన = అయిన;
 పృథివిన్ = భూమిని; ఎఱింగి = తెలిసికొని; పృథివినిన్ = భూమిని; జలంబున్ = నీటి; వలనన్ =
 అందు; అడంచి = కలిపి; జలంబున్ = నీటిని; తేజంబున్ = తేజస్సు; వలనన్ = అందు; ఇంకించి =
 లీనముచేసి; తేజంబున్ = తేజస్సును; వాయువు = వాయువు; వలనన్ = అందు; చేరిచి = చేర్చి;
 వాయువున్ = వాయువును; ఆకాశంబునన్ = ఆకాశమునందు; కలిపి = లయంజేసి; ఆకాశంబున్ =
 ఆకాశమును; తామసాహంకారంబు = తామసాహంకారము; అందున్ = లో; లయంబున్ =

కలిసిపోవునట్లు; చేసి = చేసి; అహంకార = అహంకారములు; త్రయంబున్ = మూటిని;
 మహత్తత్త్వంబునన్ = మహత్తత్త్వమునందు; డిందించి = విలీనముచేసి; పరతత్త్వంబున్ =
 పరతత్త్వమున; కున్ = కు; లోకంబున్ = లోకములను; సృజించెదను = సృష్టించెదను; అను = అనెడి;
 తలంపు = భావము; ఐన = అయినట్టి; మహత్తత్త్వంబునన్ = మహత్తత్త్వము; అందున్ = అందు;
 విషయాకారంబున్ = ఇంద్రియార్థములను; నివర్తించి = తొలగించి; విషయ =
 ఇంద్రియార్థమునందు; వర్జితంబు = విడువబడినది; ఐన = అయినట్టి; మహత్తత్త్వంబునన్ =
 మహత్తత్త్వమును; పరతత్త్వంబున్ = పరతత్త్వము; కాన్ = అయినట్లు; ఎఱుంగుచున్ = తెలియుచు;
 ఆ = ఆ; ఎఱుక = తెలివిడి, జ్ఞానము; వలనన్ = వలన; సంసార = సంసారమునపడుటకు; హేతువు
 = కారణభూతము; ఐన = అయినట్టి; ప్రకృతిని = ప్రకృతిని; భస్మంబు = బూడిద; చేసి = చేసి; ఆ = ఆ;
 ఎఱుగను = తెలివిడిని, జ్ఞానమును; నిర్వాణ = ముక్తి; సుఖ = సౌఖ్యపు; పారవశ్యంబునన్ =
 పరవశముతో; పరిహరించి = తొలగించి; సకల = సమస్తమైన; బంధ = బంధనములనుండి;
 విముక్తుండు = విడివడినవాడు; ఐ = అయ్యి; హరిశ్చంద్రుండు = హరిశ్చంద్రుడు; అవాఙ్మానస =
 వాక్కు మనసులకతీతమై; గోచరంబు = తెలిసెడిది; అయిన = ఐన; నిజ = ఆత్మ; రూపంబున్న =
 స్వరూపము; తోన్ = తోటి; వెలుంగుచున్ = ప్రకాశించుచు; ఉండెన్ = ఉండెను; అతని = అతని;
 కుమారున్ = పుత్రుని; కున్ = కి; రోహితున్ = రోహితుని; కున్ = కి; హరితుండు = హరితుడు; పుట్టెన్
 = జన్మించెను; హరితున్ = హరితున; కున్ = కు; చంప = చంపుడు అనెడి; నామధేయుండు =
 పేరుగలవాడు; జనియించెన్ = పుట్టెను; అతండు = అతడు; తన = తనయొక్క; పేరన్ = పేరుతో;
 చంపా = చంపా యనెడి; నగరంబున్ = నగరమును; నిర్మించెన్ = కట్టించెను; ఆ = ఆ; చంపుని =
 చంపుని; కిన్ = కి; సుదేవుండున్ = సుదేవుడు; సుదేవుని = సుదేవుని; కిన్ = కి; విజయుండు =
 విజయుడు; విజయున్ = విజయుని; కున్ = కు; రురుకుండు = రురుకుడు; రురుకున్ = రురుకుని;
 కున్ = కి; వృకుండున్ = వృకుండును; వృకున్ = వృకున; కున్ = కు; బాహుకుండు = బాహుకుడు;
 జనియించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; బాహుకుండు = బాహుకుడు.

భావము:

ఆ శునశ్శేపుడి మహిమను తరువాత చెప్తాను. ఆ యాగానికి సంతోషించిన విశ్వామిత్రుడు
 దయతో అప్పుడు దోషరహితుడు అయిన హరిశ్చంద్రుడికి అతని భార్యకి ముఖ్యజ్ఞానాన్ని
 ఇచ్చాడు. అంత హరిశ్చంద్రుడు మనస్సు అన్న స్వరూపము కనుక, అన్నరూపి అయిన భూమిని

తెలుసుకున్నాడు. భూమిని నీటి అందు కలిపి, నీటిని తేజస్సు అందు లీనంచేసి, తేజస్సును వాయువు అందు చేర్చి, వాయువును ఆకాశమునందు లయంజేసి, ఆకాశాన్ని తామసాహంకారంలో కలిపాడు. అహంకారాలు మూటిని మహత్తత్వమునందు విలీనముచేసి, పరతత్వంబునకు లోకాలను సృష్టించెదను అను భావమైన మహత్తత్వములో ఇంద్రియార్థాలను తొలగించాడు. అవి తొలగిపోగా మహత్తత్వమును పరతత్వముగా తెలుసుకున్నాడు. ఆ తెలివిడి వలన సంసారానికి కారణభూతం అయిన ప్రకృతిని బూడిద చేసాడు. ఆ తెలివిడిని ముక్తి సౌఖ్యం పొందిన పరవశంతో తొలగించి, సకల బంధాలనుండి విడివడ్డాడు. అంత హరిశ్చంద్రుడు వాక్కు, మనసులు అతీతమైన ఆత్మ స్వరూపంతో ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాడు. అతని పుత్రుడు రోహితునికి హరితుడు జన్మించాడు. హరితునకు చంపుడు పుట్టాడు. అతడు తన పేరుతో చంపానగరము నిర్మించాడు. ఆ చంపునికి సుదేవుడు, సుదేవునికి విజయుడు, విజయునికి రురుకుడు, రురుకునికి వృకుడు, వృకునకు బాహుకుడు పుట్టారు. వారిలో బాహుకుడు అను...

నవమ స్కంధము : సగరుని కథ

9-202-సీ.

దండించి పగవారు దనభూమిఁ జేకొన్న-

నంగనలును దాను నడవి కేఁగి

యడవిలో ముసలియై యాతఁడు చచ్చిన-

నాతని భార్య దా ననుగమింపఁ

గదియుచో నా స్త్రీకి గర్భంబు గలుగుట-

యోర్వమునీశ్వరుఁ డాత్మ నెఱిఁగి

వారించె; నంత నవన్వనజాక్షి సవతులు-

చూలు నిండారినఁ జాడఁ జాల

9-202.1-తే.

కర్ణి నన్నంబు గుడుచుచో నందుఁ గలిపి

విషము పెట్టిరి; పెట్టిన విరిసి పడక

గరముతోఁ గూడ సగరుండు ఘనుఁడు పుట్టి

వరయశస్సూర్తితోఁ జక్రవర్తి యయ్యె.

టీకా:

దండించి = ఓడించి; పగవారు = శత్రువులు; తన = తనయొక్క; భూమిన్ = రాజ్యమును; చేకొన్నన్ = తీసుకొనగా; అంగనులునున్ = స్త్రీజనములు; తానున్ = తను; అడవి = అడవి; కిన్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; అడవి = అడవి; లోన్ = అందు; ముసలి = ముదుసలి; ఐ = అయ్యి; ఆతడున్ = అతడు; చచ్చినన్ = చనిపోగా; ఆతని = అతనియొక్క; భార్య = రాణి; తాన్ = తను; అనుగమింపన్ = సహగమనముచేయ; కదియుచోన్ = సిద్ధపడుతుండగా; ఆ = ఆ; స్త్రీ = పడతి; కిన్ = కి; గర్భముగలుగుట = కడుపుతోనుండుట; జెర్వు = జెర్వుడు యనెడి; ముని = మునులలో; ఈశ్వరుడు = గొప్పవాడు; ఆత్మన్ = మనసులో; ఎఱిగి = తెలియుటచేత; వారించెన్ = ఆపెను; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; వనజాక్షి = సుందరి (వనజాక్షి - వనజ (పద్మముల) వంటి అక్షి (కన్నులు గలమె), అందగత్తె); సవతులు = సపత్నులు; చూలునిండారినన్ = నవమాసములునిండగా; చూడజాలక = చూడలేక; అర్థిన్ = కావాలని; అన్నంబున్ = భోజనము; కుడుచుచోన్ = తినేటప్పుడు; అందున్ = దానిలో; కలిపి = కలిపేసి, చేర్చి.

విషమున్ = విషమును; పెట్టిరి = పెట్టిరి; పెట్టినన్ = అలా పెట్టినప్పటికి; విరిసి = విచ్చిన్నమై; పడకన్ = జారిపోక; గరము = విషము; తోగూడ = తోపాటు; సగరుండు = సగరుడు (సగరుడు - విషముతోపాటు పుట్టినవాడు); ఘనుడు = గొప్పవాడు; పుట్టి = పుట్టి; వర = గొప్ప; యశస్ = కీర్తి; స్సూర్తితో = వహించి; చక్రవర్తి = సార్వభౌముడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

వృకుని కొడుకుని శత్రువులు ఓడించి రాజ్యం తీసేసుకున్నారు. అతను తన స్త్రీలతో అడవికి వెళ్ళి, ముదుసలి అయ్యి చనిపోయాడు. అతని రాణి సహగమనము చేయబోగా, ఆమె కడుపుతో ఉందని తెలిసిన ముని జెర్వుడు ఆ ప్రయత్నం ఆపాడు. ఆ సుందరికి నవమాసములు నిండగా అసూయతో చూడలేని సపత్నులు, కావాలని విషాన్నం పెట్టారు. అలా విషం పెట్టినా గర్భం జారిపోలేదు. విషంతోపాటు సగరుడు పుట్టి, గొప్ప కీర్తి వహించి సార్వభౌముడు అయ్యాడు.

9-203-శా.

చండస్ఫూర్తి నతండు తండ్రిపగకై సంగ్రామరంగంబులం
జెండెన్ హైహయబర్బరాదుల; వధిం చెం దాళజంఘాదులన్;
ముండిభూతులుగా నిరంబరులుగా మూర్తుల్ సబీభత్సలై
యుండంజేసి, నిజారులన్ సగరనామోర్వివిభుం డల్పుడే.

టీకా:

చండ = తీవ్రత; స్ఫూర్తిన్ = విజృంభణముతో; తండ్రి = తండ్రియొక్క; పగ = పగతీర్చుట; కై = కోసము;
సంగ్రామ = యుద్ధ; రంగంబులన్ = రంగములందు; చెండెన్ = చెండాడెను; హైహయ =
హైహయులు; బర్బర = బర్బరులు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; వధించెన్ = సంహరించెను;
తాళజంఘ = తాళజంఘుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; ముండిభూతులు =
గుండుగీయబడినవారు; కాన్ = అగునట్లు; నిరంబరులు = వివస్త్రులు; కాన్ = అగునట్లు; మూర్తుల్ =
స్వరూపాలు; సబీభత్సలు = రోతకలిగించెడివి; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండునట్లు; చేసెన్ = చేసెను;
నిజ = తన; అరులన్ = శత్రువులను; సగర = సగరుడు అనెడి; నామ = పేరు కలిగిన; ఉర్వివిభుండు
= రాజు {ఉర్వివిభుడు - ఉర్వి (భూమికి) ప్రభువు, రాజు}; అల్పుడే = తక్కువవాడా, కాదు.

భావము:

ఆ సగరుడు తండ్రి పగతీర్చుట కోసం తీవ్రంగా యుద్ధాలు చేసి, హైహయులు, బర్బరులు
మున్నగువారిని సంహరించాడు. తాళజంఘాదులను గుండుగీయించి, వివస్త్రులను చేయించి,
వారిని కురూపులుగా చేసాడు. ఆ మహారాజు బహు గొప్పవాడు.

9-204-క.

ఖగరాజరుచులు గల యిల
ప్రగరాజుల నడచి యేలె బ్రాహ్మశక్తిన్
నగరాజధీరు శూరున్
సగరున్ హతవిమతనగరుఁ జను వినుతింపన్.

టీకా:

ఖగ = సూర్యుని; రాజ = చంద్రుని; రుచులు = కాంతులు; కల = ప్రసరించెడి; ఇలన్ = భూమంతటిని;
పగ = శత్రు; రాజులన్ = రాజులను; అడచి = అణచేసి; ఏలెన్ = పాలించెను; బాహా = భుజ; శక్తిన్ =
బలముతో; నగరాజ = మేరుపర్వతమంత; ధీరున్ = ధైర్యముగలవాని; శూరున్ =
శూరత్వముగలవాని; సగరున్ = సగరుని; హత = మట్టుపెట్టిన; విమత = శత్రు; నగరున్ =
నగరములు కలవానిని; చనున్ = తగినది; వినుతింపన్ = కీర్తించుట.

భావము:

శత్రు రాజులను అందరిని అణచి, సూర్య చంద్రులు ప్రకాశించే భూమండలం అంతా పాలించాడు.
గొప్ప భుజబలం, మేరుపర్వత మంత ధైర్యం, శూరత్వం కలిగి శత్రు నగరాలను మట్టుపెట్టిన ఆ
సగరుడు కీర్తించ తగ్గవాడు.

9-205-నీ.

జైర్వుండు చెప్పంగ నమర వేదాత్మకు-

హరి నీశు నమృతు నంతగుగూర్చి

వాజిమేధంబులు వసుధేశ్వరుడు చేసె-

నందొక్క మఖమున హయము విడువ

నగభేది గొనిపోయి నాగలోకంబునఁ-

గపిలుని చేరువఁ గట్టి తొలఁగెఁ;

నంత గుఱ్ఱముఁ గాన కారాజు దన పుత్ర-

నివహంబు దిశలకు నెమకఁ బంప

9-205.1-తే.

వారు నిల యేడు దీవుల వరుస వెదకి

మఖతురంగంబు లేకున్న ముగిడి రాక

ప్రాభవంబున దోర్లండబలము మెఱసి

గ్రొచ్చి కోరాడి త్రవ్విరి కుతల మెల్ల.

టీకా:

ఔర్వుండు = ఔర్వుడు; చెప్పంగన్ = సలహాప్రకారము; అమరన్ = చక్కగా; వేదాత్మకున్ = విష్ణుమూర్తిని {వేదాత్మకుడు - వేదస్వరూపుడు, విష్ణువు}; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; ఈశున్ = విష్ణుమూర్తిని; అమృతున్ = విష్ణుమూర్తిని {అమృతుడు - అమృతమువంటివాడు, విష్ణువు}; అనంతున్ = విష్ణుమూర్తిని {అనంతుడు - అంతములేనివాడు, విష్ణువు}; గూర్చి = గురించి; వాజిమేధంబులున్ = అశ్వమేధయాగములు; వసుధేశ్వరుడు = రాజు {వసుధేశ్వరుడు - వసుధ (భూమి)కి ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), రాజు}; చేసినన్ = ఆచరింపగా; అందున్ = వానిలో; ఒక్క = ఒకానొక; మఖంబున్ = యజ్ఞమునందు; హయమున్ = అశ్వమును; విడువన్ = వదలగా; నగభేది = ఇంద్రుడు {నగభేది - పర్వతాల గర్వమణచినవాడు, ఇంద్రుడు}; కొనిపోయి = తీసుకెళ్ళి; నాగలోకంబునన్ = పాతాళలోకమునందు; కపిలుని = కపిలుడి; చేరువన్ = దగ్గర; కట్టి = కట్టివేసి; తొలగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ = అప్పుడు; గుఱ్ఱము = అశ్వము; కానక = కనబడక; ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; తన = తనయొక్క; పుత్ర = పుత్రుల; నివహంబున్ = సమూహమును; దిశల్ = అన్నిదిక్కుల; కున్ = కు; నెమకన్ = వెదకుటకు; పంపన్ = పంపించగా.

వారు = వారు; ఇలన్ = భూమిపైన; ఏడుదీవులన్ = సప్తదీప్తములందు {సప్తదీప్తములు - 1జంబూ 2ప్లక్ష 3శాల్మలీ 4కుశ 5క్రౌంచ 6శాక 7పుష్కర అనెడి ఏడు దీప్తములు}; వరుసన్ = వరసగా; వెదికి = అన్వేషించి; మఖతురగంబున్ = యాగాశ్వము; లేకున్న = లేకపోవుటచేత; మగిడి = వెనుదిరిగి; రాక = రాకుండగ; ప్రాభవంబునన్ = గొప్పదనము; దోర్లండ = భుజ; బలము = బలము; మెఱసి = అతిశయించునట్లు; గ్రొచ్చి = గునపములతో గ్రొచ్చి; కోరాడి = పారలతో కోరాడి; త్రవ్విరి = తవ్విపోసిరి; కుతలము = భూమండలము; ఎల్లన్ = అంతటిని.

భావము:

ఆ సగర మహారాజు, ఔర్వుడి సలహా ప్రకారం వేదాత్మకుడు, అమృతుడు, అనంతుడు, అయిన విష్ణువును గురించి అనేక అశ్వమేధయాగాలు ఆచరించాడు. వాటిలో ఒక యజ్ఞంలో వదలిన అశ్వాన్ని ఇంద్రుడు తీసుకు వెళ్ళి, పాతాళలోకంలో కపిలుడి దగ్గర కట్టివేసి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు

యాగాశ్వం కనబడక ఆయన తన పుత్రులు అందరిని వెదకటానికి అన్ని దిక్కులకు పంపించాడు. వారు భూలోకంలోని సప్తద్వీపాలూ అన్వేషించినా యాగాశ్వం కనబడలేదు. వెనుదిరిగి రాకుండగ ఆ మహా భుజబల సంపన్నులు గునపాలతో భూమండలం అంత తవ్విపోసారు.

9-206-వ.

ఇట్లు సుమతికొడుకులు నేలంద్రవ్వి పాతాళంబునం దూర్పుముట్టి యున్న నుత్తరభాగంబునం గపిలమునిపొంతనున్న తురగంబుఁ గని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సుమతి = సగరుని భార్య సుమతి; కొడుకులు = పుత్రులు; నేలన్ = భూమిని; తవ్వి = తవ్వి; పాతాళంబునన్ = పాతాళలోకమునందు (తూర్పుముట్టియున్ననుత్తరభాగము - ఈశాన్యము); తూర్పున్ = తూర్పుదిక్కును; ముట్టి = తగిలి; ఉన్నన్ = ఉన్నట్టి; ఉత్తర = ఉత్తరపు; భాగంబునన్ = దిశవైపున; కపిల = కపిలుడు అనెడి; ముని = ఋషి; పొంతన్ = దగ్గర; ఉన్నన్ = ఉన్నట్టి; తురగంబున్ = గుఱ్ఱమును; కని = చూసి.

భావము:

ఇలా భూమిని తవ్వి సుమతి, సగరుని భార్య, పుత్రులు పాతాళలోకంలో ఉత్తర ఈశాన్య భాగంలో తపస్సు చేసుకుంటున్న కపిలమహర్షి దగ్గర ఉన్న గుఱ్ఱాన్ని కనుగొన్నారు.

9-207-చ.

"**ఎఱి**గితి మద్దిరయ్య తడ**వే**టికి? గుఱ్ఱపుదొంగ చిక్కె; నీ
జలభుని బట్టి చంపుఁ; డతి**సా**ధుమునీంద్రుఁడుఁబోలె నేత్రము
లైవక బాకినోరు మెద**లి**ంపక బైసుక పట్టె'నంచు న
య్యవది వేపురున్ నిజక**రా**యుధముల్ జళిపించి డాయుచోన్.

టీకా:

ఎఱిగితిమి = తెలిసికొన్నాము; అద్దిరయ్య = భళి; తడవు = ఆలసించుట; ఏటికి = దేనికి; గుఱ్ఱపు = గుఱ్ఱం; దొంగ = దొంగ; చిక్కెన్ = దొరికెను; ఈ = ఈ; జఱిభుని = రంకులాడును; పట్టి = పట్టుకొని; చంపుడు = సంహరించండి; అతి = మిక్కిలి; సాధు = సజ్జనుడైన; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడున్ = శ్రేష్ఠుని; పోలెన్ = వలె; నేత్రముల్ = కళ్ళు; తెఱవక = తెరవకుండ; బాకి = పెద్ద; నోరు = నోటిని; మెదలింపక = మెదపకుండ; బైసుకన్ = ప్రతిజ్ఞ, పంతము; పట్టెను = పట్టెను; అంచున్ = అనుచు; ఆ = ఆ; అఱువదివేవురున్ = అరవైవేలమంది(60000); నిజ = తమ; కరా = చేతులలోని; ఆయుధముల్ = కత్తులను; జళిపించి = ఆడించి; డాయుచోన్ = దగ్గరౌతుండగ.

భావము:

వారు “భలే భలే గుఱ్ఱం దొంగ దొరికేసాడు. ఇంకా ఆలస్యం చేయడం దేనికి. దొంగను పట్టుకొని సంహరించండి.” అని అనుకున్నారు. వెంటనే ఆ అరవైవేలమంది(60000) తమ చేతులలోని కత్తులు ఆడిస్తూ కదలకుండా మెదలకుండ ఉన్న మిక్కిలి సజ్జనుడైన కపిలముని దగ్గరకు పోతుండగా...

9-208-చ.

కపిలుడు నేత్రముల్ దెఱవగారదమ మేనుల మంట పుట్టి తా
రపగతధైర్యులై పడి యఘాళికతంబున మూఢచిత్తులై
నృపసుతు లందఱున్ ధరణి నీఱయి రా క్షణమంద; సాధులం
దపసులఁ గాసిఁ బెట్టిడి మదస్ఫురితాత్ములు నిల్వనేర్తురే?

టీకా:

కపిలుడు = కపిలుడు; నేత్రముల్ = కన్నులను; తెఱవగాన్ = తెరచుట తోటి; తమ = వారి; మేనులన్ = శరీరములందు; మంట = అగ్ని; పుట్టి = జనించి; తారు = వారు; అపగత = కోల్పోయినట్టి; ధైర్యులు = ధైర్యములుగలవారు; ఐ = అయ్యి; పడి = పడిపోయి; అఘాళి = పాపాల సమూహముల; కతంబునన్ = వలన; మూఢచిత్తులు = మూర్ఖులు; ఐ = అయ్యి; నృపసుతులు = రాకుమారులు; అందఱున్ = అందరు; ధరణిన్ = నేలపై; నీఱయిరి = బూడిదైపోయిరి; ఆ = ఆ; క్షణము = క్షణము;

మంద = లోనే; సాధులన్ = మంచివారిని; తపసులన్ = మునులను; గాసిబెట్టెడి = బాధించెడి; మద = గర్వముతో; స్ఫురిత = విజ్ఞప్తిగెడి; ఆత్ములు = మనసులుగలవారు; నిల్వనేర్తురే = మనగలరా, లేరు.

భావము:

కపిలుడు కన్నులు తెరిచాడు. తత్క్షణం, ఆ మూర్ఖ రాకుమారుల శరీరాలలో చేసిన పాపాల వలన అగ్ని జనించి వారు నేలపై పడిపోయి బూడిదై పోయారు. మంచివారిని, మునులను బాధించి గర్వంతో విజ్ఞప్తిగే వారు మనగల లేరు కదా.

9-209-సీ.

కొందఱు కపిలుని కోపానలంబున-

మైదిరి సగరకుమారు లనుచు

నందు రా ముని శాంతుఁ డానందమయమూర్తి-

తొడరి కోపించునే? దువ్వ నేలఁ

గాక జన్మించునే గగనస్థలంబున?-

నే సాంఖ్యమతమున నిద్ధమతులు

భవసముద్రము వృత్తుప్రదమును లంఘింతు-

రాబుద్ధిఁ జేయు పరాత్మభూతుఁ

9-209.1-తే.

డఖిలబోధకుఁ డతనికి నరసిచూడ

సఖు లమిత్రులు నెవ్వరు? సగరసుతులు

దాము దయచేయు నేరమిఁ దనువులందు

ననలకీలలు పుట్టి నీతైరి గాక.

టీకా:

కొందరు = కొంతమంది; కపిలుని = కపిలునియొక్క; కోప = కోపము యనెడి; అనలంబునన్ = అగ్నియందు; మైదిరి = చచ్చిరి; సగర = సగరుని; కుమారులు = పుత్రులు; అనుచున్ = అంటు;

అందురు = అంటారు; ఆ = ఆ; ముని = ఋషి; శాంతుడు = శాంతస్వభావి; ఆనందమూర్తి = ఆనందస్వరూపి; తొడరి = తడబడి; కోపించునే = కోపముతెచ్చుకొనునా; దువ్వ = ధూళి; నేలన్ = నేలమీద; కాక = తప్పించి; జన్మించునే = పుట్టునా, పుట్టదు; గగనస్థలంబునన్ = ఆకాశమునందు; ఏ = ఎట్టి; సాంఖ్య = సాంఖ్యయోగ; మతమునన్ = మార్గమునందు; ఇద్ధమతులు = వివేకవంతులు; భవ = సముద్రము యనెడి; సముద్రము = సముద్రమును; మృత్యుపదమునున్ = మరణించుటను; లంఘింతురు = దాటెదరు; ఆ = అట్టి; బుద్ధిన్ = విజ్ఞానమును; చేయు = స్థాపించిన; పరాత్మాభూతుడు = పరమాత్మయైనవాడు; అఖిల = సర్వ; బోధకుడు = జ్ఞాని; అతని = అతని; కిన్ = కి; అరసిచూడ = తరచిచూసినచో.

సఖులు = మిత్రులు; అమిత్రులు = శత్రులు; ఎవ్వరు = ఎవరు, లేరు; సగర = సగరుని; సుతులు = పుత్రులు; తాము = వారు; దయచేయు = చేసుకొన్న; నేరమిన్ = తప్పులవల్ల; తనువులన్ = శరీరములు; అందున్ = లో; అనల = అగ్ని; కీలలు = మంటలు; పుట్టి = జనించి; నీతైరి = కాలుపోయిరి; కాక = తప్పకుండ.

భావము:

కొందరు తెలియక కపిలుని కోపాగ్నికి సగరుని పుత్రులు చచ్చారు. ఆ ఋషి శాంతస్వభావి, ఆనందస్వరూపి. ఆయన తడబడి కోపం తెచ్చుకొంటాడా. ధూళి నేలమీద పుడుతుంది తప్ప ఆకాశంలో పుట్టదు కదా. సాంఖ్యయోగం తెలిసిన వివేకవంతులు జననమరణాలనే సంసార సాగరాన్ని దాటుతారు. అట్టి విజ్ఞానాన్ని స్థాపించిన వాడు, పరమాత్మ స్వరూపుడు, సర్వం తెలిసిన వాడు అయిన కపిలునికి మిత్రులు శత్రువులు అంటా ఎవరూ ఉండరు. ఆ సగరుని పుత్రులు వారు చేసుకొన్న తప్పులకు ఫలితంగా వారే కాలిపోయారు.

9-210-వ.

మఱియు సగరుండు గేశిని యందు గన్న పుత్రుం డసమంజసుం డనువాఁడు, సమంజస గుణంబులు లేక పూర్వజన్మంబున యోగీశ్వరుండై యుండి, సంగదోషంబువలన యోగభ్రష్టుండయి సగరునకు జన్మించి, జాతిస్మరజ్ఞానంబు గలిగి లోకంబువారలకుఁ దమ వారలకు నప్రియంబగు వర్తనంబునం దిరుగుచు నొక్కనాఁడు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; సగరుండు = సగరుడు; కేశిని = కేశిని; అందున్ = అందు; కన్న = పుట్టించిన;
పుత్రుండు = కొడుకు; అసమంజసుండు = అసమంజసుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు;
సమంజస = సరియైన; గుణంబులు = గుణములు; లేక = లేకపోవుటచే; పూర్వ = పూర్వపు;
జన్మంబునన్ = పుట్టుకలో; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వరుండు = శ్రేష్ఠుడు; ఐ = అయ్యి; ఉండి =
ఉండి; సంగ = సాంగత్య; దోషంబు = దోషము; వలనన్ = వలన; యోగ = యోగము; భ్రష్టుండు =
చెడిపోయినవాడు; అయి = ఐ; సగరున్ = సగరుని; కున్ = కి; జన్మించి = పుట్టి; జాతిస్మర =
పూర్వజన్మస్మృతి; జ్ఞానంబు = తెలివితేటలు; కలిగి = ఉండి; లోకంబువారల్ = లోకుల; కున్ = కు;
తమ = వారి; వారల్ = వారి; కున్ = కి; అప్రియంబు = నచ్చనివి; అగు = ఐన; వర్తనంబునన్ =
నడవడికతో; తిరుగుచున్ = నడుస్తూ; ఒక్క = ఒకానొక; దినమున = రోజు.

భావము:

పూర్వజన్మలో యోగశ్రేష్ఠుడు దుర్గుణుడు అయి సాంగత్య దోషం వలన యోగం చెడిన జీవుడు,
సగరునికి కేశిని అందు అసమంజసుడు అనే కొడుకుగా పుట్టాడు. అతనికి పూర్వజన్మ స్మృతి
తెలివితేటలు ఉన్నాయి. ఆయన లోకభిన్నమైన నడవడికతో నడుస్తూ ఉండేవాడు. ఒక నాడు....

9-211-చ.

వరుస నయోధ్యలోనఁ గలవారల నాడెడు పిన్నవాండ్ర నా
సరయువులోనఁ వైచి జనసంఘముఁ దండ్రియుఁ దిట్టుచుండ వాఁ
దురుమతిఁ గొన్ని ప్రొద్దులకు యోగబలంబునఁ జేసి బాలురం
దిరిగి పురంబు లోపలికిఁ దెచ్చిన నివ్వెఱఁ గంది రందఱున్.

టీకా:

వరుసన్ = వరసగా; అయోధ్య = అయోధ్య; లోనన్ = అందు; కల = ఉన్నట్టి; వారలన్ = వారిని;
ఆడెడు = ఆడుకొనుచున్న; పిన్నవాండ్రన్ = పిల్లవాళ్ళని; ఆ = ఆ; సరయువు = సరయువునది; లోనన్
= లోనికి; వైచి = పడవేసి; జన = లోకుల; సంఘమున్ = సమూహము; తండ్రియున్ = తండ్రి;

తిట్టుచుండన్ = తిడితుండగ; వాడు = వాడు; ఉరు = గొప్ప; బుద్ధిన్ = తెలివితేటలతో; కొన్ని = కొద్ది;
 ప్రొద్దుల్ = దినముల; కున్ = కు; యోగబలంబునన్ = యోగశక్తి; చేసి = చేత; బాలురన్ = పిల్లలను;
 తిరిగి = వెనక్కి; పురంబు = నగరము; లోపలి = లోని; కిన్ = కి; తెచ్చినన్ = తీసుకురాగా; నివ్వెఱగు =
 ఆశ్చర్యమును; అందిరి = పొందిరి; అందఱున్ = అందరు.

భావము:

అయోధ్యలో ఆడుకుంటున్న పిల్లలను అందరిని అసమంజసుడు సరయునదిలో పడవేసాడు.
 లోకులు, తండ్రి అందరూ తిట్టసాగారు. అందరు. ఆశ్చర్యపోయేలా, మహా జ్ఞాని అయిన ఆయన
 కొన్నాళ్ళ పిమ్మట తన యోగశక్తితో పిల్లలను అందరిని బ్రతికించి వెనక్కి నగరానికి లోనికి తీసుకు
 వచ్చాడు.

9-212-వ.

అయ్యసమంజసుని కొడు కంశుమంతుం డనువాఁడు వినీతుండై తన యొద్దఁ బనులు
 జేయుచుండు నంత; సగరుండమ్మనుమని నంశుమంతు నశ్వంబు వెదకి తెమ్మనిపంచిన నతండు
 దనతండ్రుల చొప్పునం జని, వారలు ద్రవ్విన మహాఖాతంబుచొచ్చి, యందు భస్మరాసులపొంత
 నున్న హయంబుఁ గని, యా సమీపంబు నందున్న కపిలాఖ్యుం డయిన విష్ణుదేవునికి
 దండప్రణామంబు చేసి, యిట్లని స్తుతియించె.

టీకా:

ఆ = ఆ; అసమంజసుని = అసమంజసుని; కొడుకు = పుత్రుడు; అంశుమంతుడు = అంశుమంతుడు;
 అను = అనెడి; వాడు = వాడు; వినీతుండు = ఒద్దికగలవాడు; ఐ = అయ్య; తన = తన; ఒద్దన్ = దగ్గర;
 పనులున్ = పనులను; చేయుచుండున్ = చేస్తుండగ; అంత = అంతట; సగరుండు = సగరుడు; ఆ =
 ఆ; మనుమని = మనవడిని; అంశుమంతున్ = అంశుమంతుని; అశ్వంబున్ = గుఱ్ఱమును; వెదకి =
 అన్వేషించి; తెమ్మ = తీసుకురా; అని = అని; పంచినన్ = పంపించగా; అతండు = అతడు; తన =
 తనయొక్క; తండ్రుల = తండ్రుల; చొప్పునన్ = వలనే; చని = వెళ్ళి; వారలు = వారు; ద్రవ్విన =
 తవ్వినట్టి; మహా = గొప్ప; అఖాతంబున్ = గొయ్యియందు; చొచ్చి = ప్రవేశించి; అందున్ = దానిలో;
 భస్మ = బూడిద; రాసుల = రాసుల; పొంతన్ = దగ్గర; ఉన్న = ఉన్నట్టి; హయంబున్ = గుఱ్ఱమును;

కని = చూసి; ఆ = ఆ; సమీపంబున్ = దగ్గర; అందున్ = లో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కపిల = కపిలుడను;
 ఆఖ్యుండు = పేరుగలవాడు; ఆయిన = ఐన; విష్ణుదేవున్ = విష్ణుమూర్తి; కిన్ = కి;
 దండప్రణామంబున్ = సాష్టాంగనమస్కారములు {దండప్రణామము - దండము (కట్ట)వలె నేలపై
 పడి చేయు నమస్కారము, సాష్టాంగనమస్కారము}; చేసి = చేసి; ఇట్లు = ఇలా; అని = పలికి;
 స్తుతియించెన్ = కీర్తించెను.

భావము:

ఆ అసమంజసుని పుత్రుడు, సగరుడుని మనవడు అంశుమంతుడు మంచి ఒద్దిక గలవాడు. తాత
 దగ్గర పనులను చేస్తుండగా, ఆయన మనవడు అంశుమంతుని గుఱ్ఱాన్ని వెతికి తీసుకురా అని
 పంపించాడు. అతడు తన తండ్రులు తప్పిన ఆ పెద్ద గొయ్యి యందు ప్రవేశించి, దానిలో బూడిద
 రాసుల దగ్గర ఉన్న గుఱ్ఱాన్ని చూసాడు. ఆ దగ్గరలో ఉన్న భగవంతుడు కపిలునికి దండప్రణామం
 చేసి ఇలా కీర్తించాడు.

9-213-సీ.

"మతిచిక్కబట్టి సమాధి గౌరవమున-

వాసిగాఁ దనకు నవ్వల వెలుంగు

నినుఁ గానఁ డొకనాఁడు నిన్నెఱుంగునె? బ్రహ్మ-

యజని మనంబున నవయవముల

బుద్ధి జన్మించిన భూరిజంతువులందు-

హీనులమైన మా కైఱుఁగ వశమె?

తమలోన నీ వుండఁ దామెఱుంగరు నిన్ను-

గుణములఁ జూతురు గుణములైనఁ

9-213.1-తే.

గాన రొకవేళఁ జీఁకటిఁ గందు రాత్మ

లందుఁ దెలియరు వెలుపల నమరు బొందు

అరయుదురు దేహధారు లత్తందు లగుచు

గడిది నీ మాయ నెన్నడు గడువ లేక."

టీకా:

మతిన్ = మనసుని; చిక్కబట్టి = చిక్కబట్టుకొని; సమాధి = యోగసమాధి; గౌరవమునన్ = అవస్థలో;
వాసిగా = ప్రసిద్ధమైన; తన = తన; కున్ = కు; అవ్వల = అతీతముగ; వెలుంగు = ప్రకాశించెడి; నినున్
= నిన్ను; కానడు = చూడలేడు; ఒకనాడు = ఎప్పటికిని; నిన్నున్ = నిన్ను; ఎఱుంగునె = తెలియగలడే;
బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; యజుని = బ్రహ్మదేవుని; మనంబునన్ = మనసునుండి; అవయవముల =
అవయవములనుండి; బుద్ధిన్ = బుద్ధినుండి; జన్మించిన = పుట్టినట్టి; భూరి = అనేకమైన;
జంతువులు = జీవుల; అందున్ = లో; హీనులము = అల్పులము; ఐన = అయినట్టి; మా = మా; కున్
= కు; ఎఱుగన్ = తెలిసికొనుట; వశమె = సాధ్యమా, కాదు; తమ = వారి; లోనన్ = లోనే; నీవు = నీవు;
ఉండన్ = ఉండగా; తాము = వారు; ఎఱుంగరు = తెలిసికొనలేరు; నిన్నున్ = నిన్ను; గుణములన్ =
త్రిగుణాత్మకంగా; చూతురు = చూచెదరు; గుణములు = లక్షణములు; ఐనన = అయినప్పటికి;
కానరు = చూడలేరు; ఒకవేళ = ఏకారణంచేతనైన; చీకటి = తమోగుణమును; కందురు =
దర్శించెదరు; ఆత్మన్ = తమయాత్మల; అందున్ = లో; తెలియరు = తెలిసికొనలేరు.
వెలుపలన్ = బయట; అమరు = ఉండునట్టి; బొందులన్ = రూపములను; అరయుదురు =
చూచెదరు; దేహధారులు = జీవులు {దేహధారులు - శరీరములు గలవారు, జీవులు}; అతి =
మిక్కిలి; అంధులు = గుడ్డివారు; అగుచున్ = ఔతూ; కడిది = దాటరాని; నీ = నీ యొక్క; మాయన్ =
మాయను; ఎన్నడున్ = ఎప్పటికి; గడువలేక = దాటలేక.

భావము:

"మనసుని చిక్కబట్టుకొని యోగసమాధి సిద్ధిపొందిన ఆ బ్రహ్మదేవుడు సైతం, తనకు అతీతముగ ప్రకాశించే నిన్ను తెలియలేడు. ఆ బ్రహ్మదేవుడి మనసు నుండి అవయవాల నుండి బుద్ధి నుండి పుట్టిన అసంఖ్యాక జీవులలో అల్పులము అయిన మాకు తెలిసికొనుట ఎంత మాత్రం సాధ్యం కాదు. వారితో పాటు నీవు ఉన్నా కూడ, వారు నిన్ను తెలిసికొనలేరు. గుణ ప్రధానులు అయిన దేహధారులు, నీ మాయకు చిక్కి తమోగుణంతో బాహ్యున్ని మాత్రమే చూస్తారు."

9-214-వ.

అని వినుతి చేయుచు, హయంబు విడువు మని చెప్పక తన తండ్రులు నీఱగుటం దడవక, మ్రొక్కి నిలుచున్న యంశుమంతునికీఁ గరుణావిపులుం డగు కపిలుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వినుతి = స్తుతించుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; హయంబున్ = గుఱ్ఱమును; విడువుము = విడిచిపెట్టుము; అని = అని; చెప్పక = చెప్పకుండ; తన = తనయొక్క; తండ్రులు = తండ్రులు; నీఱు = బూడిద; అగుటన్ = ఐపోయినందుకు; తడవక = ప్రస్తావించకుండ; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; నిలుచున్న = నిలబడియున్న; అంశుమంతున్ = అంశుమంతుని; కిన్ = కి; కరుణావిపులుండు = దయామయుడు; అగు = ఐన; కపిలుండు = కపిలుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని స్తుతిస్తూ, గుఱ్ఱం విడిచిపెట్టమని కాని, తన బూడిద ఐన తండ్రులను కాని ప్రస్తావించకుండ తనకు నమస్కరించి నిలబడి ఉన్న అంశుమంతుని చూసి దయామయుడు ఐన కపిలుడు ఇలా అన్నాడు.

9-215-క.

"గుఱ్ఱముఁ గొనిపో బుద్ధుల

కుఱ్ఱఁడ! మీ తాతయొద్దకున్ నీతండ్రుల్

వెఱ్ఱులు నీటై రదె! యీ

మిఱ్ఱున గంగాజలంబు మైలఁగ శుభమగున్."

టీకా:

గుఱ్ఱమున్ = గుఱ్ఱమును; కొనిపో = తీసుకుపో; బుద్ధుల = మంచిబుద్ధులగల; కుఱ్ఱఁడ = పిల్లవాడ; మీ = మీయొక్క; తాత = పితామహుని; ఒద్ద = దగ్గర; కున్ = కి; నీ = నీ యొక్క; తండ్రులు = తండ్రులు; వెఱ్ఱులు = తెలివితక్కువారు; నీఱు = బూడిద; ఐరి = అయిపోయారు; అదె = అదిగో; ఈ = ఈ;

మిఱునన్ = దిబ్బమీదకి; గంగాజలంబున్ = గంగాజలమును; మెలగన్ = ప్రవహింపజేసినచో;
శుభము = మంచి; అగును = జరుగును.

భావము:

"మంచిబుద్ధులు గల పిల్లవాడ! మీ తాత దగ్గరకి గుఱ్ఱాన్ని తీసుకుపో. అదిగో చూడు అక్కడ
తెలివితక్కువారైన నీ తండ్రులు కాలి బూడిద అయిపోయారు. అదే ఆ ఈ దిబ్బ. దాని మీదకి
గంగాజలన్ని ప్రవహింపజేస్తే మంచి జరుగుతుంది, వారికి పుణ్యగతులు దక్కుతాయి."

9-216-వ.

అని పలికిన నమస్కరించి, తురంగంబుఁ గొనివచ్చి, యా సగరుని కిచ్చిన సగరు డా పశువువలన
జన్మంబు కడమ నిండించి అంశుమంతునకు రాజ్యంబిచ్చి, ముక్తబంధనుండై, యౌర్వుండు
చెప్పిన మార్గంబున నుత్తమ గతికిం జనియె; అంత.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = చెప్పగ; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి; తురంగంబున్ = గుఱ్ఱమును;
కొనివచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; ఆ = ఆ; సగరున్ = సగరుని; కిన్ = కి; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; సగరుడు =
సగరుడు; ఆ = ఆ; పశువు = బలిపశువు; వలన = తోటి; జన్మంబున్ = యజ్ఞము; కడమ =
మిగిలినదానిని; నిండించి = పూర్తిచేసి; అంశుమంతున్ = అంశుమంతుని; కున్ = కి; రాజ్యంబున్ =
రాజ్యమును; ఇచ్చి = ఇచ్చేసి; ముక్త = తెంచుకొన్న; బంధనుండు = బంధములు కలవాడు; ఐ =
అయ్యి; ఔర్వుండు = ఔర్వుడు; చెప్పినన్ = తెలిపినట్టి; మార్గంబునన్ = దారిలో; ఉత్తమగతి =
మోక్షమున; కున్ = కు; చనియెను = చేరెను; అంత = అంతట.

భావము:

అని అనుగ్రహించిన కపిలునికి నమస్కారము చేసి, అంశుమంతుడు గుఱ్ఱాన్ని తీసుకు వచ్చి తాత
సగరునికి ఇచ్చాడు. సగరుడు మిగిలిన యజ్ఞం పూర్తిచేసాడు. అంశుమంతునికి రాజ్యం ఇచ్చి,
సంసార బంధాలు తెంచుకుని, ఔర్వుడు చెప్పిన దారిలో వెళ్ళి మోక్షం పొందాడు. అంతట....

9-217-క.

జనకులు మృగ్గినచోటికి

ననిమిషనదిఁ దెత్తు ననుచు నటవీస్థలికిం

జని తపము చేయఁ జాలక

మనమున వగ లొలయ నంశుమంతుఁడు దీఱెన్.

టీకా:

జనకులు = తండ్రులు; మృగ్గిన = చచ్చిపోయిన; చోటు = స్థలమున; కిన్ = కు; అనిమిషనదిన్ = దేవనది, గంగను (అనిమిషనది - అనిమిష(దేవతా) నది, గంగ); తెత్తును = తీసుకొచ్చెదను; అనుచున్ = అంటు; అటవీ = అడవి; స్థలి = ప్రదేశమున; కిన్ = కు; చని = వెళ్ళి; తపమున్ = తపస్సు; చేయన్ = ఆచరించ; చాలక = లేక; మనమునన్ = మనసునందు; వగలు = దిగుళ్ళు; ఒలయన్ = కలుగుతుండగా; అంశుమంతుడు = అంశుమంతుడు; దీఱెన్ = మరణించెను.

భావము:

అంశుమంతుడు తండ్రులు మరణించిన చోటుకి దేవనదిని తీసుకు రావడానికి అడవికి వెళ్ళాడు. తపస్సు ఆచరించ లేక దిగులుపడి మరణించాడు.

9-218-క.

అతని కొడుకు దిలీపుఁడు

భూతలమున గంగ దెచ్చి పొందించుటకై

ప్రీతిం దపంబు చేయుచు

భాతిగఁ దేలేక కాలప్రవశుఁ డయ్యెన్.

టీకా:

అతని = అతనియొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు; దిలీపుడు = దిలీపుడు; భూతలమునన్ = భూమండలమునకు; గంగన్ = గంగను; తెచ్చి = తీసుకొచ్చుట; పొందించుట = సాధించుట; కై =

కోసము; ప్రితిన్ = కోరి; తపంబున్ = తపస్సు; చేయుచున్ = చేసినను; భాతిగన్ = ప్రకాశముగ; తేలేక
= తీసుకురాలేక; కాలపరవశుడు = మరణించినవాడు {కాలపరవశుడు - కాలప్రభావమునకు
లోనైనవాడు, మరణించినవాడి; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

అతని కొడుడు దిలీపుడు కోరి తపస్సు చేసాడు. కాని భూలోకానికి గంగను తీసుకురాకుండానే
మరణించాడు.

నవమ స్కంధము : భగీరథుని చరితంబు

9-219-క.

అతని సుతుండు భగీరథుఁ

డతి తప మొనరించి కనియె నమృతాపాంగన్

సుతరంగన్ ముఖవనరుహ

రతభృంగన్ శివజటాగ్రరంగన్ గంగన్.

టీకా:

అతని = అతనియొక్క; సుతుండు = కొడుకు; భగీరథుడు = భగీరథుడు; అతి = గొప్ప; తపమున్ =
తపస్సును; ఒనరించి = చేసి; కనియెన్ = దర్శించెను; అమృతా = అమృతమయమైన; అపాంగన్ =
కటాక్షములు కలామెను; సు = మంచి; తరంగన్ = అలలు కలామెను; ముఖ = మోము యనండి;
వనరుహ = పద్మమునందు; రత = రమించెడి; భృంగన్ = తుమ్మెదలు కలామెను; శివ = శంకరుని;
జట = జటాజూటము; అగ్ర = పైన; రంగన్ = విలసిల్లు యామెను; గంగన్ = గంగను.

భావము:

గంగమయి అమృతమయి, కరుణామయి. ఆమె మంచి అలల కలిగి ఉంటుంది. ముఖపద్మంపై తుమ్మెదలు మూగుతూ ఉంటాయి. శంకరుని జటాజూటంపై విలసిల్లుతూ ఉంటుంది. అట్టి పరమ పవిత్రమైన గంగను దిలీపుని కొడుకు భగీరథుడు గొప్ప తపస్సు చేసి దర్శించాడు.

9-220-వ.

కని నమస్కరించిన గంగ గృహజేసి, వరంబు వేడు మనిన నా రాచపట్టి యిట్లనియె.

టీకా:

కని = దర్శించి; నమస్కరించినన్ = నమస్కరించగా; గంగ = గంగ; కృపజేసి = దయచూపి; వరంబున్ = వరమును; వేడుము = కోరుకొనుము; అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; రాచపట్టి = రాకుమారుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా దర్శనం ఇచ్చిన గంగకు నమస్కరించగా, దయ చూపి వరం కోరుకో అంది. ఆ రాకుమారుడు ఈ విధముగ అన్నాడు.

9-221-క.

"మా వారి భస్మరాసుల

నీవారిం గలిపికొనుము; నెటి మావారల్

నీ వారిఁ గలయ నాకము

మావారికిఁ గలుగు నిది ప్రమాణము తల్లీ!

టీకా:

మా = మాయొక్క; వారి = జనుల; భస్మ = బూడిద; రాసులన్ = గుట్టలను; నీ = నీయొక్క; వారిన్ = నీటియందు; కలిపికొనుము = కలిపేసుకొనుము; నెటిన్ = చక్కగా; మా = మాయొక్క; వారల్ =

జనులు; నీ = నీయొక్క; వారిన్ = నీటిలో; కలయన్ = కలయుటచేత; నాకమున్ = స్వర్గము; మా =
మాయొక్క; వారి = జనుల; కిన్ = కి; కలుగున్ = దొరుకును; ఇది = ఇది; ప్రమాణము = యథార్థము;
తల్లి = అమ్మా.

భావము:

“అమ్మా! మా వారి బూడిద గుట్టలను నీ నీటిలో కలిపేసుకో. మా వారికి నీ నీటిలో కలయుట
వలన తప్పక ఉన్నత గతి లభిస్తుంది.

9-222-ఇం.

చెల్లన్ మదిన్ నిన్ను భజింతు గంగన్

పుల్లాంతరంగన్ బహుపుణ్యసంగం

గల్లోలలక్ష్మీజితకాశమల్లిం

దల్లిన్ సుధీకల్పలతామతల్లిన్!

టీకా:

చెల్లన్ = తగినట్లుగ; మదిన్ = మనస్ఫూర్తిగ; నిన్నున్ = నిన్ను; భజింతున్ = పూజించెదను; గంగన్ =
గంగాదేవిని; పుల్ల = వికసించిన; అంతరంగన్ = హృదయము కలామెను; బహు = అనేకమైన; పుణ్య
= పవిత్రతలు; సంగన్ = కలిగినామెను; కల్లోల = అలల; లక్ష్మీన్ = శోభచేత; జితకాశ =
జయించబడిన; మల్లిన్ = మల్లెలు కలామెను; తల్లిన్ = మాతను; సుధీ = ఉత్తములపాలిటి;
కల్పలతామతల్లిన్ = శ్రేష్ఠమైన కల్పవల్లిని.

భావము:

హృదయ వికాసం కలామె, సకల పవిత్రతలు కలామె, అలల శోభతో కూడిన మల్లెలు కలామె,
ఉత్తములపాలిటి కల్పవల్లి అయిన ఓ మా గంగామాతా! మనస్ఫూర్తిగ నిన్ను పూజిస్తాను.”

9-223-వ.

అని వినుతి చేయుచున్న రాజకుమారునకు లోకపావ నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వినుతి = స్తుతి; చేయుచున్ = చేస్తున్న; రాజకుమారున్ = రాకుమారుని; కున్ = కి; లోక
= లోకులను; పావని = పవిత్రముచేసిడి యామె; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని స్తుతిస్తున్న రాకుమారునికి లోకపవిత్ర గంగామయి ఈ విధంగ అంది.

9-224-ము.

"**విను**వీధిం బఱతెంచి నేలఁబడు నా **వే**గంబునున్ నిల్ప నో
పినవాఁ డెవ్వడు? మేదినీతలము నే **భే**దించి పాతాళముం
జనుదున్; వచ్చితినేని నా జలములన్ **సం**స్నాతులై మానవుల్
ననుఁ బొందించు నఘవ్రజం బెచట నే **నా**శంబుఁ బొందించెదన్.

టీకా:

విను = ఆకాశ; వీధిన్ = మార్గమున; పఱతెంచి = పరుగెట్టుకొచ్చి; నేలన్ = నేలమీద; పడు = పడెడి;
నా = నాయొక్క; వేగంబున్ = వేగమును; నిల్పన్ = ఆపెడి; ఓపినవాడు = సమర్థుడు; ఎవ్వడు =
ఎవరు; మేదిన్ = భూ; తలమున్ = మండలమును; నేన్ = నేను; భేదించి = బద్ధలుకొట్టి;
పాతాళమున్ = పాతాళలోకమునకు; చనుదున్ = పోయెదను; వచ్చితిని = అవతరించితిని; ఏనిన్ =
అయినచో; నా = నాయొక్క; జలములన్ = నీటియందు; సంస్నాతులు = స్నానములుచేసినవారు; ఐ
= అయ్యి; మానవుల్ = మనుషులు; ననున్ = నాకు; పొందించు = కలిగించెడు; అఘ = పాపపు;
వ్రజంబున్ = సమూహమును; ఎచటన్ = ఎక్కడ; నేన్ = నేను; నాశంబున్ = పోవుటను;
పొందించెదన్ = కలిగించుకొనగలను.

భావము:

"ఆకాశ మార్గాన అతివేగంగా నేలమీద పడే నా వేగానికి భూమిని బద్ధలుకొట్టి పాతాళానికి
పోతాను. అలా కాకుండా ఆపగల సమర్థుడు ఎవరు ఉన్నారు? అంతేకాక, భూలోకంలో నేను

అవతరిస్తే నా నీటిలో స్నానాలు చేసిన మానవుల వలన నాకు కలిగే పాపాలను నేను ఎక్కడ పోగొట్టుకొనగలను?

9-225-వ.

అది కారణంబుగా విచారించెద"నని పలుకుచున్న లోకమాతకు రాజన్యవర్మ్యుండగు భగీరథుం డిట్లనియె.

టీకా:

అది = ఆ; కారణంబుగాన్ = కారణముచేత; విచారించెదన్ = సంశయించుచున్నాను; అని = అని;
పలుకుచున్న = చెప్పుతున్నట్టి; లోకమాత = లోకులకుతల్లి; కున్ = కి; రాజన్య = రాజులలో; వర్మ్యుండు
= శ్రేష్టుడు; అగు = ఐన; భగీరథుండు = భగీరథుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అందుకనే నేను సంశయిస్తున్నాను." అని అంటున్న లోకమాత గంగాదేవితో భగీరథుడు ఇలా అన్నాడు.

9-226-మ.

"**పరతత్త్వజ్ఞులు** శాంతచిత్తులు తపః **పారీణు** లార్యుల్ ఘనుల్
పురుషశ్రేష్ఠులు వచ్చి తల్లి! భవదంభోగాహముల్ చేయఁగా
నరసంఘాఘము నిన్ను బొందునె జగ**న్మా**థుండు నానాఘ సం
హరుడా విష్ణుఁడు వారిచిత్తములఁ దా **నై**యుంట మందాకినీ.

టీకా:

పరతత్త్వజ్ఞులు = పరబ్రహ్మజ్ఞానము; శాంతచిత్తులు = శాంతస్వభావులు; తపస్ = తపస్సుచేయుటలో;
పారీణులు = మిక్కిలినేర్పరులు; అర్యుల్ = పూజ్యులు; ఘనుల్ = గొప్పవారు; పురుష = మానవులలో;
శ్రేష్ఠులు = ఉత్తములు; వచ్చి = చేరి; తల్లి = అమ్మా; భవత్ = నీయొక్క; అంభోగావముల్ =
నీటిస్నానములు; చేయగాన్ = చేయుటవలన; నర = మానవ; సంఘ = జాతి; అఘము = పాపము;

నిన్నున్ = నిన్ను; పొందునె = చెందునా, చెందదు; జగన్నాథుండు = విష్ణుమూర్తి {జగన్నాథుడు - భువనములకు ప్రభువు, విష్ణువు}; నానా = సమస్తమైన; అఘ = పాపములను; సంహరుడు = నాశనముచేయువాడు; ఆ = ఆ; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; వారి = వారియొక్క; చిత్తములన్ = మనసులందు; తానై = తానుగా; ఉంటన్ = ఉండుటచేత; మందాకినీ = గంగా {మందాకిని - మందముగ వక్రగమనముతో ప్రవహించునది, ఆకాశగంగ}.

భావము:

"అమ్మా! గంగాదేవీ! పరబ్రహ్మజ్ఞానులు, పరమ శాంత స్వభావులు, మహా తపోధనులు, పూజ్యులు అయిన మానవోత్తముల యందు విష్ణుమూర్తి ఉంటాడు కదా. అట్టి మహానుభావులు చేరి నీ నీటిలో స్నానాలు చేయుట వలన పాపులు వచ్చి స్నానాలు చేసి కలిపిన సర్వ పాపాలు నశిస్తాయి తల్లీ!

9-227-మ.

తనలో నిన్ని జగంబులుం గలుగుటం దానిన్నిటం గల్గుటన్
జననీ! తంతువులందుఁ జీర గల యా చందంబునన్ విశ్వభా
వనుఁడై యొప్పు శివుండు గాక మఱి నీ వారిన నివారింప నే
ర్చిన వారెవ్వరు? నిన్ ధరించుకొఱకై శ్రీకంతునిం గొల్చెదన్."

టీకా:

తన = తన; లోనన్ = అందు; ఇన్ని = సమస్తమైన; జగంబులున్ = భువనములు; కలుగుటన్ = ఉండుటచేత; తాన్ = అతను; అన్నిటన్ = సమస్తమందు; కల్గుటన్ = ఉండుటచేత; జననీ = అమ్మా; తంతువులు = దారముల; అందున్ = లో; చీర = వస్త్రమువలె; కల = ఉన్న; ఆ = ఆ; చందంబునన్ = విధముగ; విశ్వ = భువనములను; భావనుడు = రచించువాడు; ఐ = అయ్యి; ఒప్పు = ఒప్పెడి; శివుండు = పరమశివుడు; కాక = తప్పించి; మఱి = మరింకొకరు; నీ = నీయొక్క; వారిన = వేగమును; నివారింపన్ = ఆపుట; నేర్చిన = చేయగలిగిన; వారు = వారు; ఎవ్వరు = ఎవరున్నారు; నిన్ = నిన్ను; ధరించు = ధరించుట; కొఱకై = కోసము; శ్రీకంతుని = పరమశివుని {శ్రీకంతుడు - వ్యు. శ్రీ కరే అస్య, బ.వ్రీ., కంఠమున వన్నెకలవాడు, శివుడు}; కొల్చెదన్ = సేవించెదను.

భావము:

అమ్మా! పరమ శివుడు తనలో సకల భువనములు కలవాడు, సమస్తమందు తాను ఉంటాడు, దారములలో వస్త్రమువలె, సకల జగత్తులను రచిస్తుంటాడు. ఆయన తప్పించి మరింకెవరు నీ వేగాన్ని తట్టుకొనలేరు. అందుచేత నిన్ను ధరించుట కోసం శ్రీకంతుడిని సేవిస్తాను."

9-228-వ.

అని యెఱింగించి వీడ్కొని, చని, భగీరథుండు మహేశ్వరు నుద్దేశించి గ్రద్ధనఁ దపంబు చేసిన.

టీకా:

అని = అని; ఎఱింగించి = తెలిపి; వీడ్కొని = సెలవుతీసుకొని; చని = వెళ్ళి; భగీరథుండు = భగీరథుడు; మహేశ్వరున్ = పరమశివుని; ఉద్దేశించి = గురించి; గ్రద్ధన = వెంటనే; తపంబున్ = తపస్సు; చేసినన్ = చేయగా.

భావము:

అని గంగాదేవికి చెప్పి సెలవుతీసుకొని వెళ్ళి, భగీరథుడు పరమశివుని గురించి తపస్సు చేసాడు.

9-229-ఆ.

భక్తవత్సలుండు ఫాలాక్షుఁ డా భగీ

రథుని మెచ్చి నిజ శిరంబునందు

శౌరిపాదపూత సలిల మై దివి నుండి

ధరకు వచ్చు గంగఁ దాల్చె నపుడు.

టీకా:

భక్త = భక్తులకు; వత్సలుండు = వాత్సల్యము కలవాడు; ఫాలాక్షుడు = పరమశివుడు {ఫాలాక్షుడు - ఫాలమున (నుదుట) అక్షుడు (కన్నుగలవాడు), శంకరుడు}; ఆ = ఆ; భగీరథుని = భగీరథుని; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; నిజ = తనయొక్క; శిరంబున్ = తల; అందున్ = పైన; శౌరి = విష్ణుని {శౌరి - శూరుని

మనుమడు, కృష్ణుడు; పాద = పాదములనుసోకి; పూత = పవిత్రమైన; సలీలము = జలము; ఐ = అయ్యి; దివి = ఆకాశము; నుండి = నుండి; ధర = భూమి; కున్ = కి; వచ్చు = వచ్చెడి; గంగన్ = దేవ గంగను; తాలెన్ = ధరించెను; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

భక్తవత్సలుడు ఫాలాక్షుడు భగీరథుని మెచ్చుకొని ఆకాశం నుండి భూలోకాన అవతరించ వచ్చే విష్ణుపాది అయిన గంగను తన తల మీద దర్శిస్తాను అని వరం ఇచ్చాడు. అప్పుడు...

నవమ స్కంధము : గంగాప్రవాహ వర్ణన

9-230-వ.

ఇట్లమ్మహానదీప్రవాహంబు, పురారాతిజటాజాటరంధ్రంబుల వలన వెలువడి,
నిరర్గళాయమానంబై, నేలకుఁ జల్లించి, నెఱసి నిండి పెల్లు వెల్లిగొని, పెచ్చు పెరిగి విచ్చలవిడిం
గ్రేపువెంబడి నుఱక క్రేళ్ళుఱుకు మఱక ప్రాయంపుఁ గామధేనువు చందంబున ముందఱికి
నిగుడు ముద్దుఁ జందురు తోడి నెయ్యంబునఁ గ్రయ్య నడరి చొప్పుదప్పక సాఁగి చనుదెంచు
సుధార్ణవంబు కైవడిఁ బెంపుఁ గలిగి మహేశ్వరు వదనగహ్వరంబు వలన నోంకారంబు పిఱుంద
వెలువడు శబ్దబ్రహ్మంబు భంగి నదభ్రవిభ్రమంబై య మ్మహీపాల తిలకంబు తెరువు వెంటనంటి
వచ్చు వెలియేనుఁగు తొండంబుల ననుకరించి పఱచు వఱదమొగంబులును, వఱదమొగంబుల
పిఱుందనందంద క్రందుకొని పొడచూపి తొలంగు బాలశారదా కుచకుంభంబులకు నగ్గలం బైన
బుగ్గలును, బుగ్గలసంగడంబునం బారిజాతకుసుమ స్తబకంబుల చెలువంబులం దెగడు
వెలినురువులును, వెలినురువుల చెంగట నర్థోన్మీలిత కర్పూరతరుకిసలయంబులఁ చక్కందనముఁ
గేలిగొను సుళ్ళును, సుళ్ళ కెలంకుల ధవళజలధరరేఖాకారంబుల బాగు మెచ్చని నిడుద
యేఱులును, నేఱులం గలసి వాయువశంబున నొండొంటిం దాఁకి బిట్టు మిట్టించి, మీఁది కెగయు
దురితభంగంబులైన భంగంబులును, భంగంబులకొనల ఛిన్నభిన్నంబులై కుప్పించి, యుష్పరం
బెగసి, ముత్తయింపు సరుల వడుపున, మల్లికాదామంబుల తెఱంగునఁ
గర్పూరఖండకదంబంబుల చెలువంబున నిందుశకలంబుల తేజంబునఁ, దారకానికరంబుల
పొలుపున మెఱయుచు, ముక్తి కన్యా వశీకరంబులైన శీకరంబులునుం గలిగి, మధ్యమలోక

శ్రీకరంబై, శ్రీకరంబు తెఱంగున విష్ణుపదంబు ముట్టి, విష్ణుపదంబు భాతి నుల్లసితహంసరుచిరంబై,
 రుచిరపక్షంబురీతి నతిశోభితకువలయంబై, కువలయంబు చెన్నున బహుజీవనంబై,
 జీవనంబులాగున సుమనోవికాసప్రధానంబై, ప్రధాన పర్వంబు పొలుపున నేకచక్ర బక భీమ
 మహాభంగ సుభద్రార్జున చరిత్రారామంబై, రామచిత్తంబు మెలఁపువం దనవారిలోఁజొచ్చిన
 దోషాచరుల కభయప్రదాన చణంబై, ప్రదానచణ వర్తనంబు భాతి సముపాసిత మృత్యుంజయంబై,
 మృత్యుంజయురూపంబుపోలిక విభూతి సుకుమారంబై, కుమారచరిత్రంబులేవను
 గ్రౌంచప్రముఖవిజయంబై, విజయ రథంబుభాతి హరిహయారామంధరంబై, మంధరవిచారంబు
 గ్రద్దన మహారామగిరివనప్రవేశకామంబై, కామకేతనంబు పెల్లున నుద్దీపిత మకరంబై మకరకేతను
 బాణంబు కైవడి విలీనపరవాహినీకలిత శంబరంబై, శంబరారాతి చిగురు గొంతంబుసూటి
 నధ్వగవేదనాశమనంబై, శమనదండంబు జాడ నిమ్నోన్నత సమవృత్తంబై, వృత్తశాస్త్రంబు
 విధంబున వడిగలిగి సదా గురులఘువాక్యచ్ఛటా పరిగణితంబై, గణితశాస్త్రంబు కొలఁదిని
 ఘనఘనమూల వర్గమూల సంకలిత భిన్నమిశ్ర ప్రకీర్ణఖాతభీష్మంబై, భీష్మపర్వంబు పెంపున ననేక
 భగవద్గీతంబై, గీతశాస్త్రంబు నిలుకడను మహాసుషిరతను ఘన నానాశబ్దంబై, శబ్దశాస్త్రంబు
 మర్యాద నచ్చువడి హల్లు గలిగి, మహాభాష్యరూపావతారవృత్తి వృద్ధిగుణసమర్థంబై, యర్థశాస్త్రంబు
 మహిమను బహుప్రయోజన ప్రమాణ దృష్టాంతంబై, దృష్టాంతంబు తెఱంగున సర్వసామాన్య
 గుణవిశేషంబై, శేషవ్యాపారంబు కరణిని సుస్థిరోద్ధరణతత్పరంబై, పరబ్రహ్మంబుగరిమ
 నతిక్రాంతానేక నిగమంబై, నిగమంబు నడవడిని బ్రహ్మవర్ణపదక్రమసంగ్రహంబై, గ్రహశాస్త్రంబు
 పరిపాటిని గర్కట మీన మిథున మకరరాశి సుందరంబై, సుందరి ముఖంబు పోడిమిని నిర్మల
 చంద్రకాంతంబై, కాంతాధరంబు రుచిని శోణచ్ఛాయావిలాసంబై, విలాసవతి కొప్పునొప్పునఁ
 గృష్ణనాగాధికంబై, యధికమతిశాస్త్రసంవాదంబు సొంపున నపార సరస్వతీ విజయ విభ్రమంబై,
 విభ్రమవతిచనుదోయి పగిది నిరంతర పయో వ్యాప్తాఖిలలోక జీవనప్రద తుంగభద్రాతిరేఖా
 సలలితంబై, లలితవతి నగవు మించున నపహసిత చంద్రభాగధేయంబై, భాగధేయవంతుని
 వివాహంబు లీల మహామేఖలకన్యకావిస్తారంబై, తారకెంగేలి యొడికంబున నాక్రాంత
 సూర్యతనయంబై, సూర్యతనయు శరవర్షంబు పోలిక భీమరథ్యాటోపవారణంబై, వారణంబు
 పరుసునం బుష్కరోన్నత సంరంభంబై, రంభ నెమ్మోము డాలున సురసాతిశయ దశం బై, దశరథ
 తనయు బొమముడి చాడ్చున సింధుగర్వ ప్రభంజనం బై, ప్రభంజతనయు గదపెట్టు మాడ్చిని
 సమీపగత దుశ్శాసన దుర్మద నివారకరంబై, వారకన్యక ముంజేతి గతిని ముహుర్ముహుచ్చలిత

కంకణాలంకృతంబై, కృతయుగంబు నోజ నపంకంబై, పంకజాసనుముఖంబు నోఱపునఁ
 బ్రభూతముఖ్యవర్ణంబై, వర్ణగుణితంబు తెఱకువను బహుదీర్ఘబిందు విసర్గంబై, సర్గబంధకావ్యంబు
 విన్ననువున గంభీరభావమధురంబై, మధురాపురంబు సొబగున మహానందనందనంబై,
 నందనవనంబు పొందున విహారమాణ కౌశికంబై, కౌశికహయంబు రీతి సుదశధ్రువంబై, ధ్రువు
 తలంపు క్రియం గ్రియాబరిశీలిత విశ్వంభరంబై, విశ్వంభరుని శంఖంబు రూపున
 దక్షిణావర్తోత్తరంబై, యుత్తరావివాహంబు చందంబునఁ బ్రముదిత నరంబై, నరసింహు నఖరంబుల
 భాతి నాశ్రిత ప్రహ్లాద గురువిభవ ప్రదానంబై, దానకాండంబు సిరిం గామధేను
 కల్పలతాద్యభివనంబై, నవసూతికాకుచంబు పేర్మిని నిరంతర పయోవర్ధనంబై, ధనదు నిలయంబు
 తూనికను సంభృత మకర పద్మ మహాపద్మ కచ్చపంబై, కచ్చప కర్పరంబు బలిమిని
 బతితశైలసముద్ధరణంబై, ధరణీధరంబు సాటి నుత్తుంగ తటముఖ్యంబై, ముఖ్యవరాహంబు గరిమ
 నున్నత క్షమంబై, క్షమాసుర హస్తంబు గరగరికను సత్పవిత్ర మనోరామం బై, రామచంద్రుని
 బాణంబుకడింది నభాగ్యత ఖరదూషణ మదాపహరణ ముఖరంబై, ముఖర రామ కుఠారంబు
 రీతిని భూభృన్మూలచ్ఛేదన ప్రబలంబై, బలరామహాలంబుభాతిని బ్రతికూలసన్నికర్షణ ప్రబుద్ధంబై,
 బుద్ధదేవునిమేని యొఱపున నభియాతి రక్షోదార మనోహరం బై, హరతాండవంబు మేర
 నుల్లసితానిమిషంబై, యనిమిషావతారంబు కీర్తిని శ్రుతి మంగళప్రదంబై, ప్రదాత యిగి సూటిసర్థ
 పరంపరా వామనంబై, వామనచరణరేఖను బలివంశవ్యపనయంబై, నయశాస్త్రంబు మార్గంబున
 సామభేదమాయోపాయ చతురంబై, చతురాన నాండంబు భావంబున నపరిమిత భువన
 జంతుజాల సేవ్యమానం బై, మానినియన లోఁతు చూపక, గరితయన చడిచప్పుడు చేయక,
 ముగుద యన బయలు పడక, ప్రమద యన గ్రయ్యంబాటుచు, బతివ్రత యన నిట్టట్టుఁ జనక,
 తల్లియన నెవ్వయైన లోఁగొనుచు, దైవంబన భక్త మనోరథంబు లిచ్చుచు, నంతకంతకు విస్తరించి
 గుఱిగడచి, యవాజ్మానస గోచరంబై ప్రవహించి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; నదీ = నదియొక్క; ప్రవాహంబున్ = ప్రవాహము;
 పురారాతి = పరమశివుని {పురారాతి - త్రిపురములకి రాతి (శత్రువు), శంకరుడు}; జటా = జడల;
 జాట = ముడి; రంధ్రముల = ఖాళీల; వలన = నుండి; వెలువడి = బయటకువచ్చి; నిరర్గళ =
 అడ్డులేకుండ; ఆయమానంబు = వచ్చెడిది; ఐ = అయ్యి; నేల = భూమి; కున్ = మీదకి; జల్లించి = కారి,

ఉరికి; నెఱసి = వ్యాపించి; నిండి = నిండి; పెల్లు = మిక్కిలి వడిగా; వెల్లిగొని = ప్రవహించి; పెచ్చుపెరిగి
 = పొంగిపొరలి; విచ్చలవిడిన్ = ఇష్టంవచ్చినట్టు; క్రేపు = దూడ; వెంబడిన్ = కూడ; ఉఱక = దూకెడి;
 క్రేళ్ళుఱుకు = గంతులిడెడి; మఱకప్రాయంపు = నవయౌవనములోనున్న; కామధేనువు =
 కామధేనువు {కామధేనువు - కోరినవస్తువులిచ్చెడి దేవతా గోవు}; చందంబునన్ = వలె;
 ముందఱికిన్ = ముందుకు; నిగుడుచు = సాగుతూ; ముద్దు = ముద్దులొలుకు; చందురు = చంద్రుని;
 తోడి = తోటి; నెయ్యంబునన్ = స్నేహముతో; క్రయ్యనడరి = ఉప్పొంగి; చొప్పు = దారి; తప్పక =
 తప్పకుండగ; సాగి = కాలువలుగట్టి; చనుదెంచున్ = వచ్చు; సుధార్థవంబు = పాలసముద్రము;
 కైవడిన్ = వలె; పెంపు = అతిశయము; కలిగి = కలిగి; మహాశ్వరు = పరమశివుని; వదనగహ్వరంబు
 = నోటి; వలన = నుండి; ఓంకారంబు = ఓంకారము; పిఱుందన్ = అనుసరించి; వెలువడు =
 బయటకొచ్చెడి; శబ్దబ్రహ్మంబు = శబ్దబ్రహ్మము; భంగిన్ = వలె; అదభ్ర = అతివిస్తారమైన; విభ్రమంబు
 = విలాసముకలది; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; మహీపాల = రాజులలో {మహీపాలుడు - మహి (భూమి)ని
 పాలించువాడు, రాజు}; తిలకంబు = శ్రేష్ఠుని; తెరువు = దారిని; వెంటనంటి = అనుసరించి; వచ్చు =
 వస్తున్న; వెలి = తెల్లని; ఏనుగు = ఏనుగు; తొండంబులన్ = తొండములను; అనుకరించి = వలె;
 పఱచు = పరుగెట్టిడి; వఱద = ప్రవాహపువెల్లువల; మొగంబులునున్ = ముందుభాగములును;
 వఱదమొగంబుల = వరదపోటుల; పిఱుందన్ = వెంట; అందంద = అక్కడక్కడ; క్రందుకొని =
 కమ్ముకొని; పొడచూపి = కనిపించి; తొలంగు = తొలగిపోయెడి; బాలశారదా = చిన్నపిల్లకి; శారదా =
 కొత్తగా పుట్టిన; కుచ = స్తనములనెడి; కుంభంబుల్ = కలశముల; కున్ = కి; అగ్గలంబ = మించినవి;
 ఐన = అయిన; బుగ్గలును = నీటిపొంగులును; బుగ్గల = నీటిపొంగులతో; సంగడంబునన్ =
 చేరికవలన; పారిజాత = పారిజాత; కుసుమ = పూలు; స్తబకంబుల = గుత్తులయొక్క; చెలువంబులన్
 = చక్కదనములను; తెగడు = పరిహసించెడి; వెలి = తెల్లని; నురువులును = నురగలు; వెలి = తెల్లని;
 నురువుల = నురగల; చెంగటన్ = పక్కన; అర్థ = అర; ఉన్మూలిత = విరిసిన; కర్పూర = కర్పూర; తరు
 = చెట్ల; కిసలయంబులన్ = చిగుళ్ళ; చక్కందనము = సోయగములను; గేలిగొను = పరిహసించెడి;
 సుళ్ళును = సుడిగుండములును; సుళ్ళ = సుడుల; కెలంకులన్ = పక్కలందలి; ధవళ = తెల్లని;
 జలధర = మేఘముల; రేఖ = అందమైన; ఆకారంబుల = రూపుల; బాగు = చక్కదనమును; మెచ్చని
 = అంగీకరించని; నిడుద = పొడవైన; ఏఱులును = ప్రవాహములు; ఏఱులన్ = ప్రవాహములతో; కలసి
 = కలిసిపోయి; వాయు = గాలివేగము; వశంబునన్ = వలన; ఒండొంటి = ఒకదానినొకటి; తాకి =
 తగిలి; బిట్టు = మిక్కిలి; మిట్టించి = నిక్కి; మీద = పై; కిన్ = కి; ఎగయు = లేచెడి; దురిత = పాపముల;

భంగంబులున్ = నాశకరములు; ఐన = అయినట్టి; భంగంబులును = అలలు; భంగంబుల = అలలు;
 కొనలన్ = చివర్లయందు; ఛిన్నభిన్నంబులు = విరిగిపోయినవి; ఐ = అయ్యి; కుప్పించి = గెంతి;
 ఉప్పరంబున్ = పైకి; ఎగసి = ఎగిరిపడి; ముత్తయంపు = ముత్యాల; సరుల = దండల; వడుపున =
 వలె; మల్లికా = మల్లిపూల; దామంబుల = మాల; తెఱంగున = వలె; కర్పూర = కర్పూపు; ఖండ =
 బిళ్ళల; కదంబంబుల = పేర్లు; చెలువంబునన్ = చక్కదనములతో; ఇందు = చంద్రుని; శకలంబుల =
 కళల; తేజంబునన్ = ప్రకాశముతో; తారకా = చుక్కల; నికరంబు = గుంపుల; పొలుపునన్ = వలె;
 మెఱయుచు = మెరుస్తూ; ముక్తి = మోక్షము అనెడి; కన్యా = కన్యను; వశీకరంబులు =
 స్వాధీనముచేయగలవి; ఐన = అయిన; శీకరంబులును = తుంపరలు; కలిగి = ఉండి; మధ్యమలోక =
 భూలోకమున {మధ్యమలోక - పైలోకములు స్వర్గాది కిందివి పాతాళాది మధ్యది భూలోకము};
 శ్రీకరంబు = మంగళప్రదముచేసెడిది; ఐ = అయ్యి; శ్రీ = లక్ష్మీదేవి; కరంబు = చేయి; తెఱంగునన్ =
 వలె; విష్ణుపదంబున్ = విష్ణుమూర్తి పాదములను; ముట్టి = తాకి; విష్ణుపదంబున్ = వైకుంఠము;
 భాతిన్ = వలె; ఉల్లసిత = విలసిల్లెడి; హంస = పరమహంసలతో, హంసలతో; రుచిరంబు =
 ప్రకాశించెడిది; ఐ = అయ్యి; రుచిరపక్షంబు = శుక్లపక్షము; రీతిన్ = వలె; అతి = మిక్కిలి; శోభిత =
 శోభిల్లుతున్న; కువలయంబు = కలువలుగలది; ఐ = అయ్యి; కువలయంబు = భూమండలము;
 చెన్నునన్ = వలె; బహు = అనేకమైన; జీవనంబు = జీవికలుగలది, నీరుకలది; ఐ = అయ్యి; జీనంబు
 = జీవితముల; లాగునన్ = వలె; సుమనస్ = మంటిమనసులను, పూల; వికాస = వికసింపజేసెడిది,
 వికసించుటలు; ప్రధానంబు = కూడినది; ఐ = అయ్యి; ప్రధాన = ముఖ్య; పర్వంబు = ఘట్టము;
 పొలుపునన్ = వలె; అనేక = అనేకమైన, పెక్కు; చక్ర = సేనలు, చక్రవాకములు; బక = బకుడు,
 కొంగలు; భీమ = భీముని, భయంకరమైన; మహా = గొప్ప, పెద్ద; భంగ = ఘాతములు, అలలు;
 సుభద్రా = సుభద్ర, మంచికాటుకపిట్ట; అర్జున = అర్జునుడు, తెల్లదనము; చరిత్ర = కథలతో, వర్తనలతో;
 రామంబు = మనోజ్ఞమైనది; ఐ = అయ్యి; రామ = శ్రీరాముని; చిత్తంబున్ = మనసు; మెలపువన్ =
 మెత్తదనముతో; తన = తనను; వారి = ఆశ్రయించినవారి, నీటి; లోన్ = అందు; చొచ్చిన = ప్రవేశించిన,
 మునిగిన; దోషాచారుల్ = రాక్షసుల, పాపుల; కున్ = కు; అభయ = శరణమును; ప్రదాన =
 ఇచ్చుటలో; చణంబు = సమర్థమైనది; ఐ = అయ్యి; ప్రదానచణ = గొప్పదాతయొక్క; వర్తనంబున్ =
 ప్రవర్తన, నడవడిక; భాతిన్ = వలె; సమ = మిక్కిలి; ఉపాసిత = సేవించిన, పూజించిన;
 మత్స్యంజయంబు = అమరత్వంగలది, శివుడు కలది; ఐ = అయ్యి; మృత్యుంజయ = శివుని;
 రూపంబున్ = స్వరూపము; పోలిక = వలె; విభూతి = భస్మముతో, సంపదతో; సుకుమారంబు =

అందమైనది, మృదువైనది; ఐ = అయ్యి; కుమార = కుమారస్వామి; చరిత్రంబు = కథలు; రేవను =
 వలె; క్రొంచ = క్రొంచపర్వతాదుల, కొంగల; ప్రముఖ = ముఖ్యులపై, మున్నగువానితో; విజయంబు =
 జయముగలది, జయకరమైనది; ఐ = అయ్యి; విజయ = అర్జునుని; రథంబున్ = రథము; భాతీన్ =
 వలె; హరి = సూర్యుని; హయ = గుఱ్ఱముల; అమంథరంబు = వేగముగలది; ఐ = అయ్యి; మంథర =
 మంథరయొక్క; విచారంబున్ = ఆలోచనవలె; గ్రద్దన = శ్రేష్ఠముగ; మహారామ = గొప్పరాముని,
 గొప్పతోటలు; గిరి = కొండలు; వన = అడవులలో; ప్రవేశ = చేరుటను; కామంబున్ = కోరెడిది; ఐ =
 అయ్యి; కామ = మన్మథుని; కేతనంబు = జండా; పెల్లున = వలె; ఉద్దీపిత = విలసిల్లెడి; మకరంబు =
 మొసళ్లుకలది; ఐ = అయ్యి; మకరకేతను = మన్మథుని {మకరకేతనుడు - జండాపై మొసలి
 కలవాడు, మన్మథుడు}; బాణంబు = బాణము; కైవడి = వలె; విలీన = ప్రవేశించిన, లీనమైన;
 పరవాహినీ = శత్రు, ఇతర; వాహినీ = సైన్యముతో, ప్రవాహములు; కలిత = కూడిన, కలిగినది;
 శంబరంబు = శంబరాసురుడుగలది, ఎఱ్ఱని చిన్న జింకలుగలది; ఐ = అయ్యి; శంబరారాతి =
 మన్మథుని {శంబరారాతి - శంబరుని శత్రువు, మన్మథుడు}; చిగురు = చిగురుటాకు; కొంతంబున్ =
 బాకు; సూటిన్ = వలె; అధ్యగ = బాటసారుల; వేదనా = తాపాన్ని; శమనంబు = తొలగించెడిది; ఐ =
 అయ్యి; శమన = యముని; దండంబున్ = దండము; జాడన్ = వలె; నిమోన్నత = అల్పుల
 అధికులపట్ల, ఎత్తుపల్లాలురేకుండ; సమవృత్తంబు = సమానంగా మెలిగెడిది; ఐ = అయ్యి;
 వృత్తశాస్త్రంబు = ఛందోశాస్త్రము; విధంబునన్ = వలె; వడి = బిగువు, వేగము; కలిగి = ఉండి; సదా =
 ఎల్లప్పుడు; గురు = గురువులు, పెద్దవైన; లఘు = లఘువులు, చిన్నవైన; వాక్యత్ = మాటల, పలికెడి;
 చటన్ = మెరుపులతో, శబ్దములతో; పరిగణితంబు = గణములుగలది, ఎంచదగ్గది; ఐ = అయ్యి;
 గణితశాస్త్రంబున్ = గణితశాస్త్రము; కొలదిని = వలె; ఘన = ఘనములు, గొప్ప {ఘనములు -
 పొడవు, వెడల్పు, ఎత్తుగలవి}; ఘనమూల = ఘనమూలములు, దట్టమైన వేర్లు {ఘనమూలము - ఏ
 సంఖ్యనైతే దానిని దానితోనే 2 సార్లు గుణించినప్పుడు వచ్చెడి రెండవ సంఖ్య యొక్క
 ఘనమూలము ఆ సంఖ్య; వర్గమూల = వర్గమూలములు, సజాతి వేర్లు {వర్గమూలము - ఏ
 సంఖ్యనైతే దానిని దానితోనే గుణించగా వచ్చెడి సంఖ్య యొక్క వర్గమూలము ఆ సంఖ్య};
 సంకలిత = కలిగినది, కలిసిపోయినవి; భిన్న = భిన్నములు, వేరుజాతులు; మిశ్ర = కలగలిసి,
 కలిసిపోయి; ప్రకీర్ణ = చిక్కులుకలిగి, చిక్కుపడిపోయినవిగల; ఖాత = కష్టాలతో, లోయలుతో;
 భీష్మంబు = భీతికొలిపెడిది; ఐ = అయ్యి; భీష్మపర్వంబు = భీష్మపర్వము; పెంపునన్ = వలె; అనేక =
 అనేకమైన; భగవత్ = భగవంతుని, సుఖకరమైన; గీతంబు = స్తుతులుగలది, శబ్దములుకలది; ఐ =

అయ్య; గీతాశాస్త్రంబు = భగవద్గీత; నిలుకడను = వలె; మహా = గొప్ప, పెద్ద; సుషీరతను = లయతో,
 గువ్వగుత్తికచెట్లతో; ఘన = అధికమైన; నానా = రకరకముల; శబ్దంబు = శబ్దములుగలది; ఐ =
 అయ్య; శబ్దశాస్త్రము = వ్యాకరణము; మర్యాదన్ = వలె; అచ్చు = అచ్చులు, అచ్చమైన; వడి = బిగువు,
 వేగము; హల్లు = హల్లులు, తొట్టుపాటు; కలిగి = ఉండి; మహాభాష్య = పాణినీసూత్రములకు
 వ్యాఖ్యానము; రూపావతార = ఆవిష్కరణ; వృత్తిన్ = వలె; వృద్ధి = వృద్ధినికలిగించెడి; గుణ =
 లక్షణములు; సమర్థంబు = శక్తిగలది; ఐ = అయ్య; అర్థశాస్త్రంబు = అర్థశాస్త్రము; మహిమను = వలె;
 బహు = అనేక; ప్రయోజన = యోజనములకొలది; ప్రమాణ = కొలతలు, పొడవులతో; దృష్టాంతంబు
 = ఉదాహరింపబడినది, కనబడునది; ఐ = అయ్య; దృష్టాంతంబు = ఉదాహరణలు; తెలింగునన్ =
 వలె; సర్వసామాన్య = పోలికల, అందరికి అందుబాటులోనుండెడి; గుణ = గుణములతో; విశేషంబు
 = ప్రత్యేకతలుగలది, శ్రేష్ఠమైనది; ఐ = అయ్య; శేష = ఆదిశేషుని; వ్యాపారంబు = కార్యము; కరణిని =
 వలె; సుస్థిర = స్థిరత్వమును, స్థిరమైన; ఉద్ధరణ = నిలబెట్టుటందు, వృద్ధిని కలిగించుటందు;
 తత్పరంబు = లగ్నమైనది; ఐ = అయ్య; పరబ్రహ్మంబు = పరబ్రహ్మ; గరిమన్ = వలె; అతిక్రాంత =
 మించిపోబడిన, దాటిన; అనేక = అనేకమైన, పెక్కు; నిగమంబు = వేదజ్ఞానముకలది, దార్లుగలది; ఐ
 = అయ్య; నిగమంబు = వేదముల; నడవడిని = వలె; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ, అధికమైన; వర్ణ = వర్ణమాల,
 రకముల; పద = పలుకుల, శబ్దముల; క్రమ = పద్ధతుల, వరుసలతో; సంగ్రహంబు = సమగ్రము,
 కూడిక; ఐ = అయ్య; గ్రహశాస్త్రంబు = ఖగోళశాస్త్రము; పరపాటిన్ = వలె; కర్మాటక = పీఠలు; మీన =
 చేపల; మిథున = జంటలు; మకర = మొసళ్ళ; రాశి = నక్షత్రరాశులతో, గుంపులతో; సుందరంబు =
 అందమైనది; ఐ = అయ్య; సుందరి = అందగత్తె; ముఖంబున్ = మోము; పొడిమిన్ = వలె; నిర్మల =
 స్వచ్ఛమైన; చంద్రకాంతంబు = చంద్రుని కాంతిగలది; ఐ = అయ్య; కాంతా = సుందరియొక్క;
 అధరంబు = పెదవి; రుచిని = వలె; శోణ = ఎరుపు, దుండిగపుమొక్కల; ఛాయన్ = రంగుతో,
 పల్చటివ్యాప్తితో; విలాసంబు = విలసిల్లుతున్నది; ఐ = అయ్య; విలాసవతి = శృంగారవతి; కొప్పు =
 జుట్టుముడి; ఒప్పునన్ = వలె; కృష్ణ = నల్లదనము, నల్లటి; నాగ = నాగరము (ఆభరణము),
 పాములతో; అధికంబు = అతిశయిల్లునది; ఐ = అయ్య; అధికమతి = బుద్ధిమంతుని;
 శాస్త్రసంవాదంబు = శాస్త్రీయ చర్చ; సొంపునన్ = వలె; అపార = అంతులేని, విస్తారమైన; సరస్వతీ =
 శారదాదేవి, సరస్వతీనది; విజయ = గెలుపుతో, సంగమముతో; విభ్రమంబు = విల్లసిల్లునది,
 సుడిగలది; ఐ = అయ్య; విభ్రమవతి = సుందరాంగి; చను = స్తనముల; దోయి = జంట; పగిదిన్ =
 వలె; నిరంతర = ఎడతెగని; పయన్ = పాలచే, నీటి; వ్యాప్త = నిండి, ప్రవాహముచే; అఖిల = అందరు,

సమస్తమైన; లోక = పిల్లలకు, లోకులకు; జీవనప్రద = జీవనాధారమైన; తుంగ = దీర్ఘమైన
 {తుంగము - పొడవైనది, తురంగ అని పాఠాంతరము ఉంది, తురంగము, త్వరితముగలది}; భద్ర =
 క్షేమకరమైన; అతిరేఖ = అతిశయముతో; సలలితంబు = మృదువైనది, మంచినీరు కలది; ఐ =
 అయ్యి; లలితవతి = ముగ్ధయొక్క; నగవు = మందహాసము; మించునన్ = వలె; అపహాసిత =
 వెక్కిరించబడిన; చంద్ర = చంద్రుని; భాగధేయంబు = తునకవంటిది; ఐ = అయ్యి; భాగధేయవంతుని
 = భాగ్యవంతుని; వివాహంబు = పెండ్లి; లీలన్ = వలె; మహా = గొప్ప; మేఖలకన్యకా =
 ఒడ్డాణములుగలస్త్రీలు, నర్మదానదికంటే; విస్తారంబు = అధికముగాగలది, విస్తారమైనది; ఐ =
 అయ్యి; తార = తార; కెంగేలి = కెంపులచేతి; ఒడికంబునన్ = వలె; సూర్యతనయంబు =
 సుగ్రీవుడుకలది, యమునానదికలది {సూర్యతనయ - 1. సూర్యుని పుత్రిక, యమున, 2. సూర్యుని
 పుత్రుడు, 1సుగ్రీవుడు 2కర్ణుడు}; ఆక్రాంత = స్వర్గించినది, కలిపేసుకొన్నది; ఐ = అయ్యి; సూర్యతనయ
 = కర్ణుని; శర = బాణముల; వర్షంబు = వర్షము; పోలికన్ = వలె; భీమరథ్య = భీమునిరథపు,
 భీమరథీనది; ఆటోప = విజృంభణమును; వారణంబు = అడ్డుకొన్నది; ఐ = అయ్యి; వారణంబు =
 ఏనుగు; పరుసున్ = వలె; అంబు = నీరుగల, నీటి; పుష్కర = ఏనుగుతోండముచివర, తామరతో;
 ఉన్నత = పైకెత్తబడిన, అతిశయించిన; సంరంభంబు = విజృంభణము కలది; ఐ = అయ్యి; రంభ =
 రంభయొక్క; నెమ్మోము = నిండు ముఖము; డాలునన్ = వలె; సు = మంచి; రస = సరసము,
 నీటితో; అతిశయదశంబు = అతిశయించినది; ఐ = అయ్యి; దశరథతనయు = రామచంద్రుని
 {దశరథతనయుడు - దశరథుని పుత్రుడు, రాముడు}; బొమముడి = కోపపు భ్రుకుటి; చాడ్పునన్ =
 వలె; సింధు = సముద్రుని; గర్వ = గర్వమును; ప్రభంజనంబు = విరగగొట్టినది; ఐ = అయ్యి;
 ప్రభంజనతనయు = భీముని {ప్రభంజనతనయుడు - వాయుపుత్రుడు, భీముడు}; గద =
 గదాయుధము; పెట్టు = దెబ్బ; మాడ్కిని = వలె; సమీపగత = దరిచేరిన, సమీపించినవారి;
 దుశ్శాసనదుర్మద = దుశ్శాసనునిగర్వమును, మహాపాపములను {దుశ్శాసన - దు (చెడుగ) శాసన
 (ఆజ్ఞాపించుట)}; నివారకంబు = తొలగించెడిది; ఐ = అయ్యి; వారకన్యక = వేశ్య; ముంజేతి =
 మణికట్టు; గతిని = వలె; ముహుర్ముహూర్ = మాటిమాటికి; ఉచ్చలిత = కదలెడి, పారెడి; కంకణ =
 కంకణములతో, నీటిబిందువులతో; అలంకృతంబు = అలంకరింపబడినది; ఐ = అయ్యి;
 కృతయుగంబు = కృతయుగము; ఓజన్ = వలె; అపంకంబు = పాపములేనిది, బురదలేనిది; ఐ =
 అయ్యి; పంకజాసను = బ్రహ్మదేవుని {పంకజాసనుడు - పంకజము (పద్మము) ఆసనముగా
 కలవాడు, బ్రహ్మ}; ముఖంబున్ = మోముల; ఒఱపునన్ = వలె; ప్రభూత = అధికమైన, ఉన్నతమైన;

ముఖ్యవర్ణంబు = తెలుపురంగుకలది, బ్రాహ్మణజాతిచే ఆశ్రయింపబడినది; ఐ = అయ్య; వర్ణ =
అక్షరముల; గుణితంబు = గుణితముల; తెఱకువను = వలె; బహు = అనేకమైన, పెక్కు; దీర్ఘ =
దీర్ఘములు, పెద్ద; బిందు = సున్న, బిందువులతో; విసర్గంబు = రెండుసున్నలు కలది,
వెదజల్లుతున్నది; ఐ = అయ్య; సర్గ = అధ్యయములతో; బంధ = కూర్చబడిన; కావ్యంబు = రచన;
విన్ననువునన్ = వలె; గంభీర = గంభీమైన, లోతైన; భావ = భావములతో, స్వభావముతో;
మధురంబు = మధురమైనది, తియ్యనినీరు కలది; ఐ = అయ్య; మధురాపురంబు =
మధురానగరము; సొబగునన్ = వలె; మహానంద = గొప్పనందుని, గొప్పఆనందానికి; నందనంబు
= పుత్రుడుగాగలది, నందనవనమైనది; ఐ = అయ్య; నందనవనంబు = నందనవనము; పొందునన్
= వలె; విహారమాణ = విహరిస్తున్న; కౌశికంబు = ఇంద్రుడు కలది, కౌశకీనది కలది; కౌశికహయంబు
= ఉచ్చైశ్రవము; రీతిన్ = వలె; సు = మంచి; దశ = దశ; ధ్రువంబు = గుఱ్ఱపుసుడి కలది, ఎడతెగనిది;
ఐ = అయ్య; ధ్రువు = ధ్రువుని; తలంపు = భావములు; క్రియన్ = వలె; క్రియాపరిశీలిత =
ఉపాయముగా పరిశీలింపబడిన; విశ్వంభరంబు = విష్ణుమూర్తి కలది, లోకపాలన కలది
{విశ్వంభరుడు - జగత్తును భరించువాడు, విష్ణువు}; ఐ = అయ్య; విశ్వంభరున్ = విష్ణుమూర్తి;
శంఖంబు = శంఖము; రూపునన్ = వలె; దక్షిణావర్తొత్తరంబు = కుడివైపుకి ఆవృతము కలది,
దక్షిణమునకు ఉత్తరమునకు మరలునది; ఐ = అయ్య; ఉత్తరా = ఉత్తరయొక్క; వివాహంబు = పెండ్లి;
చందంబునన్ = వలె; ప్రముదిత = మిక్కిలి సంతోషించిన; నరంబు = అర్జునుడు కలది, మానవులు
కలది; ఐ = అయ్య; నరసింహు = నరసింహుని; నఖరంబుల = గోళ్ళ; భాతిన్ = వలె; ఆశ్రిత =
ఆశ్రయించిన, ఆశ్రయులకు; ప్రహ్లాద = ప్రహ్లాదుని, మిక్కిలి ఆనందము; గురు = అధికమైన, గొప్ప;
విభవ = వైభవములను, సంపదను; ప్రదానంబు = కలిగించినది, ఇచ్చునది; ఐ = అయ్య; దాన =
దానములను చేయు; కాండంబు = సమూహముల; సిరిన్ = వలె; కామధేనువు = కామధేనువు;
కల్పలతా = కల్పవృక్షము; ఆది = మున్నగువానితో; అభివనంబు = కూడినది; ఐ = అయ్య;
నవసూతికా = బాలింతరాలి; కుచంబున్ = స్తనము; పేర్మిని = వలె; నిరంతర = ఎల్లప్పుడు; పయన్ =
పాలు, నీటితో; వర్ధనంబు = పొంగెడిది; ఐ = అయ్య; ధనదు = కుబేరుని; నిలయంబున్ = నివాసము;
తూనికను = వలె; సంభృత = నిండిన; మకర = మకరము, మొసలి; పద్మ = పద్మము, తామరలు;
మహాపద్మ = మహాపద్మము, మెట్టతామరలు; కచ్ఛపంబు = కచ్ఛపము అనేడి నిధులు కలది,
తాబేళ్ళు ఉన్నది; ఐ = అయ్య; కచ్ఛప = ఆదివరాము యొక్క; కర్పరంబు = పై డిప్ప, చిప్ప; బలిమిని =
వలె; పతిత = పడుతున్న, భర్తవలె అదుపుచేయు; శైల = మంధరపర్వతమును, కొండలవంటిగట్టుతో;

సముద్ధరణంబు = ఎత్తబడినది, కాపాడబడునది; ఐ = అయ్యి; ధరణీధరంబు = కొండల; సాటిన్ =
 వలె; ఉత్తంగ = ఎత్తైన; తట = చరియలు, గట్లు; ముఖ్యంబు = కలది; ఐ = అయ్యి; ముఖ్యవరాహంబు
 = ఆదివరాహము; గరిమన్ = వలె; ఉన్నత = గొప్ప; క్షమంబు = ఓర్పు కలది; ఐ = అయ్యి; క్షమాసుర
 = బ్రాహ్మణుని (క్షమాసురుడు - క్షమ (భూమికి) సురుడు (దేవత), బ్రాహ్మణుడు); హస్తంబు = చేతి;
 కరగరికను = వలె; సత్ = మంచి; పవిత్రంబు = పుణ్యకరమైన; మనోరామంబు = ఇంపుకలది; ఐ =
 అయ్యి; రామచంద్రుని = శ్రీరాముని; బాణంబు = బాణము; కడింది = వలె; అభ్యాగత =
 ఎదిరించివచ్చెడి, చేరవచ్చెడి; ఖర = ఖరుని, కఠినుల; దూషణ = దూషణుని, పాపుల; మద =
 గర్వమును, అహంకారమును; అపహరణ = నాశనము యందు; ముఖరంబు = ముఖ్యుడైనది; ఐ =
 అయ్యి; ముఖరరామ = పరశురాముని; కుతారంబు = గొడ్డలి; రీతిని = వలె; భూభృత్ = రాజుల,
 పర్వతరాజముల; మూలత్ = సమూలంగా; ఛేదన = సంహరించుటందు, పెల్లగించుటందు;
 ప్రబలంబు = మిక్కిలి శక్తి కలది; ఐ = అయ్యి; బలరామ = బలరాముని; హలంబున్ = నాగలి; భాతిన్
 = వలె; ప్రతికూల = శత్రువుల, ఇరుపక్కలగట్లను; సన్నికర్షణ = ఉన్నీలించు, ఒరసుకొనెడి; ప్రబుద్ధంబు
 = లక్షణము కలది; ఐ = అయ్యి; బుద్ధదేవుని = బుద్ధుని; మేని = దేహపు; ఎఱుపునన్ =
 ఎఱ్ఱదనమువలె; అభియాతిన్ = శత్రువుల, చేరవచ్చిన; రక్షోదార = రాక్షసుల భార్యలకు,
 రక్షించుఉదారతతో; మనోహరంబు = మనోహరమైనది, చక్కటిది; ఆ = అయ్యి; హర = శివుని;
 తాండవంబు = తాండవము; మేరను = వలె; ఉల్లసిత = సంతోషముగల, ఉత్సాహవంతమైన;
 అనిమిషంబు = దేవతలుగలది, చేపలు కలది; ఐ = అయ్యి; అనిమిషావతారంబు =
 మత్స్యావతారము; కీర్తిని = వలె; శ్రుతి = వేదములకు, చెవులకు; మంగళ = శుభములను, ఇంపును;
 ప్రదంబు = ఇచ్చునది, కలిగించునది; ఐ = అయ్యి; ప్రదాత = గొప్పదాత; ఈగిన్ = దానము; సూటిన్
 = వలె; అర్థ = ధన, వస్తువుల; పరంపర = సమూహముతో; ఆవామానంబు = సుముఖమైనది,
 విస్తారమైనది; వామన = వామనుని; చరణ = పాదము; రేఖను = వలె; బలి = బలియొక్క, బలమైన;
 వంశ = కులమును, వెదురుపొదలను; వ్యపనయంబు = నిర్మూలించునది, కదల్చివేయునది; ఐ =
 అయ్యి; నయశాస్త్రంబు = నీతిశాస్త్రము; మార్గంబునన్ = వలె; సామ = సామ; భేద = భేద; మాయ =
 మాయ; ఉపాయ = ఉపాయములు; చతురంబు = నాలుగుకలది, చాతుర్యముకలది; ఐ = అయ్యి;
 చతురాననాండంబు = బ్రహ్మాండము {చతురాననాండము - చతురానన (బ్రహ్మ) అండము};
 భావంబునన్ = వలె; అపరిమిత = అపరిమితమైన, లెక్కలేనన్ని; భువన = లోకములు, భూజలచర;
 జంతుజాల = ప్రాణులుచే, జంతువులతో; సేవ్యమానంబు = కొలవబడునది, అనుభవింపబడెడిది; ఐ

= అయ్య; మానిని = మానవతి; అనన్ = లాగ; లోతు = గుట్టు, లోతు; చూపక = తెలియనీయక; గరిత = ఇల్లాలి; అన = లాగ; చడిచప్పుడు = హడావిడిపడక, ప్రశాంతమై; ముగుద = ముద్దరాలి; అనన్ = లాగ; బయలుపడక = బయటికిపోక, చెలియలిగట్టుదాటక; ప్రమద = జవరాలు; అనన్ = లాగ; క్రయ్యంబాటుచు = శీఘ్రమనము కలిగి; పతివ్రత = పతివ్రత; అనన్ = లాగ; ఇట్టట్టున్ = అటునిటు; చనక = పోక; తల్లి = అమ్మ; అనన్ = లాగ; ఎవ్వియైనన్ = అన్నిటిని; లోగొనుచు = కడుపులోదాచుకొనుచు; దైవంబు = దేవత; అనన్ = లాగ; భక్త = భక్తుల; మనోరథంబులు = కోరికలు; ఇచ్చుచున్ = తీర్చుచు; అంతకంతకు = క్రమక్రమంగా; గుఱి = లక్ష్యములను; గడచి = దాటుతు; అవాఙ్మానసగోచరంబు = మాటకు మనసుకు అందనిది; అవాఙ్మానసగోచరంబు = అయ్య; ప్రవహించి = పారి.

భావము:

ఆ ప్రకారం అవతరించిన ఆ మహానది పరమశివుని జటాజూటాల రంధ్రాలనుండి దూకి, నేలపైచేరింది. అడ్డూ ఆపు లేకుండ ఉరికి, వ్యాపించి, మిక్కిలి వడిగా ప్రవహించసాగింది. ఇష్టం వచ్చినట్టు గంతులేసే దూడ వెంట పరుగులు తీసే ప్రాయంలో ఉన్న కామధేనువులా, చంద్రుడి స్నేహముతో ఉప్పొంగినా దారి తప్పకుండగ ఉప్పొంగే పాలసముద్రంలా, పరమశివుడు పలికే ఓంకారాన్ని అనుసరించి వెలువడే శబ్దబ్రహ్మములా ఆ గంగాదేవి పొంగిపొరలుతూ ముందుకు ప్రవహిస్తూ అతివిస్తార విలాసాలతో ఆ రాజశ్రేష్ఠుని అనుసరించి రాసాగింది. అలా తెల్లని ఐరావతం తొండాల వలె కనబడుతూ పరుగెట్టే ప్రవాహాల ముందు భాగపు వరదపోటుల వెంట అక్కడక్కడ కన్నెపిల్లలకి కొత్తగా పుట్టే స్తనాల వలె నీటిపొంగులు కమ్ముకుంటున్నాయి. ఆ నీటిపొంగులతో పారిజాత పూల గుత్తుల చక్కదనాన్ని మించిన తెల్లని నురగలు. ఆ తెల్లని నురగల పక్కన అరవిరిసిన కర్పూర చిగుళ్ళ సోయగాలను మించే సుడిగుండాలు. ఆ సుడుల పక్కల తెల్లని మేఘాల కన్నా అందమైన పొడవైన ప్రవాహాలు. ఆ ప్రవాహాలలో కలిసిపోయి గాలివేగానికి పైకి లేచే పాపనాశకరాలైన అలలు. ఆ అలల చివర్లు విరిగి పైకి ఎగిరిపడే తుంపరలు. మోక్ష ప్రదాయాలు అయిన ఆ తుంపరలు ముత్యాల దండల వలె, మల్లెమాలల వలె. కర్పూరబిళ్ళల పేర్లు వలె చంద్రకళలో ప్రకాశించే చుక్కల వలె మెరుస్తూ ఉన్నాయి. ఆ తుంపరలతో భూలోకానికి మంగళప్రదం అయిన లక్ష్మీదేవి చేయి వలె ప్రకాశిస్తోంది. పరమహంసలతో, హంసలతో ప్రకాశించే వైకుంఠంలా శుక్లపక్షములో శోభిల్లే కలువలు కలిగి విలసిల్లుతోంది.

భూమండలం వలె అనేకమైన జీవికలు, నీరు కలగి, జీవితాల వలె మంచి మనసులు కలిగి వికసిస్తోంది.

అనేక సేనలు, బకుడు, భీముడు, సుభద్ర, అర్జునుడు, కథలతో శోభించే భారతపర్వంలా, పెక్కు చక్రవాకాలు, కొంగలు, మంచికాటుకపిట్టలు, భయంకరమైన అఘాతాలు, అలలుతో మనోజ్ఞంగా ప్రవహిస్తోంది. శ్రీరాముని హృదయంలా, తన నీటిలో మునిగిన పాపులకు మెత్తగా శరణం ఇస్తూ భగీరథుని అనుసరిస్తోంది. మృత్యువును జయించిన మహాదాత ప్రవర్తనలా, శివుడిని పూజిస్తూ, విభూతితో కూడిన అందమైన శివుడిలా గొప్ప నడకలతో సుకుమారంగా ప్రవహిస్తోంది.

క్రొంచపర్వతాదులను గెలిచిన కుమారస్వామి చరిత్రలలాగ, కొంగలు మున్నగువానితో జయకరమై వెళ్తోంది. అర్జునుని రథంలా, సూర్యుని గుర్రాల వేగంతో, శ్రీరామునికి వనవాసం కలిగించిన మంధర ఆలోచనలలా గొప్ప వడిగా పెద్ద పెద్ద తోటలు, కొండలు, అడవులలో ప్రవహిస్తోంది.

మన్మథుని జండా వంటి మొసళ్లతో విలసిల్లుతోంది. మన్మథబాణం వలె తనలో కలిసిన ఇతర ప్రవాహాలతో పోటీపడి సాగుతోంది. మన్మథుని చిగురుటాకు బాకు వలె, బాటసారుల తాపాన్ని తొలగిస్తోంది. అల్పుల అధికుల పట్ల సమత్వం కల యమదండంవలె, ఎత్తుపల్లాలు లేకుండ సమానంగా ప్రవహిస్తోంది. ఛందోశాస్త్రంలా ఎల్లప్పుడు పెద్ద అలల శబ్దాలు అనే గురువులు, చిన్న అలల శబ్దాలనె లఘువులుతో, మంచి బిగువు, వేగములతో నడుస్తోంది. గణితశాస్త్రంలా ఘనములకు ఉన్నట్లు పొడవు, వెడల్పు, ఎత్తు కలిగి, ఘనమూలంతో దట్టమైన వేర్లు కలిగి, వర్గమూలాలుతో సజాతి వేర్లు కలిగి. మిశ్రమ భిన్నాల వలె, వేరు జాతులు కలగలిసి విరాజిల్లుతోంది. పరస్పరం రాసుకునే పొదరిండ్లతో, విడిపడ్డ లోయలుతో భయంకరంగా ప్రవహిస్తోంది. చక్కటి స్తుతులు కల భగవద్గీతా సహితమైన భీష్మపర్వంలా సుఖకరమైన శబ్దాలతో సాగుతోంది. గువ్వగుత్తికచెట్ల శబ్దం మున్నగు అనేక రవములు రకరకాల వాయిద్యాల శబ్దాలవలె శోభిల్లగా గొప్ప లయతో ప్రవాహాలు కట్టి నడుస్తోంది, అచ్చులు, హల్లులు కలిగిన వ్యాకరణం వలె అచ్చమైన బిగువు, వడి కలిగి నడుస్తోంది. మహాభాష్య వృత్తిలా వృద్ధిగుణాల సామర్థ్యంతో ప్రవహిస్తోంది. పెక్కు ప్రయోజనాలు, ప్రమాణాలతో, ఉదాహరణలతో కూడిన అర్థశాస్త్రంలా అనేక యోజనాల నిడివిగా ప్రవహిస్తోంది. సామాన్య గుణాల విశేషంతో విలసిల్లే ఉదాహరణలువలె, అందరికీ అందుబాటులో ఉండే గుణాల ప్రత్యేకతలతో నడుస్తోంది. భూమిని భరించడంలో నిమగ్నమైన ఆదిశేషుని కార్యంలాగ సుస్థిరమైన గొప్ప యత్నంతో భగీరథుని వెంట ముందుకు సాగుతోంది. వేదాలకు సైతం అతీతమైన పరబ్రహ్మను మించి, అనేకమైన దారులను

అతిక్రమిస్తోంది. పెక్కు వర్ణపదక్రమాలతో అతిశయించే వేదాల వలె అనేక రకాల ధ్వనులతో సాగుతోంది. కర్కాట, మీన, మిథున, మకరాలతో ఒప్పి ఉండే ఖగోళ నియతి వలె పీతలు, చేపల జంటలు, మొసళ్ళ గుంపులతో ఉరకలేస్తోంది. నిర్మలమైన చంద్ర కాంతితో వెలిగిపోయే అందగత్తె మోము వలె స్వచ్ఛమైన చంద్రకాంతిలో మెరుస్తోంది. ఇంపైన పల్చటి సుందరి పెదవి వలె కెంపు రంగుతో విలసిల్లుతోంది. నాగరం ధరించిన శృంగారవతి జుట్టులాగ నల్లదనంతో, పాములతో అతిశయిల్లుతోంది. శారదాదేవి గెలుపుతో కూడిన బుద్ధిమంతుని విస్తారమైన శాస్త్రీయ చర్చ వలె విస్తారమైన సరస్వతీనది సంగమముతో విల్లసిల్లుతోంది. అఖిల సంతానానికి బ్రతుకుతెరువై, శుభకరమైన ఆకారంతో కూడిన సుందరాంగి చనుదోయి సొగసుతో ప్రవహిస్తోంది. సుందరాంగి మందహాసంలా చంద్రభాగ సౌభాగ్యాన్ని అతిశయించి నడుస్తోంది. గొప్ప ఒడ్డాణాలు ధరించిన కన్యలతో విహరించే అదృష్టవంతుని వివాహంలా భూమినిండా విస్తరించిన ప్రవాహంతో పరుగెడుతోంది. తార తన చేతితో సుగ్రీవుని తాకినట్లు, యమునానదిని సుందరంగా ఆప్యాయంగా స్పర్శించి భగీరథుని కూడా కొనసాగుతోంది. భీమునిరథం విజృంభణాన్ని అడ్డుకుంటున్న కర్ణుని బాణవర్షం వలె, భీమరథీనది వడిని అడ్డుకొంటూ సాగుతోంది. నీటిని చిమ్మే ఏనుగుతోండము చివర వలె, పైకెత్తబడిన తామరతో అతిశయించి విజృంభిస్తోంది. మంచి సరసం తెలిసిన రంభ నిండు ముఖం వలె, మంచినీటితో అతిశయించి ప్రవహిస్తోంది. సముద్రుని గర్వం సర్వం భంగపరచిన శ్రీరామచంద్రుని బొమముడి వలె సింధునది గర్వాన్ని భంగపరస్తూ ప్రవహిస్తోంది. దరిచేరిన దుశ్శాసనుని దుర్మదాన్ని విరగగొట్టే భీముని గదాఘాతంలా, తనలో మునిగినవారి మహాపాపాలను తొలగిస్తూ పారుతోంది. మాటిమాటికి కదలాడే కంకణాలు అలంకరించిన వేశ్య మణికట్టు వలె, మళ్ళీమళ్ళీ పారె నీటి బిందువులతో నిండి ప్రవహిస్తోంది. కల్మషరహితమైన కృతయుగంలా, కల్మషాలు లేని నిర్మల జలాలతో ప్రవహిస్తోంది. గొప్ప తెలుపుతో ప్రకాశించే బ్రహ్మదేవుని మోముల వలె గొప్ప బ్రాహ్మణజాతిచే ఆశ్రయంపబడుతూ కొనసాగుతోంది. అనేక దీర్ఘాలతో బిందువులతో, విసర్గలతో విలసిల్లే అక్షరాల గుణింతాలలాగ, అధికమైన నీటిబిందువులు వెదజల్లుతు ప్రయాణిస్తోంది. గంభీరమైన భావాలతో మధురమైన అధ్యాయాలతో కూర్చబడిన కావ్యంలా, లోతైన స్వభావంతో, తియ్యని నీటితో విరాజిల్లుతోంది. నందనందనుడు కల మధురానగరంలా గొప్ప ఆనందానికి నందనవనంగా అలరారుతోంది. ఇంద్రుడు విహరించే నందనవనం వలె, కౌశకీనదితో విహరిస్తూ ఉంది. ఇంద్రుడి గుఱ్ఱం ఉచ్చైశ్రవం వలె, ధ్రువమైన మంచి దశతో ఎడతెగని ప్రవాహాలతో ప్రవహిస్తోంది. విష్ణుచింత కల ధ్రువుని భావాల వలె,

లోకపరిశీలన కలిగి నడుస్తోంది, ప్రశస్తమైన విష్ణుమూర్తి దక్షిణావర్త శంఖం వలె, కుడివైపుకి
 మరలుటలు కలిగి సాగుతోంది. ఉత్తర వివాహం వలె మిక్కిలి నరానందం కలిగి పాటుతోంది.
 ఆశ్రయించిన భక్తుడు ప్రహ్లాదునికి గొప్ప వైభవాలను ప్రసాదించిన నరసింహుని గోళ్ళ వలె,
 ఆశ్రయులకు మిక్కిలి ఆహ్లాదాన్ని కలిగిస్తూ సాగుతోంది. కామధేనువు కల్పవృక్షాలలాగ, దానాల
 సమూహంతో కూడి కదుల్తూ ఉంటుంది. పాలు పొంగుతుండే బాలింతరాలి స్తనం వలె, ఎల్లప్పుడు
 పాతే నీటితో పొంగుతూ ఉంటుంది. మకరం, పద్మం, మహాపద్మం, కచ్చపం అనే నిధులతో
 తులతూగే కుబేరుని నివాసము వలె, మొసళ్ళతో, తామరలతో, మెట్టతామరలతో, తాబేళ్ళతో
 నిండుగా ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది. కూలిన మంథర పర్వతాన్ని పైకెత్తే ఆదికూర్మం యొక్క బలమైన
 డిప్ప వలె, కొండ గట్లను కదిలించే వడితో ప్రవహిస్తోంది. ఎత్తైన చరియలతో నిండిన కొండల
 వంటి, ఎత్తైన గట్లతో కాపాడబడుతూ అతిశయిస్తుంటుంది. భూమిని పైకెత్తే ఆదివరాహం వలె గొప్ప
 ఓర్పు కలిగి పాటుతుంటుంది, పుణ్యకరమైన దర్భలు కల బ్రాహ్మణుని చేతి వలె, మంచి పవిత్రమైన
 ఇంపుతో పెంపారుతూ ఉంటుంది. ఎదిరించి వచ్చే ఖరదూషణాదుల గర్వం సర్వం హరించే
 రామబాణం వలె, చేరవచ్చు పాపుల అహంకారాన్ని అపహరిస్తూ ప్రవహిస్తోంది. రాజ సమూహాన్ని
 సమూలంగా సంహరించే పరశురాముని గొడ్డలి వలె, పర్వతాలను పెల్లగించేంత బలంగా
 ప్రవహిస్తోంది. శత్రువులను ఉన్నీలించు బలరాముని నాగలి వలె, ఇరుపక్కల గట్లను
 ఒరసుకుంటూ ప్రవహిస్తోంది. చేరవచ్చు రాక్షస కాంతలకు మనోహరమైన బుద్ధుని నెమ్మేను వలె,
 ఆశ్రయించిన సర్వులను రక్షించు ఉదారతతో మనోహరంగా పాటుతోంది. దేవతలను
 సంతోషింపజేసే శివతాండవం వలె, ఉత్సాహవంతమైన తుళ్ళిపడే చేపలకు అలవాలమైంది.
 వేదాలకు శుభాలను సమకూర్చే మత్స్యావతారంలా, చెవులకు ఇంపు కలిగిస్తూ ప్రవహిస్తోంది. ధన,
 వస్తు సమదాయాలతో సుముఖంగా ఉన్న గొప్పదాత వలె, విస్తారమై పాటుతోంది. బలిచక్రవర్తి
 వంశాన్ని నిర్మూలించిన వామనుడి పాదంలాగ, బలమైన వెదురుపొదలను సైతం కదిలించే టంత
 వడిగా ప్రవహిస్తోంది. సామభేదమాయోపాయలతో కూడిన నీతిశాస్త్రం వలె, చాతుర్యంతో
 ఒప్పుతోంది. అపరిమితమైన లోకాలతో జంతుకోటితో నిండి ఉండే బ్రహ్మాండం వలె, లెక్కలేనన్ని
 జలచరాలతో కొలవబడుతూ ఉంది. గుట్టు తెలియనీని మానవతి లాగ, తెలియలేనంత లోతు కలిగి
 ప్రవహిస్తోంది. ఎన్ని పనులున్నా హడావిడిపడని ఇల్లాలి లాగ, ప్రశాంతంగా పాటుతోంది.
 బయటికిపోని ముద్దరాలి లాగ, గట్టు దాటకుండా పోతోంది. శీఘ్రగమనంగల జవరాలు లాగ,
 వడిగా ప్రవహిస్తోంది. అటునిటు పోని పతివ్రత లాగ, భగీరథుడు చూపిన దారినే ప్రవహిస్తోంది.

అన్నిటిని కడుపులో దాచుకొనే కన్నతల్లిలా, అన్నిటిని తన కడుపులో దాచుకుంటూ పోతోంది. భక్తుల కోరికలు తీర్చు దేవత లాగ, తనను ఆశ్రయించిన వారి కోరికలు తీర్చుచు ప్రవహిస్తోంది. అలా క్రమక్రమంగా పరిమితులను దాటి మాటకు, మనసుకు అందకుండా భగీరథుని వెంట భాగీరథి ప్రవహిస్తోంది.

విశేషము: - పరమేశ్వరుని జటాజూట నిర్గతమైన ఆ ముత్తోవలద్రిమ్మరి భూలోకము నందు అవతరించిన గంగానదిగా రెండువేల ఐదు వందల కిలోమీటర్ల (2,500 కి.మీ.) దూరం ప్రవహించి సముద్రాన్ని చేరుతుంది. ఆ బృహత్తర ప్రయాణ అవతరణ వర్ణనకు కవీశ్వరుడు వచనం ఎంచుకున్నారు బావుంది. ఆ అద్భుతాన్ని, ఆ గంగానది నడకల పోకడలను మన పోతన్న గారు కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్ణించారు. లేదు అక్షర చిత్రంగా, గాత్ర చిత్రంగా ఎంత చిత్రంగా ఆవిష్కరించారో. సందర్భోచితంగా సృష్టిలోని వర్ణనీయ వస్తువులను గ్రహించి నీటి తుంపురులు, చినుకులు, బిందువులు, బుడగలు, కాలువలు, సెలయేళ్ళు వంటి అవస్థా భేదాలతో ఆయా వర్ణనీయాలతో ఒక అనుబంధాన్ని తన కవితావైచిత్ర్యంతో ఏర్పరచాడా అన్నట్లు ముక్తపదగ్రస్త అలంకారము మమేకమైపోయింది. శ్లేష అలంకారము సాభిప్రాయంగా మనోజ్ఞతను వెల్లివిరిసింది. దశావతారలతో గంగావతరణాన్ని అనుసంధించి ఒక విశిష్టతను మహాకవి ఆపాదించారు. గంగ విష్ణు పాదాల వద్ద ఉద్భవించినదని ప్రసిద్ధి కదా. ఇట్టి వచనములను నరసింహావతారము మున్నగు ఘట్టములలో కూడ మన పోతనామాత్యుల వారు వాడారు. అవి అన్నియును చక్కటి సందర్భోచితముతో విలసిల్లినవే. పోతన వచనాలకు ప్రసిద్ధి కదా.

9-231-మ.

జగతీనాథు రథంబుపజ్జ బహుదేశంబుల్ వడిన్ దాటి త

త్సగరక్షాపకుమార భస్మముల మీదన్ ముంచి పాఱన్ మరు

న్నగరావాసము వారు పొందిరి నవీనశ్రీలతో గంగ నీ

రుగతిం గాక మహాదురంత సుజనద్రోహనలం బాటునే.

టీకా:

జగతీనాథు = రాజయొక్క; రథంబు = రథము; పజ్జన్ = వెనుక; బహు = అనేకమైన; దేశంబుల్ = ప్రదేశములను; వడిన్ = వేగముగా; దాటి = గడచి; తత్ = ఆ; సగర = సగరుడు అనెడి; క్షాపకుమార = రాకుమారుల {క్షాపకుమారులు - క్షమ ప (భూమినేలేడివాని) కుమారులు, రాకుమారులు}; భస్మముల = బూడిదల; మీదన్ = పైన; ముంచి = మించి; పాఱన్ = ప్రవహించగా; మరున్నగర = స్వర్ణమునందు {మరున్నగరము - మరుత్ (దేవతల) నగరము, స్వర్ణము}; ఆవాసము = నివసించుటను; వారు = వారు; పొందిరి = పొందిరి; నవీన = సరికొత్త; శ్రీలు = శుభములు; తోన్ = తోటి; గంగ = గంగాజలము; గతిన్ = వలన; కాక = తప్పించి; మహా = గొప్ప; దురంత = దాటరాని; సుజన = పుణ్యాత్ములపట్ల; ద్రోహ = చేసినతప్పు అనెడి; అనలంబు = నిప్పు; ఆఱునే = చల్లారుతుందా, చల్లారదు.

భావము:

ఆ విధంగా భగీరథ మహారాజు రథం వెంట ఎంతో వేగంగా సాగుతూ, అనేక ప్రదేశాలను దాటి ఆ సగరచక్రవర్తి కుమారుల బూడిద రాసుల మీంచి ప్రవహించింది. వారు అభినవ శోభలతో స్వర్గాన్ని పొందారు. పుణ్యాత్ములపట్ల చేసిన దోషాన్ని గంగాజలం వలన తప్పించి మరే విధంగాను చల్లారదు కదా.

9-232-మ.

హారు మెప్పించి మహా తపో నియతుడై **యా**కాశగంగానదిన్

ధరకుం దెచ్చి నితాంత కీర్తిలతికా **స్తంభ**ంబుగా నవ్య సు

స్థిర లీలం బిత్వకృత్య మంతయు నొన**ర్చెన్** వారితానేక దు

స్తర వంశవృధుఁ డా భగీరథుఁడు ని**త్య**శ్రీకరుం డల్పుడే?

టీకా:

హారు = పరమశివుని; మెప్పించి = మెప్పుపొంది; మహా = గొప్ప; తపస్ = తపస్సునందలి; నియతుడు = నిష్కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆకాశగంగానదిని = ఆకాశగంగను; ధర = భూమి; కున్ =

కి; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; నితాంత = అఖండమైన; కీర్తి = యశస్సు అనెడి; లతికా = లతకు;
 స్తంభంబుగాన్ = ఆధారభూతస్తంభములాగ; నవ్య = అభినవ; సుస్థిర = మంచినిలకడైన; లీలన్ =
 విధముగ; పితృకార్యము = తాతలసేవించుటను; అంతయున్ = పూర్తిగా; ఒనర్చెన్ = నెరవేర్చెను;
 వారిత = తోలగింపబడిన; అనేక = పలు; దుస్తర = దాటరాని; వంశ = వంశమునకువాటిల్లిన;
 వ్యధుడు = బాధ కలవాడు; ఆ = గొప్ప; భగీరథుడు = భగీరథుడు; నిత్య = శాశ్వతమైన; శ్రీకరుండు =
 మంగళప్రదుడు; అల్పుడే = తక్కువవాడా, కాదు.

భావము:

గొప్ప తపస్సు పరమ నిష్ఠగా చేసి భగీరథుడు పరమశివుని మెప్పుపొంది, ఆకాశగంగను భూమికి
 తీసుకొచ్చాడు. అఖండమైన తన కీర్తి లతకు ఆధారంగా ఉండే స్తంభంగా పితృకార్యం తీర్చాడు. తన
 వంశానికి వాటిల్లిన దాటరాని కష్టాలను సర్వం తొలగించాడు. ఆ నిత్య మంగళప్రదుడు
 భగీరథుడు సామాన్యమైన వాడా?

9-233-క.

హరిఁ దమ మనముల లోనిడి

హరి పాదాంభోజ జనితమైన నదిన్ సు

స్థిరులై క్రుంకి మునీంద్రులు

హరిఁ గలిసిరి త్రిగుణరహితులై యవ్వేళన్.

టీకా:

హరిన్ = విష్ణుని; తమ = తమయొక్క; మనముల = మనసులు; లోన్ = అందు; ఇడి = నిలుపుకుని;
 హరి = విష్ణుమూర్తి; పాద = పాదములనెడి; అంభోజ = పద్మములందు; జనితము = పుట్టినది; ఐన =
 అయిన; నదిన్ = నదిని; సుస్థిరులు = నిశ్చలమానసులు; ఐ = అయ్యి; క్రుంకి = స్నానములుచేసి;
 ముని = మునులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; హరిన్ = విష్ణునియందు; కలిసిరి = ఐక్యమయ్యారు;
 త్రిగుణరహితులు = త్రిగుణాతీతులు, ముక్తులు; ఐ = అయ్యి; అవ్వేళన్ = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు విష్ణుమూర్తిన ధ్యానిస్తూ నిశ్చలమానసులై అయ్యి, త్రిగుణాతీతులై, విష్ణుపాదపద్మాల పుట్టిన ఆ గంగానదిలో స్నానాలు చేసి, మునివరులు ముక్తులై శ్రీహరిలో ఐక్యమయ్యారు.

9-234-వ.

అంత నా భగీరథునకు శ్రుతుండును, శ్రుతునకు నాభావరుండును, నాభావరునకు సింధుద్వీపుండును, సింధుద్వీపునికి నయుతాయువును, నయుతాయువునకు ఋతుపర్ణుండును జనియించె; నతండు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; భగీరథున్ = భగీరథుని; కున్ = కి; శ్రుతుండును = శ్రుతుడు; శ్రుతున్ = శ్రుతుని; కున్ = కి; నాభావరుండును = నాభావరుడు; నాభావరున్ = నాభావరుని; కున్ = కి; సింధుద్వీపుండును = సింధుద్వీపుడు; సింధుద్వీపున్ = సింధుద్వీపుని; కిన్ = కి; అయుతాయువు = అయుతాయువు; అయుతాయువున్ = అయుతాయువుని; కున్ = కి; ఋతుపర్ణుండును = ఋతుపర్ణుడు; జనియించెను = పుట్టెను; అతండు = అతడు.

భావము:

అంతట ఆ భగీరథునికి శ్రుతుడు. శ్రుతునికి నాభావరుడు. నాభావరునికి సింధుద్వీపుడు. సింధుద్వీపునికి అయుతాయువు. అయుతాయువుకి ఋతుపర్ణుడు, పుట్టారు. అతడు...

9-235-ఆ.

నయ విశాలబుద్ధి నలచక్రవర్తితో

సంగడినితనము చాలఁ జేసి

యక్షహృదయ మతని కవ్యస్తముగ నిచ్చి

యశ్వవిద్య నేర్చె నతనివలన.

టీకా:

నయ = చక్కటి; విశాల = గొప్ప; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; నల = నలుడు అనెడి; చక్రవర్తి = మహారాజు; తోన్ = తోటి; సంగడితనము = స్నేహము; చాల = బాగా; చేసి = చేసి; అక్షహృదయము = అక్షహృదయమనువిద్యని {అక్షహృదయము - 1 అధికసంఖ్యలలో కల వస్తువులనైనను చూచినంతమాత్రముననే లెక్కింపకయే మొత్తము చెప్పగల శక్తి, 2 జాదమునందలి పాచికలనడకలోని రహస్యము తెలియు విద్య; అతను = అతని; కిన్ = కి; అవ్యస్తముగ = సంపూర్ణముగ; ఇచ్చి = నేర్పి; అశ్వవిద్యన్ = అశ్వవిద్యను {అశ్వహృదయము - గుఱ్ఱముయొక్క మనోగత భావములు తెలిసికొనగల విద్య; నేర్చెను = నేర్చుకొనెను; అతని = అతని; వలనన్ = వలన.

భావము:

ఋతుపర్ణుడు నలమహారాజుతో స్నేహం చేసాడు. అక్షహృదయం అనే విద్యను నలమహారాజుకి చక్కగా నేర్పాడు. ఆ నలుని నుండి ఋతుపర్ణుడు అశ్వవిద్య నేర్చుకున్నాడు.

నవమ స్కంధము : కల్మాషపాదుని చరిత్రము

9-236-వ.

ఆ ఋతుపర్ణునకు సర్వకాముండును, సర్వకామునకు మదయంతీ వల్లభుండైన సుదాసుండును బుట్టి, నా రాజశేఖరుని మిత్రసహుండును, గల్మాషపాదుండు నని చెప్పుదు, రా భూవరుండు వసిష్ఠుని శాపంబున రాక్షసుడయి, తన కర్మంబున నపత్యుండయ్యె, ననిన విని పరీక్షిన్నరేంద్రు డేమి కారణంబున సుదాసునకు గురుశాపంబు ప్రాప్తంబయ్యె" నని యడిగిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఋతుపర్ణున్ = ఋతుపర్ణుని; కున్ = కి; సర్వకాముండున = సర్వకాముడు; సర్వకామున్ = సర్వకాముని; కున్ = కి; మదయంతీ = మదయంతియొక్క; వల్లభుండు = భర్త; ఐన = అయిన; సుదాసుండును = సుదాసుడు; పుట్టెన్ = జన్మించిరి; ఆ = ఆ; రాజశేఖరుని = రాజశేఖరుని;

మిత్రసహుండును = మిత్రసహుండు; కల్మాషపాదుండును = కల్మాషపాదుడు; అని = అని;
 చెప్పుదురు = అంటారు; ఆ = ఆ; భూవరుండు = రాజు; వసిష్ఠుని = వసిష్ఠునియొక్క; శాపంబునన్ =
 శాపమువలన; రాక్షసుడు = రాక్షసుడు; అయి = ఐ; తన = తనయొక్క; కర్మంబునన్ =
 కర్మానుసారము; అపత్యుండు = అపత్యుడు; అనినన్ = అనగా; విని = విని; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు;
 నరేంద్రుండు = మహారాజు; ఏమి = ఎట్టి; కారణంబునన్ = కారణమువలన; సుదాసున్ =
 సుదాసున; కున్ = కు; గురు = గురువుయొక్క; శాపంబు = శాపము; ప్రాప్తంబు = కలిగినది; అయ్యెన్
 = అయ్యెను; అని = అని; అడిగినన్ = అడుగగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె
 = పలికెను.

భావము:

ఆ ఋతుపర్ణునికి సర్వకాముడు. సర్వకామునికి మదయంతి భర్త అయిన సుదాసుడు పుట్టారు. ఆ రాజశేఖరుని మిత్రసహుడు, కల్మాషపాదుడు అని కూడ అంటారు. ఆయన వసిష్ఠుని శాపంవలన రాక్షసుడై తన కర్మానుసారం అపత్యుడు అయ్యాడు." శుకుడు అనగా విని, పరీక్షిత్తు "సుదాసుకు గురుశాపం ఎలా కలిగింది." అని అడిగాడు. అంత శుకుడు ఇలా చెప్పసాగాడు.

9-237-స్.

"ఆ సుదాసుండు వేటకై వనంబున కేగి-

గర్వించి యొక్క రక్తసుని జంపి

వానితో బుట్టిన వాని బో విడిచిన-

వాడును దనతోడివాని చావు

పోనీక కపటియై భూపాలుగృహమున-

నడబాలతనమున నర్థి గొలిచి

యుండ వసిష్ఠున కుర్వీశు డొక్కనా-

డన్నంబు జేయంగ నతని బనుప

9-237.1-తే.

వాడు మానవ మాంసంబు వండి తెచ్చి
మునికి వడ్డింపఁ గోపించి ముని నరేంద్రుఁ
బిలిచి మనుజామిషంబును బెట్టి తనుచు
నలుకతో రాక్షసుడవు గమ్ముని శపించె.

టీకా:

ఆ = ఆ; సుదాసుడు = సుదాసుడు; వేట = వేటాడుట; కై = కోసము; వనంబున్ = అడవి; కిన్ = కి; ఏగి
= వెళ్ళి; గర్వించి = మదించి; ఒక్క = ఒకానొక; రక్కసునిన్ = రాక్షసుని; చంపి = సంహరించి; వాని =
అతని; తోబుట్టినవాని = సోదరుని; పోవిడిచినన్ = పోనివ్వగా; వాడునున్ = అతడు; తన =
తనయొక్క; తోడివాని = సోదరుని; చావు = మరణమును; పోనీక = వదలిపెట్టక; కపటి =
మోసముచేయువాడు; ఐ = అయ్యి; భూపాలున్ = రాజయొక్క; గృహమునన్ = ఇంటిలో;
అడబాలతనమునన్ = వంటవానివలె; అర్తిన్ = కోరి; కొలిచి = కొలువులోచేరి; ఉండన్ = ఉండగ;
వసిష్ఠున్ = వసిష్ఠుని; కున్ = కి; ఉర్విశుడు = రాజు {ఉర్విశుడు - ఉర్వి (భూమి)కి ఈశుడు, రాజు};
ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; అన్నంబు = భోజనంబు; చేయంగన్ = తినుటకు; అతనిన్ =
అతనిని; పనుపన్ = నియమించగా;
వాడు = అతడు; మానవమాంసంబు = నరమాంసముతో; వండి = వంటచేసి; తెచ్చి = తీసుకొని
వచ్చి; ముని = ఋషి; కిన్ = కి; వడ్డింపన్ = వడ్డించగా; గోపించి = కోపముచేసి; ముని = ఋషి;
నరేంద్రున్ = రాజుని; పిలిచి = పిలిపించి; మనుజామిషంబును = నరమాంసమును; పెట్టితి =
పెట్టావు; అనుచున్ = అంటు; అలుక = కోపము; తోన్ = తోటి; రాక్షసుడవు = రాక్షసుడవుగా; కమ్ము =
అయిపోవుము; అని = అని; శపించెన్ = శాపమునిచ్చెను.

భావము:

“ఆ సుదాసుడు వేటకి అడవికి వెళ్ళి ఒక రాక్షసుడిని సంహరించాడు. అతని సోదరుని
చంపకుండా పోనిచ్చాడు. ఆ సోదరుడు పగబట్టాడు. మోసపూరితంగా వంటవానిలా వచ్చి రాజు
కొలువులో చేరాడు. ఒక దినం రాజు వసిష్ఠుని భోజనానికి ఆహ్వానించాడు. భోజనం వండి
పెట్టమని ఆ రాక్షససోదరుని నియమించాడు. అతడు నరమాంసముతో వంటచేసి తీసుకువచ్చి

ఋషికి వడ్డించాడు. కోపగించిన వసిష్ఠుడు రాజుని “పిలిచి నరమాంసం పెట్టావు కనుక రాక్షసుడవు అయిపోమ్ము” అని శపించాడు.

9-238-వ.

ఇట్లు శపించి పదంపడి, రాక్షసుండు వండి తెచ్చుటయు, సుదాసుం డెరుంగమియుఁ దన మనంబున నెఱింగి, వసిష్ఠుఁడు పండ్రెండేండ్లు రక్కసుండవయి యుండుమని నియమించె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; శపించి = శపించి; పదంపడి = తరువాత; రాక్షసుండు = రాక్షసుడు; వండి = వంటచేసి; తెచ్చుటయు = తీసుకొచ్చుట; సుదాసుండు = సుదాసుడు; ఎరుంగమియున్ = తెలియకపోవుట; తన = తనయొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; ఎఱింగి = తెలిసి; వసిష్ఠుడు = విసిష్ఠుడు; పండ్రెండు = పన్నెండు (12); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; రక్కసుండవు = రాక్షసుడవుగా; అయి = అయ్యి; ఉండుము = ఉండుము; అని = అని; నియమించెను = కట్టుబాటుచేసెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు;

భావము:

ఈ విధంగ శపించిన తరువాత రాక్షసుడు కావాలని ఇలా వంటచేసి తీసుకవచ్చాడని, సుదాసుడికి ఇది తెలియదని వసిష్ఠుడు తెలుసుకున్నాడు. కనుక, పన్నెండు (12) ఏళ్ళు రాక్షసుడవుగా ఉండమని శాపం సవరించాడు. ఆ సమయంలో....

9-239-మ.

గురువున్ మాటుశపింతు నంచు జలముల్ **గో**పంబుతో దోయిటన్

నరనాథుండు ధరింపఁ దత్సతి పతి**న్వ్యా**రింప మిన్నుం దిశల్

ధరయున్ జీవమయంబకా నిఖిలముం **దా**ఁజూచి చల్లెన్ ధరా

వరుఁ డాత్మీయపదంబులం గరపుటీ**వా**ఃపూరముం బొక్కుచున్.

టీకా:

గురువున్ = గురువును; మాటు = తిరిగి; శంపింతున్ = శంపించెదను; అనుచున్ = అని; జలముల్ = నీటిని; కోపంబుతోన్ = అలుకతో; దోయిటన్ = దోసిట్లోకి; నరనాథుండు = రాజు {నరనాథుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}; ధరింపన్ = తీసుకొనగా; తత్ = అతని; సతి = భార్య; పతిన్ = భర్తను; వారింపన్ = ఆపగా; మిన్నున్ = ఆకాశము; దిశల్ = దిక్కులు; ధరయున్ = భూమి; జీవ = ప్రాణులతో; మయంబ = నిండినది; కాన్ = అయ్యుండగ; నిఖిలమున్ = సమస్తమును; తాన్ = అతను; చూచి = చూసి; చల్లెన్ = జల్లించెను; ధరావరుడు = రాజు; ఆత్మీయ = తనయొక్క; పదంబులన్ = పాదములపైన; కర = చేతి; పుటీ = పిడికిళ్ళలోని; వాఃపూరమున్ = నీటిధారను; పొక్కుచున్ = విచారించుచు.

భావము:

గురువును తిరిగి శంపిస్తాను అని రాజు సుదాసుడు అలిగి, దోసిట్లోకి నీటిని తీసుకున్నాడు. అతని భార్య భర్తను ఆపింది. స్నేహార్థ హృదయుడు కనుక భార్య మాట మన్నించాడు. ఆకాశం దిక్కులు భూమి ప్రాణులతో నిండి ఉంటాయని, దాసుడు చేతిలోని శాపజలాన్ని తన పాదల పైననే జల్లుకున్నాడు.

9-240-వ.

ఇట్లు మిత్రసహుండు కావునఁ గళత్రానుకూలుండై శపియింప నొల్లక సుదాసుండు రాక్షస భావంబు నొంది, కల్మషవర్ణంబు లయిన పాదంబులతో నడవులం దిరుగుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; మిత్రసహుండు = స్నేహార్థ హృదయుడు; కావున = కనుక; కళత్ర = భార్యకు; అనుకూలుండు = అనుకూలమైనడచువాడు; ఐ = అయ్యి; శపియింపక = శపించుటకు; ఒల్లక = ఇష్టపడకుండ; సుదాసుండు = సుదాసుడు; రాక్షసభావంబున్ = రాక్షసత్వమును; ఒంది = పొంది; కల్మష = నల్లటి; వర్ణంబులు = రంగుపొందినవి; అయిన = ఐన; పాదంబుల్ = పాదముల; తోన్ = తోటి; అడవులన్ = అడవులందు; తిరుగుచున్ = తిరుగుతూ.

భావము:

ఈ విధంగ స్నేహార్థ హృదయుడు కనుక భార్యకు అనుకూలమై నడచువాడు అయ్యి శపించుటకు ఇష్టపడకుండ సుదాసుడు రాక్షసత్వాన్ని పొంది నల్లటి రంగు పాదాలతో కల్మాషాదుడై అడవిలో తిరుగుతూ....

9-241-క.

ఆకట మలమల మాడుచు

ఏక నతం డడవి నున్న విప్ర మిథునముం

దాకి తటాలున విప్రుని

గూకటి చేబట్టి మ్రింగ గొనిపోవుతఱిన్.

టీకా:

ఆకటన్ = ఆకలితో; మలమల = మలమల; మాడుచున్ = మాడిపోతూ; ఏకన్ = విజృంభణముతో;
అతండు = అతడు; అడవిన్ = అడవిలో; ఉన్నన్ = ఉండగా; విప్ర = బ్రాహ్మణ; మిథునమున్ =
దంపతులను; తాకి = ఎదుర్కొని; తటాలునన్ = అతిశీఘ్రముగ; విప్రునిన్ = బ్రాహ్మణుని; కూకటిన్ =
జుట్టు; చేన్ = చేతితో; పట్టి = పట్టుకొని; మ్రింగన్ = తినివేయుటకు; కొనిపోవు = తీసుకెళ్ళేడి; తఱిన్ =
సమయమునందు.

భావము:

ఆకలితో మలమల మాడిపోతూన్న అతడు, ఆ అడవిలో ఒక బ్రాహ్మణ దంపతులను చూసాడు.
వెంటనే వారిని అడ్డగించి, బ్రాహ్మణుని జుట్టు పట్టుకొని తినడానికి తీసుకుపోసాగడు. అప్పుడు...

9-242-వ.

అంత నా బ్రాహ్మణుని భార్య మోదికొనుచుం బెగ్గడిల్లి, డగ్గుత్తికతోఁ బతికి నడ్డంబు వచ్చి,
యేడ్చుచు రాచరక్కసున కిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; బ్రాహ్మణుని = విప్రుని; భార్య = పెండ్లాము; మోదికొనుచున్ =
గుండెలుబాదికొనుచు; బెగ్గడిల్లి = భయపడిపోయి; డగ్గుతిక = గద్దదస్వరము; తోన్ = తోటి; పతి =
భర్త; కున్ = కి; అడ్డంబు = అడ్డము; వచ్చి = వచ్చి; ఏడ్చుచు = ఏడుస్తూ; రాచరక్కసున్ =
రాజరాక్షసుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అంతట, భయపడిపోయిన ఆ విప్రుని పెండ్లాము గుండెలు బాదుకుంటూ భర్తకి అడ్డం వచ్చి
ఏడుస్తూ గద్దదస్వరంతో రాజరాక్షసునితో ఇలా అన్నది.

9-243-క.

"మానుషదేహము గలుగుట

భూనాయక! దుర్లభంబు పుట్టినమీదన్

దానముఁ బరోపకారము

భూనుతకీర్తియును వలదె పురుషున కెందున్?

టీకా:

మానుష = మానవ; దేహము = జన్మము; కలుగుట = పొందుట; భూనాయక = రాజ

{భూనాయకుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజ}; దుర్లభంబు = చాలాకష్టము; పుట్టిన = జన్మించిన;

మీదన్ = తరువాత; దానము = దానధర్మములు; పరోపకారమున్ = పరులకుసాయంచేయుట; భూ

= లోకము నందు; నుత = స్తుతింపబడిన; కీర్తియును = కీర్తి; వలదె = వద్దా, కావలయును; పురుషున్

= మానవున; కున్ = కి; ఎందున్ = ఎప్పుడైనసరే.

భావము:

"ఓ భూనాయకా! మానవజన్మ పొందుటే చాలా కష్టము. మానవజన్మ అంటూ ఎత్తాక,

దానధర్మాలు, పరోపకారం చేసి లోకంలో కీర్తి పొందాలి.

9-244-మ.

రవి వంశాగ్రణీవై సమస్తధరణీరాజ్యాను సంధాయీవై
భువనస్తుత్యుడవై పరార్థరతివై పుణ్యానుకూలుండవై
వివరంబేమియు లేక నా పెనిమిటిన్ విప్రుం దపశీలు స
తప్తవరున్ బ్రహ్మవిదున్ జగన్నుతగుణున్ భక్తింపగాఁ బాడియే?

టీకా:

రవివంశ = సూర్యవంశపు; అగ్రణీవి = గొప్పవాడవు; ఐ = అయ్యి; సమస్త = సమస్తమైన; ధరణీ =
లోకాన్ని; రాజ్యానుసంధాయీవి = పాలించినవాడవు; ఐ = అయ్యి; భువన = లోకంచేత; స్తుత్యుడవు =
కీర్తింపబడువాడవు; ఐ = అయ్యి; పరార్థ = పర లోక సౌఖ్యములను; రతివి = కోరిక కలవాడవు; ఐ =
అయ్యి; పుణ్య = పుణ్యములను; అనుకూలుండవు = చేయువాడవు; ఐ = అయ్యి; వివరంబు = తప్పు;
ఏమియున్ = ఏమాత్రము; లేక = లేకుండ; నా = నాయొక్క; పెనిమిటిని = భర్తను; విప్రున్ =
బ్రాహ్మణుని; తపన్ = తపస్సు; శీలున్ = చేయుకొనువానిని; సత్ = మంచి; ప్రవరున్ =
వంశమునపుట్టినవానిని; బ్రహ్మవిదున్ = బ్రహ్మజ్ఞునిని; జగత్ = లోకముచేత; నుత = స్తుతింపబడు;
గుణున్ = సుగుణములుగలవానిని; భక్తింపగాన్ = తినుట; పాడియే = ధర్మమేనా, కాదు.

భావము:

అందులోనూ నీవు సూర్యవంశ మహానుభావవు. లోకం అంతా ఏలినవాడవు. లోకులు అంతా
కీర్తించేవాడవు. స్వర్గ సౌఖ్యాలను పొందగలవాడవు, పుణ్యాత్ముడవు, నా భర్త ఏ తప్పు చేయలేదు,
సద్వంశ సంజాతుడు, మహాతాపసి, బ్రహ్మజ్ఞుని, స్తుతి పాత్ర సుగుణాలరాశి. అట్టి బ్రాహ్మణుని తినుట
నీకు ధర్మం కాదు.

9-245-శా.

తండ్రీ! మీకు దినేశవంశజలకున్ దైవం బగున్ బ్రాహ్మణుం
డంద్రా మాటలు లేవె? భూమిసుర గోహత్యాభిలాషంబు గై

కొండ్రే మీ యటువంటి సాధువులు? రక్షోభావ మిట్టేల? మీ

తండ్రిం దాతలఁ బూర్వులం దలఁపవే ధర్మంబునుం బోగదే.

టీకా:

తండ్రి = నాయనా; మీరు = మీ(వంశస్థుల); కున్ = కి; దినేశవంశజుల్ = సూర్యవంశపువారి; కున్ = కి;
దైవంబు = దేవుడు; అగున్ = అయి ఉండును; బ్రాహ్మణుండు = విప్రుడు; అంధ్రు = అనెదరు; ఆ = ఆ;
మాటలు = మాటలు; లేవే = అబద్ధములా; భూమిసుర = బ్రాహ్మణుల; గో = గోవుల; హత్య =
సంహరించవలెనని; అభిలాషంబున్ = కోరికను; కైకొండ్రే = తలచారా, లేదు; మీ = మీ; అటువంటి =
లాంటి; సాధువులు = మంచివారు; రక్షన్ = రాక్షస; భావమున్ = తత్వమును; ఇట్లు = ఇలా; ఏల =
ఎందుకు (ధరించెదవు); మీ = మీయొక్క; తండ్రిన్ = నాన్నగారిని; తాతలన్ = తాతలను; పూర్వులన్
= అంతకుముందువారిని; తలపవే = తలచుకొనుము; ధర్మంబునున్ = ధర్మమార్గమున; పోగదే =
నడచుకొనుము.

భావము:

నాయనా! మీ సూర్యవంశంవారికి విప్రుడు అంటే దేవునితో సమానం అంటారు కదా. అది
అబద్ధమా? మీ లాంటి మంచివారు ఎక్కడైనా బ్రహ్మహత్యాపాతకం, గోహత్యాపాతకం కోరి
తెచ్చుకుంటారా? ఈ రాక్షసత్వం నీ కెందుకయ్యా? మీ పెద్దలను పూర్వీకులను తలచి ధర్మమార్గాన
నడచుకో వద్దా?

9-246-శా.

అన్నా! చెల్లెల నయ్యెదన్; విడువు నీకన్నంబు బెట్టింతు; నా

ప్రాన్నాధున్ ద్విజ గంగికుఱ్ఱి నకటా! హింసింప నేలయ్య? నీ

వెన్నం డింతులతోడఁ బుట్టవె? నిజం బిట్టిన మున్నుట్ట నా

పన్నన్ నన్ను శిరంబు ద్రుంచి మఱి మత్ప్రాణేశు భక్షింపవే."

టీకా:

అన్నా = అన్నయ్య; చెల్లెలను = సోదరిని; అయ్యెదన్ = అవుతాను; విడువుము = వదలిపెట్టుము; నీ = నీ; కున్ = కు; అన్నంబు = అన్నము; పెట్టింతున్ = పెట్టించెదను; నా = నాయొక్క; హృన్నాథున్ = భర్తను {హృన్నాథుడు - హృదయమునకు ప్రభువు, భర్త}; ద్విజున్ = బ్రాహ్మణుని; గంగికుట్టిన్ = గంగిగోవులాంటివానిని; అకటా = అయ్యో; హింసింపన్ = సంహరించుట; ఏలన్ = ఎందుకు; అయ్య = తండ్రి; నీవున్ = నీవు; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును; ఇంతుల = స్త్రీల; తోడబుట్టవె = సోదరుడవుకావా; నిజంబున్ = నీనిర్ణయము; ఇట్టు = ఇలాగే; ఐననన్ = అయినచో; మున్నుట్టన్ = మొట్టమొదట; ఆపన్నన్ = దీనురాలనైన; నన్నున్ = నన్ను; శిరంబున్ = తల; త్రుంచి = నరికేసి; మఱి = తరువాత; మత్ = నాయొక్క; ప్రాణేశున్ = భర్తను {ప్రాణేశుడు - ప్రాణములకు నాథుడు, భర్త}; భక్షింపవే = తినుము.

భావము:

అన్నయ్యా! నీకు చెల్లెలిని అవుతాను. నాభర్తను వదలిపెట్టు. నీకు అన్నం వండి పెడతాను. బ్రాహ్మణుడిని, గంగిగోవులాంటి సాధుస్వభావిని అయ్యో! ఎందుక చంపుతావు? నాయనా! నీకు అక్కచెల్లెళ్ళు లేరా? అంతకీ నీకు చంపాలనే ఉంటే ముందు దీనురాలనైన నా తల ఖండించి, పిమ్మట నా భర్తను భక్షించు."

9-247-క.

అని కరుణ పుట్ట నాడుచు

వనితామణి పలవరింప వసుధాదేవుం

దినియె నతఁడు పులి పశువుం

దనుక్రియ శాపంబు కతన ధీరహితుండై.

టీకా:

అని = అని; కరుణ = జాలి; పుట్టన్ = కలుగునట్లు; అడుచున్ = పలుకుతు; వనితామణి = స్త్రీరత్నము; పలవరింపన్ = బతిమాలగా; వసుధాదేవున్ = విష్ణుని; తినియెన్ = భక్షించెను; అతడు = అతడు;

పులి = పులి; పశువున్ = పశువును; తిను = తినెడి; క్రియన్ = వలె; శాపంబు = శాపము; కతన = వలన; ధీ = వివేకము; రహితుండు = లేనివాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అని ఆ స్త్రీరత్నం ఎంత జాలి కలిగేలా బతిమాలినా, శాపం వలన వివేకం కోల్పోయిన కల్మాషపాదుడు పులి పశువును తినున్నట్లు విప్రుని భక్షించాడు.

9-248-వ.

అంత నా బ్రాహ్మణి గోపించి “కామార్తనయిన నాడు పెనిమిటిని భక్షించితివి గావున నీవు నెలతలంబొందఁ జేరినవేళ మరణంబుఁ బొందు” మని కల్మాషపాదుని శపించి, పతిశల్యంబులతో నగ్నిప్రవేశంబు జేసి సుగతికిం జనియె; నంతఁ బండ్రెండేండ్లు చనిన నా రాజ మునిశాపనిర్ముక్తుండై.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; బ్రాహ్మణి = బ్రాహ్మణస్త్రీ; గోపించి = కొప్పగించి; కామ = కోరికలతో; ఆర్తన్ = దుఃఖిస్తున్నదానిని; అయిన = ఐన; నాడు = నాయొక్క; పెనిమిటిని = భర్తను; భక్షించితివి = తినివేసితివి; కావున = కనుక; నీవున్ = నీవు; నెలతలన్ = స్త్రీలను; పొందన్ = కలియుటకు; చేరిన = వెళ్లిన; వేళ = సమయమునందు; మరణంబున్ = చావును; పొందుము = పొందుగాక; అని = అని; కల్మాషపాదుని = కల్మాషపాదుని; శపించి = శపించి; పతి = భర్త; శల్యంబులన్ = ఎముకల; తోన్ = తోటి; అగ్నిప్రవేశము = సహగమనము; చేసి = చేసి; సుగతి = ముక్తి; కిన్ = కి; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అంతన్ = అంతట; పండ్రెండు = పన్నెండు; ఏండ్లు = సంవత్సరములు; చనినన్ = గడవగా; ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; ముని = ముని ఇచ్చిన; శాప = శాపమునుండి; నిర్ముక్తుండు = విడుదలైనవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అంతట ఆ బ్రాహ్మణి కొపగించి. "కామార్తురాలైన నా యొక్క భర్తను భక్షించేసావు. కనుక, నీవు స్త్రీసాంగత్యానికి వెళ్లావంటే మరణించెదవు గాక." అని కల్మాషపాదుని శపించింది. పిమ్మట భర్త ఎముకలతో సహగమనం చేసి ఉత్తమగతి పొందింది. పన్నెండు ఏళ్ళు గడిచాక కల్మాషపాదుడికి ముని శాపం తీరింది.

9-249-ఆ.

రతులకొఱకు నాలి రావింప నదియును

బెదిరి విప్రసతి శపించు టెఱిగి

మగని నడ్డపెట్టి మైథునకర్మంబు

మాన్చె సతుల గోష్ఠి మానె నతడు.

టీకా:

రతుల్ = సంసారసుఖము; కొఱకున్ = కోసము; ఆలిన = భార్యను; రావింపన్ = పిలిపించగా;
అదియును = ఆమె; బెదిరి = భయపడి; విప్ర = బ్రాహ్మణుని; సతి = భార్య; శపించుట = శాపమిచ్చుట;
ఎఱిగి = గుర్తుండి; మగనిన్ = భర్తను; అడ్డపెట్టి = వారించి; మైథునకర్మంబు = కలియుటను;
మాన్చెన్ = మానిపించెను; సతులగోష్ఠిన్ = స్త్రీసాంగత్యమును; మానెను = వదలిపెట్టెను; అతడు = అతను.

భావము:

అలా తన రాజ్యం చేరిన ఆ రాజు సంసారసుఖం కోసం భార్యను పిలిపించాడు. ఆమె బ్రాహ్మణుని భార్య శాపం గుర్తుచేసి భర్తను వారించింది. దానితో అతను స్త్రీసాంగత్యం వదలిపెట్టాడు.

9-250-క.

అది కారణముగఁ బుత్రా

భృదయము లేదా సుదాసభూపాలునకుం

దదనుమతి నవ్వసిష్ఠుఁడు

మదయంతికిఁ గడుపుజేసె మదనక్రీడన్.

టీకా:

అది = ఆ; కారణంబునన్ = కారణముచేత; పుత్రాభ్యుదయము = సంతానకలుగుట; లేదు = లేదు; ఆ = ఆ; సుదాస = సుదాసుడను; భూపాలున్ = రాజు; కున్ = కి; తత్ = అతని; అనుమతిన్ = అంగీకారముతో; ఆ = ఆ; వసిష్ఠుడు = వసిష్ఠుడు; మదయంతి = మదయంతి; కిన్ = కి; కడుపు = గర్భము; చేసె = చేసెను; మదనక్రీడన్ = రతికార్యముతో.

భావము:

దానితో సంతానం కలుగుట లేదు. ఆ సుదాసురాజు అంగీకారంతో వసిష్ఠుడు మదయంతికి గర్భాదానం చేసాడు.

9-251-వ.

ఇట్లు సుదాసుని భార్య యగు మదయంతి వసిష్ఠునివలన గర్భిణి యై యేడేండ్లు గర్భంబు ధరించి నీళ్ళాడ సంకటపడుచున్న వసిష్ఠుండు వాడి యగు నశ్మంబున నా గర్భంబుఁ జీరిన నశ్మకుం డను కుమారుండు పుట్టి; నతనికి మూలకుండు పుట్టి; నతండు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సుదాసుని = సుదాసుని; భార్య = భార్య; అగు = ఐన; మదయంతి = మదయంతి; వసిష్ఠుని = వసిష్ఠుని; వలన = వలన; గర్భిణి = గర్భవతి; ఐ = అయ్యి; ఏడు = ఏడు (7); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; గర్భంబున్ = గర్భములో; ధరించి = శిశువునుంచుకొని; నీళ్ళాడ = ప్రసవించుటకు; సంకటపడుతున్నన్ = కష్టపడుతుండగ; వసిష్ఠుండు = వసిష్ఠుడు; వాడి = సూదియైనది; అగు = ఐన; అశ్మంబున్ = రాతిచే; ఆ = ఆ; గర్భంబున్ = గర్భమును; చీరినన్ = చీల్చగా; అశ్మకుండు = అశ్మకుడు; అను = అనెడి; కుమారుండు = పుత్రుడు; పుట్టెను = జన్మించెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; మూలకుండు = మూలకుడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను; అతండు = అతడు.

భావము:

ఈ విధంగా సుదాసుని భార్య ఐన మదయంతి వసిష్ఠుని వలన గర్భవతి అయ్యి ఏడు (7) ఏళ్ళు గర్భంలో శిశువును ఉంచుకొని ప్రసవించుటకు కష్టపడుతుండగ వసిష్ఠుడు ఒక సూది రాయితో ఆ గర్భాన్ని చీల్చగా అశ్మకుడు అనేడి పుత్రుడు జన్మించాడు. అతనికి మూలకుడు జన్మించాడు అతడు.

9-252-క.

వీరుడగు పరశురాముడు

ఘోర కుఠారమున నృపులఁ గూలుచు వేళన్

నారీజనములు దాచిన

నారీకవచుం డనంగ నలి నుతి కెక్కెన్.

టీకా:

వీరుడు = శూరుడు; అగు = ఐన; పరశురాముడు = పరశురాముడు; ఘోర = భయంకరమైన;

కుఠారమునన్ = గొడ్డలితో; నృపులన్ = రాజులను; కూలుచు = చంపెడి; వేళను =

సమయమునందు; నారీజనములున్ = స్త్రీలు; దాచినన్ = వారిమరుగునఉంచగ; నారీకవచుండు

= నారీకవచుడు; అనంగన్ = అని; నలిన్ = మిక్కిలి; నుతికెక్కెను = ప్రసిద్ధుడయ్యెను.

భావము:

శూరుడు, పరశురాముడు భయంకరమైన గొడ్డలితో రాజులను చంపుతున్న సమయలో, స్త్రీలు వారి చాటున ఈ మూలకుని దాచారు. అందుచేత నారీకవచుడు అని పేరు పొందాడు.

నవమ స్కంధము : ఖట్వాంగుని చరిత్రము

9-253-వ.

ఆ నారీకవచుండు నిర్మూలం బయిన రవివంశంబునకు మూలం బగుటంజేసి మూలకుండనం
బరగె నామూలకునకు విశ్వసహుండు పుట్టి విశ్వసహునకు ఖట్వాంగుడు పుట్టి చక్రవర్తి యయ్యె;
నతండు.

టీకా:

ఆ = ఆ; నారీకవచుండు = నారీకవచుడు; నిర్మూలంబు = పూర్తిగానశించినది; అయిన = ఐన;
రవివంశంబున్ = సూర్యవంశమున; కున్ = కు; మూలంబున్ = ఆధారము; అగుటన్ = అయి
ఉండుట; చేసి = వలన; మూలకుండు = మూలకుడు; అనన్ = అనగ; పరగెన్ = ప్రసిద్ధుడయ్యెను; ఆ
= ఆ; మూలకున్ = మూలకుని; కున్ = కి; విశ్వసహుండు = విశ్వసహుడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను;
విశ్వసహున్ = విశ్వసహుని; కున్ = కి; ఖట్వాంగుడు = ఖట్వాంగుడు {ఖట్వాంగుడు - సూర్యవంశ
చక్రవర్తి, శ్రీరాముని తాత అజదు ఆయన తాత రఘువు ఆయన తాత ఈ ఖట్వాంగుడు}; పుట్టి =
జన్మించి; చక్రవర్తి = చక్రవర్తి; అయ్యెను = అయ్యెను; అతండు = అతడు.

భావము:

ఆ నారీకవచుడు పూర్తిగా నశించిన సూర్యవంశానికి ఆధారం అయి ఉండుట వలన మూలకుడు
అని కూడ పేరు పొందాడు. మూలకునికి విశ్వసహుడు జన్మించెను. విశ్వసహునికి ఖట్వాంగుడు
జన్మించి చక్రవర్తి అయ్యాడు. అతడు...,

గమనిక:- శ్రీరాముని తాత అజదు ఆయన తాత రఘువు ఆయన తాత ఈ ఖట్వాంగుడు

9-254-నీ.

అమరులు వేడిన నసురనాథులఁ జంపి-

త్రిదశులతోఁ దన బ్రతుకుకాల

మెంతని యడిగిన నిదె నిండుచున్నది-

తడవులే దేమైన నడుగు మనిన

వరములు గోరక వరవిమానం బెక్కి-

తనపురికేతెంచి తత్త్వబుద్ధిఁ

బరమేశ్వరుని యంద భావంబుఁ గీలించి-

"కులదైవతద్విజకులముకంటె

9-254.1-తే.

నంగనా ప్రాణ రాజ్య పుత్రాదు లెల్ల

గావు ప్రియములు ధర్మంబు గడచి నాదు

మతి ప్రవర్తింప దెన్నడు మది నెఱుంగ

నన్య మా యీశ్వరునిఁ దక్క ననుచు మఱియు.

టీకా:

అమరులు = దేవతలు; వేడినన్ = కోరగా; అసుర = రాక్షస; నాథులన్ = రాజులను; చంపి = సంహరించి; త్రిదశుల = దేవతల; తోన్ = తోటి; తన = తనయొక్క; బ్రతుకుకాలము = జీవితకాలమును; ఎంత = ఇంకెంత ఉన్నది; అని = అని; అడిగినన్ = అడుగగా; ఇదె = ఇదిగో; నిండుచున్నది = పూర్తయిపోతున్నది; తడవు = ఆలస్యము; లేదు = లేదు; ఏమైమయినన్ = ఇంకొకటిదైన; అడుగుము = కోరుము; అనినన్ = అనగా; వరములు = వరములు; కోరక = అడుగక; వర = శ్రేష్ఠమైన; విమానంబున్ = విమానమును; ఎక్కి = అధిరోహించి; తన = తనయొక్క; పురి = పట్టణమున; కిన్ = కు; ఏతెంచి = వచ్చి; తత్త్వబుద్ధిన్ = తత్త్వజ్ఞానముతో; పరమేశ్వరుని = భగవంతుని; అంద = ఎడలనే; భావంబున్ = మనసును; కీలించి = లగ్నముచేసి; కులదైవత = కులదేవతలైన; ద్విజ = బ్రాహ్మణ; కులము = కులపువారి; కంటెన్ = కంటె; అంగనా = భార్య. ప్రాణ = ప్రాణములు; రాజ్య = రాజ్యాధికారము; పుత్ర = కొడుకులు; ఆదులున్ = మున్నగునవి; ఎల్ల = సమస్తమును; కావు = కావు; ప్రియములు = ఇష్టపడవలసినవి; ధర్మంబున్ = ధర్మబద్ధమును; కడచి = దాటి; నాదు = నాయొక్క; మతి = బుద్ధి; ప్రవర్తింపదు = నడవదు; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడుకూడ; మదిన్ = మనసున; ఎఱుంగ = తెలియను; అన్యమున్ = ఇతరవిషయములు; ఆ = ఆ; ఈశ్వరుని = విష్ణుమూర్తిని; తక్కన్ = తప్పించి; అనుచున్ = అనుకొనుచు; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

దేవతలు కోరగా వెళ్ళి దేవదానవ యుద్ధంలో రాక్షస రాజులను సంహరించి, దేవతలతో తన జీవితకాలం ఇంకా ఎంత ఉన్నది అని అడుగగా, "ఇదిగో పూర్తయిపోతోంది. ఆలస్యం లేదు. మరింకొక వరం కోరుకునుము." అనగా, ఖట్వాంగుడు వరాలు అడుగక మంచి విమానం ఎక్కి తన పట్టణానికి వచ్చాడు. ఖట్వాంగుడు అంతట భగవంతుని యందే మనసు లగ్నం చేసి కులదేవతలైన బ్రాహ్మణుల కంటే భార్యాపుత్రులు, ప్రాణాలు, రాజ్యాధికారం మున్నగునవి ఏవీ కూడ ప్రియమైనవి కావు. నా బుద్ధి ఎప్పుడూ ధర్మాన్ని ఆతిక్రమించి నడవదు. భగవంతుని గురించి తప్పించి ఇతరవిషయాలు మనసున ఉంచుకోదు.

9-255-ము.

ఇలమీదన్ బ్రదుకేల? వేల్పులవరం బేలా? ధనం బేల? చం

చల గంధర్వపురీ విడంబనము లైశ్వర్యంబు లేలా? జగం

బులఁ బుట్టించు తలంపునం బ్రకృతితోఁ బొత్తై తుదిం బాసి ని

ర్మలమై వాఙ్మనసామితం బగు పరబ్రహ్మంబు నేఁ జెందెదన్."

టీకా:

ఇల = భూలోకము; మీదన్ = పైన; బ్రతుకు = జీవించుట; ఏలన్ = ఎందుకు; వేల్పుల = దేవతల; వరంబు = వరములు; ఏలన్ = ఎందుకు; ధనంబున్ = సంపదలు; ఏలన్ = ఎందుకు; చంచల = చంచలములైన; గంధర్వపురీ = గాలిమేడల, మేఘాలలోనగరాలు పోలిన; విడంబనములు = మోసములు; ఐశ్వర్యంబులు = సంపదలు; ఏలా = ఎందుకు; జగంబులన్ = భువనములను; పుట్టించు = పుట్టించెడి; తలంపునన్ = భావములతో; ప్రకృతి = ప్రకృతి; తోన్ = తోటి; పొత్తై = కలయికలుకలవాడను; ఐ = అయ్యి; తుదిన్ = చివరకు; పాసి = వదిలివేసి; నిర్మలము = పరిశుద్ధము; ఐ = అయ్యి; వాక్ = నోటితోను; మానస = మనస్సుతోను; ఆమితంబు = అందనిది; అగు = ఐన; పరబ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మమును; నేన్ = నేను; చెందెదన్ = పొందెదను.

భావము:

భూలోకంలో ఈ బ్రతుకు ఎందుకు? దేవతల వరాలు ఎందుకు? సంపదలు ఎందుకు? చంచలమైన గంధర్వ నగారాన్ని పోలిన ఈ సంపదలు ఎందుకు? భువనాలను పుట్టించే తలంపుతో ప్రకృతితో పొత్తుపెట్టుకుని, చివరకు దానిని వదిలివేసి పరిశుద్ధం అయ్యి మాటకు, మనసుకు అందని పరబ్రహ్మాన్ని నేను పొందుతాను.

9-256-వ.

అని నిశ్చయించి.

టీకా:

అని = అని; నిశ్చయించి = నిర్ణయించుకొని.

భావము:

నేను పరమాత్మను పొందెదను అని నిర్ణయించుకొని....

9-257-మ.

కలసెన్ సంగములెల్లఁ బాసి నియతిన్ ఖటాంగు డశాంతమై
కల దయ్యన్ మఱిమీఁద లే దనెడిదై కల్యాణమై యాత్మలోఁ
దలఁపం బల్కగరానిదై పరమమై తత్త్వజ్ఞు లూహించి హృ
జ్జలజాతంబుల వాసుదేవుఁ డని సంస్థాపించు నా బ్రహ్మమున్.

టీకా:

కలసెన్ = లీనమైపోయెను; సంగముల్ = తగులములు; ఎల్లన్ = సమస్తమును; పాసి = వదిలివేసి;
నియతిన్ = నిష్ఠతో; ఖటాంగుడు = ఖటాంగుడు {ఖటాంగుడు - సూర్యవంశ మహారాజు,
శ్రీరాముని తాత అజదు ఆయన తాత రఘువు ఆయన తాత ఈ ఖటాంగుడు}; అశాంతము =
నిరంతరమైనది; ఐ = అయ్యి; కలది = ఉన్నది; అయ్యున్ = అయిప్పటికిని; మఱి = ఇక; మీదన్ =

మించినది; లేదు = లేదు; అనెడిది = అనెడిది; ఐ = అయ్యి; కల్యాణను = శుభకరము; ఐ = అయ్యి;
 ఆత్మ = మనసుల; లోన్ = అందు; తలపన్ = ఊహించుటకు; పల్కన్ = చెప్పుటకు; రానిది =
 శక్యముకానిది; ఐ = అయ్యి; పరమము = అత్యున్నతము; ఐ = అయ్యి; తత్త్వజ్ఞులు = పరమజ్ఞానులు;
 ఊహించి = తరచితరచి; హృత్ = హృదయములు అనెడి; జలజాతంబులన్ = పద్మములందు;
 వాసుదేవుడు = వాసుదేవుడు (వాసుదేవుడు - హృత్పద్మముల వసించువాడు, విష్ణువు); అని =
 అని; సంస్థాపించున్ = నిలుపుకొనెడిదియైన; ఆ = ఆ; బ్రహ్మమున్ = పరబ్రహ్మను.

భావము:

ఆ ఖట్వాంగుడు లౌకికబంధాలు అన్నీ తెంచేసుకుని, నిష్ఠతో శాశ్వతమైనది, తనకు మించినది
 లేనిది, మిక్కిలి శుభకరమైనది, మనసు ఊహకు అందనిది, చెప్పుటకు సాధ్యం కానిది,
 సర్వోన్నతమైనది, తత్త్వజ్ఞానులు తమ హృదయపద్మాల యందు వాసుదేవుడని
 సంస్థాపించుకొనునది అయిన ఆ పరబ్రహ్మంలో లీనం అయిపోయాడు.

నవమ స్కంధము : శ్రీరాముని కథనంబు

9-258-వ.

అట్టి ఖట్వాంగునకు దీర్ఘబాహుండు, దీర్ఘబాహునకు రఘువు, రఘువునకుఁ బృథుశ్రవుండుఁ,
 బృథుశ్రవునకు నజుండు, నజునకు దశరథుండును, పుట్టి; రా దశరథునకు సురప్రార్థితుండై
 పరబ్రహ్మమయుండైన హరి నాల్గువిధంబులై శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న నామంబుల నిజాంశ
 సంభూతుండై జన్మించె; తచ్చరిత్రంబు వాల్మీకి ప్రముఖులైన మునులచేత వర్ణితంబైనది; యైననుం
 జెప్పెద సావధానమనస్కుండవై యాకర్ణింపుము.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఖట్వాంగున్ = ఖట్వాంగుని; కున్ = కి; దీర్ఘబాహుండు = దీర్ఘబాహుడు;
 దీర్ఘబాహున్ = దీర్ఘబాహుని; కున్ = కి; రఘువు = రఘువు; రఘువున్ = రఘువున; కున్ = కు;
 పృథుశ్రవణుండున్ = పృథుశ్రవణుడు; పృథుశ్రవణున్ = పృథుశ్రవణుని; కున్ = కి; అజుండును =

అజడు; అజన్ = అజని; కున్ = కి; దశరథుండును = దశరథుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఆ = ఆ;
 దశరథున్ = దశరథుని; కున్ = కి; సుర = దేవతలచే; ప్రార్థితుండు = వేడబడినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 పరబ్రహ్మయందు = పరబ్రహ్మస్వరూపము; ఐన = అయిన; హరి = నారాయణుడు; నాలు =
 నాలుగు (4); విధంబులున్ = రకములుగ; ఐ = అయ్యి; శ్రీరామ = శ్రీరాముడు; లక్ష్మణ = లక్ష్మణుడు;
 భరత = భరతుడు; శత్రుఘ్న = శత్రుఘ్నుడు; నామంబులన్ = అనేడి పేర్లతో; నిజ = తనయొక్క; అంశ
 = అంశతో; సంభూతుండ = అవతరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; జన్మించె = పుట్టెను; తత్ = వారి;
 చరిత్రంబున్ = కథను; వాల్మీకి = వాల్మీకుడు; ప్రముఖులు = మొదలగుముఖ్యులు; ఐన = అయిన;
 మునుల్ = ఋషుల; చేత = వలన; వర్ణితంబు = వివరింపబడినది; ఐనను = అయినప్పటికి;
 చెప్పెదన్ = చెప్పెదను; సావధానుండవు = సావధానుండవు; ఐ = అయ్యి; ఆకర్ణింపుము =
 వినుము.

భావము:

ఆ ఖట్వాంగుడికి దీర్ఘబాహుడు, దీర్ఘబాహునికి రఘువు, రఘువుకు పృథుశ్రవణుడు,
 పృథుశ్రవణునికి అజడు, అజనికి దశరథుడు జన్మించారు. దేవతలు వేడగా పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు
 నారాయణుడు నాలుగు (4) రకాలుగ అయ్యి, ఆ దశరథునికి శ్రీరాముడు, లక్ష్మణుడు, భరతుడు,
 శత్రుఘ్నుడు అనే పేర్లతో తన అంశతో అవతరించి పుట్టాడు. వారి కథను వాల్మీకి మున్నగు
 మహర్షుల వలన వివరింపబడింది. ఆ ఇతిహాసాన్ని చెప్తాను శ్రద్ధగా విను.

9-259-మ.

అమరేంద్రాశకుఁ బూర్ణచంద్రుఁ డుదితుండైనట్లు నారాయణాం
 శమునం బుట్టి మదాంధ రావణశిరస్సంఘాతసంఛేదన
 క్రమణోద్ధాముఁడు రాముఁ డా గరితకుం గౌసల్యకున్ సన్నతా
 సమనైర్మల్య కతుల్య కంచితజనుస్సంసారసాఫల్యకున్.

టీకా:

అమరేంద్రాశ = తూర్పుదిక్కున {అమరేంద్రాశ - అమరేంద్రుని (ఇంద్రుని) ఆశ (దిక్కు), తూర్పు; కున్
 = కు; పూర్ణచంద్రుడు = నిండుచంద్రుడు; ఉదితము = ఉదయించినవాడు; ఐన = అయిన; అట్లు =

విధముగ; నారాయణ = విష్ణుమూర్తి; అంశమునన్ = అంశతో; పుట్ట = జన్మించెను; మద = గర్వము
 అనెడి; అంధ = గుడ్డితనము కల; రావణ = రావణుని; శిరస్ = తలలు; సంఘాత =
 సమూహమునను; ఛేదన = ఖండించెడి; క్రమణ = విధమునందు; ఉద్దాముడు = ఆరితేరినవాడు;
 రాముడు = శ్రీరాముడు; గరిత = పతివ్రత; కున్ = కు; కౌసల్య = కౌసల్యదేవి; కున్ = కి; సన్నత =
 స్తుతిపబడెడి; అసమ = సాటిలేని; నైర్మల్య = పరిశుద్ధురాలు; కిన్ = కు; అంచిత = పూజనీయమైన;
 కౌసల్యదేవి సాటిలేని పూజనీయ పుట్టుక సంసారసాఫల్యత పొందిన మిక్కిలి పరిశుద్ధురాలైన
 సాధ్వి. తూర్పుదిక్కున నిండుచంద్రుడు ఉదయించినట్లు, ఆమె యందు విష్ణుమూర్తి తన అంశతో
 గర్వాంధుడైన రావణుని తలలు నరకుటలో ఆరితేరిన శ్రీరామచంద్రమూర్తిగా అవతరించాడు.

భావము:

కౌసల్యదేవి సాటిలేని పూజనీయ పుట్టుక సంసారసాఫల్యత పొందిన మిక్కిలి పరిశుద్ధురాలైన
 సాధ్వి. తూర్పుదిక్కున నిండుచంద్రుడు ఉదయించినట్లు, ఆమె యందు విష్ణుమూర్తి తన అంశతో
 గర్వాంధుడైన రావణుని తలలు నరకుటలో ఆరితేరిన శ్రీరామచంద్రమూర్తిగా అవతరించాడు.

9-260-ము.

సవరక్షార్థము దండ్రి పంపఁ జని విశ్వామిత్రుఁడుం దోడరా
 నవలీలం దునుమాడె రాముఁ డదయుండై బాలుఁడై కుంతల
 చ్ఛవిసంపజ్జితహాటకం గపటభాషావిస్ఫురన్నాటకన్
 జవభిన్నార్కమఘోటకం గరవిరాజితేటకం దాటకన్.

టీకా:

సవః = యజ్ఞమును; రక్ష = కాపాడెడి; అర్థమున్ = కోసను, కొఱకు; తండ్రి = తండ్రి; పంపన్ =
 పంపించగా; విశ్వామిత్రుడున్ = విశ్వామిత్రుడు; తోడన్ = కూడ; రాన్ = వస్తుండగ; అవలీలన్ =
 అతిసులువుగా; తునుమాడెన్ = సంహరించెను; రాముడు = రాముడు; అదయుండు =
 దయచూపనివాడు; ఐ = అయ్య; బాలుడు = చిన్నపిల్లవానిగా; ఐ = ఉండి; కుంతల = శిరోజముల;
 ఛవిన్ = కాంతుల; సంపత్ = సంపదలతో; జిత = జయింపబడిన; హాటకన్ =
 బంగారముకలదానిని; కపట = మాయ; భాషా = మాటలుపలుకుటలో; విస్ఫురిత్ = తెలియవచ్చు;

నాటకన్ = నాటకములుకలదానిని; జవన్ = వేగములో; భిన్న = ఓడింపబడిన; అర్యమ = సూర్యరథముయొక్క; ఘాటకన్ = గుట్టములు కలదానిని; కర = చేతిలో; విరాజత్ = ప్రకాశించెడి; ఖేటకన్ = డాలుకలదానిని; తాటకన్ = తాటకిని.

భావము:

చిన్నపిల్లవాడుగా ఉండగా శ్రీరాముడిని తండ్రి యజ్ఞం కాపాడటానికి మహర్షి విశ్వామిత్రుని వెంట పంపించాడు. అక్కడ ఉన్న రాకాసి తాటకి బంగారు రంగు జట్టు కలది, కపట పలుకులతో నాటకాలు ఆడేది, సూర్యుని గుట్టాలను మించిన వేగం కలది. చేతిలో గొప్పడాలు కలది. అలాంటి తాటకిపై ఏమాత్రం దయ చూపకుండా శ్రీరాముడు దానిని సుళువుగా సంహరించాడు.

9-261-క.

గారామునఁ గౌశిక మఖ

మా రాముఁడు గాచి దైత్యు నధికు సుబాహున్

ఘోరాజిఁ ద్రుంచి తోలెన్

మారీచున్ నీచుఁ గపటమంజులరోచున్.

టీకా:

గారామునన్ = గొప్పగా; కౌశిక = కౌశికుని; మఖమున్ = యాగమును; ఆ = ఆ; రాముడు = శ్రీరాముడు; కాచి = కాపాడి; దైత్యున్ = రాక్షసుని; అధికున్ = గొప్పవానిని; సుబాహున్ = సుబాహుని; ఘోర = భయంకరమైన; ఆజిన్ = యుద్ధమునందు; త్రుంచి = చంపి; తోలెన్ = తరిమికొట్టి; మారీచున్ = మారీచుని; నీచున్ = దుర్మార్గుని; కపట = మోసపూరిత; మంజుల = మనోజ్ఞమైన (బంగారులేడి); రోచున్ = రూపముధరించినవానిని.

భావము:

శ్రీరాముడు భీకర యుద్ధంచేసి రాక్షసుడైన సుబాహుని చంపాడు. కపటవేషం వేసిన దుర్మార్గుడు మారీచుని తరిమికొట్టాడు. కౌశికుడు అను మరొక పేరు గల విశ్వామిత్రుని యాగాన్ని కాపాడాడు.

9-262-మ.

ఒక మున్నూలు గదల్చి తెచ్చిన లలాటోగ్రాక్షచాపంబు బా
లకరీంద్రంబు సులీలమైఁ జెఱకుఁగోలం ద్రుంచు చందంబునన్
సకలోర్వశులు చూడఁగా విఱిచె దోశ్శక్తిన్ విదేహక్షమా
ప్రక గేహంబున సీతకై గుణమణిప్రసీతకై లీలతోన్.

టీకా:

ఒక = ఒక; మున్నూలున్ = మూడువందలమంది; కదల్చి = కదలించి; తెచ్చిన = తీసుకువచ్చినట్టి;
లలాటోగ్రాక్షచాపంబున్ = శివధనుస్సును {లలాటోగ్రాక్షచాపము - లలాట (నుదుట) ఉగ్ర
(భయంకరమైన) అక్షున్ (కన్నగలవాని) (శివుని) చాపము (విల్లు), శివధనుస్సు}; బాలకరీంద్రంబు =
గున్న ఏనుగు; సులీలమై = అవలీలగా; చెఱకు = చెరుకు; కోలన్ = గడను; త్రుంచు = విరిచెడి;
చందంబునన్ = విధముగ; సకల = అందరు; ఉర్వశులున్ = రాజులు {ఉర్వశుడు - ఉర్వి (భూమి)కి
ఈశుడు, రాజు}; చూడగాన్ = చూస్తుండగా; విఱిచెన్ = విరిచేసెను; దోః = భుజ; శక్తిన్ = బలముతో;
విదేహ = విదేహ అనెడి; క్షమాపక = రాజయొక్క {క్షమాపక - క్షమ (భూమి)కి అపకుడు (తండ్రి),
రాజు}; గేహంబునన్ = నివాసమునందు; సీత = సీతాదేవి; కై = కోసము; గుణ = సుగుణములనెడి;
మణి = రత్నములు; ప్రసీత = మిక్కిలి స్వచ్ఛమైనామె; కై = కోసము; లీలతోన్ = సుళువు; తోన్ =
తోటి.

భావము:

సుగుణాల ప్రోవు సీతాదేవి కోసం, ఆమె తండ్రి విదేహరాజు జనకుని ఇంట, రాజలోకం అందరు
చూస్తుండగా, మూడువందల మంది కదలించి తీసుకువచ్చిన శివధనుస్సును, గున్న ఏనుగు
అవలీలగా చెరుకు గడను విరిచినట్లు అతి సుళువుగా విరిచేసాడు.

9-263-క.

భూతలనాథుఁడు రాముఁడు

ప్రీతుండై పెండ్లియాడెఁ బృథుగుణమణి సం

ఘాతన్ భాగ్యపేతన్

సీతన్ ముఖకాంతివిజిత సీతఖద్యోతన్.

టీకా:

భూతలనాథుడు = లోకనాయకుడు; రాముడు = రాముడు; ప్రీతుండు = ఇష్టపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; పెండ్లియాడెన్ = వివాహముచేసుకొనెను; పృథు = గొప్ప; గుణ = సుగుణము లనెడి; మణి = మణుల; సంఘాతన్ = కలిగినామెను; భాగ్య = అదృష్టములు; ఉపేతన్ = కూడుకొన్నామెను; సీతన్ = సీతాదేవిని; ముఖ = మోము యొక్క; కాంతిన్ = ప్రకాశముచేత; విజిత = జయింపబడిన; సీత = తెల్లని; ఖద్యోతన్ = సూర్యకాంతి గలమెను {ఖద్యోతుడు - ఆకాశమున వెలుగు కలవాడు, సూర్యుడు}.

భావము:

లోకనాయకుడు అయిన శ్రీరాముడు గొప్ప గుణవంతురాలు, అదృష్టవంతురాలు మఱియు చంద్రుని మించిన కాంతివంతమైన ముఖము కలిగిన సీతాదేవిని ప్రీతితో పెళ్ళిచేసుకొన్నాడు

9-264-క.

రాముడు నిజబాహుబల

స్థేమంబున భంగపఱిచె దీర్ఘకుఠారో

ద్ధామున్ విదళీకృతనృప

భామున్ రణరంగభీము భార్గవరామున్.

టీకా:

రాముడు = రాముడు; నిజ = తనయొక్క; బాహు = భుజ; బల = బలముయొక్క; స్థేమంబునన్ = సామర్థ్యమువలన; భంగపరిచెన్ = భంగపరచెను; దీర్ఘ = పెద్ద; కుఠార = గొడ్డలితో; ఉద్ధామున్ = గండరగండడుని; విదళీకృత = పటాపంచలుచేసిన; నృప = రాజుల; భామున్ = రోషము కల

వానిని; రణరంగ = యుద్ధభూమియందు; భీమున్ = భయంకరమైనవానిని; భార్గవరామున్ = పరశురాముడిని {భార్గవరాముడు - భృగునియొక్క రాముడు, పరశురాముడు}.

భావము:

శ్రీరాముడు తన భుజబలాతిశయంతో; గొడ్డలి ఆయుధం పట్టి గండరగండడిని, రాజలోకం అందరి రోషం పటాపంచలు చేసిన వాడిని, భీకరమైన యుద్ధం చేసేవాడిని, పరశురాముడిని భంగపరచాడు.

9-265-క.

దశరథుడు మున్ను గైకకు

వశుడై తానిచ్చి నట్టి వరము కతన వా

గ్దశ చెడక యడివి కనిచెను

దశముఖముఖకమలతుహినధామున్ రామున్.

టీకా:

దశరథుడు = దశరథుడు; మున్నున్ = ఇంతకుముందు; కైక = కైక; కున్ = కు; వశుడు = అనుకూలుడు; ఐ = అయ్యి; తాన్ = అతను; ఇచ్చిన = ఇచ్చిన; అట్టి = అటువంటి; వరమున్ = వరముల; కతనన్ = వలన; వార్దశన్ = వార్దత్తమును; చెడక = తప్పక; అడవి = అరణ్యమున; కిన్ = కు; అనిచెను = పంపించెను; దశముఖ = రావణుని {దశముఖుడు - పదిముఖములు కలవాడు, రావణుడు}; ముఖ = ముఖము అనెడి; కమల = కమలములకు; తుహినధామున్ = చంద్రునివంటివానిని {తుహినధాముడు - తుహిన (మంచువంటి చల్లదనమునకు) ధాముడు (నివాసమైనవాడు), చంద్రుడు}; రామున్ = రాముడిని.

భావము:

దశరథుడు ఇంతకు ముందు తాను కైకకు ఇచ్చిన వరాలకు కట్టుబడి రావణుని ముఖ కమలాలకు చంద్రునివంటి వాడైన శ్రీరాముడిని అడవికి పంపించాడు.

9-266-క.

జనకుడు పనిచిన మేలని

జనకజయును లక్ష్మణుండు సంసేవింపన్

జనపతి రాముడు విడిచెను

జనపాలారాధ్య ద్విషదసాధ్య నయోధ్యన్.

టీకా:

జనకుడు = తండ్రి; పనిచిన = పంపించగా; మేలు = మంచిది; అని = అని; జనకజయును = సీతాదేవి {జనకజ - జనకునికి పుట్టినామె, సీత}; లక్ష్మణుండు = లక్ష్మణుడు; సంసేవింపన్ = చక్కగాసేవిస్తుండగా; జనపతి = రాజైన; రాముడు = రాముడు; విడిచెన్ = వదిలిపెట్టెను; జనపాల = రాజులచే; ఆరాధ్య = పూజింపబడెడిది; ద్విషద్ = శత్రువులకు; అసాధ్యన్ = సాధింపరానిది ఐన; అయోధ్యన్ = అయోధ్యను.

భావము:

అయోధ్య రాజులచే పూజినీయమైనది. శత్రువులకు సాధింపరానిది. అట్టి అయోధ్యను తండ్రి ఆజ్ఞను శిరసావహించి సీతాదేవి, లక్ష్మణుడు తనను సేవిస్తుండగా శ్రీరాముడు వదిలి పెట్టెను.

9-267-క.

భరతున్ నిజపదసేవా

నిరతున్ రాజ్యమున నునిచి నృపమణి యెక్కెన్

సురుచిర రుచి పరిభావిత

గురుగోత్రాచలముఁ జిత్రకూటాచలమున్.

టీకా:

భరతున్ = భరతుడిని; నిజపాద = తనపాదములను; సేవా = సేవించుటయందు; నిరతున్ = భక్తిగలవానిని; రాజ్యమునన్ = రాజ్యమునందు; ఉనిచి = నియమించి; నృప = రాజులలో; మణి =

ఉత్తముడు; ఎక్సెన్ = అధిరోహించెను; సురుచిర = మంచి రమణీయమైన; రుచి = కాంతులతో;
పరిభావిత = ధిక్కరించిన; గురు = గొప్ప; గోత్రాచలమున్ = కులపర్వతములుగల; చిత్రకూటమున్ =
చిత్రకూటపర్వతమును.

భావము:

తన పాదాసేవానురక్తుడైన భరతుడిని రాజ్య పాలన యందు నియమించాడు. పిమ్మట,
కులపర్వతాలను మించిన రమణీయమైన కాంతులు గల చిత్రకూటపర్వతాన్ని రాజశేఖరుడు
శ్రీరాముడు ఎక్కాడు.

9-268-ఉ.

పుణ్యుడు రామచంద్రు డట పోయి ముదంబునఁ గాంచె దండకా

రణ్యముఁ దాపసొత్తమ శరణ్యము నుద్ధత బర్హి బర్హలా

వణ్యము గౌతమీ విమల వాఃకణ పర్యటనప్రభూత సా

ధ్మణ్యము నుల్లసత్తరు నికుంజ వరేణ్యము నగ్రగణ్యమున్.

టీకా:

పుణ్యుడు = పుణ్యాత్ముడు; రామచంద్రుడు = రాముడనెడి చల్లనివాడు; అట = అక్కడ; పోయి = వెళ్ళి;
ముదంబునన్ = సంతోషముతో; కాంచెన్ = దర్శించెను; దండకారణ్యమున్ = దండకారణ్యమును;
తాపస = ఋషులలో; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠులకు; శరణ్యమున్ = అండనిచ్చెడిది; ఉద్ధతన్ = గర్వించిన; బర్హి
= ఆడనెమలి; బర్హ = మగనెమలుతో; లావణ్యమును = మనోజ్ఞమైనది; గౌతమీ = గోదావరీ; విమల =
స్వచ్ఛమైన; వాఃకణ = నీటిబిందుల; పర్యటన = వ్యాప్తులచేత; ప్రభూత = అతిశయించి;
సాధ్మణ్యమున్ = సద్గుణసంపత్తిగలది; ఉల్లసత్ = ప్రకాశించుచున్న; తరు = చెట్లు; నికుంజ =
పొదలచే; వరేణ్యమున్ = ఉత్తమమైనదానిని; అగ్రగణ్యమున్ = గొప్పగ ఎంచదగినదానిని.

భావము:

పుణ్యాత్ముడైన శ్రీరామచంద్రుడు అలా వెళ్ళి ఋషీశ్వరుల సమాశ్రయము, పురివిప్పి ఆడే నెమళ్ళతో మనోజ్ఞమైనది, పవిత్ర గోదావరీ జలాలతో విలసిల్లేది, గొప్ప చెట్లు పొదలతో కూడినది ఐన విశిష్టమైన దండకారణ్యాన్ని సంతోషముతో దర్శించాడు.

9-269-సీ.

ఆ వనంబున రాముఁ డనుజ సమేతుడై-

సతితోడ నొక పర్ణశాల నుండ

రావణు చెల్లులు రతిఁ గోరి వచ్చిన-

మొగి లక్ష్మణుఁడు దాని ముక్కు గోయ

నది విని ఖరదూషణాదులు పదునాల్గు-

వేలు వచ్చిన రామవిభుఁడు గలన

బాణానలంబున భ్రస్మంబు గావింప-

జనకనందన మేని చక్కదనము

9-269.1-తే.

విని దశగ్రీవుఁ డంగజ వివశుఁ డగుచు

నర్థిఁ బంచినఁ బసిఁడిట్టి యైనటించు

నీచు మారీచు రాముఁడు నైతి వధించె

నంతలో సీతఁ గొనిపోయె నసురవిభుఁడు.

టీకా:

ఆ = ఆ; వనంబునన్ = అడవియందు; రాముడు = శ్రీరాముడు; అనుజ = తమ్మునితో; సమేతుడు = కలిసి ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; సతి = భార్య; తోడన్ = తోటి; ఒక = ఒకానొక; పర్ణశాలన్ = పర్ణశాలయందు; ఉండన్ = ఉండగా; రావణు = రావణాసురుని; చెల్లులు = చెల్లెలు; రతిన్ = మన్మథక్రీడను; కోరి = కావాలని; వచ్చినన్ = రాగా; మొగి = పూని; లక్ష్మణుడు = లక్ష్మణుడు; దాని =

దానియొక్క; ముక్కున్ = నాసికను; కోయన్ = కోసివేయగా; అది = దానిని; విని = విని; ఖర = ఖరుడు; దూషణ = దూషణుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; పదునాల్గువేలు = పద్నాలుగువేలమంది; వచ్చినన్ = రాగా; రామవిభుడు = శ్రీరామప్రభువు; కలనన్ = యుద్ధభూమియందు; బాణ = బాణములుఅనెడి; అనలంబునన్ = అగ్నిలో; భస్మంబున్ = బూడిద; కావింపన్ = చేయగా; జనకనందన = సీత {జనకనందన - జనకుని పుత్రిక, సీత}; మేని = శరీర; చక్కదనమున్ = లావణ్యమును.

విని = విని; దశగ్రీవుడు = రావణుడు {దశగ్రీవుడు - దశ(పది) గ్రీవుడు (కంఠములుగలవాడు), రావణుడు}; అంగజ = మన్మథునివలన {అంగజుడు - అంగ (దేహము)న పుట్టువాడు, మన్మథుడు}; వివశుడు = వశముతప్పినవాడు; అగుచున్ = ఐపోతూ; అర్థిన్ = కోరి; పంచినన్ = పంపించగా; పసిడి = బంగారు; ఇట్టి = లేడి; ఐ = అయ్యి; నటించు = నటిస్తున్నట్టి; నీచున్ = నీచుని; మారీచున్ = మారీచుని; రాముడు = రాముడు; నెటిన్ = పరాక్రమముతో; వధించెన్ = సంహరించెను; అంతలోన్ = ఆలోపల; సీతన్ = సీతను; కొనిపోయెను = తీసుకుపోయెను; అసురవిభుడు = రాక్షసరాజు.

భావము:

శ్రీరాముడు తమ్ముడితో భార్యతో కలిసి దండకారణ్యంలో ఒక పర్ణశాలలో ఉన్నాడు. అప్పుడు రావణాసురుని చెల్లెలు శూర్పణఖ కామించి వచ్చింది. అంతట లక్ష్మణుడు ఆమె ముక్కు కోసెను. అది విని ఖరుడు దూషణుడు అనే రాక్షసులు పద్నాలుగువేల మంది రాక్షససేనతో దండెత్తి వచ్చారు. శ్రీరామచంద్రుడు యుద్ధంచేసి తన బాణాగ్నిలో వారిని భస్మం చేసాడు. సీత చక్కదనం విని మన్మథ పరవశుడైన రావణుడు మారీచుడిని పంపాడు. ఆ నీచుడు బంగారు లేడి రూపంలో రాగా, శ్రీరాముడు వాడిని వధించెను. ఆ సమయంలో రావణాసురుడు సీతను తీసుకుపోయెను.

9-270-ఉ.

ఆయసురేశ్వరుండు వడి నంబరవీధి నిలాతనూజ న
న్యాయము చేసి నిష్కరుణుడై కొనిపోవఁగ నడ్డమైన ఘా
రాయతహాతిఁ ద్రుంచె నసహాయత రామనరేంద్రకార్యద
త్తాయువుఁ బక్షవేగపరిహాసితవాయువు నజ్జటాయువున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; అసురేశ్వరుండు = రాక్షసరాజు; వడిన్ = వేగముగా; అంబర = ఆకాశ; వీధిన్ = మార్గమున;
ఇలాతనూజన్ = సీతను {ఇలాతనూజ - భూమియందు జనించినామె, సీత}; అన్యాయము =
మోసము; చేసి = చేసి; నిష్కరుణుడు = దయమాలినవాడు; ఐ = అయ్యి; కొనిపోవన్ =
తీసుకుపోతుండగ; అడ్డమైన = అడ్డమురాగా; ఘోర = భయంకరమైన; ఆయత = పెద్ద; హేతిన్ =
ఆయుధముతో; త్రుంచెన్ = సంహరించెను; అసహాయత = నిస్సహాయురాలిని; రామ = రాముడు
అనెడి; నరేంద్ర = రాజయొక్క; కార్య = పనియందు; దత్త = ఇచ్చివేసిన; ఆయువున్ =
ఆయుష్షుకలదానిని; పక్ష = రెక్కల; వేగ = వేగముచేత; పరిహాసిత = మించిన; వాయువున్ =
వాయువుకలదానిని; జటాయువున్ = జటాయువును.

భావము:

దయావిహీనుడైన రాక్షసరాజు అలా మోసం చేసి వేగంగా ఆకాశ మార్గాన సీతను
తీసుకుపోతుంటే, రామకార్యం కోసం ఆయుస్సు త్యాగంచేసినది, వాయువేగాన్ని మించిన వేగం
గలది అయిన జటాయువు అడ్డగించింది. నిస్సహాయురాలైన ఆ జటాయువును భయంకరమైన
పెద్ద ఆయుధంతో రావణుడు సంహరించాడు.

9-271-వ.

అంతనా రామచంద్రుండు లక్ష్మణసహితుండై, సీత వెదక నరుదెంచి, నిజకార్యనిహతుండైన
జటాయువునకుఁ పరలోకక్రియలు గావించి, ఋశ్యమూకంబునకుం జని.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; రామచంద్రుండు = రామచంద్రుడు; లక్ష్మణ = లక్ష్మణునితో; సహితుండు
= కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; సీతన్ = సీతను; వెదకన్ = అన్వేషించుటకై; అరుదెంచి = వచ్చి; నిజ =
తన; కార్య = పనియందు; నిహతుండు = మరణించినవాడు; ఐన = అయిన; జటాయువున్ =
జటాయువున; కున్ = కు; పరలోకక్రియలు = అంత్యక్రియలు; కావించి = చేసి; ఋశ్యమూకంబునన్
= ఋశ్యమూకపర్వతమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి.

భావము:

అప్పుడు, సీతాన్వేషణకై వచ్చిన రామలక్ష్మణులు, రామకార్యంలో ప్రాణాలు త్యజించిన ఆ జటాయువునకు, అంత్యక్రియలు చేసి, ఋశ్యమూకపర్వతానికి వెళ్ళారు.

9-272-క.

"నిగ్రహము నీకు వల దిఁక

నగ్రజ వాలిన్ వధింతు" నని నియమముతో

నగ్రేసరుఁగా నేలెను

సుగ్రీవుం జరణఘాతచూర్ణగ్రావున్.

టీకా:

నిగ్రహము = బెదురు, చెర; నీ = నీ; కున్ = కు; వలదు = వద్దు; ఇకన్ = ఇకపైన; అగ్రజన్ = అన్నను; వాలిన్ = వాలిని; వధింతును = సంహరించెదను; అని = అని; నియమము = ప్రతిజ్ఞ; తోన్ = తోటి; అగ్రేసరుగాన్ = ప్రభువుగా; ఏలెను = పాలించెను; సుగ్రీవున్ = సుగ్రీవుని; చరణ = కాలి; ఘాత = దెబ్బతో; చూర్ణ = పిండిచేయబడిన; గ్రావున్ = బండరాళ్ళు కలవానిని.

భావము:

ఒక్క తన్నుతోనే బండరాళ్ళను పిండిపిండి చేయగల మహా బలశాలి సుగ్రీవుడికి, "ఇకపైన నీకు ఈ నిర్భందం అక్కరలేదు, మీ అన్న వాలిని సంహరిస్తాను" అని అభయం ఇచ్చి, శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు పాలించాడు.

9-273-క.

లీలన్ రామవిభుం డొక

కోలం గూలంగ నేసె గురు నయశాలిన్

శీలిన్ సేవితశూలిన్

మాలిన్ వాలిన్ దశాస్యమోనూలిన్.

టీకా:

లీలన్ = క్రీడగా; రామవిభుండు = శ్రీరామప్రభువు; ఒక = ఒకే ఒక; కోలన్ = బాణముతో; కూలంగన్ = పడిపోవునట్లు; ఏసెన్ = కొట్టెను; గురు = గొప్ప; నయశాలిన్ = నీతిమంతుని; శీలిన్ = మంచిశీలముకలవానిని; సేవిత = పూజింపడిన; శూలిన్ = పరమశివుడు కలవానిని; మాలిన్ = మాలధరించినవానిని {మాలిన్ - ఇంద్రుడొసగిన మాల కంఠమున ధరించినవాడు, వాలి}; వాలిన్ = వాలిని; దశాస్య = రావణుని; మాన = గర్వమును; ఉన్మాళిన్ = హరించినవానిని.

భావము:

గొప్ప నీతిశాలి, పరమశివ భక్తుడు, ఇంద్రుడు ఇచ్చిన మాల ధరించిన వాడిని, రావణుని గర్వాన్ని హరించినవాడు ఐన వాలిని, శ్రీరాముడు ఒకే ఒక బాణంతో కూల్చివేశాడు.

9-274-క.

ఇలమీద సీత వెదకగ

నలఘుడు రాఘవుడు పనిచె హనుమంతు నతి

చ్చలవంతున్, మతిమంతున్,

బలవంతున్, శౌర్యవంతు, బ్రాభవవంతున్.

టీకా:

ఇల = భూమి; మీదన్ = మీద; సీత = సీతజాడ; వెదకగన్ = వెతుకుటకై; అలఘుడు = గొప్పవాడు;

రాఘవుడు = శ్రీరాముడు {రాఘవుడు - రఘువంశమున పుట్టినవాడు, రాముడు}; పనిచెన్ =

నియోగించెను; హనుమంతున్ = హనుమంతుని; అతిః = మిక్కిలి; చలవంతున్ = పాదరసము

వంటి చురుకుదనము, వాయువు వంటి వడి, మెలుపు వంటి వేగము కలవానిని; మతిమంతున్ =

బుద్ధిమంతుని; బలవంతున్ = బలముగలవానిని; శౌర్యవంతున్ = వీరత్వముగలవానిని;

ప్రాభవవంతున్ = మహిమాన్వితుని.

భావము:

గొప్పవాడైన శ్రీరాముడు సీతజాడ వెతకమని మిక్కిలి చురుకు వడి వేగము కలవాడు, గొప్ప బుద్ధిమంతుడు, మిక్కిలి బలశాలి, మహా వీరుడు, మహిమాన్వితుడు అయిన హనుమంతుని నియోగించాడు.

9-275-క.

అలవాటు కలిమి మారుతి

లలితామిత లాఘవమున లంఘించెను శై

వలినగణసంబంధిన్

జలపూరిత ధరణి గగన సంధిం గంధిన్.

టీకా:

అలవాటు = అభ్యాసము {అలవాటుకలిమి - హనుమంతుడు బాలునిగా సూర్యుని వరకు గెంతి మింగబోయినది సూచింప పడుతున్నది}; కలిమిన్ = ఉండుటచేత; మారుతి = హనుమంతుడు {మారుతి - వాయుపుత్రుడు, హనుమంతుడు}; లలిత = సున్నితమైన; అమిత = అత్యధికమైన; లాఘవమునన్ = నేర్పుతో; లంఘించెను = దాటెను; శైవలినీ = నదుల {శైవలినీ - నాచుగలది, నది}; గణ = సమూహమునకు; సంబంధిన్ = బంధువైనదానిని; జల = నీటితో; పూరిత = నిండియుండి; ధరణి = భూమిని; గగన = ఆకాశమును; సంధిన్ = కలుపుదానిని; కంధిన్ = సముద్రమును {కంధి - కం (నీటికి) నిధి, కడలి}.

భావము:

బాలునిగా సూర్యుని వరకు గెంతి మింగబోయిన అలవాటు ఉండడంతో మారుతి నదులు అన్నింటికీ బంధువు, భూమికి ఆకాశానికి వ్యవధానం, నీటితో నిండి ఉండేది అయిన సముద్రాన్ని మిక్కిలి లాఘవంగా దాటాడు.

9-276-వ.

ఇట్లు సముద్రంబు దాటి సీతం గని, హనుమంతుండు దిరిగి చనుదెంచుచు నక్షకుమారాదుల వధియించి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సముద్రంబున్ = సముద్రమును; దాటి = దాటి; సీతన్ = సీతను; కని = కనుగొని; హనుమంతుండు = హనుమంతుడు; తిరిగి = వెనుకకు; చనుదెంచుచున్ = వచ్చుచు; అక్షకమార = అక్షకుమారుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; వధియించి = సంహరించి.

భావము:

ఈ విధంగ సముద్రాన్ని దాటి సీతను కనుగొని హనుమంతుడు వెనుకకు వస్తూ అక్షకుమారుడు మున్నగు రాక్షసులను సంహరించాడు.

9-277-క.

సముద్రత ననిలసుతుం

డమరాహిత దత్త వాల హస్తాగ్నుల భ

స్మము చేసి నిరాతంకన్

సముదాసురసుభటవిగతశంకన్ లంకన్.

టీకా:

సముద = మిక్కిలి; అగ్రతన్ = గొప్పదనముతోటి; అనిలసుతుండు = హనుమంతుడు

{అనిలసుతుడు - వాయుపుత్రుడు, హనుమ}; అమరాహిత = రాక్షసులచే {అమరాహితులు -

అమరుల అహితులు, రాక్షసులు}; దత్త = పెట్టబడిన; వాల = తోక; హస్త = ముందుభాగపు; అగ్నులన్

= మంటలతో; భస్మముచేసెన్ = కాల్చివేసెను; నిరాతంకన్ = వెఱపు లేని దానిని (నిర్ + ఆతంకన్);

సముద = మదించిన; అసుర = రాక్షసులైన; సుభట = గట్టిసైనికులచే; విగత = పొగొట్టబడిన; శంకన్

= బెదురుగలదానిని; లంకన్ = లంకానగరమును.

భావము:

మిక్కిలి గొప్పదనంతో వాయుపుత్రుడైన హనుమంతుడి తోక రాక్షసులు అంటించారు. ఆ తోక మంటలతోనే గట్టి రాక్షస సైనికుల రక్షణలో ఉన్న ఆ లంకానగరాన్ని హనుమంతుడు కాల్చివేసాడు.

9-278-వ.

ఇట్లు లంకాదహనంబు చేసివచ్చి వాయుజుండు సీతకథనంబు చెప్పిన విని రామచంద్రుండు వనచరనాథ యూధంబులుం దానును చనిచని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; లంకాదహనంబున్ = లంకనుకాల్పుట; చేసి = చేసి; వచ్చి = వెనుకకువచ్చి; వాయుజుండు = హనుమంతుడు {వాయుజుండు - వాయుపుత్రుడు, హనుమంతుడు}; సీత = సీత; కథనంబున్ = వృత్తాంతమును; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని; రామచంద్రుడు = రామచంద్రుడు; వనచర = వానరముల {వనచరము - అడవిలోతిరుగునది, కోతి}; నాథ = నాయకుల; యూధంబులున్ = సైన్యములు; తానున్ = అతను; చనిచని = బయలుదేరివెళ్ళి.

భావము:

ఈ విధంగా లంకను కాల్చి, వెనుకకు వచ్చి హనుమంతుడు సీత వృత్తాంతం చెప్పగా విని, రామచంద్రుడు వానర సైన్యాలతో రావణాసురుడి మీదకు దాడికి బయలుదేరాడు.

9-279-శా.

ఆరాజేంద్రుండు గాంచె భూరివిధరత్నాగారమున్ మీన కుం

భీరగ్రాహకతోరమున్ విపుల గంభీరంబు నభ్రభ్రమ

ద్వారాన్యోన్యవిభిన్నభంగభవనిర్దోషచ్చటాంభుకణ

ప్రార్థుధాంబరపారమున్ లవణపారావారముం జేరువన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రాజ = రాజులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; కాంచెన్ = చూసెను; భూరివిధ = పెక్కు విధములైన
{భూరి - అతి పెద్ద సంఖ్య 1 తరువాత 34 సున్నాలుంటాయి అదే వెయ్యికైతే 3 మాత్రమే ఉంటాయి};
రత్న = రత్నములు; ఆగారమున్ = ఉన్నదానిని; మీన = చేపలు; కుంభీర = నక్రము, మొసలి; గ్రాహ =
నీటిపాము, మొసళ్ళతో; కరోరమున్ = దాటరానిదానిని; విపుల = మిక్కిలి; గంభీరంబున్ =
గంభీరమైనది; అభ్ర = ఆకాశమునకు; భ్రమత్ = ఎగిసిపడెడి; ఘోరన్ = భయంకరముగ; అన్యోన్య =
పరస్పరము; విభిన్ని = ఢీకొనెడి; భంగ = అలలు; భవత్ = వలన కలిగిన; నిర్హోష = పెద్ద
చప్పుడుచేస్తూ; ఛటత్ = గుంపులు గుంపులు; అంభః = నీటి; కణ = తుంపరలతో; ప్రారుద్ధ = లెస్సగా
అరికట్టబడిన; అంబర = ఆకాశపు; పారమున్ = అవధులుకలదానిని; లవణ = ఉప్పు;
పారావారమున్ = సముద్రమును; చేరువన్ = దగ్గరగా.

భావము:

బహు రత్ననిధిగా ప్రసిద్ధమైనది, భీకరమైన చేపలు, మొసళ్ళు తిమింగలాలతో దాటరానిది,
ఆకాశానికి ఎగిసిపడె అలలు కలది, నీటి తుంపరలతో ఆకాశపు అవధులు తాకేది, గంభీరమైన
హోరు కలది అయిన ఆ లవణ సముద్రాన్ని దగ్గరగా ఆ రామ రాజశ్రేష్ఠుడు చూసాడు.

9-280-వ.

కని తనకుఁ ద్రోవ యిమ్మని వేడిన నదియు మార్గంబు చూపక మిన్నందిన నా రాచపట్టి
రెట్టించిన కోపంబున.

టీకా:

కని = చూసి; తన = తన; కున్ = కు; త్రోవ = దారి; ఇమ్ము = ఇవ్వవలసినది; అని = అని; వేడినన్ =
కోరగా; అదియు = అది; మార్గంబున్ = దారి; చూపక = ఇవ్వకుండు; మిన్నందినన్ =
అతిశయించగా {మిన్నందు - ఆకాశమునకు ఎగిసిపడు, గర్వించు}; ఆ = ఆ; రాచపట్టి =
రాకుమారుడు; రెట్టించిన = పెరిగిపోయిన; కోపంబునన్ = కోపముతో.

భావము:

అలా సముద్రాన్ని చూసి తనకు దారి ఇవ్వమని కోరాడు. కాని సముద్రుడు దారి ఇవ్వకపోవడంతో, ఆ రాముడి కోపం పెరిగిపోయింది.

9-281-క.

మెల్లని నగవున నయనము

లల్లార్చి శరంబు విల్లు నందిన మాత్రన్

గుల్లులు నాచులుఁ జిప్పలుఁ

బెల్లులునై జలధి పెద్ద బీడై యుండెన్.

టీకా:

మెల్లనినగవునన్ = చిరునవ్వుతో; నయనముల్లార్చి = కనుటెప్పలు చలింపజేసి; శరంబున్ = బాణము; విల్లున్ = ధనువు; అందిన = తీసుకొన్న; మాత్రనన్ = మాత్రముచేతనే; గుల్లున్ = నత్తగుల్లులు; నాచులున్ = నాచులు; చిప్పలు = ఆల్చిప్పలు ఆదులు; పెల్లులున్ = మట్టిపెళ్ళలు; ఐ = కలదిగానయ్యి; జలధి = సముద్రము; పెద్ద = పెద్ద; బీడు = బీడుపడినవిధముగ {బీడు - బాగుచేయకుండ ఉన్న పొలము లేదా ప్రదేశము}; ఉండెన్ = మారిపోయెను.

భావము:

చిరునవ్వుతో కనుటెప్పలు చలింపజేసి ధనుర్బాణాలు తీసుకొన్న మాత్రంచేతనే సాగరం ఇగిరిపోయి; నత్తగుల్లులు, నాచులు, ఆల్చిప్పలు, మట్టిపెళ్ళలు బైటపడి బీడుపడినట్లు మారిపోయింది.

9-282-వ.

ఇట్లు విపన్నుండగు సముద్రుండు నదులతోఁ గూడి మూర్తి మంతుండయి చనుదెంచి రామచంద్రుని చరణంబులు శరణంబు జొచ్చి యిట్లని స్తుతియించె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; విపన్నుండు = ఆపదపాలైనవాడు; అగు = ఐన; సముద్రుండు = సముద్రుడు; నదులు = నదులు; తోన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; మూర్తిమంతుడు = రూపుధరించినవాడు; అయి = అయ్యి; చనుదెంచి = వచ్చి; రామచంద్రుని = శ్రీరాముని; చరణంబులున్ = పాదములను; శరణంబుజొచ్చి = శరణువేడి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; స్తుతియించె = స్తోత్రముచేసెను.

భావము:

ఇలా ఆపదపాలైన సముద్రుడు నదులతో కలిసి రూపు ధరించి వచ్చి శ్రీరాముని పాదాలను శరణువేడాడు. ఇంకా ఈ విధంగా స్తోత్రం చేసాడు.

9-283-శా.

"ఓ కాకుత్స్థకులేశ! యోగుణనిధి! యో దీనమందార! నే
నీకోపంబున కెంతవాడ? జడధిన్; నీవేమి భూరాజవే?
లోకాధీశుడ; వాదినాయకుడ; వీ లోకంబు లెల్లప్పుడున్
నీకుక్షిం బ్రభవించు; నుండు; నడగున్; నిక్కంబు సర్వాత్మకా!

టీకా:

ఓ = ఓయీ; కాకుత్స్థ = కాకుత్స్థుని; కుల = వంశమునకుచెందిన; ఈశ = ప్రభువ; ఓ = ఓయీ; గుణ = సుగుణములకు; నిధి = నిధియైనవాడు; ఓ = ఓయీ; దీన = దీనుల ఎడ; మందార = కల్పవృక్షమువంటివాడు; నేన్ = నేను; నీ = నీయొక్క; కోపంబున్ = కోపమునకు; ఎంతవాడన్ = తట్టుకోలేనివాడను; జడధిన్ = జడత్వముగలవానిని; నీవు = నీవు; ఏమి = ఏమైనా; భూరాజవే = సామాన్యపురాజవా, కాదు; లోక = భువనములకే; అధీశుడవు = విభుడవు; ఆది = మూల; నాయకుడవు = ఈశ్వరుడవు; లోకంబులు = భువనములు; ఎల్లప్పుడును = ఎప్పుడు; నీ = నీయొక్క; కుక్షిన్ = కడుపునందు; ప్రభవించున్ = సృష్టింపబడును; ఉండున్ = మనుచుండును; అడగున్ = లయమగుచుండును; నిక్కంబు = ఇది సత్యము; సర్వాత్మకా = శ్రీరామా {సర్వాత్మకుడు - సర్వులందును ఉండువాడు, రాముడు}.

భావము:

“ఓయీ! కాకుత్స్థుని వంశ ప్రభువ! ఓ సుగుణనిధీ! ఓ దీనమందార! సర్వాత్మకా! శ్రీరామా! నేను జడస్వభావిని. నీ కోపాన్ని తట్టుకోలేను. నీవు ఏమైనా సామాన్యరాజువా? సకల జగత్తులకు విభుడవు. మూలపూరుషుడవు, ఎల్లప్పుడు నీ కడుపులో సకల భువనాలు సృష్టింపబడుతూ, మనుతూ, లయమవుతూ ఉంటాయి. ఇది సత్యం.

9-284-క.

ధాతల రజమున దేవ

వ్రాతము సత్త్వమున భూతరాశిఁ దమమునన్

జాతులఁగా నొనరించు గు

ణాతీతుఁడ వీవు గుణగణాలంకారా!

టీకా:

ధాతలన్ = సృష్టికర్తలను; రజమునన్ = రజోగుణముతోను; దేవ = దేవతల; వ్రాతమున్ = సమూహములను; సత్త్వమునన్ = సత్త్వగుణముతోను; భూత = జీవ; రాశిన్ = జాలమును; తమమునన్ = తమోగుణముతోను; జాతులన్ = పుట్టినవి; కాన్ = అగునట్లు; ఒనరించు = చేసెడి; గుణా = త్రిగుణములకు; అతీతుడవు = పైనుండువాడవు; ఈవు = నీవు; గుణ = సుగుణముల; గణ = సమూహములకు; అలంకారా = అలంకారమువంటివాడా.

భావము:

సృష్టికర్తలను రజోగుణంతోను, దేవతలను సత్త్వగుణంతోను జీవజాలాన్ని తమోగుణంతోను పుట్టించే త్రిగుణాలకి అతీతమైన వాడవు. నీవు సకల సుగుణములకే అలంకారం వంటివాడవు.

9-285-క.

కట్టుము సేతువు; లంకం

జట్టుము; నీ బాణవహ్ని సురవైరితలల్

గొట్టుము నేలంబడఁ జే

పట్టుము నీ యబల నధికభాగ్యప్రభలన్.

టీకా:

కట్టుము = నిర్మించుము; సేతువున్ = వంతెనను; లంకన్ = లంకానగరమును; చుట్టుము = చుట్టుముట్టుము; నీ = నీయొక్క; బాణ = బాణముల; వహ్నిన్ = అగ్నితో; సురవైరి = రావణుని (సురవైరి - దేవతలశత్రువు, రావణుడు); తలల్ = తలలను; కొట్టుము = పడగొట్టుము; నేలన్ = నేలమీద; పడన్ = పడిపోవునట్లు; చేపట్టుము = స్వీకరించుము; నీ = నీయొక్క; అబలన్ = స్త్రీని; అధిక = మిక్కిలి; భాగ్య = సౌభాగ్య; ప్రభలన్ = ప్రకాశములతో.

భావము:

ఓ రామా! వంతెన కట్టు, లంకానగరం చుట్టుముట్టు, నీ బాణాగ్నితో రావణుని తలలు నేల రాలగొట్టు, మంగళకరంగా నీ భార్యను స్వీకరించు.

9-286-ఆ.

హరికి మామ నగుదు; నటమీద శ్రీదేవి

తండ్రి; నూరకేల తాగడింప?

గట్టఁ గట్టి దాటు కమలాప్తకులనాథ!

నీయశోలతలకు నెలవుగాఁగ"

టీకా:

హరి = విష్ణుని; కిన్ = కి; మామన్ = పిల్లనిచ్చినవానిని; అగుదున్ = అవుతాను; అటమీద = ఆపైన; శ్రీదేవి = లక్ష్మీదేవి; తండ్రిన్ = తండ్రిని; ఊరక = అనవసరంగా; ఏల = ఎందుకు; తాగడింపన్ = నిర్బందించుట, పీడించుట; కట్టన్ = వారధిని; కట్టి = నిర్మించి; దాటు = దాటుము; కమలాప్తకులనాథ = శ్రీరామ (కమలాప్తకులనాథుడు - కమలాప్త (సూర్య) వంశపు రాజు, రాముడు); నీ = నీయొక్క; యశన్ = కీర్తి అనేడి; లతల = తీగల; కున్ = కు; నెలవు = ఉనికిపట్టు; కాగన్ = అగునట్లు.

భావము:

శ్రీరామ! విష్ణువు అయిన నీ భార్య లక్ష్మీదేవికి నేను తండ్రిని, అలాగ నీకు పిల్లనిచ్చిన మామను.
అనవసరంగా నన్ను నిర్భందించడం, పీడించడం ఎందుకు. నీ కీర్తి తీగలు సాగేలా వారధి నిర్మించి
దాటుము.

9-287-వ.

అని విన్నవించిన రామచంద్రుండు సముద్రునిం బూర్వప్రకారంబున నుండు పొమ్మని వీడుకొల్పె;
నంత.

టీకా:

అని = అని; విన్నవించినన్ = మనవిచేసుకొనగా; రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; సముద్రునిన్ =
సముద్రుడిని; పూర్వ = ఇదివరకు; ప్రకారంబునన్ = లాగనె, విధముగనె; ఉండు = ఉండుము;
పొమ్మ = ఇక వెళ్ళుము; అని = అని; వీడుకొల్పెను = పంపివేసెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

అని సముద్రుడు మనవి చేసుకొనగా శ్రీరాముడు "ఇక వెళ్ళు ఇదివరకు లాగే ఉండు" అని
పంపించాడు. అప్పుడు.

9-288-క.

ఘనశైలంబులుఁ దరువులు

ఘనజవమునఁ బెరికి తెచ్చి క్షపికులనాథుల్

ఘనజలరాశిం గట్టిరి

ఘనవాహప్రముఖదివిజగ్రణము నుతింపన్.

టీకా:

ఘన = పెద్ద; శైలంబులున్ = కొండరాళ్ళు; తరువులు = వృక్షములు; ఘన = మిక్కిలి; జవమునన్ = వేగముగా; పెరికి = పెకిలించి; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; కపి = వానర; కుల = జాతి; నాథుల్ = నాయకులు; ఘనజలరాశిన్ = సముద్రముపైన; కట్టిరి = నిర్మించిరి; ఘనవాహ = ఇంద్రుడు (ఘనవాహుడు - ఘన (మేఘము)లపై వాహ (విహరించువాడు), ఇంద్రుడు); ప్రముఖ = మున్నగు; దివిజ = దేవతా; గణము = సమూహము; నుతింపన్ = స్తుతించగా.

భావము:

శేషుమే పెద్ద కొండరాళ్ళు, వృక్షాలు పెకిలించి తీసుకొని వచ్చి వానర జాతి నాయకులు సముద్రము మీద వారధి నిర్మించారు. ఇంద్రుడి దేవతలు అందరూ స్తుతించారు.

9-289-వ.

ఇట్లు సముద్రంబు దాటి రామచంద్రుండు రావణ తమ్ముం డైన విభీషణుండు శరణంబు వేడిన నభయం బిచ్చి; కూడుకొని లంకకుఁ జని విడిసి వేడెపెట్టించి లగ్గులుపట్టించిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సముద్రంబున్ = సముద్రమును; దాటి = తరించి; రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; రావణ = రావణుని; తమ్ముండు = తమ్ముడు; ఐన = అయినట్టి; విభీషణుండు = విభీషణుడు; శరణంబు = అండ; వేడినన్ = కోరగా; అభయంబున్ = అభయమును; ఇచ్చి = ఇచ్చి; కూడుకొని = కలుపుకొని; లంక = లంకానగరమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; విడిసి = విడిది ఏర్పరచుకొని; వేడెపెట్టించి = చుట్టుముట్టి; లగ్గులుపట్టించిన = ముట్టడించి కోటలెక్కించిన.

భావము:

ఈ విధంగ సముద్రం దాటి శ్రీరాముడు తన అండ కోరిన శత్రువు రావణుని తమ్ముడు విభీషణుడికి అభయం ఇచ్చాడు. తన పరివారంలో కలుపుకున్నాడు. లంకానగరం వెళ్ళి విడిసి, చుట్టుముట్టి, ముట్టడించాడు. కోటలెక్కించాడు.

9-290-సీ.

ప్రాకారములు ద్రవ్య పరిఖలు పూడిచి-

కోటకొమ్మలు నేలఁ గూలఁ ద్రోచి

వప్రంబు లగలించి వాకిళ్ళు పెకలించి-

తలుపులు విఱచి యంత్రములు నెఱచి

ఘనవిటంకంబులు ఖండించి పడవైచి-

గోపురంబులు నేలఁ గూలఁ దన్ని

మకరతోరణములు మహిఁ గూల్చి కేతనం-

బులు చించి సోపానములు గదల్చి

9-290.1-ఆ.

గృహము లెల్ల వచ్చి గృహరాజముల గ్రొచ్చి

భర్మకుంభచయము పాఱవైచి

క్షరులు కొలను చొచ్చి క్షలఁచిన కైవడిఁ

గవులు లంకఁ జొచ్చి క్షలఁచి రప్పఁడు.

టీకా:

ప్రాకారములు = ప్రహరీగోడలు; ద్రవ్య = తవ్య; పరిఖలు = అగడ్తలను; పూడిచి = పూడ్చివేసి;
కోటకొమ్మలున్ = బురుజులను; నేలన్ = నేలమీదకి; కూలద్రోచి = కూలగొట్టి; వప్రంబులన్ =
కోటలను; అగలించి = పగులగొట్టి; వాకిళ్ళు = గుమ్మములను; పెకలించి = పీకి; తలుపులున్ =
తలుపులను; విఱచి = విరగొట్టి; యంత్రములున్ = యంత్రములను; ఎఱచి = చెరిచి; ఘన = గొప్ప;
విటంకంబులున్ = గువ్వగూళ్ళను; ఖండించి = ఖండించి; పడవైచి = పడగొట్టి; గోపురంబులు =
గోపురములను; నేలన్ = నేలమీదకి; కూలదన్ని = కూలగొట్టి; మకరతోరణములున్ =
మకరతోరణములు; మహిన్ = నేలపై; కూల్చి = పడవేసి; కేతనంబులున్ = జండాలును; చించి =
చింపి; సోపానములున్ = మెట్లు; కదల్చి = కదిలించి.

గృహములు = ఇళ్ళు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; వచ్చి = బద్దలుకొట్టి; గృహరాజములన్ = భవనములను;

గొచ్చి = కూలగొట్టి; భర్మ = బంగారు; కుంభచయమున్ = కలశములన్నిటిని; పాణివైచి = విసురివేసి;
కరులు = ఏనుగులు; కొలను = మడుగులను; చొచ్చి = ప్రవేశించి; కలచిన = కలచివేసిన; కైవడిన్ =
వలె; కప్పులు = కోతులు; లంకన్ = లంకను; చొచ్చి = ప్రవేశించి; కలచిరి = కలచివేసిరి; అప్పుడు =
అప్పుడు.

భావము:

మడుగులో ప్రవేశించిన ఏనుగులు కలచివేసినట్లు, వానర సేన లంక ప్రవేశించి అలా
కలచివేసింది. ప్రహరీగోడలు తవ్వి, అగడ్తలు పూడ్చివేసి, బురుజులు నేల కూలగొట్టి, కోటలు
పగులగొట్టి, గుమ్మాలు పీకి, తలుపులు విరగొట్టి, యంత్రాలు చెరిచి, గువ్వగూళ్ళు పడగొట్టి,
గోపురాలు కూలగొట్టి, మకరతోరణాలు నేలగూల్చి, జండాలను చింపి, మెట్లు కదిలించి, ఇళ్ళు
బద్దలుకొట్టి, భవనాలు కూలగొట్టి, బంగారు కలశాలు విసిరేసి లంకను అల్లకల్లోలం చేసింది.
అప్పుడు...

9-291-వ.

అంత నయ్యసురేంద్రుండు పంచినఁ గుంభ, నికుంభ, ధూమ్రాక్ష, విరూపాక్ష, సురాంతక, నరాంతక,
దుర్ముఖ, ప్రహస్త, మహాకాయ ప్రముఖులగు దనుజవీరులు శర శరాసన తోమర గదాఖడ్గ శూల
భిందిపాల పరశు పట్టిస ప్రాస ముసలాది సాధనంబులు ధరించి మాతంగ తురంగ స్యందన
సందోహంబుతో బవరంబు చేయ సుగ్రీవ, పవనతనయ, పనస, గజ, గవయ, గంధమాదన, నీలాం
గద, కుముద, జాంబవదాదు లా రక్కసుల నెక్కటి కయ్యంబు లందుఁ దరుల గిరులఁ
గరాఘాతంబుల నుక్కడించి త్రుంచి; రంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; అసురేంద్రుండు = రావణుడు (అసురేంద్రుడు - రాక్షసరాజు, రావణుడు);
పంచినన్ = పంపించగా; కుంభ = కుంభుడు; నికుంభ = నికుంభుడు; ధూమ్రాక్ష = ధూమ్రాక్షుడు;
విరూపాక్ష = విరూపాక్షుడు; సురాంతక = సురాంతకుడు; నరాంతక = నరాంతకుడు; దుర్ముఖ =
దుర్ముఖుడు; ప్రహస్త = ప్రహస్తుడు; మహాకాయ = మహాకాయుడు; ప్రముఖులు = మున్నగు
ముఖ్యులు; అగు = అయినట్టి; దనుజ = రాక్షస; వీరులు = శూరులు; శరశరాసన = విల్లంబులు;

తోమర = కొరడాలు; గద = గదలు; ఖడ్గ = ఖడ్గములు; శూల = శూలములు; భిందిపాల = విడిచివాటుగుదియలు; పరశు = గొడ్డళ్ళు; పట్టిస = అడ్డకత్తులు; ప్రాస = ఈటెలు; ముసల = రోకళ్ళు; ఆది = మున్నగు; సాధనంబులున్ = ఆయుధములను; ధరియించి = చేపట్టి; మాతంగ = ఏనుగులు; తురంగ = గుఱ్ఱములు; స్యందన = రథముల; సందోహంబున్ = సమూహముల; తోన్ = తోటి; పవరంబు = యుద్ధము; చేయ = చేయగా; సుగ్రీవ = సుగ్రీవుడు; పవనతనయ = ఆంజనేయుడు {పవనతనయు - వాయుపుత్రుడు, హనుమంతుడు}; పనస = పనసుడు; గజ = గజుడు; గవయ = గవయుడు; గంధమాదన = గంధమాదనుడు; నీల = నీలుడు; అంగద = అంగదుడు; కుముద = కుముదుడు; జాంబవత = జాంబవంతుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఆ = ఆ; రక్షసులన్ = రాక్షసులను; ఎక్కటికయ్యంబు = ద్వంద్వయుద్ధముల; అందున్ = లో; తరులన్ = చెట్లను; గిరులన్ = కొండలను; కరాఘాతంబులన్ = పిడికిటిపోట్లతోను; ఉక్కడించి = చంపి; త్రుంచిరి = ముక్కలుచేసిరి; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అంతట రావణుడు పంపించగా కుంభుడు, నికుంభుడు, ధూమ్రాక్షుడు, విరూపాక్షుడు, సురాంతకుడు, నరాంతకుడు, దుర్ముఖుడు, ప్రహస్తుడు, మహాకాయుడు మున్నగు రాక్షస వీరులు విల్లంబులు, కొరడాలు, గదలు, ఖడ్గాలు, శూలాలు, గుదియలు, గొడ్డళ్ళు, అడ్డకత్తులు, ఈటెలు, రోకళ్ళు మున్నగు ఆయుధాలు పట్టి ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, రథాలు ఎక్కి వచ్చి యుద్ధం చేసారు. సుగ్రీవుడు, ఆంజనేయుడు, పనసుడు, గజుడు, గవయుడు, గంధమాదనుడు, నీలుడు, అంగదుడు, కుముదుడు, జాంబవంతుడు మున్నగు వీరులు; ఆ రాక్షసులను ద్వంద్వ యుద్ధాలలో చెట్లు, కొండలు పిడికిటిపోట్లతో కొట్టి సంహరించారు. అంతట.

9-292-క.

ఆ యెడ లక్ష్మణుఁ డుజ్జ్వల

సాయకములఁ ద్రుంచె శైలసమకాయు సురా

జేయు ననర్గళమాయో

ప్రాయు న్నయగుణ విధేయు న్యయ్యతికాయున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయమునందు; లక్ష్మణుడు = లక్ష్మణుడు; ఉజ్జ్వల = ప్రకాశవంతమైన;
సాయకములన్ = బాణములతో; త్రుంచెన్ = సంహరించెను; శైల = పర్వతము; సమ = లాంటి;
కాయున్ = దేహము కలవానిని; సుర = దేవతలకే; అజేయున్ = జయింపరానివానిని; అనర్గళ =
అడ్డులేని; మాయా = మాయలతోకూడిన; ఉపాయున్ = ఉపాయములు కలవానిని; అనయగుణ =
చెడ్డవారి ఎడ; విధేయున్ = విధేయత కలవాడు; ఆ = ఆ; అతికాయున్ = అతికాయుని.

భావము:

ఆ సమయంలో పర్వతసమ దేహుడు, దేవతలకు సైతం అజేయుడు, మాయోపాయుడు,
చెడ్డవాడవారి సేవకుడు అయిన అతికాయుడిని లక్ష్మణుడు ఉజ్జ్వలమైన బాణాలతో
సంహరించాడు.

9-293-ఆ.

రామచంద్రవిభుఁడు రణమున ఖండించె

మేటికడిమి నీలమేఘవర్ణు

బాహుశక్తిపూర్ణుఁ బటసింహనాదసం

కుచిత దిగిభకర్ణుఁ కుంభకర్ణు.

టీకా:

రామచంద్రవిభుడు = శ్రీరాముడు; రణమునన్ = యుద్ధమునందు; ఖండించెన్ = సంహరించెను;
మేటి = గొప్ప; కడిమిన్ = పరాక్రమముతో; నీల = నల్లని; మేఘ = మబ్బులవంటి; వర్ణున్ = రంగు
కలవానిని; బాహు = భుజ; శక్తి = బలము; పూర్ణున్ = నిండుగా ఉన్న వానిని; పట = గట్టి;
సింహనాద = బొబ్బతో; సంకుచిత = దిమ్మెరపోయిన; దిగిభ = దిగ్గజముల; కర్ణున్ = చెవులు
కలవానిని; కుంభకర్ణు = కుంభకర్ణుని.

భావము:

కుంభకర్ణుడు నల్లరంగు రాక్షసుడు, మహా పరాక్రమశాలి. అతను గట్టిగా బొబ్బ పెడితే దిగ్గజాల చెవులు దిమ్మెరపోతాయి. అంతటి కుంభకర్ణుడిని శ్రీరాముడు యుద్ధంలో సంహరించాడు.

9-294-క.

అలవున లక్ష్మణుఁ డాజి

స్థలిఁ గూల్చెన్ మేఘనాథుఁ జటులాహ్లాదున్

బలభేదిజయవినోదున్

బలజనితసుపర్వసుభటభ్రావవిషాదున్.

టీకా:

అలవునన్ = కష్టపడి; లక్ష్మణుడు = లక్ష్మణుడు; ఆజిస్థలిన్ = రణరంగమున; కూల్చెన్ = కూలగొట్టెను; మేఘనాథున్ = మేఘనాథుని; చటుల = భయంకరమైన; ఆహ్లాదున్ = నవ్వుకలవానిని; బలభేది = ఇంద్రుని; జయ = జయించుట; వినోదున్ = అవలీలగాచేయువానిని; బల = బలముండుటవలన; జనిత = కలిగిన; సుపర్వ = దేవతా; సుభట = సైనికుల; భావ = మనసులలో; విషాదున్ = దుఃఖముకలిగించువానిని.

భావము:

నవ్వుకూడా భయంకరంగా ఉండేవాడు, అవలీలగా ఇంద్రుడిని జయించే వాడిని, తన భుజబలంతో దేవతా సైనికుల మనసులు కలత పెట్టువాడు అయిన మేఘనాథుడిని రణరంగంలో లక్ష్మణుడు కష్టపడి కూలగొట్టాడు.

9-295-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు....

9-296-క.

తనవా రందఱు మ్రగ్గిన

ననిమిషపతివైరి పుష్పకారూఢుండై

యనికి నడచి రామునితో

ఘనరౌద్రముతోడ నంపకయ్యము చేసెన్.

టీకా:

తనవారు = తనవైపుముఖ్యులు; అందఱున్ = అంతమంది; మ్రగ్గినన్ = మరణించగా;

అనిమిషపతివైరి = రావణుడు {అనిమిషపతివైరి - అనిమిషపతి (ఇంద్రుని) వైరి, రావణుడు};

పుష్పకా = పుష్పకవిమానమును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; అని = యుద్ధమున; కిన్
= కి; నడచి = వెళ్ళి; రాముని = శ్రీరాముని; తోన్ = తోటి; ఘన = గొప్ప; రౌద్రము = పౌరుషము; తోడన్
= తోటి; అంప = బాణములతో; కయ్యమున్ = యుద్ధమును; చేసెన్ = చేసెను.

భావము:

తనవైపు ముఖ్య వీరులంతా మరణించగా, రావణుడు పుష్పకవిమానం ఎక్కి యుద్ధానికి వెళ్ళి
శ్రీరామునితో గొప్ప పౌరుషంతో బాణయుద్ధం చేసాడు.

9-297-వ.

అ య్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయునందు.

భావము:

ఆ సమయంలో....

9-298-క.

సురపతిపంపున మాతలి

గురుతరమగు దివ్యరథముఁ గొనివచ్చిన, నా

ధరణీవల్లభుఁ డెక్కెను

ఖరకరుఁ డుదయాద్రి నెక్కు కైవడి దోపన్.

టీకా:

సురపతి = ఇంద్రుడు; పంపునన్ = నియోగింపబడిన; మాతలి = మాతలి {మాతలి - ఇంద్రుని సారథి పేరు}; గురుతరము = బహుగొప్పది {గురు - గురుతరము - గురుతమము}; అగు = ఐన; దివ్య = భవ్యమైన; రథమున్ = రథమును; కొనివచ్చినన్ = తీసుకురాగా; ఆ = ఆ; ధరణీవల్లభుడు = శ్రీరాముడు; ఎక్కెను = అధిరోహించెను; ఖరకరుడు = సూర్యుడు {ఖరకరుడు - తీవ్రమైన కిరణములు కలవాడు, సూర్యుడు}; ఉదయాద్రిన్ = తూర్పుకొండను; ఎక్కు = ఎక్కుచున్న; కైవడిన్ = అట్లు; తోపగన్ = అనిపించగా.

భావము:

ఇంద్రుడు పంపగా ఇంద్రసారథి మాతలి బహు భవ్యమైన రథాన్ని తీసుకు వచ్చాడు. శ్రీరాముడు ఆ రథం ఎక్కాడు. అలా రాముడు ఎక్కుతుంటే, సూర్యుడు తూర్పుకొండ ఎక్కుతున్నట్లు అనిపించింది.

9-299-వ.

ఇట్లు దివ్యరథారూఢుండయి రామచంద్రుండు రావణున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; దివ్యరథా = దివ్యరథమును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; అయి = ఐ;
రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; రావణున్ = రావణుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా దివ్యరథం ఎక్కిన శ్రీరాముడు రావణునితో ఇలా అన్నాడు.

9-300-మ.

"**చ**పలత్స్వంబున డాఁగి హేమమృగమున్ **సం**ప్రీతిఁ బుత్తెంచుటో
కపటబ్రాహ్మణమూర్తివై యబల నా **కాం**తారమధ్యంబునం
దపలాపించుటయో మదీయశితది**వ్వా**మోఘబాణాగ్ని సం
తపనం బేగతి నోర్చువాడవు? దురం**తం** బెంతయున్ రావణా!

టీకా:

చపలత్స్వంబునన్ = కోరికవలనతబ్బిబ్బయ్యి; డాగి = మరుగున ఉండి; హేమమృగమున్ =
బంగారులేడిని; సంప్రీతిన్ = కావాలని; పుత్తెంచుటో = నియోగించుటకాదు; కపట =
దొంగవేషమువేసుకొన్న; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుని; మూర్తివి = రూపు కలవాడివి; ఐ = అయ్యి;
అబలన్ = స్త్రీని; ఆ = ఆ; కాంతార = అడవి; మధ్యంబునన్ = లోపలనుండి; దపలాపించుటయో =
దబాయించుటకాదు; మదీయ = నాయొక్క; శిత = వాడియైన; దివ్య = గొప్ప; అమోఘ = తిరుగులేని,
వ్యర్థము కానట్టి; బాణ = బాణముల యొక్క; అగ్నిన్ = అగ్నియందు; సంతపనంబు =
తాపముపొందుటను; ఏగతిన్ = ఎలా; ఓర్చువాడవు = ఓర్చుకొనగలవు; దురంతంబు =
అంతులేనిది; ఎంతయున్ = ఎంతో ఎక్కువగా; రావణా = రావణుడా.

భావము:

“నాతో యుద్ధం చేయడమంటే చపలత్వంతో చాటునుంచి బంగారులేడిని పంపడం కాదు;
బ్రాహ్మణుడిలా దొంగవేషంవేసుకొని ఆడమనిషిని అడవిలో దబాయించడం కాదు. ఓ రావణా!
తిరుగులేని, వ్యర్థం కాని నా వాడి బాణాగ్ని తాపం ఎలా ఓర్చుకోగలవో కదా.

9-301-క.

నీ చేసిన పాపములకు

నీచాత్మక! యముడు వలదు నేడిట నా నా

రాచముల ద్రుంచి వైచెద

ఖేచర భూచరులు గూడి క్రీడం జూడన్.”

టీకా:

నీ = నీవు; చేసిన = చేసినట్టి; పాపముల్ = దోషముల; కున్ = కు; నీచాత్మక = నీచబుద్ధికలవాడ;
యముడు = యమధర్మరాజు; వలదు = అక్కరలేదు; నేడు = ఇవాళ; ఇటన్ = ఇక్కడ; నా = నా
యొక్క; నారాచములన్ = బాణములతో; త్రుంచివైచెదన్ = ఖండించెదను; ఖేచర = దేవతలు
{ఖేచరులు - ఆకాశగమనులు, దేవతలు}; భూచరులున్ = మానవులు {భూచరులు - భూమిపై
చరించువారు, మానవులు}; కూడి = కలసి; క్రీడన్ = లీలగా; చూడన్ = చూస్తుండగా.

భావము:

ఓ నీచ రావణా! నీవు చేసిన దోషాలకు యమధర్మరాజు అక్కరలేదు. ఖేచర భూచరులు అందరూ
చూస్తుండగా ఇవాళ ఇక్కడే నా బాణాలతో నిన్ను సంహరిస్తాను.”

9-302-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి.

భావము:

అని పలికి....

9-303-ము.

బలువింటన్ గుణటంకృతంబు నిగుడన్ బ్రహ్మాండ భీమంబుగా

ప్రళయోగ్రానలసన్నిభం బగు మహాబాణంబు సంధించి రా

జలలాముండగు రాముడేసె ఖరభాషాశ్రావణున్ దేవతా

బలవిద్రావణు వైరిదారజనగర్భస్రావణున్ రావణున్.

టీకా:

బలు = బలమైన; వింటన్ = ధనుస్సునందు; గుణ = నారి; టంకృతమున్ = మీసినశబ్దములు,
ధనుష్టంకారములు; నిగుడన్ = చెలరేగగా; బ్రహ్మాండ = అతిమిక్కిలి; భీమంబుగా = భీకరముగా;
ప్రళయ = ప్రళయకాలపు; ఉగ్ర = భయంకరమైన; అనల = అగ్ని; సన్నిభంబు = వంటిది; అగు =
అయిన; మహా = గొప్ప; బాణంబున్ = బాణమును; సంధించి = ఎక్కుపెట్టి; రాజు = రాజులలో;
లలాముండు = శ్రేష్ఠుడు; అగు = ఐన; రాముడు = శ్రీరాముడు; ఏసెన్ = ప్రయోగించెను; ఖర =
పరుషమైన; భాషా = మాటలను; శ్రావణున్ = వినిపించువానిని; దేవతా = దేవతల; బల =
సైన్యమును; విద్రావణున్ = పారదోలువానిని; వైరి = శత్రురాజుల; దారజన = భార్యల; గర్భస్రావణున్
= గర్భస్రావకారణుని; రావణున్ = రావణుని.

భావము:

ఆ రాజులలాముడైన శ్రీరాముడు గొప్పదైన ధనుష్టంకారాలు చెలరేగగా, పరుషంగా మాట్లాడే
వాడు, దేవతల సైన్యాన్ని పారదోలే వాడిని, శత్రురాజుల భార్యల గర్భస్రావకారణుడు అయిన
రావణునిపైన ప్రళయాగ్నిసమ భీకర బాణాలు ప్రయోగించాడు.

9-304-క.

దశరథసూనుండేసిన

విశిఖము హృదయంబుఁదూఱి వివశుం డగుచున్

దశకంధరుండు గూలెను

దశవదనంబులను రక్తధారలు దొరఁగన్.

టీకా:

దశరథసూనుండు = శ్రీరాముడు {దశరథసూనుడు - దశరథుని పుత్రుడు, రాముడు}; వేసిన = ప్రయోగించిన; విశిఖము = బాణము; హృదయంబున్ = హృదయమునందు; దూఱిన్ = గుచ్చుకొనగ; వివశుండు = మరణాసన్నుడు {వివశుడు - మరణకాలము సమీపించుట చేత కలత పొందిన బుద్ధి కలవాడు}; దశకంధరుండు = రావణుడు {దశకంధరుడు - దశకంఠుడు, రావణుడు}; కూలెన్ = పడిపోయెను; దశ = పది (10); వదనంబులను = నోళ్లనుండి; రక్త = రక్తపు; ధారలు = ధారలు; తొరగన్ = కారుచుండగా.

భావము:

శ్రీరాముడు వేసిన బాణం హృదయయాన్ని దూసుకుపోగా రావణుడు పది నోళ్లనుండి రక్తం కారుతుండగా నేలకూలాడు.

9-305-వ.

అంతనా రావణుండు దెగుట విని.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; రావణుండు = రావణుడు; తెగుట = మరణించుట; విని = విని.

భావము:

అంతట ఆ రావణుడు మరణించడం విని....

9-306-సీ.

కొప్పులు బిగి వీడి కుసుమమాలికలతో-

అంసభాగంబుల నావరింప

సేసముత్యంబులు చెదరఁ గర్ణిక లూడఁ-

గంఠహారంబులు గ్రందుకొనఁగ

వదనపంకజములు వాడి వాతెలు లెండఁ-

గన్నీళ్ళవఱద లంగములు దడుప

సన్నపు నడుములు జవ్వాడఁ బాలిండ్ల-

బరువులు నడుములఁ బ్రబ్బికొనఁగ

9-306.1-ఆ.

నెత్తి మోదికొనుచు నెఱిఁ బయ్యెదలు జాణ

నట్టు నిట్టుఁ దప్పటడుగు లిడుచు

నసురసతులు వచ్చి రట భూతబేతాళ

సదనమునకు ఘోరకదనమునకు.

టీకా:

కొప్పులు = జుట్టుముడుల; బిగి = బిగింపు; వీడి = వదులైపోయి; కుసుమ = పూల; మాలికల = హారముల; తోన్ = తోటి; అంసభాగంబులన్ = మూపులపై; ఆవరింపన్ = పరచుకొనగా; సేస = పాపట; ముత్యంబులున్ = ముత్యాలు; చెదరన్ = చెదిరిపోగా; కర్ణికలు = కర్ణాభరణములు; ఊడన్ = ఊడిపోగా; కంఠ = మెడలోని; హారంబులు = హారములు; గ్రందుకొనగన్ = చిక్కుపడిపోగా; వదన = మోములు అనెడి; పంకజములు = పద్మములు; వాడి = వాడిపోగా; వాతెలు = పెదవులు; ఎండన్ = ఎండిపోగా; కన్నీళ్ళ = కన్నీళ్ళు; వఱదలు = వరదలై; అంగములున్ = అవయవములు; తడుపన్ = తడిపేయగా; సన్నపు = సన్నటి; నడుములు = నడుములు; జవ్వాడ = జవజవమని ఆడగా; పాలిండ్ల = స్తనముల; బరువులు = బరువులు; నడుములన్ = నడుములపైన; ప్రబ్బికొనగన్ = కమ్ముకోగా. నెత్తి = తల; మోదికొనుచు = బాదుకొంటూ; నెఱిన్ = చక్కగా కట్టిన; పయ్యెదలు = పైటలు; జాణన్ =

జారికోగా; అట్టునిట్టు = చలించెడి; తప్పటడుగులు = తప్పటడుగులు; ఇడుచు = వేస్తూ; అసుర = రాక్షస; సతులు = స్త్రీలు; వచ్చిరి = వచ్చిరి; అటన్ = అక్కడకు; భూతబేతాళ = పిశాచవిశేషములు (భూతబేతాళములు - పిశాచవిశేషములు, భూతములు (శ్మశానవాసులు). బేతాళములు (భూతావిష్టమృత శరీరము)); సదనమున్ = తిరుగుచున్నచోటి; కున్ = కి; ఘోర = భయంకరమైన; కదనమున్ = యుద్ధభూమి; కున్ = కి.

భావము:

భూతబేతాళాలు తిరుగుతున్న ఆ భీకర యుద్ధభూమికి తప్పటడుగులు వేస్తూ రాక్షస స్త్రీలు వచ్చారు. వారి జట్టుముళ్ళు వదులైపోయాయి, పూలహారాల మూపులపై పరచుకొన్నాయి, పాపటముత్యాలు చెదిరిపోయాయి, కర్ణాభరణాలు ఊడిపోయాయి, మెడలో హారాలు చిక్కుపడిపోయాయి, మోములు వాడిపోయాయి, పెదవులు ఎండిపోయాయి, కన్నీళ్ళు వరదలు కట్టాయి, స్తనాల బరువుకు సన్నటి నడుములు జవజవలాడాయి, పైటలు జారిపోయాయి. వారు తలబాదుకొంటూ దుఃఖిస్తున్నారు.

9-307-వ.

ఇట్లు వచ్చి తమతమ నాథులం గని, శోకించి; రందు మండోదరి రావణుం జూచి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వచ్చి = వచ్చి; తమతమ = వారివారి; నాథులన్ = భర్తలను; కని = చూసి; శోకించిరి = ఏడిచిరి; అందున్ = వారిలో; మండోదరి = మండోదరి; రావణున్ = రావణుని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా వచ్చిన ఆ రాక్షస కాంతలు వారివారి భర్తలను చూసి దుఃఖించారు, వారిలో మండోదరి రావణుని చూసి ఈ విధంగా పలికింది.

9-308-ఉ.

"హా! దనుజేంద్ర! హా! సురగణాంతక! హా! హృదయేశ! నిర్జరేం

ద్రాదుల గెల్చి నీవు కుసుమాస్త్రునికోలల కోర్వలేక సో

న్మాదముగన్ రఘుప్రవరుమానిని నేటికిఁ దెచ్చి తప్పుడేఁ

గాదని చెప్పినన్ వినక కాలవశంబునఁ బొంది తక్కుటా.

టీకా:

హా = అయ్యో; దనుజేంద్రా = రాక్షసరాజా; హా = అయ్యో; సుర = దేవతా; గణ = సమూహములను;
అంతక = సంహరించెడివాడ; హా = అయ్యో; హృదయేశ = మనసునున్నప్రభూ; నిర్జరేంద్ర =
దేవేంద్రుడు; ఆదులన్ = మోదలగువారిని; గెల్చి = జయించి; నీవు = నీవు; కుసుమాస్త్రుని =
మన్మథుని {కుసుమాస్త్రుడు - పూలబాణములవాడు, మన్మథుడు}; కోలలన్ = బాణముల; కున్ =
కు; ఓర్వలేక = తాళలేక; స = కలగిన; ఉన్మాదముగన్ = పిచ్చితోటి; రఘుప్రవరు = శ్రీరాముని
{రఘుప్రవరుడు - రఘువు యొక్క ప్రవర (వంశము)లో పుట్టినవాడు, రాముడు}; మానినిన్ =
భార్యను; ఏటికి = ఎందుకు; తెచ్చితి = తీసుకొని వచ్చితివి; అప్పుడే = ఆసమయమునందే; కాదు =
వలదు; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పినప్పటికి; వినక = వినకుండ; కాలవశంబునన్ = మరణమును;
పొందితి = పొందావు; అక్కటా = అయ్యో.

భావము:

"అయ్యో! ఓ రాక్షసరాజా! అయ్యో! హృదయేశ్వరా! దేవతల పాలిటి మృత్యుదేవతవు నీవు.
దేవేంద్రాదులను జయించావు కాని మన్మథుని పూలబాణాలకు ఓర్వలేకపోయావు. చపలత్వంతో
రాముడి భార్యను ఎందుకు తీసుకొచ్చావయ్యా? అయ్యయ్యో! వద్దు వద్దు అని ఎంత చెప్పినా
వినకుండ మరణం పాలయ్యావు కదయ్యా.

9-309-ఆ.

ఎండఁ గాయ వెఱచు వీనుడు వెన్నెలఁ గాయ

వెఱచు విధుఁడు గాలి వీవ వెఱచు

లంకమీఁద; నిట్టి లంకాపురికి మాకు

నధిప! విధవభావ ముడరె నేఁడు.

టీకా:

ఎండ = ఎండ; కాయన = కాయుటకు; వెఱచున్ = బెదురును; ఇనుడు = సూర్యుడు; వెన్నెల = వెన్నెల; కాయన్ = కురిపించుటకు; వెఱచున్ = జంకెడివాడు; విధుడు = చంద్రుడు; గాలి = వాయువు; వీవన్ = వీచుటకు; వెఱచున్ = జంకును; లంక = లంక; మీదన్ = పైన; ఇట్టి = ఇటువంటి; లంకాపురి = లంకానగరమున; కిన్ = కు; మా = మా; కున్ = కు; అధిప = గొప్పవాడ; విధవభావము = వైధవ్యము; అడరె = కలిగినది; నేడు = ఇప్పుడు.

భావము:

నాథా! ఇప్పటి వరకూ లంక మీద సూర్యుడు గట్టిగా ఎండ కాయడానికి; చంద్రుడు వెన్నెల కురిపించడానికి; వాయువు గట్టిగా వీచడానికి జంకేవారు. అటువంటిది నేడు మాకు ఈ లంకానగరానికి వైధవ్యం కలిగింది కదే.

9-310-క.

దురితముఁ దలపరు గానరు

జరుగుదు రెట్లకైన నిమిష సౌఖ్యంబుల కై

పరవనితాసక్తులకును

బరధనరక్తులకు నిహముఁ బరముం గలదే?"

టీకా:

దురితము = పాపమని; తలపరు = భావించరు; కానరు = చూడరు; జరుగుదురు = పొయెదరు; ఎటకు = ఎక్కడికి; ఐనన్ = ఐనప్పటికి; నిమిషసౌఖ్యంబుల = క్షణికసౌఖ్యముల; కై = కోసము; పర = ఇతరుల; వనితా = భార్యలను; ఆసక్తులున్ = కోరెడివారు; పర = ఇతరుల; ధన = సంపదలందు; రక్తుల = కోరెడివారల; కున్ = కు; ఇహముపరము = సద్గుణులు; కలదే = ఉండునా ఉండవు.

భావము:

పరభార్యాపేక్షా పరులు, పరధనాపేక్షా పరులు క్షణిక సుఖాల కోసం దేనికైనా తెగిస్తారు. వాళ్ళు పాపం అని భావించరు. మంచిచెడ్డలు చూడరు. అలాంటి వారికి ఇహపరాలు ఉండవు కదే."

9-311-వ.

అని విలపింప నంత విభీషణుండు రామచంద్రుని పంపుపడసి, రావణునకు దహనాది క్రియలు గావించె; నంత రాఘవేంద్రుండు నశోకవనంబున కేఁగి, శింశుపాతరు సమీపంబు నందు.

టీకా:

అని = అని; విలపింపన్ = శోకించుచుండగా; అంతన్ = అంతట; విభీషణుండు = విభీషణుడు;
రామచంద్రుని = శ్రీరాముని; పంపున్ = అనుజ్ఞ; పడసి = పొంది; రావణున్ = రావణుని; కున్ = కి;
దహనాదిక్రియలు = అంత్యక్రియలు; కావించెన్ = చేసెను; అంతన్ = అప్పుడు; రాఘవేంద్రుండున్ =
శ్రీరాముడు (రాఘవేంద్రుండు - రఘువంశపు ప్రభువు, రాముడు); అశోకవనంబున్ =
అశోకవనమున; కున్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; శింశుపాతరు = ఇరుగుడుచెట్టు (అశోకచెట్టువద్ద అని
అంటుంటారు); సమీపంబున్ = దగ్గర; అందున్ = లో.

భావము:

అని రావణాసురుని భార్య మండోదరి శోకిస్తోంది. అంతట విభీషణుడు శ్రీరాముని అనుజ్ఞ పొంది రావణునికి అంత్యక్రియలు చేసాడు. అప్పుడు శ్రీరాముడు అశోకవనానికి వెళ్ళి అశోకచెట్టు దగ్గరకి వెళ్ళి.....

9-312-శా.

దైతేయప్రమదా పరీత నతిభీతన్ గ్రంథి బంధాలక

వ్రాతన్ నిశ్శ్వసనానిలాశ్రుకణ జీవం జీవదారామ భూ

జాతన్ శుష్కపొల కీలిత కరాబ్జాతం బ్రభూతం గృశీ

భూతం బ్రాణసమేత సీతఁ గనియెన్ భూమీశుఁ డా ముందటన్.

టీకా:

దైత్యేయ = రాక్షస; ప్రమదా = స్త్రీలుచేత; పరీతన్ = చుట్టబడినామెను; అతి = మిక్కిలి; భీతన్ = భయపడుతున్నామెను; గ్రంథి = చిక్కుముళ్ళు; బంధ = కట్టిన; అలక = ముంగురుల; వ్రాతన్ = సమూహముకలామెను; నిశ్వాసన్ = నిట్టూర్పులు అనెడి; అనిలన్ = అగ్నికలామెను; అశ్రుకణ = కన్నీటి; జీవన్ = బొట్లచేత; జీవత్ = బతుకుచున్న; ఆరామ = ఉద్యానవనపు; భూజాతన్ = చెట్లుకలామెను; శుష్క = చిక్కిపోయిన; కపోల = చెక్కిళ్ళపై; కీలిత = చేర్చబడిన; కర = చేయి అనెడి; అబ్జాతన్ = పద్మమును; ప్రభూతన్ = ఉంచుకొన్నామెను; కృశీభూతన్ = మిక్కిలి కృశించినామెను; ప్రాణసమేతన్ = ప్రాణావశిష్టలానున్నామెను; సీతన్ = సీతను; కనియెన్ = చూసెను; భూమీశుడ = మహారాజు; ఆ = ఆ; ముందటన్ = ఎదురుగా.

భావము:

అక్కడ సీతాదేవిని రాక్షస స్త్రీలు చుట్టుముట్టి ఉన్నారు. ఆమె మిక్కిలి భయపడుతూ ఉంది. ఆమె జుట్టు చిక్కులు పడి అట్టలు కట్టింది. నిట్టూర్పులు నిగడిస్తూ, కన్నీరు కారుస్తూ, చిక్కిపోయిన చెక్కిళ్ళపై చేయి చేర్చి, కృశించిపోయి, ప్రాణావశిష్ట అయి ఉంది. అట్టి సీతాదేవిని శ్రీరాముడు చూసాడు.

9-313-వ.

కని రామచంద్రుండును దాపంబు నొంది, భార్యవలన దోషంబు లేకుంట వహ్నిముఖంబునం బ్రకటంబుజేసి, దేవతల పంపున దేవిం జేకొని.

టీకా:

కని = చూసి; రామచంద్రుండునున్ = శ్రీరాముడుకూడ; తాపంబున్ = బాధ; ఒంది = పడి; భార్య = పెండ్లాము; వలన = వలన; దోషంబు = తప్పు; లేకుంటన్ = లేకపోవుటను; వహ్ని = అగ్ని; ముఖంబునన్ = ద్వారా; ప్రకటంబు = వెల్లడి అగుటను; చేసి = చేసి; దేవతల = దేవతల; పంపునన్ = అనుజ్ఞ ప్రకారము; దేవిన్ = భార్యను; చేకొని = చేపట్టి;

భావము:

చూసి, శ్రీరాముడుకూడ బాధ పడ్డాడు. భార్య వలన తప్పేమీ లేదని తెలిసినా, ఆ విషయాన్ని, ఆమె మహత్వం అగ్నిముఖంగా వెల్లడి చేసాడు, దేవతల అనుజ్ఞ ప్రకారము భార్యను స్వీకరించాడు.

9-314-ఉ.

శోషితదానవుండు నృపసోముండు రాముండు రాక్షసేంద్రతా

శేషవిభూతిఁ గల్పసమజీవివి గమ్మని నిల్పె నర్థి సం

త్రోషణుఁ బాపశోషణు నద్రూషణు శశ్వదరోషణున్ మితా

భూషణు నార్యపోషణుఁ గృపాగుణభూషణు నవ్విభీషణున్.

టీకా:

శోషిత = నాశనముచేయబడిన; దానవుండు = రాక్షసులు కలవాడు; నృప = రాజులనెడి చుక్కలలో;
సోముడు = చంద్రునివంటివాడు; రాముడు = రాముడు; రాక్షసేంద్రత్ = రాక్షసరాజ్యాధికారపు; అశేష
= అంతులేని; విభూతిన్ = వైభవమును; ఆకల్ప = కల్పాంతమువరకు; సమజీవివిన్ =
చక్కగాజీవించెడివాడవు; కమ్ము = ఐ ఉండుము; అని = అని; నిల్పెన్ = నిలబెట్టెను; అర్థి =
అడిగినవారిని; సంతోషణున్ = సంతోషపెట్టువానిని; పాప = పాపములను; శోషణున్ = రహితుని;
అద్రూషణున్ = నిందించుటలేనివానిని; శశ్వత్ = శాశ్వతముగా; అరోషణున్ = కోపములేనివానిని;
మితా = మితముగా; భూషణున్ = మాట్లాడువానిని; ఆర్య = పెద్దలను; పోషణున్ =
పోషించెడివానిని; కృపాగుణ = దయాగుణము; భూషణున్ = అలంకారముగాగలవానిని; ఆ = ఆ;
విభీషణున్ = విభీషణుని.

భావము:

రాక్షసులను నాశనం చేసిన శ్రీరామచంద్రుడు పాప రహితుడు, అర్థులను తృప్తిపరచువాడు, మృదుభాషి, మితభాషి, శాంతస్వభావి, పెద్దలను గౌరవించువాడు, దయాగుణశాలి అయిన విభీషణుని రాక్షసరాజ్యానికి పట్టంకట్టాడు. అంతులేని వైభవంతో కల్పాంతంవరకు చక్కగా జీవించు అని అనుగ్రహించాడు.

9-315-వ.

ఇట్లు విభీషణసంస్థాపనుండయి రామచంద్రుడు సీతాలక్ష్మణ సమేతుండయి సుగ్రీవ
హనుమదాదులం గూడికొని, పుష్పకారూఢుం డయి, వేల్పులు గురియు పువ్వులసోనలం
దడియుచుఁ దొల్లి వచ్చిన తెరువుజాడలు సీతకు నెఱిగించుచు, మరలి నందిగ్రామంబునకు
వచ్చె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విభీషణ = విభీషణుని; సంస్థాపనుండు = స్థిరపరచినవాడు; అయి = అయ్యి;
రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; సీత = సీత; లక్ష్మణ = లక్ష్మణుడు; సమేతుండు = కూడనున్నవాడు;
అయి = ఐ; సుగ్రీవ = సుగ్రీవుడు; హనుమత్ = హనుమంతుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని;
కూడికొని = కలుపుకొని; పుష్పక = పుష్పకవిమానము; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; అయి = ఐ;
వేల్పులు = దేవతలు; కురియు = కురిపించెడి; పువ్వులన్ = పూల; సోనలన్ = జల్లులందు;
తడియుచున్ = తడుస్తూ; తొల్లి = ఇంతకుపూర్వము; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; తెరువు = దారి; జాడలు =
గుర్తులు; సీత = సీత; కున్ = కి; ఎఱిగించుచున్ = తెలుపుతూ; మరలి = తిరిగి; నందిగ్రామంబున్ =
నందిగ్రామమున; కున్ = కు; వచ్చెను = వచ్చెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఈ విధంగా శ్రీరాముడు విభీషణుని లంకా రాజ్యంలో ప్రతిష్ఠించాడు. పిమ్మట, శ్రీరాముడు
సీతాలక్ష్మణ, సుగ్రీవ, హనుమంతాదుల సమేతంగా పుష్పకవిమానం ఎక్కాడు. దేవతలు పూల
జల్లులు కురిపిస్తున్నారు. ఇంతకుముందు వచ్చిన దారి, గుర్తులు సీతకి చూపుతూ తిరిగి
నందిగ్రామానికి వచ్చాడు. ఆ సమయానికి...

9-316-ఆ.

రామచంద్రవిభుని రాక వీనుల విని

భ్రరతుఁ డుత్సహించి పాదుకలను

మోచికొనుచు వచ్చి ముదముతోఁ బురజను

లెల్ల గొలువ నన్న కెదురువచ్చె.

టీకా:

రామచంద్రవిభుని = శ్రీరామ ప్రభువు; రాకన్ = వచ్చుటను; వీనులన్ = చెవులారా; విని = విని;
భరతుడు = భరతుడు; ఉత్సహించి = ఉత్సాహముపొంది; పాదుకలను = రామపాదుకలను;
మోచికొనుచున్ = మోసుకొంటూ; వచ్చి = చేరి; ముదముతో = సంతోషముతో; పుర =
పట్టణములోని; జనులు = ప్రజలు; ఎల్లన్ = అందరు; కొలువన్ = సేవించుతుండగ; అన్న = అన్న; కిన్
= కి; ఎదురువచ్చె = ఎదురువెళ్ళెను;

భావము:

శ్రీరామచంద్రప్రభువు రాక తెలిసిన భరతుడు ఉత్సాహంగా రామపాదుకలను మోసుకొంటూ
అక్కడకు నందిగ్రామం చేరాడు. అయథ్య ప్రజలు అందరు సేవిస్తూ వెంట వచ్చారు. అన్న
శ్రీరాముడిని చేరగానే సంతోషముగా ఎదురువెళ్ళాడు.

9-317-వ.

వచ్చి పాదుకల ముందట నిడికొని, యెడనెడ సాష్టాంగదండప్రణామంబులు చేయుచు,
మెల్లమెల్లన డాసి, రామచంద్రుని పాదంబులు దన నొసలం గదియించి, తచ్చరణరేణువులు
దుడిచి, శిరంబునం జల్లికొని, తనివి చనక, మఱియు నప్పదకమలంబు లక్కున మోపి కొనుచు,
సంతసంపుఁ గన్నీటం గడిగి, క్షేమంబు లరయుచుండె; నంత సీతాలక్ష్మణ సహితుండయి
విభుండును, దన కెదురువచ్చిన బ్రాహ్మణ జనంబులకు నమస్కరించి, తక్కినవారలచేత
మన్ననలు పొంది, వారల మన్నించె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

వచ్చి = వచ్చి; పాదుకలన్ = పాదుకలను; ముందటన్ = ఎదురుగా; ఇడికొని = ఉంచుకొని; ఎడనెడ
= అక్కడక్కడ; సాష్టాంగదండప్రణామంబులు = సాష్టాంగనమస్కారములు

{సాష్టాంగదండప్రణామము - 8 అవయవములు (2చేతులు 2పాదములు 2భుజాగ్రములు 1రొమ్ము 1నొసలు) భూమిని ఆనునట్లు కట్టవలె సాగి చేసెడి నమస్కారము); చేయుచున్ = చేస్తూ; మెల్లమెల్లన = మెల్లగా; డాసీ = దగ్గరకువచ్చి; రామచంద్రుని = శ్రీరాముని; పాదంబులున్ = పాదములను; తన = తనయొక్క; నొసలన్ = నుదుట; కదియించి = చేర్చుకొనుచు; తత్ = అతని; చరణ = పాద; రేణువులున్ = ధూళిని; తుడిచి = తుడిచి; శిరంబునన్ = తలపైన; జల్లికొని = జల్లుకొని; తనివి = తృప్తి; చనక = చెందక; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; పాద = పాదములు అనెడి; కమలంబులు = పద్మములు; అక్కునన్ = వక్షమునకు; మోపి = చేర్చుకొని; సంతసంపు = ఆనంద; కన్నీటన్ = భాష్పంబులతో; కడిగి = కడిగి; క్షేమంబులు = క్షేమసమాచారములు; అరయుచుండెన్ = తెలుసుకొనుచుండెను; అంత = అంతట; సీతా = సీతాదేవి; లక్ష్మణ = లక్ష్మణుల; సహితుండు = కూడనున్నవాడు; అయి = ఐ; విభుండును = ప్రభువు; తన = తన; కున్ = కు; ఎదురువచ్చిన = ఆహ్వానించుటకువచ్చిన; బ్రాహ్మణ = విప్రుల; జనంబుల్ = సమూహమున; కున్ = కు; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి; తక్కిన = మిగిలిన; వారల = వారి; చేత = వలన; మన్ననలు = మర్యాదలు; పొంది = తీసుకొని; వారలన్ = వారిని; మన్నించెను = ఆదరించెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = వేళయందు.

భావము:

అలా అన్నకు ఎదురు వచ్చిన భరతుడు, పాదుకలను ఎదురుగా ఉంచుకుంటూ, అడగడుక్కి సాష్టాంగనమస్కారాలు చేస్తూ మెల్లగా దగ్గరకు వచ్చి శ్రీరాముడి పాదాలు తన నుదుట చేర్చుకొన్నాడు. పాదధూళి తలపై జల్లుకొని తృప్తి చెందక, ఆ పాదాలను తన వక్షానికి చేర్చుకొని, ఆనంద భాష్పాలతో కడిగాడు. క్షేమసమాచారాలు అడిగాడు. అంతట సీతాలక్ష్మణ సమేతుడైన శ్రీరాముడు వచ్చిన విప్రులకు నమస్కారంచేసాడు. మిగిలిన వారి మర్యాదలు స్వీకరించి ఆదరించాడు.

9-318-చ.

నృపవర! పెక్కునాళ్ళగొలె **నిన్** గనకుండిన యట్టి నేఁడు మా

తపములుపండె నిందఱము **ద**న్యులమైతి మటంచుఁ బుట్టముల్

చపలతఁ ద్రిప్పి పువ్వుల వసంతములాడుచుఁ బాడుచున్ గత
త్రపులయి యాడుచుం బ్రజలు దద్దయుఁ బండుగ జేసి రెల్లెడన్.

టీకా:

నృపవర = మహారాజు; పెక్కు = అనేక; నాళ్ళ = రోజుల; కొలె = నుండి; నిన్ = నిన్ను; కనకుండినన్ = చూడకపోయినాము; అట్టి = అటువంటిది; నేడు = ఇవాళ; మా = మాయొక్క; తపములు = తపస్సులు; పండెన్ = ఫలించినవి; ఇందరిమున్ = అందరము; ధన్యులము = భాగ్యవంతులము; ఐతిమి = అయినాము; అట = అని; అంచున్ = అనుచు; పుట్టముల్ = వస్త్రములను; చపలతన్ = నిస్సంకోచముగా; త్రిప్పి = గాలిలోతిప్పుచు; పువ్వులన్ = పూలతో; వసంతములు = వసంతములు; ఆడుచున్ = ఆడుతు; పాడుతున్ = పాడుతు; గత = పోయిన; త్రపులు = సంకోచములుకలవారు; అయి = ఐ; ఆడుచున్ = ఆడుతూ; ప్రజలు = లోకులు; తద్దయున్ = అధికముగా; పండుగ = పండుగలు; చేసిరి = చేసుకొనిరి; ఎల్లెడలన్ = ప్రతిచోటా.

భావము:

ప్రతిచోటా ప్రజలందరు పైబట్టలు గాలిలోతిప్పుతూ, పూల వసంతాలు ఆడుతు, పాడుతు,
"మహారాజు! శ్రీరామ! అనేక రోజుల నుండి నిన్ను చూడకలేకపోయాం. ఇవాళ్ళికి మా తపస్సులు
ఫలించాయి. భాగ్యవంతులం అయ్యాము." అని అంటూ గొప్పగా పండుగలు చేసుకొన్నారు.

9-319-సీ.

క్రవ గూడి యిరుదెసఁ గ్రహిరాజు రాక్షస-

రాజు నొక్కటఁ జామరములు వీవ

హనుమంతుఁ డతిధవళాతపత్రముఁ బట్ట-

బాదుకల్ భరతుండు భక్తి దేర

శత్రుఘ్ను డమ్ములుఁ జాపంబుఁ గొనిరాఁగ-

సౌమిత్రి భృత్యుడై చనువుచూప

జలపాత్రచేబట్టి జనకజ గూడిరాఁ-

గాంచనఖడ్గ మంగదుఁడు మోవఁ

బసిడి కేడె మర్రి భల్లూకపతి మోచి

కొలువఁ బుష్పకంబు వెలయ నెక్కి

గ్రహము లెల్లఁ గొలువఁ గడు నొప్పు సంపూర్ణ

చంద్రుపగిది రామచంద్రుఁ డొప్పె.

టీకా:

కవగూడి = జంటగాకలిసి; ఇరు = రెండు (2); దెసన్ = పక్కలను; కపిరాజు = సుగ్రీవుడు; రాక్షసరాజున్ = విభీషణుడు; ఒక్కటన్ = కూడి; చామరంబులు = చామరములు {చామరము -

చమరీమృగముకుచ్చతో చేయబడి గాలి విసురుటకు ఉపయోగపడెడి సాధనము, తెల్లగా ఉండును కనుక వింజామరము}; వీవన్ = వీచుచుండగ; హనుమంతుడు = హనుమంతుడు; అతి = మిక్కిలి; ధవళ = తెల్లని; అతవత్రమున్ = గొడుగు; పట్ట = పట్టుచుండగ; పాదుకల్ = పావుకోళ్ళు, కాలిజోళ్ళు; భరతుండు = భరతుడు; భక్తిన్ = భక్తితో; తేర = తీసుకురాగ; శత్రుఘ్నుడు = శత్రుఘ్నుడు; అమ్ములు = బాణములు; చాపంబు = విల్లు; కొనిరాగ = తీసుకురాగా; సౌమిత్రి = లక్ష్మణుడు {సౌమిత్రి - సుమిత్రకొడుకు, లక్ష్మణుడు}; భృత్యుడు = సేవకుడు; ఐ = అయ్యి; చనువు = దగ్గరతనము; చూపన్ = చూపించుతుండగ; జల = నీటి; పాత్రన్ = కలశమును; చేబట్టి = చేతిలోపట్టుకుని; జనకజ = జానకీదేవి; కూడిరాన్ = కూడా వస్తుండగ; కాంచన = బంగారపు; ఖడ్గము = కత్తిని; అంగదుడ = అంగదుడు; మోవన్ = మోయుచుండగా; పసిడి = బంగారపు.

కేడెమున్ = డాలును; అర్థిన్ = కోరి; భల్లూకపతి = జాంబవంతుడు; మోచి = మోయుచు; కొలువన్ = సేవించుచుండగ; పుష్పకంబున్ = పుష్పకవిమానమును; వెలయన్ = ప్రకాశించుచు; ఎక్కి = అధిరోహించి; గ్రహములు = గ్రహములు; ఎల్లన్ = సమస్తము; కొలువన్ = సేవించుచుండగ; కడున్ = మిక్కిలి; ఒప్పు = చక్కగానుండెడి; సంపూర్ణ = నిండు; చంద్రున్ = చంద్రుని; పగిదిన్ = వలె; రామచంద్రుడు = శ్రీరాముడు; ఒప్పెన్ = చక్కగానుండెను.

భావము:

జంటగా రెండు పక్కలా చేరి సుగ్రీవ విభీషణులు కూడి చామరాలు వీస్తున్నారు; హనుమంతుడు వెల్లగొడుగు పట్టుతున్నాడు; పావుకోళ్ళు భరతుడు భక్తితో తీసుకు వస్తున్నాడు; శత్రుఘ్నుడు విల్లంబులు తీసుకువస్తున్నాడు; లక్ష్మణుడు చనువుగా సేవచేస్తున్నాడు; కలశం పట్టుకుని జానకీదేవి కూడా వస్తోంది; బంగారపు కత్తిని అంగదుడు మోసుకొస్తున్నాడు; బంగారపు డాలును జాంబవంతుడు మోసుకొస్తున్నాడు. ఆ విధంగ దివ్యవైభవాలతో పుష్పకవిమానం అధిరోహించి గ్రహాలు సేవించే నిండు చంద్రుడిలా శ్రీరాముడు చక్కగా ఉన్నాడు

9-320-వ.

ఇట్లు పుష్పకారూఢుండై, కపి బలంబులు చేరికొలువ. శ్రీరాముం డయోధ్యకుం జనియె; నంతకు మున్న యప్పురంబునందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పుష్పక = పుష్పకవిమానమును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; కపి = వానర; బలంబులున్ = సేనలు; చేరికొలువన్ = సేవించుచుండగ; శ్రీరాముండు = శ్రీరాముడు; అయోధ్య = అయోధ్యానగరమున; కున్ = కు; చనియె = వెళ్ళెను; అంత = దాని; కున్ = కి; మున్న = ముందే; ఆ = ఆ; పురంబున్ = నగరము; అందున్ = లో.

భావము:

ఈ విధంగ పుష్పకవిమానం ఎక్కి వానర సేనలు సేవిస్తుండగా శ్రీరాముడు అయోధ్యాకు వెళ్ళాడు. దానికి ముందే ఆ నగరంలో.

9-321-సీ.

వీధులు చక్క గావించి తోయంబులు-

చల్లి రంభా స్తంభచయము నిలిపి

పట్టుజీరలు చుట్టి బహుతోరణంబులు-

గలువడంబులు మేలుకట్టుగ గట్టి
వేదిక లలికించి వివిధరత్నంబుల-
ముగ్గులు పలుచందములుగఁ బెట్టి
కలయ గోడల రామకథలెల్ల వ్రాయించి-
ప్రాసాదముల దేవభవనములను

9-321.1-తే.

గోపురంబుల బంగారు కుండ లెత్తి
యెల్ల వాకిండ్ల గానిక లేర్పరించి
జనులు గైచేసి తూర్వఘోషములతోడ
నెదురు నడతెంచి రా రాఘవేంద్రుకడకు.

టీకా:

వీధులున్ = దారులు; చక్కన్ = చక్కగా; కావించి = చేసి; తోయంబులున్ = నీళ్ళు; చల్లి = కళ్ళాపిజల్లి;
రంభా = అరటి; స్తంభ = స్తంభముల; చయమున్ = సమూహములను; నిలిపి = నిలబెట్టి;
పట్టుజీరలున్ = పట్టుబట్టులు; చుట్టి = కట్టి; బహు = అనేకమైన; తోరణంబులు = తోరణములు;
కలువడంబులు = బంగారు కలువపూలదండలు; మేలుకట్టులున్ = చాందినీలు; కట్టి = కట్టి; వేదికల్
= అరుగులు; అలికించి = అలికించి (అలికి - అలకుట చేసి - మట్టిగచ్చు లను మరల మట్టి
పేడలతో (గోడలకు సున్నము వేసినట్లు) మెత్తుట); వివిధ = రకరకముల; రత్నంబుల = రత్నాల;
ముగ్గులున్ = ముగ్గులను; పలు = అనేక; చందంబులుగన్ = విధములైనవి; పెట్టి = వేసి; కలయ =
అంతట; గోడల = గోడలపైన; రామ = రాముని; కథలు = కథలు; ఎల్లన్ = సర్వము; వ్రాయించి =
వ్రాయించి; ప్రాసాదములన్ = భవనములయొక్క; దేవభవనములను = దేవాలయములయొక్క.
గోపురంబులన్ = గోపురములమీద; బంగారు = బంగారపు; కుండలు = కలశములు; ఎత్తి = పెట్టి;
ఎల్ల = అన్ని; వాకిండ్లన్ = వాకిళ్ళలోను; కానికలు = కానుకలు; ఏర్పరచి = అమర్చి; జనులు = ప్రజలు;
గైచేసి = నమస్కరించి; తూర్వఘోషముల = మంగళవాయిద్యముల; తోడన్ = తోటి;
ఎదురునడతెంచిరి = ఎదుర్కొలుచేయ వెళ్ళిరి; ఆ = ఆ; రాఘవేంద్రున్ = శ్రీరాముని (రాఘవేంద్రుడు
- రఘువంశపు ప్రభువు, రాముడు); కడ = వద్ద; కున్ = కు.

భావము:

వీధులు అన్నీ చక్కగా తుడిచి కళ్యాపిజల్లారు. అరటి స్తంభములు నిలబెట్టి పట్టుబట్టులు కట్టారు. తోరణాలు, బంగారు కలువపూల దండలు, చాందినీలు కట్టారు. అరుగులు అలికించి రత్నాల ముగ్గులు వేసారు. గోడలపై రామకథలు వ్రాయించారు. భవనాల దేవాలయాల, గోపురాల మీద బంగారు కలశాలు పెట్టారు, వాకిళ్ళలో కానుకలు అమర్చారు. ఇలా సర్వాంగ సుందరంగా పట్టణాన్ని అలంకరించి, ప్రజలు నమస్కరించి, మంగళ వాయిద్యాలతో శ్రీరాముడికి ఎదుర్కొలుచేసారు.

9-322-క.

సమద గజదానధారల

దుమదుమలై యున్న పెద్ద త్రోవలతోడన్

రమణీయ మయ్యె నప్పురి

రమణుడు వచ్చినఁ గరంగు రమణీయపోలెన్.

టీకా:

సమద = మదించిన; గజ = ఏనుగుల; దాన = మదజల; ధారలన్ = ధారలతో; దుమదుమలు = తడసినవి; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పెద్దత్రోవల = రాజమార్గముల; తోడన్ = తోటి; రమణీయము = మనోహరముగా; అయ్యెన్ = అయినది; ఆ = ఆ; పురి = పట్టణము; రమణుడు = భర్త; వచ్చినన్ = రాకతో; కరంగు = కరిగిపోయెడి; రమణీయ = భార్య; పోలెన్ = వలె.

భావము:

అప్పుడు ఆ పట్టణం మదించిన ఏనుగుల మదజల ధారలతో తడసిన రాజమార్గాలతో మనోహరంగా, భర్త రాకకై ఎదురు చూస్తున్న భార్యలా ఉంది.

9-323-ఆ.

రామచంద్రవిభుని రాక దూర్యములతో

రథ గజాశ్వ సుభటరాజితోడ

నమరె బురము చంద్రు డరుదేర ఘూర్ణిల్లు

జంతుభంగమిలిత జలధిభంగి.

టీకా:

రామచంద్రవిభున్ = శ్రీరాముని; రాకన్ = వచ్చుటతో; తూర్యములు = మంగళవాద్యములు; తోన్ = తోటి; రథ = రథములు; గజ = ఏనుగులు; అశ్వ = గుఱ్ఱములు; సుభట = సైనికుల; రాజి = సమూహముల; తోడన్ = తోటి; అమరెన్ = విలసిల్లెను; పురము = నగరము; చంద్రుడు = చంద్రుడు; అరుదేర = పొడచూపగా; ఘూర్ణిల్లు = సందడించెడి; జంతు = జలచరములు; భంగ = అలలుతో; మిలిత = కలిగిన; జలధి = సముద్రము {జలధి - నీటికి నిధి, సముద్రము}; భంగిన్ = వలె.

భావము:

చంద్రుని రాకతో సాగరం ఉప్పొంగినట్లు, రామచంద్రుని రాకతో అయోధ్యా నగరం మంగళవాద్యములతో; రథాలు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, సైనికులతో విలసిల్లింది.

9-324-వ.

ఇట్లోప్పుచున్న యప్పురంబు ప్రవేశించి, రాజమార్గంబున రామచంద్రు డరుగుచున్న సమయంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; ఒప్పుచున్న = చక్కగా ఉన్నట్టి; ఆ = ఆ; పురంబున్ = పట్టణమును; ప్రవేశించి = ప్రవేశించి; రాజమార్గంబున = ముఖ్యవీధిమట్ట; రామచంద్రుడు = శ్రీరాముడు; అరుగుచున్న = వేంచేయుచున్న; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఇలా ముస్తాబయిన ఆ పట్టణం ప్రవేశించి రాజమార్గంలో శ్రీరాముడు వేంచేస్తున్న సమయంలో.

9-325-మ.

"ఇతడే రామనరేంద్రుఁ డీ యబలకా యింద్రుఁ ఁండించె న
లతడే లక్ష్మణుఁ డాతడే కపివరుం డాపొంతవాడే మరు
త్సత్తుఁ డా చెంగట నా విభీషణుఁ డటంచుం చేతులం జాపుచున్
సతులెల్లం బరికించి చూచిరి పురీసౌధాగ్రభాగంబులన్.

టీకా:

ఇతడే = ఇతనే; రామ = రాముడు అనెడి; నరేంద్రుడు = రాజు; ఈ = ఈ; అబల = స్త్రీ; కిన్ = కి; ఆ = ఆ;
ఇంద్రుని = రావణుని; ఁండించెన్ = సంహరించెను; అల్ల = అదిగో; అతడే = అతనె; లక్ష్మణుడు =
లక్ష్మణుడు; ఆతడే = అతనే; కపివరుండు = సుగ్రీవుడు; ఆ = ఆ; పొంతవాడే = పక్కవాడే;
మరుత్సత్తుడు = ఆంజనేయుడు (మరుత్సత్తుడు - వాయుపుత్రుడు, హనుమంతుడు); ఆ = ఆ;
చెంగటన్ = పక్కన; ఆ = ఆ; విభీషణుడు = విభీషణుడు; అట = అని; అంచున్ = అనుచు; చేతులన్
= చేతులతో; చూపుచున్ = చూపించుచు; సతులు = స్త్రీలు; ఎల్లన్ = అందరు; పరికించి =
పరిశీలనగా; చూచిరి = చూసిరి; పురీ = పట్టణములోని; సౌధ = మేడల; అగ్రభాగంబులన్ =
డాబాలపైనుంచి.

భావము:

నగరకాంతలు అందరూ భవనాలపైకిక్కి చూస్తూ, "ఇతనే రాజు రాముడు. ఇదిగో సీతా దేవి,
రాముడు ఈమెకోసమే రావణుణ్ణి సంహరించాడు. అడిగో లక్ష్మణుడు, సుగ్రీవుడు అడిగో, ఆ
పక్కవాడే ఆంజనేయుడు, ఆ పక్కన ఆ విభీషణుడు అని అంటూ చేతులతో చూపించుకుంటూ
పరిశీలనగా చూడసాగారు.

9-326-వ.

ఇట్లు సమస్తజనంబులు చూచుచుండ రామచంద్రుండు రాజమార్గంబునం జనిచని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సమస్త = సమస్తమైన; జనంబులున్ = ప్రజలును; చూచుచుండన్ = చూస్తుండగా; రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; రాజమార్గంబునన్ = రాజవీధిలో; చనిచని = వెళ్లి;

భావము:

ఈ విధంగా ప్రజలు అందరూ చూస్తుండగా శ్రీరాముడు రాజమార్గంలో వెళ్లి...

9-327-సీ.

పటికంపు గోడలు పవడంపు వాకిండ్లు-

నీలంపుటరుగులు నెఱయఁ గలిగి

కమనీయ వైడూర్య స్తంభచయంబుల-

మకరతోరణముల మహిత మగుచు

బడగల మాణిక్యబద్ధ చేలంబులఁ-

జిగురుఁ దోరణములఁ జెలుపు మీటి

పుష్పదామకముల భూరివాసనలను-

బహుతరథాపదీపముల మెఱసి

9-327.1-తే.

మాటువేల్పులభంగిని మలయుచున్న

సతులుఁ బురుషులు నెప్పుడు సందడింప

గుటుతు లిడరాని ధనముల కుప్ప లున్న

రాజసదనంబునకు వచ్చె రామవిభుండు.

టీకా:

పటికంపు = స్పటికముల; గోడలు = గోడలు; పవడంపు = పగడాల; వాకిండ్లు = వాకిళ్ళు; నీలంపు = ఇంద్రనీలాల; అరుగులు = వేదికలు; నెఱయన్ = నిండుగ; కలిగి = ఉండి; కమనీయ =

మనోహరమైన; వైడూర్యక = వైడూర్యములుపొదిగిన; స్తంభ = స్తంభముల; చయములన్ = సమూహములతో; మకరతోరణములన్ = మకరతోరణములతోను; మహితము = గొప్పగా ఉన్నది; అగుచున్ = అగుచు; పడగలన్ = ధ్వజములతో; మాణిక్య = మాణిక్యములు; బద్ధ = పొదిగిన; చేలంబులన్ = వస్త్రములతో; చిగురు = చిగురటాకుల; తోరణంబులన్ = తోరణములతో; చెలువుమీటి = అందగించి; పుష్ప = పూల; దామకముల = దండల; భూరి = చాలాఎక్కువ; వాసనలను = సువాసనలుతో; బహుతర = చాలాఎక్కువ {బహు - బహుతర -బహుతమ}; ధూప = ధూపములు; దీపములన్ = దీపములతోను; మెఱసి = వెలిగిపోతూ.

మాటువేల్పుల = దేవతలలాంటి; భంగిని = విధముగ; మలయుచున్న = తిరుగుచున్న; సతులున్ = స్త్రీలు; పురుషులున్ = మగవారు; ఎప్పుడున్ = అంతా; సందడింపన్ = సందడిచేయుచుండగా; గుఱుతులిడరాని = లెక్కలేనన్ని; ధనముల = ధనముల; కుప్పలు = రాశులు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; రాజసదనంబున్ = రాజప్రసాదమున; కున్ = కు; వచ్చెన్ = వచ్చెను; రామవిభుడు = శ్రీరామచంద్రప్రభువు.

భావము:

స్వటికాల గోడలు, పగడాల వాకిళ్ళు, ఇంద్రనీలాల వేదికలు నిండుగ ఉన్నాయి. వైడూర్యాలు పొదిగిన స్తంభాలు, మకర తోరణాలతో, ధ్వజాలతో, మాణిక్యాలు పొదిగిన వస్త్రాలతో, చిగురటాకుల తోరణాలతో, పూలదండలసువాసనలతో, ధూప దీపాలతో, దేవతలలా తిరిగుతున్న స్త్రీపురుషులతో, అనంత ధనరాసులతో మనోజ్ఞంగా ప్రకాశిస్తున్న రాజప్రసాదానికి శ్రీరామచంద్రప్రభువు వచ్చాడు.

9-328-వ.

ఇట్లు వచ్చి.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వచ్చి = వచ్చి.

భావము:

ఇలా అంతపురం చేరి....

9-329-ఉ.

తల్లులకెల్ల మ్రొక్కి తమ తల్లికి వందన మాచరించి య
ల్లల బుధాళికిన్ వినతుడై చెలికాండ్రను దమ్ములం బ్రసం
పుల్లతఁ గొగలించుకొని భూవరుఁ డోలిఁ గృపారసంబు రం
జిల్లఁగఁ జాల మన్ననలు చేసె నమాత్యులఁ బూర్వభృత్యులన్.

టీకా:

తల్లుల = తల్లులు; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; తమ = తమ; తల్లి = తల్లి(కన్న); కిన్ = కి; వందనము = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసి; అల్లల్ల = అలా అలా; బుధ = పండితుల; ఆళి = సమూహమున; కిన్ = కి; వినతుడు = వినయముచూపినవాడు; ఐ = అయ్య; చెలికాండ్రున్ = స్నేహితులను; తమ్ములన్ = తమ్ముళ్ళను; ప్రసంపుల్లతన్ = మిక్కిలి సంతోషముతో; కొగలించుకొని = ఆలింగనములుచేసి; భూవరుడు = రాజు; ఓలిన్ = వరుసగా; కృపారసంబు = కనికరములు; రంజిల్లగన్ = ఉట్టిపడునట్లు; చాల = అధికముగ; మన్ననలు = ఆదరములుచూపుట; చేసెన్ = చేసెను; అమాత్యులన్ = మంత్రులను; పూర్వ = పాత; భృత్యులన్ = సేవకులను.

భావము:

శ్రీరాముడు తల్లులు అందరికి నమస్కరించి తమ కన్నతల్లికి నమస్కారం చేసాడు. పండితుల ఎడ వినయం చూపించాడు. స్నేహితులకు తమ్ముళ్ళకు ఆలింగనాలు చేసాడు. మంత్రులను, సేవకులకు మిక్కిల ఆదరం చూపించాడు.

9-330-వ.

తత్సమయంబునఁ దల్లులు

టీకా:

తత్ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు; తల్లులు = తల్లులు.

భావము:

ఆ సమయంలో తల్లులు....

9-331-చ.

కొడుకులు పెద్దకోడలును గొబ్బన మొక్కిన నెత్తి చేతులం
బుడుకుచు మోములుండలలుబోరన ముద్దులుగొంచునవ్వుచుం
దొడలకు వారి రాదిగిచి తోగగగ జేసిరి నేత్రధారలన్
వెడలిన ప్రాణముల్ దగగ బ్రవిష్టములయ్యె నటంచు నుబ్బుచున్.

టీకా:

కొడుకులున్ = పుత్రులు; పెద్దకోడలునున్ = పెద్దకోడలు; గొబ్బన = శీఘ్రమగా; మొక్కిన =
నమస్కరించగా; ఎత్తి = పైకిలేవదీసి; చేతులన్ = చేతులతో; పుడుకుచున్ = నిమిరుచు; మోములున్
= ముఖములు; తలలున్ = తలలు; బోరన = వడివడిగా; ముద్దులున్ = ముద్దులు; కొంచున్ =
పెడుతూ; నవ్వుచున్ = నవ్వుతూ; తొడలు = ఒడి; కున్ = లోనికి; వారిని = వారిని; రాదిగిచి =
చేరదీసి; తోగగగన్ = తడిపి; చేసిరి = వేసిరి; నేత్రధారలన్ = కన్నీటితో; వెడలిన = పోయిన; ప్రాణముల్
= ప్రాణములు; తగన్ = లేచి; ప్రవిష్టములు = తిరిగివచ్చినవి; అటన్ = అని; అంచున్ = అనుచు;
ఉబ్బుచున్ = పొంగిపోతూ.

భావము:

కొడుకులూ, పెద్దకోడలు మొక్కగా, వారిని పైకి లేవదీసి చేతులతో నిమిరుతు, ముఖాలు, తలలు
ముద్దులు పెడుతూ, నవ్వుతూ ఒళ్ళోకి చేరదీసి సంతోషాశ్రువులతో వారిని తడిపారు. పోయిన
ప్రాణాలు లేచి వచ్చాయి అంటూ పొంగిపోయారు.

అంత వసిష్ఠుం డరుగుదెంచి. శ్రీరామచంద్రుని జటాబంధంబు విడిపించి, కులవృద్ధులుం దానును
సమంత్రకంబుగ దేవేంద్రుని మంగళస్నానంబు చేయించు బృహస్పతి చందంబున,
సముద్రనదీజలంబుల నభిషేకంబు చేయించె; రఘువరుండును, సీతాసమేతుండై, జలకంబులాడి,
మంచి పుట్టంబులు గట్టికొని, కమ్మని పువ్వులు దుఱిమి, సుగంధంబు లలందికొని, తొడవులు
దొడిగికొని, తనకు భరతుండు సమర్పించిన రాజసింహాసనంబునం గూర్చుండి, యతని మన్నించి
కౌసల్యకుఁ బ్రియంబు చేయుచు, జగత్పూజ్యంబుగ రాజ్యంబు జేయుచుండె; నప్పుడు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; వసిష్ఠుండు = వసిష్ఠుడు; అరుగుదెంచి = వచ్చి; శ్రీరామచంద్రుని =
శ్రీరామచంద్రప్రభువు; జటా = జటలుకట్టిన జుట్టు; బంధంబున్ = చిక్కు; విడిపించి = తీసి;
కులవృద్ధులున్ = కులపెద్దలు; తానునున్ = అతను; సమంత్రంబుగ = మంత్రయుక్తముగ; దేవేంద్రుని
= ఇంద్రుని; మంగళస్నానంబు = మంగళస్నాననాలు; చేయించు = చేయించెడి; బృహస్పతి =
బృహస్పతి; చందంబునన్ = వలె; సముద్ర = సముద్రపు; నదీ = నదుల; జలంబులన్ = నీటితో;
అభిషేకంబున్ = స్నానము; చేయించెన్ = చేయించెను; రఘువరుండును = శ్రీరాముడును
{రఘువరుడు - రఘు వంశపు శ్రేష్ఠుడు, రాముడు}; సీతా = సీతాదేవి; సమేతుండు = కూడా
ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; జలకంబులు = స్నానములు; ఆడి = చేసి; మంచి = చక్కటి; పుట్టంబులున్ =
బట్టలను; కట్టికొని = ధరించి; కమ్మని = సువాసనలుగల; పువ్వులున్ = పూలను; తుఱిమి =
ముడిచికొని; సుగంధంబులన్ = సుగంధములను; అలందికొని = రాసుకొని; తొడవులున్ =
ఆభరణములను; తొడిగికొని = అలంకరించుకొని; తన = తన; కున్ = కు; భరతుడు = భరతుడు;
సమర్పించిన = అప్పగించిన; రాజ = పట్టపు; సింహాసనంబునన్ = సింహాసనముపై; కూర్చుండి =
కూర్చుండి; అతనిన్ = అతనిని; మన్నించి = ఆదరించి; కౌసల్య = కౌసల్యాదేవి; కున్ = కి; ప్రియంబు =
సంతోషము; చేయుచు = కలిగించుచు; జగత్ = లోకము; పూజ్యంబుగాన్ = పూజించునట్లు;
రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేయుచున్ = ఏలుతూ; ఉండెను = ఉండెను; అప్పుడు = ఆ
సమయమునందు.

భావము:

అంతట, ఇంద్రుడికి మంగళస్నానాలు చేయించె బృహస్పతి వలె, వసిష్ఠులవారు వచ్చి కులపెద్దలు తాను శ్రీరామచంద్రునికి జటలు కట్టిన జట్టు చిక్కు తీసి, మంత్రయుక్తంగా పవిత్రమైన సముద్రపు నీటితో, నదుల నీటితో స్నానాలు చేయించారు. శ్రీరాముడు సీతాదేవి స్నానాలు చేసి, చక్కటి బట్టలను ధరించి, సువాసనలుగల పూలు ముడిచికొని, సుగంధాలను రాసుకొని, ఆభరణాలు అలంకరించుకొని, తనకు భరతుడు అప్పగించిన పట్టపు సింహాసనంపై కూర్చున్నారు. భరతుని ఆదరిస్తూ కౌసల్యదేవి సంతోషించేలా, లోకం పూజించేలా రాజ్యం ఏలుతూ ఉన్నాడు. ఆ సమయంలో....

9-333-సీ.

కలఁగు టెల్లను మానెఁ జలధు లేడింటికి-

జలనంబు మానె భూచక్రమునకు;

జాగరూకత మానె జలజలోచనునకు-

దీనభావము మానె దిక్ష్పతులకు;

మాసి యుండుట మానె మార్తాండవిధులకు-

గావిరి మానె దిగ్గగనములకు;

నుడిగిపోవుట మానె నుర్వీరుహంబుల-

కడఁగుట మానె ద్రేతాగ్నులకును;

9-333.1-ఆ.

గడిఁది వేఁగు మానెఁ గరి గిరి కిటి నాగ

కమఠములకుఁ బ్రజల కలఁక మానె;

రామచంద్రవిభుఁడు రాజేంద్రరత్నంబు

ధరణిభరణరేఖఁ దాల్పు నపుడు.

టీకా:

కలగుట = సంక్షోభములు; ఎల్లను = సర్వమును; మానెన్ = లేకుండపోయినవి; జలధులు = సముద్రములు {సప్తసముద్రములు - 1లవణ 2ఇక్షు 3సురా 4ఘృత 5దధి 6క్షీర 7జల సముద్రములు}; ఏడింటికి = ఏడింటికి (7); చలనంబు = కంపించుటలు; మానెన్ = లేకుండపోయినవి; భూచక్రమున్ = భూమండలమున; కున్ = కు; జాగరూకత = జాగ్రత్తపడుట; మానెన్ = అవసరములేకపోయెను; జలజలోచనున్ = విష్ణుమూర్తి; కున్ = కి; దీనభావము = దైన్యము; మానెన్ = లేకుండపోయినది; దిక్పతుల్ = దిక్పాలకుల; కున్ = కు; మాసి = వెలవెలపోయి; ఉండుట = ఉండుట; మానెన్ = పోయినది; మార్తాండ = సూర్యునికి; విధులకున్ = చంద్రునికి; కావిరి = నలుపురంగు; మానెన్ = పోయినది; దిక్ = దిక్కులు; గగనముల్ = ఆకాశముల; కున్ = కు; ఉడిగిపోవుట = ఎడిపోవుట; మానెన్ = పోయినది; ఉర్వీరుహంబుల = చెట్ల {ఉర్వీరుహము - ఉర్వి (భూమి)యందు పుట్టినది, చెట్టు}; కున్ = కు; అడగుట = అణగిపోవుట; మనెన్ = పోయినది; త్రేతాగ్నుల్ = త్రేతాగ్నుల {త్రేతాగ్నులు - 1గార్వాప్త్యము 2దక్షిణాగ్ని 3ఆహవనీయము అనెడి మూడగ్నులు}; కునున్ = కు; కడిది = ఎక్కువ; వ్రేగు = భారము. మానెన్ = పోయినది; కరి = దిగ్గజములకు; గిరి = కులపర్వతములకు; కిటి = వరాహమూర్తికి; నాగ = ఆదిశేషునకు; కమరముల = కూర్మమూర్తుల; కున్ = కు; ప్రజల్ = లోకుల; కున్ = కు; అలక = కలత; మానెన్ = పోయినది; రామచంద్రవిభుడు = శ్రీరామప్రభువు; రాజ = రాజులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులలో; రత్నంబు = ఉత్తముడు; ధరణిభరణరేఖలన్ = భూభారమును; తాల్పున్ = వహించెడి; అపుడున్ = అప్పుడు.

భావము:

ఆ రామరాజ్యంలో సంక్షోభాలు లేవు. సప్త సముద్రాలు కంపించడం లేదు. భూమండలం నిర్భయంగా ఉంది. పాపులు లేకపోడంతో విష్ణుమూర్తి జాగరూకత అవసరం లేకపోయింది. దిక్పాలకులకు దైన్యం లేదు. సూర్య చంద్రులకు వెలవెల పోవటం లేదు. దిక్కులు ఆకాశాలకు కావిరంగు పట్టటంలేదు. చెట్ల ఎడిపోవుటం లేదు. త్రేతాగ్నులు అణగిపోవుటం లేదు. భూభారం తగ్గడంతో భూమిని మోసే ఆ దిగ్గజాలకు, కులపర్వతాలకు, వరాహమూర్తికి, ఆదిశేషుడికి,

కూర్మమూర్తికి భారం తగ్గిపోయింది. లోకులకు కలతలు లేవు. అలా శ్రీరాముడు రాజ్యం ఏలాడు.
అప్పుడు...

9-334-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకను.

9-335-సీ.

పొలఁతుల వాలుచూపుల యంద చాంచల్య-

మబలల నడుముల యంద లేమి;

కాంతాలకములంద కౌటిల్యసంచార-

మతివల నడపుల యంద జడిమ;

ముగుదల పరిరంభముల యంద పీడన-

మంగనాకుచముల యంద పోరు;

పడఁతుల రతులంద బంధసద్భావంబు-

సతులఁబాయుటలంద సంజ్వరంబు;

9-335.1-తే.

ప్రియులు ప్రియురాండ్ర మనముల బైరసి తార్పు

లంద చౌర్యంబు; వల్లభు లాత్మ సతుల

నాగి క్రొమ్మళ్ళు పట్టుటం దక్రమంబు;

రామచంద్రుఁడు పాలించు రాజ్యమందు.

టీకా:

పొలతుల = స్త్రీల; వాలుచూపుల = వాడిచూపుల; అంద = లోనే; చాంచల్యము = అస్థిరత్వము,
చపలత్వం; అబలల = స్త్రీల; నడుముల = నడుముల; అందన్ = లోనే; లేమి = తక్కువగుటలు,
బీదతనం; కాంత = స్త్రీల; అలకములు = శిరోజములు; అందన్ = లోనే; కౌటిల్య = వంకరగ,
కుటిలత్వపు; సంచారము = తిరుగుట, వర్తన; అతివల = స్త్రీల; నడపుల = నడకల; అంద = లోనే;
జడిమి = మాంద్యము, బద్ధకము; ముగుదల = స్త్రీల; పరిరంభముల = ఆలింగనములు; అంద = లోనే;
పీడనము = అణచుట, నొక్కుట; అంగనా = స్త్రీల; కుచముల = స్తనములు; అంద = అందే; పోరు =
సంఘర్షణ, ఒరిపిడి; పడతుల = స్త్రీల; రతులు = కలయికలు; అంద = లోనే; బంధసత్ = కట్టివేయు,
బంధించే; భావంబు = ఉద్దేశ్యము, బుద్ధి; సతులన్ = స్త్రీలను; పాయుటలు = విరహములు; అంద =
లోనే; సంజ్వరంబు = తాపము, అనారోగ్యం.

ప్రియులు = ప్రియులు; ప్రియురాండ్రు = ప్రియురాళ్ళు; మనములన్ = మనసు లందు; బెరసి =
వ్యాపించి; తార్పులు = తార్పుటల; అందన్ = లోనే; చౌర్యంబు = దొంగపనులు; వల్లభులు = భర్తలు;
అత్మ = తమ; సతులన్ = భార్యలను; ఆగి = అడ్డగించి; క్రొమ్ముళ్ళు = జడలు; పట్టుటలు =
పట్టుకొనుటలు; అంద = లోనే; అక్రమంబు = అక్రమములు, మోసగించుటలు; రామచంద్రుడు =
శ్రీరాముడు; పాలించు = ఏలెడి; రాజ్యము = రాజ్యము; అందు = లో.

భావము:

శ్రీరాముని పాలనలో ఉన్న రాజ్యం రామరాజ్యం. ఆ రామరాజ్యం అంతా ఎంత ధర్మ బద్ధంగా
సాగింది అంటే; స్త్రీల వాలుచూపులలో మాత్రమే చాంచల్యం కనిపించేది; వనితల నడుములలో
మాత్రమే పేదరికం ఉండేది; నెలతల తలవెంట్రుకలలో మాత్రమే కౌటిల్యం ఉండేది; తరుణుల
నడకలలో మాత్రమే మాంద్యం ఉండేది; నెలతల కౌగలింతలలో మాత్రమే పీడన ఉండేది;
కామినుల స్తనాల్లో మాత్రమే ఘర్షణ ఉండేది; సతులతో కలయికల్లో మాత్రమే బంధనాలు ఉండేవి;
కాంతల ఎడబాటులలో మాత్రమే సంతాపం ఉండేది; ఎవరి ప్రియురాండ్రు మనసు వారు తెలిసి
దొంగిలించుటలో మాత్రమే దొంగతనాలు ఉండేవి; ప్రియభార్యలను భర్తలు అడ్డగించి
జడలుపట్టుకొని లాగటంలో మాత్రమే అక్రమాలు ఉండేవి;

తండ్రిక్రియ రామచంద్రుడు

తండ్రుల మఱిపించి ప్రజలఁ దా రక్షింపన్

తండ్రుల నందఱు మఱిచిరి

తండ్రిగదా రామచంద్రురణిపుఁ డనుచున్.

టీకా:

తండ్రి = కన్నతండ్రి; క్రియన్ = వలె; రామచంద్రుడు = శ్రీరాముడు; తండ్రులన్ = కన్నతండ్రులను;
మఱిపించి = మరిపించి; ప్రజలన్ = లోకులను; తాన్ = తను; రక్షింపన్ = ఏలుతుండగా; తండ్రులన్
= కన్నతండ్రులను; అందఱున్ = అందరు; మఱిచిరి = మరచిపోయిరి; తండ్రి = తండ్రి; కదా = కదా;
రామచంద్ర = రామయ్యతండ్రి అనెడి; ధరణిపుడు = రాజు {ధరణిపుడు - ధరణిని ఏలెడివాడు, రాజు};
అనుచున్ = భావించుచు.

భావము:

శ్రీరాముడు కన్నతండ్రిలా పరిపాలిస్తుండటంతో ప్రజలు అందరూ మా తండ్రి శ్రీరాముడే అని
అనుకుంటున్నారు. కనుక రామ పాలనలోని ప్రజలు అందరు తమ కన్నతండ్రులను సైతం
మరచిపోయారు.

9-337-వ.

మఱియు, నా రామచంద్రుండు రాజర్షిచరితుండును, నిజధర్మనిరతుండును, నేకపత్నీవ్రతుండును,
సర్వలోకసమ్మతుండును నగుచు ధర్మవిరోధంబు గాకుండఁ గోరిక లనుభవించుచు
ద్రేతాయుగంబైన గృతయుగధర్మంబుఁ గావించుచు, బాలమరణంబు మొదలగు నరిష్టంబులు
ప్రజలకుఁ గలుగకుండ రాజ్యంబుచేయుచుండె, నయ్యెడ

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; రాజర్షి = రాజముఖులవంటి;
చరితుండును = నడవడికలవాడు; నిజ = స్వ; ధర్మ = ధర్మమునందు; నిరతుండును =

నిష్ఠకలవాడు; ఏకపత్నీవ్రతుండును = ఏకపత్నీవ్రతుడు (ఏకపత్నీవ్రతుడు - జీవితములో ఒకే భార్య అనేది వ్రతదీక్ష కలవాడు); సర్వ = సమస్తమైన; లోక = లోకులచేత; సమ్మతుండును = అంగీకరింపబడువాడు; అగుచు = జెతూ; ధర్మ = ధర్మమునకు; విరోధంబు = వ్యతిరేకము; కాకుండన్ = కానివిధముననే; కోరికలున్ = కోరికలను; అనుభవించుచున్ = తీర్చుకొంటూ; త్రేతాయుగంబున్ = త్రేతాయుగము; ఐనన్ = అయినను; కృతయుగ = కృతయుగపు; ధర్మంబున్ = ధర్మములను; కావించుచు = నడపించుచు; బాలమరణంబు = చిన్నపిల్లలుచనిపోవుట; మొదలగు = మున్నగు; అరిష్టంబులు = కీడులు; ప్రజల = లోకుల; కున్ = కు; కలుగకుండ = కలగనివ్వకుండ; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేయుచుండెన్ = ఏలుచుండెను; అయ్యెడ = అప్పుడు.

భావము:

ఇంకను, ఆ శ్రీరాముడు రాజఋషివంటివాడు; స్వధర్మంలో నిష్ఠ కలవాడు; ఏకపత్నీవ్రతుడు; లోకులందరికీ ఆమోదయోగ్యుడు; ధర్మమువ్యతిరేకం కాని విధంగానే కోరికలను తీర్చుకొంటూ త్రేతాయుగం అయినా కృతయుగ ధర్మాలను నడపిస్తూ ఏలుతున్నాడు; చిన్నపిల్లలు చనిపోవడం లాంటి లోకులకు కీడులు కలగనివ్వకుండ రాజ్యం ఏలుతున్నాడు. అప్పుడు.

9-338-ఆ.

సిగ్గుపడుట గల్గి సింగారమును గల్గి
భక్తిగల్గి చాల భయముఁ గలిగి
నయముఁ బ్రియముఁ గల్గి నరనాథు చిత్తంబు
సీత దనకు వశము చేసికొనియె.

టీకా:

సిగ్గుపడుట = సిగ్గుపడుట; కల్గి = ఉండి; సింగారమును = శృంగారము; కల్గి = ఉండి; భక్తి = శ్రద్ధ; కల్గి = ఉండి; చాల = మిక్కిలి; భయమున్ = భయము; కల్గి = ఉండి; నయము = మృదుత్వము; ప్రియమున్ = ప్రీతి; కల్గి = ఉండి; నరనాథున్ = రాజయొక్క; చిత్తంబున్ = మనసును; సీత = సీతాదేవి; తన = తన; కున్ = కు; వశము = అనుకూలముగ; చేసికొనియె = చేసుకొనెను.

భావము:

సీతాదేవి సిగ్గుపడుట, శృంగారాలంకారం, శ్రద్ధ, భయభక్తులు నయము, ప్రీతి కలిగి మెలగుతూ రాజు శ్రీరాముని మనసును తనకు వశం చేసుకుంది."

9-339-వ.

అనిన విని పరీక్షిన్నరేంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అనెడి; నరేంద్రుండు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియ = పలికెను.

భావము:

అని శుకుడు చెప్పగా పరీక్షిత్తు ఇలా అడిగాడు.

9-340-ఆ.

"**భ్రా**తృజనుల యందు **బం**ధువులందును

ప్రజల యందు రాజ**భా**వ మొంది

యెట్లు మెలగె? రాఘవేశ్వరుం డెవ్వనిఁ

గూర్చి క్రతువు లెట్లు **కో**రి చేసె?"

టీకా:

భ్రాతృ = సోదరుల; జనుల = అందరి; అందున్ = ఎడ; బంధువులు = బంధువులు; అందును = ఎడ; ప్రజల = లోకుల; అందున్ = ఎడ; రాజభావము = రాజననెడి తలపు; ఒంది = కలిగుండి; ఎట్లు = ఏ విధముగ; మెలగెన్ = మసలుకొనెను; రాఘవేశ్వరుండు = శ్రీరాముడు; ఎవ్వనిన్ = ఎవరిని; కూర్చి = ఉద్దేశించి; క్రతువులు = యాగములు; ఎట్లు = ఏ విధముగ; కోరి = పూని; చేసెన్ = ఆచరించెను.

భావము:

"శ్రీరాముడు సోదరులు, బంధువులు, లోకులు ఎడ మహారాజుగా ఎలా మసీలాడు. ఎవరిని ఉద్దేశించి యాగాలు ఏ విధంగా ఆచరించాడు."

9-341-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా పరీక్షిత్తు అడుగగా శుకముని ఇలా అన్నాడు.

9-342-నీ.

"భగవంతుడగు రామభద్రుండు ప్రీతితో-

దేవోత్తముని సర్వదేవమయుని

దనుదాన కూర్చి యధర్మరములు చేసెను-

హతకుఁ దూరుపు నుత్తరంబు

సామగాయకునికి శమనదిగ్భాగంబు-

బ్రహ్మకుఁ గ్రమమునఁ బడమ రెల్ల

నధ్యర్యునకు శేష మాచార్యునకు నిచ్చి-

సామ్మలఁ బంచి భూసురుల కొసఁగి

9-342.1-తే.

తనదు రెండు పుట్టంబులు దనకు నయిన

మెలఁత మంగళసూత్రంబు మినుకుఁ దక్కు

వినతుడై యుండె; నా రాము వితరణంబు

పాండవోత్తమ! యేమని పలుకవచ్చు?

టీకా:

భగవంతుడు = సాక్షాత్ భగవంతుడే; అగు = ఐన; రామభద్రుండు = శ్రీరాముడు; ప్రీతితో =
ఇష్టపూర్తిగా; దేవోత్తముని = విష్ణుమూర్తి (దేవోత్తముడు - దేవుళ్ళలో ఉత్తముడు, విష్ణువు);
సర్వదేవమయునిన్ = విష్ణుమూర్తి (సర్వదేవమయుడు - సమస్తమైన దేవతలు తానైన వాడు,
విష్ణువు); తనున్ = తనను; తాన = తనే; కూర్చి = ఉద్దేశించి, గురించి; అధ్వరములు = యజ్ఞములు;
చేసెను = చేసెను; హోత = హోత; కున్ = కు; తూరపున్ = తూర్పుభాగము (హోత - ఋగ్వేదము
తెలిసిన ఋత్విక్కు); ఉత్తరంబున్ = ఉత్తరపు భాగము; సామగాయకుని =
సామవేదముపాఠాడివాని; కిన్ = కి; శమన = దక్షిణపు; దిక్ = దిక్కు; భాగంబున్ = భాగమును;
బ్రహ్మ = ఋత్విక్కుని; కున్ = కి; పడమర = పడమరవైపు భాగము; ఎల్లన్ = అంతటిని; అధ్వర్యున్ =
యాగాధ్వర్యముచేయువాని; కు = కి; శేషమున్ = మిగిలినది; ఆచార్యున్ = గురువున; కున్ = కు;
ఇచ్చి = ఇచ్చివేసి; సొమ్ములన్ = సంపదలను; పంచి = పంచిపెట్టి; భూసురుల్ = విప్రుల; కున్ = కు;
ఒసగి = ఇచ్చివేసి.
తనదు = తనయొక్క; రెండు = రెండు; పుట్టంబులున్ = వస్త్రములు; తన = తన; కున్ = కు; అయిన =
చెందిన; మెలత = భార్య; మంగళసూత్రంబు = మంగళసూత్రపు; మినుకు = బిళ్ళ; తక్క = తప్పించి;
వినతుడు = వినయముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ; రాము = శ్రీరాముని;
వితరణంబు = దానశీలత; పాండవోత్తమ = పరీక్షిత్తు (పాండవోత్తముడు - పాండువంశము నందు
ఉత్తముడు, పరీక్షిత్తు); ఏమని = ఎంతని; పలుకవచ్చు = పొగడగలము.

భావము:

“ఓ పాండవోత్తమా! పరీక్షిత్తా! సాక్షాత్తు భగవంతుడే ఐన శ్రీరాముడు వినయవంతుడు ప్రీతితో తానే
అయిన విష్ణుమూర్తి గురించి అనేక యాగాలు చేసాడు. హోతకు తూర్పుదిక్కు, సామగానం చేసిన
వానికి ఉత్తరపు దిక్కు, ఋత్విక్కునికి దక్షిణపు దిక్కు, అధ్వర్యునికి పడమర దిక్కు, మిగిలినది
గురువునకు ఇచ్చివేసాడు. తనకు రెండు వస్త్రాలు, తన భార్యకు మంగళసూత్రంబిళ్ళ ఉంచుకుని
మిగిలిన సంపదలను విప్రులకు పంచిపెట్టాడు. ఆ శ్రీరాముని దానశీలత ఎంతని పొగడగలము.

9-343-వ.

అంత నా రామచంద్రుని దానశీలత్వంబునకు మెచ్చి విప్రవరులు దమతమ భూములు మరల
నిచ్చి యిట్లనిరి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; రామచంద్రుని = శ్రీరాముని; దానశీలత్వంబున్ = వితరణబుద్ధి; కున్ = కి;
మెచ్చి = మెచ్చుకొని; విప్ర = బ్రాహ్మణ; వరులు = ఉత్తములు; తమతమ = వారందరి; భూములున్ =
భూములను; మరలన్ = వెనుకకు; ఇచ్చి = ఇచ్చివేసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అంతట, శ్రీరాముడి వితరణబుద్ధికి మెచ్చుకొని బ్రాహ్మణులు వారందరు ఆయా భూములు
వెనుకకు ఇచ్చివేసి ఇలా అన్నారు.

9-344-ఆ.

"ధరణి వలదు మాకుఁ దపసుల కేల? నీ

వఖిలలోక గురుడవైన హరివి;

మా మనంబు లందు మలయు చీకటిఁ బాపు

భవ దుదారరుచులఁ బార్థివేంద్ర!"

టీకా:

ధరణి = భూమి; వలదు = వద్దు; మా = మా; కున్ = కు; తపసుల్ = మునుల; కి = కి; ఏల = ఎందుకు;
నీవు = నీవు; అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములకు; గురుడవు = పూజింపబడెడివాడవు; హరివి
= విష్ణుమూర్తివి; మా = మా; మనంబుల్ = మనసులందు; అందున్ = లో; మలయు = కమ్ముకొన్న;
చీకటిన్ = అజ్ఞానమును; పాపు = పోగొట్టుము; భవత్ = నీయొక్క; ఉదార = దయ అనెడి; రుచులన్
= కాంతులతో; పార్థివేంద్ర = రాజ {పార్థివేంద్రుడు - పార్థివము (భూమి)కి ప్రభువు, రాజ}.

భావము:

“రాజా! మునులం అయిన మాకు రాజ్యం ఎందుకు, వద్దు, నీవు సకల లోకాలకు పూజనీయుడవు. విష్ణుమూర్తివి.. నీ దయా కిరణాలు ప్రసరించి, మా మనసులలో కమ్ముకొన్న అజ్ఞాన అంధకారాన్ని పోగొట్టుము.”

9-345-వ.

అని పలికి బ్రహ్మణ్యదేవుండైన రామచంద్రుని వినయోక్తులం బూజించి మునులు చని; రిట్లు పెద్దకాలంబు రాజ్యంబుచేసి, రాఘవేంద్రుం డొక్కదినంబున.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; బ్రహ్మణ్య = ఉత్తమ; దేవుండు = దేవుడు; ఐనన్ = అయినట్టి;
రామచంద్రుని = శ్రీరాముని; వినయ = వినయముక్తములగు; ఉక్తులన్ = స్తుతులతో; పూజించి =
పూజించి; మునులు = ఋషులు; చనిరి = వెళ్ళిరి; ఇట్లు = ఇలా; పెద్ద = చాలా; కాలంబున్ = కాలము;
రాజ్యంబున్ = రాజ్యపాలనము; చేసి = చేసి; రాఘవేంద్రుండు = శ్రీరాముడు; ఒక్క = ఒకానొక;
దినంబునన్ = రోజు;

భావము:

అని చెప్పి ఆ మునులు దేవోత్తముడైన శ్రీరాముని వినయ వినములై పూజించి వెళ్ళిపోయారు.
ఇలా చాలా కాలం రాజ్యపాలనం చేసి శ్రీరాముడు ఒక రోజు...

నవమ స్కంధము : శ్రీరామాదుల వంశము

9-346-సీ.

వసుధపైఁ బుట్టెడు వార్త లాకర్ణించు-

కొఱకునై రాముండు గూఢవృత్తి

నడురేయి దిరుగుచో నాగరజనులలో-

నొక్కడు దన సతి యొప్పకున్న

"నొరునింటఁ గాపురంబున్న చంచలురాలిఁ-

బ్రాయంగలేక చేపట్ట నేమి

తా వెట్టి యగు రామధరణీశ్వరుండనే-

బేల! పొమ్మను మాట బిట్టు పలుక

9-346.1-ఆ.

నాలకించి మఱియు నా మాట చారుల

వలన జగములోనఁ గలుగఁ దెలిసి

సీత నిద్రపోవఁ జెప్పక వాల్మీకి

పర్ణశాలఁ బెట్టఁ బనిచె రాత్రి.

టీకా:

వసుధ = లోకము; పైన్ = మీద; పుట్టెడు = కలిగెడు; వార్తలున్ = విశేషములు; ఆకర్ణించు = వినుట;
కొఱకున్ = కోసము; ఐ = అయ్య; రాముండు = రాముడు; గూఢ = రహస్య; వృత్తిన్ = సంచారమున;
నడురేయి = అర్థరాత్రి; తిరుగుచోన్ = తిరుగుతుండగ; నాగరజనుల = పౌరుల {నాగరజనులు -
నగరములోనుండెడి జనులు, పౌరులు}; లోన్ = అందు; ఒక్కడు = ఒకానొకడు; తన = తనయొక్క;
సతి = భార్య; ఒప్పక = సరిగలేక; ఉన్నన్ = ఉండగ; ఒరున్ = ఇతరుని; ఇంటన్ = నివాసములో;
కాపురంబున్న = నివాసించిన; చంచలురాలిన్ = చంచలస్వభావిని; పాయంగన్ = విడువ; లేక =
లేకపోవుటచేత; చేపట్టన్ = ఏలుకొనుటకు; ఏమి = ఏమైనా; తాన్ = తను; వెట్టి = వెట్టివాడు; అగు =
అయిన; రామ = రాముడు అనెడి; ధరణీశ్వరుండనే = రాజునా ఏమి, కాదు {ధరణీశ్వరుడు - ధరణి
(భూమికి) ప్రభువు, రాజు}; బేల = పడతి; పొమ్ము = వెళ్ళిపో; అను = అనెడి; మాటన్ = మాటలతో;
బిట్టుపలుక = కేకలేస్తుండగ; ఆలించి = విని.

మఱియున్ = అంతేకాక; ఆ = ఆ; మాట = విషయము; చారుల = వేగుల; వలన = వలన; జగము =
లోకము; లోన్ = అందు; కలుగన్ = వ్యాపించి ఉండుట; తెలిసి = తెలిసికొని; సీత = సీతాదేవి;
నిద్రపోవన్ = నిద్రించుచుండగ; చెప్పక = చెప్పకుండగ; వాల్మీకి = వాల్మీకియొక్క; పర్ణశాలన్ =
ఆశ్రమములో; పెట్టన్ = విడిచిపెట్టిరమ్మని; పనిచెన్ = ఆజ్ఞాపించెను; రాత్రి = రాత్రిసమయమునందు.

భావము:

రాజ్యంలో జరిగే విశేషాలు స్వయంగా తెలుసుకోడానికి రాముడు మారువేషంలో తిరుగుతున్నాడు. అర్థరాత్రి ప్రజల్లో ఒకడు భార్యతో దెబ్బలాడి, "పరాయి ఇంటిలో కొన్నాళ్ళు కాపురం చేసిన చంచలురాలైన భార్యను ఏలుకోడానికి నేనేమైనా వెట్టిరాముడను అనుకున్నావా? పోపో!" అని కేకలేస్తుంటే శ్రీరాముడు విన్నాడు. అంతేకాక, చారుల ద్వారా ఈ విషయం లోకంలో వ్యాపించి ఉందని తెలిసికొన్నాడు. ఆదమరచి నిద్రిస్తున్న సీతాదేవిని చెప్పకుండా రాత్రివేళ వాల్మీకి ఆశ్రమంలో విడిచిపెట్టి రమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు.

9-347-వ.

అంత; సీతయు గర్భిణి గావునఁ గుశలవు లనియెడి కొడుకులం గనియె; వారికి వాల్మీకి జాతకర్మంబు లొనరించె; లక్ష్మణునకు నంగదుండును, జంద్రకేతుండును భరతునకుఁ దక్షుండును, బుష్కలుండును శత్రుఘ్నునకు సుబాహుండును, శ్రుతసేనుండును సంభవించి; రయ్యెడ.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; సీతయున్ = సీతాదేవి; గర్భిణి = కడుపుతో ఉన్నామె; కావునన్ = కనుక;
కుశలవులు = కుశలవులు; అనెడి = అను; కొడుకులన్ = పుత్రులను; కనియెన్ = జన్మమిచ్చెను; వారి = వారల; కిన్ = కు; వాల్మీకి = వాల్మీకి; జాతకర్మంబులున్ = జాతకర్మములు {జాతకర్మములు - పుట్టినప్పుడు చేసెడి క్రియలు}; ఒనరించెన్ = చేసెను; లక్ష్మణున్ = లక్ష్మణున; కున్ = కు;
అంగదుండును = అంగదుడు; చంద్రకేతుండును = చంద్రకేతుడు; భరతున్ = భరతున; కున్ = కు;
దక్షుండును = దక్షుడు; పుష్కలుండును = పుష్కలుడు; శత్రుఘ్నున్ = శత్రుఘ్నుని; కున్ = కి;
సుబాహుండును = సుబాహువు; శ్రుతసేనుండును = శ్రుతసేనుడు; సంభవించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ;
ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

అంతట, అప్పటికే కడుపుతో ఉన్న సీతాదేవి కుశలవులను అను పుత్రులను కన్నది. వారికి వాల్మీకి జాతకర్మలు చేసాడు. లక్ష్మణునకు అంగదుడు, చంద్రకేతుడు; భరతునకు దక్షుడు, పుష్కలుడు; శత్రుఘ్నునికి సుబాహువు, శ్రుతసేనుడు అని ఇద్దరేసి కొడుకులు పుట్టారు. అప్పుడు.

9-348-క.

బంధురబలుఁడగు భరతుఁడు

గంధర్వచయంబుఁ ద్రుంచి కనకాదుల స

ద్బంధుఁడగు నన్న కిచ్చెను

బంధువులును మాతృజనులుఁ బ్రజలున్ మెచ్చన్.

టీకా:

బంధుర = చక్కటి; బలుడు = బలశాలి; అగు = ఐన; భరతుడు = భరతుడు; గంధర్వ = గంధర్వుల;

చయంబున్ = సమూహమును; త్రుంచి = సంహరించి; కనక = బంగారము; ఆదులన్ =

మున్నగునవి; సద్బంధుడు = సజ్జనులబంధువైనవాడు; అగు = అయిన; అన్న = సోదరుని; కిన్ = కి;

ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; బంధువులును = బంధువులు; మాతృజనులున్ = తల్లులు (తల్లులు - 1కొసల్య,

సుమిత్ర, కైకేయి); ప్రజలున్ = లోకులు; మెచ్చన్ = మెచ్చుకొనగా.

భావము:

బలశాలి అయిన భరతుడు బంధువులు, కొసల్యాది తల్లులు, లోకులు మెచ్చేలా, గంధర్వులను

సంహరించి ధనాన్ని, బంగారాన్ని తీసుకువచ్చి సజ్జనబంధువైన సోదరుడు శ్రీరాముడికి ఇచ్చాడు.

9-349-ఆ.

మధువనంబులోన మధునందనుం డగు

లవణుఁ జంపి భుజబలంబు మెఱసి

మధుపురంబు చేసి మధుభాషి శత్రుఘ్నుఁ

డన్న రామచంద్రుఁ డైననంగ.

టీకా:

మధువనంబులోనన్ = మధువనమునందు; మధు = మధువు అనెడి రాక్షసుని; నందనుండు = పుత్రుడు; అగు = ఐన; లవణున్ = లవణుని; చంపి = సంహరించి; భుజబలంబున్ = బాహుబలము; మెఱసి = ప్రకాశింపజేసి; మధుపురంబున్ = మధుపురమును; చేసి = నిర్మించెను; మధు = మధురముగ; భాషి = మాట్లాడువాడు; శత్రుఘ్నుడు = శత్రుఘ్నుడు; అన్న = సోదరుడు; రామచంద్రుడు = శ్రీరాముడు; ఔననగన్ = మెచ్చుకొనగా.

భావము:

మధురభాషి శత్రుఘ్నుడు తన అన్న రామచంద్రుడు మెచ్చేలా, మధురాసురుని కొడుకు లవణుడిని సంహరించి మధువనంలో మధుపురాన్ని నిర్మించాడు.

9-350-వ.

అంతఁ గొంతకాలంబునకు రామచంద్రుని కొమారులయిన కుశ లవులిద్దఱును వాల్మీకివలన వేదాదివిద్యల యందు నేర్పరులై పెక్కు సభల సతానంబుగా రామకథాశ్లోకంబులు పాడుచు నొక్కనాఁడు రాఘవేంద్రుని యజ్ఞశాలకుం జని.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; కొంత = కొన్ని; కాలంబున్ = దినముల; కున్ = కు; రామచంద్రుని = శ్రీరాముని; కొమారులు = పుత్రులు; అయిన = ఐన; కుశలవులు = కుశుడు లవుడు అను; ఇద్దఱును = ఇద్దరు; వాల్మీకి = వాల్మీకి; వలన = వల్ల; వేద = వేదము; ఆది = మున్నగు; విద్యల = విద్యల; అందున్ = లో; నేర్పరులు = ఆరితేరినవారు; ఐ = అయ్యి; పెక్కు = అనేక; సభలన్ = సభలయందు; సతానంబుగా = స్వరసహితముగా {తానము - సంగీతమున స్వరముల ప్రస్తార విశేషము}; రామ = శ్రీరాముని; కథా

= కథా; శ్లోకంబులున్ = శ్లోకములను; పాడుచున్ = గానముచేయుచు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; రాఘవేంద్రుని = శ్రీరాముని; యజ్ఞశాల = యాగశాల; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి.

భావము:

అంతట కొన్నాళ్ళకు శ్రీరాముని పుత్రులు ఐన కుశుడు లవుడు ఇద్దరు వాల్మీకి వలన వేదాది విద్యలలో ఆరితేరారు. అనేక సభలలో స్వరసహితముగా శ్రీరామకథా శ్లోకాలు పాడుతూ ఉన్నారు. ఆ క్రమంలో ఒక దినం శ్రీరాముని యాగశాలకు వెళ్ళి...

9-351-మత్త.

వట్టి వ్రాకులు పల్లవింప నవారియై మధుధార దా
నుట్టబాడిన వారిపాటకు నుర్వరాధిపుడుం బ్రజల్
బిట్టు సంతస మంది; రయ్యెడఁ బ్రీతిఁ గన్నుల బాష్పముల్
దొట్ట నొడల లూచి వారలతోడి మక్కువ పుట్టఁగాన్.

టీకా:

వట్టి = పసిమిచెడిన, ఎండిపోయిన; వ్రాకులు = మోళ్ళు; పల్లవింపన్ = చిగురించగా; అవారి = అపరిమితమైనది; ఐ = అయ్యి; మధు = అమృత; ధార = ధారలు; తాను = తమంత తాము; ఉట్టన్ = ఒలికేటట్టులుగా; పాడినన్ = పాడగా; వారి = వారియొక్క; పాట = పాట; కున్ = కు;
ఉర్వరాధిపుడున్ = మహారాజు {ఉర్వరాధిపుడు - ఉర్వర (భూమికి) వర (శ్రేష్ఠమైన) అధిపుడు (ప్రభువు), రాజు}; ప్రజలున్ = ప్రజలు; బిట్టు = మిక్కిలి, గట్టిగా; సంతసమున్ = సంతోషమును; అందిరి = పొందిరి; అయ్యెడ = అప్పుడు; ప్రీతిన్ = ప్రేమతో; కన్నులన = కన్నులమ్మట; బాష్పముల్ = కన్నీరు;
తొట్టన్ = తొణికిసలాడగ; టెదలల్ = తలలను; ఊచి = ఊపి; వారల = వారి; తోడి = తోటి;
మక్కువలు = కూరిమి; పుట్టగాన్ = కలుగగా.

భావము:

ఆ విధంగా శ్రీరాముని యాగసాలలో ఎండిన మోళ్ళు చిగురించేలా, అమృత ధారలు జాలువారేలా పాడారు. వారి పాటను మహారాజు, ప్రజలు అందరూ తలలూపుతూ, ఆనందభాష్యాలు కారుతుండగా మిక్కిలి సంతోషించారు. అప్పుడు, వారిపై ఎక్కువ మక్కువ కలిగింది.

9-352-వ.

అంతనా రామచంద్రుండు కుమారుల కిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; కుమారుల = పిల్లల; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు శ్రీరాముడు పిల్లలతో ఇలా అన్నాడు.

9-353-ఆ.

"చిన్నయన్నలార! శీతాంశుముఖులార!

నళినదళవిశాలనయనులార!

మధురభాషులార! మహిమేఁద నెవ్వరు

దల్లిదండ్రీ మీకు ధన్యులార?"

టీకా:

చిన్ని = చిన్న; అన్నలారా = చక్కటి, పిల్లలు; శీతాంశు = చంద్రుని వంటి; ముఖులారా = మోములు కలవారు; నళిన = కలువ; దళ = రేకులవంటి; విశాల = పెద్ద; నయనులారా = కన్నులుకలవారు;

మధుర = తియ్యని; భాషులార = మాట్లాడువారు; మహి = భూమి; మీదన్ = పైన; ఎవ్వరు = ఎవరు;
తల్లిదండ్రీ = తల్లిదండ్రులు; మీ = మీ; కున్ = కు; ధన్యులార = పుణ్యవంతులు.

భావము:

ఓ చిన్ని బాబులు! మీ మోములు చంద్రబింబాల్లా ప్రకాశిస్తున్నాయి. మీ కన్నులు కలువరేకులలా
వెడల్పుగా అందంగా ఉన్నాయి. మీ పలుకు మధురంగా ఉన్నాయి. లోకంలో మీలాంటి వారి
తల్లిదండ్రులు ధన్యులు; మీ తల్లిదండ్రులు ఎవరు నాయనలారా?

- అని మర్యాదకు మారుపేరైన శ్రీరామచంద్రమూర్తి తన యజ్ఞశాలకి వచ్చి రామకథ గానం
చేస్తున్న కుశలవులను ప్రశ్నించాడు. పోతనగారి పాత్రాచిత్య, సందర్భాచిత్యమైన లలిత పదాలు,
నడక లాలిత్యం ఈ వృద్ధు మధురమైన పద్యంలో ప్రతిఫలిస్తున్నాయి.

9-354-వ.

అనిన వార "లేము వాల్మీకి పౌత్రులము; రాఘవేశ్వరుని యాగంబు చూడ వచ్చితి" మనవుడు;
మెల్లన నగి "యెల్లి ప్రొద్దున మీ తండ్రి నెఱింగెద; రుండుం" డని యొక్క నివాసంబునకు సత్కరించి
పనిచె; మఱునాడు సీతం దోడ్కొని కుశలవుల ముందట నిడుకొని వాల్మీకి వచ్చి
రఘుపుంగవునిం గని యనేక ప్రకారంబుల వినుతించి; యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; వారలు = వారు; ఏము = మేము; వాల్మీకి = వాల్మీకి; పౌత్రులము = మనుమలము;
రాఘవేశ్వరుని = శ్రీరాముని; యాగంబున్ = యజ్ఞమును; చూడన్ = చూచుటకు; వచ్చితిమి =
వచ్చాము; అనవుడు = అనగా; మెల్లన = మెల్లిగా; నగి = నవ్వి; యెల్లి = రేపు; ప్రొద్దున = ఉదయము;
మీ = మీయొక్క; తండ్రిన్ = తండ్రిని; ఎఱింగెదరు = తెలిసికొనెదరు; రండు = రండి; అని = అని; ఒక్క
= ఒకానొక; నివాసంబున్ = గృహమున; కున్ = కు; సత్కరించి = గౌరవించి; పనిచెన్ = పంపించెను;
మఱు = తరువాత; నాడు = దినమున; సీతన్ = సీతను; తోడ్కొని = వెంటబెట్టుకొని; కుశలవులన్ =
కుశలవులను; ముందటన్ = ముందు; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; వాల్మీకి = వాల్మీకి; వచ్చి = వచ్చి;
రఘుపుంగవునిన్ = శ్రీరాముని (రఘుపుంగవుడు - రఘువంశములో శ్రేష్ఠుడు, రాముడు); కని =

చూసి; అనేక = పెక్కు; ప్రకారంబులన్ = విధములుగ; వినుతించి = స్తుతించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అడిగిన శ్రీరామునితో వారు ఇలా అన్నారు. "మేము వాల్మీకి మనుమలం. శ్రీరాముని యాగం చూడ్డానికి వచ్చాం." వారి పలుకులు విని మెల్లిగా నవ్వి, "రేపు ఉదయం మీ తండ్రిని తెలుసుకుందురు గాని, రండి." అని సత్కరించి పంపించాడు. మరునాడు వాల్మీకిమహర్షి సీతను, కుశలవులను వెంటబెట్టుకొని వచ్చి శ్రీరాముని పెక్కువిధములుగా స్తుతించి ఇలా అన్నాడు.

9-355-ఆ.

"సీత సుద్ధరాళు, చిత్తవాక్యర్మంబు
లందు సత్యమూర్తి యమలచరిత
పుణ్యసాధ్వి విడువఁ బోలదు చేకొను
రవికులాభిచంద్ర! రామచంద్ర!"

టీకా:

సీత = సీతాదేవి; సుద్ధరాళు = స్వచ్ఛమైనామె; చిత్త = మనసు; వాక్ = మాట; కర్మంబులు = చేతలు;
అందున్ = లోను; సత్య = సత్యనిష్ఠగల; మూర్తి = స్వరూపి; అమల = పరిశుద్ధమైన; చరిత =
వర్తనకలామె; పుణ్య = పుణ్యాత్మురాలు; సాధ్వి = పతివ్రత; విడువన్ = విడుచుట; బోలదు =
తగినపనికాదు; చేకొను = స్వీకరించుము; రవికులాభిచంద్ర = శ్రీరామ {రవికులాభిచంద్రుడు - సూర్య
వంశము అనెడి సముద్రమునకు చంద్రుని వంటివాడు, రాముడు}; రామచంద్ర = శ్రీరామ.

భావము:

"రామా! రవికులాభిసోమా! సీతాదేవి పవిత్రురాలు త్రికరణ శుద్ధిగా (మనోవాక్యాయకర్మలలోను) సత్యనిష్ఠగల సాధ్వి, పరిశుద్ధ వర్తనరాలు, మహాపుణ్యాత్మురాలు, పతివ్రత. ఈమెను విడుచుట తగినపని కాదు. స్వీకరించు."

9-356-వ.

అని వాల్మీకి పలుక, రామచంద్రుండు పుత్రార్థి యై విచారింపఁ, గుశ లవులను వాల్మీకికి నొప్పగించి,
రామచంద్రచరణధ్యానంబు చేయుచు నిరాశ యై సీత భూవివరంబు జొచ్చె; నయ్యెడ.

టీకా:

అని = అని; వాల్మీకి = వాల్మీకి; పలుకన్ = చెప్పగా; రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; పుత్ర = కొడుకుల;
అర్థి = కోసము; ఐ = అయ్యి; విచారింపన్ = విచారించగా; కుసెలవులను = కుసెలవులను; వాల్మీకి =
వాల్మీకి; కిన్ = కి; అప్పగించి = అప్పచెప్పి; రామచంద్ర = శ్రీరాముని; చరణ = పాదములను;
ధ్యానంబు = ధ్యానము; చేయుచున్ = చేస్తూ; నిరాశ = నిరాశచెందినామె; ఐ = అయ్యి; సీత =
సీతాదేవి; భూవివరంబున్ = భూగర్భములోనికి; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; అయ్యెడ = అప్పుడు.

భావము:

అని వాల్మీకి చెప్పగా, శ్రీరాముడు కొడుకుల గురించి విచారించాడు. నిరాశచెందిన సీతాదేవి,
వాల్మీకికి కుశలవులను అప్పచెప్పి, భర్త పాదాలు ధ్యానిస్తూ భూగర్భములోకి ప్రవేశించింది.
అప్పుడు...

9-357-ము.

"ముదితా! యేటికిఁ గ్రుంకి తీవు మనలో మోహంబు చింతింపవే
వదనాంభోజము చూపవే మృదువు నీ వాక్యంబు విన్పింపవే
తూది చేయం దగ"దంచు నీశ్వరుఁడునై దుఃఖించె భూపాలుఁ డా
పదగాదే ప్రియురాలిఁ బాసిన తటిన్ భూవింప నెవ్వారికిన్?

టీకా:

ముదితా = ఓ కాంతా; ఏటికిన్ = ఎందుకు; గ్రుంకితి = కుంగిపోయితివి; ఈవు = నీవు; మన =
మనమధ్య; లోన్ = అందు; మోహంబున్ = ప్రీతి; చింతింపవే = ఆలోచింపుము; వదన = మోము
అనెడి; అంభోజమున్ = పద్మమును; చూపవే = చూపుము; మృదువు = మృదువైనవి; నీ = నీయొక్క;

వాక్యంబున్ = మాటలు; విన్పింపవే = వినిపించుము; తుదిన్ = విడిపోవుట; చేయన్ = చేయుటకు; తగదు = తగినది; అంచున్ = అనుచు; ఈశ్వరుండును = భగవంతుడును; ఐ = అయ్యి; దుఃఖించె = శోకించెను; భూపాలుడు = మహారాజు; ఆపద = ఆపదే; కాదే = కాదా, అవును; ప్రియురాలిన్ = ప్రియురాలిని; పాసిన = దూరమైన; తఱిన్ = వేళ; భావింపన్ = తరచిచూసినచో; ఎవ్వారికిన్ = ఎలాంటివారికైనను.

భావము:

తాను భగవంతుడే అయినా రాముడు సీత కోసం దుఃఖిస్తూ, ఇలా అన్నాడు. "ఓ కాంతా! అయ్యో నీవు ఎందుకు భూమిలోకి కుంగిపోయావు. మన మధ్య ఉన్న ప్రేమను గుర్తుచేసుకో. నీ ముఖపద్మాన్ని చూపించు. నీ మృదుమధుర వాక్కులు వినిపించు. ఇలా నన్ను విడిచి పోవద్దు." అవును, ఎంతటివారికి అయినా ప్రియురాలు దూరమైతే దుఃఖం కలగుతుంది కదా..

9-358-వ.

అని వగచి, రామచంద్రుండు బ్రహ్మచర్యంబు ధరియించి, పదుమూడువేల యేం డైడతెగకుండ నగ్నిహోత్రంబు చెల్లించి తా నీశ్వరుండు గావునఁ దన మొదలినెలవుకుం జనియె నివ్విధంబున.

టీకా:

అని = అని; వగచి = బాధపడి; రామచంద్రుండు = శ్రీరాముడు; బ్రహ్మచర్యంబు = బ్రహ్మచర్యమును; ధరియించి = చేపట్టి; పదుమూడువేల = పదమూడువేల(13,000); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; ఎడతెగకుండన్ = ఎడతెగకుండ; అగ్నిహోత్రంబున్ = హోమమును; చెల్లించి = నడిపించి; తాన్ = అతను; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; కావునన్ = కనుక; తన = తనయొక్క; మొదలినెలవు = మూలస్థానము; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

ఇలా బాధపడిన శ్రీరాముడు బ్రహ్మచర్యం చేపట్టి పదమూడువేల (13,000) సంవత్సరాలు ఎడతెగకుండా హోమాలు నడిపించి భగవంతుడు కనుక తన మూలస్థానం పరమపదానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఈ విధంగా....

9-359-ఆ.

ఆదిదేవుడైన యా రామచంద్రుని

కబ్ధి గట్టు టెంత యసురకోటి

జంపు టెంత కపుల సాహాయ్య మది యెంత

సురల కొఱకు గ్రీడ జూపెగాక.

టీకా:

ఆదిదేవుడు = మూలాధారదేవుడు; ఐన = అయినట్టి; ఆ = ఆ; రామచంద్రుని = రామచంద్రుని; కిన్ = కి; అబ్ధి = సముద్రమునకు; కట్టుట = సేతువుకట్టుట; ఎంత = ఎంతపాటిపని; అసుర = రాక్షస; కోటి = సమూహమును; చంపుట = సంహరించుట; ఎంత = అది ఎంతపని; కపుల = వానరుల; సాహాయ్యము = తోడు; అది = అది; ఎంత = ఏపాటిది; సురల = దేవతల; కొఱకున్ = కోసము; గ్రీడ = లీలలు; చూపెన్ = చూపించెను; కాక = తప్పించి.

భావము:

దేవతల కోసం లీలలు చూపించడానికి తప్పించి, ఆదిదేవుడైన ఆ రామచంద్ర మూర్తికి సముద్రానికి సేతువు కట్టుట అనగా ఎంతపని? రాక్షససంహారం అనగా ఎంతపని? ఆయనకు వానరులు తోడా అది ఏపాటిదనవచ్చు?

9-360-చ.

వశుడుగ మ్రొక్కెదన్ లవణవార్ధి విజృంభణతా నివర్తికిన్

దశదిగధీశమౌళిమణి దర్పణమండిత దివ్యకీర్తికిన్

దశశతభానుమూర్తికి సుధారుచిభాషికి సాధుపోషికిన్

దశరథరాజపట్టికిని దైత్యపతిం బొరిగొన్న జెట్టికిన్.

టీకా:

వశుడుగన్ = వినముడనుగా; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; లవణవార్ధి = ఉప్పుసముద్రముయొక్క; విజృంభణా = అహంకారమును; నివర్తి = అణచినవాని; కిన్ = కి; దశ = పది {దశదిశలు - దిక్కులు 4 (తూర్పు దక్షిణము పడమర ఉత్తరము) మూలలు 4 (ఆగ్నేయము నైర్వతి వాయవ్యము ఈశాన్యము) పైన 1 మరియు కింద 1 మొత్తం 10}; దిక్ = దిక్కుల; అధీశ = ప్రభువుల; మౌళి = కిరీటములందలి; మణి = మణులు అనెడి; దర్పణ = దర్పణములలో; మండిత = ప్రకాశించుతున్న; దివ్య = గొప్ప; కీర్తి = యశస్సుగలవాని; కిన్ = కి; దశశత = వెయ్యి (1000); బాను = సూర్యులతో సమానమైన; మూర్తి = ప్రకాశముగల స్వరూపి; కిన్ = కి; సుధా = అమృతమువలె; రుచి = తియ్యగా; భాషి = మాట్లాడెడివాని; కిన్ = కి; సాధు = సాధుపురుషులను; పోషి = పోషించువాని; కిన్ = కి; దశరథ = దశరథుడు అనెడి; రాజు = రాజయొక్క; పట్టి = కుమారుని; కిని = కి; దైత్యపతిన్ = రావణాసురుని {దైత్యపతి - రాక్షసరాజు, రావణాసురుడు}; పొరిగొన్న = సంహరించిన; జెట్టి = వీరుని; కిన్ = కి.

భావము:

సాగరుని అహంకారం సర్వం అణచినవానికి; సకల దిక్పాలకుల కిరీటాలలోని మణులు అనే దర్పణాలలో ప్రతిఫలించే గొప్ప యశస్సు గలవానికి; వెలసూర్యులతో సమానమైన ప్రకాశంగల మహామూర్తికి; అమృతం అంత మధురంగా మాట్లాడు వానికి; సాధులను పాలించువానికి; దశరథరాజు కుమారునికి; రావణాసురుని సంహరించిన వీరునికి; వినముడనై మ్రొక్కుతాను.

9-361-ఉ.

నల్లనివాఁడు పద్మనయనంబులవాఁడు మహాశుగంబులున్

విల్లును దాల్చువాఁడు గడు విప్పగు వక్షమువాఁడు మేలు పైఁ

జల్లెడువాఁడు నిక్కిన భుజంబులవాఁడు యశంబు దిక్కులం

జల్లెడువాఁడు నైన రఘునాథముఁ డిచ్చుత మా కభీష్టముల్.

టీకా:

నల్లనివాడు = నల్లగా ఉండువాడు; పద్మ = పద్మములవంటి; నయనంబులవాడు =
కన్నులుగలవాడు; మహా = గొప్ప; ఆశుగంబులున్ = బాణములు; విల్లునున్ = బాణాసనమును;
తాల్చువాడు = ధరించెడివాడు; కడు = మిక్కిలి; విప్పు = విశాలమైనది; అగు = అయిన; వక్షమువాడు
= రొమ్ము గలవాడు; మేలున్ = శుభములు; పైన్ = మీద; జల్లెడువాడు = కురిపించువాడు; నిక్కిన =
ఉన్నతమైన; భుజంబులవాడు = భుజములు కల వాడు; యశంబున్ = కీర్తిని; దిక్కులన్ = దిక్కుల
కడవరకు; జల్లెడువాడు = వ్యాపించినవాడు; ఐన = అయినట్టి; రఘుసత్తముడు = రఘువంశపు
తిలకుడు; ఇచ్చుత = తీర్చుగాక; మా = మా; కున్ = కు; అభీష్టముల్ = కోరికలు.

భావము:

నల్లటివాడు, పద్మాలవంటి కళ్ళు గలవాడు, గొప్ప ధనుస్సు బాణాలు ధరించు వాడు, విశాలమైన
వక్షస్థలం గలవాడు, మేళ్ళు అనేకం సమకూర్చువాడు, ఎగుభుజాలు గలవాడు, అన్ని దిక్కులకు
తన కీర్తిని వ్యాపింపజేసిన వాడు, రఘు కులోత్తముడు అయిన శ్రీరామచంద్రుడు మా కోరికలు
తీర్చుగాక.

9-362-ఆ.

రామచంద్రుఁ గూడి రాకలఁ పోకలఁ

గదిసి తిరుగువారుఁ గన్నవారు

నంటికొన్నవారు నాకోసలప్రజ

లరిగి రాదియోగు లరుగు గతికి.

టీకా:

రామచంద్రున్ = శ్రీరాముని; కూడి = కలిసి; రాకలపోకలన్ = మెలయుటయందు; కదిసి = చేరి;
తిరుగు = నడచెడి; వారున్ = వారు; కన్న = చూచిన; వారున్ = వారు; అంటికొన్న = తాకిన; వారున్
= వారు; ఆ = ఆ; కోసల = కోసలదేశపు; ప్రజలున్ = ప్రజలు; అరిగిరి = వెళ్ళిరి; ఆదియోగులు =
ఆదియోగులు; అరుగు = వెళ్ళెడి; గతి = సద్గతి; కి = కి.

భావము:

శ్రీరామునితో కలిసిమెలసి మెలగిన వారు; తనివితీరా చూసిన వారు; ప్రేమతో తాకిన వారు అయిన ఆ కోసల ప్రజలు ఆదియోగులు పొందే సద్గతిని పొందారు.

9-363-క.

మంతనములు సద్గతులకుఁ

పొంతనములు ఘనములైన పుణ్యముల కిదా

నీంతనపూర్వమహాఘ ని

కృంతనములు రామనామ కృతి చింతనముల్.

టీకా:

మంతనములున్ = ఏకాంతమార్గములు; సద్గతుల్ = మోక్షముల; కున్ = కు; పొంతనములు = పొందిపజేయునవి {పొంతనము - మైత్రి కలిగించునది, గ్రహమైత్రి}; ఘనములు = గొప్పవి; ఐన = అయినట్టి; పుణ్యముల్ = పుణ్యఫలముల; కిన్ = కి; తాన్ = తను; ఇంతన = ఇప్పుడు; పూర్వ = పూర్వముచేసిన; మహా = గొప్ప; అఘ = పాపములను; నికృంతనములు = త్రెంచునవి; రామ = శ్రీరాముని; నామ = పేరుతో; కృత = చేసెడి; చింతనముల్ = సంస్మరణలు.

భావము:

శ్రీరామచంద్రమూర్తిని గుఱించి చేసెడు తలపులు సద్గతులు కలిగించే ఏకాంతమార్గములు, గొప్ప పుణ్యాలు కలిగిస్తాయి. పూర్వజన్మలలోను , యీ జన్మలోను చేసిన పాపాలను తొలగిస్తాయి. అవి మహిమాన్వితములు.

9-364-వ.

ఆ రామచంద్రునకుఁ గుశుండును, గుశునకు నతిథియు, నతిథికి నిషధుండును, నిషధునకు నభుండును, నభునికిఁ బుండరీకుండును బుండరీకునకు క్షేమధన్వుండును, క్షేమధన్వునకు దేవానీకుండును, దేవానీకునకు నహీనుండును, నహీనునకుఁ బారియాత్రుండును,

పారియాత్రునకు బలుండును, బలునకుఁ జలుండును, జలునకు నర్కసంభవుం డగు
 వజ్రనాభుండును, వజ్రనాభునకు శంఖుండును, శంఖునకు విద్యుతియు, విద్యుతికి
 హిరణ్యనాభుండును జనియించి; రతండు జైమిని శిష్యుండైన యాజ్ఞవల్క్యుని వలన
 అధ్యాత్మయోగంబు నేర్చి, హృదయకలుషంబులం బాసి యోగచర్యుండయ్యె నా
 హిరణ్యనాభునకుఁ బుష్పండును, బుష్పనకు ధ్రువసంధియు, ధ్రువసంధికి సుదర్శనుండును,
 సుదర్శనునకు నగ్నివర్ణుండును, నగ్నివర్ణునకు శీఘ్రుండును, శీఘ్రునకు మరువను
 రాజశ్రేష్ఠుండును బుట్టి: రా రాజయోగి సిద్ధుండయి కలాపగ్రామంబున నున్నవాఁడు
 కలియుగాంతంబున నష్టంబయ్యెడు సూర్యవంశంబుఁ గ్రమ్మఱఁ బుట్టింపంగలవాఁ; డా
 మరువునకుఁ బ్రశుశ్రుకుండును, నా ప్రశుశ్రుకునకు సంధియు, నతనికి నమర్షణుండును, నా
 యమర్షణునికి మహస్వంతుండును, నా మహస్వంతునకు విశ్వసాహస్యండును, నా
 విశ్వసాహస్యనకు బృహద్బలుండును, జనియించి; రా బృహద్బలుఁడు భారతయుద్ధంబున మీ
 తండ్రి యగు నభిమన్యు చేత హతుండయ్యె; వినుము.

టీకా:

ఆ = ఆ; రామచంద్రున్ = శ్రీరాముని; కున్ = కి; కుశుండున్ = కుశుడు; కుశున్ = కుశుని; కున్ = కి;
 అతిథియున్ = అతిథి; అతిథి = అతిథి; కిన్ = కి; నిషధుండును = నిషధుడు; నిషధున్ = నిషధుని;
 కున్ = కి; నభుండును = నభుడు; నభున్ = నభుని; కిన్ = కి; పుండరీకుండును = పుండరీకుడు;
 పుండరీకున్ = పుండరీకున్; కున్ = కి; క్షేమధన్వుండును = క్షేమధన్వుడును; క్షేమధన్వున్ =
 క్షేమధన్వుని; కున్ = కి; దేవానీకుండును = దేవానీకుడును; దేవానీకున్ = దేవానీకుని; కున్ = కి;
 అహీనుండును = అహీనుడు; అహీనున్ = అహీనుని; కున్ = కి; పారియాత్రుండును =
 పారియాత్రుడు; పారియాత్రున్ = పారియాత్రుని; కున్ = కి; బలుడును = బలుడు; బలున్ = బలుని;
 కున్ = కి; చలుండును = చలుడు; చలున్ = చలుని; కున్ = కి; అర్కసంభవుండు = సూర్యాంశతో
 పుట్టినవాడు; అగు = ఐన; వజ్రనాభుండును = వజ్రనాభుడు; వజ్రనాభున్ = వజ్రనాభుని; కున్ = కి;
 శంఖుండును = శంఖుడు; శంఖున్ = శంఖుని; కున్ = కి; విద్యుతియున్ = విద్యుతి; విద్యుతి =
 విద్యుతి; కిన్ = కి; హిరణ్యనాభుండును = హిరణ్యనాభుడు; జనియించిరి = పుట్టిరి; అతండు =
 అతడు; జైమిని = జైమినియొక్క; శిష్యుండు = శిష్యుడు; ఐన = అయినట్టి; యజ్ఞవల్క్య = యజ్ఞవల్క్యుడు
 అనెడి; ముని = ఋషి; వలనన్ = నుండి; అధ్యాత్మయోగంబున్ = అధ్యాత్మయోగమును; నేర్చి =

నేర్చుకొని; హృదయ = చిత్తములోని; కలుషంబులన్ = పాపములను; పాసి = విడిచిపెట్టి;
 యోగచర్యుండు = యోగము ఆచరించువాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; హిరణ్యనాభున్ =
 హిరణ్యనాభుని; కున్ = కి; పుష్పండును = పుష్పడు; పుష్పన్ = పుష్పని; కున్ = కి;
 ధ్రువసంధియున్ = ధ్రువసంధి; ధ్రువసంధి = ధ్రువసంధి; కిన్ = కి; సుదర్శనుండును = సుదర్శనుడు;
 సుదర్శనున్ = సుదర్శనుని; కున్ = కి; అగ్నివర్ణుండును = అగ్నివర్ణుడు; అగ్నివర్ణున్ = అగ్నివర్ణుని;
 కున్ = కి; శీఘ్రుండును = శీఘ్రుండు; శీఘ్రున్ = శీఘ్రుని; కున్ = కి; మరువు = మరువు; అను = అనెడి;
 రాజ = రాజులలో; శ్రేష్ఠుండును = శ్రేష్ఠుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఆ = ఆ; రాజయోగి = రాజర్షి;
 సిద్ధుండు = సిద్ధిపొందినవాడు; అయి = ఐ; కలాప = కలాప అనెడి; గ్రామంబునన్ = ఊరిలో;
 ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; కలియుగ = కలియుగపు; అంతంబునన్ = చివరలో; నష్టంబయ్యెడు =
 నాశనమైపోయెడి; సూర్యవంశంబున్ = సూర్యవంశము; క్రమ్మఱన్ = మరల; పుట్టింపగలవాడు =
 ప్రతిష్ఠించబోవుచున్నాడు; ఆ = ఆ; మరువున్ = మరువున; కున్ = కు; ప్రశుశ్రుకుండును =
 ప్రశుశ్రుకుడు; ఆ = ఆ; ప్రశుశ్రుకున్ = ప్రశుశ్రుకుని; కున్ = కి; సంధియున్ = సంధి; అతని = అతని; కిన్
 = కి; అమర్షణుండును = అమర్షణుడు; ఆ = ఆ; అమర్షణుండును = అమర్షణుని; కిన్ = కి;
 మహస్వంతుండును = మహస్వంతుడు; ఆ = ఆ; మహస్వంతున్ = మహస్వంతుని; కున్ = కి;
 విశ్వసాహ్యుండును = విశ్వసాహ్యుడు; ఆ = ఆ; విశ్వసాహ్యున్ = విశ్వసాహ్యుని; కున్ = కి;
 బృహద్బలుండును = బృహద్బలుడు; జనియించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; బృహద్బలుడు =
 బృహద్బలుడు; భారతయుద్ధంబునన్ = భారతయుద్ధమునందు; మీ = మీయొక్క; తండ్రి = తండ్రి;
 అగు = ఐన; అభిమన్యు = అభిమన్యుని; చేతన్ = చేతిలో; హతుండు = మరణించినవాడు; అయ్యెన్
 = అయ్యెను; వినుము = వినుము.

భావము:

శ్రీరామునికి కుశుడు; కుశునికి అతిథి; అతిథికి నిషధుడు; నిషధునికి నభుడు; నభునికి
 పుండరీకుడు; పుండరీకునికి క్షేమధన్వుడును; క్షేమధన్వునికి దేవనీకుడును; దేవనీకునికి
 అహీనుడు; అహీనునికి పారియాత్రుడు; పారియాత్రునికి బలుడు; బలునికి చలుడు; చలునికి
 సూర్యాంశతో పుట్టిన వజ్రనాభుడు; వజ్రనాభునికి శంఖణుడు; శంఖణునికి విధృతి; విధృతికి
 హిరణ్యనాభుడు పుట్టారు. అతడు జైమిని శిష్యుడైన యజ్ఞవల్క్య మహర్షి నుండి అధ్యాత్మయోగం
 నేర్చుకొని హృదయంలోని కలతలు అన్నీ విడిచిపెట్టి యోగం ఆచరించాడు. ఆ హిరణ్యనాభునికి

పుష్పడు; పుష్పనికి ధ్రువసంధి; ధ్రువసంధికి సుదర్శనుడు; సుదర్శనునికి అగ్నివర్ణుడు;
 అగ్నివర్ణునికి శీఘ్రుడు; శీఘ్రునికి మరువు అనే రాజశ్రేష్ఠుడు జన్మించారు. ఆ రాజర్షి యోగసిద్ధి
 పొంది కలాపగ్రామంలో ఇప్పటికీ ఉన్నాడు. కలియుగం చివరలో నాశనమైపోయే సూర్యవంశాన్ని
 మరల ప్రతిష్ఠిస్తాడు. ఆ మరువునకు ప్రశుశ్రుకుడు; ఆ ప్రశుశ్రుకునికి సంధి; అతనికి అమర్షణుడు; ఆ
 అమర్షణునికి మహాస్వంతుడు; ఆ మహాస్వంతునికి విశ్వసాహస్యడు; ఆ విశ్వసాహస్యనికి
 బృహద్యలుడు పుట్టారు. ఆ బృహద్యలుడు భారతయుద్ధంలో మీ తండ్రి అభిమన్యుని చేతిలో
 మరణించాడు. వినుము.

నవమ స్కంధము : భవిష్యద్రా జేతిహాసము

9-365-తే.

పరగ నిక్షాకుడును బృహద్యలుడు మొదలు

దుదయుఁ గాఁగల రాజులఁ దోడుతోడ

నెఱుఁగఁ జెప్పితి నీవారి; నింకమీదఁ

బుట్టఁ గలవారిఁ జెప్పెద భూవరేంద్ర!

టీకా:

పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; ఇక్షాకుడును = ఇక్షాకుడు; బృహద్యలుడు = బృహద్యలుడు; మొదలున్ =
 మొదటివానిగ; తుదయున్ = చివరివానిగ; కల = ఉన్నట్టి; రాజులన్ = రాజులను గురించి;
 తోడుతోడన్ = వరుసగా; ఎఱుగన్ = తెలియ; చెప్పితిన్ = జేసితిని; నీ = నీకు సంబంధించిన; వారిన్
 = వారిని; ఇంకమీదన్ = ఇకపైన; పుట్టగల = పుట్టబోయెడి; వారిన్ = వారిని గురించి; చెప్పెదన్ =
 తెలిపెదను; భూవరేంద్ర = రాజా {భూవరేంద్రుడు - భూమికి భర్త, రాజు}.

భావము:

రాజా! ఇక్షాకుడితో మొదలుపెట్టి బృహద్యలుడు వరకు ఉన్న ప్రసిద్ధ రాజులు గురించి వివరంగా
 చెప్పాను. ఇకపై పుట్టబోయే వారిని గురించి చెప్తాను.

ఆ బృహద్బలునకు బృహద్రణుండును బృహద్రణునకు నురుక్షతుండును, నాతనికి
 వత్సప్రీతుండును, వత్సప్రీతునకుఁ బ్రతివ్యోముండును, బ్రతివ్యోమునకు భానుండును, భానునకు
 సహదేవుండును, సహదేవునకు బృహదశ్వండును, బృహదశ్వనకు భానుమంతుండును,
 భానుమంతునకుఁ బ్రతీకాశ్వండును, బ్రతీకాశ్వనకు సుప్రతీకుండును, సుప్రతీకునకు
 మేరుదేవుండును, మేరుదేవునకు సుతక్షత్రుండును, సుతక్షత్రునకు ఋక్షకుండును, ఋక్షకునకు
 నంతరిక్షుండును, నంతరిక్షునకు సుతపుండును, సుతపునకు నమిత్రజిత్తును, నతనికి
 బృహద్వాజియు, నతనికి బర్హియు, బర్హికి ధనంజయుండును, ధనంజయునకు రణంజయుండును,
 నతనికి సృంజయుండును, సృంజయునకు శాక్యండును, శాక్యనకు శుద్ధాదుండును, శుద్ధాదునకు
 లాంగలుండును, లాంగలునకుఁ బ్రసేనజిత్తును, నతనికి క్షుద్రకుండును, క్షుద్రకునకు
 ఋణకుండును, ఋణకునకు సురథుండును, సురథునకు సుమిత్రుండును బుట్టుదురు; సుమిత్రుని
 యనంతర కాలంబున సూర్యవంశంబు నశింపఁ గలదు వీరలు బృహద్బలునినుండి క్రమంబునం
 బుట్టం గలవార"లని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆయొక్క; బృహద్బలున్ = బృహద్బలుని; కున్ = కి; బృహద్రణుండును = బృహద్రణుడు;
 బృహద్రణున్ = బృహద్రణుని; కున్ = కు; ఉరుక్షతుండును = ఉరుక్షతుడు; ఆతని = అతని; కిన్ = కి;
 వత్సప్రీతుండును = వత్సప్రీతుడు; వత్సప్రీతున్ = వత్సప్రీతుని; కున్ = కి; ప్రతివ్యోముండును =
 ప్రతివ్యోముడు; ప్రతివ్యోమున్ = ప్రతివ్యోమున; కున్ = కు; భానుండును = భానుడు; భానున్ =
 భానున; కున్ = కు; సహదేవుండును = సహదేవుడు; సహదేవుని = సహదేవుని; కున్ = కి;
 బృహదశ్వండును = బృహదశ్వడు; బృహదశ్వన్ = బృహదశ్వని; కున్ = కి; భానుమంతుండును
 = భానుమంతుడు; భానుమంతున్ = భానుమంతుని; కున్ = కి; ప్రతీకాశ్వండును = ప్రతీకాశ్వడు;
 ప్రతీకాశ్వన్ = ప్రతీకాశ్వన; కున్ = కు; సుప్రతీకుండును = సుప్రతీకుడు; సుప్రతీకున్ = సప్రతీకున;
 కున్ = కు; మేరుదేవుండును = మేరుదేవుడు; మేరుదేవున్ = మేరుదేవున; కున్ = కు;
 సుతక్షత్రుండును = సుతక్షత్రుడు; సుతక్షత్రున్ = సుతక్షత్రున; కున్ = కు; ఋక్షకుండును = ఋక్షకుడు;
 ఋక్షకున్ = ఋక్షకున; కున్ = కు; అంతరిక్షుండును = అంతరిక్షుడు; అంతరిక్షున్ = అంతరిక్షున;

కున్ = కు; సుతపుండును = సుతపుడు; సుతపున్ = సుతపున; కున్ = కు; అమిత్రజిత్తున్ =
 అమిత్రజిత్తు; అతను = అతని; కిన్ = కి; బృహద్వాజియున్ = బృహద్వాజి; అతనిన్ = అతని; కిన్ = కి;
 బర్హియున్ = బర్హి; బర్హి = బర్హి; కిన్ = కి; ధనంజయుండును = ధనంజయుడు; ధనంజయున్ =
 ధనంజయున; కున్ = కు; రణంజయుండును = రణంజయుడు; అతనిన్ = అతని; కిన్ = కి;
 సృంజయుండును = సృంజయుడు; సృంజయున్ = సృంజయున; కున్ = కు; శాక్యుండును =
 శాక్యుడు; శాక్యున్ = శాక్యున; కున్ = కు; శుద్ధాదుండును = శుద్ధాదుడు; శుద్ధాదున్ = శుద్ధాదున;
 కున్ = కు; లాంగలుండును = లాంగలుడు; లాంగలున్ = లాంగలుని; ప్రసేనజిత్తున్ = ప్రసేనజిత్తు;
 అతనిన్ = అతని; కిన్ = కి; క్షుద్రకుండును = క్షుద్రకుడు; క్షుద్రకున్ = క్షుద్రకున; కున్ = కు;
 ఋణకుండును = ఋణకుండును; ఋణకున్ = ఋణకున; కున్ = కి; సురథుండును = సురథుడు;
 సురథున్ = సురథున; కున్ = కు; సుమిత్రుండును = సుమిత్రుడు; పుట్టుదురు = పుట్టబోవుచున్నారు;
 సుమిత్రుని = సుమిత్రుని; అనంతర = ఆతరువాత; కాలంబున్ = కాలమునందు; సూర్యవంశంబున్
 = సూర్యవంశము; నశింపగలదు = నశించిపోవును; వీరలు = వీరు; బృహద్బలుని = బృహద్బలుని;
 నుండి = నుండి; క్రమంబునన్ = వరుసగా; పుట్టంగల = పుట్టబోయెడి; వారలు = వారు; అని = అని;
 చెప్పి = తెలియజెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికిన.

భావము:

ఆ బృహద్బలునికి బృహద్రణుడు; బృహద్రణునికి ఉరుక్షతుడు; అతనికి వత్సప్రీతుడు; వత్సప్రీతునికి
 ప్రతివ్యోముడు; ప్రతివ్యోమునకు భానుడు; భానునకు సహదేవుడు; సహదేవునికి బృహదశ్వడు;
 బృహదశ్వనికి భానుమంతుడు; భానుమంతునికి ప్రతీకాశ్వడు; ప్రతీకాశ్వనకు సుప్రతీకుడు;
 సుప్రతీకునకు మేరుదేవుడు; మేరుదేవునకు సుతక్షతుడు; సుతక్షతునకు ఋక్షకుడు; ఋక్షకునకు
 అంతరిక్షుడు; అంతరిక్షునకు సుతపుడు; సుతపునకు అమిత్రజిత్తు; అతనికి బృహద్వాజి; అతనికి
 బర్హి; బర్హికి ధనంజయుడు; ధనంజయునకు రణంజయుడు; అతనికి సృంజయుడు; సృంజయునకు
 శాక్యుడు; శాక్యునకు శుద్ధాదుడు; శుద్ధాదునకు లాంగలుడు; లాంగలునికి ప్రసేనజిత్తు; అతనికి
 క్షుద్రకుడు; క్షుద్రకునకు ఋణకుండు; ఋణకునికి సురథుడు; సురథునకు సుమిత్రుడు పుడతారు.
 సుమిత్రుని తరువాత సూర్యవంశం నశించిపోతుంది. వీరు బృహద్బలుని తరువాత పుట్టబోయే
 వారు." అని జెప్పి శుకమహర్షి మరల ఇలా చెప్పసాగాడు.

నవమ స్కంధము : నిమి కథ

9-367-సీ.

"ధన్యుడా యిక్ష్వాకు తనయుడౌ నిమి యాగ-

మాచరింపగఁ గోరి యా వశిష్ఠు

నార్తిజ్యమునకుఁ దా నర్థింపఁ గని యాతఁ-

డింద్రునిమఖము చేయింప నియ్య

కొనినాడ మఱి వత్తుఁ గొదవలే దన వచ్చి-

"సంసార మెంతయు చంచలంబు

కాలయాపనమేల? క్రతువు చేసెద" నని-

యన్య ఋత్విక్కుల నతఁడు గూర్చి

9-367.1-తే.

చేయ నింద్రుని యాగంబు చెల్లజేసి

గురుఁడు చనుదెంచి శిష్యుఁడై గోప మెత్తి

"యౌరి నా వచ్చునందాక నుండ" వనుచు.

నతని దేహంబు పడుఁగాత ముని శపించె

టీకా:

ధన్యుడు = ధన్యాత్ముడు; ఆ = ఆ; ఇక్ష్వాకు = ఇక్ష్వాకునియొక్క; తనయుడు = పుత్రుడు; ఔ = అయిన;

నిమి = నిమి; యాగము = యజ్ఞము; ఆచరింపన్ = చేయవలెనని; గోరి = తలచి; ఆ = ఆయొక్క;

వశిష్ఠున్ = వశిష్ఠుని; ఆర్తిజ్యమున్ = చేయించుటను; తాన్ = అతను; అర్థింపన్ = కోరగా; కని =

చూసి; ఆతడు = అతను; ఇంద్రుని = ఇంద్రుడుయొక్క; మఖమున్ = యజ్ఞమును; చేయింపన్ =

చేయించుటకు; ఇయ్యకొనినాడు = ఒప్పుకొంటిని; మఱి = మరలి; వత్తున్ = వచ్చెదను; కొదవ =

ఇబ్బందేమి; లేదు = ఉండదు; అనన్ = అనగా; వచ్చి = వెనుకకొచ్చి; సంసారము = జీవితము;

ఎంతయున్ = మిక్కిలిగ; చంచలంబు = నిలుకడలేనిది; కాలయాపన = ఆలస్యముచేయుట; ఏలన్ =

ఎందుకు; క్రతువున్ = యజ్ఞమును; చేసెదను = చేసెదను; అని = అనుకొని; అన్య = మరొక;
 ఋత్విక్కులన్ = ఋత్విక్కులను; అతడున్ = అతడు; కూర్చి = కుదుర్చుకొని.
 చేయన్ = పూర్తిచేయగా; ఇంద్రుని = ఇంద్రుడుయొక్క; యాగంబున్ = యజ్ఞమును; చెల్లజేసి =
 పూర్తిచేసి; గురుడు = గురువు; చనుదెంచి = వచ్చి; శిష్యున్ = శిష్యుని; పైన్ = మీద; కోపమెత్తి =
 కోపగించి; ఓరి = ఓయి; నా = నేను; వచ్చున్ = వచ్చెడి; అందాక = వరకు; ఉండవు = ఆగలేదు;
 అనుచున్ = అనుచు; అతనిన్ = అతనిని; దేహంబుపడుగాతము = మరణించుగాక; అని = అని;
 శపించెన్ = శాపమిచ్చెను.

భావము:

ధన్యాత్ముడు ఇక్ష్వాకుని పుత్రుడు నిమి యాగం చేయాలని తలచి వశిష్ఠుని చేయించమని కోరడు.
 అతను "ఇంద్రుడి యాగం చేయించడానికి ఒప్పుకున్నాను వెళ్ళి వస్తాను ఇబ్బందేం ఉండదు."
 అన్నాడు. వశిష్ఠుని దగ్గరనుండి వెనక్కి వచ్చిన నిమి జీవితం నిలుకడ లేనిది ఆలస్యం చేయటం
 మంచిది కాదు వెంటనే యాగం చేసేస్తాను అనుకొన్నాడు. మరొక ఋత్విక్కుతో యాగం
 పూర్తిచేసాడు. ఇంద్రుడి యజ్ఞం పూర్తిచేసి గురువు వశిష్ఠుడు వచ్చి శిష్యుని మీద కోపగించి, తను
 వచ్చే వరకు ఆగలేదు కనుక మరణించు గాక అని శాపమిచ్చాడు.

9-368-వ.

ఇట్లు వశిష్ఠుండు శపించిన, నిమియును వశిష్ఠుని దేహంబు పడు గాక యని మరల శపింప,
 నవ్వశిష్ఠుండు మిత్రావరుణుల వలనఁ గడపట నూర్వశికి జన్మించె; గురుశాపంబున బ్రహ్మజ్ఞాని
 యైన నిమి విగతదేహుండైన, నతని దేహంబు మునీశ్వరులు గంధ వస్తువులం బొదివి, దాచి
 దొరకొన్న సత్తయాగంబు చెల్లించిరి; కడపట దేవగణంబులు మెచ్చి వచ్చిన వారలకు
 నిమిదేహంబు చూపి "బ్రదుకం జేయుం" డనవుడు వారలు "నిమిప్రాణంబు వచ్చుం గాక" యని
 పలికిన నిమి తనదేహంబు చొరనొల్లక యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వశిష్ఠుండు = వశిష్ఠుడు; శపించినన్ = శపించగా; నిమియును = నిమి;
 వశిష్ఠుని = వశిష్ఠుని; దేహంబుపడుగాక = మరణించుగాక; అని = అని; మరల = తిరిగి;

శపియింపన్ = శపించగా; ఆ = ఆ; వశిష్టుండు = వశిష్టుడు; మిత్రావరణుల = మిత్రావరుణుల;
 వలనన్ = వలన; కడపట = చివరకి; ఊర్వశి = ఊర్వశి; కిన్ = కి; జన్మించెన్ = పుట్టెను; గురు =
 గురువుయొక్క; శాపంబునన్ = శాపమువలన; బ్రహ్మజ్ఞాని = బ్రహ్మజ్ఞాని; ఐన = అయినట్టి; నిమి =
 నిమి; విగతదేహుండు = శరీరమువదలినవాడు; ఐనన్ = కాగా; అతనిన్ = అతనియొక్క;
 దేహంబున్ = శరీరమును; ముని = మునులలో; ఈశ్వరులు = శ్రేష్టులు; గంధవస్తువులన్ =
 సుగంధద్రవ్యములలో; పొదవి = కూర్చి; దాచి = భద్రపరచి; దొరకొన్న = ప్రారంభించిన;
 సత్తయాగంబున్ = సత్తయాగమున; చెల్లించిరి = పూర్తిచేసిరి; కడపట = చివరలో; దేవ = దేవతల;
 గణంబులున్ = సమూహములు; మెచ్చి = సంతోషించి; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; వారలు = వారి; కున్ =
 కి; నిమి = నిమియొక్క; దేహంబున్ = పార్థివ శరీరమును; చూపి = చూపించి; బ్రతుంకన్ =
 జీవించునట్లు; చేయుండు = చేయండి; అనవుడు = అనగా; వారలు = వారు; నిమి = నిమియొక్క;
 ప్రాణంబు = జీవము; వచ్చుంగాక = తిరిగిపొందవలసినది; అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; నిమి =
 నిమి; తన = తనయొక్క; దేహంబున్ = దేహమునందు; చొరన్ = ప్రవేశించుటకు; ఒల్లకన్ =
 అంగీకరించకుండ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా వశిష్టుడు నిమిని మరణించు గాక అని శపించగా, నిమి వశిష్టుని మరణించు గాక అని
 తిరిగి శపించాడు. వశిష్టుడు పిమ్మట మిత్రావరుణుల వలన ఊర్వశికి పుట్టాడు. గురుశాపంవలన
 బ్రహ్మజ్ఞాని నిమి శరీరంవదలాడు. అతని పార్థివ శరీరాన్ని మునిశ్రేష్టులు సుగంధద్రవ్యాలలో
 భద్రపరచి, ప్రారంభించిన సత్తయాగం పూర్తిచేసారు. చివరలో దేవతలు సంతోషించి రాగా వారిని
 నిమిని మరల జీవించేలా చేయమని వేడారు, వారు తథాస్తు అన్నారు, కాని నిమి తన దేహంలో
 ప్రవేశించడానికి అంగీకరించకుండ ఇలా అన్నాడు.

9-369-మ.

"అతి మోహాకులీతంబు సాంద్రమమతాహంకారమూలంబు సం

తత నానాసుఖదుఃఖపీడిత మనిత్యం: బిట్టి దేహంబు సం

క్రతి నా కేటికి? మీనజీవనము భంగిన్ భీతి బాహుళ్య మం

చితరుల్ పెద్దలు దీనిఁ జేకొనరు సర్వేశున్ హరిం గొల్పుచున్."

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; మోహా = మోహముచేత; ఆకులీతంబు = కలతచెందినది; సాంద్ర = గాఢమైన;
మమత = నాది; అహంకార = నేను లకు; మూలంబు = కారణభూతము; సంతత = ఎడతెగని; నానా
= వివిధములైన; సుఖ = సుఖములు; దుఃఖ = దుఃఖములచే; పీడితము = పీడింపబడెడిది;
అనిత్యంబు = అశాశ్వతమైనది; ఇట్టి = ఇటువంటి; దేహంబున్ = శరీరముతోటి; సంకృతి = బంధము;
నా = నా; కున్ = కు; ఏటికిన్ = ఎందులకు; మీన = చేప; జీవనము = జీవితము; భంగిన్ = వలె; భీతి
= భయములు; బాహుళ్యమున్ = అనేకములుకలది; అంచున్ = అనుచు; ఇతరులు = మిగతా;
పెద్దలు = వివేకవంతులు; దీనిని = దీనిని; చేకొనరు = స్వీకరించరు; సర్వేశున్ = నారాయణుని;
హరిన్ = నారాయణుని; కొల్చుచున్ = సేవించుచు.

భావము:

"మోహంతో మిక్కిలి కలతచెందేది మమతాహంకారాలకు కారణభూతం అయినది ఎడతెగని
సుఖదుఃఖాలచే పీడింపబడేది అశాశ్వతమైనది శరీర సంబంధం. ఇటువంటి శరీర సంబంధం
నాకెందుకు. వివేకవంతులు సర్వేశ్వరుడైన విష్ణుమూర్తిని సేవిస్తూ, చేప జీవితం వలె నిరంతర
మరణభయంతో సాగే ఈ దేహ బంధాన్ని స్వీకరించరు కదా."

9-370-వ.

అని పలికిన నిమిమాటలు క్రమ్మటింపనేరక "శరీరులు గన్నులు దెరిచినప్పుడును,
మూసినప్పుడును నిమి గానవచ్చుంగాక" యని పల్కి దేవతలు చని; రంత.

టీకా:

అని = అని; పలికినన్ = అనినట్టి; నిమి = నిమియొక్క; మాటలు = పలుకులను; క్రమ్మటింపనేరక =
తిరస్కరించలేక; శరీరులు = దేహధారులు; కన్నులున్ = కళ్ళను; తెరిచినన్ = తెరచెడి; అప్పుడున్ =
సమయమునందు; మూసినన్ = మూసెడి; అప్పుడును = సమయమునందును; నిమి = నిమి;
కానవచ్చుంగాక = అస్థిత్యమగుగాక; అని = అని; పల్కి = నిర్ణయించి; దేవతలు = దేవతలు; చనిరి =
వెళ్ళిపోయిరి; అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా అన్న నిమి పలుకులను తిరస్కరించలేక, దేవతలు "దేహధారులు కన్నులు తెరచేటప్పుడు, మూసేటప్పుడు నిమి అస్థిత్యం కనబడుతుండు గాక" అని పలికి వెళ్ళిపోయారు. అప్పుడు.

9-371-ఆ.

పెద్దలైన మునులు పృథివీస్థలికి రాజు

లేమిఁ జూచి నిమికళేబరంబు

ద్రువ నొకఁడు పుట్టెఁ దనయుండు వానిని

జనకుఁ డనుచుఁ బలికె జగము లెల్ల.

టీకా:

పెద్దలు = వివేకవంతులు; ఐనన్ = అయినట్టి; మునులు = ఋషులు; పృథివీస్థలి = రాజ్యమున; కిన్ = కు; రాజు = పాలకుడు; లేమిన్ = లేకపోవుటను; చూచి = తెలిసి; నిమి = నిమియొక్క; కళేబరంబున్ = శవమును; తరువన్ = మధించగా; ఒకడు = ఒకానొకడు; పుట్టెన్ = కలిగెను; తనయుండు = పుత్రుడు; వానిన = అతనిని; జనకుడు = జనకుడు; అనుచున్ = అని; పలికెన్ = పేర్కొనినవి; జగములు = లోకములు; ఎల్లన్ = సమస్తమును.

భావము:

విజ్ఞులైన ఋషులు రాజ్యంలో పాలకుడు లేకపోతే అరాజకత్వం పెచ్చుమీరుతుందని, నిమి దేహాన్ని మధించరు. అప్పుడు ఒక పుత్రుడు కలిగాడు. లోకంలో అందరూ అతనిని జనకుడు అని పేర్కొన్నారు.

9-372-వ.

మఱియు నతండు విదేహజండు గావున వైదేహుం డనియు మథనజాతుండు గావున మిథిలుం డనియు ననం బరగె; నమ్మిథులుని చేత నిర్మితం బయినది మిథిలానగరంబు నాఁ బరగె; నా జనకునకు నుదావసుండును, నుదావసునకు నందివర్ధనుండును, నందివర్ధనునకు

సుకేతుండును, సుకేతునకు దేవరాతుండును, దేవరాతునకు బృహద్రథుండును బుట్టిరి; ఆతనికి మహావీర్యుండును, నతనికి సుధృతియు, నతనికిఁ ధృష్టకేతుండును, నతనికి హర్యశ్వుండును, నతనికి మరువును, నతనికిఁ బ్రతింధకుండును, నతనికిఁ గృతర యుండును, నతనికి దేవమీధుండును, నతనికి విధృతుండును, నతనికి మహాధృతియు, నతనికి గీర్తిరాతుండును, నతనికి మహారోముండును, నతనికి స్వర్ణరోముండును, నతనికి పూర్ణరోముండును, నత నికి సీరధ్వజుండును పుట్టిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అతండు = అతడు; విదేహజండు = నిర్జీవదేహమునందు పుట్టినవాడు; వైదేహుండు = వైదేహుడు; అనియున్ = అని; మథన = మధించుటచేత; జాతుండు = పుట్టినవాడు; కావున = కనుక; మిథిలుండు = మిథిలుడు; అనియున్ = అన; అనన్ = అనబడుచు; పరగెన్ = ప్రసిద్ధిని పొందెను; ఆ = ఆయొక్క; మిథులుని = మిథులునిచేత; నిర్మితంబు = కట్టించబడినది; అయినది = అయినట్టి; మిథిలానగరంబు = మిథిలానగరము; నా = అని; పరగెన్ = పిరసుద్ధమైనది; జనకున్ = జనకుని; కున్ = కు; ఉదావసుండునున్ = ఉదావసుడు; ఉదావసున్ = ఉదావసున; కున్ = కు; నందివర్ధనుండును = నందివర్ధనుడు; నందివర్ధనున్ = నందివర్ధనుని; కున్ = కి; సుకేతుండును = సుకేతుడు; సుకేతున్ = సుకేతుని; కున్ = కి; దేవరాతుండును = దేవరాతుడు; దేవరాతున్ = దేవరాతున; కున్ = కు; బృహద్రథుండును = బృహద్రథుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అతని = అతని; కిన్ = కి; మహావీర్యుండును = మహావీర్యుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; సుధృతియున్ = సుధృతి; అతని = అతని; కిన్ = కి; ధృష్టకేతుండును = ధృష్టకేతుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; హర్యశ్వుండును = హర్యశ్వుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; మరువునున్ = మరువు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ప్రతింధకుండును = ప్రతింధకుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; కృతరయుండును = కృతరయుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; దేవమీధుడున్ = దేవమీధుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; విధృతుండును = విధృతుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; మహాధృతియున్ = మహాధృతి; అతని = అతని; కీర్తిరాతుండును = కీర్తిరాతుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; మహారోముండును = మహారోముడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; స్వర్ణరోముండును = స్వర్ణరోముడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; పూర్ణరోముండును = పూర్ణరోముడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; సీరధ్వజుండును = సీరధ్వజుడు; పుట్టిరి = కలిగిరి.

భావము:

ఇంకా అతడు నిర్జీవదేహం నుండి పుట్టాడు కనుక వైదేహుడు అని; మధించుటచేత పుట్టినవాడు కనుక మిథిలుడు అని పేరు పొందాడు. ఆ మిథులునిచే కట్టించబడింది మిథిలానగరం అని ప్రసిద్ధమైంది. జనకునికి ఉదావసుడు; ఉదావసునకు నందివర్దనుడు; నందివర్దనునికి సుకేతుడు; సుకేతునికి దేవరాతుడు; దేవరాతునకు బృహద్రథుడు జన్మించారు. అతనికి మహావీర్యుడు; అతనికి సుధృతి; అతనికి ధృష్టకేతుడు; అతనికి హర్యశ్వుడు; అతనికి మరువు; అతనికి ప్రతింధకుడు; అతనికి కృతరయుడు; అతనికి దేవమీధుడు; అతనికి విధృతుడు; అతనికి మహాధృతి; అతనికి కీర్తిరాతుడు; అతనికి మహారోముడు; అతనికి స్వర్ణరోముడు; అతనికి పూర్ణరోముడు; అతనికి సీరధ్వజుడు పుట్టారు.

9-373-ఆ.

అతఁడు మఖము చేయ నవని దున్నింపంగ

లాంగలంబుకొనను లక్షణాంగి

సీత జాత యయ్యె సీరధ్వజం డనఁ

దానఁ జెప్పఁబడియె ధన్యుఁ డతఁడు.

టీకా:

అతడు = అతడు; మఖమున్ = యాగము; చేయన్ = చేయుటకై; అవనిన్ = భూమిని; దున్నింపగన్ = దున్నించుచుండగా; లాంగలంబు = నాగలి; కొనను = చివర; లక్షణాంగి = సౌభాగ్యవతి (లక్షణాంగి - శుభలక్షణములుగల అవయవములు గలమె, సౌభాగ్యవతి); సీత = సీతాదేవి (సీత - సీత (నాగేటి చాలు)న పుట్టినామె, సీతాదేవి); అయ్యె = కలిగినది; సీరధ్వజండును = సీరధ్వజుడు (సీరధ్వజుడు - సీరము (నాగలి) ధ్వజుడు (గుర్తుగాగలవాడు), జనకుడు); అనన్ = అని; దానన్ = అందుచేతనే; చెప్పంబడియన్ = పిలవబడెను; ధన్యుడు = ధన్యాత్ముడు; అతడు = అతను.

భావము:

ఆ సీరధ్వజుడు యాగం చేయడానికి భూమి దున్నుతుంటే, నాగలి చాలులో శుభలక్షణాంగి సీతాదేవి పుట్టింది. అందుకే ఆ పుణ్యాత్ముడిని సీరధ్వజుడు అని పిలుస్తారు.

9-374-వ.

ఆ సీరధ్వజునకుఁ గుశధ్వజుండును, గుశధ్వజునకు ధర్మధ్వజుండు, ధర్మధ్వజునకుఁ గృతధ్వజ మితధ్వజులను వారిద్దఱుఁ బుట్టి; రండుఁ గృతధ్వజునకుఁ గేశిధ్వజుం డుదయించె నతండు తన్నుఁ దానెఱింగెడి విద్య యందు నేర్పరి యయ్యె; మితధ్వజునకు ఖండిక్యుం డనువాఁడు జన్మించి తండ్రివలన నెఱుక గలవాఁడయి, కర్మతంత్రంబు నేర్చి కేశిధ్వజునివలన భీతుండయి యేఁగె; ఖండిక్యునకు భానుమంతుండును, భానుమంతునకు శతద్యుమ్నుండును శతద్యుమ్నునికి శుచియు, శుచికి సనధ్వాజుండు, సనధ్వాజునకు నూర్ధ్వకేతుండును, నూర్ధ్వకేతునకు నజుండును, నజునకుఁ గురుజిత్తును, గురుజిత్తునకు నరిష్టనేమియు, నరిష్టనేమికి శ్రుతాయువును, శ్రుతాయువునకుఁ బార్శ్వకుండును, బార్శ్వకునకుఁ జిత్రరథుండును, చిత్రరథునకు క్షేమాపియు, క్షేమాపికి హేమరథుండును, హేమరథునకు సత్యరథుండును, సత్యరథునకు నుపగురుండును, నుపగురునకు నగ్నిదేవు ప్రసాదంబున నుపగుర్వుండును, నుపగుర్వునకు సావనుండును, సావనునకు సువర్చసుండును, గల్గి; రతంఁడె సుభూషణుండని వినంబడు; నా సుభూషణునకు జయుండును, జయునకు విజయుండును, విజయునకు ధృతుండును, ధృతునకు ననఘుండును, ననఘునకు వీతిహవ్యుండును, వీతిహవ్యునకు ధృతియు, ధృతికి బహుళాశ్వుండును, బహుళాశ్వునకుఁ గృతియు, గృతికి మహావశియును జన్మించిరి; వీరలు మైథిలులగు రాజులని చెప్పంబడుదురు; యోగీశ్వరప్రసాదంబున గృహస్థులయి యుండియు, బంధనిర్ముక్తులయి, యాత్మజ్ఞానంబు గలిగి నిరంతర బ్రహ్మానుసంధానంబు చేయుచునుండుదు" రని పలికి శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; సీరధ్వజన్ = సీరధ్వజుని; కున్ = కి; కుశధ్వజుండును = కుశధ్వజుడు; కుశధ్వజన్ = కుశధ్వజుని; కున్ = కి; ధర్మధ్వజుండునున్ = ధర్మధ్వజుడు; ధర్మధ్వజన్ = ధర్మధ్వజుని; కున్ = కి;

కృతధ్వజ = కృతధ్వజుడు; మితధ్వజ = మితధ్వజుడు; అను = అనెడి; వారు = వారు; పుట్టిరి =
 జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో; కృతధ్వజన్ = కృతధ్వజుని; కున్ = కి; కేశిధ్వజుండును =
 కేశిధ్వజుడును; ఉదయించెన్ = జన్మించెను; అతండు = అతను; తన్నుతానెఱింగెడి విద్య =
 ఆత్మజ్ఞానము; అందున్ = అందు; నేర్పరి = బాగుగతెలిసినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; మితధ్వజన్
 = మితధ్వజున; కున్ = కు; ఖాండిక్యుండు = ఖాండిక్యుడు; అను = అనెడి; వాడు = అతను; జన్మించి =
 పుట్టి; తండ్రి = తండ్రి; వలన = నుండి; ఎఱుక = జ్ఞానము; కలవాడు = పొందినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 కర్మతంత్రంబున్ = కర్మకాండలను; నేర్చి = నేర్చుకొని; కేశిధ్వజుని = కేశిధ్వజుని; వలన = ఎడల;
 భీతుండు = భయపడినవాడు; అయి = ఐ; ఏగెన్ = పారిపోయెను; ఖాండిక్యున్ = ఖాండిక్యున; కున్
 = కు; భానుమంతుండును = భానుమంతుడు; భానుమంతున్ = భానుమంతున; కున్ = కు;
 శతద్యుమ్నుండును = శతద్యుమ్నుడు; శతద్యుమ్నున్ = శతద్యుమ్నుని; కిన్ = కి; శుచియున్ = శుచి;
 శుచి = శుచి; కిన్ = కి; సనధ్వాంజుండు = సనధ్వాంజుడు; సనధ్వాంజున్ = సనధ్వాంజుని; కున్ = కు;
 ఊర్ధ్వకేతుండును = ఊర్ధ్వకేతుడు; ఊర్ధ్వకేతున్ = ఊర్ధ్వకేతుని; కున్ = కి; అజుండును = అజుడు;
 అజున్ = అజుని; కున్ = కు; కురుజిత్తునున్ = కురుజిత్తు; కురుజిత్తున్ = కురుజిత్తున; కున్ = కు;
 అరిష్టనేమియున్ = అరిష్టనేమి; అరిష్టనేమి = అరిష్టనేమి; కిన్ = కి; శ్రుతాయువునున్ = శ్రుతాయువు;
 శ్రుతాయువున్ = శ్రుతాయువున; కున్ = కు; పార్శ్వకుండును = పార్శ్వకుడు; పార్శ్వకున్ =
 పార్శ్వకుని; కున్ = కి; చిత్రరథుండునున్ = చిత్రరథుడు; చిత్రరథున్ = చిత్రరథున; కున్ = కు;
 క్షేమాపియున్ = క్షేమాపి; క్షేమాపి = క్షేమాపి; కిన్ = కి; హేమరథుండును = హేమరథుడు;
 హేమరథున్ = హేమరథున; కున్ = కు; సత్యరథుండును = సత్యరథుడు; సత్యరథున్ = సత్యరథున;
 కున్ = కు; ఉపగురుండును = ఉపగురుడు; ఉపగురున్ = ఉపగురున; కున్ = కు; అగ్నిదేవు =
 అగ్నిదేవునియొక్క; ప్రసాదంబున్న = అనుగ్రహమువలన; ఉపగర్వుండును = ఉపగర్వుడు;
 ఉపగర్వున్ = ఉపగర్వున; కున్ = కు; సావనుండును = సావనుండును; సావనున్ = సావనున;
 కున్ = కు; సువర్చసుండును = సువర్చసుడు; కల్గిరి = పుట్టిరి; అతండె = అతడె; సుభూషణుండు =
 సుభూషణుడు; అని = అని; వినంబడున్ = పిలువబడును; ఆ = ఆ; సుభూషణున్ = సుభూషణున;
 కున్ = కు; జయుండును = జయుడు; జయున్ = జయున; కున్ = కు; విజయుండును = విజయుడు;
 విజయున్ = విజయున; కున్ = కు; ధృతుండును = ధృతుడు; ధృతున్ = ధృతున; కున్ = కు;
 అనఘుండును = అనఘుడు; అనఘున్ = అనఘున; కున్ = కు; వీతిహవ్యుండును = వీతిహవ్యుడు;
 వీతిహవ్యున్ = వీతిహవ్యున; కున్ = కు; ధృతియున్ = ధృతి; ధృతి = ధృతి; కిన్ = కి;

బహుళాశ్వుండును = బహుళాశ్వుడు; బహుళాశ్వున్ = బహుళాశ్వున; కున్ = కు; కృతియున్ = కృతి;
 కృతి = కృతి; కిన్ = కి; మహావశియును = మహావశి; జన్మించిరి = పుట్టిరి; వీరలు = వీరు; మైథిలులు =
 మైథిలులు; అగు = ఐన; రాజలు = రాజలు; అని = అని; చెప్పంబడుదురు = పలువబడెదరు;
 యోగీశ్వర = మహాయోగుల; ప్రసాదంబునన్ = అనుగ్రహమువలన; గృహస్థులు = సంసారులు;
 అయి = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉన్నను; బంధ = భంధములను; నిర్ముక్తులు = తెంచుకొన్నవారు;
 అయి = అయ్యి; ఆత్మజ్ఞానంబున్ = బ్రహ్మజ్ఞానము; కలిగి = పొందియుండి; నిరంతర = ఎడతెగని;
 బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మముతో; అనుసంధానంబు = అనుసంధానము; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉండుదురు
 = ఉండెదరు; అని = అని; పలికి = చెప్పి; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండు =
 ఉత్తముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ సీరధ్వజునికి కుశధ్వజుడు; కుశధ్వజునికి ధర్మధ్వజుడు; ధర్మధ్వజునికి కృతధ్వజుడు, మితధ్వజుడు
 జన్మించారు. వారిలో కృతధ్వజునికి కేశిధ్వజుడు పుట్టాడు. అతను ఆత్మజ్ఞానం బాగా తెలిసినవాడు.
 మితధ్వజునకు ఖండిక్యుడు పుట్టి తండ్రి నుండి కర్మకాండలు నేర్చుకున్నాడు. కేశిధ్వజుడికి భయపడి
 పారిపోయాడు. ఖండిక్యునకు భానుమంతుడు; భానుమంతునకు శతద్యుమ్నుడు; శతద్యుమ్నునికి
 శుచి; శుచికి సనధ్వాజుడు; సనధ్వాజునికి ఊర్ధ్వకేతుడు; ఊర్ధ్వకేతునికి అజుడు; అజునికి కురుజిత్తు;
 కురుజిత్తునకు అరిష్టనేమి; అరిష్టనేమికి శ్రుతాయువు; శ్రుతాయువునకు పార్శ్వకుడు; పార్శ్వకునికి
 చిత్రరథుడు; చిత్రరథునకు క్షేమాపి; క్షేమాపికి హేమరథుడు; హేమరథునకు సత్యరథుడు;
 సత్యరథునకు ఉపగురుడు; ఉపగురునకు అగ్నిదేవుని అనుగ్రహంతో ఉపగర్వుడు; ఉపగర్వునకు
 సావనుండు; సావనునకు సువర్చసుడు పుట్టారు. అతడినే సుభాషణుడు అని కూడ అంటారు. ఆ
 సుభాషణునకు జయుడు; జయునకు విజయుడు; విజయునకు ధృతుడు; ధృతునకు అనఘుడు;
 అనఘునకు వీతిహవ్యుడు; వీతిహవ్యునకు ధృతి; ధృతికి బహుళాశ్వుడు; బహుళాశ్వునకు కృతి;
 కృతికి మహావశి పుట్టారు. ఈ రాజులను మైథిలులు అంటారు. మహాయోగుల అనుగ్రహంవలన
 సంసారులై ఉన్నా భంధాలను తెంచుకొని బ్రహ్మజ్ఞానం పొంది, పరబ్రహ్మంతో ఎడతెగని
 అనుసంధానం కలిగి ఉంటారు." అని చెప్పి శుకయోగి ఇలా అన్నాడు.

నవమ స్కంధము : చంద్రవంశారంభము

9-375-ఆ.

"చంద్రగౌరమైన చంద్రవంశమునందుఁ

జంద్రకీర్తితోడ జనిత మైన

యట్టి పుణ్యమతుల నైళాది రాజుల

నింక వినుము మానవేంద్రచంద్ర!

టీకా:

చంద్ర = చంద్రునివలె; గౌరము = స్వచ్ఛమైనట్టిది; ఐన = అయినట్టి; చంద్రవంశమున్ =
చంద్రవంశము; అందున్ = లో; చంద్ర = ఆచంద్రార్కమైన; కీర్తి = యశస్సు; తోడన్ = తోటి; జనితము =
కలిగునవారు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; పుణ్యమతులన్ = పుణ్యాత్ములను; ఐళ =
పురూరపుడు (ఐళుడు - ఇళ (బుధుని భార్య) యొక్క పుత్రుడు, పురూరపుడు); ఆది = మున్నగు;
రాజుల = రాజులను; ఇంకన్ = మరి; వినుము = వినుము; మానవేంద్రచంద్ర = మహారాజు.

భావము:

"ఓ పరీక్షిత్తు రాజచంద్ర! చంద్రవంశం చంద్రునివలె స్వచ్ఛ మైనది. ఆ చంద్రవంశంలో పుట్టిన ఆ
చంద్రార్క కీర్తిమంతుడు పుణ్యాత్ముడు అయిన పురూరపుడు మున్నగు రాజుల గురించి చెప్తాను.
శ్రద్ధగా విను.

9-376-సీ.

ఒక వేయితలలతో నుండు జగన్నాథు-

బొడ్డు దమ్మిని బ్రహ్మ పుట్టి; మొదల

నతనికి గుణముల నతని బోలిన దక్షు-

డగు నత్రి సంజాతుఁ డయ్యె; నత్రి

కడగంటి చూడ్కులఁ గలువలసంగడీ-

దుదయించి విపుల కోషధులకు

నమరఁ దారాతతి కజని పంపున నాధుఁ-

డైయుండి రాజసూయంబు చేసి

9-376.1-తే.

మూఁడులోకములను గెల్చి మోఱకమున

జని బృహస్పతి పెండ్లాముఁ జారుమూర్తిఁ

దార నిలుచొచ్చి కొనిపోయి తన్ను గురుఁడు

వేడినందాక నయ్యింతి విడువఁ డయ్యె.

టీకా:

ఒక = ఒక; వేయి = వెయ్యి; తలలు = శిరస్సులు; తోనుండు = కలిగుండెడి; జగన్నాథున్ =
విష్ణుమూర్తియొక్క; బొడ్డు = నాభి యనెడి; తమ్మిన = కమలమునందు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు;
పుట్టెన్ = జనించెను; మొదలన్ = ముందరగా; అతని = అతని; కిన్ = కి; గుణములన్ =
లక్షణములలో; అతనిన్ = అతనిని; పోలిన = పోలియుండెడి; దక్షుడు = సమర్థుడు; అగు = ఐన; అత్రి
= అత్రి; సంజాతుండు = పుట్టినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అత్రి = అత్రియొక్క; కడగంటి = కటాక్షపు;
చూడ్కులన్ = చూపులందు; కలువలసంగడిడు = చంద్రుడు; ఉదయించి = పుట్టి; విపుల =
బ్రాహ్మణులు; ఓషధుల్ = ఓషధుల; కున్ = కు; అమరన్ = చక్కగా; తారా = నక్షత్రముల; తతి =
సమూహముల; కిన్ = కు; అజని = బ్రహ్మదేవునియొక్క; పంపునన్ = ఆనతిమేర; నాథుడు =
ప్రభువు; ఐ = అయ్యి; ఉండి = ఉండి; రాజసూయంబున = రాజసూయయజ్ఞము; చేసి = చేసి.
మూడులోకములనున్ = ముల్లోకములను; గెల్చి = జయించి; మోఱకమునన్ = మూర్ఖత్వముతో;
చని = వెళ్లి; బృహస్పతి = బృహస్పతియొక్క; పెండ్లామున్ = భార్యను; చారుమూర్తిన్ = అందగత్తెను;
తారన్ = తారను; ఇలు = ఇంటిలో; చొచ్చి = ప్రవేశించి; కొనిపోయి = తీసుకెళ్ళి; తన్నున్ = అతనిని;
గురుడు = బృహస్పతి; వేడినన్న = అడిగినను; ఆ = ఆ; ఇంతిన్ = స్త్రీని; విడువడు = వదలనివాడు;
అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

సహస్రశీర్ష పురుషుడు అయిన శ్రీమహావిష్ణువు నాభి కమలం నుండి బ్రహ్మదేవుడు జనించాడు. ముందరగా అతనికి తనని పోలిన గుణవంతుడు అత్రి పుట్టాడు. అత్రి కడగంటి చూపు లండు చంద్రుడు పుట్టాడు. బ్రహ్మదేవుని ఆనతిమేర చంద్రుడు బ్రాహ్మణులు ఓషధులు నక్షత్రాలులకు రాజు అయ్యాడు. అతను రాజసూయయాగం చేసి, ముల్లోకాలను జయించాడు. బృహస్పతి అందమైన భార్య తారను మూర్ఖత్వంతో తీసుకుపోయాడు. బృహస్పతి అడిగినా వదలలేదు.

9-377-వ.

అంత వేల్పులతో రక్కసులకుఁ గయ్యం బయ్యె; బృహస్పతితోడి వైరంబునం జేసి, రాక్షసులుం దానును శుక్రుండు చంద్రునిం జేపట్టి సురాచార్యునిం బోదోలిన, హరుండు భూతగణసమేతుండై, తన గురుపుత్రుండైన బృహస్పతిం జేపట్టి; దేవేంద్రుండు సురగణంబులుం దానును బృహస్పతికి నడ్డంబు వచ్చె; నయ్యవసరంబున బృహస్పతి భార్యానిమిత్తంబున రణంబు సురాసుర వినాశకరం బయ్యె; నాలోన బృహస్పతి తండ్రి యగు నంగిరసుండు చెప్పిన విని, బ్రహ్మదేవుండు వచ్చి చంద్రుని గోపించి, గర్భిణియైన తారను మరల నిప్పించినం జూచి బృహస్పతి దాని కిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; వేల్పులు = దేవతల; తోన్ = తోటి; రక్కసుల్ = రాక్షసుల; కున్ = కు; కయ్యంబున్ = యుద్ధము; అయ్యెన్ = జరిగినది; బృహస్పతి = బృహస్పత్; తోడి = తోటి; వైరంబునన్ = శత్రుత్వము; రాక్షసులున్ = రాక్షసులు; తానునున్ = అతను; శక్రుండు = శుక్రుడు; చంద్రునిన్ = చంద్రుని; చేపట్టి = పక్షముజేరి; సురాచార్యునిన్ = బృహస్పతిని {సురాచార్యుడు - దేవతల గురువు, బృహస్పతి}; పోదోలినన్ = వెళ్ళగొట్టగా; హరుండు = పరమశివుడు; భూతగణ = భూతగణములతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యె; తన = తనయొక్క; గురువు = అంగిరసుని {శివుని గురువు అంగిరసుడు అతని కొడుకు బృహస్పతి}; పుత్రుండు = కుమారుడు; ఐన = అయిన; బృహస్పతిన్ = బృహస్పతిని; చేపట్టెన్ = పక్షము చేరెను; దేవేంద్రుండు = ఇంద్రుడు; సుర = దేవతల; గణంబులున్ = గణములు; తానునున్ = అతను; బృహస్పతి = బృహస్పతి; కిన్ = కి; అడ్డంబున్ = అడ్డగా; వచ్చెన్ = వచ్చెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; బృహస్పతి = బృహస్పతియొక్క; భార్యా =

భార్య; నిమిత్తంబున = విషయమై; రణంబున్ = యుద్ధము; సురా = దేవతలను; అసుర = రాక్షసులను; వినాశకరంబు = నాశనముచేయునది; అయ్యెన్ = అయినది; ఆలోనన్ = ఇంతలో; బృహస్పతి = బృహస్పతియొక్క; తండ్రి = తండ్రి; అగు = ఐన; అంగిరసుండు = అంగిరసుడు; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని; బ్రహ్మదేవుండు = బ్రహ్మదేవుడు; వచ్చి = వచ్చి; చంద్రునిన్ = చంద్రుని; కోపించి = కోపపడి; గర్భిణి = కడుపుతోనున్నామె; ఐన = అయిన; తారను = తారను; మరల = వెనుకకు; ఇప్పించినన్ = ఇప్పించగా; చూచి = చూసి; బృహస్పతి = బృహస్పతి; దాని = ఆమె; కిన్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంతలో దేవదానవ యుద్ధం వచ్చింది. దేవ గురువు బృహస్పతితో ఉన్న శత్రుత్వం వలన రాక్షస గురువు శుక్రుడు చంద్రుడి పక్షం చేరి బృహస్పతిని వెళ్ళగొట్టాడు. పరమశివుడు భూతగణాలతో సహా తన గురువు అంగిరసుని కుమారుడైన బృహస్పతి పక్షంలో చేరాడు. అతను, ఇంద్రుడు, దేవతాగణాలు బృహస్పతికి అండగా వచ్చాయి. ఆ సమయమలో బృహస్పతి భార్య గురించి దేవరాక్షస యుద్ధం ఉభయ పక్షాలకు నాశనకరం అయింది. అంతట, అంగిరసుడు చెప్పగా బ్రహ్మదేవుడు వచ్చి చంద్రుని కోపపడి, కడుపుతో ఉన్న తారను వెనుకకు ఇప్పించాడు. బృహస్పతి ఆమెతో ఇలా అన్నాడు.

9-378-ఉ.

"**సిగ్గొ**కయింతలేక వెల**చేడి**య కైవడి ధర్మకీర్తులన్
బొగ్గులు చేసి జారు శశిఁ **బొంది** కటా! కడుపేల దెచ్చుకొం
ట్రగుదలంపఁగా వలదె? **యి**ప్పుడు గర్భము దించుకొమ్ము నిన్
మృగ్గఁగఁ జేసెదం, జెనటి! **మా**నవతుల్ నినుఁ జాచి మెత్తురే?"

టీకా:

గు = లజ్జ; ఒకయింత = కొంచమైనను; లేక = లేకుండ; వెలచేడియ = వేశ్య (వెలచేడియ - ధరకు స్త్రీ, వేశ్య); కైవడిన్ = వలె; ధర్మ = ధర్మమును; కీర్తులన్ = ప్రతిష్ఠలను; బొగ్గులుచేసి = కాల్చివేసి; జారు = వ్యభిచారి; శశిన్ = చంద్రుని; పొంది = కలిసి; కటా = అయ్యో; కడుపు = గర్భము; ఏలన్ = ఎందుకు;

తెచ్చుకొంటి = తెచ్చుకొన్నావు; ఎగ్గు = దోష; తలపన్ = చింత; వలదె = ఉండవద్దా; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; గర్భమున్ = కడుపును; దించుకొమ్ము = తీసేయించుకొనుము; నిన్ = నిన్ను; మ్రగ్గఁగజేయెదన్ = నిలువునాకాల్చెదను; చెనటి = చెడ్డదాన; మానవతుల్ = శీలవతులు; నినున్ = నిన్ను; చూచి = చూసి; మెత్తురే = మెచుచుకోరు.

భావము:

ఓ నీచురాల! ఏమాత్రం లజ్జ లేకుండ వేశ్యలా ధర్మాన్ని ప్రతిష్ఠని నాశనం చేసావు కదే. వ్యభిచారి చంద్రుడిని ఎందుకు పొందావే. అయ్యో! గర్భం కూడ తెచ్చుకొన్నావు. పాపచింత ఉండక్కరలేదా. ఇప్పుడు గర్భం దించుకో. నిన్ను నిలువునా కాల్చెస్తాను. మానవతులు నిన్ను చూసి మెచ్చుకుంటారా?"

నవమ స్కంధము : బుధుని వృత్తాంతము

9-379-వ.

అని కోపించుచుండ నా చెలువకుఁ బసిండిచాయమేనుగల కుఱ్ఱండు పుట్టి. వానింజూచి మోహంబు చేసి, బృహస్పతిదన కొడుకనియును, జంద్రుండు దనకన్నవాఁడనియును జగడించి రప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; కోపించుచుండన్ = కోపపడుతుండగా; ఆ = ఆ; చెలువ = సుందరి; కున్ = కి; పసిండి = బంగారు; ఛాయ = రంగు; మేను = దేహము; కల = కలిగిన; కుఱ్ఱండు = పిల్లవాడు; పుట్టన్ = జన్మించెను; వానిన్ = అతనిని; చూచి = చూసి; మోహంబున్ = మోహమును; చేసి = పొంది; బృహస్పతి = బహస్పతి; తన = తనయొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు; అనియునున్ = అని; చంద్రుండు = చంద్రుడు; తన = అతను; కన్నవాడు = పుట్టించినవాడు; అనియునున్ = అని; జగడించిరి = దెబ్బలాడుకొనిరి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా బృహస్పతి కోప్పడుతుండగా, ఆ సుందరికి బంగారం లాంటి దేహకాంతితో పిల్లవాడు పుట్టాడు. అతడిని చూసి మోహం పొంది బహస్పతి తన కొడుకు అని, చంద్రుడు తన కొడుకు అని దెబ్బలాడుకొన్నారు. అప్పుడు.

9-380-ఆ.

వారివాడు చూచి వారింపగా వచ్చి
యేర్పరింప లేక యెల్ల మునులు
నమరవరుల నడుగ "నా వేడుకలకత్తె
యెఱుగుఁ గాని యితరు లెఱుగ" రనిరి.

టీకా:

వారి = వారి యొక్క; వాడున్ = వాదించుకొనుట; చూచి = చూసి; వారింపగన్ = తగవు తీర్చుటకు; వచ్చి = వచ్చి; ఏర్పరింపలేక = నిర్ణయించ లేక; ఎల్ల = అందరు; మునులు = మునులు; అమర = దేవతా; వరలన్ = శ్రేష్ఠులను; అడుగన్ = విచారించగా; ఆ = ఆ; వేడుకలకత్తె = వగలాడికే; ఎఱుగున్ = తెలియును; కాని = తప్పించి; ఇతరులు = ఇంకెవరును; ఎఱుగరు = తెలియలేరు; అనిరి = అని చెప్పిరి.

భావము:

దేవతలు ఎందరో వచ్చినా వారి తగవు తీర్చలేక పోయారు. ఎవరి బిడ్డో తేల్చలేకపోయారు. చివరికి "నిజం ఏమిటో ఆ వగలాడికే తెలియాలి తప్పించి ఇంకెవరికి తెలియదు." అని అన్నారు.

9-381-వ.

ఆ పలుకులు విని సిగ్గుపడియున్న తారం జూచి చిన్ని కొమరుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; పలుకులు = మాటలు; విని = విని; సిగ్గుపడి = సిగ్గుచెంది; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తారన్ = తారను;
చూచి = చూసి; చిన్న = చంటి; కొమరుండు = పిల్లవాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

ఆ మాటలు విని సిగ్గుపడుతున్న తారను చూసి ఆ చంటి పిల్లవాడు ఇలా అన్నాడు.

9-382-క.

"ఇలువరుస చెడగ బంధులు

తలవంపగ మగడు రోయఁ దల్లీ! కట్టా!

వెలినేల నన్ను గంటివి

కలిగించినవాడు శీతకరుడో? గురుడో?"

టీకా:

ఇలువరుస = ఇంటి మర్యాద, వంశ పరువు; చెడగన్ = పోవునట్లుగ; బంధులు = బంధువులు;

తలవంపగన్ = అవమానపడునట్లు; మగడు = భర్త; రోయన్ = అసహ్యించుకొన్నట్లు; తల్లీ = అమ్మా;

కట్టా = అయ్యో; వెలిన్ = బయట తిరిగి; ఏలన్ = ఎందుకు; నన్నున్ = నన్ను; కంటివి = కన్నావు;

కలిగించినవాడు = పుట్టించినవాడు; శీతకరుడో = చంద్రుడా శీతకరుడు - చల్లని కిరణములవాడు,

చంద్రుడ; గురుడో = బృహస్పతా.

భావము:

అమ్మా! ఇంటి మర్యాద, వంశ పరువు పోయేలా, బంధువులంతా అవమానపడేలా, భర్త

అసహ్యించుకొనేలా, అయ్యో! నన్ను ఇతరులకు ఎందుకు కన్నావు. నన్ను పుట్టించినవాడు

చంద్రుడా? బృహస్పతా? చెప్పు."

9-383-వ.

అని పలుకుచున్న కొడుకునకు మఱుమాటలాడనేరకూరక యున్న తార నేకాంతంబునకుంజీరి
మంతనంబున బ్రహ్మ యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలుకుచున్ = అనుచున్న; కొడుకున్ = పుత్రున; కున్ = కు; మాఱుమాటలాడన్ =
సమాధానం చెప్పుట; నేరక = చేయ లేక; ఉరక = మాట్లాడకుండగ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తారన్ =
తారను; ఏకాంతంబున్ = నిర్జనప్రదేశమున; కున్ = కు; చీరి = పిలిచి; మంతనంబునన్ =
రహస్యముగా; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికిన.

భావము:

అలా అడుగుతున్న కొడుక్కు సమాధానం చెప్పలేక తార మౌనంగా ఉంది. ఆమెను బ్రహ్మదేవుడు
నిర్జనప్రదేశానికి తీసుకెళ్ళి రహస్యంగా ఇలా అడిగాడు.

9-384-మ.

"**చెలు**వా! నీ యెలసిగ్గు వాసి, గురుడో **శీ**తాంశుడో యెవ్వడీ
లలితాకారుఁ గుమారుఁ గన్న యతఁ? డే**లా**దాప? నీపాటు నీ
తలనేపుట్టినె? వెచ్చనూర్చుము? కాంత**ల్** గాముకల్ గారె? మా
టల నిందేమియుఁ బోదు పో యెరులతో**డం**జెప్ప; విన్పింపవే."

టీకా:

చెలువా = సుందరి; నీ = నీయొక్క; ఎలసిగ్గు = చిరుసిగ్గును; వాసి = వదలివేసి; గురుడో =
బృహస్పతా; శీతకరుడో = చంద్రుడా; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఈ = ఈ; లలిత = సుందరమైన; ఆకారున్ =
ఆకారము గలిగిన; కుమారున్ = పుత్రుని; కన్న = పుట్టించిన; అతడు = వాడు; ఏలన్ = ఎందుకు;
దాపన్ = దాచుకొనుట; నీ = నీయొక్క; పాటు = దుస్థితి; నీ = నీ; తలనేపుట్టినె = మొదలైందా, కాదు;
వెచ్చనూర్చుము = నిట్టూర్చుకు; కాంతల్ = వనితలు; కాముకుల్ = కాముకులు; కారె = కారా,

అవును; మాటలన్ = నోటితోచెబితే; ఇందు = ఇక్కడ; ఏమియుబోదుపో = ఏమవదులే; ఒరుల్ = ఇతరుల; తోడన్ = తోటి; చెప్పన్ = చెప్పను; విన్సింపవే = చెప్పుము.

భావము:

"సుందరీ! ఈ ముద్దొస్తున్న కొడుకును కన్నావు. నీవు సిగ్గుపడడం మానేసి కన్నతండ్రి బృహస్పతా చంద్రుడా ఎవరు చెప్పు. ఎందుకు దాస్తావు. ఈ బుద్ధి నీతోనే మొదలు కాలేదు కదా. కాంతలు కాముకులు కారా ఏమిటి. ఇంక నిట్టూర్చుకు, నోరు విప్పి చెప్తే ఏమవదులే. ఎవరికి చెప్పనులే. చెప్పు చెప్పు."

9-385-వ.

అని పలికిన బ్రహ్మకు నెదురుమాటాడ వెఱచి, మంతనంబున నయ్యింతి "చంద్రునికిం గన్నదాన" ననవుడు నా బాలకునకు "బుధుం'డని పేరు పెట్టి; చంద్రున కిచ్చి బ్రహ్మ చనియె; నంత.

టీకా:

అని = అని; పలికిన్ = అనగా; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవున; కున్ = కి; ఎదురు = కాదని; మాటాడ = చెప్పుటకు; వెఱచి = బెదిరి; మంతనంబునన్ = రహస్యముగా; ఆ = ఆ; ఇంతి = కాంత; చంద్రున్ = చంద్రుని; కిన్ = కి; కన్నదానన్ = కంటిని; అనవుడు = చెప్పగా; ఆ = ఆ; బాలకున్ = పిల్లవాని; కున్ = కి; బుధుండు = బుధుడు; అని = అనెడి; పేరుపెట్టి = పేరును పెట్టి; చంద్రున్ = చంద్రుని; కిన్ = కి; ఇచ్చి = అప్పజెప్పి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా బ్రహ్మదేవుడు బతిమాలగా, ఆయనకి ఎదురు చెప్పడానికి బెదిరి, మెల్లగా చంద్రుడికే కన్నాను అని చెప్పింది. బ్రహ్మదేవుడు పిల్లవానికి బుధుడు అని పేరు పెట్టి చంద్రునికి అప్పజెప్పి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు.

9-386-ఆ.

బుద్ధిమంతుడయిన బుధుడు పుత్రుడైన

మేను పెంచి రాజు మిన్నముట్టె;

బుద్ధిగల సుతుండు పుట్టినచోఁ దండ్రి

మిన్నముట్టకేల మిన్నకుండు?

టీకా:

బుద్ధిమంతుడు = బుద్ధిమంతుడు; అయిన = ఐనట్టి; బుధుడు = బుధుడు; పుత్రుండు = కొడుకు;
ఐనన్ = కాగా; మేను = శరీరము; పెంచి = పెంచుకొని; రాజు = చంద్రుడు; మిన్నముట్టెన్ =
ఆకాశాన్నందుకొన్నాడు; బుద్ధి = వివేకము; కల = కలిగిన; సుతుండు = పుత్రుడు; పుట్టినచోన్ =
కలిగిన ఎడల; తండ్రి = తండ్రి; మిన్నముట్టక = గర్వించకుండ; ఏలన్ = ఎందుకు; మిన్నకుండు =
ఊరకుండును.

భావము:

అన్ని విధాల బుద్ధిమంతుడైన బుధుడు తన కొడుకని వృద్ధిచెంది చంద్రుడు ఆకాశాన్ని
అందుకున్నాడు; అవును బుద్ధిమంతుడైన కొడుకు పుడితే తండ్రి సంతోషంతో ఎంతో
ఉప్పొంగిపోతాడు కదా!

తారకి చంద్రుని వలన పుట్టిన వాడు బుధుడు. కవి మిన్నముట్టు అనే జాతీయాన్ని, సంతోషంతో
ఉప్పొంగుట అని, మిన్న అంటే ఆకాశం ముట్టు అంటే అందుకోడం అనే అర్థాలని, బుధుడు అంటే
బుద్ధిమంతుడు అనే అర్థాన్ని చమత్కారంగా ప్రయోగించిన చక్కటి నడక గల పద్యం ఇది. రెండు
లేక అంతకన్నా ఎక్కువ అక్షరాలు ఉన్న పదాలు తిరిగి తిరిగి వస్తు అర్థభేదం కలిగి ఉంటే అది
యమకాలంకారం. ఇక్కడ ఉన్నది మిన్నముట్ట యమకం అందం.

నవమ స్కంధము : పురూరవుని కథ

9-387-వ.

ఆ బుధునకుఁ దొల్లి చెప్పిన యిళాకన్యకవలనఁ బురూరవుండు పుట్టి; నా పురూరవునకుం గల శౌర్యసౌందర్యగాంభీర్యాది గుణంబులు నారదునివలన నింద్రసభలోన నూర్వశి విని; మిత్రావరుణశాపంబున మనుష్యస్త్రీరూపంబు దాల్చి, భూలోకంబునకు వచ్చి, యప్పురూరవు ముందట నిలువంబడి.

టీకా:

ఆ = ఆ; బుధున్ = బుధున; కున్ = కు; తొల్లి = పూర్వము; చెప్పిన = తెలిపినట్టి; ఇళాకన్య = ఇళ యనెడి ఆమె; వలన = అందు; పురూరవుండు = పురూరవుడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను; ఆ = ఆ; పురూరవున్ = పురూరవున; కున్ = కు; కల = ఉన్నట్టి; శౌర్య = శౌర్యము; సౌందర్యము = అందము; గాంభీర్య = గాంభీర్యము; ఆది = మున్నగు; గుణంబులు = లక్షణములు; నారదుని = నారదుని; వలనన్ = నుండి; ఇంద్రసభ = ఇంద్రుని సభ; లోనన్ = అందు; ఊర్వశి = ఊర్వశి; విని = విని; మిత్రావరుణ = మిత్రావరుణుల; శాపంబునన్ = శాపమువలన; మనుష్య = మానవ; స్త్రీ = కాంత; రూపంబున్ = ఆకారమును; తాల్చి = ధరించి; భూలోకంబున్ = భూలోకమున; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; ఆ = ఆ; పురూరవు = పురూరవుని; ముందటన్ = ఎదురుగా; నిలువంబడి = నిలబడి.

భావము:

ఆ బుధుడికి ఇంతకు ముందు చెప్పిన ఇళ అందు పురూరవుడు జన్మించాడు. ఆ పురూరవుని శౌర్యం అందం గాంభీర్యం మున్నగు లక్షణాలు నారదుని వలన ఇంద్రసభలో ఊర్వశి విన్నది. పిమ్మట మిత్రావరుణుల శాపంవలన మానవ రూపం పొంది భూలోకానికి వచ్చింది. ఆమెకు పురూరవుడు ఎదురయ్యాడు.

9-388-త.

సరసిజాక్షు మృగేంద్రమధ్య విశాలవక్ష మహాభుజన్
 సురుచిరాననచంద్రమండలశోభితున్ సుకుమారు నా
 పురుషవర్యుఁ బురూరవుం గని పువ్వుటంపఱజోదుచేఁ
 దొరఁగు క్రొవ్విరితూపులన్ మది దూలిపోవఁగ భ్రాంతయై.

టీకా:

సరసిజాక్షన్ = పద్మనయనుని; మృగేంద్రమధ్యన్ = సింహము వంటి నడుము కలవాని;
విశాలవక్షన్ = విశాలమైన వక్షము కలవాని; మహాభుజన్ = గొప్ప భుజబలము కలవాని; సు =
మంచి; రుచిర = అందమైన; ఆనన = మోము యనెడి; చంద్రమండల = చంద్రమండలముతో;
శోభితున్ = శోభిల్లుతున్నవాని; సుకుమారున్ = కోమలమైన వాని; ఆ = ఆ; పురుష = పురుషులలో;
వర్యన్ = ఉత్తముని; పురూరవున్ = పురూరవుని; కని = కనుగొని; పువ్వుటంపఱజోడు =
మన్మథుని {పువ్వు టంపఱ జోడు - పూల బాణముల వీరుడు, మన్మథుడు}; చేన్ = చేత; తొరగు =
వేయబడిన; క్రొవిరి = తాజా పూల క్రొవ్వులు - సరికొత్త పూలు; తూపులన్ = బాణములచే; మది
= మనసు; తూలిపోవగన్ = తూలిపోవుటవలన; భ్రాంత = వివశురాలు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అలా వచ్చిన ఊర్వశి పద్మనయనుడు, సింహమధ్యముడు, విశాలవక్షుడు, మహా బలశాలి.
చంద్రబింబంలాంటి అందమైన మోముతో శోభిల్లే వాడు. సుకుమారుడు. పురుషశ్రేష్ఠుడు అయిన
పురూరవుడిని చూసింది. అలా చూసి మన్మథ పూల బాణాలకు మనసు తూలి వివశురాలు
అయింది.

9-389-వ.

ఊర్వశి నిలిచి యున్నంత.

టీకా:

ఊర్వశి = ఊర్వశి; నిలిచి = నిలబడి; ఉన్నంతన్ = ఉండగా.

భావము:

అలా భ్రాంతురాలై ఊర్వశి నిలబడిపోయి ఉండగా...

9-390-ఉ.

"భావజదీమమో? మొగులుబాసి వెలుంగు మెలుంగో? మోహినీ

దేవతయో? నభోరమయో? దీనికరగ్రహణంబు లేనిచో

జీవన మేటి"కంచు మరుచేజిగురా కడిదమ్ము జిమ్ములం

దావడకెం బురూరవుడు దామరపాకు జలంబు కైవడిన్.

టీకా:

భావజన్ = మన్మథుని (భావజుడు - భావము (సంకల్పము)న పుట్టువాడు, మన్మథుడు); దీమమో =
ఎర ఏమో; మొగులు = మబ్బులు; బాసి = విడి; వెలుంగు = ప్రకాశించెడి; మెలుంగో = మెరుపుతీగ
ఏమో; మోహినీదేవతయో = మోహినీదేవి ఏమో; నభోరమయో = ఆకాశలక్ష్మి ఏమో; దీనిన్ =
ఈమెను; కరగ్రహణంబు = చేపట్ట; లేనిచోన్ = లేకపోతే; జీవనము = బతుకు; ఏటికి = ఎందుకు;
అంచున్ = అనుచు; మరు = మన్మథుని; చేన్ = చేతిలోని; చిగురాకు = చిగురాకు యనెడి; అడిదమ్ము
= కత్తి; చిమ్ములన్ = దెబ్బలకు; వడకెన్ = వణికిపోయెను; పురూరవుడు = పురూరవుడు; తామరాకు
= తామర ఆకు మీది; జలంబున్ = నీటిబొట్టు; కైవడిన్ = వలె.

భావము:

"ఊర్వశిని అలా చూసిన పురూరవుడు తనను వశం చేసుకోడానికి వేసిన ఎరా; మబ్బులనుండి
దిగివచ్చిన మెలుపుతీగా; మోహినీదేవా; ఆకాశలక్ష్మా ఈమె. ఈమెను చేపట్ట లేని జీవితం ఎందుకు
అనుకుంటూ" మన్మథుని చేతిలోని చిగురాకు బాకు దెబ్బల వల్ల, తామరాకుమీది నీటిబొట్టులా
వణికిపోయాడు.

9-391-వ.

ఇట్లా రాచపట్టి చెలుకువింటివాని దాడికి నోడి, యెట్టకేలకు సైరణ జేసి నిలుకడఁ దెచ్చికొని,
యచ్చెలువ కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆ = ఆ; రాచపట్టి = రాకుమారుడు; చెఱకువింటివాని = మన్మథుని (చెఱకు వింటి వాడు - చెరుకుగడ వింటివాడు (విల్లుగగ లవాడు), మన్మథుడు); దాడి = దండెత్తుట; కిన్ = కి; ఓడి = ఓడిపోయి; ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకు; సైరణజేసి = తట్టుకొని; నిలుకడన్ = స్థిమితము; తెచ్చికొని = తెచ్చుకొని; ఆ = ఆ; చెలువ = సుందరి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా ఆ రాకుమారుడు మరుని దాడికి ఓడి, చివరకి ఎలాగో తట్టుకొని స్థిమితపడి ఆ సుందరితో ఇలా అన్నాడు.

9-392-ఉ.

"ఎక్కడనుండి రాక? మన కిద్దఱకుం దగు నీకు దక్కితిన్
ముక్కడి వచ్చెనే యలరుముల్కులవాఁ డడిదంబుఁ ద్రిప్పుచే
దిక్కునెఱుంగ జాడు నను దేహము దేహముఁ గేలుఁ గేల నీ
చెక్కునఁ జెక్కు మోపి తగుచెయ్యుల నన్ను విపన్నుఁ గావవే."

టీకా:

ఎక్కడ = ఏ ప్రదేశము; నుండి = నుండి; రాక = వచ్చితివి; మన = మనము; కిన్ = కి; ఇద్దఱ = ఉభయుల; కున్ = కి; తగు = సరిపడును; నీ = నీ; కున్ = కు; దక్కితిన్ = చిక్కితిని; ముక్కడి = ముంచుకొని; వచ్చెన్ = వచ్చినాడు; నేన్ = నేను; అలరుముల్కులవాడు = మన్మథుడు; అడిదంబున్ = కత్తిని; త్రిప్పు = తిప్పుట; చేత = వలన; దిక్కునెఱుంగక = దిక్కుతోచకనుంటి; చూడు = చూడుము; ననున్ = నన్ను; దేహము = శరీరమునకు; దేహమున్ = శరీరమును; కేలున్ = చేతిలో; కేలన్ = చేతిని; నీ = నీ యొక్క; చెక్కునన్ = చెంపకు; చెక్కున్ = చెంపను; మోపి = చేర్చి; తగు = తగిన; చెయ్యులన్ = పనులతో; నన్నున్ = నన్ను; విపన్నున్ = విపత్తులనొందినవాని; కావవే = కాపాడుము.

భావము:

"ఓ సుందరీ! ఎక్కడ నుండి వచ్చావు. మనిద్దరికీ ఈడూ జోడు సరిపోయింది. నీ వలపుకు చిక్కాను, మన్మథుడు కత్తి తిప్పుతుంటే నాకు దిక్కుతోచటంలేదు. నన్ను దయచూడు. చేతిలో చెయ్యి వేసి పట్టుకో. చెంపకు చెంప చేర్చు, బిగికొగిలి అందించు. విపన్నుడనైన నన్ను కాపాడు."

9-393-వ.

అనినం బ్రోడ చేడియ యిట్లనియె

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ప్రోడ = ప్రాధురాలైన; చేడియ = యువతి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని పురూరవుడు అనగా ప్రాధురాలైన ఊర్వశి ఈ విధంగా పలికింది.

9-394-మ.

"**ఇవె** నాకూర్పు తగళ్ళు రెండు దగ నీ **వెల్లప్పుడుం** గాచెదే

వివివస్తుండవుగాక నాకడఁ దగన్ **నీవు**ండుదేనిన్ విశే

పవిలాసాధిక! నీకు నా ఘృతము భక్ష్యంబయ్యేనేనిన్ మనో

జవినోదంబుల నిన్నుఁ దేల్తు నగునే **చంద్రాన్వయ**గ్రామణీ!"

టీకా:

ఇవె = ఇవిగో; నా = నా యొక్క; కూర్పు = ప్రియమైన; తగళ్ళు = పొట్టేళ్ళు (తగరు -

తగళ్ళు(బహువచనం)); రెండున్ = రెంటిని; తగన్ = చక్కగ; నీవున్ = నీవు; ఎల్లప్పుడున్ = ఎప్పుడు;

గాచెదు = కాపాడెదవు; ఏని = అయినచో; వివస్తుండవు = దిగంబరుడవు; కాక = కాకుండగ; నా =

నా; కడన్ = వద్ద; తగన్ = చక్కగ; నీవున్ = నీవు; ఉండెదు = ఉండెదవు; ఏనిన్ = అయినచో; విశేష =

శ్రేష్ఠమైన; విలాస = విలయములు; అధిక = ఎక్కువగాగలవాడ; నీ = నీ; కున్ = కు; నా = నాచే;
ఘృతమున్ = నెయ్యి; భక్ష్మంబు = మింగుడుపడినది; అయ్యెన్ = అయినట్టిది; ఏనిన్ = అయినచో;
మనోజవినోదంబుల = మనోధర్మీడలలో; నిన్నున్ = నిన్ను; తేల్తున్ = ఓలలాడించెదను; అగునే =
అంగీకారమేనా; చంద్రాన్వయ = చంద్రవంశపు; గ్రామణీ = ముఖ్యుడా.

భావము:

రసికశిరోమణి! పురూరవ! నావి రెండు నిబంధనలు ఉన్నాయి అవి నీవు అంగీకరించి
అతిక్రమించ కుండా ఉంటేనే నీతో కలిసి ఉంటాను. నిన్ను మనోధ సుఖాలలో ఓలలాడిస్తాను. అవి
ఇవిగో నాకు ప్రాణసమానమైన ఈ రెండు పొట్టేళ్ళను, చక్కగ నీవు ఎప్పుడు కాపాడుతూ ఉండాలి,
ఎప్పుడూ దిగంబరంగా నా ఎదుట తిరుగరాదు. నీకు అంగీకారమేనా." 9

9-395-వ.

అని పలికిన వేల్పులవెలయాలి ప్రతినమాటల కియ్యకొని తన మనంబున.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = చెప్పిన; వేల్పులవెలయాలి = అప్పరస; ప్రతినమాటల = ప్రతిజ్ఞచేసిన
పలుకుల; కిన్ = కు; ఇయ్యకొని = అంగీకరించి; తన = అతని యొక్క; మనంబున = మనసునందు.

భావము:

అని అప్పరస ఊర్వశి అనగా ఆ నియమ నిబంధనలకు అంగీకరించి తన మనసులో ఇలా
అనుకున్నాడు.

9-396-క.

"మంచిదట రూపు సంతతి

నంచిత యౌ దేవగణిక యట మరుచేతన్

సంచలితచిత్త యై కా

మించిన దట యింతకంటే మేలుం గలదే."

టీకా:

మంచిది = మంచి ఆమె; అట = అట; రూపు = అందము; సంతతిన్ = పుట్టుక; అంచిత = కలిగినామె;
జె = బాగున్నది; దేవగణిక = దేవవేశ్య, అప్పరస; అటన్ = అట; మరు = మన్మథుని; చేతన్ = వలన;
సంచలితచిత్త = పరవశురాలు; ఐ = అయ్యి; కామించినది = వలచినది; అటన్ = అట; ఇంత = దీని;
కంటన్ = కంట; మేలు = వలచదగినది; కలదే = ఉన్నదా, లేదు.

భావము:

ఇది అన్నివిధాలా బాగుంది. ఈమె మంచి అందం పుట్టుక కలిగినామె. దేవవేశ్య, పైగా వలచి
వచ్చింది. ఇంత కంట మేలైంది ఏమి ఉంటుంది. ఈమెను ఎలాగైనా చేపట్టవలసిందే."

9-397-వ.

అని నిశ్చయించుకొని.

టీకా:

అని = అని; నిశ్చయించుకొని = నిర్ణయించుకొని. అని నిర్ణయించుకొని....

భావము:

అని నిర్ణయించుకొని....

9-398-ఆ.

రాజ రాజముఖిని రతిదేలై బంగారు

మేడలందు దరుల నీడలందు

దోటలందు రత్నకూటంబులందును

గోలకులందు గిరులకైకులందు.

టీకా:

రాజు = రాజు; రాజముఖిని = అందగత్తెను (రాజముఖి - రాజ (చంద్రుని)వంటి ముఖి, వనిత); రతిన్ = సురత సుఖములలో; తేల్చెన్ = ఓలలాడించెను; బంగారు = బంగారపు; మేడలు = భవనముల; అందున్ = లోను; తరుల = చెట్ల; నీడలు = ఛాయలు; అందున్ = లోను; తోటలు = ఉద్యానవనములు; అందున్ = లోను; రత్న = రత్నాల; కూటంబులు = చావళ్ళు; అందునున్ = లోను; కొలంకుల్ = సరోవరములు; అందున్ = లోను; గిరుల = కొండ; కెలకులు = పక్కలు; అందు = లోను.

భావము:

పురూరవుడు ఆ అందగత్తెను బంగారు భవనాలలో, చెట్లనీడలలో, ఉద్యానవనాలలో, రత్నాల చావళ్ళలో, గిరి శిఖరాలలో, సరస్సులలో, సరసాలతో సురతసుఖాలలో ముంచి తేల్చాడు.

9-399-వ.

అంత న య్యిద్ధుకుం దగులంబు నెలకొనిన.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; ఇద్ధు = ఇద్ధరి; కున్ = కి; తగులంబు = పొత్తు; నెలకొని = కుదిరి. అంతట ఆ ఇద్ధరికి పొత్తు కుదిరింది.

భావము:

అంతట ఆ ఇద్ధరికి పొత్తు కుదిరింది.

9-400-క.

ఒకదిక్క కాని చనబో

రొకచోటన కాని నిలిచి యుండరు దమలో

నొకటియ కాని తలంపరు

నొకనిమిషముఁ బాయలేరు నువిదయు తేడన్.

టీకా:

ఒక = ఒకే; దిక్కు = వైపుకు; కాని = తప్పించి; చనబోరు = వెళ్ళరు; ఒక = ఒకే; చోటనన్ = ప్రదేశములో;
కాని = తప్పించి; నిలిచి = ఆగి; ఉండరు = ఉండరు; తమలోన్ = వారిలోవారు; ఒకటియ = ఒకటి;
కాని = తప్పించి; తలంపరు = అనుకొనరు; ఒక = ఒకటైనా; నిమిషమున్ = నిమిషముపాటు;
పాయలేరు = విడిచివుండలేరు; ఉవిదయన్ = రమణి; తేడున్ = రాజు.

భావము:

రాజు పురూరవుడు రమణి ఊర్వశి ఇద్దరూ ఒకే దిక్కుకు వెళ్ళేవారు. ఒకే చోట ఉండే వారు.
వారిలోవారు ఒకేలా తలచేవారు. ఒక్క క్షణమైనా విడిచి ఉండేవారు కాదు.

9-401-క.

దయ్య మెఱుంగున్ వారల

నెయ్యంబులు మక్కువలును నిజమరితనముల్

వియ్యములును నెడసందిని

బయ్యదకొం గడ్డమైనఁ బ్రాణము వెడలున్.

టీకా:

దయ్యము = దేముడికే; ఎఱుంగున్ = తెలియును; వారల = వారి యొక్క; నెయ్యంబులున్ =
స్నేహములు; మక్కువలును = ప్రేమలు; నిజమరితనముల్ = అంగీకారములు; వియ్యములునున్ =
వియ్యములు; ఎడసందినిన్ = నడుమ అందు; పయ్యద = పైట; కొంగు = కొంగు; అడ్డమైనన్ =
అడ్డము వచ్చినను; ప్రాణము = ప్రాణాలు; వెడలున్ = పోవునట్లుగ.

భావము:

వారిద్దరి స్నేహాలు, ప్రేమలు, వియ్యాలు ఆ దేముడికే తెలుసు. ఇద్దరి మధ్యా పైట కొంగు అడ్డం
వచ్చినా ప్రాణాలు పోతాయి అన్నట్లు ఉండేవారు.

9-402-వ.

ఇ ట్లూర్వశియుం బురూరవుండు నొండొరులవలన మక్కువలు చెక్కులొత్త బగళ్ళు రేలు నెల్లడల విహారింప నొక్కనాడు దేవలోకంబున దేవేంద్రుండు కొలువుండుతటిఁ గొలువున నూర్వశి లేకుండుటం జూచి.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; ఊర్వశియున్ = ఊర్వశి; పురూరవుండున్ = పురూరవుడు; ఒండొరులన్ = వారిలోవారి; వలన = ఎడల; మక్కువలున్ = అనురాగములు; చెక్కులొత్తన్ = అతిశయించుతుండ; పగళ్ళున్ = దివసము లందు; రేలున్ = రాత్రు లందు; ఎల్లెడలన్ = అన్ని చోట్లను; విహారింపన్ = క్రీడించుచుండగా; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; దేవలోకంబునన్ = స్వర్గములో; దేవేంద్రుడున్ = ఇంద్రుడు; కొలువుండు = కొలువుతీరిన; తటిన్ = సమయము నందు; కొలువునన్ = సభలో; ఊర్వశి = ఊర్వశి; లేకుండుటన్ = లేకపోవుటను; చూచి = కనుగొని;

భావము:

ఇలా ఊర్వశి పురూరవుడు పరస్పర అనురాగాలు అతిశయిస్తుండగా రాత్రింబవళ్ళు ఎల్లెడలా తామే అయి క్రీడిస్తున్నారు. ఇంతలో ఒకనాడు స్వర్గంలో ఇంద్రుడు కొలువులో ఊర్వశి లేకపోవుట కనుగొన్నాడు.

9-403-క.

ఇన్నిదినంబులకును మన

మున్న సభామధ్యవేది యూర్వశి లేమిన్

విన్నదనంబున నున్నది

వన్నె దటిఁగియున్న బసిఁడివడువున ననుచున్.

టీకా:

ఇన్నిదినంబుల్ = ఇన్నాళ్ళ; కును = కు; మనము = మనము; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సభా = సభకు; మధ్యన్ = మధ్యలోని; వేదిన్ = వేదికపైన; ఊర్వశి = ఊర్వశి; లేమిన్ = లేకపోవుటచేత; విన్నదనంబునన్ = చిన్నబోయినదై; ఉన్నది = ఉన్నది; వన్నె = మెరుపు; తరిగి = తగ్గిపోయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పసిడి = బంగారము; వడువునన్ = వలె; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:

ఎప్పుడూ సభావేదిక మీద ఊర్వశి లేకపోడంతో కాంతిహీనమైన బంగారంలా చిన్నబోయింది" అంటూ.

9-404-వ.

ఇంద్రుండు గంధర్వులం బనిచిన వారు నడురేయిం జని చీకటి నూర్వశి పెంచుచున్న యేడకంబులం బట్టిన నవి రెండును మొఱపెట్టిన; వాని మొఱ విని రతిభిన్నుండై మేను మఱచి కూరుకుచున్న పురూరవు కౌగిటనుండి యూర్వశి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; గంధర్వులన్ = గంధర్వులను; పనిచినన్ = పంపించగా; వారున్ = వారు; నడురేయిన్ = అర్ధరాత్రి; చని = వెళ్ళి; చీకటిన్ = చీకట్లో; ఊర్వశి = ఊర్వశి; పెంచుచున్న = పెంచుకుంటున్న; ఏడకంబులన్ = పొట్టేళ్ళను; పట్టినన్ = పట్టుకు పోతుండగ; అవి = అవి; రెండును = రెండు; మొఱపెట్టినన్ = ఆర్తనాదాలు చేయ; వానిన్ = వాటి యొక్క; మొఱ = అరుపులను; విని = విని; రతి = సురతమువలన; భిన్నుడు = అలసినవాడు; ఐ = అయ్యి; మేను = ఒళ్ళు; మఱచి = తెలియకుండ; కూరుకుచున్ = నిద్రపోవుచు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పురూరవు = పురూరవుని; కౌగిటన్ = ఆలింగనము; నుండి = నుండి; ఊర్వశి = ఊర్వశి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇందుడు గంధర్వులను పంపించాడు. వారు అర్థరాత్రి వేళ చీకట్లో ఊర్వశి పెంచుకొంటున్న పొట్టేళ్ళను పట్టుకుపోసాగారు. అవి రెండు గట్టిగా అరవసాగాయి. వాటి అరుపులను వినిన ఊర్వశి, తన కౌగిలిలో రతి అనంతరం అలసిపోయి ఒళ్ళు తెలియకుండ నిద్రపోతున్న పురూరవుడితో ఇలా అన్నది.

9-405-మ.

"అదె నా బిడ్డలఁ బట్టి దొంగలు మహాహంకారులైకొంచు ను
న్నదులై పోయెద; రడ్డపాటునకు సామర్థ్యంబునన్ హీనుడై
కదలం డీ మగపంద కూరుకుగతిం గ్రన్మాసి గుర్వెట్టుచున్
వదలం జాలఁడు నాదుకౌగిలియు దా వంధ్యాత్ముడై చెల్లరే."

టీకా:

అదె = అదిగో; నా = నా యొక్క; బిడ్డలన్ = పిల్లలను; పట్టి = దొంగిలించుకొని; దొంగలు = దొంగలు;
మహా = మిక్కిలి; అహంకారులు = కొవ్వెక్కినవారు; ఐ = అయ్యి; కొంచున్ = తీసుకుపోతూ; మదులు
= మదించినవారు; ఐ = అయ్యి; పోయెదరు = పారిపోతున్నారు; అడ్డపాటున్ = అడ్డుపడుట; కున్ =
కు; సామర్థ్యంబునన్ = చేవ; హీనుడు = లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; కదలండు = కాలుకదపడు; ఈ =
ఈ; మగపంద = పిరికిపంద మగడు; కూరుకున్ = నిద్రపోవుచున్నవాని; గతిన్ = వలె; కన్మాసి =
కళ్లు మూసుకొని; గుర్వెట్టుచున్ = గుట్టెడుతు; వదలన్ = వదలిపెట్ట; చాలడు = లేడు; నాదు = నా
యొక్క; కౌగిలియున్ = కౌగిలినైన; తాన్ = అతను; వంధ్యాత్ముడు = పనికిమాలినవాడు; ఐ = అయ్యి;
చెల్లరే = అయ్యయ్యో.

భావము:

"అదిగో నా పిల్లలను దొంగలు కొవ్వెక్కి ఎత్తుకుపోతున్నారు. మదించి పారిపోతున్నారు.
అడ్డుపడటానికి చేవలేక కాలుకదపటం లేదు. అయ్యయ్యో! ఈ పిరికిపంద మగడు నిద్రపోతున్నట్లు
కళ్లుమూసుకొని గుట్టెడుతున్నాడు. పనికిమాలినవాడిలా నా కౌగిలైనా వదలటం లేదు.

9-406-క.

పగతురు దొంగల రేపగ

మగటిమి పాటింపలేక మగతన మెల్లన్

మగువల కౌగిటం జూపెడు

మగవాడ గుకంటి మగడు మగువగు టొప్పున్.

టీకా:

పగతురు = శత్రువులు; దొంగలన్ = దొంగలను; రేపగన్ = రెచ్చగొట్టగా; మగటిమిన్ = పౌరుషము;
పాటింపన్ = చూపెట్ట; లేక = లేక; మగతనము = తన పౌరుషము; ఎల్లన్ = అంతటిని; మగువల =
పడతుల; కౌగిటన్ = ఆలింగనము లందే; చూపెడు = చూపెట్టెడి; మగవాడు = పురుషుడు; అగుట =
ఐ యుండుట; కంటిన్ = కంటి; మగడు = భర్త; మగువ = ఇంతి; అగుట = జేట; ఒప్పున్ =
సరియైనది.

భావము:

శత్రువులు దొంగలను రెచ్చగొడుతుంటే పౌరుషం చూపెట్ట లేక పోతున్నాడు. తన ఇంతోటి
పౌరుషం ఆలి ఆలింగనంలోనే చూపెట్టి మగడు మగవాడు కావడం కంటి మగువ కావడమే
మేలు.

9-407-ఆ.

అధముడైనవాని కాలగుకంటి న

త్యధికునింట దాసి యగుట మేలు;

హీనుఁ బొంది యొని హింసింపఁగా నేల?

యువతిజనుల కూరకుంట లెస్స.

టీకా:

అధముడు = అల్పుడు; ఐన = అయిన; వానిన్ = వాని; కిన్ = కి; ఆలు = భార్య; అగుట = ఐ
యుండుట; కంటెన్ = కంటె; అత్యధికున్ = గొప్పవాని; ఇంటన్ = ఇంట్లో; దాసి = పనిమనిషి; అగుట
= ఐ యుండుట; మేలు = ఉత్తమము; హీనున్ = పౌరుషము లేనివాని; పొంది = కలిసి; యోనిన్ =
ఉపస్థను; హింసింపగన్ = బాధించుట; ఏలన్ = ఎందుకు; యువతి = మగువలైన; జనుల్ = వారి;
కిన్ = కి; ఊరకుంటన్ = ఉత్తినే ఉండుట; లెస్స = సరియైనది.

భావము:

ఇంత అల్పుడికి భార్యగా ఉండడం కంటె, గొప్పవాళ్ళ ఇంట్లో పనిమనిషిగా ఉండడం ఉత్తమం
కదా. పౌరుషంలేని వాడిని కలియడం ఎందుకు ఉపస్థను బాధించడం ఎందుకు. అంతకన్నా
మగువ ఊరికే ఉండడం సరైన పని.

9-408-క.

ఏటికి నీ రాచటికం

బాటది మొఱపెట్టఁ బశువులాతురపడ నో

యాటదని లేచి దొంగల

గీటవు వెడలంగ శవము క్రియనుండె దిదే.

టీకా:

దొంపటికిన్ = ఎందుకొచ్చినది; నీ = నీ యొక్క; రాచటికంపు = క్షాత్రము యొక్క; పాటు =
గొప్పదనము; అది = అది; మొఱపెట్టన్ = అరచి గీపెడుతున్న; పశువులు = జంతువులు;
ఆతురపడన్ = ఆర్తి చెందుతుండగ; ఓయాటది = ఓయ్ ఏమిటది; అని = అని; లేచి = పైకిలేచి;
దొంగలన్ = దొంగలను; గీటవు = గెంటివేయవు; వెడలంగ = వదలి పారిపోవునట్లు; శవము =
పీనుగు; క్రియన్ = లాగ; ఉండెడిది = పడున్నావు; ఇదే = ఇదిగో.

భావము:

ఏపాటిది నీ రాజరిక గొప్పదనం. అరచి గీపెడుతున్నా, నోరులేని జంతువులు ఆర్తితో అరుస్తున్నా పట్టించుకోవు. దొంగలను తరిమికొట్టవు. ఇలా పీనుగు లాగ పడున్నావు.

9-409-క.

వినియు వినవు రణభీరువు

మనుజాధము నిదురపోతు ముందుని నకటా!

నినుఁ జక్రవర్తిఁ జేసిన

వనజాసనుకంటె వెఱ్ఱివాఁడును గలఁడే."

టీకా:

వినియున్ = విన్నప్పటికిని; వినవు = వినిపించుకొనవు; రణ = యుద్ధ మంటే; భీరువు = భయపడువాడవు; మనుజు = మానవులలో; అధమున్ = అధముడవు; నిదురపోతు = నిద్రా లోలుడవు, బద్ధకుడవు; మందునిన్ = చొరవ లేనివాడవు; అకటా = అయ్యో; నినున్ = నిన్ను; చక్రవర్తిన్ = రాజాధిరాజును; చేసిన = చేసినట్టి; వనజాసనున్ = బ్రహ్మదేవుడి; కంటెన్ = కంటె; వెఱ్ఱివాడు = తెలివితక్కువవాడు; కలడె = ఉన్నాడా, లేడు.

భావము:

విన్నా విననట్లే ఉన్నావు. యుద్ధమంటే భయపడేవాడవు, మానవాధముడవు, నిద్రాబోతువి, బద్ధకస్తుడివి, మందుడివి. అయ్యో! నిన్ను చక్రవర్తిని చేసిన బ్రహ్మదేవుడి కంటె వెఱ్ఱివాడు ఉంటాడా?"

9-410-వ.

అని పెక్కుభంగుల నయ్యింతి పరుషపుపలుకులను కఱకువాలమ్ములు చెవులఁజొనుప, నా రాజశేఖరుం డంకుశంబుపోట్లనడరు మదగజంబు చందంబునఁ జీర మఱచి దిగంబరుండై లేచి

వాలు కేలనంకించి, యా నడురేయి దొంగల నఱికివైచి మేషంబుల విడిపించుకొని, తిరిగివచ్చు నెడ.

టీకా:

అని = అని; పెక్కు = అనేకమైన; భంగులన్ = విధములుగా; ఆ = ఆ; ఇంతి = వనిత; పరుషపు = నిష్ఠూరపు; పలుకులు = మాటలు; అను = అనెడి; కఱకు = కర్కశమైన; వాలమ్ములన్ = కత్తులను; చెవులన్ = చెవుల లోపలకి; చొనుపన్ = దూర్పగా; ఆ = ఆ; రాజ = రాజులలో; శేఖరుండు = గొప్పవాడు; అంకుశంబు = అంకుశముచేత; పొట్లన్ = పొడచుటచేత; అడరు = త్వరపడెడి; మద = మదించిన; గజంబున్ = ఏనుగు; చందంబునన్ = వలె; చీర = వస్త్రము; మఱిచి = మరిచిపోయి; దిగంబరుండు = దిసమొలవాడు; ఐ = అయ్యి; లేచి = పైకిలేచి; వాలున్ = కత్తిని; కేలన్ = చేతిలో; అంకించి = అందుకొని; అ = ఆ; నడురేయిన్ = అర్ధరాత్రి; దొంగలన్ = దొంగలను; నఱికివైచి = తెగనరికి; మేషంబులన్ = పొట్టేళ్ళను; విడిపించుకొని = విడిపించికొని; తిరిగి = వెనుకకు; వచ్చున్ = వచ్చెడి; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

అని రకరకాలుగా ఆ ఊర్వశి కత్తులు చెవుల్లో దూర్చినట్లుగా నిష్ఠూరాలు ఆడుతోంది. ఆ రాజోత్తముడు అంకుశం పోటు తిని కలవరపడే ఏనుగులా, దిగంబరుడిగానే లేచి కత్తి అందుకొన్నాడు. అంత అర్ధరాత్రిలోనూ దొంగలను తెగనరికి పొట్టేళ్ళను విడిపించుకుని తిరిగి వచ్చేసరికి..

9-411-ఆ.

చీరలేనిమగని జెలువ దా నీక్షించి

కన్నమొఱగిపోయె గడక నతఁడు

వెట్టివానిభంగి వివశుఁడై పడిలేచి

పొరలి తెరలి స్రుక్కి పొక్కిపడియె.

టీకా:

చీర = బట్టలు; లేని = లేనట్టి; మగనిన్ = భర్తను; చెలువ = మగువ; తాన్ = ఆమె; వీక్షించి = కనుగొని;
కన్నమొఱిగిపోయెన్ = మాయమైపోయెను; కడకన్ = వెంటనే; అతడు = అతను; వెఱ్ఱివాని =
తెలివిహీనుని; భంగిన్ = వలె; వివశుడు = కలతచెందినవాడు; ఐ = అయ్యి; పడిలేచి =
పడుతూలేస్తూ; పొరలి = పొర్లిపొర్లి; తెరలి = తెరలుతెరలుగా; స్రుక్కి = చింతించి; పొక్కి =
దుఃఖపడెను.

భావము:

బట్టలు లేని భర్తను చూసిన ఊర్వశి మాయమైపోయింది. పురూరవుడు తెలివిహీనుడిలా
కలతచెంది పడుతూ లేస్తూ పొర్లి పొర్లి తెరలు తెరలుగా చింతిస్తూ దుఃఖించాడు.

9-412-వ.

మఱియుఁ బురూరవుండు మదనాతురుండై, వెదకుచు, సరస్వతీ నదీతీరంబునం జెలికత్తెలతోఁ
గూడియున్న యూర్వశింగని, వికసిత ముఖకమలుండై యిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; పురూరవుండు = పురూరవుడు; మదనాతురుడు = మదనవేదన కలవాడు;
ఐ = అయ్యి; వెదకుచున్ = వెతుక్కుంటూ; సరస్వతీ = సరస్వతి యనెడి; నదీ = నది యొక్క;
తీరంబునన్ = గట్టుమీద; చెలికత్తెలు = చెలుల; తోన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; ఉన్న = ఉన్నట్టి;
ఊర్వశిన్ = ఊర్వశిని; కని = కనుగొని; వికసిత = వికసించిన; ముఖ = మోము యనెడి; కమలుండు
= పద్మము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతేకాక, పురూరవుడు మదనవేదనతో వెతుక్కుంటూ సరస్వతి నది గట్టుమీద చెలులతో ఉన్న
ఊర్వశిని చూసి విప్పారిన మోముతో ఇలా అన్నాడు.

9-413-మ.

తనుమధ్యా! యిది యేల వచ్చి తకటా! ధర్మంబె శర్మంబె మున్
మనలో నుంకుగనాడికొన్న పలుకుల్ మర్యాదలుం దప్పెనే
నిను నేఁ బాసిన యంతనుండి తనువున్నేలం బడంబాటె మే
దినిపై వ్రాలకమున్న నన్ను గరుణాదృష్టిన్ విలోకింపవే.

టీకా:

తనుమధ్య = సుందరి {తనుమధ్య - తను (సన్నని) మధ్య (నడుముగలామె), అందగత్తె}; ఇది = ఇలా;
ఏలన్ = ఎందుకు; వచ్చితి = వచ్చావు; తకటా = అయ్యో; ధర్మంబె = న్యాయమా, కాదు; శర్మంబె =
సంతోషకరమైనదేనా; మున్ = ఇంతకుముందు; మనలోన్ = మనలో మనము; ఉంకుగన్ =
సమ్మతింపుగ; ఆడికొన్న = అనుకొన్న; పలుకుల్ = సుద్ధులు; మర్యాదలున్ = హద్దులు; తప్పెనే =
మరచితివా; నినున్ = నిన్ను; నేన్ = నేను; పాసిన = దూరమైన; అంత = అప్పటి; నుండి = నుంచి;
తనువున్ = శరీరము; నేలంబడ = కుంగి; పాటెన్ = పోతున్నది; మేదిని = నేల; పై = మీద; వ్రాలక =
పడిపోక; మున్న = ముందుగాన్; నన్నున్ = నన్ను; కరుణా = దయా; దృష్టిన్ = దృష్టితో; విలోకింపవే
= చూడుము.

భావము:

"ఓ సుందరీ! నన్ను విడిచి ఇలా ఎందుకు వచ్చేశావు. అయ్యో! ఇది నీకు న్యాయం కాదు. నీకు ఈ
పని సంతోషకరంగా ఉందా. ఇంతకు ముందు మనం మనసువిప్పి మాట్లాడుకున్న సుద్ధులు
హద్దులు మరచిపోయావా? నీవు దూరమైనప్పటి నుంచి శరీరం కుంగిపోతోంది. ఈ నా దేహం
నేల పడక ముందే వచ్చి దయ చూడుము."

9-414-వ.

అనిన నూర్వశి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఊర్వశి = ఊర్వశి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అన్న పురూరవునితో ఊర్వశి ఈ విధంగ పలికింది.

9-415-క.

"మగువలకు నింత లొంగెదు

మగవాడవె నీవు పశువుమాడ్కిన్ వగవం

దగవే మానుషపశువును

మృగములుఁ గని రోయుఁగాక మేలని తినునే.

టీకా:

మగువలు = స్త్రీల; కున్ = కి; ఇంతన్ = ఇంతలాగ; లొంగెదు = లొంగిపోయెదవు; మగవాడవె = పురుషుడవేనా; నీవు = నీవు; పశువు = జంతువు; మాడ్కిన్ = వలె; వగవన్ = శోకించుట; తగవే = పద్ధతేనా, కాదు; మానుష = ఇలాంటి మానవ; పశువున్ = మృగమును; మృగములున్ = క్రూరజంతువులైన; కని = చూసి; రోయున్ = అసహ్యించుకొనును; కాక = తప్పించి; మేలు = మంచిది; అని = అని; తినునే = తింటాయా, తినవు.

భావము:

"ఇంతులకి ఇంతలా లొంగిపోయే నువ్వేం మొగాడివి, జంతువులా శోకించకు. ఇలాంటి మానవ మృగాన్ని చూసి క్రూరజంతువులు కూడ అసహ్యించుకొని తినవు.

9-416-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాకుండగ.

9-417-మ.

తలపుల్ చిచ్చులు మాట లుజ్వలసుధాధారల్ విభుండైన పు
ప్రీతిన్ మెచ్చర యన్యులన్ వలతురే విశ్వాసములేదు క్రూ
రలు తోడుంబతివైనఁ జంపుదు రధర్మల్ నిర్దయల్ చంచలల్
వెలయాండ్రెక్కడ వారి వేడబము లా వేదాంతసూక్తంబులే.

టీకా:

తలపుల్ = ఆలోచనలు; చిచ్చులు = మంటలు; మాటలు = పలుకులు; ఉజ్వల = కాంతివంతమైన;
సుధా = అమృతపు; ధారల్ = ధారలు; విభుండు = భర్త; ఐనన్ = అయినచో; పుప్రీతిన్ =
మన్మథుని (పుష్పిలుతుడు - పుష్పములు బాణములుగాఁగల ధనుస్సు కలవాడు, మన్మథుడు);
మెచ్చరు = మెచ్చుకొనరు; అన్యులన్ = ఇతరులను; వలతురే = కామించెదరా, లేదు; విశ్వాసమున్ =
విశ్వాసము; లేదు = ఉండదు; క్రూరలు = క్రూరస్వభావులు; తోడున్ = తోడుబుట్టినవానిన్; పతిన్ =
మగని; ఐనన్ = అయినప్పటికి; చంపుదురు = చంపివేయుదురు; అధర్మల్ = అధర్మవర్తనలు;
నిర్దయల్ = దయలేనివారు; చంచలల్ = చంచలమనస్కులు; వెలయాండు = వేశ్యలు; ఎక్కడ =
ఎక్కడ; వారి = వారి యొక్క; వేడబములా = మాయలేమైనా; వేదాంతసూక్తంబులే = నమ్మదగినవా,
కాదు .

భావము:

చపల చిత్తులైన చెలువల తలపులు చిచ్చులు వంటివి. పలుకులేమో అమృతధారలు. మన్మథుడే
మగడైనా మగువలు మెచ్చరు. ఇతరులను లెక్కచేస్తారా? వేశ్యలకు విశ్వాసం అన్నది ఉండదు.

దయాధర్మం లేకుండా తోడబుట్టినవాడినైనా, మగనినైనా చంపడానికి వెనుదీయరు.
క్రూరస్వభావులు, చపలచిత్తులు. వేశ్యలు ఎక్కడ? ప్రేమలు ఎక్కడ? వేదాంత సూక్తులేనా అర్థం
అవుతాయి కాని, వేశ్యల మాయలు అంతుచిక్కవు.

9-418-ఉ.

ఇంకొక యేడు పోయిన నరేశ్వర! యాతలిరేయి నీవు నా
లంకకు వచ్చి యాత్మజల లక్షణవంతులఁ గాంచె దేమియుం
గొంకక పొమ్ము నీ" వనుడుఁ గొమ్మను గర్భిణిఁగాఁ దలంచుచున్
శంక యొకింతలేక నృపసత్తముఁ డల్లన పోయె వీటికిన్.

టీకా:

ఇంకొక = మరొక; ఏడు = సంవత్సరము; పోయిన = జరిగిన; నరేశ్వర = రాజు {నరేశ్వరుడు -
నరులకు ప్రభువు, రాజు}; యాతలి = తరువాతి; రేయి = రాత్రి; నీవున్ = నీవు; నా = నా యొక్క; లంకె =
సంగమమునకు; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; ఆత్మజల = పుత్రులను {ఆత్మజలు - తనకు పుట్టిన వారు,
పుత్రులు}; లక్షణవంతులన్ = గుణవంతులను; కాంచెడు = చూచెదవు; ఏమియున్ = ఏమాత్రము;
కొంకక = సంకోచించకుండా; పొమ్ము = వెళ్లిపో; నీవు = నీవు; అనుడున్ = అనగా; కొమ్మనున్ =
ఇంతిని; గర్భిణి = గర్భము ధరించినామె; కాన్ = అగునట్లు; తలంచుచున్ = ఊహించుకొని; శంక =
అనుమానము; ఒకింతయున్ = కొంచము కూడ; లేక = లేకుండ; నృప = రాజులలో; సత్తముడు =
శ్రేష్ఠుడు; అల్లన్ = మెల్లగ; పోయెన్ = వెళ్ళిపోయెను; వీటి = పురమున; కిన్ = కు.

భావము:

ఓ రాజు! ఇంకొక్క ఏడు పోయాక రాత్రి పూట నన్ను కలవడానికి రా. నీ కొడుకులను చూద్దవు
గాని. ఇప్పటికి సందేహించకుండా వెళ్లిపో" అని ఊర్వశి అనగా. ఇంతి గర్భం ధరించి ఉంటుంది
అని ఊహించుకొని వెంటనే రాజశ్రేష్ఠుడు మెల్లగ తన పురానికి వెళ్ళిపోయాడు.

9-419-వ.

ఇట్లు మరలి, తన పురంబున నొక్క యేడుండి, పిదప నూర్వశి కడ కేగి యొక్క రేయి పురూరవుం
డ య్యితికడ నున్న నా వెలందియు "గంధర్వవరుల వేడికొనుము నన్నిచ్చెద"; రనవుడు నతండు
గంధర్వవరులం బ్రార్థించిన వార లతండు పొగడుటకు మెచ్చి యగ్నిస్థాలి నిచ్చిన, నయ్యగ్నిస్థాలి
నూర్వశింగా దలంచుచు దానితో నడవిం దిరుగుచుండి యొక్కనాఁ డది యూర్వశిగాదగ్నిస్థాలి
యని యెఱింగి; వనంబున దిగవిడిచి, యింటికిఁ జనుదెంచి, నిత్యంబు రాత్రి దానిన
చింతించుచుండఁ ద్రేతాయుగంబు చొచ్చిన నా రాజు చిత్తంబునఁ గర్మబోధంబులయి వేదంబులు
మూఁడు మార్గంబులం దోచిన, నా భూవరుండు స్థాలికడకుం జని యందు శమీగర్భజాతం బైన
యశ్వత్థంబుఁ జూచి, యా యశ్వత్థంబుచేత నరణులు రెండు గావించి, ముందటి యరణి దానును,
వెనుకటి యరణి యూర్వశియును, రెంటినడుమ నున్న కాష్ఠంబు పుత్రుండు నని, మంత్రంబు
చెప్పుచుం ద్రచ్చుచుండ, జాతవేదుండను నగ్ని సంభవించి విహితారాధన సంస్కారంబునం జేసి
యాహవనీయాది రూపియై నెగడి, పురూరవుని పుత్రుండని కల్పింపం బడియె; నా యగ్ని
పురూరవునిఁ బుణ్యలోకంబునకుఁ బనుపం గారణం బగుటం జేసి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; మరలి = వెనుదిరిగి; తన = తన యొక్క; పురంబునన్ = నగరము నందు;
ఒక్క = ఒక; ఏడు = సంవత్సరం పాటు; ఉండి = ఉండి; పిదపన్ = తరువాత; ఊర్వశి = ఊర్వశి; కడ =
వద్ద; ఏగి = వెళ్లి; ఒక్క = ఒకానొక; రేయి = రాత్రి; పురూరవుండు = పురూరవుడు; ఆ = ఆ; ఇంతి =
పడతి; కడన్ = వద్ద; ఉన్నన్ = ఉండగా; ఆ = ఆ; వెలందియున్ = వేశ్య; గంధర్వ = గంధర్వులలో;
వరులన్ = శ్రేష్ఠులను; వేడికొనుము = అడుగుము; నన్నున్ = నన్ను; ఇచ్చెదరు = ఇస్తారు;
అనవుడున్ = అనగా; అతండు = అతను; గంధర్వులన్ = గంధర్వులను; ప్రార్థించినన్ = కోరగా;
వారలు = వారు; అతండు = అతను; పొగడుటకు = స్తుతించుటకు; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; అగ్నిస్థాలిన్
= కుంపటిని; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; ఆ = ఆ; అగ్నిస్థాలిన్ = కుంపటినే; ఊర్వశి = ఊర్వశి; కాన్ =
ఐనట్లు; తలంచుచున్ = భావించుచు; దాని = దాని; తోనన్ = తోపాటు; అడవిన్ = అడవిలో;
తిరుగుచుండి = తిరుగుతూ; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; అది = అది; ఊర్వశి = ఊర్వశి;
కాదు = కాదు; అగ్నిస్థాలి = కుంపటి; అని = అని; ఎఱింగి = తెలిసికొని; వనంబునన్ = అడవిలో;
దిగవిడిచి = వదిలేసి; ఇట్లు = ఇంటి; కిన్ = కి; చనుదెంచి = వచ్చి; నిత్యంబున్ = ప్రతిరోజు; రాత్రి =
రాత్రి; దానినన్ = దానినే; చింతించుచుండన్ = తలచుకొనుచుండగ; త్రేతాయుగంబున్ =

త్రేతాయుగము; చొచ్చినన్ = ప్రవేశించగా; ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; చిత్తంబునన్ = మనసు నందు; కర్మ = కర్మకాండ; బోధంబులు = తెలిసినవి; అయి = అయ్యి; వేదంబులున్ = వేదములు; మూడు = మూడు (3); మార్గంబులన్ = భాగములుగా; తోచినన్ = సాక్షాత్కరించగా; ఆ = ఆ; భూవరుండు = రాజు; స్థాలి = కుంపటి; కడ = వద్ద; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; శమీ = జమ్మిచెట్టు; గర్భ = లోంచి (కాండము); జాతంబు = పుట్టినది; ఐన = అయిన; అశ్వత్థంబున్ = రావిచెట్టును; చూచి = చూసి; ఆ = ఆ; అశ్వత్థంబున్ = రావిచెట్టు; చేతన్ = నుండి; అరణులు = అరణి కొయ్యలను (అరణి - ద్రచ్చినిప్పు పుట్టించెడు కొయ్యల జత, అరణి కొయ్యలు); రెండు = రెంటిని (2); కావించి = తయారుచేసి; ముందటి = మొదటి; అరణి = అరణికొయ్య; తానును = అతనుగను; వెనుకటి = కింది; అరణి = అరణి కొయ్య; ఊర్వశి = ఊర్వశిగాను; రెంటి = రెండింటి; నడుమ = మధ్యన; ఉన్నట్టి = ఉన్నటువంటి; కాష్ఠంబు = పుల్ల; పుత్రుండు = కొడుకు; అని = అని; మంత్రంబు = మంత్రములను; చెప్పుచున్ = చదువుతూ; ద్రచ్చుచుండగా = మఢించుచుండగ; జాతవేదుండు = జాతవేదుడు; అను = అనెడి; అగ్ని = నిప్పు; సంభవించి = పుట్టి; విహిత = నియమబద్ధమైన; ఆరాధన = కొలుచుట; సంస్కారంబునన్ = క్రియల; చేసి = వలన; ఆహవనీయాది = త్రేతాగ్నులు (త్రేతాగ్నులు - 1ఆహవనీయము 2దక్షిణాగ్ని 3గార్హపత్యము, మూడగ్నులు, శ్రౌతాగ్నులు); ఆది = మున్నగు; రూపి = రూపములు కలది; ఐ = అయ్యి; నెగడి = బయటికి ప్రకాశించి; పురూరవుని = పురూరవుని; పుత్రుండు = కొడుకు; అని = అని; కల్పింపంబడియె = ఏర్పరచబడినది; ఆ = ఆ; అగ్ని = అగ్ని; పురూరవున్ = పురూరవుని; పుణ్యలోకంబులకు = సుగతులకు; పనుపన్ = పంపుటకు; కారణంబు = కారణము; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన;

భావము:

ఈ విధంగా తిరిగి వెళ్ళి పురూరవుడు తన నగరంలో ఒక సంవత్సరంపాటు ఉండి, తరువాత ఊర్వశి వద్దకు వెళ్లాడు. ఒక రాత్రి ఆమె వద్ద గడిపాడు. ఆమె గంధర్వులను అడుగు నన్ను ఇస్తారు అనగా అతను గంధర్వులను కోరాడు. వారు అతని స్తుతికి మెచ్చి కుంపటిని ఇచ్చారు. ఆ కుంపటినే ఊర్వశి అని భావిస్తూ దానితోపాటు అడవిలో తిరుగుతుండగా, ఒకనాడు అది ఊర్వశి కాదు కుంపటి అని పురూరవునికి తెలిసింది. కుంపటిని అడవిలో వదిలేసి ఇంటికి వచ్చి రాత్రింపగళ్ళు ఆమె ధ్యాసతోనే గడపసాగాడు. ఇంతలో త్రేతాయుగం ప్రవేశించింది. ఆ రాజుకి చిత్తంలో కర్మభోద అయింది. వేదములు మూడు సాక్షాత్కరించాయి. అతను కుంపటి పారేసిన

చోటుకి వెళ్ళాడు. అక్కడ జమ్మిచెట్టులో పుట్టిన రావిచెట్టును చూసి, ఆ రావిచెట్టు నుండి రెండు అరణి కణ్ణులను తయారుచేసాడు. పై అరణిని తను అని, కింది అరణి ఊర్వశి అని, రెండింటి మధ్యన ఉన్న పుల్ల కొడుకు అని, మంత్రాలు చదువుతూ మధిస్తుంటే జాతవేదుడు అనే నిప్పు పుట్టింది. పురూరవుడు త్రయివిద్యతో దాన్ని మూడగ్గులుగా సంస్కరించాడు. ఆ త్రేతాగ్ని ఆహవనీయాది రూపి అయి పురూరవుని కొడుకుగా కల్పించబడింది. ఆ అగ్ని పురూరవుని సుగతులకు పంపుటకు సమర్థం అయింది.

9-420-క.

ఆ యగ్నిచేఁ బురూరవుఁ

ద్రాఁయజ్ఞేశ్వరు ననంతు హరి వేదమయున్

శ్రీయుతుఁ గూర్చి యజించె గు

ణాయుతుఁ డూర్వశిఁ గనంగ నరిగెడు కొఱకై.

టీకా:

ఆ = ఆ; అగ్ని = అగ్ని; చేన్ = వలన; పురూరవుడు = పురూరవుడు; ఆ = ఆ; యజ్ఞేశ్వరున్ = నారాయణుని {యజ్ఞేశ్వరుడు - యజ్ఞములకు ప్రభువు, విష్ణువు}; అనంతున్ = నారాయణుని {అనంతుడు - తుదలేని వాడు, విష్ణువు}; హరిన్ = నారాయణుని {హరి - భక్తుల హృదయములను ఆకర్షించెడి వాడు, విష్ణువు}; వేదమయున్ = నారాయణుని {వేదమయుడు - వేదములు స్వరూపముగా కలవాడు, విష్ణువు}; శ్రీయుతున్ = నారాయణుని {శ్రీయుతుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి, సంపదల)తో యుతుడు (కూడి యుండువాడు), విష్ణువు}; గూర్చి = గురించి; యజించెన్ = యాగములు చేసెను; గుణాయుతుండు = గుణశాలి; ఊర్వశిన్ = ఊర్వశి; కనంగన్ = దర్శనమునకు; అరిగెడు = వెళ్ళుట; కొఱకై = కోసము;

భావము:

ఊర్వశి ఉన్న లోకానికి వెళ్ళడానికి, పురూరవుడు ఆ అగ్నితో యజ్ఞేశ్వరుడు, అనంతుడు, వేదమయుడు, శ్రీపతి అయిన శ్రీహరిని గురించి యాగాలు చేసాడు.

ఒక్కడవహ్ని వేల్పు పురుషోత్తముఁ డొక్కడ సర్వవాఙ్మయం
 బొక్కడ వేద మా ప్రణవ మొక్కడ వర్ణము దొల్లి త్రేతయం
 దెక్కటిమాన్వి మూడుగను వేర్పఱచెం దనబుద్ధిపెంపుచేఁ
 జక్కఁగ నా పురూరవుఁ డశక్తులకున్ సులభంబులౌ గతిన్.

టీకా:

ఒక్కడ = ఒకడే; వహ్నివేల్పు = అగ్నిదేవుడు; పురుషోత్తముడు = భగవంతుడు; ఒక్కడ = ఒకడే; సర్వ = సమస్తమైన; వాఙ్మయంబు = సాహిత్యము, జ్ఞానము; ఒక్కడ = ఒకటి; వేదము = వేదము; ఆ = ఆ; ప్రణవము = ఓంకారము; ఒక్కడ = ఒకటి; వర్ణము = అక్షరము; త్రేత = తేతాయుగము; అదున్ = లో; ఎక్కటి = ఏకమైనదానిని; మాన్వి = విడదీసి; మూడుగన్ = మూడింటిగా; ఏర్పఱచెన్ = విభాగించెను; తన = తన యొక్క; బుద్ధి = తెలివితేటల; పెంపు = అధిక్యము; చేన్ = చేత; చక్కగన్ = చక్కగా; ఆ = ఆ; పురూరవుడు = పురూరవుడు; అశక్తుల్ = శక్తిహీనుల; కున్ = కు కూడ; సులభంబులు = సకరములు; ఔ = అయ్యేడి; గతిన్ = విధముగ.

భావము:

త్రేతాయుగానికి పూర్వం అగ్ని అఖండం అయి ఉండేది. నారాయణుడు ఒకడే దేవత, ప్రణవం ఒక్కటి వేదంగా ఉండేది. సమస్త సాహిత్యం అందులోనే ఉండేది. పురూరవుడు శక్తిహీనులకు కూడ కర్మమార్గం సుళువు అయ్యేలా ఒకటిని మూడుగా చేసాడు.

ఇట్లు వేదవిభాగంబు గల్పించి, యాగంబుచేసి, పురూరవుం డూర్వశి యున్న
 గంధర్వలోకంబునకుం జనియె నతనికి నూర్వశి గర్భంబున నాయువు, శ్రుతాయువు, సత్యాయువు,
 రయుండు, జయుండు, విజయుం డన నార్ధురు పుత్రులు గలిగి; రందు శ్రుతాయువునకు
 వసుమంతుండును, సత్యాయువునకు శ్రుతంజయుండును, రయునకు శ్రుతుండు నేకుం డన
 నిరువును, జయునకు నమితుండును, విజయునకు భీముండును జనించి రా భీమునకుఁ

గాంచనుండు, కాంచనునకు హోత్రకుండు, హోత్రకునకు గంగాప్రవాహంబు పుక్కిటం పెట్టిన
జహ్నుండు, జహ్నునకుఁ బూరుండు పూరునకు బాలకుండు, బాలకునకు నజకుం, డజకునకుఁ
గుశుండు, కుశునకుఁ గుశాంబుండు ధూర్తయుండు వసువు కుశనాభుం డన నలువురును
సంభవించి; రెండు గుశాంబునకు గాధి యను వాఁడు గలిగె నా గాధి రాజ్యంబు చేయుచుండ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వేద = వేదములను; విభాగంబున్ = విడి భాగములుగ; కల్పించి =
తయారుచేసి; యాగంబున్ = యజ్ఞములు; చేసి = చేసి; పురూరవుండు = పురూరవుడు; ఊర్వశి =
ఊర్వశి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; గంధర్వలోకంబున్ = గంధర్వలోకమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను;
అతని = అతని; కిన్ = కి; ఊర్వశి = ఊర్వశి యొక్క; గర్భంబునన్ = కడుపులో; ఆయువు = ఆయువు;
శ్రుతాయువు = శ్రుతాయువు; సత్యాయువు = సత్యాయువు; రయుండు = రయుడు; జయుండు =
జయుడు; విజయుండు = విజయుడు; అనన్ = అనెడి; ఆర్గురు = ఆరుగురు (6); పుత్రులు =
కొడుకులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; శ్రుతాయువున్ = శ్రుతాయువున; కున్ = కు;
వసుమంతుండును = వసుమంతుడు; సత్యాయువున్ = సత్యాయువున; కున్ = కు;
శ్రుతంజయుండును = శ్రుతంజయుడు; రయున్ = రయున; కున్ = కు; శ్రుతుండున్ = శ్రుతుడు;
అనేకుండు = అనేకుడు; అనన్ = అనెడి; ఇరువురును = ఇద్దరు; జయున్ = జయున; కున్ = కు;
అమితుండును = అమితుడు; విజయున్ = విజయున; కున్ = కు; భీముండును = భీముడు;
జనించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; భీమున్ = భీముని; కున్ = కు; కాంచనుండున్ = కాంచనుడు;
కాంచనున్ = కాంచనున; కున్ = కు; హోత్రకుండున్ = హోత్రకుడు; హోత్రకున్ = హోత్రకున; కున్ =
కు; గంగా = గంగ యొక్క; ప్రవాహంబున్ = ప్రవాహమును; పుక్కిటన్ = పుగ్గలలో; పెట్టిన =
ధరించినట్టి; జహ్నుండు = జహ్నుడు; జహ్నున్ = జహ్నున; కున్ = కు; పూరుండు = పూరుడు;
పూరున్ = పూరున; కున్ = కు; బాలకుండు = బాలకుడు; బాలకున్ = బాలకున; కున్ = కు;
అజకుండు = అజకుడు; అజకున్ = అజకున; కున్ = కు; కుశుండు = కుశుడు; కుశున్ = కుశున;
కున్ = కు; కుశాంబుండు = కుశాంబుడు; ధూర్తయుండు = ధూర్తయుడు; వసువు = వసువు;
కుశనాభుండు = కుశనాభుడు; అనన్ = అనెడి; నలువురును = నలుగురు (4); సంభవించిరి =
పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; కుశాంబున్ = కుశాంబుని; కున్ = కి; గాధి = గాధి; అను = అనెడి;

వాడున్ = వాడు; కలిగెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; గాధి = గాధి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యము; చేయుచుండన్ = చేస్తుండగా.

భావము:

ఈ విధంగా వేదవిభాగాలు కల్పించుకుని యాగాలు చేసి, పురూరవుడు ఊర్వశి ఉన్న గంధర్వలోకానికి వెళ్ళాడు. అతనికి ఊర్వశి యందు ఆయువు, శ్రుతాయువు, సత్యాయువు, రయుడు, జయుడు, విజయుడు, అని ఆరుగురు (6) కొడుకులు పుట్టారు. వారిలో శ్రుతాయువునకు వసుమంతుడు; సత్యాయువునకు శ్రుతంజయుడు; రయునకు శ్రుతుడు, అనేకుడు అని ఇద్దరు; జయునకు అమితుడు; విజయునకు భీముడు పుట్టారు. ఆ భీమునికి కాంచనుడు; కాంచనునకు హోత్రకుడు; హోత్రకునకు గంగని పుక్కిట పట్టిన జహ్నుడు; జహ్నునకు పూరుడు; పూరునకు బాలకుడు; బాలకునకు అజకుడు; అజకునకు కుశుడు; కుశునకు కుశాంబువు, ధూర్తయుడు, వసువు, కుశనాభుడు అని నలుగురు పుట్టారు. వారిలో కుశాంబునికి గాధి పుట్టాడు. ఆ గాధి రాజ్యం చేస్తుండగా.

నవమ స్కంధము : జమదగ్ని వృత్తాంతము

9-423-సీ.

సత్యవతిని గాధిజాతను గన్యను-

విప్రుడు ఋచికుండు వేడికొనిన

గాధియు సుత కీడు గాడని తెల్లని-

నవకంపు మేనులు నల్లచెవులు

గల గుఱ్ఱములు వేయి కన్యకు నీ వుంకు-

విచ్చినఁ గూతు నే నిత్తు ననిన

వసుధామరుండును వరుణుని కడ కేగి-

హరులఁ దెచ్చినఁ గూతు నాత డిచ్చె

9-423.1-ఆ.

నా మహాత్ము సతియు నత్తయుఁ గొడుకులఁ

గోరి యడుగ నియ్యకొని యతండు

విప్రరాజ మంత్రవితతుల వేల్పించి

చరువు చేసి క్రుంక నరిగె నదికి.

టీకా:

సత్యవతిని = సత్యవతిని; గాధి = గాధికి; జాతనున్ = పుట్టినామెను; కన్యను = అవివాహితను;
విప్రుడు = బ్రాహ్మణుడు; ఋచికుండు = ఋచికుడు; వేడికొనినన్ = అర్థించగా; గాధియున్ = గాధి;
సుత = పుత్రిక; కున్ = కు; ఈడు = ప్రాయము; కాడు = సరిపోలడు; అని = అని; తెల్లని = తెల్లటి;
నవకంపు = మృదువైన; మేనులు = శరీరములు; నల్ల = నల్లటి; చెవులు = చెవులు; కల = కలిగిన;
గుఱ్ఱములున్ = గుఱ్ఱములను; వేయి = వెయ్యి (1000); కన్య = పెళ్ళికూతురు; కున్ = కు; నీవున్ =
నీవు; ఉంకువు = కన్యాశుల్కము; ఇచ్చినన్ = ఇచ్చినచో; కూతున్ = పుత్రికను; నేన్ = నేను; ఇత్తున్ =
ఇచ్చెదను; అనిన్ = అనగా; వసుధామరుండును = బ్రాహ్మణుడు (వసుధామరుడు - భూమికి
దేవత, విప్రుడు); వరుణుని = వరుణుని; కడ = వద్ద; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; హరులన్ =
గుఱ్ఱములను; తెచ్చినన్ = తీసుకురాగా; కూతున్ = కమార్తెను; అతడు = అతడు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను;
ఆ = ఆ .

మహాత్మున్ = గొప్పవానిని; సతియున్ = భార్య; అత్తయున్ = భార్యతల్లి; కొడుకులన్ = పుత్రులు; కోరి
= కావాలని; అడుగగా = అర్థించగా; ఇయ్యకొని = అంగీకరించి; అతండున్ = అతను; విప్ర =
బ్రాహ్మణుడు; రాజ = క్షత్రియుడు; మంత్ర = మంత్రముల; వితతులన్ = సమూహములను; వేల్పించి =
హోమముచేసి; చరువున్ = హవిస్సును; చేసి = తయారుచేసి; క్రుంకన్ = స్నానముచేయుటకు;
అరిగెన్ = వెళ్ళెను; నది = కాలువ; కిన్ = కు .

భావము:

ఆ గాధిరాజు పుత్రిక సత్యవతీ కన్యను బ్రాహ్మణుడైన ఋచికుడు కోరాడు. తన పుత్రికకు అతనికి
ఈడు కాదని భావించి, గాధి తెల్లటి మృదు శరీరాలు నల్లటి చెవులు కల వెయ్యి గుఱ్ఱాలను
కన్యాశుల్కంగా ఇస్తే పుత్రికను ఇస్తాను అన్నాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు వరుణుని అడిగి అలాంటి
గుఱ్ఱాలను తీసుకురాగా, కూతురుని ఇచ్చాడు. అతని తల్లి, భార్య ఇద్దరూ కొడుకులు కావాలని

కోరారు. అంగీకరించిన అతను బ్రాహ్మణ మంత్రాలుతో, క్షత్రియ మంత్రాలుతో విడివిడిగా హోమంచేసి హవిస్సులు చేసి నదికి స్నానం చేయడానికి వెళ్ళాడు.

9-424-వ.

అయ్యెడం దల్లి యడిగిన, సత్యవతి బ్రహ్మమంత్రంబులఁ దనకు వేల్పించిన చరువు దల్లి కిచ్చి క్షాత్రమంత్రంబులం దల్లికి వేల్పించిన చరువు దా నందుకొని యుండ నా ముని చనుదెంచి చరువు వీడ్వడుట యెఱింగి భార్య కిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; తల్లి = తల్లి; అడిగిన = అడుగుగా; సత్యవతి = సత్యవతి; బ్రహ్మ = బ్రాహ్మణపు; మంత్రంబులన్ = మంత్రములతో; తన = ఆమె; కున్ = కోసము; వేల్పించిన = వేల్చినట్టి; చరువున్ = హవిస్సును; తల్లి = తల్లి; కిన్ = కి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; క్షాత్ర = రాజధర్మపు; మంత్రంబులన్ = మంత్రములతో; తల్లి = తల్లి; కిన్ = కోసము; వేల్పించిన = వేల్చినట్టి; చరువున్ = హవిస్సును; తాన్ = ఆమె; అందుకొని = తీసుకొని; ఉండన్ = ఉండగా; ఆ = ఆ; ముని = ఋషి; చనుదెంచి = వచ్చి; చరువు = హవిస్సు; వీడ్వడుట = తారుమారగుట; ఎఱింగి = తెలిసికొని; భార్య = భార్య; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు తల్లి అడిగిందని సత్యవతి బ్రాహ్మణపు మంత్రాలతో వేల్చిన హవిస్సు తల్లికి ఇచ్చింది. రాజధర్మపు మంత్రములతో వేల్చిన హవిస్సును తాను తీసుకుంది. స్నానం చేసి వచ్చి, ఋషి హవిస్సులు తారుమారు కావడం తెలిసి భార్యతో ఇలా అన్నాడు.

9-425-ఆ.

"తల్లి చరువు నీవు దాల్చి నీ చరు వేల

తల్లిపాల నిడితి తరళనేత్ర!

కొమ్మ! యింక నీకుఁ గ్రూరుఁడు పుట్టు మీ

యమ్మ బ్రహ్మవిదుని ననఘుఁ గాంచు."

టీకా:

తల్లి = తల్లి యొక్క; చరువు = హవిస్సు; నీవున్ = నీవు; దాల్చి = ధరించి; నీ = నీ యొక్క; చరువున్ = హవిస్సును; ఏలన్ = ఎందుకు; తల్లి = తల్లి; పాలన్ = వశమున; ఇడితి = పెట్టితివి; తరళనేత్ర = సుందరి {తరళేక్షణ - చలించెడి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; కొమ్మ = వనిత; ఇంక = మరి; నీ = నీ; కున్ = కు; క్రూరుడు = క్రూరమైనవాడు; పుట్టున్ = జన్మించును; మీ = మీ యొక్క; అమ్మ = తల్లి; బ్రహ్మవిదునిన్ = బ్రహ్మజ్ఞానిని; అనఘున్ = పుణ్యుని; కాంచున్ = పొందును.

భావము:

ఓ సుందరీ! తల్లి హవిస్సు నీవు తీసుకున్నావు. నీ హవిస్సు మీ తల్లి తీసుకుంది, అందుచేత నీకు క్రూరుడు అయిన కొడుకు పుడతాడు. మీ తల్లికి పుణ్యవంతుడు బ్రహ్మజ్ఞాని పుడతాడు."

9-426-వ.

అనిన నయ్యింతి వెఱచి మ్రొక్కి వినయంబులాడినం బ్రసన్నుండై "నీ కొడుకు సాధువై, నీ మనుమండు క్రూరుం డగుంగాక" యని ఋచికుం డనుగ్రహించిన నా సత్యవతికి జమదగ్ని సంభవించె; సత్యవతియుం గౌశకీనది యై లోకపావని యై ప్రవహించె; నా జమదగ్నియు రేణువు కూతురయిన రేణుకను వివాహంబై వసుమనాది కుమారులం గనియె; నందు.

టీకా:

అనిన్ = అనగా; ఆ = ఆ; ఇంతి = యువతి; వెఱచి = బెదిరిపోయి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; వినయంబులాడిన = ప్రాధేయపడగా; ప్రసన్నుండు = సంతృప్తుడు; ఐ = అయ్యి; నీ = నీ యొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు; సాధువు = సాధువు; ఐ = అయ్యి; నీ = నీ యొక్క; మనుమండు = మనుమడు; క్రూరుండు = క్రూరస్వభావి; అగుంగాక = అవుతాడు; అని = అని; ఋచికుండు = ఋచికుడు; అనుగ్రహించినన్ = అనుగ్రహించగా; ఆ = ఆ; సత్యవతి = సత్యవతి; కిన్ = కి; జమదగ్ని = జమదగ్ని; సంభవించెన్ = పుట్టెను; సత్యవతియున్ = సత్యవతి; కౌశకీ = కౌశకీ యనెడి; నది = నది; ఐ = అయ్యి; లోక = లోకములను; పావని = పవిత్రము చేయునది; ఐ = అయ్యి; ప్రవహించెన్ = ప్రవహించినది; ఆ = ఆ; జమదగ్నియున్ = జమదగ్ని; రేణువు = రేణువు యొక్క; కూతురు = పుత్రిక; ఐయిన = ఐన;

రేణుకను = రేణుకను; వివాహంబై = పెళ్ళిచేసికొని; వసుమన = వసుమనుడు; ఆది = మున్నగు;
పుత్రులన్ = కొడుకులను; కనియెన్ = పుట్టించెను; అందు = వారిలో.

భావము:

ఇలా ఋచికుడు చెప్పగా ఆమె బెదిరిపోయింది. మ్రొక్కి ప్రాధేయపడగా సంతుష్టుడు అయ్యి "నీ పుత్రుడు సాధువు అయి, నీ మనుమడు క్రూరస్వభావి అవుతాడు." అని ఋచికుడు అనుగ్రహించాడు. అలా సత్యవతికి జమదగ్ని పుట్టాడు. సత్యవతి కౌశకీ నది అయ్యి లోకాలను పవిత్రం చేస్తోంది. ఆ జమదగ్ని రేణువు పుత్రిక రేణుకను పెళ్ళిచేసికొని వసుమనుడు మున్నగు కొడుకులను పుట్టించాడు.

నవమ స్కంధము : పరశురాముని కథ

9-427-క.

పురుషోత్తము నంశంబున

ధర జమదగ్నికి జనించి ధన్యుడు రాముం

డిరువదియొకపరి నృపతుల

శిరములఁ జక్కడిచెఁ దనదు చేగొడ్డంటన్."

టీకా:

పురుషోత్తమున్ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; అంశంబునన్ = అంశతో; ధరన్ = భూలోకమున; జమదగ్ని = జమదగ్ని; కిన్ = కి; జనించి = పుట్టి; ధన్యుడు = ధన్యాత్ముడు; రాముండు = రాముడు;
ఇరువదియొక = ఇరవైఒక్క (21); పరి = సార్లు; నృపతులన్ = రాజుల యొక్క {నృపతి - నరులకు భర్త, రాజు}; శిరములన్ = తలలను; చక్కడిచెన్ = నరికివేసెను; తనదు = తన యొక్క; చేగొడ్డంటన్ = గండ్రగొడ్డలితో.

భావము:

విష్ణుమూర్తి తన అంశతో పరశురాముడుగా జమదగ్ని ఇంట అవతరించాడు. పరశురాముడు తన యొక్క గండ్రగొడ్డలితో ఇరవైఒక్క సార్లు రాజులు అందరి తలలు నరికేసాడు."

9-428-వ.

అనిన విని భూవరుండు శుకున కిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; విని = విని; భూవరుండు = రాజు {భూవరుడు - భూమికిభర్త, రాజు}; శుకున్ = శుకుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అని చెప్పిన శుకునితో రాజు పరీక్షిత్తు ఇలా అడిగాడు.

9-429-ఉ.

"**ఏ**టికి జంపె రాముడ వ**ని**శుల బల్వుర వారి యందు ద
ప్లేటికి గల్గె విప్రు డతఁ **డే**టికి రాజస తామసంబులన్
వాటము బొందె భూభరము **వారి**త మౌ టది యేవిధంబు నా
మాటకు మౌనిచంద్ర! మఱు**మా**ట ప్రకాశముగాఁగఁ జెప్పవే."

టీకా:

ఏటికిన్ = ఎందుకు; చంపెన్ = సంహరించెను; రాముడు = పరశురాముడు; ఈశులన్ = రాజులను;
పల్వురన్ = అనేకమందిని; వారి = వారి; అందున్ = ఎడల; తప్పు = తప్పు; ఏటికిన్ = ఏమిటి; కల్గెన్
= జరిగినది; విప్రుడు = బ్రాహ్మణుడు; ఏటికిన్ = ఎందుకు; రాజస = రజోగుణములు;
తామసంబులన్ = తామసగుణములను; వాటమున్ = అనుకూలముగా; పొందెన్ = పొందెను; భూ
= భూమి యొక్క; భరమున్ = భారము; వారితము = తగ్గినది; టెట = అగుట; అది = అది;

ఏవిధంబున్ = ఏవిధముగా; నా = నా; మాట = ప్రశ్న; కున్ = కు; మౌని = మునులలో; చంద్ర =
చంద్రుని వంటివాడ; మఱుమాట = సమాధానమును; ప్రకాశము = విశదము; కాగన్ = అగునట్లు;
చెప్పవే = చెప్పుము.

భావము:

ఓ మునీశ్వరా! పరశురాముడు రాజులు అందరిని ఎందుకు సంహరించాడు. వారు చేసిన తప్పు
ఏమిటి? బ్రాహ్మణుడు అయి ఉండి ఇలా రజోగుణ, తామస గుణాలు ఎందుకు పొందాడు? దీని
వలన భూభారం ఎలా తగ్గినట్లు అవుతుంది? వివరంగా చెప్పు."

9-430-వ.

అనిన విని శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అనగా విని శుకుడు పరీక్షిత్తునకు ఇలా చెప్పాడు.

9-431-నీ.

"హైహయాధీశ్వరుం ధర్మనుం దనువాఁడు-

ధరణీశ్వరులలోనఁ దగినవాఁడు

పురుషోత్తమాంశాంశుఁ బుణ్య దత్తాత్రేయు-

నారాధనముచేసి యతనివలన

బరపంథిజయమును బ్రాహ్మసహస్రంబు-

నణిమాదిగుణములు యశము బలము

యోగీశ్వరత్వంబు నోజయుఁ దేజంబుఁ-

జెడనియింద్రియములు సీరియుఁ బడసి"

గాలికైవడి సకలలోకంబు లందుఁ

దనకుఁ బోరాని రారాని తావులేక

యెట్టిచో నైనఁ దనయాజ్ఞ యేపు మిగుల

ధరణి వెలుగొందె వినువీధిఁ ధరణి మాడ్కి.

టీకా:

హైహయ = హైహయవంశపు; అధీశ్వరుండు = రాజు; అర్జునుండు = అర్జునుడు; అను = అనెడి;
వాడున్ = వాడు; ధరణీశ్వరుల = రాజుల; లోనన్ = లో; తగినవాడు = గొప్పవాడు; పురుషోత్తమ =
విష్ణుమూర్తి యొక్క; అంశా = అంశ; అంశున్ = కలిగినవానిని; పుణ్యున్ = పుణ్యాత్ముని;
దత్తాత్రేయునిన్ = దత్తాత్రేయుని; ఆరాధనము = పూజ; చేసి = చేసి; అతని = అతని; వలన = వలన;
పరిపంథి = శత్రు; జయమును = జయమును; బాహు = చేతులు; సహస్రంబున్ = వెయ్యి (1000);
అణిమాది = అష్టసిద్ధులు {అణిమాది - అష్టసిద్ధులు - 1అణిమ 2మహిమ 3గరిమ 4లఘిమ 5ప్రాప్తి
6ప్రాకామ్యము 7ఈశత్వము 8వశిత్వము}; గుణములున్ = సుగుణములు; యశము = కీర్తి; బలము =
శక్తి; యోగీశ్వరత్వంబున్ = యోగియగుట; ఓజయున్ = ఓజస్సు; తేజంబున్ = తేజస్సు; చెడని =
అఖండమైన; ఇంద్రియములు = ఇంద్రియ; సిరియున్ = పటుత్వము; పడసి = పొంది.
గాలి = వాయుదేవుని; కైవడిన్ = వలె; సకల = సమస్తమైన; లోకంబులు = లోకములు; అందున్ =
లోను; తన = అతని; కున్ = కి; పోరాని = పోలేని; రారాని = రాలేని; తావు = చోటు; లేక = లేకుండగ;
ఎట్టి = ఎటువంటి; చోన్ = చోటున; ఐనన్ = అయినను; తన = అతని; ఆజ్ఞ = అధికారము;
ఏపుమిగులన్ = అతిశయించుతుండ; ధరణిన్ = భూలోకమున; వెలుగొందెన్ = ప్రకాశించెను;
వినువీధి = ఆకాశమార్గములోని; తరణి = సూర్యుని {తరణి - చీకటిని తరింప (దాట)జేయువాడు,
సూర్యుడు}; మాడ్కిన్ = వలె.

భావము:

కార్తవీర్యార్జునుడు హైహయవంశపు రాజు. చాలా గొప్పవాడు. విష్ణు అంశోద్భవుడు ఐన
దత్తాత్రేయుని పూజించి, అతని వలన శత్రు జయం, వెయ్యి చేతులు, అష్టసిద్ధులు, యశస్సు, శక్తి,

ఓజస్సు, తేజస్సు, అఖండమైన ఇంద్రియ పటుత్వం పొందాడు. అతనికి, గాలిలా సకల లోకాలలో
ఎక్కడా అడ్డూ ఆపూ లేకుండా పోయింది. అతను ఆకాశంలో సూర్యుని తేజస్సులా భూలోకం
అంతా ప్రకాశించసాగాడు.

9-432-మ.

ఒకనాఁ డా మనుజేంద్రుఁ డంగనలతో నుద్దాముఁడై వీట నుం

డక రేవానది కేఁగి యందుఁ దెలినీటం జల్లుపోరాడి దీ

ర్థకరాజ్ఞంబుల నా నదీజలములం కట్టన్ వడిన్ నీరు మ్రో

లకుఁ బెల్లుబ్బి రణాగతుండయిన యా లంకేశుపైఁ దొట్టఁగన్.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; ఆ = ఆ; మనుజేంద్రుండు = రాజు; అంగనలు = స్త్రీలతో;
ఉద్దాముడు = అడ్డులేనివాడు; ఐ = అయ్యి; వీటన్ = నగరిలో; ఉండకన్ = ఉండకుండు; రేవా = రేవా
అనెడి; నది = నది; కిన్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; తెలి = స్వచ్ఛమైన; నీటన్ = నీటిలో;
జల్లుపోరాడి = జలకాలాడి; దీర్ఘ = పొడవైన; కర = చేతులు అనెడి; అబ్జంబులన్ = పద్మములతో; ఆ
= ఆ; నదీ = నది యొక్క; జలములన్ = నీటిప్రవాహమును; కట్టన్ = ఆపివేసెను; వడిన్ = ఉరవడితో;
నీరు = నీరు; మ్రోల = ముందర; కున్ = కు; పెల్లుబ్బి = పొంగి; రణ = కయ్యమునకు; ఆగతుండు =
వచ్చినవాడు; అయిన = ఐనట్టి; ఆ = ఆ; లంకేశు = రావణుని (లంకేశుడు - లంకకు ప్రభువు,
రావణుడు); పైన్ = మీదకు; తొట్టగాన్ = ఎగదన్ననట్లుగ.

భావము:

ఒకనాడు ఆ రాజు గర్వితుడై స్త్రీలతో రేవా నదికి వెళ్ళి జలకాలు ఆడసాగాడు. పొడవైన తన
చేతులతో ఆ నదీ ప్రవాహాన్ని ఆపేసాడు. ఆ నీళ్ళు నది ఎగువవైపునకు పెల్లుబికి, అక్కడకు
దిగ్విజయానికి వచ్చిన రావణుని మీదకు ఎగదన్నాయి.

9-433-వ.

ఇట్లు దిగ్విజయార్థంబు వచ్చిన రావణుం డా రాజుచే కట్టందొట్టిన యేటినీటికి సహింపక
రోషంబునం బోటరియుంబోలె నమ్మేటిమగని తోడి పోరాటకుం దొడరినఁ బాటింపకఁ దన
బాహుపాటవంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; దిగ్విజయ = దిగ్విజయము {దిగ్విజయము - అన్ని దిక్కులందలి భూమండలమును
జయించుట}; అర్థంబున్ = కోసము; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; రావణుండు = రావణుడు; ఆ = ఆ; రాజు =
రాజు; చేన్ = వలన; తొట్టిన = అరికట్టబడిన; యేటి = నది యొక్క; నీటి = నీటిప్రవాహమున; కిన్ = కి;
సహింపక = సహించలేక; రోషంబునన్ = కోపముచేత; పోటరియునున్ = పోటుగాని; పోలెన్ =
వలె; ఆ = ఆ; మేటి = గొప్పవాడు; మగని = మగవాని; తోడి = తోటి; పోరాట = పోరాటమున; కున్ =
కు; తోడరినన్ = దిగగా; పాటింపక = లెక్కజేయక; తన = తన యొక్క; బాహు = భుజు;
పాటవంబునన్ = బలముతో.

భావము:

ఇలా దిగ్విజయానికి వచ్చిన రావణుడు, కార్తవీర్యార్జునుడు చేతులతో అడ్డుకోడంతో తనమీదకి
ఎగదన్నిన నీటికి సహించలేక రోషంతో మహా పరాక్రమవంతుడు ఐన కార్తవీర్యుని మీదకు గొప్ప
వీరుడిలా కయ్యానికి దిగాడు. అతను రావణుని ఏమాత్రం లెక్కజేయక తన భుజబలంతో.

9-434-క.

వీఁకమెయి నతఁడు రావణుఁ

గూఁకటులగలించి పట్టికొని మోకాళ్ళం

దాఁకించి కోఁతికైవడి

నాఁకం బెట్టించెఁ గింకరావళిచేతన్.

టీకా:

వీకమెయిన్ = పరాక్రమపూర్తిగా; అతడు = అతను; రావణున్ = రావణుని; కూకటులు = జట్టు;
అగలించి = ఒడిసి; పట్టికొని = పట్టుకొని; మోకాళ్ళన్ = మోకాళ్ళతో; తాకించి = పొడిచి; కోతి = కోతి;
కైవడిన్ = వలె; ఆకన్ = చెరలో; పెట్టించెన్ = పెట్టించెను; కింకర = భటుల; ఆవళి = సమూహముల;
చేతన్ = చేత;

భావము:

పరాక్రమించి కార్యవీర్యార్జునుడు రావణుని జట్టు పట్టుకొని, మోకాళ్ళతో పొడిచి, తన భటులచేత
కోతిని కట్టివేసినట్లు బంధించి చెరలో పెట్టించాడు.

9-435-వ.

అంత నర్జునుండు మహిష్మతీపురంబున కేతెంచి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; అర్జునుండు = అర్జునుడు; మహిష్మతీ = మహిష్మతి అనెడి; పురంబున్ =
నగరమున; కున్ = కి; ఏతెంచి = వచ్చి.

భావము:

పిమ్మట కార్తవీర్యార్జునుడు తన మహిష్మతీ నగరానికి వచ్చి....

9-436-క.

ఆ రాజేంద్రుఁడు రావణ

"**నోరీ!** యిటమీఁద నూర**కుం**డుము; జగతిన్

వీ**రు**ఁడ ననకుము; కాచితిఁ

బోరా!" యని సిగ్గు పఱచి **పు**చ్చెన్ మరలన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రాజ = రాజులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; రావణున్ = రావణుని; ఓరీ = ఒరేయ్; ఇట = ఇక;
మీదన్ = పైన; ఊరకుండుము = ఊరకపడియుండు; జగతిన్ = లోకములో; వీరుడను = శూరుడను;
అనకుము = అని చెప్పుకొనకు; కాచితిన్ = తప్పుకాసాను; పోరా = వెళ్ళిపోరా; అని = అని; సిగ్గు =
అవమాన; పఱచి = పరచి; పుచ్చెన్ = పంపించెను; మరలన్ = వెనుకకు

భావము:

ఆ రాజశ్రేష్ఠుడు రావణుని. "ఒరేయ్! రావణా! ఇక పైన ఊరక పడి ఉండు. లోకంలో శూరుడను అని చెప్పుకోకు. ఈసారికి నీ తప్పుకాసాను వెళ్ళిపోరా." అని అవమానించి పంపించాడు.

9-437-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఆ పిమ్మట.

9-438-నీ.

ధరణీశుఁ డొకనాఁడు దైవయోగంబున-

వేఁటకై కాంతారవీధి కేఁగి

తిరిగి యాకట శ్రాంతదేహుఁడై జమదగ్ని-

ముని యాశ్రమముఁజేరి మ్రొక్కి నిలువ

నామునీంద్రుఁడు రాజ నర్థితోఁ బూజించి-

యా రాజునకు రాజననుచరులకుఁ

దన హోమధేనువుఁ దడయక రప్పించి-

యిష్టాన్నములు గురియింప నతఁడు

9-438.1-తే.

గుడిచి కూర్చుండి మొదవుపై గోర్కి జేసి

సంపద యదేల యీ యావు చాలుఁగాక

యిట్టి గోవుల నెన్నుడు నెఱుగ మనుచుఁ

బట్టి తెండని తమ యొద్ది భటులఁ బనిచె.

టీకా:

ధరణీశుడు = రాజు; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; దైవయోగమునన్ = దైవఘటనవలన; వేట = వేటాడుట; కై = కోసము; కాంతార = అటవీ; వీధి = మార్గమున; కిన్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; తిరిగి = సంచరించి; ఆకటన్ = ఆకలితో; శ్రాంత = అలసిన; దేహుడు = శరీరము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; జమదగ్ని = జమదగ్ని అనెడి; ముని = ఋషి; ఆశ్రమమున్ = ఆశ్రమము; చేరి = దగ్గరకు వెళ్ళి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; నిలువన్ = నిలబడగా; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = ఉత్తముడు; రాజన్ = రాజును; అర్థి = ప్రీతి; తోన్ = తోటి; పూజించి = మర్యాదలుచేసి; ఆ = ఆ; రాజన్ = రాజున; కున్ = కు; రాజు = రాజు యొక్క; అనుచరుల్ = అనుచరుల; కున్ = కు; తన = తన యొక్క; హోమధేనువున్ = యాగపు ఆవును; తడయక = ఆలస్యము చేయక; రప్పించి = తీసుకొని వచ్చి; ఇష్టాన్నములున్ = చక్కటి భోజనములు; కురియింపన్ = సుష్టిగా పెట్టగా; అతడు = అతడు; కుడిచి = తిని , కూర్చుండి = కూచుని; మొదవు = ఆవు; పైన్ = మీద; గోర్కిజేసి = కోరిక కలిగి; సంపద = ఉన్న సంపదలు; అదేల = అవన్నీ ఎందుకు; ఈ = ఈ; ఆవు = గోవు; చాలుగాక = చాలునుగాక; ఇట్టి = ఇలాంటి; గోవులన్ = ఆవులను; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; ఎఱుగము = తెలియము; అనుచున్ = అని; పట్టితెండి = పట్టుకొచ్చేయండి; అని = అని; తమ = వారి; ఒద్ది = దగ్గరున్న; భటులన్ = సేవకులను; పనిచె = పంపించెను.

భావము:

ఆ మహారాజు ఒకనాడు వేటకి అడవికి వెళ్ళాడు. తిరిగి తిరిగి అలసిపోయి, నకనకలాడే ఆకలితో దైవఘటన వలన జమదగ్ని ఆశ్రమానికి వెళ్ళి నమస్కరించి నిలబడ్డాడు. ఆ ఋషీశ్వరుడు రాజుకు ప్రీతితో మర్యాదలు చేసాడు. తన హోమధేనువును శీఘ్రమే రప్పించి ఆ రాజుకి అనుచరులకి చక్కటి విందు భోజనాలు పెట్టించాడు. తినికూచున్న కార్తవీర్యునికి ఆ కామధేనువు మీద కోరిక కలిగింది. ఇలాంటి గోవు ఒక్కటుంటే చాలు కదా అనుకున్నాడు. ఆ గోవును పట్టి తెమ్మని భటులను ఆజ్ఞాపించాడు.

9-439-వ.

పంచిన వారలు దర్పంబునం జని.

టీకా:

పంచినన్ = పంపించగా; వారలు = వారు; దర్పంబునన్ = గర్వముతో; చని = వెళ్ళి.

భావము:

అలా రాజు పంపించగా భటులు గర్వముతో వెళ్ళి....

9-440-క.

"క్రేపుం బాపకుఁ" డంచును

"నాపదలం బడితి" మనుచు "నంబా" యనుచుం

"జాపోవరు నృపు" లంచును

వాపోవన్ మొదవుఁ గొనుచు వచ్చిరి పురికిన్.

టీకా:

క్రేపున్ = దూడను; బాపకుడు = దూరము చేయకండి; అంచున్ = అంటు; ఆపదలన్ = ఆపదలలో;

పడితిమి = పడిపోయాము; అనుచున్ = అనుచు; అంబా = అంబా; అనుచున్ = అంటు; చూపోరు =

చూచి ఓర్వలేరు; నృపులు = రాజులు; అంచునున్ = అనుచు; వాపోవన్ = ఏడ్చుచుండగ; మొదవున్ = గోవును; కొనుచున్ = తీసుకుపోతూ; వచ్చిరి = చేరిరి; పురికిన్ = నగరికి.

భావము:

నన్ను దూడకు దూరం చేయకండి." అంటు, "ప్రమాదంలో పడ్డానే" అంటూ, "రాజులు ఓర్వలేరు" అంటూ అంబా రావాలు చేస్తూ ఏడుస్తున్న గోవును తమ మహిష్మతీ నగరానికి లాక్కుపోసాగారు.

9-441-వ.

అంత నర్జనుండు మహిష్మతీపురంబునకు వచ్చునెడ రాముండా శ్రమంబున కేతెంచి, తద్వృత్తాంతం బంతయు విని.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; అర్జునుండు = కార్తవీర్యార్జునుడు; మహిష్మతీ = మహిష్మతి యను; పురంబున్ = పురమున; కున్ = కు; వచ్చున్ = వచ్చుచుండెడి; ఎడన్ = సమయమున; రాముండు = పరశురాముడు; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమున; కున్ = కు; ఏతెంచి = వచ్చి; తత్ = ఆ; వృత్తాంతంబున్ = జరిగిన విషయము; అంతయున్ = అంతటిని; విని = విని.

భావము:

అలా కార్తవీర్యార్జునుడు మహిష్మతిపురం చేరుతున్న సమయానికి పరశురాముడు ఆశ్రమానికి వచ్చి జరిగిన విషయం విని.....

9-442-ఆ.

"అద్ధిరయ్య! యింట నన్నంబు గుడిచి మా
యయ్య వల దనంగ నాక్రమించి
కొవ్వి రాజు మొదవు గొనిపోయినాఁ డంట
యేను రాముఁ డౌట యెఱుఁగఁ డొక్కొ

"

టీకా:

అద్దిరయ్య = బెరా; ఇంటన్ = మా ఇంటిలో; అన్నంబు = భోజనము; కుడిచి = తిని; మా = మా
యొక్క; అయ్య = తండ్రి; వలదు = వద్దు; అనగన్ = అన్నప్పటికి; ఆక్రమించి = దొర్లనముచేసి; క్రొవ్వి =
కొవ్వెక్కి; రాజు = రాజు; మొదవున్ = పశువును; కొనిపోయినాడు = పట్టుకుపోయాడు; అంట = అట;
ఏను = నేను; రాముడన్ = రాముడను శూరుడు; బెట = అయ్యుండుట; ఎలుగడొక్క = తెలియడేమో.

భావము:

“బెరా మా ఇంట్లో తిండి తిని మా తండ్రి వద్దన్నా వినకుండా రాజు నని గర్వించి దొర్లనంగా మా
కామధేనువును పట్టుకుపోతాడా? ఈ రాముడి సంగతి తెలియడేమో.”

9-443-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి .

భావము:

అని పలికి.

9-444-మ.

ప్రళయాగ్నిచ్చట భంగిఁ గుంభి విదళింపఁబాటు సింహాకృతిం
బెలుచన్ రాముఁ డిలేశు వెంట నడచెం బృథ్వితలంబెల్ల నా
కులమై క్రుంగఁ గుఠారియై కవచియై కోదండియై కాండియై
చలియై సాహసియై మృగాజినమనోఙ్గశోణియై తూణియై.

టీకా:

ప్రళయాగ్ని = ప్రళయకాలపు అగ్ని; ఛట = జ్వాలలు; భంగిన్ = వలె; కుంభిన్ = ఏనుగును (కుంభి) -
కుంభములు కలది, కరి; విదళింపన్ = సంహరించుటకు; పాటు = పరిగెట్టుతున్న; సింహ =
సింహపు; ఆకృతిన్ = వంటి; పెలుచన్ = ఆవేశముతో; రాముడు = పరశురాముడు; ఇలేశున్ = రాజు;
వెంటనడచెన్ = వెంటపడెను; పృథ్వీతలంబు = భూమండలము; ఎల్లన్ = అంతా; ఆకులము =
వ్యాకులపడినది; ఐ = అయ్యి; క్రుంగన్ = కుంగిపోవునట్లు; కుఠారి = గండ్రగొడ్డలి కలవాడు; ఐ =
అయ్యి; కవచి = కవచము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కోదండి = విల్లు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కాండి =
బాణములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఛలి = పెంకితనము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సాహసి =
సాహసము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మృగ = జింక; అజిన = చర్మముతో; మనోజ్ఞ = చక్కగా నున్న;
శ్రోణి = నడుము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; తూణి = అమ్ములపొది కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

కవచం, విల్లంబులు ధరించాడు; అంబులపొది మూపున కట్టుకున్నాడు; నడుము కున్న జింక
చర్మం బిగించుకున్నాడు; గండ్రగొడ్డలి చేతిలో పట్టుకున్నాడు; పెంకితనంతో, సాహసంతో; భూమి
దద్దరిల్లేలా అడుగులు వేస్తూ బయలుదేరాడు; ప్రళయకాలాగ్ని జ్వాల వలె, ఏనుగును చంపడానికి
పరిగెట్టుతున్న సింహం వలె, పరశురాముడు రాజు వెంటపడ్డాడు.

9-445-వ.

చని మహిష్మతీపురద్వారంబుఁ జేరి నిలుచున్న సమయంబున.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; మహిష్మతీ = మహిష్మతి; పుర = పురము యొక్క; ద్వారంబున్ = ప్రవేశమార్గమును;
చేరి = చేరి; నిలుచున్న = నిలబడినట్టి; సమయంబున = సమయమునందు .

భావము:

అలా రోషంగా వెళ్ళి మహిష్మతీపురం చేరి నిలబడే సరికి...

9-446-మ.

కనియెన్ ముందటఁ గార్తవీర్యుఁడు సమిత్యాముం బ్రకామున్ శరా

సన తూణీర కుఠార భీము నతిరోషప్రోచ్చలద్యాయుగా

నన నేత్రాంచల సీము నైణపట నానామాలికోద్ధాము నూ

తన సంరంభ నరేంద్రదార శుభసూత్రక్షామునిన్ రామునిన్.

టీకా:

కనియెన్ = కనుగొనెను; ముందటన్ = ఎదురుగా; కార్తవీర్యుడు = కార్తవీర్యార్జునుడు; సమితీ = యుద్ధమును; కామున్ = కోరుచున్నవాడు; ప్రకామున్ = చెలరేగుతున్నవాని; శరాసన = విల్లు; తూణీర = అంబులపొది; కుఠార = గొడ్డలితో; భీమున్ = భీకరమైనవాని; అతి = మిక్కిలి; రోష = రోషముతో; ప్ర = మిక్కిలి; ఉచ్చలత్ = చలించుచున్న; భూయుగ = భృకుటి; ఆనన = మోము; నేత్రాంచల = కడగంటిచూపులు; సీమున్ = కలవానిని; ఏణ = జింక {ఏణ - పెద్ద కన్నులు కల నల్ల ఇట్టి, జింక}; పట = చర్మముతో; నానా = రకరకముల; మాలిక = మాలలుతో; ఉద్ధామున్ = పరాక్రమవంతుని; నూతన = నవ; సంరంభ = ఉత్సాహముకల; నరేంద్ర = రాజుల; దార = భార్యల యొక్క; శుభసూత్ర = మంగళసూత్రములు; క్షామున్ = తొలగించెడివానిని; రామునిన్ = పరశురాముని.

భావము:

విల్లంబులు, గండ్రగొడ్డలి ధరించి మిక్కిలి రోషంతో చెలరేగుతూ భీకరంగా ఉన్నవాడిని, రకరకాల మాలలు ధరించి వచ్చిన వాడిని, మిడిసిపడే రాజభార్యల మంగళసూత్రాలు తొలగించు వాడిని, కయ్యానికి కోరి ఎదురుగా వచ్చిన పరశురాముడిని కార్తవీర్యార్జునుడు కనుగొన్నాడు.

9-447-వ.

కని కోపించి.

టీకా:

కని = చూసి; కోపించి = కోపగించుకొని .

భావము:

అలా కార్తవీర్యార్జునుడు పరశురాముడిని చూసి ఆగ్రహించి.

9-448-ఉ.

"బ్రాలుడు వెట్టి బ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణుడైవడి నుంట మాని భూ
పాలురతోడ భూరిబలభవ్యులతోడ భయంబు దక్కి క
య్యాలకు వచ్చినాడు మన యుదికక బాపము లేదు లెందులెం
డేల సహింప భూసురుని నేయుడు వ్రేయుడు గూల్పు డిమ్మహిన్."

టీకా:

బాలుడు = పిల్లాడు; వెట్టి = తెలివితక్కువ; బ్రాహ్మణుడు = విప్రుడు; బ్రాహ్మణన్ = బ్రాహ్మణుని;
కైవడిన్ = వలె; ఉంటన్ = ఉండుట; మాని = మానివేసి; భూపాలుర = రాజుల; తోడన్ = తోటి; భూరి
= అత్యధికమైన; బల = బలముతో; భవ్యుల = గొప్పవారి; తోడన్ = తోటి; భయంబున్ = భీతి; తక్కి =
లేకుండగ; కయ్యాలు = యుద్ధమున; కున్ = కు; వచ్చినాడు = వచ్చాడు; మన = మన; అందు = వద్ద;
ఇంక = ఇక; పాపము = తప్పు; లేదు = లేదు; లెందులెందు = లేవండి; ఏలసహింప = సహింప నక్కర
లేదు; భూసురుని = బ్రహ్మణుని; ఏయుడు = కొట్టండి; వ్రేయండి = నరకండి; గూల్పుడు =
కూలగొట్టండి; ఈ = ఈ; మహిని = నేలమీద.

భావము:

"తెలివితక్కువ బ్రాహ్మణపిల్లాడు. బ్రాహ్మణుడిలా పడి ఉండక తనకేదో గొప్ప బలం ఉందని
గర్విస్తున్నాడు. నదురు బెదురు లేకుండా బలశాలురమైన మా వంటి రాజులతో కయ్యానికి కాలు
దువ్వుతున్నాడు. మన తప్పు లేకుండా వచ్చి రెచ్చిపోతున్నాడు. ఇంకా చూస్తూ ఉరుకుంటారేమిటి.
లేవండి. ఈ బ్రాహ్మణుణ్ణి నేలకూల్చండి."

అని కదలించి దండనాయకులఁ బురికొల్పిన, వారు రథ గజ తురగ పదాతి సమూహంబులతో
 లెక్కకుం బదియేడక్షాహిణులతో నెదురునడచి శర చక్ర గదాఖడ్గ భిండిపాల శూల ప్రముఖ
 సాధనంబుల నొప్పించిన నవ్విప్రవరుండు గన్నులకొలకుల నిప్పులుగుప్పలు కొన రెట్టించిన
 కట్టల్క మిట్టిపడి, యజ్ఞోపవీతంబు చక్కనిడికొని కరాళించి బిట్టు దట్టించి కఠోరం బగు కుఠారంబు
 సారించి మూఁకల పై కుఱికి, తొలకరి మొగంబునం గ్రొచ్చెలికపట్టునం జెట్టులు గొట్టు కృషీవలుని
 తెఱంగునఁ బదంబులు ద్రెంచుచు, ననటికంబంబులఁ దెగనడచు నారామకారుని పగిది
 మధ్యంబులఁ ద్రుంచుచు, దాళఫలంబులు రాల్చు వృక్షారోహకునికైవడి శిరంబులు ద్రుంచుచు,
 మృగంబుల వండం దుండించు సూపకారుని భంగి నవయవంబులం జెక్కుచు, నంతటం
 దనివిజనక విలయకాలకీలీ కేలిని మంట లుమియుచు, విల్లంది యెల్లడం బిడుగుల సోనలు
 గురియు బలుమొగిళ్ళువడువున నప్రమాణంబు లగు బాణంబుల బఱిపి, సుభటసైన్యంబుల
 దైన్యంబు నొందించుచు, నడ్డంబులేని యార్భాటంబులు గల బాణవర్షఘృతంబులతో రాహుతులం
 గోపానలంబున కాపాతులుచేయుచు, తురంగంబుల నిరంగంబులఁ గావించుచు, రథంబుల
 విశ్లేధంబులఁగా నొనర్చుచు ద్విరదంబుల నరదంబులపైఁ బఱవం ద్రోలుచు నివ్వధంబున సేనల
 సంపవానల ముంచి రూపుమాపిన.

టీకా:

అని = అని; కదలించి = బయలుదేరదీసి; దండనాయకులన్ = సేనానాయకులను; పురికొల్పినన్ =
 పురికొల్పగా; వారు = వారు; రథ = రథములు; గజ = ఏనుగులు; తురగ = గుఱ్ఱములు; పదాతి =
 కాల్బలముల; సమూహంబులు = సమూహముల; తోన్ = తోటి; లెక్కకు = లెక్కించినచో; పదియేడు
 = పదిహేడు (17); అక్షాహిణుల్ = అక్షాహిణుల {అక్షాహిణి - 21,870 రథములు 21,870 ఏనుగులు
 65,610 గుఱ్ఱములు 1,09,350 కాల్బలము కల సేనా సమూహము}; తోన్ = తోటి; ఎదురునడచి =
 ఎదుర్కొని; శర = బాణములు; చక్ర = చక్రములు; గదా = గదలు; ఖడ్గ = కత్తులు; భిండిపాల =
 విడిచివాటు గుదియ; శూల = శూలములు; ప్రముఖ = మున్నగు; సాధనంబులన్ =
 ఆయుధములతో; నొప్పించినన్ = కొట్టగా; ఆ = ఆ; విప్ర = బ్రాహ్మణ; వరుండు = ఉత్తముడు;
 కన్నులకొలకుల = కడగంటి చూపులలో; నిప్పులు = నిప్పులు; కుప్పలుగొన = అధికముగా

రాలుస్తూ; రెట్టింబిన్ = ద్విగుణీకృతమైన; కట్ట = కటువైన; అల్క = కోపముతో; మిట్టిపడి =
 విజృంభించి; యజ్ఞోపవీతమున్ = జంధ్యమును; చక్కనిడికొని = చక్కబరచుకొని; కరాళించి =
 బొబ్బలు పెట్టి; బిట్టు = బాగా; దట్టింబి = అదల్చి; కఠోరంబు = కఠోరమైనది; అగు = ఐన;
 కుఠారంబున్ = గండ్రగొడ్డలిని; సారింబి = సాచిపెట్టి; మూకల = గుంపుల; పై = మీది; కిన్ = కి; ఉఱికి
 = ఉరికి; తొలకరి = తొలకరి జల్లులు; మొగంబునన్ = మొదలుకాగానే; గ్రొచ్చలికన్ = గునపముతో
 పెళ్ళగించుట; పట్టునన్ = మొదలు పెట్టి; చెట్టులు = మొక్కలు, తుప్పలు; కొట్టు = కొట్టివేసిడి;
 కృషీవలుని = రైతు; తెఱంగునన్ = వలె; పదంబులున్ = కాళ్ళు; త్రొంచుచున్ = తెగ్గొడుతూ; అనటి =
 అరటి; కంబంబులన్ = స్తంభములను; తెగనడచు = నరికివేసిడి; ఆరామకారుని = తోటమాలి;
 పగిదిన్ = వలె; మధ్యంబులన్ = నడుములు; త్రొంచుచున్ = విరగ్గొడుతు; తాళఫలంబులు =
 తాటికాయలు; రాల్చు = రాల్చివేసిడి; వృక్షారోహకుని = చెట్లెక్కువాని; కైవడిన్ = వలె; శిరంబులున్ =
 తలలు; త్రొంచుచున్ = ఖండిచుచు; మృగంబులన్ = జంతువులను; వండన్ = వండుటకు;
 తుండించు = తరిగెడి; సూపకారుని = వంటవాని; భంగిన్ = వలె; అవయవంబులన్ =
 అవయవములను; చెక్కుచున్ = తునుమాడుచు; అంతటన్ = దానితో; తనివిజనక = తృప్తి చెందక;
 విలయ = ప్రళయ; కాల = సమయపు; కీలి = అగ్ని; కేలిని = వలె; మంటలు = మంటలను;
 ఉమియుచున్ = కక్కుచు; విల్లు = కోదండము; అంది = అందిపుచ్చుకొని; ఎల్లెడలన్ = అన్ని చోట్లా;
 బిడుగుల = బిడుగుల; సోనలు = జల్లులు; కురియు = వర్షించెడి; పలుమొగిళ్ళు = కారుమేఘముల;
 వడువునన్ = వలె; అప్రాణంబులు = లెక్కలేనన్నివి; అగు = అయిన; బాణంబులన్ = బాణములను;
 పఱిపి = వేసి; సుభట = కాల్యలముల; సైన్యంబులన్ = సైనికులను; దైన్యంబు = దురవస్థల;
 ఒందించుచు = పాలుజేస్తూ; అడ్డంబు = ఎదురు; లేని = లేనట్టి; ఆర్భాటంబులు = ఆటోపములు; కల
 = కలిగిన; బాణ = బాణముల; వర్ష = వర్షము అనెడి; ఘృతంబుల్ = నేతుల; తోన్ = తోటి;
 రాహతులన్ = గుఱ్ఱపురౌతులను; కోప = కోపము అనెడి; అనలంబున్ = అగ్ని; కిన్ = కి; ఆహతులు
 = కాల్చివేయుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; తురంగంబులన్ = గుఱ్ఱములను; నిరంగంబులన్ =
 అంగములు తెగినవిగ; కావించుచు = చేస్తూ; రథంబులన్ = రథములను; విశ్లేదంబులన్ = బాగా
 శిథిలమైనవిగ; ఒనర్చుచున్ = చేస్తూ; ద్విరదంబులన్ = ఏనుగులను; అరదంబుల = రథముల; పైన్
 = మీదికి; పఱివన్ = పరుగెట్టునట్లు; త్రోలుచున్ = తోలుతూ; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ;
 సేనలన్ = సేనలను; అంప = బాణ; వానలన్ = వానలతో; ముంచి = ముంచేసి; రూపుమాపిన =
 నశింపజేయగా.

భావము:

అని కార్తవీర్యుడు దండనాయకులను పురికొల్పాడు. వారు పదిహేడు అక్షౌహిణుల చతురంగ బలాలతో ఎదుర్కొన్నారు. పరశురాముడిని బాణాలు, చక్రాలు, గదలు, కత్తులు, గుదియలు, శూలాలు లాంటి రకరకాల ఆయుధాలతో దాడిచేసారు. అతను కడగంట నిప్పులు రాలుస్తూ రెట్టించిన రోషంతో విజృంభించి జంధ్యం చక్కబరచుకొన్నాడు. బొబ్బలుపెడుతూ అదల్చి, కఠోరమై తన గండ్రగొడ్డలిని సాచిపెట్టి గుంపుల మీదికి ఉరికాడు. తొలకరిజల్లులు పడగానే గునపంతో తుప్పలు పెళ్ళగించే రైతులా, వారి కాళ్ళు తెగ్గొడుతూ, అరటి స్తంభాలను నరికే తోటమాలిలా, నడుములు విరగ్గొడుతూ, చెట్లెక్కి తాటికాయలు రాలే వాడిలా, తలలు నేలరాలుస్తూ, మాంసాలు తునిమే వంటవాడిలా, అవయవాలు తునుమాడ సాగాడు. అంతటితో తృప్తిచెందక ప్రళయ కాలాగ్నిలా మంటలు కక్కుతూ కోదండం పట్టి పిడుగుల జల్లులు వర్షించే కారుమేఘంలా లెక్కలేనన్ని బాణాలు వేసి, సైన్యాన్ని దురవస్థల పాలుజేశాడు. ఎదురులేని బాణ వర్షాలు కురిపించి గుఱ్ఱపురౌతులను ఆహుతి చేస్తూ, గుఱ్ఱాలను తునుమాడాడు. రథాలను కూల్చాడు. ఏనుగులను రథాల పైకి తోలాడు. ఈ విధముగ సేనలను బాణవర్షాలతో ముంచి రూపుమాపాడు.

9-450-క.

మత్తిల్లి భూతజాలము

చిత్తంబులఁ జొక్కి వేడఁ జిందులుబాఱన్

జొత్తిల్లి సమిత్తలమున

నెత్తురు మేదంబు పలలనికరం బయ్యెన్.

టీకా:

మత్తిల్లి = మత్తెక్కి; భూత = పిశాచ; జాలమున్ = గణములు; చిత్తంబులన్ = మనసులలో; చొక్కి = సోలి; వేడన్ = సంతోషములతో; చిందుల = చిందులు; పాఱన్ = తొక్కగ; జొత్తిల్లి = ఎఱ్ఱబారిపోయి; సమిత్ = యుద్ధ; తలమునన్ = రంగము నందు; నెత్తురున్ = రక్తము; మేదంబు = మెదళ్ళు; పలల = మాంసముల; నికరంబున్ = నిండినది; అయ్యెన్ = అయినది.

భావము:

అప్పుడు, యుద్ధ రంగం రక్తంతో ఎఱ్ఱబారిపోయింది. మెదళ్ళు మాంసాల నిండింది. పిశాచాలు మత్తెక్కి ఆనందపారవశ్యంతో సోలి, సంతోషంతో చిందులు తొక్కాయి.

9-451-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు .

భావము:

అలా పరశురాముడు తన సైన్యంతో సహా దండనాయకులను పరిమార్చినప్పుడు.

9-452-క.

"మే^{లీ} బ్రాహ్మణుఁ డొక్కఁడు

^{నేలం} బడఁగూల్చె సైన్య^{ని}చయము నెల్లన్

బా^{లార్ప} నేల యీతనిఁ

^{దూలిం}చెదఁగాక నాడు దో^{ర్బ}లము వడిన్."

టీకా:

మేలు = బాగు బాగు; ఈ = ఈ; బ్రాహ్మణుడు = విప్రుడు; ఒక్కడున్ = ఒక్కడే; నేలబడగూల్చెన్ = నేలకూల్చినాడు; సైన్య = సేనానాయకులను; నిచయమున్ = సమూహముల; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; పాలార్పన్ = ఉపేక్ష చేయుట; ఏల = ఎందుకు; ఈతనిన్ = ఇతనిని; తూలించెదగాక = సంహరించెదను; నాడు = నా యొక్క; దోర్బలము = భుజబలము యొక్క; వడిన్ = శక్తి తోటి.

భావము:

కార్తవీర్యుడు "బాగు! బాగు! ఈ విప్రుడు ఒక్కడే ఇంత సేను నేలకూల్చాడు. ఇంక ఉపేక్ష చేయరాదు. నా భుజబలంతో ఇతగాడిని సంహరిస్తాను."

9-453-వ.

అని పలికి

టీకా:

అని = అని; పలికి = అనుకొని .

భావము:

అని అనుకొన్నాడు ఆ రాజు.

9-454-మ.

ఒక యేనూలుకరంబులన్ ధనువు లత్తుల్లాసియై తాల్చి వే
ఱొక యేనూట గుణధ్వనుల్ నిగుడ శాత్రోగ్రాస్తముల్ కూర్చి "వి
ప్ర! కుతారంబును నిన్నుఁ గూల్తు" ననుచున్ భర్జించి పుంఖానుపుం
ఖకరోరంబుగ నేసి యార్చె రయరేఖా ధామునిన్ రామునిన్.

టీకా:

ఒక = ఒక; ఏనూలు = ఐదువందల (500); కరంబులన్ = చేతులతో; ధనువులు = విల్లులను; అతి = మిక్కిలి; ఉల్లాసి = ఉత్సాహముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; తాల్చి = ధరించి; వేఱొక = మరొక; ఏనూటన్ = ఐదువందలతో(500); గుణ = అల్లెతాళ్ళ; ధ్వనుల్ = శబ్దములు; నిగుడన్ = వెలువడునట్లుగా; శాత్ర = వాడియైన; ఉగ్ర = భీకరమైన; అస్తముల్ = బాణములు; కూర్చి = సంధించి; విప్ర = బ్రాహ్మణ; కుతారంబున్ = గొడ్డలిని; నిన్నున్ = నిన్ను; కూల్చున్ = నేలకూల్చెదను; అనుచున్ = అంటూ; భర్జించి = బెదిరించి; పుంఖానుపుంఖ = ఎడతెరపిలేనిబాణాల {పుంఖాను పుంఖము - పుంఖము

(బాణము వెనుక పంజె) తరువాత పుంఖముగ, ఎడతెరపిలేని బాణ ప్రయోగము); కఠోరంబుగన్ = గట్టిగ; ఏసి = ప్రయోగించి; ఆర్పెన్ = గర్జించెను; రయరేఖాధామునిన్ = వడికి మారుపేరైనవాని; రామునిన్ = పరశురాముడిని.

భావము:

ఉత్సాహంతో ఐదువందల చేతులతో ఐదువందల ధనుస్సులు పట్టుకున్నాడు. మిగిలిన ఐదువందల చేతులతో అల్లెతాళ్ల టంకారాలు చేసాడు. అన్ని విల్లులకు వాడి బాణాలు సంధించాడు. "ఓ బ్రాహ్మణా! గొడ్డలిని నిన్ను నేలకూల్చేస్తాను." అంటూ బెదిరించి, వడికి మారుపేరైన పరశురాముడి మీద ఎడతెరపి లేకండా బాణాలు వేసి గర్జించాడు.

9-455-క.

వడిఁదూపు లెగయ గుడుసులు

పడి కార్ముకపంచశతము పరగ విభుఁడు సొం

పడరెఁ బరివేషమండలి

నడుమఁ గరద్యుతుల వెలయు నళినాపు క్రియన్.

టీకా:

వడిన్ = వేగముగా; తూపులు = బాణములు; ఎగయన్ = ఏగురుగ; గుడుసులుపడి = చుట్టుముట్టబడి; కార్ముక = విల్లులు; పంచశతమున్ = ఐదువందలు (500); పరగన్ = వేయగా; విభుడు = గొప్పవాడు; సొంపు = చక్కదనము; అడరన్ = అతిశయించగ; పరివేషమండలి = గుడికట్టి; నడుమన్ = మధ్యనున్న; కర = కిరణముల; ద్యుతులన్ = కాంతులతో; వెలయు = ప్రకాశించెడి; నళినాపు = సూర్యుని (నళినాపుడు - పద్మములకు బంధువు, సూర్యుడు); క్రియన్ = వలె .

భావము:

అతి వేగముగా ఐదువందల బాణములు గుత్తగుచ్చినట్లు అర్జునుడు వేసాడు. గుడికట్టి కిరణాలతో ప్రకాశించే సూర్యుడిలా, ఆ బ్రాహ్మణ బాలుడు గొప్పగా ప్రకాశించసాగాడు.

9-456-వ.

ఇట్లర్జునుండు బాహువిలాసంబు చూపిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అర్జునుండు = కార్తవీర్యార్జునుడు; బాహు = చెయ్యిలు; విలాసంబున్ = నేర్పును; చూపినన్ = చూపించగ .

భావము:

ఈ మాదిరి కార్తవీర్యార్జునుడు తన హస్తనైపుణ్యం చూపించగా....

9-457-మ.

ధరణీదేవుడు రాముఁ డాధ్యుడు జగద్ధానుష్కరత్నంబు దు
ష్కర చాపం బొక టిక్కుపెట్టి శరముల్ సంధించి పెల్లెసి భూ
వరు కోదండము లొక్కచూడ్కి దునిమెన్ వాఁడంతటం బోక వే
తరువుల్ టువ్వ గురారధార నఱకెం ద్రద్బాహుసందోహమున్.

టీకా:

ధరణీదేవుడు = విష్ణుడు; రాముడు = పరశురాముడు; ఆధ్యుడు = శ్రేష్ఠుడు; జగత్ = లోకములోని; ధానుష్క = విలుకాళ్ళలో; రత్నంబు = మేటి; దుష్కర = భీకరమైన; చాపంబున్ = విల్లు; ఒకటిన్ = ఒకదానిని; ఎక్కుపెట్టి = ఎక్కుపెట్టి; శరముల్ = బాణములు; సంధించి = సంధించి; పెల్లు = గట్టిగా; ఏసి = ప్రయోగించి; భూవరు = రాజు యొక్క; కోదండములు = విల్లులను; ఒక్కచూడ్కిన్ = ఒక్కసారిగా; తునిమెన్ = తుత్తునియలుచేసెను; వాడు = అతడు; అంతటన్ = దానితో; పోక =

పారిపోక; వేన్ = వేగముగా; తరువుల్ = చెట్లను; ఋవ్వన్ = విసరగా; కుఠార = గొడ్డలి; ధారన్ = అంచుతో; నఱకెన్ = నరికివేసెను; తత్ = అతని; బాహు = చేతుల; సందోహమున్ = సమస్తమును.

భావము:

విప్రశ్రేష్ఠుడు పరశురాముడు లోకభీకరమైన విల్లు ఎక్కుపెట్టి బాణాలు సంధించి రాజు విల్లులు ఐదువందలూ ఒక్కసారిగా తునిమేసాడు. కార్తవీర్యుడు అంతటితో వదలక రాముడి మీదకు చెట్లు పెరికి విసరసాగాడు. రాముడు గొడ్డలితో అతని చేతులన్నీ నరికేసాడు.

9-458-క.

కరములు దునిసిన నతనికి

శిర మొక్కటి చిక్క శైలశిఖరముభంగిం

బరశువున నదియుఁ ద్రుంచెను

బ్రసూదనుఁ డైన ఘనుఁడు భార్గవుఁడు వడిన్.

టీకా:

కరములున్ = చేతులు; తునిసినన్ = తెగిపోయిన; అతని = అతని; కిన్ = కి; శిరము = తల; ఒక్కటి = ఒకటి; చిక్కన్ = మిగలగా; శైల = కొండ; శిఖరము = శిఖరము; భంగిన్ = వలె; పరశువన్ = గొడ్డలితో; అదియున్ = దానినికూడ; త్రుంచెను = నరికివేసెను; పర = శత్రువలను; సూదనుడు = నాశనము చేయువాడు; ఐన = అయినట్టి; ఘనుడు = గొప్పవాడు; భార్గవుడు = పరశురాముడు {భార్గవుడు - భృగుమహర్షి వంశపు వాడు, పరశురాముడు}; వడిన్ = శీఘ్రమే.

భావము:

అర్జునుడు చేతులు తెగిపోయి కొండశిఖరంలా ఉండగా, మిగిలిన అతడి తల ఒక్కటి మిగిలిపోతే శత్రుసంహారకుడైన పరశురాముడు గొడ్డలితో దానిని కూడ నరికేసాడు.

9-459-ఆ.

తండ్రి పడిన నతని తనయులు పదివేలు

దలగిపోయి రతని దాకలేక

పరభయంకరుండు భార్గవుం డంత నా

గోవుఁ గ్రేపుతోడఁ గొనుచుఁ జనియె.

టీకా:

తండ్రి = తండ్రి; పడినన్ = మరణించగా; అతని = అతని యొక్క; తనయులు = పుత్రులు; పదివేలు = పదివేలమంది (10,000); తలగిపోయిరి = తొలగిపోయిరి; అతని = అతని యొక్క; తాకలేక = ఎదిరించలేక; పర = శత్రువలకు; భయంకరుండు = భయముకలిగించువాడు; భార్గవుండు = పరశురాముడు; అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; గోవున్ = ఆవును; క్రేపు = దూడ; తోడన్ = తోబాటు; కొనుచున్ = తీసుకొని; చనియెన్ = పోయెను .

భావము:

తండ్రి మరణించగా అతని పుత్రులు పదివేలమంది అతనిని ఎదిరించలేక తలో దిక్కు పారిపోయారు. శత్రుభయంకరుండు పరశురాముడు అప్పుడు తమ కామధేనువు దూడ తోబాటు ఆశ్రమానికి తీసుకొని పోయాడు.

9-460-వ.

ఇట్లు హోమధేనువు మరలం దెచ్చియిచ్చి తన పరాక్రమంబు దండ్రి దోబుట్టువులకుం దెలియం జెప్పిన జమదగ్ని రామున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హోమధేనువున్ = యజ్ఞగోవును; మరలన్ = వెనుకకు; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; తన = తన యొక్క; పరాక్రమంబున్ = పరాక్రమమును; తండ్రి = తండ్రికి; తోబుట్టువుల్ = సోదరుల; కున్ = కు; తెలియజెప్పినన్ = వివరించగా; జమదగ్ని = జమదగ్ని; రామున్ = పరశురాముని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా యాగధేనువునును తిరిగి తెచ్చి ఇచ్చి తన పరాక్రమాన్ని తండ్రికి సోదరులకు వివరించగా, జమదగ్ని పరశురామునితో ఇలా అన్నాడు.

9-461-క.

"కలవేల్పు లెల్లఁ దమతమ

చెలువంబులు దెచ్చి రాజుఁ జేయుదు రకటా!

బలువేల్పు రాజు వానిం

జలముననిట్టేల పోయి చంపితి పుత్రా!

టీకా:

కలవేల్పులు = ఉన్న అందరు దేవతలు; తమతమ = వారి వారి; చెలువంబులున్ = అంశములను;
తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; రాజున్ = రాజును; చేయుదురు = పుట్టించెదరు; అకట = అయ్యో; పలు = అనేక; వేల్పు = దేవతల స్వరూపి; రాజు = రాజు; వానిన్ = అట్టివానిని; చలమునన్ = పంతముపట్టి;
ఇట్లు = ఇలా; ఏల = ఎందుకు; పోయి = వెళ్లి; చంపితి = చంపివేసితివి; పుత్రా = కుమారా.

భావము:

"అయ్యో! కుమారా! అందరు దేవతలు తమ అంశాలు తెచ్చి రాజును పుట్టిస్తారు. అలాంటి సర్వ దేవతాస్వరూపి రాజును పంతముపట్టి చంపేసావు కదా.

9-462-క.

తాలిమి మనకును ధర్మము

తాలిమి మూలంబు మనకు ధన్యత్వమునం

దాలిమి గలదని యీశుం

డేలించును బ్రహ్మపదము నెల్లన్ మనలన్.

టీకా:

తాలిమి = ఓర్పు; మన = మన; కును = కు; ధర్మము = విధించిన ధర్మము; తాలిమి = ఓర్పు;
మూలంబునన్ = వలన; మన = మన; కున్ = కు; ధన్యత్వమున్ = పుణ్యవంతముతో; తాలిమి =
ఓర్పు; కలదు = ఉన్నది; అని = అని; ఈశుండున్ = భగవంతుడు; ఏలించున్ = చెందనిచ్చును;
బ్రహ్మపదమున్ = బ్రహ్మపదవిని; ఎల్లను = అంతటిని; మనలన్ = మనలను.

భావము:

మునులమైన మనకు విధించిన ధర్మం ఓర్పు, క్షమ. దాని వలన మనకు పుణ్యం వస్తుంది. క్షమ
కలిగి ఉండుట చేతనే సర్వేశ్వరుడు మనకు బ్రహ్మపదంలో నిలుపుతాడు.

9-463-క.

క్షమ గలిగిన సిరి గలుగును

క్షమ గలిగిన వాణి గలుగు సౌరప్రభయున్

క్షమ గలుగఁ దోన కలుగును

క్షమ గలిగిన మెచ్చు శౌరి సదయుండు దండ్రీ!

టీకా:

క్షమ = ఓరిమి; కలిగిన = ఉన్నచో; సిరి = సంపదలు; కలుగును = కలుగుతాయి; క్షమ = తాలిమి;
కలిగిన = ఉన్నచో; వాణి = విద్య; కలుగున్ = అబ్బును; సౌర = సూర్యుడు అంతటి; ప్రభయున్ =
ప్రకాశము; క్షమ = తాలిమి; కలుగన్ = ఉన్నచో; తోనన్ = దానితోపాటు; కలుగును = కలుగును; క్షమ
= తాలిమి; కలిగిన = ఉన్నచో; మెచ్చు = సంతోషించును; శౌరి = విష్ణువు {శౌరి - శూరుని యొక్క
మనుమడు, విష్ణువు}; సదయుండు = దయామయుడు; తండ్రీ = నాయనా.

భావము:

నాయనా! ఓరిమి ఉంటేనే సంపదలు కలుగుతాయి. తాలిమి ఉంటేనే విద్య అబ్బుతుంది. క్షమ ఉంటేనే సూర్యుడంతటి ప్రకాశం కలుగుతుంది. క్షమ కలిగి ఉంటే దయామయుడు విష్ణుమూర్తి సంతోషిస్తాడు.

9-464-క.

పట్టపురాజను జంపుట

గట్టలుకన్ విప్రుఁ జంపు కంటెను బాపం

బట్టిట్టనకుము నీవే

చెట్టజెడం దీర్థసేవచేయుము దనయా!"

టీకా:

పట్టపు = అభిషిక్తుడైన; రాజను = రాజను; చంపుట = సంహరించుట; కట్ట = అతి; అలుకన్ = కోపముతో; విప్రున్ = బ్రాహ్మణుని; చంపు = సంహరించుట; కంటెను = కంటికూడ; పాపంబు = పాపము; అట్టిట్టనకుము = మారు చెప్పకుము; నీవున్ = నీవు; ఈ = ఈ; చెట్టన్ = పాపము; చెడన్ = పోవునట్లుగ; తీర్థ = పుణ్యతీర్థములను; సేవన్ = సేవించుట; చేయుము = చేయుము; తనయా = కుమారా.

భావము:

కుమారా! అభిషిక్తుడైన రాజుని చంపడం, బ్రహ్మహత్యా పాతకం కంటే మహా పాపం. ఇంక మారుమాట్లాడకుండా. నీవు ఈ పాపం పోడానికి పుణ్యతీర్థాలు సేవించు."

9-465-క.

అని తన్నుఁ దండ్రి పనిచినఁ

బనిపూని ప్రసాద మనుచు భార్గవుఁడు రయం

బున నొకయేడు ప్రయాణము

చని తీర్థము లెల్ల నాడి చనుదెంచె నృపా!

టీకా:

అని = అని; తన్నున్ = తనను; తండ్రి = తండ్రి; పనిచినన్ = ఆనతిచ్చిన; పనిపూని = భాద్యత
వహించి; ప్రసాదము = అనుగ్రహము; అనుచున్ = అనుచు; భార్గవుడు = పరశురాముడు;
రయంబునన్ = వేగముగ; ఒక = ఒక (1); ఏడు = సంవత్సరము పాటు; ప్రయాణము =
ప్రయాణములు; చని = వెళ్లి; తీర్థములున్ = పుణ్యతీర్థములు; ఎల్లన్ = అన్నిటను; ఆడి = సేవించి;
చనుదెంచె = వచ్చెను; నృపా = రాజా.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తూ! అలా తండ్రి ఆజ్ఞాపించగా, పరశురాముడు మహాప్రసాదం అంటూ వేగంగా
ప్రయాణిస్తూ ఒక ఏడాదిపాటు పుణ్యతీర్థాలు అన్ని సేవించి వచ్చాడు.

9-466-ఉ.

ఆయెడ నొక్కనాడు సలిలార్థము రేణుక గంగలోనికిం

బోయి ప్రవాహమధ్యమునఁ బొల్పుగ నచ్చరలేమపిండుతోఁ

దోయవిహరముల్ సలుపు దుర్లభుఁ జిత్రరథున్ సరోజమా

లాయుతుఁ జూచుచుండెఁ బతి యాజ్ఞ దలంపక కొంత ప్రేమతోన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయమునందు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడున్ = దినమున; సలిల = మంచినీటి;
అర్థమున్ = కోసము; రేణుక = రేణుక; గంగ = గంగానది; లోని = లోపలి; కిన్ = కి; పోయి = వెళ్లి;
ప్రవాహము = నది; మధ్యమునన్ = నడుమ; పొల్పుగన్ = చక్కగ; అచ్చర = అప్పరస; లేమల = స్త్రీల;
తోన్ = తోటి; తోయ = జల; విహరముల్ = క్రీడలు; సలుపు = చేయుచున్న; దుర్లభున్ =
అందరానివాడు; చిత్రరథున్ = చిత్రరథుని; సరోజ = పద్మముల; మాలా = మాల; ఆయుతున్ =

కలవానిని; చూచుచుండె = చూస్తూ ఉండిపోయెను; పతి = భర్త; ఆజ్ఞన్ = ఆనతిని; తలంపక = మరచిపోయి; కొంత = కొంచము; ప్రేమ = ప్రేమ; తోన్ = తోటి.

భావము:

పిమ్మట ఒకనాడు మంచినీటికి జమదగ్ని భార్య రేణుక గంగానదికి వెళ్ళింది. భర్త ఆనతిని మరచి, నదిలో తామరపూల మాల ధరించి అప్పరసలతో క్రీడిస్తున్న గంధర్వుడు చిత్రరథుని చూస్తూ ఉండిపోయింది.

9-467-వ.

ఇట్లు గంధర్వవల్లభునిం జూచు కారణంబున దడసి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గంధర్వ = గంధర్వుల; వల్లభున్ = రాజను; చూచు = చూసిన; కారణంబునన్ = కారణముచేత; తడసి = ఆలస్యముఅయ్యి .

భావము:

ఈ విధంగ గంధర్వరాజను చూసిన కారణంచేత ఆలస్యం అయింది.

9-468-ఉ.

"అక్కట వచ్చి పెద్దతడ వయ్యెను; హోమమువేళ దప్పె; నే
నిక్కడనేల యుంటి; ముని యేమనునో" యని భీతచిత్త యై
రక్కునఁ దోయకుంభము శిరస్థలమందిడి తెచ్చియిచ్చి వే
ముక్తి కరంబు మోడ్చి పతి ముందట నల్లన నిలై నల్కుచున్.

టీకా:

అక్కట = అయ్యో; వచ్చి = ఇక్కడకువచ్చి; పెద్ద = చాలా; తడవు = సమయము; అయ్యెను = గడచిపోయినది; హోమము = హోమము చేసిడి; వేళ = సమయము; తప్పెన్ = దాటిపోయినది; నేన్ = నేను; ఇక్కడ = ఇక్కడ; ఏలన్ = ఎందుకు; ఉంటిన్ = ఉండిపోతిని; ముని = ఋషి; ఏమి = ఏమి; అనునో = దెబ్బలాడునో; అని = అని; భీత = భయము చెందిన; చిత్త = మనసు కలామె; ఐ = అయ్యి; క్రక్కునన్ = గబుక్కున; తోయ = నీటి; కుంభమున్ = కుండను; శిరస్థలము = తలపై; ఇడి = ఉంచి; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; వే = వేగముగ; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; కరంబున్ = చేతులు; మోడ్చి = జోడించి; పతి = భర్త; ముందటన్ = ఎదురుగ; నల్లన = మెల్లిగ; నిల్చెన్ = నిలబడెను; అల్కుచున్ = బెదురుతూ.

భావము:

“అయ్యో! ఇక్కడకు వచ్చి చాలాసేపు అయింది. హోమం చేసే సమయం దాటిపోయింది. నేను ఎందుకిలా ఉండిపోయాను. ఋషి ఏమంటాడో?” అని రేణుక భయపడింది. వెంటనే నీటికుండ నెత్తికెత్తుకు వచ్చింది. భర్త ఎదురుగ చేతులు జోడించి బెదురుతూ నిలబడింది.

9-469-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు .

భావము:

అలా నీటికుండను తెచ్చి రేణుక బెదురుతూ నిలబడునప్పుడు.

9-470-క.

చిత్తమున భార్య దడసిన

వృత్తాంతం బెటిఁగి తపసి వేకని సుతులన్

"మత్తం దీనిం జావఁగ

మొత్తం" డన మొత్తరైరి మునుకుచు వారల్.

టీకా:

చిత్తమునన్ = మనసు నందు; భార్య = పెండ్లాము; తడసిన = జాగుచేసిన; వృత్తాంతంబున్ = సంగతిని; ఎటిగి = తెలిసికొని; తపసి = ముని; వేన్ = శీఘ్రముగా; కని = చూసి; సుతులన్ = పుత్రులను; మత్తన్ = మదించిన; దీనిన్ = ఈమెను; చావగన్ = చచ్చేటట్టు; మొత్తండు = కొట్టండి; అనన్ = అనగా; మొత్తరు = చంపకుండని వారు; ఐరి = అయ్యిరి; మునుకుచున్ = బాధపడిపోతూ; వారల్ = వారు.

భావము:

ముని భార్య జాగుచేసిన సంగతి గ్రహించాడు. జమదగ్ని కొడుకులతో "మదించిన ఈమెను చావగొట్టండి." అన్నాడు. వారు దుఃఖిస్తూ తల్లిని చంపలేకపోయారు.

9-471-క.

కొడుకులు పెండ్లముఁ జంపమిఁ

గొడుకులఁ బెండ్లాముఁ జంప గురు డానతి యీ

నడుగులకు నెటిఁగి రాముం

డడుగిడకుండంగఁ ద్రుంచె వన్నలఁ దల్లిన్.

టీకా:

కొడుకులున్ = కుమారులు; పెండ్లామున్ = భార్యను; చంపమిన్ = చంపక పోవుటచేత; కొడుకులన్ = పుత్రులను; పెండ్లామున్ = భార్యను; చంపన్ = సంహరించమని; గురుడు = తండ్రి (గురువు - 1ఉపాధ్యాయుడు 2బృహస్పతి 3కులముపెద్ద 4తండ్రి 5తండ్రితోడబుట్టినవాడు 6తాత 7అన్న

8పిల్లనిచ్చిన మామ 9మేనమామ 10 రాజు 11కాపాడువాడు; ఆనతి = ఆజ్ఞ; ఈన్ = ఇవ్వగా;
అడుగుల్ = కాళ్ళ; కున్ = కు; ఎటిగి = మొక్కి; రాముండు = పరశురాముడు; అడుగిడకుండగన్ =
వెనుదీయక; త్రుంచెన్ = చంపెను; అన్నలన్ = అన్నలను; తల్లిన్ = తల్లిని;

భావము:

పుత్రులు భార్యను చంపకపోవడంతో, పుత్రులను భార్యను సంహరించమని తండ్రి ఆజ్ఞాపించగా,
కాళ్ళకు మొక్కి రాముడు వెనకాడక అన్నలను తల్లిని ఖండించాడు.

9-472-శా.

తల్లిన్ భ్రాతల నెల్లఁ జంపు మనుచోఁ **దాఁ** జంపి రాకున్నఁ బెం
పెల్లంబోవ శపించుఁ దండ్రి తన పంపే జేయుడున్ మెచ్చి దా
తల్లిన్ భ్రాతల నిచ్చు నిక్కము తపోఽధన్యాత్మకుం డంచు వే
తల్లిన్ భ్రాతలఁ జంపె భార్గవుఁడు లేదా చంపఁ జేయాడునే?

టీకా:

తల్లిన్ = తల్లిని; భ్రాతలన్ = సోదరులను; ఎల్లన్ = అందరను; చంపుము = సంహరించుము; అనుచో
= అన్నప్పుడు; చంపి = సంహరించి; రాకున్నా = రాకపోతే; పెంపు = వృద్ధి; ఎల్లన్ = అంతా; పోవన్ =
పోవునట్లు; శపించున్ = శాపము పెట్టును; తండ్రి = తండ్రి; తన = అతను; పంపే = చెప్పినట్లే;
చేయుడున్ = చేయుటవలన; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; తాన్ = అతనే; తల్లిన్ = తల్లిని; భ్రాతలన్ =
సోదరులను; ఇచ్చున్ = తిరిగి ఇచ్చును; నిక్కము = ఇది తథ్యము; తపస్ = తపస్సుచేత;
ధన్యాత్మకుండు = పుణ్యాత్ముడు; అంచున్ = అనుకొని; వేన్ = వెంటనే; తల్లిన్ = తల్లిని; భ్రాతలన్ =
సోదరులను; చంపెన్ = సంహరించెను; భార్గవుడు = పరశురాముడు; లేదా = అలాకాకపోతే;
చంపన్ = సంహరించుటకు; చేయాడునే = చెయ్యి వస్తుందా.

భావము:

తల్లిని సోదరులను సంహరించు అని ఆజ్ఞాపించినప్పుడు వినకపోతే తండ్రి శపిస్తాడు. ఆయన చెప్పినట్లే చేస్తే మెచ్చుకొని, మహా తపశ్శాలి అయిన ఆయనే తల్లిని సోదరులను తిరిగి తప్పక బ్రతికిస్తాడు. అనుకొని పరశురాముడు తల్లిని అన్నలను సంహరించాడు తప్ప, లేకపోతే చంపడానికి చెయ్యి వస్తుందా?

9-473-వ.

ఇవ్విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ .

భావము:

ఈ విధంగా.

9-474-క.

అడ్డము జెప్పక కడపటి

బిడ్డఁడు రాముండు సుతులఁ బెండ్లము నచటన్

గొడ్డంటం దెగ నడచిన

జడ్డనఁ దలయూఁచి మెచ్చె జమదగ్ని మదిన్.

టీకా:

అడ్డము = అడ్డము; జెప్పక = చెప్పకుండగ; కడపటి = ఆఖరి; బిడ్డడున్ = పిల్లవాడు; రాముండు = పరశురాముడు; సుతులన్ = కుమారులను; పెండ్లామున్ = భార్యను; అచటన్ = అప్పుడు; గొడ్డంటన్ = గొడ్డలితో; తెగనడచినన్ = తెగనరకగా; జడ్డన్ = గబుక్కున; తల = శిరస్సు; ఊచి = ఊపి; మెచ్చెన్ = మెచ్చుకొనెను; జమదగ్ని = జమదగ్ని; మదిన్ = మనసునందు .

భావము:

అడ్డము చెప్పకుండా, కడగొట్టు పిల్లవాడు పరశురాముడు భార్యను కొడుకులను గొడ్డలితో నరకగా చూసి తలూపి జమదగ్ని మెచ్చుకున్నాడు.

9-475-క.

మెచ్చిన తండ్రిని గనుగొని

చెచ్చెర "నీ పడినవారి జీవంబులు నీ

విచ్చితి" నను మని మ్రొక్కిన

నిచ్చెన్ వారలును లేచి రెప్పటి భంగిన్.

టీకా:

మెచ్చిన = మెచ్చుకున్న; తండ్రిని = తండ్రిని; కనుగొని = చూసి; చెచ్చెరన్ = వెంటనే; ఈ = ఈ; పడిన = చనిపోయిన; వారి = వారి యొక్క; జీవంబులున్ = ప్రాణములు; నీవున్ = నీవు; ఇచ్చితిని = ఇచ్చాను; అనుము = అనవలసినది; అని = అని; మ్రొక్కినన్ = ప్రార్థించగా; ఇచ్చెన్ = తిరిగి ఇచ్చివేసెను; వారలునున్ = వారును; లేచిరి = లేచి నిలబడిరి; ఎప్పటి = ఎప్పటి; భంగిన్ = లాగనే.

భావము:

అలా మెచ్చుకొన్న తండ్రి జమదగ్నిని రాముడు, "ఇలా చనిపోయిన వీరి ప్రాణాలు ప్రసాదించు." అని ప్రార్థించాడు. ఆయన వారి ప్రాణాలు తిరిగి అనుగ్రహించాడు. వారు ఎప్పటిలా లేచి నిలిచారు.

9-476-ఆ.

పడినవారి మరల బ్రతికింప నోపును

జనకు డనుచు జంపె జామదగ్నుఁ

డతఁడు చంపె ననుచు నన్నలఁ దల్లిని

జనకునాజ్ఞ యైనఁ జంపఁ దగదు.

9-476/1-వ.

అంత.

- తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్లయ్య వారి ప్రతి

టీకా:

పడిన = చచ్చిన; వారిన్ = వారిని; మరలన్ = తిరిగి; బ్రతికింపన్ = బ్రతికించుటకు; ఓపును = సమర్థుడు; జనకుడు = తండ్రి; అనుచున్ = అని; చంపెన్ = సంహరించెను; జామదగ్న్యుడు = పరశురాముడు {జామదగ్న్యుడు - జమదగ్ని పుత్రుడు, పరశురాముడు}; అతడున్ = అతను; చంపెన్ = సంహరించెను; అనుచున్ = అనుకొని; అన్నలన్ = సోదరులను; తల్లిన్ = తల్లిని; జనకున్ = తండ్రి; ఆజ్ఞ = ఆజ్ఞాపించుట; ఐనన్ = జరిగినను; చంపన్ = చంపుట; తగదు = చేయరాదు.

భావము:

తన తండ్రి చచ్చిన వారిని తిరిగి బ్రతికించ గల సమర్థుడు అని, తండ్రి ఆజ్ఞ ప్రకారం తల్లిని అన్నలను పరశురాముడు సంహరించాడు. కనుక అతను సంహరించాడు కదా అని సోదరులను, తల్లిని ఎవరూ చంపరాదు.

9-477-నీ.

పరశురాముని కోడి పరుగులు పెట్టిన-

యర్జునుపుత్రకు లాత్య యందుఁ

దండ్రి మృగ్గుటకు సంతప్తులై పొగలుచు-

నింతట నంతట నెడరు వేచి

తిరిగి యాడుచు నొక్క దివసమం దా రాముఁ-

డడవి కన్నలతోడ నరుగఁ బిదప

బ్రగదీర్పఁ దటి యని పఱతెంచి హోమాల-

యంబున సర్వేశు నాత్య నిలిపి

9-477.1-తే.

నిరుపమధ్యానసుఖవృత్తి నిలిచియున్న

పుణ్య జమదగ్నినందలు బొదివి పట్టి

కుదులకుండంగఁ దలఁ ద్రెంచి క్రొనుచుఁ జనిరి

యడ్డ మేతెంచి రేణుక యడచికొనఁగ.

టీకా:

పరశురామున్ = పరశురాముని; కిన్ = కి; ఓడి = ఓడిపోయి; పరుగులుపెట్టిన = పారిపోయిన;
అర్జును = కార్తవీర్యార్జునుని; పుత్రకులు = కుమారులు; ఆత్మ = మనసుల; అందున్ = లో; తండ్రి =
తండ్రి; వ్రుగ్గుట = మరణమున; కున్ = కు; సంతప్తులు = బాధపడినవారు; ఐ = అయ్యి; పొగలుచున్
= దుఃఖించుచు; ఇంతటనంతటన్ = అక్కడనిక్కడ; ఎడరు = అదనుకోసము; వేచి = ఎదురుచూసి;
తిరిగి = వర్తిల్లుచు; ఆడుచున్ = కనిపెట్టుకొనియుండి; ఒక్క = ఒకానొక; దివసము = దినము;
అందున్ = అందు; ఆ = ఆ; రాముడు = పరశురాముడు; అడవి = అడవి; కిన్ = కి; అన్నల =
సోదరుల; తోడన్ = తోటి; అరుగన్ = వెళ్ళిన; పిదపన్ = తరువాత; పగతీర్చున్ = పగతీర్చుకొనుటకు;
తటి = తగిన సంయము; అని = అని; పఱతెంచి = వచ్చి; హోమాలయంబునన్ = యాగశాలలో;
సర్వేశున్ = భగవంతుని; ఆత్మన్ = మనసులో; నిలిపి = ధారణచేసి .
నిరుపమ = సాటిలేని; ధ్యాన = ధ్యానమునందలి; సుఖ = ఆనందపు; వృత్తిని = స్థితిలో; నిలిచి =
స్థిరముగ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పుణ్యన్ = పుణ్యుని; జమదగ్నిన్ = జమదగ్నిని; అందలున్ =
అందరుకలిసి; పొదివిపట్టి = పొదివిపట్టుకొని; కుదులకుండంగ = చలించక, లెక్కచేయక; తలన్ =
శిరస్సును; త్రెంచికొనుచు = తెగగొట్టి; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; అడ్డము = ఆపుటకు; ఏతెంచి = వచ్చి;
రేణుక = రేణుక; అడచికొనగన్ = మొత్తుకొనగా .

భావము:

పరశురామునికి ఓడి పారిపోయిన కార్తవీర్యార్జునుని కుమారులు తండ్రి మరణానికి బాధపడి, దుఃఖిస్తూ అదనుకోసం కనిపెట్టుకొని ఉన్నాకు. ఒకనాడు పరశురాముడు సోదరులతో అడవికి వెళ్ళగా, పగతీర్చుకోడానికి తగిన సమయం అని వచ్చి, రేణుక మొత్తుకున్నా వినకుండా, యాగశాలలో ధ్యానంలో ఉన్న జమదగ్నిని అందరు కలిసి తల నరికి వెళ్ళిపోయారు.

9-478-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకా .

భావము:

అలా కార్తవీర్యార్జునుని కుమారులు జమదగ్నిమహర్షి తల నరికి పోయిన పిమ్మట.

9-479-మ.

"జనకుం జంపిన వైరముం దలచి రాజన్యాత్మజుల్ నేడు మీ
జనకుం జంపిరి రామ! రామ! రిపులన్ శాసించు ర"మ్మంచు న
మునిపైవ్రాలి లతాంగి మోదికొనియెన్ ముయ్యేడుమాటులయం
బున రాముం డరుదెంచి యెన్నికొన నాపూర్ణాపదాక్రాంతయై.

టీకా:

జనకున్ = తండ్రిని; చంపిన = చంపినట్టి; వైరమున్ = శత్రుత్వము; తలచి = మనసున పెట్టుకొని;
రాజన్య = రాజు యొక్క; ఆత్మజుల్ = పుత్రులు; నేడు = ఇవాళ; మీ = మీ యొక్క; జనకున్ = తండ్రిని;
చంపిరి = సంహరించిరి; రామ = రామా; రామ = రామా; రిపులన్ = శత్రువులను; శాసించు =
శిక్షించెదవు; రమ్మ = రా; అంచున్ = అనుచు; ఆ = ఆ; ముని = ఋషి; పైన్ = మీద; వ్రాలి = పడి;

లతాంగి = సుందరి {లతాంగి - లతవంటి దేహము కలామె, స్త్రీ}; మోదికొనియెన్ = మొత్తుకొనెను;
ముయ్యేడు = ఇరవైఒక్క (21) {ముయ్యేడు - మూడు ఏడులు, ఇరవైఒకటి}; మాటుల్ = సార్లు;
రయంబునన్ = వేగముగ; రాముండు = రాముడు; అరుదెంచి = వచ్చి; ఎన్నికొనన్ = లెక్కించగా;
ఆపూర్ణ = పూర్తిగా; ఆపద = ఆపదకు; ఆక్రాంత = చిక్కినామె; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"రామా! తండ్రిని చంపిన పగతో కార్తవీర్యుని కొడుకులు వచ్చి ఇవాళ మీ తండ్రిని సంహరించారు,
శత్రువులను శిక్షిద్దవు వేగంగా రా." అంటూ రాముడు వచ్చి లెక్కపెడుతుండగా ఆపదకు చిక్కిన
రేణుక జమదగ్ని మీద పడి ఇరవై ఒక్క సార్లు ఆక్రోశించింది.

9-480-వ.

అప్పుడుఁ దల్లి మొఱ విని, జమదగ్ని కుమారులు వచ్చి యిట్లని విలపించిరి.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; తల్లి = తల్లి; మొఱ = మొత్తుకొనుట; విని = విని; జమదగ్ని = జమదగ్ని;
కుమారులు = పుత్రులు; వచ్చి = వచ్చి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అనుచు; విలపించిరి = ఏడ్చిరి .

భావము:

అప్పుడు తల్లి మొఱ విని, జమదగ్ని పుత్రులు వచ్చి ఈ విధంగ అనుచు దుఃఖించారు.

9-481-క.

"వాకిలివెడలవు కొడుకులు

రాకుండఁగ నట్టి నీవు రాజసుతులచేఁ

జీకాకు నొంది పోవఁగ

నీకా శ్లోటాడెఁ దండ్రి! నిర్జరపురికిన్."

టీకా:

వాకిలిన్ = గుమ్మము; వెడలవు = దాటి వెళ్లవు; కొడుకులు = పుత్రులు; రాకుండన్ = రాకుండగా;
అట్టి = అటువంటి; నీవు = నీవు; రాజసుతుల = రాకుమారుల; చేన్ = వలన; చీకాకున్ = చీకాకులు;
ఒంది = పడి; పోవగన్ = పోవుటకు; నీ = నీకు; కాళ్ళు = కాళ్ళు; ఎట్లు = ఎలా; ఆడెన్ = కదిలినవి;
తండ్రి = తండ్రి; నిర్జరపురి = స్వర్ణమున; కిన్ = కు.

భావము:

"తండ్రి! కొడుకులం మేం తోడు రాకుండా గుమ్మం దాటి వెళ్లవు. అటువంటి నీవు రాకుమారుల
వలన చీకాకులు పడి స్వర్గానికి పోడానికి నీకు కాళ్ళు ఎలా వచ్చాయి."

9-482-వ.

అని విలపించుచున్న అన్నలఁ జూచి రాముం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; విలపించుచున్న = ఏడుస్తున్న; అన్నలన్ = సోదరులను; చూచి = ఉద్దేశించి; రాముండు
= పరశురాముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అని ఏడుస్తున్న అన్నలతో పరశురాముడు ఇలా అన్నాడు.

9-483-ఉ.

"**ఏ**డువనేల తండ్రి తను **వే**మఱికుండుండు తోడులార! నే
సూడిదె తీర్తు"నంచుఁ బర**శు**ద్యుతిభీముండు రాముఁ డుగ్రుడై
యోడక యర్జునాత్మభవు**లు**న్నపురంబున కేఁగి చొచ్చి గో
డాడఁగఁ బట్టి చంపె వడి **న**ర్జునజాతుల బ్రహ్మఘాతులన్.

టీకా:

ఏడువన్ = ఏడవటం; ఏలన్ = ఎందుకు; తండ్రి = తండ్రి యొక్క; తనువున్ = శరీరమును;
ఏమటకకుండుడు = జాగ్రత్తగా చూస్తూ ఉండండి; తోడులారా = సోదరులారా; నేన్ = నేను; సూడు =
పగ; ఇదె = ఇదిగో ఇప్పుడే; తీర్తున్ = తీర్చుకొనెదను; అంచున్ = అనుచు; పరశు = గొడ్డలి; ద్యూతి =
పదునుగల; భీముడు = భయంకరుడు; రాముడు = పరశురాముడు; ఉగ్రుడు = కోపముగలవాడు; ఐ
= అయ్యి; ఓడక = వెనుదీయక; అర్జును = కార్తవీర్యర్జునుని; ఆత్మభవులు = పుత్రులు (ఆత్మభవులు -
తనకు పుట్టినవారి, పుత్రులు); ఉన్న = ఉన్నట్టి; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్లి; చొచ్చి
= ప్రవేశించి; గోడాడగన్ = గోలచేయుచుండగ; పట్టి = పట్టుకొని; చంపెన్ = సంహరించెను; వడిన్ =
వేగముగా; అర్జును = కార్తవీర్యర్జునుని; జాతులన్ = పుత్రులను; బ్రహ్మహతులన్ =
బ్రహ్మహత్యాపాతకులను.

భావము:

“అన్నలారా! ఎందుకు ఏడుస్తారు. తండ్రి శరీరాన్ని జాగ్రత్తగా చూస్తుండండి. ఇదిగో ఇప్పుడే పోయి
నేను పగ తీర్చుకుంటాను” అంటూ పరశువు (గొడ్డలి) పట్టుకుని పరశురాముడు కోపంతో
బ్రహ్మహత్యాపాతకులైన కార్తవీర్యర్జునుని కొడుకులు ఉన్న నగరానికి వెళ్లాడు. వాళ్ళు
గోలపెట్టసాగారు. రాముడు వారిని పట్టుకొని సంహరించాడు.

9-484-క.

ఖండించి రిపుల శిరములు

కొండలుగాఁ బ్రోగు లిడియె గురురక్తనదుల్

నిండికొని పాఱ నుబ్బుచు

భండనమున విప్రరిపులు భయమంద నృపా!

టీకా:

ఖండించి = చంపి; రిపుల = శత్రువుల; శిరములున్ = తలలు; కొండలుగన్ = గుట్టలు గుట్టలుగ;
ప్రోగులు = పోగులు; ఇడియెన్ = పెట్టెను; గురు = అధికమైన; రక్త = రక్తపు; నదుల్ = నదులు;

నిండికొని = నిండిపోయి; పాఱన్ = ప్రవహించునట్లు; ఉబ్బుచున్ = పొంగిపొర్లిపోతూ;
భండనమునన్ = యుద్ధము నందు; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; రిపులు = శత్రువులు; భయము =
భయమును; అందన్ = పొందగా; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! బ్రాహ్మణ శత్రువుల గుండెలు అదిరేలా పరశు రాముడు యుద్ధంలో రక్తపుటీరులు
పారేలా శత్రువుల తలలు నరికి పోగులు పెట్టాడు.

9-485-వ.

మఱియు నంతటఁ బోక.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అంతటన్ = దానితో; పోక = విడువకుండగ .

భావము:

ఇంకా అంతటితో విడువకుండగా.

9-486-ఆ.

అయ్య పగకు రాముఁ డలయక రాజుల

నిరువదొక్కమాటు నరసి చంపె;

జగతిమీఁద రాజశబ్దంబు లేకుండ

సూడు దీర్చలేని సుతుఁడు సుతుఁడె?

టీకా:

అయ్య = తండ్రి; పగ = పగ; కున్ = కోసము; రాముడు = పరశురాముడు; అలయక = విసుగు

లేకుండ; రాజులన్ = రాజులను; ఇరువదొక్క = ఇరవైఒక్క (21); మాటున్ = సార్లు; అరసి = వెతికి;

చంపెన్ = సంహరించెను; జగతి = భూమి; మీద = మీద; రాజ = రాజు అనెడి; శబ్దంబున్ = పలుకే;
 లేకుండన్ = లేకుండ పోవునట్లుగ; సూడు = పగ; తీర్చలేని = తీర్చలేనట్టి; సుతుడు = పుత్రుడు;
 సుతుడె = పుత్రుడా, కాదు.

భావము:

తండ్రి పగ కోసం భూమి మీద క్షత్రియుడు అనే శబ్దం వినబడనీయకుండా, పరశురాముడు విసుగు విరామం లేకుండా ఇరవైఒక్క సార్లు రాజులను వెతికి మరీ సంహరించాడు. తండ్రి పగ తీర్చలేని కొడుకూ కొడుకేనా.

9-487-వ.

మఱియు నా రాముండు శమంతపంచకంబున రాజరక్తంబులం దొమ్మిది మడుగులు గావించి తండ్రిశిరంబు దెచ్చి, శరీరంబుతో సంధించి, సర్వదేవమయుండగు దేవుండు దాన కావునఁ దన్నునుద్దేశించి యాగంబుంజేసి, హోతకుం దూర్పును, బ్రహ్మకు దక్షిణ భాగంబును, నధ్వరునకుఁ బడమటి దిక్కును, నుద్ధాతృనకునుత్తర దిశయు, నున్నవారల కవాంతరదిశలును, గశ్యపునకు మధ్యదేశంబును, నుపద్రష్టకు నార్యావర్తంబును, సదస్యులకుం దక్కిన యెడలును గలయనిచ్చి బ్రహ్మనది యైన సరస్వతీయం దవబృథస్నానంబు చేసి, కల్మషంబులం బాసి, మేఘవిముక్తుండయిన సూర్యుండునుం బోలె నొప్పుచుండె, నంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; రాముండు = పరశురాముడు; శమంతపంచకంబునన్ = శమంతపంచకమున; రాజ = క్షత్రియ; రక్తంబులన్ = రక్తములతో; తొమ్మిది = తొమ్మిది (9); మడుగులున్ = చెరువులను; కావించి = చేసి; తండ్రి = తండ్రి యొక్క; శిరంబున్ = తలను; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; శరీరంబు = మొండెము; తోన్ = తోటి; సంధించి = చేర్చి; సర్వదేవ = సమస్త దేవతలు; మయుండు = తానైనవాడు; అగు = ఐన; దేవుండు = దేవుడు; తాన = తనే; కావునన్ = కనుక; తన్నున్ = తనను; ఉద్దేశించి = గురించి; యాగంబున్ = యజ్ఞము; చేసి = చేసి; హోత = ఋత్విక్కున; కున్ = కు; తూర్పునన్ = తూర్పుభాగము; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ; కున్ = కు; దక్షిణ = దక్షిణపు; భాగంబునున్ = భాగమును; అధ్వరున్ = అధ్వరున; కున్ = కు; పడమటి = పశ్చిమ; దిక్కునున్ =

వైపు భాగమును; ఉద్ధాత్యన్ = ఉద్ధాత; కున్ = కు; ఉత్తర = ఉత్తర; దిశన్ = వైపు భాగమును; ఉన్న = మిగిలిన; వారలు = వారి; కిన్ = కి; అవాంతరదిశలునున్ = మూలల భాగములు; కశ్యపున్ = కశ్యపున; కున్ = కు; మధ్య = నడిమి; ప్రదేశంబున్ = స్థలములను; ఉపద్రష్ట = ఉపద్రష్ట; కున్ = కు; ఆర్యావర్తంబును = ఆర్యావర్తము; సదస్యుల్ = సభ్యుల; కున్ = కు; తక్కిన = మిగిలిన; ఎడలున్ = ప్రదేశములు; కలయన్ = ఉన్నదంతా; ఇచ్చి = ఇచ్చేసి; బ్రహ్మ = పరమపవిత్రమైనట్టి; నది = నది; ఐన = అయిన; సరస్వతి = సరస్వతీనది; అందున్ = లో; అవబృథస్నానంబున్ = అవబృథస్నానము (అవబృథము - యజ్ఞము కడపట న్యూనాతిరిక్తదోష పరిహారార్థము చేసెడి కర్మము); చేసి = చేసి; కల్మషంబులన్ = పాపములను; పాసి = పోగొట్టుకొని; మేఘ = మబ్బుల నుండి; విముక్తుండు = విడివడినవాడు; అయిన = ఐన; సూర్యుండునున్ = సూర్యుని; పోలెన్ = వలె; ఒప్పుచుండెను = చక్కగ నుండెను; అంత = అంతట.

భావము:

ఇంకా ఆ పరశురాముడు శమంత పంచకం వద్ద క్షత్రియ రక్షాలతో తొమ్మిది మడుగులు చేసాడు. తండ్రి తలను తీసుకొని వచ్చి శరీరంతో చేర్చి సర్వదేవమయుడు ఐన దేవుడు తనే కనుక తన గురించి తనే యాగం చేసాడు. హోతకు తూర్పుదిక్కు, బ్రహ్మకు దక్షిణపు దిక్కు, అధ్వరునికి పశ్చిమ దిక్కు, ఉద్ధాతకు ఉత్తర దిక్కు మిగిలిన వారికి మూలలను, కశ్యపునకు మధ్యదేశాన్ని, ఉపద్రష్టకు ఆర్యావర్తం, సదస్యులకు మిగిలిన ప్రదేశాలు ఇచ్చాడు. పిమ్మట సరస్వతీనదిలో అవబృథస్నానం చేసి పాపాలను పోగొట్టుకొని మబ్బులనుండి విడిచిన సూర్యునిలా ప్రకాశించాడు. అంతట...

9-488-క.

ఆప్తుడగు పుత్రువలనను

బ్రాహ్మతనుం డగుచుఁ దపము బ్రలిమిని మింటన్

సప్తర్షిమండలంబున

సప్తముడై వెలుఁగుచుండె జమదగ్ని నృపా!

టీకా:

ఆప్తుడు = నిజమైన; పుత్రు = కుమారుని; వలనను = వలన; ప్రాప్త = పొందిన; తనుండు = సంకల్ప
శరీరము కలవాడు; అగుచున్ = అయ్యి; తపము = తపస్సు యొక్క; బలిమిని = శక్తివలన; మింటన్
= ఆకాశము నందు; సప్తర్షిమండలంబునన్ = సప్తర్షిమండలమున {సప్తర్షి మండలము - సప్తర్షులు
నక్షత్రముల రూపముననుండెడి మండలము}; సప్తముడు = ఏడవవాడు {సప్తర్షులు - 1కశ్యపుడు
2అత్రి 3భరద్వాజుడు 4విశ్వామిత్రుడు 5గౌతముడు 6వసిష్ఠుడు 7జమదగ్ని; ఐన = అయ్యి;
వెలుగుచుండెన్ = ప్రకాశించుచుండెను; జమదగ్ని = జమదగ్ని; నృపా = రాజా.

భావము:

"పరీక్షిన్మహారాజా! వంశోద్ధారకుడు అయిన కుమారుని వలన సంకల్ప శరీరం పొంది జమదగ్ని
తన తపో శక్తివలన ఆకాశంలో సప్తర్షిమండలంలో ఏడవ ఋషిగా ప్రకాశిస్తున్నాడు.

9-489-క.

ఆ జమదగ్నితనూజుడు

రాజీవాక్షుండు ఘనుడు రాముడధికుడై

యోజను సప్తర్షులలో

రాజిల్లెడు మీది మనువు రానవ్వేళన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; జమదగ్ని = జమదగ్ని; తనూజుడు = కొడుకు; రాజీవాక్షుండు = పద్మనేత్రుడు; ఘనుడు =
గొప్పవాడు; రాముడు = పరశురాముడు; అధికుడు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి; ఓజను = ఓజస్సుతో;
సప్తర్షులు = సప్తర్షులలో; రాజిల్లెడున్ = విలసిల్లును; మీది = రాబోవు; మనువు = మనువు; రాన్ =
వచ్చెడి; ఆ = ఆ; వేళన్ = కాలమునందు.

భావము:

రాబోయే మన్వంతరంలో ఆ జమదగ్ని కొడుకు, పద్మనేత్రుడు, మహానుభావుడు, పరశురాముడు సప్తర్షులలో ఒకడిగా ప్రకాశిస్తాడు.

9-490-ఆ.

శాంతచిత్తుఁ డగుచు సంగవిముక్తుడై

భవ్యుడై మహేంద్రపర్వతమున

ఉన్నవాఁడు రాముఁ డొజతో గంధర్వ

సిద్ధవరులు నుతులు చేయుచుండ.

టీకా:

శాంతచిత్తుండు = శాంతి చెందిన; చిత్తుడు = మనసు గలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; సంగ = ఐహిక బంధముల నుండి; విముక్తుడు = విడివడినవాడు; ఐ = అయ్యి; భవ్యుడు = దివ్యమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; మహేంద్ర = మహేంద్ర; పర్వతమున = పర్వతముపైన; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; రాముడు = పరశురాముడు; ఓజస్ = ఓజస్సు; తోన్ = తోటి; గంధర్వ = గంధర్వులు; సిద్ధ = సిద్ధులలో; వరులు = ఉత్తములు; నుతులు = స్తోత్రములు; చేయుచుండ = చేస్తుండగా.

భావము:

గంధర్వులు సిద్ధులు తన పవిత్ర చరిత్ర స్తుతిస్తూ ఉండగా, పరశురాముడు శాంతచిత్తుడై, ఐహికబంధాల నుండి విడివడి, తేజోవంతుడై తపస్సు చేసుకుంటూ ఈనాటికి మహేంద్ర పర్వతంపై ఉన్నాడు.

9-491-క.

భగవంతుఁడు హరి యీ క్రియ

భృగుకులమునఁ బుట్టి యెల్ల పృథివీపతులన్

జగతీభారము వాయగఁ

బగగొని పలుమాఱుఁ జంపె బవరమున నృపా!

టీకా:

భగవంతుడు = విష్ణువు; హరి = విష్ణువు; ఈ = ఈ; క్రియన్ = విధముగ; భృగుకులమునన్ = భృగు
వంశము నందు; పుట్టి = అవతరించి; ఎల్ల = అందరు; పృథవీపతులను = రాజులను {పృథివీపతి -
భూమికి భర్త, రాజు}; జగతీభారమున్ = భూభారమును; వాయగన్ = తొలగించుటకు; పగగొని =
పగబట్టి; పలుమాఱున్ = అనేకసార్లు; చంపెన్ = పరిమార్చెను; బవరమునన్ = యుద్ధము నందు;
నృపా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిత్తూ! ఈ విధంగ విష్ణుమూర్తి భృగువంశంలో భూభారం తొలగించుటకు అవతరించి
యుద్ధంలో రాజులు అందరిని పగబట్టి అనేకసార్లు పరిమార్చాడు.

నవమ స్కంధము : విశ్వామిత్రుని వృత్తాంతము

9-492-వ.

అంత గాధికి నగ్నితేజుండగు విశ్వామిత్రుండు జన్మించి, తపోబలంబున రాజధర్మంబును దిగనాడి,
బ్రహ్మర్షియై యేకశతసంఖ్యాగణితంబు లగు కొడుకులం గనియె; నయ్యెడ భృగుకులజాతుండైన
యజీగర్తునికొడుకు శునశ్శేపుండు దల్లిదండ్రులచేత హరిశ్చంద్రుని యాగపశుత్వంబునకు
నమ్ముడుపడి, బ్రహ్మదిదేవతల వినుతిచేయుచు మెప్పించి, దేవతలచేత బంధవిముక్తుండయిన
వానియందుఁ గృపగలిగి విశ్వామిత్రుండు పుత్రుల కిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; గాధి = గాధి; కిన్ = కి; అగ్ని = అగ్ని వంటి; తేజుండు = తేజస్సు కలవాడు; అగు =
ఐన; విశ్వామిత్రుండు = విశ్వామిత్రుడు; జన్మించి = పుట్టి; తపన్ = తపస్సు యొక్క; బలంబునన్ =

శక్తివలన; రాజ = క్షత్రియ; ధర్మంబునున్ = ధర్మమును; దిగనాడి = విడిచిపెట్టి; బ్రహ్మార్జి = బ్రహ్మ
 ఋషి; ఐ = అయ్య; ఏకశత = నూటొక్కమంది (101); సంఖ్యాగణితులు = లెక్కకు వచ్చువారు; అగు =
 ఐన; కొడుకులన్ = పుత్రులను; కనియెన్ = పుట్టించెను; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు;
 భృగుకుల = భృగు వంశము నందు; జాతుండు = పుట్టినవాడు; ఐన = అయిన; అజీగర్తుని =
 అజీగర్తుని; కొడుకు = పుత్రుడు; శునశ్శేపుండున్ = శునశ్శేపుడు; తల్లిదండ్రుల్ = తల్లిదండ్రుల; చేతన్
 = చే; హరిశ్చంద్రుని = హరిశ్చంద్రుని యొక్క; యాగ = యాగమునకు; పశుత్వంబున్ =
 బలిపశువగుట; కున్ = కు; అమ్ముడుపడి = అమ్మబడి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మున్నగు;
 దేవతల్ = దేవతలను; వినుతి = స్తుతి; చేయుచున్ = చేసి; మెప్పించి = మెప్పించి; దేవతల = దేవతల;
 చేతన్ = వలన; బంధవిముక్తుండు = వదలిపెట్టబడినవాడు; అయిన = ఐన; వాని = అతని; అందున్
 = ఎడల; కృప = కరుణ; కలిగి = కలిగి; విశ్వామిత్రుండు = విశ్వామిత్రుడు; పుత్రుల = కొడుకుల; కిన్ =
 కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతట గాధికి అగ్ని వంటి తేజస్సు కల విశ్వామిత్రుడు పుట్టి తన తపోశక్తితో క్షత్రియధర్మం
 విడిచిపెట్టి బ్రహ్మార్జి అయ్యాడు. ఆయనకు నూటొక్కమంది కొడుకుల పుట్టారు. భృగువంశంలో
 పుట్టిన అజీగర్తుని కొడుకు శునశ్శేపుడిని అతని తల్లిదండ్రులు హరిశ్చంద్రుని యాగానికి
 బలిపశువుగా అమ్మారు. బ్రహ్మదేవాది దేవతలను స్తుతించి మెప్పించి వారి వలన
 వదలిపెట్టబడ్డాడు. ఆ శునశ్శేపుని పట్ల విశ్వామిత్రుడు జాలిపడి కొడుకుగా స్వీకరించి తన
 వెంటతీసుకెళ్ళాడు. తన కొడుకులతో ఇలా అన్నాడు.

9-493-క.

"కన్నుల గంటిని వీనిని

మన్నన కొమరుండు నాకు మక్కువ మీరో

యన్నన్న యనుచు నీతని

మన్నింపుం" డనినఁ జాచి మదసంయుతులై.

టీకా:

కన్నులన్ = కళ్ళతో; కంటిని = చూసితిని; వీనిని = ఇతనిని; మన్ననన్ = ఆదరముతో; కొమరుండున్ = కొడుకు; నా = నా; కున్ = కు; మక్కువన్ = ప్రీతితో; మీరున్ = మీరు; ఓ = ఓయ్; అన్న = అన్న; అన్న = అన్న; అనుచున్ = అనుచు; ఈతనిన్ = ఇతనిని; మన్నింపుడు = గౌరవింపుడు; అనినన్ = అనగా; చూచి = చూసి; మద = గర్వముతో; సంయుతులు = మిక్కిలి కూడినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"ఈ పుణ్యాత్ముడిని కళ్లరా చూసాను. నేను ఇతణ్ణి ప్రీతితో కొడుకుగా భావిస్తున్నాను. మీరు అన్న అంటూ ఇతణ్ణి గౌరవించండి." విశ్వామిత్రుని కొడుకుల గర్వించి ఇలా అన్నారు.

9-494-క.

"ఇతఁ డన్నఁటపో మాకును

ధృతకృత్యుల మయితి" మనుచు గేలి యొనర్పన్

సుతులన్ "వ్లేచ్చులు గం"దని

ధృతిలేక శపించె దపసి తిరుగుడుపడగన్.

టీకా:

ఇతడున్ = ఇతగాడు; అన్న = పెద్ద సోదరుడు; అట = అట; పో = పోయి పోయి; మా = మా; కునున్ = కు; కృతకృత్యులమున్ = ధన్యులము; అయితిమి = అయిపోతిమి; అనుచున్ = అనుచు; గేలి = పరిహాసము; ఒనర్పన్ = చేయగా; సుతులన్ = పుత్రులను; వ్లేచ్చులు = పాపరతులు; కండు = అయిపోండి; అని = అని; ధృతిలేక = తట్టుకొనలేక; శపించెన్ = శాపమిచ్చెను; తపసి = ఋషి; తిరుగుడుపడగన్ = పరిభ్రమించేలా.

భావము:

"ఇతగాడు మాకు పెద్దఅన్నట. మేం ధన్యులం అయిపోయాం" అంటూ పరిహాసాలు ఆడారు. విశ్వామిత్రుడు బాధపడి పుత్రులను వ్లేచ్చు అయిపోండి అని శపించాడు.

9-495-వ.

అయ్యెడ నతని శాపంబునకు వెరచి, యా నూర్పురయందు మధ్యముండైన మధుచ్ఛందుం
డేబండ్లు దమ్ములుం దానును నమస్కరించి "తండ్రి నీచెప్పిన క్రమంబున శునశ్శేపుండు మా కన్న
యని మన్నింపంగలవార" మనవుడు సంతసించి మంత్రదర్శియైన శునశ్శేపుని వారల యందుఁ
బెద్దఁజేసి, మధుచ్ఛందున కిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; శాపంబున్ = శాపమున; కున్ = కు; వెరచి = బెదిరి; ఆ = ఆ;
నూర్పుర = వందమంది; అందున్ = లోను; మధ్యముండు = నడుమవాడు; ఐన = అయిన;
మధుచ్ఛందుండు = మధుచ్ఛందుడు; ఏబదండ్లున్ = ఏబైమంది (5); తమ్ములున్ = తమ్ములును;
తానున్ = అతను; నమస్కరించి = మ్రొక్కి; తండ్రి = తండ్రి; నీ = నీవు; చెప్పిన = చెప్పినట్టి;
క్రమంబునన్ = విధముగ; శునశ్శేపుండున్ = శునశ్శేపుడు; మా = మా; కున్ = కు; అన్న = అన్న;
అని = అనుచు; మన్నింపగలవారము = గౌరవించెదము; అనవుడు = అనగా; సంతసించి =
సంతోషించి; మంత్రదర్శి = మంత్రసిద్ధి; ఐన = అయిన; శునశ్శేపుని = శునశ్శేపుని; వారల = వారి;
అందున్ = లో; పెద్దన్ = పెద్దవానిగా; చేసి = నియమించి; మధుచ్ఛందున్ = మధుచ్ఛందున; కున్ =
కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ సమయంలో ఆ శాపానికి బెదిరి ఆ వందమంది లోను నడిమవాడైన మధుచ్ఛందుడు
ఏబైమంది తమ్ములతో వచ్చి మ్రొక్కి, "తండ్రి! నీవు చెప్పినట్టి శునశ్శేపుని మా అన్నగా గౌరవిస్తాం"
అన్నాడు. సంతోషించి మంత్రసిద్ధి పొందిన శునశ్శేపుని వారిలో పెద్దవానిగా నియమించి,
మధుచ్ఛందునితో ఇలా అన్నాడు.

9-496-ఆ.

"పాడి చెడక వీడు నేడు మీకతమునఁ

గొడుకు గలిగె నాకుఁ గొడుకులార!

కడుపులార! మీరు గొడుకులఁ గనుఁ డింక

ప్రీతితోడ దేవరాతుఁ గూడి."

టీకా:

పాడి = పద్ధతి; చెడక = తప్పక; వీడు = ఇతను; నేడున్ = ఇతను; మీ = మీ; కతమునన్ = వలన;
కొడుకున్ = పుత్రుడుగా; కలిగెన్ = కలిగెను; నా = నా; కున్ = కు; కొడుకులారా = పుత్రులూ;
కడుపులారా = జాతులూ; మీరున్ = మీరు; కొడుకులన్ = పుత్రులను; కనుడు = పుట్టించండి; ఇంకన్
= ఇకనుండి; ప్రీతి = ప్రేమ; తోడన్ = పూర్వకముగ; దేవరాతున్ = దేవరాతునితో; కూడి = కలిసి .

భావము:

"పుత్రులారా! మీరు ధర్మం తప్పక నడుచుకున్నారు. కనుక నాకు మరో పుత్రుడు కలిగాడు.
ఇకనుండి ఈ దేవరాతుడు, మీరు ఒద్దికగా, ప్రేమ పూర్వకంగా ఉండి, పుత్రులను పుట్టించండి."

9-497-వ.

అని పలికె; నట్లు శునశ్శేపుండు దేవతలచేత విడివడుటం జేసి దేవరాతుండయ్యె;
మధుచ్ఛందుండు మొదలయిన యేబండ్లు నా దేవరాతునకుఁ దమ్ములైరి పెద్దలయిన యష్టక,
హారీత, జయంత సుమదాదు లేబండ్లును వేటై చనిరి; ఈ క్రమంబున విశ్వామిత్ర కొడుకులు
రెండు విధంబులయినం, బ్రవరాంతంబు గలిగె" నని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె "నా పురూరపు
కొడుకగు నాయువునకు నహుషుండును, క్షత్తవృద్ధుండును, రజియును, రంభుండును,
ననేనసుండును ననువారు పుట్టి; రందు క్షత్తవృద్ధునకుఁ గుమారుండగు సుహోత్రునకుఁ
గాశ్యుండుఁ గుశుండు గృత్స్నమదుండు నన ముగ్గురు గలిగి; రా కృత్స్నమదునకు శునకుండును,
శునకునకు శౌనకుండును, నమ్మహాత్మునికి బహ్వాచప్రవరుండును జన్మించి; రా
బహ్వాచప్రవరుండు దపోనియతుండై చనియె; కాశ్యునకుఁ గాశియుఁ గాశికి రాష్ట్రుండును,
రాష్ట్రునకు దీర్ఘతపుండును జనించిరి.

టీకా:

అని = అని; పలికెన్ = చెప్పెను; అట్లు = ఆ విధముగ; శునశ్శేపుండు = శునశ్శేపుడు; దేవతలు =
దేవతలు; చేతన్ = చేత; విడివడుటన్ = విడిపింపబడుట; చేసి = వలన; దేవరాతుండు =
దేవరాతుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; మధుచ్చదుండు = మధుచ్చదుడు; మొదలయిన = మున్నగు;
ఏబండ్రున్ = ఏబైమంది (5); ఆ = ఆ; దేవరాతున్ = దేవరాతుని; కున్ = కి; తమ్ములున్ = తమ్ముళ్ళు;
ఐరి = అయ్యిరి; పెద్దలు = పెద్దవాళ్ళు; ఐన = అయినట్టి; అష్టక = అష్టకుడు; హారిత = హారీతుడు;
జయంత = జయంతుడు; సుమద = సుమదుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఏబండ్రును =
ఏబైమంది (5); వేటై = విడిపోయి; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; ఈ = ఈ; క్రమంబునన్ = విధముగ;
విశ్వామిత్రు = విశ్వామిత్రుని; కొడుకులున్ = పుత్రులు; రెండు = రెండు (2); విధంబులు = తెగలుగ;
అయినన్ = కాగా; ప్రవర = గోత్రమునందు; భేదంబున్ = రకములు; కలిగెను = ఏర్పడినవి; అని =
అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ఆ = ఆ;
పురూరవు = పురూరవుని; కొడుకు = పుత్రుడు; అగున్ = అయిన; ఆయువున్ = ఆయువున; కున్ =
కు; నహుషుండునున్ = నహుషుడు; క్షత్రవృద్ధుండునున్ = క్షత్రవృద్ధుడు; రజియునున్ = రజి;
రంభుండునున్ = రంభుడు; అనేనసుండు = అనేనసుడు; అను = అనెడి; వారున్ = వారు; పుట్టిరి =
జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో; క్షత్రవృద్ధున్ = క్షత్రవృద్ధున; కున్ = కు; కుమారుండు = పుత్రుడు; అగు
= ఐన; సుహోత్రున్ = సుహోత్రున; కున్ = కు; కాశ్యండును = కాశ్యుడు; కుశుడు = కుశుడు;
కృత్స్నమదుండున్ = కృత్స్నమదుడు; అనన్ = అనెడి; ముగ్గురు = ముగ్గురు (3); కలిగిరి = పుట్టిరి; ఆ
= ఆ; కృత్స్నమదున్ = కృత్స్నమదున; కున్ = కు; శునకుండును = శునకుడు; శునకున్ = శునకున్;
కున్ = కు; శౌనకుండును = శౌనకుడు; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = మహాత్ముని; కిన్ = కి;
బహ్వాచప్రవరుండును = బహ్వాచప్రవరుడు; జన్మించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; బహ్వాచప్రవరుండు =
బహ్వాచప్రవరుడు; తపన్ = తపస్సు చేయుటందు; నియతుండు = కట్టుబడినవాడు; ఐ = అయ్యి;
చనియె = వెళ్ళిపోయెను; కాశ్యన్ = కాశ్యున; కున్ = కు; కాశియున్ = కాశి; కాశి = కాశి; కిన్ = కి;
రాష్ట్రండును = రాష్ట్రుడు; రాష్ట్రున్ = రాష్ట్రున; కున్ = కు; దీర్ఘతపుండును = దీర్ఘతపుడు; జనించిరి =
పుట్టిరి.

భావము:

అని విశ్వామిత్రుడు చెప్పాడు. ఆ విధంగ శునశ్శేపుడు దేవతలు చేత విడిపింపబడుట వలన దేవరాతుడు అని పేరు పొందాడు. మధుచ్ఛదుడు మున్నగు ఏబైమంది ఆ దేవరాతునికి తమ్ముళ్ళు అయ్యారు. పెద్దవాళ్ళు అయిన అష్టకుడు, హరితుడు, జయంతుడు, సుమదుడు మున్నగువారు ఏబైమంది విడిపోయి వెళ్ళిపోయారు. అలా విశ్వామిత్రుని పుత్రులు రెండు తెగలుగా కాగా గోత్రభేదం కలిగింది." అని చెప్పి శుకుడు మరల ఇలా చెప్పాడు. "ఆ పురూరవుని పుత్రుడైన ఆయువునకు నహుషుడు, క్షత్రవృద్ధుడు, రజి, రంభుడు, అనేనసుడు జన్మించారు. వారిలో క్షత్రవృద్ధునకు సుహోత్రుడు; సుహోత్రునకు కాశ్యుడు, కుశుడు, కృత్స్నమదుడు అని ముగ్గురు పుట్టారు. ఆ కృత్స్నమదునకు శునకుడు; శునకునకు శౌనకుడు; ఆ మహాత్మునికి బహ్వాచప్రవరుడు పుట్టారు. ఆ బహ్వాచప్రవరుడు తపస్సు చేసుకుంటాను అని వెళ్ళిపోయాడు. కాశ్యునకు కాశి; కాశికి రాష్ట్రుడు; రాష్ట్రునకు దీర్ఘతపుడు పుట్టారు.

9-498-క.

ఆ దీర్ఘతపుని కథికుఁడు

శ్రీదయితాంశమునఁ బుట్టి సేవ్యుం డాయు

ర్వేదజ్ఞుఁడు ధన్వంతరి

ఖేదంబులు వాయు నతనిఁ గీర్తనచేయన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; దీర్ఘతపుని = దీర్ఘతపని; కిన్ = కి; అధికుడు = గొప్పవాడు; శ్రీదయిత = విష్ణువు (శ్రీదయిత - లక్ష్మీదేవి భర్త, విష్ణువు); అంశమునన్ = అంశతో; పుట్టెన్ = జన్మించెను; సేవ్యుండు = సేవింపదగినవాడు; ఆయుర్వేదజ్ఞుడు = వైద్యము తెలిసినవాడు; ధన్వంతరి = ధన్వంతరి; ఖేదంబులున్ = దుఃఖములు; వాయున్ = తొలగిపోవును; అతనిన్ = అతనిని; కీర్తన = స్తుతించుట; చేయన్ = చేసినచో .

భావము:

ఆ దీర్ఘతపునికి వైష్ణవ అంశతో ఆయుర్వేదం తెలిసిన మహానుభావుడు ధన్వంతరి జన్మించాడు. ఆయనను సేవిస్తే సకల దుఃఖాలు తొలగిపోతాయి.

9-499-వ.

వాసుదేవాంశసంభూతుండగు నా ధన్వంతరి యజ్ఞభాగంబున కర్తుం; డతనికిఁ గేతుమంతుండు, గేతుమంతునకు భీమరథుండు నతనికి దివోదాసుండనం బరంగు ద్యుమంతుండు నుదయించి; రా ద్యుమంతునకుఁ బ్రతర్థనుండు జన్మించె; నా ప్రతర్థనుండు శత్రుజిత్తునియును ఋతుధ్వజుండనియుం జెప్పబడె; నాతనికిఁ గువలయాశ్వుండు సంభవించె.

టీకా:

వాసుదేవ = విష్ణుని {వాసుదేవుడు - వసుదేవుని కుమారుడు, కృష్ణుడు}; అంశన్ = అంశతో; సంభూతుండు = చక్కగా పుట్టినవాడు; అగున్ = అయిన; ఆ = ఆ; ధన్వంతరి = ధన్వంతరి; యజ్ఞభాగంబున్ = జవిర్భాగముల; కున్ = కు; అర్హుండు = అర్హత కలవాడు; అతనిన్ = అతని; కిన్ = కి; కేతుమంతుడున్ = కేతుమంతుడు; కేతుమంతున్ = కేతుమంతుని; కున్ = కి; భీమరథుండును = భీమరథుడు; అతనిన్ = అతని; కిన్ = కి; దివోదాసుండు = దివోదాసుడు; అనన్ = అని; పరంగు = ప్రసిద్ధమైనవాడు; ద్యుమంతుండును = ద్యుమంతుడును; ఉదయించిరి = పుట్టరి; ఆ = ఆ; ద్యుమంతున్ = ద్యుమంతుని; కున్ = కి; ప్రతర్థనుండు = ప్రతర్థనుడు; జన్మించెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; ప్రతర్థనుండు = ప్రతర్థనుడు; శత్రుజిత్తు = శత్రుజిత్తు; అనియునున్ = అని; ఋతుధ్వజుండు = ఋతుధ్వజుడు; అనియున్ = అని; చెప్పబడియె = పిలువబడెను; ఆతని = ఆతని; కిన్ = కి; కువలయాశ్వుండున్ = కువలయాశ్వుడు; సంభవించె = పుట్టెను.

భావము:

వైష్ణవాంశతో పుట్టిన ధన్వంతరి హవిర్భాగాలకు అర్హుడు. అతనికి కేతుమంతుడు; కేతుమంతునికి భీమరథుడు; అతనికి దివోదాసుడు అని ప్రసిద్ధమైన ద్యుమంతుడు పుట్టారు. ఆ ద్యుమంతునికి

ప్రతర్థనుడు పుట్టాడు. ఆ ప్రతర్థనుడికి శత్రుజిత్తు అని, ఋతుధ్వజుడు అని పేర్లు ఉన్నాయి. ఆతనికి కువలయాశ్వడు పుట్టాడు.

9-500-ఆ.

వసుమతీశ! విను కువలయాశ్వభూభర్త

లలితపుణ్య ఘను నలర్కుఁ గనియె

నాతఁ డేలె నేల నలువదియాలు వే

లేండ్లు వాని భంగి నేల రెవరు.

టీకా:

వసుమతీశ = రాజా (వసుమతీశుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు); విను = వినుము; కువలయాశ్వ = కువలయాశ్వడు; భూభర్త = రాజు; లలిత = మనోజ్ఞమైన; పుణ్యన్ = పుణ్యాత్ముని; ఘనున్ = గొప్పవానిని; అలర్కున్ = అలర్కుని; కనియెన్ = పుట్టించెను; ఆతడు = అతను; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; నేలన్ = భూమండలమును; అరువదియాలువేల = అరవైయారు (66) వేల; ఏండ్లున్ = సంవత్సరములు; వాని = అతని; భంగిన్ = వలె; ఏలరు = పరిపాలించరు; ఎవరున్ = ఎవరూకూడ.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తా! శ్రద్ధగా విను. కువలయాశ్వడు అలర్కుడు అనే పుణ్యాత్ముని గొప్పవానిని పుట్టించాడు. అతను అరవైయారువేల ఏళ్ళు భూమండలాన్ని ఏలాడు. ఎవరూ అతనిలా పరిపాలించిన వారు లేరు.

9-501-వ.

అయ్యలర్కునకు సన్నతియును, నతనికి సునీతుండును, నతనికి సుకేతనుండును, నతనికి ధర్మకేతువు, నతనికి సత్యకేతువును, నాతనికి ధృష్టకేతువును, నా ధృష్టకేతువునకు సుకుమారుండును, సుకుమారునకు వీతిహోత్రుండు, వీతిహోత్రునకు భర్గుండును, భర్గునకు భార్గభూమియు జనియించిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ; అలర్కున్ = అలర్కున; కున్ = కు; సన్నతియును = సన్నతి; అతని = అతని; కిన్ = కి;
సునీతుండును = సునీతుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; సుకేతుండునున్ = సుకేతుడు; అతని =
అతని; కిన్ = కి; ధర్మకేతువున్ = ధర్మకేతువు; అతని = అతని; కిన్ = కి; సత్యకేతువునున్ =
సత్యకేతువు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ధృష్టకేతువునున్ = ధృష్టకేతువు; ఆ = ఆ; ధృష్టకేతువున్ =
ధృష్టకేతువున; కున్ = కు; సుకుమారుండును = సుకుమారుడు; సుకుమారున్ = సుకుమారున;
కున్ = కు; వీతిహోత్రుండున్ = వీతిహోత్రుడ; వీతిహోత్రుని = వీతిహోత్రున; కున్ = కు; భర్గుండును =
భర్గుడు; భర్గున్ = భర్గున; కున్ = కు; భార్గభూమియున్ = భార్గభూమి; జనియించిరి = పుట్టిరి .

భావము:

ఆ అలర్కునకు సన్నతి; అతనికి సునీతుడు; అతనికి సుకేతుడు; అతనికి ధర్మకేతువు; అతనికి
సత్యకేతువు; అతనికి ధృష్టకేతువు; ఆ ధృష్టకేతువుకు సుకుమారుడు; సుకుమారునికి వీతిహోత్రుడు;
వీతిహోత్రునకు భర్గుడు; భర్గునకు భార్గభూమి; పుట్టారు.

9-502-ఆ.

వాడు తుదయుఁ గాశ్యవసుమతీశుం డాది

యైనవారు కాశు అనఁగ నెగడి

రవనిమీఁద వార లాక్షతవృద్ధుని

వంశజాతు లగుచు వంశవర్య!

టీకా:

వాడు = అతను; తుదయున్ = ఆఖరివాడుగను; కాశ్య = కాశ్యుడు అనెడి; వసుమతీశుండు = రాజు;
ఆది = మొదటివాడుగను; ఐనవారు = పుట్టినవారు; కాశులు = కాశులు; అనగన్ = అని; నెగడిరి =
వర్ధిల్లిరి; అవని = భూమి; మీదన్ = మీద; వారలు = వారు; ఆ = ఆ; క్షతవృద్ధుని = క్షతవృద్ధుని; వంశ =
వంశమున; జాతులు = పుట్టినవారు; అగుచున్ = అగుచు; వంశ = కులమును; వర్య =
ఉద్ధరించినవాడా.

భావము:

ఓ పాండు వంశోద్ధారకా! క్షతవృద్ధుని వంశంలో పుట్టిన కాశ్యపు మొదలు భార్గభూమి వరకు కల రాజులు కాశులు అనే పేర లోకంలో వర్ణిల్లారు.

9-503-వ.

మఱియు, క్షతవృద్ధునికి రెండవకొడుకగు కుశునికిఁ బ్రీతియును, వానికి సంజయుండును, సంజయునికి జయుండును, జయునికిఁ గృతుండును, గృతునికి హర్యధ్వనుండును, హర్యధ్వనునకు, సహదేవుండును, సహదేవునికి భీముండును, భీమునకు జయత్సేనుండును, జయత్సేనునకు సంకృతియు, సంకృతికి జయుండును, జయునికి, క్షతధర్ముండును బుట్టిరి; వీరలు క్షతవృద్ధుని వంశంబునం గల రాజులు; రంభునికి రభసుండును, రభసునికి గంభీరుండును గంభీరునికిఁ గృతుండును గల్గి; రా గృతునికి బ్రహ్మకులంబు పుట్టి; న య్యనేసునకు శుద్ధుండును, శుద్ధునకు శుచియు, శుచికి బ్రహ్మసారథి యైన త్రికకుత్తును జనించి; రతనికి శాంతరజుండు పుట్టి; నతండు విజ్ఞానవంతుండు, గృతకృత్యుండు, విరక్తుండు నయ్యె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; క్షతవృద్ధున్ = క్షతవృద్ధుని; కిన్ = కి; రెండవ = రెండవ (2); కొడుకు = పుత్రుడు; అగు = ఐన; కుశుని = కుశుని; కిన్ = కి; ప్రీతియునున్ = ప్రీతి; వాని = అతని; కిన్ = కి; సంజయుండును = సంజయుడును; సంజయున్ = సంజయుని; కిన్ = కి; జయుండును = జయుడు; జయుని = జయుని; కిన్ = కి; కృతుండును = కృతుండును; కృతుని = కృతుని; కిన్ = కి; హర్యధ్వనుండును = హర్యధ్వనుండును; హర్యధ్వనున = హర్యధ్వనున; కున్ = కు; సహదేవుండునున్ = సహదేవుడు; సహదేవుని = సహదేవుని; కిన్ = కి; భీముండనున్ = భీముడు; భీమున్ = భీమున; కున్ = కు; జయత్సేనుండును = జయత్సేనుడు; జయత్సేనున్ = జయత్సేనున; కున్ = కు; సంకృతియున్ = సంకృతి; సంకృతి = సంకృతి; కిన్ = కి; జయుండును = జయుడు; జయుని = జయుని; కిన్ = కి; క్షతధర్ముండును = క్షతధర్ముడు; పుట్టిరి = జనించిరి; వీరలు = వీరు; క్షతవృద్ధుని = క్షతవృద్ధుని; వంశంబునన్ = వంశములో; కల = ఉన్నట్టి; రాజులున్ = రాజులు; రంభున్ = రంభుని; కిన్ = కి; రభసుండును = రభసుడు; రభసుని = రభసుని; కిన్ = కి; గంభీరుండునున్ =

గంభీరుడు; గంభీరుని = గంభీరుని; కిన్ = కి; కృతుండును = కృతుడు; కల్గిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; కృతున్ = కృతుని; కిన్ = కి; బ్రహ్మకులంబున్ = బ్రాహ్మణకులము; పుట్టెన్ = పుట్టినది; ఆ = ఆ; అనేసున = అనేసుని; కున్ = కి; శుద్ధుండును = శుద్ధుడు; శుద్ధున్ = శుద్ధున; కున్ = కు; శుచియున్ = శుచి; శుచి = శుచి; కిన్ = కి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునికి; సారథి = రథసారథి; ఐన = అయినట్టి; త్రికకుత్తునున్ = త్రికకుత్తు; జనించిరి = పుట్టిరి; అతని = అతని; కిన్ = కి; శాంతరజుండు = శాంతరజుడు; పుట్టెన్ = పుట్టెను; అతండు = అతడు; విజ్ఞానవంతుండు = మంచిజ్ఞాని; కృతకృత్యుండు = ధన్యుడు; విరక్తుండున్ = విరక్తుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

మఱియు, క్షతవృద్ధుని రెండవ కొడుకైన కుశునికి ప్రీతి; అతనికి సంజయుడు; సంజయునికి జయుడు; జయునికి కృతుండు; కృతునికి హర్యధ్వనుడు; హర్యధ్వనునకు సహదేవుడు; సహదేవునికి భీముడు; భీమునకు జయత్సేనుడు; జయత్సేనునకు సంకృతి; సంకృతికి జయుడు; జయునికి క్షత్రధర్ముడు జనించారు. వీరంతా క్షతవృద్ధుని వంశంలోని రాజులు. రంభునికి రభసుడు; రభసునికి గంభీరుడు; గంభీరునికి కృతుడు పుట్టారు. ఆ కృతునికి బ్రాహ్మణకులం పుట్టింది. ఆ అనేసునికి శుద్ధుడు; శుద్ధునకు శుచి; శుచికి బ్రహ్మదేవుడి రథసారథి అయిన త్రికకుత్తు పుట్టారు. అతనికి శాంతరజుడు పుట్టాడు. అతడు మంచిజ్ఞాని ధన్యుడు, విరక్తుడు, అయ్యాడు.

9-504-సీ.

రజియను వానికి రాజేంద్ర! యేనూలు-

కొడుకులు గలిగిరి మూరబలులు

వేల్పులెల్లను వచ్చి వేడిన నా రజి-

దైత్యులఁ బెక్కండ్ర ధరణిఁ గూల్చి

నాకంబు దేవేంద్రునకు నిచ్చె నిచ్చిన-

రజికాళ్ళకెఱిగి సురప్రభుండు

వెండియు నతనికి విబుధగేహము నిచ్చి-

సంతోషబుద్ధి నర్చన మొనర్చె

నంతనా రజి మృతుడైన నతని పుత్రు

అమరవిభుడు తమ్ము నడిగికొనిన

నీక యింద్రలోక; మేలిరి యాగభా

గములు పుచ్చికొనిరి గర్వమంది.

టీకా:

రజి = రజి; అను = అనెడి; వాని = అతని; కిన్ = కి; రాజేంద్రా = మహారాజా; ఏనూలు = ఐదువందలమంది (500); కొడుకులున్ = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; ఘోర = భీకరమైన; బలులు = బలశాలులు; వేల్పులు = దేవతలు; ఎల్లను = అందరు; వచ్చి = చేరి; వేడినన్ = కోరగా; ఆ = ఆ; రజి = రజి; దైత్యులన్ = రాక్షసులను; పెక్కండ్రన్ = అనేకులను; ధరణిగూల్చి = నేలకూల్చి; నాకంబున్ = స్వర్గమును; దేవేంద్రున్ = ఇంద్రున; కున్ = కు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఇచ్చిన = ఇచ్చినట్టి; రజి = రజి యొక్క; కాళ్లు = పాదముల; కున్ = కు; ఎఱిగి = మ్రొక్కి; సురప్రభుండు = ఇంద్రుడు {సురప్రభువు - దేవతలరాజు, ఇంద్రుడు}; వెండియున్ = ఇంకను; అతని = అతని; కిన్ = కి; విబుధగేహమున్ = పాలనాధికారము {విబుధగేహము - దివ్యమైన (అధికారకేంద్రమైన) గృహమును, పాలనాధికారము}; ఇచ్చి = ఇచ్చి; సంతోష = సంతోషముగల; బుద్ధిన్ = మనసుతో; అర్చనమున్ = సేవించుట; ఒనర్చెన్ = చేసెను; అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ.

రజి = రజి; మృతుండు = మరణించినవాడు; ఐనన్ = కాగా; అతని = అతని యొక్క; పుత్రులు = కొడుకులు; అమరవిభుడు = ఇంద్రుడు {అమరవిభుడు - దేవతలప్రభువు, ఇంద్రుడు}; తమ్మున్ = వారని; అడిగికొనినను = అర్థించినను; ఈక = ఇయ్యకుండగ; ఇంద్రలోకమున్ = స్వర్గమును; ఏలిరి = పాలించిరి; యాగభాగములున్ = హవిర్భాగములను; పుచ్చికొనిరి = తీసుకొనిరి; గర్వమున్ = మదము; అంది = పొంది.

భావము:

పరీక్షిన్నహారాజా! రజికి ఐదువందలమంది గొప్ప బలశాలులైన కొడుకులు పుట్టారు. దేవతలు వచ్చి కోరగా, ఆ రజి పలువురు రాక్షసులను నేలకూల్చి స్వర్గాన్ని ఇంద్రుడికి ఇచ్చాడు. అప్పుడు రజి

పాదాలకు మ్రొక్కి, ఇందుడు అతనికి స్వర్గాన్ని కాపాడే అధికారం అప్పగించి సేవిస్తున్నాడు. ఆ రజి
మరణించాకా అతని కొడుకులు ఇందుడు కోరినా స్వర్గాన్ని ఇవ్వకుండ హవిర్భాగాలు
తీసుకుంటూ గర్వంతో స్వర్గాన్ని పాలించసాగారు.

9-505-క.

వేలుపులతేడు గురుచే

వేలిమి వేల్పించి బలిమి వెలయగ నిజ దం

భోళిని రజిసుతులను ని

ర్మూలము గావించి స్వర్గముం కైకొనియెన్.

టీకా:

వేలుపులతేడున్ = ఇందుడు; గురు = బృహస్పతి; చేన్ = చేత; వేలిమిన్ = హోమమును; వేల్పించి =
చేయించి; బలిమిన్ = బలము; వెలయగన్ = అతిశయించగ; నిజ = తన; దంభోళిన్ =
వజ్రాయుధముతో; రజి = రజి యొక్క; సుతులను = పుత్రులను; నిర్మూలనము = నాశనము;
కావించెన్ = చేసెను; స్వర్గమున్ = స్వర్గమును; కైకొనియెన్ = చేపట్టెను.

భావము:

అంతట ఇందుడు బృహస్పతి చేత హోమం చేయించాడు. అతిశయించిన బలంతో వజ్రాయుధం
ప్రయోగించి రజి పుత్రులను నాశనం చేసి, స్వర్గాన్ని చేపట్టాడు.

నవమ స్కంధము : నహుషుని వృత్తాంతము

9-506-వ.

అది యట్లుండె; నహుషునకు యతియు, యయాతియును, సంయాతియు, నాయాతియు,
వియతియు, గృతియు నన నార్థురు గొడుకులు దేహికి నింద్రియంబుల చందంబున సంభవించి;
రండుఁ బెద్దకొడుకగు యతికి రాజ్యం బిచ్చిన నతండు విరక్తుండై.

టీకా:

అది = ఆ విషయము; అట్లు = అలా; ఉండెన్ = ఉన్నది; నహుషున్ = నహుషున; కున్ = కు;
యతియున్ = యతి; యయాతియునున్ = యయాతి; సంయాతియున్ = సంయాతి; ఆయాతియున్
= ఆయాతి; వియతియున్ = వియతి; కృతియున్ = కృతి; అనన్ = అనెడి; ఆర్గురు = ఆరుగుర;
కొడుకులున్ = పుత్రులు; దేహి = దేహధారి; కిన్ = కి; ఇంద్రియంబుల = ఇంద్రియముల;
చందంబునన్ = వలె; సంభవించిరి = పుట్టరి; అందున్ = వారిలో; పెద్దకొడుకు = పెద్దకొడుకు; అగు =
ఐన; యతి = యతి; కిన్ = కి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; ఇచ్చినన్ = అప్పజెప్పగా; అతండు =
అతను; విరక్తుండున్ = విరాగి; ఐ = అయ్యి.

భావము:

దేహికి ఆరు ఇంద్రియాలు ఉన్నట్లు, నహుషునికి యతి, యయాతి, సంయాతి, ఆయాతి, వియతి, కృతి
అని ఆరుగురు కొడుకులు పుట్టారు. వారిలో పెద్దకొడుకు యతికి రాజ్యం అప్పజెప్పగా అతను
విరాగి అయ్యాడు.

9-507-క.

"రాజ్యంబు పాపమూలము

రాజ్యముతో నొడలెఱుంగ రాదు సుమతియున్

రాజ్యమునఁ బూజ్య నెఱుగడు

రాజ్యము గీజ్యమ్ము ముక్తిరతునకు నేలా?"

టీకా:

రాజ్యంబున్ = రాజ్యము; పాప = పాపసంభవించుటకు; మూలము = మూలకారణము; రాజ్యము =
రాజ్యము; తోన్ = తోటి; ఒడలెఱుంగరాదు = మదము పెరుగును {ఒడలెఱుంగరాదు - గర్వము
వలన ఒళ్ళు తెలియదు}; సుమతియున్ = మంచిబుద్ధి కలవాడైనను; రాజ్యమునన్ = రాజ్యము
వలన; పూజ్యన్ = పూజింపదగినవానిని; ఎఱుగడు = తెలియలేడు; రాజ్యమున్ = రాజ్యము;
గీజ్యమున్ = గీజ్యము; ముక్తి = మోక్షము; రతున్ = కోరువాని; కున్ = కి; ఏలా = ఎందుకు.

భావము:

రాజ్యం పాపం కలుగడానికి మూలకారణం. రాజ్యాధికారంతో ఒడలెలుగని గర్వము కలుగుతుంది. రాజు మంచి బుద్ధి కలవాడైనా పూజ్యుణ్ణి గౌరవించలేడు. మోక్షం కోరేవాడికి ఈ రాజ్యం గీజ్యం ఎందుకు.

9-508-వ.

అని పలికి వాడు రాజ్యంబునకుం బాసి చనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = అనుకొని; వాడు = అతడు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యపాలన; కున్ = కి; పాసి = దూరమై; చనియెన్ = పోయెను .

భావము:

అని అతడు రాజ్యపాలన వదులుకున్నాడు.

9-509-క.

ఆ నహుషుడు మఖశతమును

మానుగఁ నొనరించి యింద్రమానిని గవయం

బూని మునీంద్రులు మోచిన

యానముపై నుండి కూలె నహి యై నేలన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; నహుషుడున్ = నహుషుడు; మఖ = యజ్ఞములను; శతమున్ = నూటిని; మానుగన్ = చక్కగా; ఒనరించి = చేసి; ఇంద్రమానినిన్ = శచీదేవిని {ఇంద్రమానిని - ఇంద్రుని భార్య, శచీదేవి}; గవయన్ = సురతమునకు; పూని = సిద్ధపడి; ముని = మునులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; మోచిన =

మోయుచున్న; యానమున్ = పల్లకి; పైన్ = మీద; నుండి = నుంచి; కూలెన్ = కూలిపోయెను; అహి = సర్పము; ఐ = అయ్యి; నేలన్ = నేలమీదకి.

భావము:

ఆ నహుషుడు వంద యజ్ఞాలు చక్కగా చేసి ఇంద్ర పదవి పొందాడు. శచీదేవిని పొందుకు పిలిచాడు. మునులు మోస్తున్న పల్లకి ఎక్కి నేల కూలి సర్పం అయ్యాడు.

నవమ స్కంధము : యయాతి చరిత్రము

9-510-ఉ.

అన్నయుఁ దండ్రియుం జన, యయాతి మహీపతి యై చతుర్దిశల్
పన్నుగఁ గావఁ దమ్ములకుఁ బ్రాలిడి శుక్రుని కూతురున్ సుసం
పన్నగుణాభిరామ వృషపర్వుని కూతురు నోలి నాంధ్రుగా
నన్నయశాలి యీ ధరణీచక్రధురంధరుఁ డయ్యెఁ బేర్మితోన్."

టీకా:

అన్నయున్ = అన్న; తండ్రియున్ = తండ్రి; చనన్ = మరణించగా; యయాతి = యయాతి; మహీపతి = రాజు; ఐ = అయ్యి; చతుర్దిశల్ = నాలుగుదిక్కులు {చతుర్దిశలు - నల్దిక్కులు, 1తూర్పు 2దక్షిణము 3పడమర 4ఉత్తరము}; పన్నుగన్ = చక్కగా; కావన్ = పాలించుటకు; తమ్ముల్ = చిన్నసోదరుల; కున్ = కు; పాలిడి = పంచిపెట్టి; శుక్రుని = శుక్రుని యొక్క; కూతురున్ = కుమార్తెను; సుసంపన్న = మిక్కిలిసమృద్ధిగగల; గుణ = సుగుణములచే; అభిరామన్ = మనోజ్ఞమైనామె; వృషపర్వుని = వృషపర్వుని; కూతురున్ = కుమార్తెను; ఓలినాంధ్రు = అరణము దాసి {అరణము - పెండ్లి యందు అల్లునికి ఆడబడచునకు యిచ్చు ధనము}; కాన్ = అగునట్లు; ఆ = ఆ; నయశాలి = నీతిమంతుడు; ఈ = ఈ; ధరణీచక్ర = భూమండలమును; ధురంధరుడు = పాలించువాడు {ధురంధరుడు - భారము మోయు వాడు, పరిపాలించువాడు}; అయ్యెన్ = అయ్యెను; పేర్మి = గౌరవము; తోన్ = తోటి.

భావము:

అన్న, తండ్రి రాజ్యం వదిలిపోగా యయాతి రాజు అయ్యాడు. తమ్ముళ్ళకు నాలుగుదిక్కులు పంచిపెట్టాడు. శుక్రుని కూతురుని భార్యగా వృషపర్వుని కూతురును అరణం దాసిగా చేపట్టి ఆ నీతిమంతుడు ఈ భూభారాన్ని వహించాడు."

9-511-వ.

అనిన విని పరీక్షిన్నరేంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు అనెడి; నరేంద్రుండు = రాజు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = అడిగెను .

భావము:

అని శుక్రుడు చెప్పగా విని పరీక్షితు ఇలా అడిగాడు.

9-512-ఆ.

"పార్థివుఁడు యయాతి బ్రహ్మర్షి భార్గవుఁ
డల్లుఁ డగుట మామ యగుట యెట్లు?
రాజు రాచకూఁతు ర్రతిచేయఁ దగు గాక
విప్రకన్య నొంద విహిత మగునె?"

టీకా:

పార్థివుడు = క్షత్రియుడు; యయాతి = యయాతి; బ్రహ్మర్షి = బ్రహ్మఋషి; భార్గవున్ = శుక్రుడు;
అల్లుడు = కూతురు భర్త; అగుట = ఔట; మామ = పెండ్లాము తండ్రి; అగుట = ఔట; ఎట్లు =
ఎలాగైనది; రాజు = రాజవంశపువాడు; రాచకూతున్ = రాజవంశపుస్త్రీని; రతిచేయన్ =

వివాహముచేసికొన; తగున్ = పద్ధతి; కాక = అలాకాకుండగ; విప్ర = బ్రాహ్మణకులపు; కన్యన్ = కన్యను; ఒందన్ = పొందుట; విహితము = పద్ధతి; అగునె = అవుతుందా, కాదు.

భావము:

"యయాతి క్షత్రియుడు కదా. బ్రాహ్మణముషి అయిన శుక్రుని కూతురుని ఎలా పెళ్ళాడాడు. రాజైనవాడు రాచ కన్యను వివాహం చేసుకోడం పద్ధతి. అలా కాకుండగ బ్రాహ్మణ కన్యను పొందుట పద్ధతి కాదు కదా."

9-513-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

ఇలా అడిగిన పరీక్షిత్తుతో శుకుడు ఇలా అన్నాడు.

9-514-సీ.

"దనుజేంద్రు కూతురు తరళాక్షి శర్మిష్ఠ-

పురములో నొకనాఁడు ప్రొద్దుపోక

వేపురుబోటులు వెంటరా గురుసుత-

యగు దేవయానితో నాట మరిగి

ప్రాచిన యెలదోఁట ప్రొంత జొంపముగొన్న-

క్రొమ్మావి చేరువ క్రొలఁకుఁ జేరి

యందుఁ దమ్ములతేనె లాని చొక్కుచు మ్రోయు-

నళుల ఝంకృతులకు నదిరిపడుచు

వలువ లూడ్చి కొలఁకు వడిఁ జొచ్చి తమలోన

బెల్లు రేఁగి నీటఁ జల్లులాడ

నందినెక్కి మౌళి నిందురోచులు పర్వ

శూలి వచ్చెఁ గొండచూలితోడ.

టీకా:

దనుజ = రాక్షసుల; ఇంద్రున్ = రాజ యొక్క; కూతురున్ = కుమార్తె; తరళాక్షి = సుందరి {తరళాక్షి - చలించెడి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; శర్మిష్ఠ = శర్మిష్ఠ; పురము = నగరి; లోన్ = లోపల; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; ప్రొద్దపోక = తోచక; వేవురు = వేయిమంది; బోటులు = చెలులు; వెంటన్ = కూడా; రాన్ = వస్తుండగా; గురు = గురువు యొక్క; సుత = కూతురు; అగు = అయినట్టి; దేవయాని = దేవయాని; తోన్ = తోటి; ఆటన్ = ఆడుకొనుటను; మరిగి = అలవాటుపడి; పూచిన = పూతపూసియున్న; ఎలదోట = ఉద్యానవనము; పొంతన్ = వద్ద; జొంపమున్ = గుబురుగ; కొన్న = ఉన్నట్టి; క్రొమ్మావి = మామిడిచెట్టు; చేరువన్ = దగ్గరలో; కొలకున్ = కొలను; చేరి = చేరి; అందున్ = దానిలోని; తమ్ములన్ = పద్మముల యొక్క; తేనెల్ = మకరందమును; ఆని = తాగి; చొక్కుచున్ = పరవశించి; మ్రోయు = చప్పుడు చేయుచున్న; అళుల = తుమ్మెదల; ఝంకృతుల్ = ఝంకారముల; కున్ = కు; అదిరిపడుచు = ఉలిక్కిపడుతు.

వలువలు = బట్టలు; ఊడ్చి = విప్పి; కొలకున్ = కొలనులోకి; వడిన్ = విసురుగా; చొచ్చి = దూకి; తమలోనన్ = వారిలోవారు; పెల్లున్ = మిక్కిలిగా; రేగి = రెచ్చిపోయి; నీటన్ = నీటిలో; చల్లులాడన్ = జలకాలాడుతుండగా; నందిన్ = నందివాహనమును; ఎక్కి = అధిరోహించి; మౌళిన్ = సిగలో; ఇందు = చంద్రుని; రోచులు = కాంతులు; పర్వన్ = పరచుకొనగా; శూలి = శివుడు {శూలి - త్రిశూలము ఆయుధముగ కలవాడు, శంకరుడు}; వచ్చెన్ = వచ్చెను; కొండచూలి = పార్వతీదేవి; తోడన్ = తోపాటు.

భావము:

“రాక్షసరాజు కుమార్తె సుందరీమణి శర్మిష్ఠ గురువు శుక్రాచార్యుని కూతురు దేవయాని తోటి ఆడుకొనుటను అలవాటుపడింది. ఒకనాడు తోచక వేయిమంది చెలులు సేవిస్తుండగా శర్మిష్ఠ దేవయానితో కలిసి ఉద్యానవనంలో ఉన్న కొలను చేరి బట్టలు విప్పి కొలనులో రెచ్చిపోయి జలకాలు అడుతున్నారు. నందివాహనం అధిరోహించి పార్వతీ పరమేశ్వరులు వచ్చారు

9-515-చ.

మలహారుఁ జూచి సిగ్గుపడి **మా**నిను లందఱు సంభ్రమంబునన్

వలువలు గట్టుచో దనుజ**వ**ల్లభుకూతురు దేవయాని దు

వ్వలువ ధరించి వేగమున **వ**చ్చినఁ జూచి యెఱింగెఱింగి నా

వలు విది యెట్లు కట్టికొని**వ**చ్చిన దానవు యంచుఁ దిట్టుచున్.

టీకా:

మలహారున్ = శివుని {మలహారుడు - మల (దోషములను) హారుడు (తొలగించెడివాడు), శంకరుడు}; చూచి = చూసి; సిగ్గుపడి = లజ్జకలిగి; మానినుల్ = ఇంతులు; అందఱున్ = అందరు; సంభ్రమంబునన్ = తొట్రుబాటుతో; వలువలు = వస్త్రములను; కట్టుచో = కట్టుకొనునప్పుడు; దనుజ = రాక్షస; వల్లభు = రాజు; కూతురున్ = పుత్రిక; దేవయాని = దేవయాని యొక్క; దువ్వలువ = దుప్పటము, పైబట్ట; ధరించి = కట్టుకొని; వేగమునన్ = శ్రీఘ్రముగ; వచ్చినన్ = రాగా; చూచి = కనుగొని; ఎఱింగెఱింగిన్ = తెలిసితెలిసి; నా = నా యొక్క; వలువ = బట్ట; ఇది = దీనిని; ఎట్లు = ఎలా; కట్టికొని = ధరించి; వచ్చినదానవు = వచ్చావు; అంచున్ = అనుచు; తిట్టుచున్ = తిడుతూ.

భావము:

పరమశివుని చూసి లజ్జతో ఇంతులు అందరు వస్త్రాలు కట్టుకొన్నారు. కాని రాక్షసరాజు పుత్రిక శర్మిష్ఠ పైబట్ట తొందరలో తనది అనుకుని దేవయాని కట్టుకొని రాగా చూసి, శర్మిష్ఠ తెలిసి తెలిసి నా బట్ట ఎలా ధరించావు అంటూ తిట్టింది.

9-516-వ.

దేవయాని యిట్లనియె.

టీకా:

దేవయాని = దేవయాని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అంత దేవయాని ఇలా అంది.

9-517-శా.

"**ఆ** **లోకేశు**ముఖంబునం గలిగె బ్రాహ్మణ్యంబు బ్రహ్మంబునా
మేలై వైదికమార్గముల్ దెలుపుచున్; **మి**న్నంది యందున్ మహా
శీలుర్ భార్గవు; లందు శుక్రుడు సుధీసేవ్యుండు; నే వానికిం
జూలన్ నా వలువెట్లు గట్టితివి రక్షోజాతవై చేటికా!

టీకా:

ఆ = ఆ; లోకేశు = బ్రహ్మదేవుని (లోకేశు - లోకములకు ప్రభువు, బ్రహ్మ); ముఖంబునన్ =
మోమునుండి; కలిగెన్ = పుట్టినది; బ్రాహ్మణ్యంబున్ = బ్రాహ్మణకులము; బ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మ;
నా = వలె; మేలు = ఉత్తమమైనది; ఐ = అయ్యి; వైదిక = వేదముల యొక్క; మార్గముల్ =
విధానములను; తెలుపున్ = తెలియజేయును; మిన్నంది = అతిశయించి; అందున్ = వారిలో; మహా
= గొప్ప; శీలుర్ = నియమవంతులు; భార్గవుల్ = భృగువంశీయులు; అందున్ = వారిలో; శుక్రుడు =
శుక్రుడు; సుధీ = బుద్ధిమంతులచేత; సేవ్యుండు = పూజింపబడెడివాడు; నేన్ = నేను; వాని = అతని;
కిన్ = కి; చూలన్ = పుట్టినామెను; నా = నా యొక్క; వలువన్ = వస్త్రమును; కట్టితివి = కట్టుకొంటివి;
రక్షన్ = రాక్షసవంశమున; జాతవు = పుట్టినామెవు; ఐ = అయ్యి; చేటికా = దానీ.

భావము:

ఆ బ్రహ్మదేవుడి ముఖం నుండి బ్రాహ్మణకులం పుట్టింది. వారిలో గొప్ప నియమవంతులై వేదవిధానాలు చెప్పే ఉత్తమమైనది భృగువంశీయులు. వారిలో విజ్ఞులచే పూజింపబడు వాడు శుక్రుడు. నేను అతనికి పుట్టినామెను. దాసీ! రాక్షస వంశంలో పుట్టిన నువ్వు నా వస్త్రం ఎందుకు కట్టుకున్నావు.

9-518-క.

మహిమవతులైన భూసుర

మహిళల విత్తములు పెరిగెమగువల కగునే?

మహిఁ బసిడిగొలుసు లిడినన్

విహితములే కుక్కలకు హవిర్భాగంబుల్?

టీకా:

మహిమవతులు = అధికురాలు; ఐన = అయినట్టి; భూసుర = బ్రాహ్మణ; మహిళల = స్త్రీల;
విత్తములున్ = సొత్తులు; పెరి = ఇతర; మగువల = స్త్రీల; కున్ = కు; అగునే = చెందుతాయా; మహిన్
= లోకములో; పసిడి = బంగారపు; గొలుసులు = హారములు; ఇడినన్ = పెట్టినను; విహితములే =
అర్హములా, కాదు; కుక్కల్ = కుక్కల; కున్ = కు; హవిర్భాగంబుల్ = యాగభాగములు.

భావము:

అధికురాలైన బ్రాహ్మణకన్యల సొత్తులు ఇతర కన్యలకు చెందుతాయా? లోకంలో కుక్కలకు ఎన్ని బంగారుహారాలు పెట్టినా యాగభాగాలకు అర్హములు కాదు కదా.

9-519-క.

మీ తండ్రి మాకు శిష్యుఁడు

మా తండ్రి గురుండు గొంతమాత్రం బైనం

బ్రీతిం గావింపక పరి

భూతం జేయుదువె తులువ పోడిమిఁ జెనఁటీ!"

టీకా:

మీ = మీ; తండ్రి = తండ్రి; మా = మా; కున్ = కు; శిష్యుడు = శిష్యుడు; మా = మా; తండ్రి = తండ్రి;
గురుండు = గురువు; కొంతమాత్రంబు = కొంచముపాటి; ఐనన్ = అయినను; ప్రీతిన్ = ఆదరమును;
కావింపక = చూపకుండగ; పరిభూతన్ = అవమానింపబడినామెను; చేయుదువె = చేస్తావా;
తులువ = దుష్టురాలా; పోడిమిన్ = చెడునడతతో; చెనటీ = కుత్సితిరాలా.

భావము:

మీ తండ్రి మాకు శిష్యుడు, మా తండ్రి గురువు కొంచమైనా గౌరవం చూపకుండా అవమానిస్తావా
దుష్టురాలా! కుత్సితిరాలా!"

9-520-వ.

అని భర్జించుచున్న దేవయాని పలుకులు విని, కరాళించి, మ్రోగుచున్న భుజంగి చందంబున
నిట్టూర్పులు నిగిడించి, పెదవులు గొఱుకుచు శర్మిష్ఠ యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; భర్జించుచున్న = మండిపడుతున్న; దేవయాని = దేవయాని యొక్క; పలుకులు =
మాటలు; విని = విని; కరాళించి = నిందించుచు; మ్రోగుచున్న = బుసలుకొడుతున్న; భుజంగి = ఆడ
పాము {భుజంగమము - భుజములచే పాకునది, పాము}; చందంబునన్ = వలె; నిట్టూర్పులు =
నిట్టూర్పులు; నిగిడించి = వదలి; పెదవులున్ = పెదవులను; కొరుకుచున్ = కొరుకుతు; శర్మిష్ఠ =
శర్మిష్ఠ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అని మండిపడుతున్న దేవయాని మాటలు విని, శర్మిష్ఠ పెద్దగా అరుస్తూ బుసలుకొడుతున్న ఆడ పాములా నిట్టూరుస్తూ పెదవులు కొరుకుతు ఇలా అంది.

9-521-శా.

"**భిక్షుం**డై తమ తండ్రి మా జనకునిన్ **భిక్షి**ంచినం దన్ను సం

రక్షింపం దుది నింత యై మఱపుతో **రాజ**ప్రసూనాకృతి

వక్షోరాజతనూజతో సుగుణతో **నా**తో సమం బాడెడిం

కుక్షిస్ఫోటముగాఁగ దీనిఁ జెలు లీ **కూ**పంబునం ద్రోవరే."

టీకా:

భిక్షుండు = బిచ్చగాడు; ఐ = అయ్య; తమ = మీ యొక్క; తండ్రి = తండ్రి; మా = మా యొక్క; జనకునిన్
= తండ్రిని; భిక్షించినన్ = అడుక్కొనగా; తన్నున్ = అతనిని; సంరక్షింపన్ = కాపాడగా; తుదిన్ =
చివరకు; ఇంత = ఇంత పెద్దది; ఐ = అయ్య; మఱపు = మరచిపోవుట; తోన్ = చేత; రాజ = క్షత్రియపు;
ప్రసూన = పుట్టుక కలామె; ఆకృతిన్ = వలె; రక్షన్ = రాక్షస; రాజ = రాజ యొక్క; తనూజ = పుత్రిక
{తనూజ - తనువున పుట్టినామె, పుత్రిక}; తోన్ = తోటి; సుగుణ = బుద్ధిమంతురాలి; తోన్ = తోటి; నా
= నా; తోన్ = తోటి; సమంబున్ = సమానముగా; ఆడెడిన్ = పేలుతున్నది; కుక్షి = కడుపు; స్ఫోటము
= బద్దలు; కాగన్ = అయ్యేలాగున; దీనిన్ = ఈపెను; చెలులు = చెలికత్తెలు; ఈ = ఈ; కూపంబునన్
= నూతిలోకి; ద్రోవరే = తొయ్యండి.

భావము:

"మీ తండ్రి మా తండ్రిని బిచ్చగాడిలా అడుక్కోగా, మా తండ్రి సంరక్షించాడు. చెలికత్తెలారా! అదంతా
మరచి రాక్షసరాజు పుత్రికను నాతో సమానమైన రాచకన్నెలా అహంకరించి పేలుతోంది. దీని
కడుపు బద్దలు అయ్యేలా ఈమెను ఈ నూతిలోకి తొసెయ్యండి."

9-522-వ.

అని పలికి

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి .

భావము:

అలా దేవయానిని నూతిలోకి తోసెయ్యమని ఆజ్ఞాపించి.

9-523-ఆ.

బోటిపిండుచేతఁ బొదువంగఁ బట్టించి

రాజసమున దైత్యరాజతనయ

తొడరి దేవయానిఁ ద్రోపించె వలు వీక

క్రుంకి నూతిలోనఁ గుతిలకొనఁగ.

టీకా:

బోటి = చెలుల; పిండు = సమూహము; చేతన్ = చేత; పొదువంగ = గట్టిగా; పట్టించి = పట్టింపించి;

రాజసమున్ = అధికార గర్వముతో; దైత్య = రాక్షస; రాజ = రాజ యొక్క; తనయ = కుమార్తె; తొడరి

= యత్నించి; దేవయానిన్ = దేవయానిని; త్రోపించెన్ = తోయించెను; వలువన్ = బట్టలు; ఈకన్ =

ఇవ్వకుండగ; క్రుంకి = ములిగి; నూతి = నుయ్యి; లోనన్ = లోపల; కుతిలకొనగన్ = బాధపడునట్లుగా.

భావము:

రాక్షస రాజ కూతురుని అన్న గర్వంతో శర్మిష్ఠ చెలులచేత బలవంతంగా దేవయానిని వివస్త్రగా

బావిలోకి తోయించింది. ఆమె నూతిలో పడి అలా బాధపడుతూ ఉండిపోయింది.

9-524-వ.

ఇట్లు చేసి శర్మిష్ఠ పోయిన వెనుక, యయాతిభూపాలుండు వేట మార్గంబున నడవిం దిరుగుచు, దైవయోగంబున నా దేవయాని యున్న నూయి జేరం జనుదెంచి యందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చేసి = చేసి; శర్మిష్ఠ = శర్మిష్ఠ; పోయినన్ = వెళ్ళిపోయిన; వెనుకన్ = తరవాత; యయాతి = యయాతి అనెడి; భూపాలుండు = రాజు; వేటన్ = వేటాడెడి; మార్గంబునన్ = దారిలో; అడవిన్ = అడవి అందు; తిరుగుచున్ = సంచరించుచు; దైవయోగంబునన్ = దైవఘటనవలన; ఆ = ఆ; దేవయాని = దేవయాని; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నూయిన్ = నూతిని; చేరన్ = దగ్గరకు; చనుదెంచి = వచ్చి; అందున్ = దానిలో.

భావము:

ఇలా చేసి శర్మిష్ఠ వెళ్ళిపోయిన తరవాత, రాజు యయాతి అడవిలో వేటాడెడి దారిలో సంచరిస్తూ, దైవఘటనవలన ఆ దేవయాని ఉన్న నూతి దగ్గరకు వచ్చాడు. దానిలో....

9-525-క.

బంధువుల నెల్లఁ జీరుచు

నండు జలామగ్ననగ్న యై వగచుచు ని

ర్భంధమునఁ జిక్కి వ్రీడా

సింధువున మునింగి యున్న చేడియఁ గనియెన్.

టీకా:

బంధువులన్ = చుట్టాలను; ఎల్లన్ = అందరను; చీరుచున్ = పిలుస్తూ; అందున్ = దానిలో; జల = నీటిలో; ఆమగ్న = ములిగియున్న; నగ్న = వివస్త్ర; ఐ = అయ్యి; వగచుచున్ = దుఃఖించుచు; నిర్భంధమునన్ = కదలలేనిస్థితిలో; చిక్కి = చిక్కుకొని; వ్రీడా = సిగ్గుల; సింధువునన్ = సముద్రమునందు; మునింగి = మునిగి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; చేడియన్ = స్త్రీని; కనియెన్ = చూసెను.

భావము:

పేరుపేరునా చుట్టాలను పిలుస్తూ ఆ బావిలో నీటిలో మునిగి వివస్తగా చిక్కుకొని కదలేనిస్థితిలో సిగ్గుతో దుఃఖంతో అలమటిస్తున్న దేవయానిని చూసాడు.

నవమ స్కంధము : దేవయాని యయాతి వరించుట

9-526-వ.

కనుంగొని

టీకా:

కనుంగొని = చూసి .

భావము:

అలా నూతిలో ఉన్న దేవయానిని చూసి యయాతి జాలిపడి.

9-527-శా.

సప్తాంభోనిధిమేఖలావృతమహా**సర్వం**సహకన్యకా

ప్రాప్తాద్యద్వరదక్షదక్షిణకర**ప్రాలంబముం** జేసి ప్రో

త్తిప్తం జేసె యయాతి గట్టుకొనఁ బై **చేలంబు** మున్నిచ్చి ప

ర్యాప్తస్వేదజలాంగి నాళిసముదా**య**స్వర్గవిన్ భార్గవిన్.

టీకా:

సప్త = ఏడు; అంభోనిధి = సముద్రములనెడి; మేఖలా = వడ్డాణము; ఆవృత = కట్టుకొన్న; మహా = గొప్ప; సర్వంసహకన్యకా = భూదేవిని; ప్రాప్త = పొంది; ఉద్యత్ = పరిపాలించెడి; వర = శ్రేష్ఠమైన; దక్ష = సమర్థమైన; దక్షిణ = కుడి; కర = చెయ్యి; ప్రాలంబమున్ = ఆలంబనగ నిచ్చుట; చేసి = చేసి; ప్రోత్తిప్తన్ = కాపాడబడినామెను; చేసెన్ = చేసెను; యయాతి = యయాతి; కట్టుకొనన్ =

కట్టుకొనుటకు; పైచేలంబున్ = పైబట్టను; మున్ను = ముందుగ; ఇచ్చి = ఇచ్చి; పర్యాప్త = మిక్కిలిగా
తడిసిన; స్వేదజల = చెమటనీరు కల; అంగిన్ = దేహము కలామెను; ఆళి = చెలికత్తెల; సముదాయ
= సమూహమునకు; స్వర్గవిన్ = స్వర్గమువంటి ఆమె; భార్గవిన్ = దేవయానిని {భార్గవి -
భృగువంశస్థురాలు, దేవయాని}.

భావము:

చెమటతో తడిసి ముద్దైన చెలికత్తెల పాలిటి కామధేనువు వంటి ఆ భృగువంశపు దేవయానికి
కట్టుకొనుటకు పైబట్టను ముందుగ ఇచ్చాడు. ఏడు సముద్రాలు వడ్డాణంలా పరివృతంగా కల
రాజ్యాన్ని పరిపాలించే బహు సమర్థమైన తన కుడి చెయ్యి ఆలంబనగా ఇచ్చి నూతిలోంచి
బయటకు తీసి దేవయానిని కాపాడాడు.

9-528-వ.

ఇట్లు నూయి వెడలించిన రాజునకు రాజవదన యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నూయిన్ = నూతిలోంచి; వెడలించినన్ = బయటకుతీయగా; రాజున్ = రాజు;
కున్ = కి; రాజవదన = పద్మముఖి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

ఈ విధంగా నూతి లోంచి బయటకు తీసి రక్షించిన రాజుతో సుందరాంగి దేవయాని ఇలా అంది.

9-529-మ.

"**నను** బాణిగ్రహణం బొనర్చితికదా **నా** భర్తవున్ నీవ దై

వనియోగం బిది తప్పదప్పురుషతా **వా**క్యంబు సిద్ధంబు సౌ

ఖనివాసున్ నిను మాని యొండువరునిం **గాం**క్షింప నే నేర్తునే?

వనజం బానెడి తేఁటి యన్యకుసుమా**వా**సం బపేక్షించునే?

టీకా:

ననున్ = నన్ను; పాణిగ్రహణంబున్ = చెయ్యిపట్టుకొనుట; ఒనర్చితి = చేసితివి; కదా = కదా; నా = నా
యొక్క; భర్తవున్ = భర్తవి; నీవ = నీవే; దైవ = దేవుని; నియోగంబున్ = నిర్ణయము; ఇది = ఇది;
తప్పదు = తప్పదు; ఆ = ఆ; పురుషతా = పురుషుని యొక్క; కచుని యొక్క; వాక్యంబు = పలుకు;
సిద్ధంబు = పొల్లుపోదు; సౌఖ్య = సౌఖ్యములకు; నివాసున్ = నివాసమైన; నినున్ = నిన్ను; మాని =
వదలిపెట్టి; ఒండు = మరియొక; వరునిన్ = భర్తను; కాంక్షింపన్ = వరించుట; నేన్ = నేన్; నేర్తునే =
చేయగలనా, లేను; వనజంబు = పద్మములపై; ఆనెడి = వాలెడి; తేటి = మధుపము; అన్య = ఇతర;
కుసుమ = పూలమీద; ఆవాసంబున్ = ఉండుటను; అపేక్షించునే = కోరునా.

భావము:

నా చెయ్యి పట్టుకున్నావు కనుక పాణిగ్రహణం జరిగినట్లే అందుచేత నీవే నా భర్తవి. ఇది దైవ
నిర్ణయం తప్పదు. ఆ కచుడి శాపం పొల్లుపోదు. పద్మాలపై వాలె మధుపము ఇతర పూలపై
వాలుతుందా. సౌఖ్యాలకు నివాసమైన నిన్ను వదలిపెట్టి మరియొకరిని భర్తగా వరించలేను.

9-530-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ .

భావము:

అంతే కాకుండగ.

9-531-నీ.

సుగుణాధ్య! విను నేను శుక్రుని కూతుర-

దేవయానిని దొల్లి దేవమంత్రి

తనయుండు కచుండు మా తండ్రిచేత మృతసం-

జీవినిఁ దా నభ్యసించువేళ

నతనిఁ గామించిన నత డొల్ల ననవుడు-

నతఁడు నేర్చిన విద్య యడఁగి పోవ

నతని శపించిన నతఁడు నా భర్త బ్రా-

హ్మణుండు గాకుండెడు ముని శపించె

9-531.1-తే.

నది నిమిత్తంబు నాకు బ్రాహ్మణుండు గాఁడు

ప్రాణనాథుఁడ వీ"వని పడఁతి పలుకఁ

దనదు హృదయంబు నెలఁతపైఁ దగులుపడినఁ

దమక మొక యింతయును లేక తలఁచి చూచి.

టీకా:

సు = మంచి; గుణ = గుణములను; ఆధ్య = సంపద కలవాడ; విను = వినుము; నేను = నేను; శుక్రుని = శుక్రుని యొక్క; కూతురన్ = పుత్రికను; దేవయానినిన్ = దేవయానిని; తొల్లి = ఇంతకు పూర్వము; దేవమంత్రి = బృహస్పతి; తనయుండు = కొడుకు; కచుడు = కచుడు; మా = మా; తండ్రి = తండ్రి; చేతన్ = వలన; మృతసంజీవనిన్ = మృతసంజీవనీ విద్య (మృతసంజీవని - మృత (మరణించినవారిని) సంజీవని (బతికించెడిది)); తాన్ = అతను; అభ్యసించు = నేర్చుకొనెడి; వేళన్ = సమయమునందు; అతనిన్ = అతనిని; కామించినన్ = కోరగా; అతడున్ = అతను; ఒల్లన్ = ఒప్పుకొనను; అనవుడు = అనుటతో; అతడున్ = అతను; నేర్చిన = నేర్చుకొన్నట్టి; విద్య = జ్ఞానము (చతుర్విద్యలు - 1ఆనీక్షకి (ఇందు విజ్ఞానము తెలుప బడును) 2త్రయి (ఇందు ధర్మాధర్మములు తెలుపబడును) 3వార్త (ఇందు అర్థానర్థములు తెలుపబడును) 4దండనీతి (ఇందు నయానయములు తెలుపబడును)); అడగిపోవన్ = అశక్తముగునట్లు; అతనిన్ = అతనిని; శపించినన్ = శపించగా; అతడున్ = అతను; నా = నా యొక్క; భర్త = మొగుడు; బ్రాహ్మణుడు = విప్రుడు; కాకుండుము = కాకపోవుగాక; అని = అని; శపించెన్ = శాపము నిచ్చెను; అది = ఆ.

నిమిత్తంబున్ = కారణముచేత; నా = నా; కున్ = కు; బ్రాహ్మణుడు = బ్రాహ్మణుడు; కాడు = భర్తగా

రాడు; ప్రాణనాథుడవు = భర్తవు; ఈవ = నీవే; అని = అని; పడతి = ఇంతి; పలుకన్ = చెప్పగా; తనదు = తన యొక్క; హృదయంబున్ = మనసు; నెలత = యువతి; పైన్ = మీద; తగులుపడిన = తగుల్కొన్నను; తమకము = తొందరపాటు; ఒకయింతయున్ = ఏమాత్రము; లేక = లేకుండగ; తలచి = ఆలోచించి; చూచి = చూసి.

భావము:

ఓ సుగుణవంతుడా! విను. నేను శుక్రుని పుత్రిక దేవయానిని. ఇంతకు పూర్వం బృహస్పతి కొడుకు కచుడు మా తండ్రి వలన మృతసంజీవనీవిద్య నేర్చుకొనే సమయంలో అతనిని కోరగా అతను ఒప్పుకోలేదు. నేను అతను నేర్చుకొన్న విద్యలు పనికిరాకపోవు గాక అని శపించాను. అతను నా భర్త విప్రుడు కాకపోవు గాక అని శపించాడు. ఆ కారణంచేత నాకు బ్రాహ్మణ భర్త రాడు. నీవే నా భర్తవు." అని ఇంతి చెప్పగా, యయాతి యువతిపై మనసు పడ్డా, ఏమాత్రం తొందరపాటు పడకుండా ఇలా ఆలోచించాడు..

9-532-మత్త.

దైవయోగముగాక విప్రుసుతన్ వరించునె నా మనం
 బేవిధంబున నీశ్వరాజ్ఞయు నిట్టిదంచు వరించె ధా
 త్రీవరుండును దేవయానిని ధీరబుద్ధులకున్ మనో
 భావ మొక్కటియే ప్రమాణ మభావ్యభావ్య పరీక్షకున్.

టీకా:

దైవయోగమున్ = దైవఘటనవలన; కాక = తప్పించి; విప్రు = బ్రాహ్మణుని; సుతన్ = పుత్రికను; వరించునె = కోరునే, కోరదు; నా = నా యొక్క; మనంబున్ = మనసు; ఏవిధంబునన్ = ఎలా చూసిన; ఈశ్వర = భగవంతుని; ఆజ్ఞ = నిర్ణయము; ఇట్టిది = ఇలా ఉంది; అంచున్ = అనుచు; వరించెన్ = వరించెను; ధాత్రీవరుండు = రాజు; దేవయానిని = దేవయానిని; ధీరబుద్ధుల్ = ధీరుల; కున్ = కు; మనః = మనసు నందలి; భావము = తలపు; ఒక్కటియే = మాత్రమే; ప్రమాణము = సత్యమైనది; భావ్య = సరియైనది; అభావ్య = సరికానిది; పరీక్ష = పరీక్షించుట; కున్ = కు.

భావము:

దైవఘటన తప్పించి బ్రాహ్మణకన్యను నా మనసు కోరదు, ఎలా చూసినా భగవంతుని నిర్ణయము ఇలా ఉంది అనుకుని రాజు దేవయానిని వరించాడు. ధీరులకు సరియైంది అవునో కాదో పరీక్షించుటకు మనస్సాక్షి సత్యమైనది.

9-533-వ.

ఇట్లు వరించి, యయాతి చనిన వెనుక దేవయాని శుక్రునికడకుం జని, శర్మిష్ఠ చేసిన వృత్తాంతం బంతయు జెప్పి కన్నీరుమున్నీరుగా వగచిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వరించి = ప్రేమించి; యయాతి = యయాతి; చనిన = వెళ్ళిన; వెనుకన్ = తరువాత; దేవయాని = దేవయాని; శుక్రుని = శుక్రుని; కడ = వద్ద; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; శర్మిష్ఠ = శర్మిష్ఠ; చేసిన = చేసినట్టి; వృత్తాంతంబు = సంగతి; అంతయున్ = అంతటిని; చెప్పి = చెప్పి; కన్నీరు = కన్నీళ్ళు; మున్నీరు = కాలువలుకట్టినట్లు; కాన్ = కాగా; వగచినన్ = దుఃఖించగా .

భావము:

ఈ విధంగా యయాతి వరించి వెళ్ళాకా దేవయాని శుక్రుని వద్దకు వెళ్ళి శర్మిష్ఠ చేసిన పనంతా చెప్పి కన్నీళ్ళు కారుస్తూ దుఃఖించింది.

9-534-క.

"క్రూరాత్ముల మందిరములఁ

బౌరోహిత్యంబు కంటె పాపం బీ సం

సారముకంటె శిలల్ దిని

యూరక కాపోతవృత్తి నుండుట యొప్పున్."

టీకా:

కూరాత్ముల = కఠినుల; మందిరములన్ = ఇళ్ళలో; పురోహిత్వంబు = పురోహితునిగా చేయుట;
కంటన్ = కంటిను; పాపంబు = పాపపు పని; ఈ = ఈ; సంసారము = సంసారము; కంటన్ =
ఇంతకంటి; శిలల్ = రాలినవి ఏరుకుని; తిని = తిని; ఉరక = ఉరికే; కాపోత = పావురాల; వృత్తిన్ =
లాగ; ఉండుటన్ = నివసించుట; ఒప్పున్ = తగినపని.

భావము:

అప్పుడు శుక్రుడు ఇలా అనుకున్నాడు. "కఠినాత్ముల ఇళ్ళలో పురోహితుడిగా చేయుట కంటి
పాపపు పని లేదు. ఈ సంసారాన్ని సాగించడం కన్నా రాలినవి ఏరుకుని తిని ఉరక ఉండడం
మంచిది.

9-535-వ.

అని వృషపర్వుకడ నుండుట నిందించుచు శుక్రుం డా కూతుం దోడ్కొని పురంబు వెడలి చన;
నయ్యసురవల్లభుం డెఱింగి శుక్రుని వలనం దేవతల గెలువఁదలంచి తెరువున కడ్డంబువచ్చి,
పాదంబులపైఁ బడి, ప్రార్థించి ప్రసన్నుం జేసిన, నా కోపంబు మాని శుక్రుండు శిష్యున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వృషపర్వుని = వృషపర్వుని; కడన్ = దగ్గర; ఉండుటన్ = ఉండుటను; నిందించుచున్ =
అయిష్టపడుచు; శుక్రుండు = శుక్రుడు; ఆ = ఆ; కూతున్ = కుమార్తెను; తోడ్కొని = వెంటబెట్టుకొని;
పురంబున్ = నగరమును; వెడలి = వదలిపెట్టి; చనన్ = వెళ్ళిపోగా; ఆ = ఆ; అసుర = రాక్షస;
వల్లభుండు = రాజు; ఎఱింగి = తెలిసి; శుక్రునిన్ = శుక్రుని; వలనన్ = ద్వారా; దేవతలన్ =
దేవతలను; గెలువన్ = జయించవలెనని; తలంచి = భావించి; తెరువునన్ = దారికి; అడ్డంబు =
అడ్డమై; వచ్చి = వచ్చి; పాదంబులన్ = పాదాల; పైన్ = మీద; పడి = పడి; ప్రార్థించి = అర్థించి;
ప్రసన్నున్ = శాంతించినవాని; చేసినన్ = చేయగా; ఆ = అంత; కోపంబున్ = కోపమును; మాని =
వదలిపెట్టి; శుక్రుండు = శుక్రుడు; శిష్యున్ = శిష్యుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
చెప్పెను.

భావము:

ఇలా అనుకుని వృషపర్వుని దగ్గర ఉండుటకు యిష్టపడక శుక్రుడు తన కుమార్తెను వెంటబెట్టుకుని నగరం విడిచి వెళ్ళిపోసాగాడు. ఆ రాక్షస రాజు తెలిసి శుక్రుని ద్వారా దేవతలను జయించాలని భావించి వచ్చి పాదాల మీద పడి అర్థించి శాంతింప చేసాడు. అంత కోపమును వదలిపెట్టి శుక్రుడు శిష్యునికి ఈ విధంగా చెప్పాడు.

9-536-త.

"చెలులు వేవురుఁ దాను నీ సుత **చే**టికైవడి నా సుతం
కొలుచు చుండినఁ దీటుఁ గోపము **కొల్వ** బెట్టెదవేని నీ
వెలదిఁ దోడ్కొని వత్తు" నావుడు **వే**గ రమ్మని భార్గవిం
కొలువఁ బెట్టి సురారివర్యుఁడు **గూ**తు నెచ్చలిపిండుతోన్.

టీకా:

చెలులు = సేవకురాళ్ళు; వేవురు = వెయ్యిమంది; తానున్ = ఆమె; నీ = నీ యొక్క; సుత = కూతురు;
చేటి = దాసి; కైవడిన్ = వలె; నా = నా యొక్క; సుతన్ = పుత్రికను; కొలుచుచుండినన్ =
సేవించుతుంటే; తీటున్ = తగ్గును; గోపము = గోపము; కొల్వన్ = సేవించుటకు; పెట్టెదవు =
నియమించెదవు; ఏని = అయినచో; ఈ = ఈ; వెలదిన్ = యువతిని; తోడ్కొని = కూడ తీసుకొని;
వత్తును = వచ్చెదను; వేగన్ = శీఘ్రమే; రమ్మ = రా; అని = అని; భార్గవిన్ = దేవయానిని; కొలువన్
= సేవించుటకు; పెట్టెన్ = పంపించెను; సురారివర్యుడున్ = రాక్షసరాజు; కూతున్ = పుత్రికను; నెచ్చలి
= చెలుల; పిండు = సమూహము; తోన్ = తోటి.

భావము:

"నీ కూతురు శర్మిష్ఠ తన వెయ్యిమంది సేవకురాళ్ళతో దాసి వలె నా కుమార్తె దేవయానిని సేవిస్తుంటే నా కోపం తగ్గుతుంది. అలా నియమిస్తావా చెప్పు అలా అయితే ఈమెను కూడ తీసుకొని వచ్చేస్తాను" అంత రాక్షసరాజు పుత్రికను చెలులతో సహా దేవయానిని సేవించేలా చేసాడు.

9-537-మ.

చలమింకేలని తన్ను దండ్రి పనుపన్ శర్మిష్ఠ సన్నిష్ఠతో
జలజాతాస్యలు సద్వయస్యలు సహస్రంబున్నజస్తంబుఁ ద
న్నలమన్ దాసి సుదాసి యయ్యెఁ బగవాయన్ భూరికోపానలా
కలితగ్గానికి దేవయానికి మహార్యోద్యమస్థానికిన్.

టీకా:

చలము = పంతము; ఇంక = ఇంకా; ఏలన్ = ఎందుకు; అని = అని; తన్ను = తనను; తండ్రి = తండ్రి;
పనుపన్ = పంపించగా; శర్మిష్ఠ = శర్మిష్ఠ; సత్ = మంచి; నిష్ఠ = నియము; తోన్ = తోటి;
జలజాతాస్యలు = పద్మముఖిలు; సత్ = మంచి; వయస్యలున్ = వయసులో నున్నవారు;
సహస్తంబున్ = వెయ్యిమంది; అజస్తంబున్ = అనవరతము; తన్ను = తనను; అలమన్ = చుట్టు చేరి
ఉండన్; దాసి = సేవకురాలు; సుదాసి = అరణము దాసి {అరణము - పెండ్లి యందు అల్లునికి
ఆడబడచునకు యిచ్చు ధనము}; అయ్యెన్ = అయినది; పగ = పగను; వాయన్ = చల్లార్చుటకు;
భూరి = అతిమిక్కిలి; కోప = కోపము అనెడి; అనల = అగ్ని వలన; కలిత = కలిగిన; గ్గాని =
బడలినామె; కిన్ = కి; దేవయాని = దేవయాని; కిన్ = కి; మహా = గొప్ప; గర్వ = గర్వము; ఉద్యమ =
ఉద్రేకమునకు; స్థాని = ఆటపట్టు ఐనామె; కిన్ = కి.

భావము:

ఇంకా పంతం పెడితే కాదని, తనను తండ్రి పంపించగా శర్మిష్ఠ కోపాన్ని దిగమ్రుంగి తన
వెయ్యిమంది చెలులతో పగ చల్లార్చడానికి అరణం దాసిగా కోపాగ్నితో బడలినామె, గర్వోద్రేకానికి
ఆటపట్టినామె అయిన దేవయాని వెంట వెళ్ళింది.

9-538-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట .

భావము:

అలా శర్మిష్ఠ తన చెలికత్తెలతో పాటు దేవయాని దాసిగా వచ్చిన పిమ్మట.

9-539-ఉ.

ఆతతమైన వేడ్య దనుజాధిపమంత్రి సురారినందనో

ప్రేతఁ దనూభవం బిలిచి పెండ్లి యొనర్చె మహావిభూతికిం

ప్రీతి మహోగ్రజాతికి నప్రీతికి సాధువినీతికిన్ సిత

ఖ్యాతికి భిన్నదుఃఖబహుకార్యభియాతికి నయ్యయాతికిన్.

టీకా:

ఆతతము = అధికము; ఐన = అయినట్టి; వేడ్యన్ = ఉత్సాహముచేత; దనుజాధిపమంత్రి = శుక్రుడు
{దనుజాధిపమంత్రి - రాక్షసరాజు యొక్క పురోహితుడు, శుక్రుడు}; సురారి = వృషపర్వుని {సురారి -
దేవతల శత్రువు, వృషపర్వుడు}; నందన = పుత్రికచే; ఉపేత = సేవింపబడుచున్న; తనూభవన్ =
కూతురును; పిలిచి = పిలిచి; పెండ్లి = వివాహము; ఒనర్చెన్ = చేసెను; మహా = గొప్ప; విభూతి =
సంపదలు కలవాని; కిన్ = కి; ప్రీతిన్ = ఇష్టముగా; మహోగ్రజాతి = క్షత్రియకులము వాని; కిన్ = కి;
అభీతి = భయము లేనివాని; కిన్ = కి; సాధు = సాధువులపట్ల; వినీతి = వినయము కలవాని; కిన్ =
కి; సిత = స్వచ్ఛమైన; ఖ్యాతి = కీర్తి కలవాని; కిన్ = కి; భిన్న = అనేకమైన; దుఃఖ = దుఃఖములతో;
బహుకార్యా = ఊడ్చిపెట్టబడిన; అభియాతి = శత్రువులు కలవాని; కిన్ = కి; ఆ = ఆ; యయాతి =
యయాతి; కిన్ = కి.

భావము:

మిక్కిలి ఉత్సాహంతో శుక్రుడు వృషపర్వుని పుత్రిక శర్మిష్ఠచే సేవలు అందుకుంటున్న కూతురు
దేవయానిని అభినందించాడు. మహాసంపన్నుడు, నిర్భయుడు, సాధువినీతుడు, నిర్మలఖ్యాతి, శత్రు

వినిర్మాలుడు, క్షత్రియుడు అయిన యయాతిని పిలిచి దేవయానిని ఇచ్చి ప్రీతిగా వివాహం చేసాడు.

9-540-వ.

ఇట్లు యయాతికి దేవయాని నిచ్చి శుక్రుండు శర్మిష్ఠాసంగమంబు చేయకు మని యతని నియమించి పనిచె; పిదప దేవయానియు న యయాతివలన యదు తుర్వసులను కుమారులం గనియెను; ఒక్క రేయి చెఱంగుమాసి, దేవయాని వెలుపలనున్నయెడ శర్మిష్ఠ యెడరు వేచి యేకాంతంబున యయాతి కడకుం జని, చెఱకువింటి జోదు పువ్వుటంపఱ కోహటించి తన తలంపు జెప్పిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; యయాతి = యయాతి; కిన్ = కి; దేవయానినిన్ = దేవయానిని; ఇచ్చి = భార్యగా నిచ్చి; శుక్రుండు = శుక్రుడు; శర్మిష్ఠా = శర్మిష్ఠ యొక్క; సంగమంబున్ = కవయుట; చేయకుము = చేయవద్దు; అని = అని; అతని = అతనిని; నియమించి = హెచ్చరించి; పనిచెన్ = పంపించెను; పిదపన్ = తరువాత; దేవయానియున్ = దేవయాని; ఆ = ఆ; యయాతి = యయాతి; వలన = కి; యదు = యదువు; తుర్వసులు = తుర్వసుడులు; అను = అనెడి; కుమారులన్ = పుత్రులను; కనియెను = పుట్టించెను; ఒక్క = ఒకానొక; రేయి = రాత్రి; చెఱంగుమాసి = ఋతుమతియై; దేవయాని = దేవయాని; వెలుపలనున్న = బయటన్న; ఎడన్ = సమయము నందు; శర్మిష్ఠ = శర్మిష్ఠ; ఎడరు = అవకాశమునకై; వేచి = ఎదురు చూసి; ఏకాంతంబునన్ = ఒంటరిగా; యయాతి = యయాతి; కడ = వద్ద; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; చెఱకువింటిజోదు = మన్మథుని {చెఱకువింటిజోదు - చెరుకుగడ విల్లుగా కలవాడు, మన్మథుడు}; పువ్వు = పూల; అంపఱన్ = బాణముల; కిన్ = కు; ఓహటించి = జంకి; తన = తన యొక్క; తలంపు = కోరిక; చెప్పినన్ = చెప్పగా.

భావము:

ఈ విధంగా శుక్రుడు యయాతికి దేవయానిని భార్యగా ఇచ్చి శర్మిష్ఠను కవయవద్దు అని హెచ్చరించి పంపించాడు. తరువాత దేవయాని యందు యయాతికి యదువు, తుర్వసుడు అనె

పుత్రులు పుట్టారు. అవకాశంకోసం ఎదురు చూస్తున్న శర్మిష్ఠ, ఒక రాత్రి ఋతుమతియై దేవయాని బయట ఉన్న సమయం చూసి, ఒంటరిగా యయాతి వద్దకు వెళ్ళి తన కోరిక చెప్పింది.

నవమ స్కంధము : యయాతి శాపము

9-541-ఉ.

ఆ జవరాలిఁ జూచి మన మూపగ లేక మనోభవార్తుఁడై
యా జనభర్త మున్ను కవి యాడిన మాట దలంచి యైనఁ జే
తోజసుఖంబులం దనిపెఁ ద్రోవఁగవచ్చునె దైవయోగముల్
రాజఁట సద్రహస్యమఁట రాజకుమారిని మాన నేర్చునే?

టీకా:

ఆ = ఆ; జవరాలిన్ = యౌవనవతిని; చూచి = చూసి; మనమున్ = మనసు; ఆపగలేక = పట్టలేక;
మనోభవ = మన్మథునిచే {మనోభవుడు - మనసున పుట్టువాడు, మన్మథుడు}; ఆర్తుడు =
బాధింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; జనభర్త = రాజు {జనభర్త - జనుల ప్రభువు, రాజు};
మున్ను = ఇంతకు ముందు; కవి = శుక్రాచార్యుడు; ఆడిన = చెప్పిన; మాటన్ = హెచ్చరికను; తలంచి
= గుర్తించుకొని; ఐనన్ = కూడా; చేతోసుఖంబులన్ = రతిసౌఖ్యములతో; తనిపెన్ = తృప్తిపరచెను;
త్రోవగన్ = తప్పించుకొనుటకు; వచ్చునే = సాధ్యమా, కాదు; దైవయోగంబుల్ = దైవఘటన; రాజు =
అతను రాజు; అటన్ = అట; సత్ = మిక్కిలి; రహస్యము = గుట్టు వ్యవహారము; అటన్ = అట;
రాజకుమారిని = రాకుమారిని; మానన్ = వదల; నేర్చునే = కలడా.

భావము:

ఆ యౌవనవతి అందచందాలు చూసి మనసు పట్టలేక, ఇంతకు ముందు శుక్రాచార్యుడు చెప్పిన హెచ్చరిక గుర్తుండి కూడ, యయాతి శర్మిష్ఠతో క్రీడించాడు. దైవఘటన తప్పించుకోవడం ఎవరికీ సాధ్యం కాదు కదా. అతను రాజు కదా. వ్యవహారం మిక్కిలి గుట్టుగా సాగడం సుళువే కదా. మరి వచ్చింది రాకుమారి ఎందుకు వదుల్తాడు.

9-542-వ.

ఇట్లు యయాతివలన శర్మిష్ఠగర్భంబై క్రమంబున ద్రుహ్యుండు, ననువు, పూరువు నన మువ్వురు తనయులం గాంచె; నంత దేవ యాని తద్వృత్తాంతంబంతయు నెఱింగి, కోపించి, శుక్రుకడకుం జని క్రోధమూర్ఛిత యై యున్న సమయంబున యయాతి వెంట జని, యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇట్లు; యయాతి = యయాతి; వలన = వలన; శర్మిష్ఠ = శర్మిష్ఠ; గర్భంబు = గర్భము
ధరించినామె; ఐ = అయ్యి; క్రమంబున్ = వరుసగా; ద్రుహ్యుండున్ = ద్రుహ్యుడు; అనువున్ =
అనువు; పూరువున్ = పూరువు; అనన్ = అనెడి; మువ్వురు = ముగ్గురు (3); తనయులన్ =
కొడుకులను; కాంచెన్ = కనెను; అంతన్ = అంతట; దేవయాని = దేవయాని; తత్ = ఆ; వృత్తాంతంబు
= సంగతి; అంతయున్ = అంతా; ఎఱింగి = తెలిసి; కోపించి = కోపగించి; శుక్రున్ = శుక్రుని; కడ =
వద్ద; కున్ = కు; చని = వెళ్లి; క్రోధ = కోపముతో; మూర్ఛిత = వివశురాలు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి;
సమయంబునన్ = సమయము నందు; యయాతి = యయాతి; వెంటన్ = కూడ; చని = వెళ్లి; ఇట్లు =
ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా యయాతి వలన శర్మిష్ఠ వరుసగా ద్రుహ్యుడు, అనువు, పూరువు అని ముగ్గురు కొడుకులను కన్నది. అంతట దేవయాని ఆ సంగతి అంతా తెలిసి కోపగించి తండ్రికి చెబ్బామని శుక్రుని వద్దకు వెళ్లింది. కోపంతో వివశురాలు అయ్యి ఉన్న ఆమె వెంట యయాతి కూడ వెళ్లి ఈ విధంగా బతిమాలాడాడు.

9-543-ఆ.

"మామకేల చెప్ప మాను సరోజాక్షి
ద్రనుజతనయఁ బొంది తప్పపడితిఁ
గామినయిన నన్నుఁ గరుణింపు పతిమాట
తండ్రిమాటకంటెఁ దగును సతికి."

టీకా:

మామ = మామయ్య; కిన్ = కి; ఏలన్ = ఎందుకు; చెప్పన్ = చెప్పుట; మాను = వదలిపెట్టు; సరోజాక్షి = పద్మనయన; దనుజతనయన్ = శర్మిష్ఠతో; పొంది = కవయుట జేసి; తప్పుపడితిన్ = తప్పు చేసితిని; కామిని = అనురక్తి కలవాడను; అయిన = ఐన; నన్నున్ = నన్ను; కరుణింపు = కనికరించుము; పతి = భర్త యొక్క; మాటన్ = మాట; తండ్రి = తండ్రి యొక్క; మాటన్ = మాట; కంటెన్ = కంటె; తగున్ = మన్నింపదగినది; సతి = ఇల్లాలి; కిన్ = కి.

భావము:

"పద్మాక్షి! మామయ్యకి ఎందుకు చెప్పడం. ఈ సారికి వదలివెయ్యి, శర్మిష్ఠతో కలిసి తప్పు చేసాను నిజమే. మన్నించి నన్ను కనికరించు. ఇల్లాలికి భర్త మాట, తండ్రి మాట కంటె మన్నింపదగినది."

9-544-వ.

అని పలికి పాదంబుల కెఱిగిన నయ్యింతి యొడంబడక యుండె; నంత నది యెఱింగి శుక్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; పాదంబుల్ = కాళ్ళ; కున్ = మీద; ఎఱిగినన్ = పడినను; ఒడంబడక = ఒప్పుకొనక; ఉండెన్ = ఉండెను; అంతన్ = అంతట; అది = ఆ సంగతి; ఎఱింగి = తెలిసి; శుక్రుండు = శుక్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అని చెప్పి కాళ్ళ మీద పడినా దేవయాని ఒప్పుకోలేదు. అంతట ఆ సంగతి తెలిసి శుక్రుడు ఈ విధంగా అన్నాడు.

9-545-క.

"నామాటఁ ద్రోచి దానవ

భామను బొందితివి ధరణిపాలక! తగవే?

యేమాట యేది రూపము

కాముకులకు లోలుపులకుఁ గలవే నిజముల్."

టీకా:

నా = నా యొక్క; మాటన్ = హెచ్చరికను; త్రోచి = కాదని; దానవభామనున్ = శర్మష్ఠను; పొందితివి = కూడితివి; ధరణిపాలక = రాజు; తగవే = సరియైనదా, కాదు; ఏమాట = చెప్పినది ఏమిటి; ఏది = ఏమిటి; రూపము = ఫలితము; కాముకుల్ = కాముకులైనవారి; కున్ = కి; లోలుపుల్ = చంచల చిత్తులైనవారి; కున్ = కి; కలవే = ఉండునా, ఉండవు; నిజముల్ = సత్యనిష్ఠ.

భావము:

"రాజా! నా హెచ్చరికను కాదని శర్మష్ఠను కూడావు. ఇది సరైన పని కాదు. నేను చెప్పింది ఏమిటి? నీవు చేసింది ఏమిటి? అవునులే కాముకులకు చంచల చిత్తులకు సత్యనిష్ఠ ఉంటుందా?"

9-546-వ.

అని పలికి "నిన్ను వనితాజనహేయంబయిన ముదిమి పొందెడు" మని శపియించిన యయాతి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; నిన్నున్ = నిన్ను; వనితా = స్త్రీ; జన = సమూహములకు; హేయంబు = అసహ్యించుకొనెడి; ముదిమి = ముసలితనము; పొందెడుము = పొందుగాక; అని = అని; శపియించిన = శాపమిచ్చిన; యయాతి = యయాతి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అని చెప్పి, "నీవు నీలు అసహ్యించుకొనె ముసలితనం పొందు గాక" అని శుక్రుడు శాపమిచ్చాడు.
అప్పుడు, యయాతి ఇలా అన్నాడు.

9-547-క.

"మామా నా పైఁ గోపము

మామా నీ పుత్రియందు మానవు నాకుం

గామోపభోగవాంఛలు

ప్రేమన్ రమియించి ముదిమిఁ బిదపం దాల్తున్"

టీకా:

మామా = మామయ్యా; నా = నా; పైన్ = మీద; కోపమున్ = కోపమును; మాను = మానివేయుము;
నీ = నీ యొక్క; పుత్రి = కుమార్తె; అందున్ = ఎడల; మా మా = వద్దు వద్దు; నా = నా; కున్ = కు;
కామోపభోగవాంఛలు = పొందెడి కోరికలు; ప్రేమన్ = ప్రీతిగా; రమియించి = పొంది; ముదిమిన్ =
ముసలితనమును; పిదపన్ = తరువాత; తాల్తున్ = ధరించెదను.

భావము:

"మామయ్యా! వద్దు వద్దు నా మీద కోపం వద్దు. నీ కుమార్తెను ఎడల కోరికలు నాకు ఇంకా పోలేదు.
మరికొంత కాలం తృప్తిగా ఆమెను ప్రీతిగా పొంది, పిమ్మట ముసలితనం ధరిస్తాను."

9-548-వ.

అని పలికి యనుజ్ఞగొని, దేవయానిందోడ్డిని పురంబునకుం జని, పెద్దకొడుకగు యదువుం బిలిచి
యయాతి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = అడిగి; అనుజ్ఞ = అంగీకారము; కొని = తీసుకొని; దేవయానిన్ = దేవయానిని;
తోడ్కొని = తీసుకొని; పురంబున్ = తన నగరమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; పెద్దకొడుకు =
ప్రథమపుత్రుడు; అగు = ఐన; యదువున్ = యదువును; పిలిచి = పిలిచి; యయాతి = యయాతి;
ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని అడిగి ఆయన అనుజ్ఞ పొంది, దేవయానిని తీసుకొని తన నగరానికి వెళ్ళాడు. ప్రథమ
పుత్రుడు యదువును పిలిచి, యయాతి ఈ విధంగా అడిగాడు.

9-549-శా.

"**నీ**తల్లిం గనినట్టి శుక్రువలనన్ **నే**డీ జరంబొందితిన్;
నాతండ్రి యదునామధేయ! తనయా! **నా**వృద్ధతం దాల్పవే;
నీతారుణ్యము నాకు నీవె; తనివో **ని**ండార గొన్నాళ్ళు నే
జేతోజాతసుఖంబులం దిరిగెదన్ **శృ**ంగారిని పుత్రకా!"

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; తల్లిన్ = తల్లిని; కనినట్టి = పుట్టించిన; శుక్రుని = శుక్రుని; వలనన్ = మూలముగ;
నేడు = ఇవాళ; ఈ = ఈ; జరన్ = ముసలితనమును; పొందితిని = వచ్చినది; నా = నా యొక్క; తండ్రి
= తండ్రి; యదు = యదువు అనెడి; నామధాయ = పేరు కలవాడ; తనయా = కుమారా; నా = నా
యొక్క; వృద్ధతన్ = ముసలితనమును; తాల్పవే = ధరించుము; నీ = నీ యొక్క; తారుణ్యమున్ =
యౌవనమును; నా = నా; కున్ = కు; ఈవె = ఇమ్ము; తనివోన్ = తనివితీరునట్లు; నిండార = పూర్తిగా;
కొన్ని = కొద్ది; నాళ్ళు = రోజులు; నేన్ = నేను; చేతోజాత = మన్మథ (చేతోజాతుడు - చిత్ (మనసున)
జాత (పుట్టువాడు), మన్మథుడు); సుఖంబులన్ = సౌఖ్యములందు; తిరిగెదన్ = తిరుగుతాను;
శృంగారిని = రతిలో మునిగితేలు వానిని; ఐ = అయ్యి; పుత్రకా = కొడుకా.

భావము:

"నా తండ్రి యదు కుమారా! నీ తల్లిని కన్నతండ్రి శుక్రుని మూలంగా ఇవాళ నాకు ఈ ముసలితనం వచ్చింది. నా ముసలితనం తీసుకుని కొన్నాళ్ళు నీ యౌవనం నాకు ఇమ్ము. తనివితీరా నేను ఆమెతో సుఖిస్తాను"

9-550-వ.

అనిన విని తండ్రికి యదుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; తండ్రి = తండ్రి; కిన్ = కి; యదుండు = యదుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = చెప్పెను .

భావము:

అనగా విని తండ్రికి యదువుతో ఇలా అన్నాడు.

9-551-శా.

"కాంతా హేయము దుర్వికారము దురాకండాతి మిశ్రంబు హృ
చ్చింతా మూలము పీనసాన్వితము ప్రస్వేదవ్రణాకంపన
శ్రాంతి స్ఫోటకయుక్త మీ ముదిమి వాంఛం దాల్చి నానాసుఖో
పాంతంబైన వయోనిధానమిది యయ్యా! తేర యీ వచ్చునే?"

టీకా:

కాంతా = స్త్రీలకు; హేయము = అసహ్యించుకొనేది; దుర్ = చెడ్డ; వికారము = వికారమైనది; దురా = చెడ్డది ఐన; కండాతి = కీర్తికాంక్షతో; మిశ్రంబు = కూడినది; హృత్ = మనసున; చింతా = చింకాకుపడుటకు; మూలమున్ = మూలమైనది; పీనసా = పడిశము, రొంప; ఆన్వితము = పట్టునది; ప్ర = మిక్కిలి; స్వేదా = చెమట; వ్రణ = కురుపులు; ఆకంపన = వణుకు; శ్రాంతి = అలసట; స్ఫోటక =

బొబ్బరొగములతో; యుక్తము = కూడినది; ఈ = ఈ; ముదిమిన్ = ముసలితనము; వాంఛన్ = కోరి; తాల్చి = తెచ్చుకొని; నానా = అనేక; సుఖ = సౌఖ్యములకు; ఉపాతంబున్ = అనుకూలమైనది; ఐన = అయినట్టి; వయో = వయస్సునకు; నిధానము = ఆటపట్టినది; ఇది = ఇది; అయ్యా = నాయనా; తేర = వ్యర్థముగా; ఈవచ్చునే = ఇవ్వచ్చునా, కూడదు కదా.

భావము:

“తండ్రీ! స్త్రీలు అసహ్యించుకొనేది, వికారమైనది, కీర్తికాంక్షతో కూడినది. మనోవ్యధలకు మూలమైనది, పడిశం (రోంప), చెమట కురుపులు, వణకు, అలసట, బొబ్బ మున్నగు రోగాలతో కూడినది ఐన ఈ ముసలితనాన్ని కోరి తెచ్చుకొని సౌఖ్యాలకు అలవాలమైన అయినట్టి యౌవనాన్ని తీరికూచుని ఇవ్వచ్చునా?”

నవమ స్కంధము : పూరువు వృత్తాంతము

9-552-వ.

అని యదుం డొడంబడకున్న యయాతి దుర్వసు ద్రుహ్యదుల నడిగిన వారును యదువు పలికినట్ల పలికినఁ గడగొట్టు కుమారుండైన పూరువున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; యదుండు = యదుడు; ఒడంబడకున్న = ఒప్పుకోకపోవుటచే; యయాతి = యయాతి; దుర్వసు = దుర్వసుడు; ద్రుహ్య = ద్రుహ్యుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; అడిగినన్ = అడుగగా; వారునున్ = వారు కూడ; యదువు = యదుడు; పలికిన = చెప్పిన; అట్ల = విధముగనే; పలికినన్ = చెప్పగా; కడగొట్టు = అందరిలోకి చిన్న; కుమారుడున్ = పుత్రుడు; ఐన = అయినట్టి; పూరువున్ = పూరువున; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని యదువు తిరస్కరించాడు. అంత, యయాతి తుర్వసుడిని ద్రుహ్యుడిని అడుగగా, వారు కూడ యదువు చెప్పినట్లే చెప్పారు. కడగొట్టు కొడుకైన పూరువుని ఇలా అడిగాడు.

9-553-ఉ.

"**పిన్న**వుగాని నీవు కడు**పెద్ద**వు బుద్ధుల యందు రమ్ము నా
యన్న! మదాజ్ఞ దాటవుగ **దన్న!** వినీతుడ వన్న! నీవు నీ
యన్నలు చెప్పినట్లు పరి**హ**రము చెప్పకు మన్న! నా జరన్
మన్నన దాల్చి నీ తరుణి**మం**బొనగూర్చుము నాకు బుత్రకా!"

టీకా:

పిన్నవున్ = చిన్నవాడవు; కాని = కాని; నీవున్ = నీవు; కడున్ = మిక్కిలి; పెద్దవాడవు = పెద్దవాడవు;
బుద్ధులన్ = మంచిబుద్ధుల; అందున్ = విషయములో; రమ్ము = రా; నా = నా; అన్న = తండ్రి; మత్ =
నా యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఉత్తరువును; దాటవుగద = తోసిపుచ్చవుకదా; అన్న = నాయనా; వినీతుడవు =
అణకువ కలవాడవు; అన్న = నాయనా; నీవున్ = నీవు; నీ = నీ యొక్క; అన్నలున్ = పెద్దసోదరులు;
చెప్పిన = చెప్పిన; అట్లున్ = విధముగ; పరిహరము = తోసిపుచ్చుచు; చెప్పుకుము = చెప్పవద్దు; అన్న
= తండ్రి; నా = నా యొక్క; జరన్ = ముసలితనమును; మన్ననన్ = మన్నించి; తాల్చి = గ్రహించి; నీ =
నీ యొక్క; తరుణిమన్ = యౌవనమును; ఒనగూర్చుము = కలిగించుము; నా = నా; కున్ = కు;
పుత్రకా = కుమారా.

భావము:

"నాయనా! నా తండ్రి! అందరిలోకి చిన్నవాడవు. కాని, మంచి బుద్ధుల విషయంలో ఉత్తముడవు,
అణకువ కలవాడవు. నా ఉత్తరువును తోసిపుచ్చవు కదా. నీ అన్నలవలె నీవు తోసిపుచ్చవద్దు. నా
ముసలితనాన్ని మన్నించి తీసుకుని, నీ యౌవనాన్ని నాకు ఇమ్ము."

9-554-వ.

అనిన విని గురుభక్తిగుణాధారుండయిన పూరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; గురు = పితృ; భక్తిన్ = భక్తి; గుణా = గుణములు; ధారుండు = కలిగినవాడు; అయిన = ఐనట్టి; పూరుండు = పూరుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అనగా విని పితృ భక్తి సుగుణాలు కల పూరుడు ఈ విధముగా పలికాడు.

9-555-శా.

"అయ్యా! నన్నిట వేడనేల? భవదీయాజ్ఞాసముల్లంఘనం
బయ్యుండం బరిహారమున్నొడువ నే న్నన్యాయినే? నీ జరన్
నెయ్యంబొప్పగఁ దాల్చి, నా తరుణిమన్ నీకిచ్చెదం, బంపినం
గయ్యం బాడెడి పుత్రకుండు క్రిమిసంకాశుండు గాకుండునే?

టీకా:

అయ్యా = తండ్రీ; నన్నున్ = నన్ను; వేడన్ = ప్రార్థించుట; ఏలన్ = ఎందుకు; భవదీయ = నీ యొక్క;
ఆజ్ఞా = ఉత్తరువును; సముల్లంఘనంబు = దాటుట; అయ్యుండన్ = చేయుటకు; పరిహారమున్ =
తోసిపుచ్చుటను; నొడువన్ = చెప్పుటకు; నేన్ = నేను; అన్యాయుండనే = అధర్మపరుడనా, కాదు; నీ
= నీ యొక్క; జరన్ = వృద్ధత్వమును; నెయ్యంబు = సంతోష; ఒప్పగన్ = పూర్వకముగ; తాల్చి =
ధరించి; నా = నా యొక్క; తరుణిన్ = యౌవనమును; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇచ్చెదన్ = ఇచ్చెదను;
పంపినన్ = ఆజ్ఞాపించినను; కయ్యంబు = పేచీలు; ఆడెడి = పెట్టెడి; పుత్రకుండు = కుమారుడు; క్రిమి
= పురుగుతో; సంకాశుండు = సమానమైనవాడు; కాకుండునే = కాకపోవునే, అవును.

భావము:

“తండ్రి! మీరు నన్ను ప్రార్థించడం ఎందుకు? మీ ఆజ్ఞ దాటడానికి, తోసిపుచ్చటానికి, నేను ఏమాత్రం అధర్మపరుడను కాదు. మీ వృద్ధత్వాన్ని సంతోష పూర్వకంగా ధరించి నా యౌవనాన్ని మీకు ఇస్తాను. తండ్రి ఆజ్ఞాపించాక పేచీలు పెట్టే కొడుకు పురుగుతో సమానం కదా.

9-556-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ .

భావము:

అంతే కాకుండగ.

9-557-క.

మునివృత్తి డయ్య నేటికి

జనపాలక! సుగతి గోరు సత్పురుషులకుం

దనుఁగన్న తండ్రిజెప్పిన

పని చేసిన సుగతి గొంగుపసిడియ కాదే?

టీకా:

మునివృత్తిన్ = తపస్సు చేయుటచే; డయ్యన్ = కృశించుట; ఏటికిని = ఎందులకు; జనపాలక =

రాజా; సుగతిన్ = సద్గతిని; కోరు = కోరెడి; సత్పురుషుల్ = మంచివారి; కున్ = కి; తన్నున్ = తనను;

కన్న = పుట్టించిన; తండ్రి = తండ్రి; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; పనిన్ = పనిని; చేసినన్ = చేసినచో; సుగతిన్

= సద్గుణులు; కొంగుపసిడియ = కొంగుబంగారము; కాదే = కాదా, అవును.

భావము:

మహారాజా! సద్గతిని కోరే వాడు కష్టపడు తపస్సు చేయడం కృశించడం ఎందుకు? కన్న తండ్రి చెప్పినట్టి పని చేస్తే సరిపోదా. సద్గతులు కొంగుబంగారంలా అందవా?

9-558-క.

పనుపక చేయుదు రధికులు

పనిచిన మధ్యములు పొందుపఱతురు తండ్రుల్

పని చెప్పి కోరి పనిచిన

ననిశము మాఱాడు పుత్రు లధములు దండ్రీ!"

టీకా:

పనుపక = చెప్పక మునుపే; చేయుదురు = చేసెదరు; అధికులు = ఉత్తములు; పనిచినన్ = ఆజ్ఞాపించినాక; మధ్యములున్ = మధ్యములు; పొందుపఱతురున్ = సమకూర్చెదరు; తండ్రుల్ = తండ్రులు; పనిన్ = పనిని; చెప్పి = తెలిపి; కోరి = కావాలని; పనిచినన్ = ఆజ్ఞాపించినాక; అనిశము = ఎల్లప్పుడు; మాఱాడు = ఎదురు చెప్పెడి; పుత్రుల్ = కొడుకులు; అధములున్ = నీచులు; తండ్రీ = తండ్రీ.

భావము:

నాన్నగారు! యయాతి మహారాజా! ఉత్తములు తండ్రుల ఇంగితం తెలుసుకొని చెప్పకుండానే పనులు చేసేస్తారు. మధ్యములు చెప్పిన పిమ్మట చేస్తారు. తండ్రులు చెప్పిన పనికి ఎప్పుడు ఏదో ఒకటి అడ్డు చెప్పి చెయ్యకుండా ఉండే కొడుకులు అధములు."

9-559-వ.

అని పనికి పూరుండు ముదిమి చేకొని తన లేబ్రాయంబు యయాతి కిచ్చె; న య్యయాతియుం దరుణుండై.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; పూరుండు = పూరుడు; ముదిమిన్ = ముసలితనమును; చేకొని = స్వీకరించి; తన = తన యొక్క; లేబ్రాయంబున్ = లేతవయసును; యయాతి = యయాతి; కిన్ = కి; ఇచ్చెను = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; యయాతియున్ = యయాతి; తరుణుండు = యౌవనవంతుడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అని చెప్పి పూరుడు తండ్రి ముసలితనాన్ని స్వీకరించి తన లేతవయసును యయాతికి ఇచ్చాడు. ఆ యయాతి యౌవనవంతుడు అయి.

9-560-శా.

ఏడా ద్వీపము లేడు వాడలుగ సర్వేలాతలంబెల్లఁ బె
న్వీడై పోడిమి నేలుచుం బ్రజల నన్వేషించి రక్షించుచుం
దోడన్ భార్గవి రా మనోజసుఖసంతోషంబులం దేలుచుం
క్రీడించెన్ నియతేంద్రియుం డగుచు నా క్రీడాతిరేకంబులన్.

టీకా:

ఏడు = ఏడు (7); ఔ = ఐనట్టి; ద్వీపముల్ = ద్వీపములు (సప్తద్వీపములు - 1జంబూ 2ప్లక్ష 3శాల్మలీ 4కుశ 5క్రౌంచ 6శాక 7పుష్కర ద్వీపములు); ఏడు = ఏడు (7); వాడలు = పేటలు; కన్ = అయినట్లు; సర్వ = సమస్తమైన; ఇలాతలంబున్ = భూమండలమును; ఎల్లన్ = అంతటిని; పెన్ = పెద్ద; వీడు = రాజ్యముగా; ఐ = చేసుకొని; పోడిమిన్ = చక్కటి పద్ధతులతో; ఏలుచున్ = పరిపాలించుతు; ప్రజలన్ = ప్రజలను; అన్వేషించి = పరిశీలించి; రక్షించుచున్ = కాపాడుతు; తోడన్ = తోడునీడగా; భార్గవి = దేవయాని; రాన్ = వస్తుండగా; మనోజ = మన్మథ (మనోజుడు - మనసున పుట్టువాడు, మన్మథుడు); సుఖ = సౌఖ్యములు; సంతోషంబులన్ = ఆనందములలో; తేలుడున్ = తేలియాడుచు; క్రీడించెను = విహరించెను; నియతేంద్రియుండు = ఇంద్రియలోలుడు; అగుచున్ = అగుచు; ఆ = ఆ; క్రీడా = విహరణలలో; అతిరేకంబులన్ = అతిశయములతో.

భావము:

యయాతి సప్తద్వీపాలను ఏడు పేటలు అయినట్లు సమస్త భూమండలాన్ని తన ఏకఛత్రాధిపత్యం కిందకి తెచ్చుకున్నాడు. అంత పెద్ద రాజ్యాన్ని చక్కటి పద్ధతులతో, ప్రజలను తోడునీడగా కాపాడుతు, పరిపాలించసాగాడు. అనేక విహరణలు, మన్మథ సౌఖ్యాలు, ఆనందాలలో దేవయానిని ఓలలాడించాడు.

9-561-క.

మర్మంబుల నతిసాధ్వీ

ధర్మంబుల దేవయాని ధన ప్రాణేశున్

నర్మముల మనోవాక్తను

కర్మంబుల నొండులేక కడు మెప్పించెన్.

టీకా:

మర్మంబులన్ = గుట్టుమట్టులతో; అతి = మిక్కిలి; సాధ్వీ = పతివ్రతా; ధర్మంబులన్ = లక్షణములతో; దేవయానిన్ = దేవయాని; తన = తన యొక్క; ప్రాణేశున్ = భర్తను; నర్మములన్ = మేలములతో; మనన్ = భావముల; వాక్కు = మాటల; తను = శరీరముల; కర్మంబులన్ = పనులలోను; ఒండు = అన్యము, వ్యతిరేకము; లేక = లేకుండగ; కడున్ = మిక్కిలి; మెప్పించెన్ = సంతోషింపజేసెను.

భావము:

దేవయాని కూడ గుట్టుమట్టులతో పతివ్రతా ధర్మాలతో తన భర్తను ప్రియభాషణలతో, మనోవాక్యాయకర్మాలలో వ్యతిరేకమం లేకుండా భర్తను మెప్పించింది.

9-562-శా.

అకాశంబున మేఘబృందము ఘనంబైనన్నమై దీర్ఘమై

యేకంబై బహురూపమై యడఁగు నట్లేదేవుగర్భంబులో

లోకశ్రేణి జనించుచున్ మెలగుచున్ లోపించు నా దేవు సు

శ్రీకాంతున్ హరిగూర్చి యాగములు చేసెన్ నాహుం డిమ్ములన్.

టీకా:

ఆకాశంబునన్ = నింగిని; మేఘు = మబ్బులు; బృందమున్ = గుంపు; ఘనంబు = పెద్దవి; ఐ = అయ్యి;
సన్నము = చిన్నవిగ; ఐ = అయ్యి; దీర్ఘము = పొడవైనవి; ఐ = అయ్యి; యేకంబు = ఒకటి; ఐ =
అయిపోయి; బహు = అనేక; రూపము = స్వరూపములవి; ఐ = అయ్యి; అడగున్ = అణగు; అట్లున్ =
ఆవిధముగ; ఏ = ఏ; దేవు = భగవంతుని; గర్భంబు = కడుపు; లోన్ = లోపల; లోక = భువనముల;
శ్రేణి = సముదాయములు; జనించుచున్ = పుట్టునో; మెలగుచున్ = ప్రవర్తిల్లునో; లోపించుచున్ =
లయమైపోవునో; ఆ = ఆ; దేవు = భగవంతుని; సుశ్రీకాంతున్ = నారాయణుని (సుశ్రీకాంతుడు - సు
(శుభకరమైన) శ్రీ (లక్ష్మీదేవి) కాంతున్ (భర్త), విష్ణువు); హరిన్ = నారాయణుని; గూర్చి = గురించి;
యాగముల్ = యజ్ఞములు; చేసెన్ = ఆచరించెను; నాహుండు = యయాతి (నాహుండు -
నహుని పుత్రుడు, యయాతి); ఇమ్ములన్ = ప్రీతితో.

భావము:

ఆకాశంలో మబ్బులు దట్టం అవుతూ, పెద్దవి అవుతూ, చిన్నవి అవుతూ, పొడవైనవి, పొట్టివి
అవుతూ రకరకా రూపాలు పొందుతూ అణిగిపోతూ ఉంటాయో, అదే విధంగ భగవంతుని
కడుపులో సకల భువనాలు పుట్టుతూ, ప్రవర్తిల్లుతూ, లయవుతూ ఉంటాయి. ఆ శ్రీకాంతుని గురించి
యయాతి ప్రీతితో యాగాలు చేసాడు.

9-563-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను .

భావము:

అలా గృహస్థాశ్రమంలో గడుపుతూ ఇంకనూ.

9-564-ఉ.

చెలికాండ్రం గరులన్ రథమ్ముల భటశ్రేణిం దురంగంబులం

గలలోగన్న ధనావళిన్ సమములంఁగాఁ జూచుచున్ భార్యతో

బలు వేలేండ్లు మనోజభోగలహరీపర్యాప్తుడై తేలియున్

బలుతృష్ణం గడఁగాన కెంతయు మహాబంధంబులన్ స్రుక్కుచున్.

టీకా:

చెలికాండ్రన్ = ఆప్తులను; కరులన్ = ఏనుగుల బలగమును; రథమ్ములన్ = రథముల బలగమును;
భటశ్రేణిన్ = కాల్యాలములను; తురంగంబులన్ = అశ్వ బలములను; కల = స్వప్నము; లోన్ = అందు;
కన్న = చూసిన; ధనాళిన్ = సంపదలతో; సమములన్ = సమానమైనవాని; కాన్ = అయినట్లు;
చూచుచున్ = చూస్తూ; భార్య = పెండ్లాము; తోన్ = తోటి; పలు = అనేక; వేల = వేలకొలది; ఏండ్లున్
= సంవత్సరములు; మనోజ = మనః; భోగ = సుఖ; లహరీ = తరంగములలో; పర్యాప్తుడు =
తృప్తుడు; ఐ = అయ్యి; తేలియున్ = ఓలలాడినను; పలు = మిక్కిలి; తృష్ణన్ = మోహము; కడన్ =
తుది; కానక = చూడలేక; ఎంతయున్ = అత్యధికముగ; మహాబంధంబులన్ = లౌకిక బంధములలో;
స్రుక్కుచున్ = చిక్కిపోతూ.

భావము:

ఆప్తులు, ఏనుగులు, రథాలు, అశ్వాలు, భటులు సర్వం కలలో కనుపించిన సంపదలు అయినట్లు
చూస్తూ, భార్యతో అనేక వేల సంవత్సరాలు మనఃసౌఖ్యాలలో ఓలలాడసాగాడు. అలా మిక్కిలి
తృప్తుతో లౌకిక బంధాలలో సతమతం కాసాగాడు.

నవమ స్కంధము : యయాతి బస్తోపాఖ్యానము

9-565-వ.

ఒక్క దినంబున నాత్మజ్ఞానంబునంజేసి కాంతానిమిత్తంబున మోసపోవుట యెఱింగి యయాతి యతివిషాదంబునొంది దేవయాని కిట్లనియె.

టీకా:

ఒక్క = ఒకానొక; దినంబునన్ = నాడు; ఆత్మ = తనలోని; జ్ఞానంబునన్ = జ్ఞానము; చేసి = వలన;
కాంతా = స్త్రీలోలత్వము; నిమిత్తంబునన్ = వలన; మోసపోవుట = మోహములో పడుట; ఎఱింగి =
తెలిసికొని; యయాతి = యయాతి; అతి = మిక్కిలి; విషాదంబున్ = దుఃఖమును; ఒంది = పొంది;
దేవయానిన్ = దేవయాని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = చెప్పెను;

భావము:

ఒకనాడు ఆత్మజ్ఞానంతో తెలివి తెచ్చుకుని, యయాతి స్త్రీలోలత్వంతో మోహంలో పడడం గ్రహించాడు. మిక్కిలి దుఃఖం పొంది దేవయానితో ఇలా అన్నాడు.

9-566-క.

"మన చారిత్రమువంటిది

విను మితిహాసంబు గలదు; వృద్ధజనములున్

మునులును మెత్తురు; నీవును

మనమున నంగీకరింపు మంజులవాణీ!

టీకా:

మన = మన యొక్క; చారిత్రంబున్ = చరిత్ర; వంటిది = లాంటిది; వినుము = వినుము;
ఇతిహాసంబున్ = జరిగిన కథ; కలదు = ఉంది; వృద్ధజనములున్ = జ్ఞానులు; మునులున్ =

ఋషులు; మెత్తురున్ = మెచ్చుకొనెదరు; నీవునున్ = నీవుకూడ; మనమునన్ = మనసునందు;
అంగీకరింప = గ్రహించుము; మంజులవాణీ = మధురభాషిణీ .

భావము:

"ఓ మధురభాషిణీ! ఒక ఇతిహాసం చెప్తాను, విను. ఇది మన చరిత్ర లాంటిదే. విజ్ఞులు, ఋషులు
మెచ్చుకుంటారు. నీవు కూడ శ్రద్ధగా గ్రహించుము.

9-567-వ.

అది యెట్టిదనిన.

టీకా:

అది = అది; ఎట్టిది = ఎలాంటిది; అనినన్ = అనగా .

భావము:

ఆ ఇతిహాసం ఎలాంటిది అంటే.

9-568-నీ.

అజ మొకం డడవిలో నరుగుచుం దాఁ గర్మ-

పలమున నూతిలోపలికి జాటి

లోఁగెడి ఛాగి నాలోకించి కామి యై-

కొమ్మున దరిఁ గొంత గూలఁ ద్రోచి

వెడలింపనచ్చాగి విభునిఁగాఁ గోరిన-

నగుఁగాక యని తాను నదియుఁ దిరుగ

నెన్నియేనిని దన్ను నెంత కామించిన-

నన్నిటికిని భర్త యై తనర్చి

9-568.1-తే.

వాని నే ప్రొద్దు రతులకు వశలఁ జేసి
సొరిదిఁ గ్రీడించి క్రీడించి చొక్కిచొక్కి
కాముఁ డనియెడి దుస్సహగ్రహముకతన
జిత్త మేమటి మత్తిల్లి చెల్లఁ జిక్కి.

టీకా:

అజము = మేకపోతు {అజ - మేకపోతు, అజము - కొన్ని పనసలు గల వేదభాగము, అనువాకము};
ఒకండు = ఒకటి; అడవి = అడవి; లోనన్ = లోపల; అరుగుచున్ = తిరుగుతు; తాన్ = అది; కర్మ =
చేసుకొన్న కర్మల; ఫలంబునన్ = ఫలితముగా; నూతి = నుయ్యి; లోపలి = లోపలి; కిన్ = కి; జాటి =
పడిపోయి; లోగెడి = అణగిపోతున్న; ఛాగిన్ = ఆడుమేకను; ఆలోకించి = చూసి; కామి =
కామించినది; ఐ = అయ్యి; కొమ్మునన్ = కొమ్ముతో; దరిన్ = గట్టును; కొంతన్ = కొంతవరకు;
కూలద్రోచి = కూలగొట్టి; వెడలింపన్ = బయటకుతేగా; ఆ = ఆ; ఛాగి = ఆడుమేక; విభునిన్ = భర్త;
కాన్ = కమ్మని; కోరినన్ = అడుగగా; అగుగాక = అలాగే; అని = అని; తానున్ = తను; అదియున్ =
అది; తిరుగన్ = జతకట్టితిరుగుతుడగ; ఎన్నియేనినిన్ = ఎన్నివిధములైన; తన్నున్ = తనను; ఎంత =
ఎంత; కామించినన్ = ప్రేమించిన; అన్నిటి = అన్నిటి; కినిన్ = కి; భర్త = భర్త; ఐ = అయ్యి; తనర్చి =
తృప్తిపరచి.

వానిన్ = దానిని; ఏ = ఎల్ల; ప్రొద్దు = వేళలందు; రతుల్ = సురత; వశలన్ = పరవశలును; చేసి =
చేసి; సొరిదిని = క్రమముగ; క్రీడించిక్రీడించి = బాగా విహరించి; చొక్కిచొక్కి = మిక్కిలి అలసిపోయి;
కాముడు = మన్మథుడు; అనియెడు = అనెడి; దుస్సహ = సహింపలేని; గ్రహము = పెనుభూతము;
కతనన్ = వలన; చిత్తమున్ = మనసు; ఏమటి = ఏమరుపాటుచెంది; మత్తిల్లి = మదించి; చెల్లన్ =
పూర్తిగా; చిక్కి = చిక్కుకుపోయి.

భావము:

అడవిలో ఒక మేకపోతు తిరుగుతుండేది. కర్మవశాత్తూ ఒక బావిలో పడి దుఖించే ఒక
పెంటిమేకను చూసింది. దానిని కామించి, తన కొమ్ముతో గట్టును కొంత కూల్చి బయటకు
తెచ్చింది. ఆ ఆడుమేక భర్త కమ్మని అడిగింది. మగమేక అలాగే అంది. అవి రెండూ అలా జతకట్టి
తిరుగుసాగాయి. తనను కామించి వచ్చిన పెంటిమేకలు అన్నింటితోనూ జత కడుతూ వాటిని

కూడ తృప్తిపరచసాగింది. ఎప్పుడూ వాటిని అన్నింటిని సురత పరవశలును చేస్తూ, విహరిస్తూ, మిక్కిలి అలసిపోయింది. మన్మథుడు అనేడి పెనుభూతము వలన చిత్తం ఏమరుపాటు చెంది, మత్తిల్లింది.

9-569-క.

వెడ విలుతుకేళిఁ జిగురా

కడిదపు వ్రేటునకు లోఁగి యతి మోహితుడై

విడువక సతులం దగిలెడు

జడునకు నెక్కడివి బుద్ధిచాతుర్యంబుల్?

టీకా:

వెడవిలుతు = మన్మథుని వెడవిలుతుడు - {వెడ (పూల) విలతుడు (ధనుస్సు కలవాడు), మన్మథుడు, వ్యు. (వెడ + విల్లు కలవాడు) బ.వ్రీ}; కేళీ = విలాసపు; చిగురాకు = చిగురాకు; అడిదపు = కత్తి యొక్క; వ్రేటున్ = దెబ్బ; కున్ = కు; లోగి = లొంగిపోయి; అతి = మిక్కిలి; మోహితుడు = మోహములో పడినవాడు; ఐ = అయ్యి; విడువక = వదలిపెట్టకుండ; సతులన్ = భార్యలను; తగిలెడి = కవసెడి; జడున్ = తెలివితక్కువవాని; కున్ = కి; ఎక్కడివి = ఎక్కడనుండి వచ్చును; బుద్ధి = మంచిబుద్ధిమంతుల; చాతుర్యంబుల్ = నేర్పరితనములు.

భావము:

మన్మథుని చిగురాకు కత్తి దెబ్బకు మిక్కిలి మోహంలో పడి, ఎడతెగకుండా స్త్రీలను కవసె మూర్ఖుడికి బుద్ధిచాతుర్యాలు ఎక్కడ ఉంటాయి.

9-570-వ.

అంత నచ్చాగంబు దన పిదపం దగిలిన ఛాగినీనివహంబు లోపలం జూడనొప్పెడి ఛాగి యందుఁ దగిలి క్రీడింపం గని, నూతిలోపలంబడి వెలువడిన ఛాగి, తన పతివలని నెయ్యంబు లేకుండుటకు విన్ననై తన మనంబున.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; ఛాగంబున్ = పెంటి మేక; తన = తన; పిదపన్ = వెనుక; తగిలిన = వచ్చిన; ఛాగినీ = ఆడుమేకల; నివహంబున్ = సమూహము; లోపలన్ = అందు; చూడన్ = చూచుటకు; ఒప్పడి = చక్కటి; ఛాగిన్ = ఆడుమేక; అందున్ = తో; తగిలి = కూడి; క్రీడింపన్ = విహరించగా; కని = కనుగొని; నూతి = నుయ్యి; లోపలన్ = అందు; పడి = జారిపడి; వెలువడిన = బయటపడ్డ; ఛాగి = ఆడుమేక; తన = తన యొక్క; పతి = భర్త; వలని = నుండి; నెయ్యంబున్ = ప్రేమ; లేకుండుట = లేకపోవుట; కున్ = కు; విన్నన్ = చిన్నబోయినది; ఐ = అయ్యి; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసునందు .

భావము:

ఇంతలో నూతిలోంచి బయటపడ్డ పెంటి మేక తనతో వచ్చిన పెంటిమేకలలో ఒక చక్కదానితో పోతుమేక విహరించడం చూసి పెంటిమేక చిన్నబోయి, తన మనసులో ఇలా అనుకుంది.

9-571-క.

"పలికినఁ బలుకులు పలుకఁడు

కలఁచున్ నవకాంతఁ జూచి కడు సంచలుడై

నిలిచిన చోటన్ నిలువఁడు

నిలువెల్లను గల్ల కామి నిజమరి గలడే."

టీకా:

పలికినన్ = అడిగితే; పలుకులు = సమాధానము; పలుకడు = చెప్పడు; కలఁచున్ = ఎగబడును; నవ = కొత్త; కాంతన్ = యువతిని; చూచి = చూసి; కడున్ = మిక్కిలి; సంచలుడు = చంచలచిత్తుడు; ఐ = అయ్యి; నిలిచినన్ = నిలిచిన; చోటన్ = చోట; నిలువడు = నిలబడడు; నిలువు = మనిషి పొడుగు; ఎల్లన్ = అంతా; కల్ల = మోసమే; కామి = కాముకులలో; నిజమరి = సత్యవంతుడు; కలడే = ఉన్నాడా.

భావము:

“అడిగితే సమాధానము ఉలకడు పలకడు. కొత్తదాన్ని చూస్తే ఎగబడతాడు. చంచలచిత్తుడు, నిలకడ లేదు, నిలువునా మోసం కాముకత్వం. ఇలాంటి సత్యవంతుడు ఎక్కడైనా ఉంటాడా?”

9-572-వ.

అని పలికి విడిచి చనిన నయ్యజవల్లభుండు సురతపరతంత్రుండై, మిసిమిసి యను
శబ్దంబుచేయుచు, దచ్చాగి వెంటంజని, యొడంబలుపంజాలకుండె; నంత దానికిఁ గర్త యైన
బ్రాహ్మణుండు రోషంబున రతిసమర్థంబు గాకుండ నల్లాడుచుండ ఛాగవృషణంబులు
ద్రెంచివేసిన, నచ్చాగంబు గ్రిందఁబడి వేడుకొనిన, బ్రయోజనంబు పొడగని యోగవిదుండు
గావున బ్రాహ్మణోత్తముండు గ్రమ్మఱ నయ్యజవృషణంబులు సంధించిన.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; విడిచి = వదలిపెట్టి; చనినన్ = వెళ్ళిపోగా; ఆ = ఆ; అజవల్లభుండు =
మేకపోతు; సురత = రతిసుఖమునకై; పరతంత్రుడు = వివశుడు; ఐ = అయ్య; మిసిమిసి = మే మే;
అను = అనెడి; శబ్దంబున్ = అరుపులు; చేయుచున్ = చేస్తూ; తత్ = ఆ; ఛాగి = పెంటిమేక; వెంటన్ =
కూడ; చని = వెళ్ళి; ఒడంబలుపన్ = ఒప్పించుటకు; చాలకుండెన్ = సమర్థుడుకాకుండెను; అంతన్
= అంతట; దాని = ఆపెంటి; కిన్ = కి; కర్త = ఉనికికారణమైనవాడు; ఐన = అయిన; బ్రాహ్మణుండు =
బ్రాహ్మణుడు; రోషంబునన్ = కోపముతో; రతి = సురతక్రియకు; సమర్థంబుకాకుండన్ =
పనికిరాకుండ; అల్లాడుచుండన్ = అల్లాడిపోవునట్లు; ఛాగ = పోతుమేక; వృషణంబులున్ =
అండకోశమును; ద్రెంచివేసినన్ = కోసేయగా; ఆ = ఆ; ఛాగంబున్ = మేకపోతు; క్రిందపడి =
నేలపైపడి; వేడుకొనినన్ = ప్రార్థించగా; ప్రయోజనంబు = పర్యవసానములు; పొడగని = ఊహించి;
యోగ = యోగము; విదుండు = తెలిసినవాడు; కావునన్ = కనుక; బ్రాహ్మణ = విప్రులలో; ఉత్తముడు
= శ్రేష్ఠుడు; క్రమ్మఱన్ = తిరిగి; ఆ = ఆ; అజ = మేకపోతు; వృషణంబులున్ = అండకోశమును;
సంధించిన = తగిలించెను.

భావము:

అలా అనుకుని వదలిపెట్టి వెళ్ళిపోయింది. ఆ మేకపోతు రతివివశత్వంతో, మే మే అని అరుస్తూ, ఆ పెంటిమేక వెంట పరుగెత్తింది. ఎంత ప్రయత్నించినా పెంటిని ఒప్పించ లేకపోయింది. అంతట ఆపెంటి యజమాని అయిన బ్రాహ్మణుడు కోపంతో రతిక్రియకు పనికిరాకుండ అల్లాడేలా పోతుమేక వృషణాలు కోసేసాడు. ఆ మేకపోతు క్రిందపడి ప్రార్థించగా పర్యవసానం గ్రహించి యోగము తెలిసిన ఆ విప్రశ్రేష్ఠుడు ఆ మేకపోతుకు వృషణాలు తిరిగి తగిలించాడు.

9-573-క.

వృషణములు మరలఁ గలిగిన

సుషముండై ఛాగవిభుఁడు సుందరితోడన్

విషయసుఖంబులఁ బొందుచుఁ

దృషతుదిఁ గనఁ డయ్యెఁ బెక్కు దివసము లయున్."

టీకా:

వృషణములు = అండకోశము; మరల = తిరిగి; కలిగినన్ = పొందగా; సుషముండు = మనోజ్ఞమైన వాడు; ఐ = అయ్యి; ఛాగవిభుడు = పోతుమేక; సుందరి = పెంటి; తోడన్ = తోటి; విషయసుఖంబులన్ = లౌకిక సౌఖ్యములను; పొందుచున్ = అనుభవించుచు; తృష = ఇచ్చ యొక్క; తుదిన్ = అంతుదరి; కనడు = కానలేనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; పెక్కు = చాలా; దివసములు = రోజులు; అయున్ = అయినప్పటికి.

భావము:

వృషణాలు తిరిగి పొందిన పోతుమేక చేవ పొంది, పెంటితో విషయసుఖాలలో మునిగి తేలుతున్నా అంతుదరి కానని కామంతో సతమతం కాసాగింది."

9-574-వ.

అని యివ్వధంబున యయాతి దేవయానికి నిజవృత్తాంతంబు గథారూపంబున నెఱింగించి
యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; యయాతి = యయాతి; దేవయాని = దేవయాని; కిన్
= కి; నిజ = తమ; వృత్తాంతంబున్ = సంగతిని; కథా = కథ; రూపంబునన్ = రూపమునందు;
ఎఱింగించి = తెలిపి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అని అలా తమ సంగతినే కథలా యయాతి దేవయానికి చెప్పాడు.

9-575-మ.

"**అబలా!** నీ నిబిడాతిదుర్జయ సలజ్ఞాపాంగభల్లంబులం
ప్రబలంబైన మనంబు భగ్నముగ నా **ప్రావీణ్యముం** గోలుపో
యిబలిష్టుండగు కాముబారిఁ బడి నే **నెట్లోర్తునే** బందిక
తైబడిం బాపపుఁ దృష్ట యిప్పు డకటా! **దీర్ఘాకృతిన్** రొప్పెడిన్.

టీకా:

అబలా = యువతి {అబల - బలము లేనిది, స్త్రీ}; నీ = నీ యొక్క; నిబిడ = దట్టమైన; అతి = మిక్కిలి;
దుర్జయ = గెలువరాని; సలజ్ఞా = సిగ్గుతోకూడిన; అపాంగ = కడకంటిచూపు లనెడి; భల్లంబులన్ =
శూలములవలన; ప్రబలంబు = మిక్కిలి బలమైనది; ఐన = అగు; మనంబున్ = మనస్సు; భగ్నము =
భగ్నము; కన్ = కాగా; నా = న యొక్క; ప్రావీణ్యమున్ = తెలివిని; కోలుపోయి = నష్టపోయి;
బలిష్టుండు = శక్తిశాలి; అగు = ఐన; కామున్ = మనమథుని; బారిబడి = వశుడనై; నేన్ = నేను; ఎట్లు =
ఎలా; ఓర్తున్ = ఓర్చుకొనగలను; బందికత్తెన్ = బంధించే దానిలో; పడిన్ = పడిపోయి; పాపపు =
పాపముచేయాలనే; తృష్ట = దాహము, వ్యసనము; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; అకటా = అయ్యో; దీర్ఘాకృతిన్
= అధికముగా; రొప్పెడిన్ = వగర్చు చున్నది.

భావము:

“యువతి! నీ కడకంటి చూపులనె శూలాలు, లజ్జాకర్షణలు మిక్కిలి గెలువరానివి. వాటి బలాధిక్యానికి నా మనస్సు భగ్గం అయిపోయింది. నేను తెలివి కోల్పోయాను. శక్తిశాలి మన్మథుడికి వశుడనై పోయాను. పాపిష్టి తృప్తి బంధాలలో పడిపోయాను. ఈ వ్యసనం వెంట తలుముతుంటే అక్కటా! ఇప్పుడు ఓర్పుకోలేక రొప్పుతున్నాను.

9-576-క.

అదలదు ప్రాణము లదలినఁ

కదలదు సర్వాంగకములుఁ కదలుచు నుండన్

వదలదు బిగువులు వదలినఁ

దుదిలే దీ తృప్తి దీనిఁ త్రుంపఁగవలయున్.

టీకా:

అదలదు = బెదరదు; ప్రాణముల్ = ప్రాణములు; అదలినన్ = తొలగుచున్నను; కదలదు = చలించదు; సర్వ = అన్ని; అంగకములున్ = అవయవములు; కదలుచున్ = వణకుతు; ఉండన్ = ఉన్నను; వదలదు = వీడిపోదు; బిగువులు = పటుత్వములు; వదలినన్ = సడలినను; తుదిన్ = అంతము; లేదు = లేదు; ఈ = ఈ; తృప్తిన్ = దాహమునకు; దీనిన్ = దీనిని; త్రుంపవలయున్ = తుంచేయవలెను.

భావము:

ఈ కామతృప్తి అదరదు, బెదరదు. ప్రాణాలు పోతున్నా చలించదు. అవయవాలు వణకుతున్నా వీడిపోదు. పటుత్వాలు సర్వం సడలినా వదలదు. అంతలేని దీనిని తుంచి వేయాలి.

9-577-క.

వెయ్యెండ్లయ్యెను నీతోఁ

రయ్యెంబడి యున్నవాఁడఁ గ్రామసుఖములం

గుయ్య దొక యించుకైన

నయ్యదు కొనలిడియెఁ దృష్ట నవపద్మముఖీ!

టీకా:

వెయ్యి = వెయ్యి (1000); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; అయ్యెన్ = గడచిపోయినవి; నీ = నీ; తోన్ = తోటి;
క్రయ్యంబడి = జతకట్టి, కూడి; ఉన్నవాడన్ = ఉన్నాను; కామ = గ్రామ్య; సుఖములన్ = సుఖముల;
క్రయ్యదు = ఆసక్తి తగ్గటం లేదు; ఒకయించుకైనన్ = ఏమాత్రము; డయ్యదు = బడలదు;
కొనలిడియెన్ = కొనసాగుతున్నది; తృష్ట = ఆశాదాహము; నవపద్మముఖీ = సుందరీ {నవపద్మముఖి
- నవ (తాజా) పద్మమువంటి ముఖముగలదామె, అందగత్తె}.

భావము:

చూడు సుందరీ! నీతోటి జతకట్టి వెయ్యి ఏళ్ళు గడచిపోయాయి. అయినా ఇంకా ఈ గ్రామ్య
సుఖాలపై లాలస ఏమాత్రం తగ్గటం లేదు. బడలిక లేదు. తృష్ట ఇంకా కొనసాగుతోంది.

9-578-క.

ముదిసెను దంతావళియును

ముదిసెను గేశములు దనువు ముదిసెం దనకున్

ముదియ నివి రెండు చిక్కెను

బ్రతికెడి తీపియును విషయపక్ష స్పృహయున్.

టీకా:

ముదిసెను = రాలిపోతున్నవి; దంతావళియును = పళ్ళు; ముదిసెను = వెలిశిపోయాయి; గేశములున్
= వెంట్రుకలు; తనువున్ = శరీరము; ముదిసెన్ = వడలిపోయినది; తన = తన; కున్ = కు;
ముదియనివి = వడలనివి; రెండున్ = రెండు (2); చిక్కెను = మిగిలిపోయినవి; బ్రతికెడి =
ప్రాణములపై; తీపియునున్ = తీపి; విషయ = గ్రామ్యసుఖముల; పక్ష = పట్ల; స్పృహయున్ = కోరిక.

భావము:

పళ్ళు రాలిపోతున్నాయి. వెంట్రుకలు వెలిసిపోయాయి. శరీరము వడలిపోయింది. కాని వడలకుండా ప్రాణాలపై తీపి గ్రామ్యసుఖాలపై కోరిక అనే రెండు మాత్రమే మిగిలిపోయాయి.

9-579-క.

కడలే దాశాలతకుం

గడఁ జాడఁగఁ గానరాదు కడఁ గనిరేనిన్

గడు ముదమున సంసారము

గడఁ గందురు తత్త్వవిదులు గమలదళాక్షీ!

టీకా:

కడ = అంతు; లేదు = లేదు; ఆశా = తృప్తి అనెడి; లత = తీవె; కున్ = కు; కడన్ = అంతు; జాడగన్ = చూద్దామనినను; కానగరాదు = కన్పించదు; కడన్ = తుది; కనిరేనిన్ = చూడగలిగినచో; కడు = మిక్కిలి; ముదమునన్ = సంతోషముతో; సంసారమున్ = సంసారబంధములను; కడన్ = నశించుట; కందురు = పొందెదరు; తత్త్వ = తత్వము; విదులు = తెలిసినవారు; కమలదళాక్షీ = పద్మనయన.

భావము:

పద్మనయన! ఈ తృప్తి అనే తీవెకు చూద్దామన్నా అంతు తుది కనబడదు. తత్వం తెలిసిన మహానుభావులు దీని అంతు చూసి, సంతోషముతో సంసారబంధాలను దాటతారు.

9-580-క.

మండన హటక పశు వే

దండాశ్వ వధూ దుకూల ధాన్యాదులు పె

క్కుండియు నాశాపాశము

ఖండింపఁగ లేవు మఱియుఁ గడమయ చుమ్మి.

టీకా:

మండన = నగలు; హాటక = బంగారము; పశు = పశుసంపద; వేదండ = ఏనుగులు; అశ్వ = గుఱ్ఱములు; వధూ = కన్యలు; దుకూల = మేలైన బట్టలు; ధాన్య = పంటసమృద్ధి; ఆదులు = మున్నగునవి; పెక్కు = ఎన్నో; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికీ; ఆశా = తృప్తి అనెడి; పాశమున్ = బంధమును; ఖండింపగన్ = తుంచివేయ; లేవు = సమర్థములు కావు; మఱియున్ = ఇంకను; కడమయ = కొరతగానే ఉండును; చుమ్మి = సుమా.

భావము:

నగలు, బంగారం, పశుసంపద, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, కన్యలు, మేలైన బట్టలు, ఆస్తులు సర్వం ఎన్ని ఉన్నా ఆశాపాశం మాత్రం తెగదు. ఇంకా ఏదో కొరత ఉన్నట్లే అనిపిస్తుంది సుమా.

9-581-క.

కామోపభోగసుఖములు

వేమాలును బురుషుఁ డనుభవించుచు నున్నం

గామంబు శాంతిఁ బొందదు

ధూమధ్వజుఁ డాజ్యవృష్టిఁ ద్రుంగుడు పడునే?

టీకా:

కామోపభోగ = విషయభోగపు; సుఖములున్ = సుఖములను; వేమాలు = అనేకసార్లు; పురుషుడు = మానవుడు; అనుభవించుచున్నన్ = అనుభవించుతున్నా; కామంబు = తృప్తి, కోరిక; శాంతిబొందదు = చల్లారదు; ధూమధ్వజుడు = అగ్నిదేవుడు; ఆజ్య = నేతి; వృష్టిన్ = ధారలతో; త్రుంగుడు = అణగారుట; పడునే = చెందునే.

భావము:

నెయ్యి పోసే కొద్దీ అగ్ని భగ్గుమని మండుతూ ఉంటుంది తప్ప ఎలా అణగారదో? అలాగే విషయభోగాలను ఎంత అనుభవించుతున్నా మానవుడి కామతృప్తి తీరదు.

9-582-ఆ.

అక్క తల్లి చెల్లె లాత్మజ యెక్కిన
పాను పెక్క జనదు పద్మనయన!
పరమయోగిక్తెన బలిమిని నింద్రియ
గ్రామ మధికపీడఁ గలుగఁ జేయు.

టీకా:

అక్క = పెద్దసోదరి; తల్లి = అమ్మ; చెల్లెలు = చిన్నసోదరి; ఆత్మజ = కూతరు; ఎక్కిన = ఎక్కినట్టి;
పానుపున్ = మంచముపైకి; ఎక్కజనదు = ఎక్కరాదు; పద్మనయన = పద్మాక్షి; పరమ = మహా; యోగి
= ఋషి; కిన్ = కి; ఐనన్ = అయినప్పటికి; బలిమినిన్ = బలవంతముగా; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల;
గ్రామము = సమూహము; అధిక = మిక్కిలి; పీడన్ = చీకాకులు; కలుగజేయున్ = కలుగజేస్తాయి.

భావము:

ఓ పద్మా ల్లాంటి కన్ను లున్న దేవయాని! ఎంతటి మహా యోగీశ్వరుల కయినా సరే ఇంద్రియాలు
బలవంత మై కీడు చేస్తాయి. అందుచేత కూతుళ్ళు, అక్క చెల్లెళ్ళు, తల్లి యెక్కిన మంచం ఎక్క
కూడదు.

9-583-క.

వెంగలివిత్తయి తిరుగుచుఁ
గంగారై చెడక ముక్తిఁ గాంక్షించు నతం
డంగనలతోడ విడువని
సంగడములు వదలవలయు జలజాతముఖీ!

టీకా:

వెంగలివిత్తు = మూఢుడు; అయి = ఐ; తిరుగుచున్ = సంచరిస్తూ; కంగారు = కలతపడినవాడు; ఐ =
అయ్యి; చెడకన్ = చెడిపోకుండ; ముక్తిన్ = మోక్షమును; కాంక్షించున్ = కోరుతు; అతండు =

మానవుడు; అంగన = స్త్రీల; తోడన్ = తోటి; విడువని = వదలరాని; సంగడములున్ =
సాంగత్యమును; వదలవలయున్ = వదలివేయవలెను; జలజాతముఖీ = పద్మనయన.

భావము:

ఓ పద్మనయనా! మోక్షగామి మూఢుడిలా సంచరిస్తూ, కలతపడి చెడిపోకుండ ముందే స్త్రీలతోటి
సాంగత్యం వదిలేయాలి.

9-584-వ.

అదిగావున నేడు మొదలు తృష్ణాఖండనంబు చేసి, నిర్విషయండునయి, అహంకారంబు విడిచి,
మృగంబులం గలసి, వనంబున సంచరించెద; పరబ్రహ్మంబునందుఁ జిత్తంబుజేర్చెద; బ్రహ్మనిష్ఠ
మనుష్యులకు నాశానివారిణి యగుటం జేసి యే నందుఁ దత్పరుండనై
యాహరనిద్రాదియోగంబులం బరిహరించెద; నాత్మవిదుండై సంసార నాశంబులఁ
దలంచినవాడై విద్వాంసుఁడని పలికి, పూరుని యౌవనం బతని కిచ్చి ముదిమి దాను గైకొని
విగతలోభుండై, నిజ భుజ శక్తిపాలితం బగు భూమండలంబు విభాగించి, ద్రుహ్యునకుఁ
బూర్వభాగంబును, యదువునకు దక్షిణభాగంబును, దుర్వసునకుఁ బశ్చిమదిగ్భాగంబును,
ననువునకు నుత్తరదిగ్భాగంబును సంరక్షింపుండని యిచ్చి వారల సమక్షంబున.

టీకా:

అదిగావునన్ = అందువల్ల; నేడు = ఇవాళ; మొదలున్ = నుండి; తృష్ణా = తృష్ణ, కోరిక; ఖండనంబున్
= నిర్మూలించుట; చేసి = చేసి; నిర్విషయండును = విషయాసక్తి లేనివాడను; ఐ = అయ్యి;
అహంకారంబున్ = అహంకారము; విడిచి = వదలిపెట్టి; మృగంబులన్ = జంతువులతో; కలసి =
కలిసిపోయి; వనంబునన్ = అడవిలో; సంచరించెదన్ = తిరిగెదను; పరబ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మ;
అందున్ = అందు; చిత్తంబున్ = చిత్తమును; చేర్చెదన్ = కలిపెదను; బ్రహ్మనిష్ఠ = బ్రహ్మనిష్ఠ;
మనుష్యుల్ = మానవుల; కున్ = కు; ఆశా = తృష్ణను; నివారిణి = తొలగించెడిది; అగుటన్ = అగుట;
చేసి = వలన; ఏన్ = నేను; అందున్ = దానిలో; తత్పరుండను = లగ్నమైనవాడను; ఐ = అయ్యి;
ఆహార = ఆహారము; నిద్ర = నిద్ర; ఆది = మున్నగువని; యోగంబులన్ = కలుగుటను;
పరిహరించెదను = వదలివేసెదను; ఆత్మ = పరబ్రహ్మ; విదుండు = జ్ఞానము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;

సంసార = సంసారబంధములు; నాశంబున్ = తొలగించుటను; తలంచినవాడె = చేయువాడు
మాత్రమే; విద్వాంసుడు = జ్ఞాని; అని = అని; పలికి = చెప్పి; పూరుని = పూరుని యొక్క;
యౌవనంబున్ = యౌవనమును; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఇచ్చి = ఇచ్చేసి; ముదిమిన్ =
ముసలితనమును; తాను = అతను; కైకొని = తీసుకొని; విగత = విడిచిన; లోభుండు = లోభము
కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; భుజపాలితంబు = పరిపాలనలో నున్నది; అగు = ఐన;
భూమండలంబున్ = భూచక్రమును; విభాగించి = విభజించి; ద్రుహ్యన్ = ద్రుహ్యున; కున్ = కు;
తూర్పు = తూర్పువైపు; భాగంబునున్ = భాగమును; యదువున్ = యదువున; కున్ = కు; దక్షిణ =
దక్షిణవైపు; భాగంబునున్ = భాగమును; తుర్వసున్ = తుర్వయున; కున్ = కు; పశ్చిమ = పడమర;
దిక్ = వైపు; భాగంబునున్ = భాగమును; అనువున్ = అనువున; కున్ = కు; ఉత్తర = ఉత్తరపు; దిక్ =
వైపు; భాగంబునున్ = భాగమును; సంరక్షింపుండు = పాలించండి; అని = అని; ఇచ్చి = ఇచ్చి;
వారల = వారి; సమక్షంబునన్ = ఎదురుగ.

భావము:

అందుచేత, ఇవాళ్లి నుండి తృప్తిని నిర్మూలించు కుంటాను. విషయాసక్తి, అహంకారం వదలేస్తాను.
జంతువులతో కలిసి అడవిలో తిరిగుతాను. పరబ్రహ్మ అందు చిత్తాన్ని చేరుస్తాను. బ్రహ్మనిష్ఠ
మానవులకు ఆశను అణిచేది కనుక, నేను అందులో నిమగ్నం అవుతాను. నిద్రాహారాలు
మానుకుంటాను. ఆత్మజ్ఞాని అయ్యి సంసారబంధాల నుండి బయటపడ్డవాడే విజ్ఞాని." అని చెప్పి
పూరుని యౌవనాన్ని అతనికి ఇచ్చేసి ముసలితనాన్ని తీసుకొన్నాడు. లోభ విడిచాడు. రాజ్యాన్ని
విభజించి ద్రుహ్యునకు తూర్పు భాగం, యదువునకు దక్షిణ భాగం, తుర్వసునకు పడమర భాగం,
అనువుకు ఉత్తర భాగం పాలించుకోమని ఇచ్చేసాడు. వారి సమక్షంలో...

9-585-క.

నాలుగుచెఱగుల నేలయుఁ

బాలింపుం డనుచు నగ్రభవులను బంచెన్

భూలోక మేలు మనుచును

బాలార్యోదారుఁ బూరుఁ బుట్టము గట్టెన్.

టీకా:

నాలుగు = నాలుగు (4); చెరుగుల = పక్కల; నేలయున్ = భూమిని; పాలింపుడు = పాలించండి;
అనుచున్ = అని; అగ్రభవులన్ = పెద్దవారిని; పంచెన్ = నియమించెను; భూలోకమున్ =
భూలోకమును; ఏలుము = పరిపాలించుము; అనుచున్ = అనుచు; బాల = ఉదయ; అర్కు =
భానుని వంటి; ఉదారున్ = ప్రకాశించువానిని; పూరున్ = పూరునికి; పట్టముగట్టెన్ =
పట్టాభిషిక్తునిచేసెను.

భావము:

నాలుగు దిక్కుల భూమిని పెద్దకొడుకులను పాలించండి అని నియమించాడు. భూలోకం అంతటికి
బాలభానుని వంటి ప్రకాశం కల పూరుడిని పట్టాభిషిక్తునిగా చేసి, పరిపాలించుకో అన్నాడు.

9-586-వ.

ఇట్లు పూరునికి రాజ్యంబిచ్చి పెక్కువర్షంబులందు ననుభూతంబు లయిన యింద్రియసుఖంబులు
వర్జించి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పూరుని = పూరుని; కిన్ = కి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; ఇచ్చి = అప్పజెప్పి;
పెక్కు = అనేక; వర్షంబుల్ = సంవత్సరముల; అందున్ = నుండి; అనుభూతంబులు =
అనుభవిస్తున్నవి; అయిన = ఐన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియ; సుఖంబులున్ = సుఖములను; వర్జించి =
విడిచిపెట్టి.

భావము:

ఈ మాదిరిగా పూరునికి రాజ్యం అప్పజెప్పి, అనేక ఏళ్ళ నుండి అనుభవిస్తున్న ఇంద్రియ
సుఖాలను విడిచిపెట్టాడు.

9-587-క.

మిక్కిలి సుజ్ఞానంబునఁ

జక్కగఁ దెగనడచి వైరిషడ్వర్గంబున్

తెక్కలు వచ్చిన విహగము

రక్కున నీడంబు విడుచు కరణి నుదితుడై.

టీకా:

మిక్కిలి = అధికమైన; సుజ్ఞానంబునన్ = గొప్పజ్ఞానముతో; చక్కగన్ = ఒప్పుగా; తెగనడచి = అణచివేసి; వైరిషడ్వర్గంబున్ = అరిషడ్వర్గమును {అరిషడ్వర్గము - 1కామ 2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్యములనెడి ఆరుగురు శత్రు కూటములు}; తెక్కలు = రెక్కలు; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; విహగము = పక్షి; రక్కున్ = శీఘ్రముగ; నీడంబున్ = గూడు; విడుచు = వదలివేయు; కరణిన్ = విధముగ; ఉదితుడు = జ్ఞానియై; ఐ = అయ్యి.

భావము:

రెక్కలు వచ్చిన పక్షి శీఘ్రముగ గూడు వదలివేయునట్లు, జ్ఞాని అయి అతిశయించిన గొప్పజ్ఞానంతో అరిషడ్వర్గాలను చక్కగా అణచివేసాడు.

9-588-క.

కారుణికోత్తముడగు హరి

కారుణ్యముకతన నతడు ఘనుడై గెలిచెం

గ్రూరములగు విషయంబుల

నూరక గెలువంగ శక్తుఁ డొక్కడు గలడే?

టీకా:

కారుణికోత్తముడు = కరుణామయుడు; అగు = ఐన; హరి = విష్ణువు; కారుణ్యము = దయ; కతనన్ = వలన; అతడున్ = అతడు; ఘనుడు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి; గెలిచెన్ = జయించెను; గ్రూరములు

= కఠోరమైనవి; అగు = ఐన; విషయంబులన్ = విషయవాంఛలను; ఊరకన్ = ఉత్తినే; గెలువంగన్ = జయించుటకు; శక్తుండు = సమర్థుడు; ఒక్కడు = ఏ ఒక్కడైనను; కలదే = ఉన్నాడా, లేడు.

భావము:

కరుణామయుడు ఐన విష్ణువు దయవలన అతడు కఠోరమైనవి ఐన విషయవాంఛలను సుళువుగా జయించాడు. అలా జయించ గల సమర్థుడు లోకంలో ఏ ఒక్కడైనను ఉన్నాడా?

9-589-వ.

మఱియు నిర్మూలితసకలసంగుండై సత్త్వరజస్తమోగుణంబుల దిగనాడి నిర్మలంబయి, పరమంబయిన వాసుదేవాభిధానబ్రహ్మంబునందు యయాతిభూపాలుండు స్వతస్సిద్ధయయిన భాగవతగతిం జెందెను; అంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నిర్మూలిత = తెంచుకొన్న; సకల = సమస్తమైన; సంగుండు = బంధములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సత్త్వ = సత్త్వగుణము; రజన్ = రజోగుణము; తమోగుణంబులన్ = తమోగుణములను; దిగనాడి = అతిక్రమించి; నిర్మలంబు = స్వచ్ఛమైనది; అయి = ఐ; పరమంబు = ఉత్తమగతి; అయిన = ఐనట్టి; వాసుదేవ = వాసుదేవుడు అనెడి; అభిధాన = పేరు కలిగిన; బ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మము; అందున్ = లో; యయాతి = యయాతి అనెడి; భూపాలుండు = రాజు; స్వతస్సిద్ధ = స్వయంభువు; అయిన = ఐనట్టి; భాగవత = భాగవతులు పొందెడి; గతిన్ = ఉత్తమగతిని; చెందెను = పొందెను; అంత = అంతట.

భావము:

ఇలా సంసార బంధాలు అన్నీ తెంచుకొని, త్రిగుణాలను అతిక్రమించి ఆ యయాతి భాగవతులు పొందెడి ఉత్తమగతిని పొంది, పరిశుద్ధము, పరమము అయిన వాసుదేవు పరబ్రహ్మంలో లీనమయ్యాడు. అంతట.....

9-590-నీ.

ప్రాణేశుఁ డాడిన పలుకులు నగవులు-

గాఁ జూడ కంతరంగమున నిలిపి

పథికులై పోవుచుఁ బానీయశాలలఁ-

జల్లగా నుండెడి జనుల యట్ల

సంసారమునఁ గర్మసంబంధులై వచ్చి-

యాలు బిడ్డలు మగం డనుచుఁ గూడి

యుండుట గాని సంయోగంబు నిత్యంబు-

గా దీశమాయాప్రకల్పితంబు

9-590.1-తే.

దీని విడుచుట దగ వని తెగువ మెఱసి

నిద్రచాలించి మేల్కొన్న నేర్పు చాల

గలిగి భార్గవి సర్వసంగముల విడిచి

హరిపరాధీన యై ముక్తి కరిగె నధిప!"

టీకా:

ప్రాణేశుడు = భర్త (ప్రాణేశుడు - ప్రాణములకు ప్రభువు, భర్త); ఆడిన = చెప్పిన; పలుకులు = మాటలు;
నగవులున్ = పరిహాసములు; కాన్ = ఐనట్లు; చూడకన్ = తీసుకొనకుండ; అంతరంగమునన్ =
మనసునందు; నిలిపి = ఉంచుకొని; పథికులు = బాటసారులు; ఐ = అయ్యి; పోవుచున్ = వెళ్తు;
పానీయశాలలన్ = చలివేంద్రములలో; చల్లగా = స్థిమితముగా; ఉండెడి = గడిపెడి; జనుల = వారి;
అట్ల = వలె; సంసారమునన్ = ప్రపంచములో; కర్మసంబంధులు = కర్మానుసారులు; ఐ = అయి; వచ్చి
= చేరి; ఆలు = భార్య; బిడ్డలు = పిల్లలు; మగండున్ = భర్త; అనుచున్ = అనుకొనుచు; కూడి = కలసి;
ఉండుటన్ = ఉండటమే; కాని = తప్పించి; సంయోగంబున్ = కలసి ఉండుట; నిత్యంబు =
శాశ్వతము; కాదు = కాదు; ఈశ = భగవంతుని; మాయా = మాయచేత; ప్రకల్పితంబు = కల్పితములు.

దీనిన్ = దీనిని; విడుచుటన్ = వదిలేయడమే; తగవు = ధర్మము; అని = అని; తెగువన్ =

జాగరూకతను; మెఱసి = అతిశయించి; నిద్ర = నిద్రను; చాలించి = ఆపి; మేల్కొన్న = మేల్కొన్నంత;

నేర్పున్ = తెలివి; చాల = అధికముగ; కలిగి = పొంది; భార్గవి = దేవయాని; సర్వ = సమస్తమైన;
సంగములన్ = తగులములను; విడిచి = వదలివేసి; హరి = విష్ణుమూర్తికి; పరాధీన = వశురాలు; ఐ
= అయ్యి; ముక్తి = మోక్షమున; కిన్ = కు; అరిగెన్ = వెళ్ళును; అధిప = రాజు.

భావము:

ఓ రాజ పరీక్షిత్తా! భర్త చెప్పిన మాటలను పరిహాసాలుగా భావించక దేవయాని మనసులో
నిలుపుకుంది. చలివేంద్రాలలో సేదదీరే బాటసారులులాగ, ప్రపంచంలో కర్మానుసారులు అయి
చేరి భార్య, పిల్లలు, భర్త, అనుకుంటూ కలసి ఉంటారు. తప్పించి ఈ పొత్తులు శాశ్వతం కాదు.
భగవంతుని మాయాకల్పితాలు. క్షణికమైన వీటిని వదిలేయడమే ధర్మం అని గ్రహించింది.
దేవయాని సమస్త తగులాలను వదలి, శ్రీహరి ధ్యానంలో నిండుగా నిమగ్నమై ముక్తిపదాన్ని
చేరింది."

9-591-వ.

అని యిట్లు యయాతిచరితంబు చెప్పి "భగవంతుండును సర్వభూతనివాసుండును, శాంతుండును,
వేదమయుండును నైన వాసుదేవునికి నమస్కరించెద"నని శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; యయాతి = యయాతి యొక్క; చరితంబు = కథను; చెప్పి = చెప్పి;
భగవంతుండును = మహిమాన్వితుడు; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవుల యందు;
నివాసుండును = వసించువాడు; శాంతుండును = శాంతమే తానైనవాడు; వేదమయుండును =
వేదస్వరూపుడు; ఐన = అయిన; వాసుదేవుని = నారాయణుని; కిన్ = కి; నమస్కరించెదను =
మొక్కిదను; అని = అని; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

ఈ విధంగా యయాతి కథను చెప్పి "మహిమాన్వితుడు, సమస్త జీవుల యందు వసించువాడు, శాంతుడు, వేదమయుడు అయిన నారాయణునికి మ్రొక్కుతాను." అని శుకుడు మరల ఇలా అన్నాడు.

నవమ స్కంధము : పూరుని చరిత్ర

9-592-క.

"భారత! నీవు జనించిన

పూరుని వంశంబునందుఁ బుట్టినవారిం

జారు యశోలంకారుల

ధీరుల వినిపింతు నధిక తేజోధనులన్.

టీకా:

భారత = పరీక్షిన్నహారాజా {భారత - భరతవంశమున పుట్టినవాడ, పరీక్షిత్తు}; నీవున్ = నీవు;

జనించిన = పుట్టినట్టి; పూరుని = పూరుని యొక్క; వంశంబున్ = వంశము; అందున్ = లో; పుట్టిన

= జన్మించినట్టి; వారిన్ = వారిని; చారు = చక్కటి; యశస్ = కీర్తి అనెడి; అలంకారులన్ =

అలంకారములు కలవారిని; ధీరులన్ = ధీరస్వభావుల; వినిపింతున్ = చెప్పెదను; అధిక = మిక్కిలి;

తేజస్ = తేజస్సు అనెడి; ధనులన్ = సంపద కలవారిని.

భావము:

"ఓ భరత వంశపు పరీక్షిన్నహారాజా! ఇంక నీవు పుట్టిన పూరుని వంశములోని కీర్తిమంతులను, ధీరస్వభావులను, తేజోసంపన్నులను గురించి చెప్తాను.

9-593-వ.

పూరునకు జనమేజయుండు, జనమేజయునకుఁ బ్రాచీన్వాంసుండు, నా ప్రాచీన్వాంసునకుఁ
 బ్రవిరోధనమన్యువు, నతనికిఁ జారువుఁ బుట్టి; రా చారువునకు సుద్యువు, సుద్యువునకు
 బహుగతుండును, బహుగతునకు శర్యాతియు, శర్యాతికి సంయాతియు, సంయాతికి
 రౌద్రాశ్వుండును, రౌద్రాశ్వునకు ఘృతాచి అను నచ్చరలేమ అందు ఋతేపువుఁ, గక్షేపువు,
 స్థలేపువుఁ, గృతేపువు, జలేపువు, సన్నతేపువు, సత్యేపువు, ధర్మేపువు, వ్రతేపువు, వనేపువు నను
 వారు జగదాత్మభూతుండైన ప్రాణునకు నింద్రియంబుల చందంబునఁ బదుగురు గొడుకులు
 జన్మించి; రందు ఋతేపువునకు అంతిసారుండును, అంతిసారునకు సుమతియు, ధ్రువుండు,
 నప్రతిరథుండునన మువ్వరు పుట్టి; రందు నప్రతిరథునికిఁ గణ్వుండును, గణ్వునికి మేధాతిథియు,
 నతనికి బ్రస్కండుండు మొదలగు బ్రాహ్మణులును జన్మించి; రా సుమతికి రైభ్యుండు పుట్టి;
 రైభ్యునకు దుష్కంతుడు పుట్టి.

టీకా:

పూరున్ = పూరుని; కున్ = కి; జనమేజయుండు = జనమేజయుడు; జనమేజయున్ =
 జనమేజయున; కున్ = కి; ప్రాచీన్వాంసుండున్ = ప్రాచీన్వాంసుడు; ఆ = ఆ; ప్రాచీన్వాంసున్ =
 ప్రాచీన్వాంసున; కున్ = కు; ప్రవిరోధనమన్యువున్ = ప్రవిరోధనమన్యువు; అతని = అతని; కిన్ = కి;
 చారువున్ = చారువు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఆ = ఆ; చారువున్ = చారువున; కున్ = కు; సుద్యువున్
 = సుద్యువు; సుద్యువున = సుద్యువున; కున్ = కు; బహుగతుండునున్ = బహుగతుడు; బహుగతున్
 = బహుదతున; కున్ = కు; శర్యాతియున్ = శర్యాతి; శర్యాతి = శర్యాతి; కిన్ = కి; సంయాతియున్ =
 సంయాతి; సంయాతి = సంయాతి; కిన్ = కి; రౌద్రాశ్వుండును = రౌద్రాశ్వుడు; రౌద్రాశ్వున్ =
 రౌద్రాశ్వున; కున్ = కు; ఘృతాచి = ఘృతాచి; అను = అనెడి; అచ్చర = అప్పరస; లేమ = స్త్రీ; అందున్
 = తో; ఋతేపువున్ = ఋతేపువు; కక్షేపువున్ = కక్షేపువు; స్థలేపువున్ = స్థలేపువు; కృతేపువున్ =
 కృతేపువు; జలేపువున్ = జలేపువు; సన్నతేపువున్ = సన్నతేపువు; సత్యేపువున్ = సత్యేపువు;
 ధర్మేపువున్ = ధర్మేపువు; వ్రతేపువున్ = వ్రతేపువు; వనేపువున్ = వనేపువు; అను = అనెడి; వారు =
 వారు; జగత్ = విశ్వమే; ఆత్మభూతుండు = తానైనవాడు; ఐన = అయినట్టి; ప్రాణున్ = జీవుని; కున్ =
 కి; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియముల; చందంబునన్ = వలె; పదుగురు = పదిమంది (10);
 కొడుకులు = పుత్రులు; జన్మించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; ఋతేపువున్ = ఋతేపువున; కున్
 = కు; అంతిసారుండునున్ = అంతిసారుడు; అంతిసారున్ = అంతిసారున; కున్ = కు; సుమతియున్

= సుమతి; ధ్రువుండున్ = ధ్రువుడు; అప్రతిరథుండున్ = అప్రతిరథుడు; అనన్ = అనగా; మువ్వరు = ముగ్గురు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో; అప్రతిరథుని = అప్రతిరథుని; కిన్ = కి; కణ్వుడున్ = కణ్వుడు; కణ్వుని = కణ్వుని; కిన్ = కి; మేధాతిథియున్ = మేధాతిథి; అతని = అతని; కిన్ = కి; ప్రస్కందుండున్ = ప్రస్కందుడు; మొదలగు = మున్నగు; బ్రాహ్మణులును = బ్రాహ్మణులు; జన్మించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; సుమతి = సుమతి; కిన్ = కి; రైభ్యుండున్ = రైభ్యుడును; పుట్టెన్ = కలిగెను; రైభ్యున్ = రైభ్యుని; కున్ = కి; దుష్యంతుడున్ = దుష్యంతుడు; పుట్టె = కలిగెను.

భావము:

పూరునికి జనమేజయుడు, జనమేజయునకి, ప్రాచీన్వాంసుడు, ఆ ప్రాచీన్వాంసునకు ప్రవిరోధనమన్యువు, అతనికి చారువు జన్మించారు. ఆ చారువునకు సుద్యువు, సుద్యువునకు బహుగతుడు, బహుగతునకు శర్యాతి, శర్యాతికి సంయాతి, సంయాతికి రౌద్రాశ్వుడు, రౌద్రాశ్వునకు అప్సరస ఘృతాచి అందు జీవునికి దశేంద్రియాల వలె; ఋతేపువు, కక్షేపువు, స్థలేపువు, కృతేపువు, జలేపువు, సన్నతేపువు, సత్యేపువు, ధర్మేపువు, వ్రతేపువు, వనేపువు అని పదిమంది పుత్రులు పుట్టారు. వారిలో ఋతేపువునకు అంతిసారుడు, అంతిసారునకు సుమతి, ధ్రువుడు, అప్రతిరథుడు అని ముగ్గురు జన్మించారు. వారిలో అప్రతిరథునికి కణ్వుడు, అతనికి మేధాతిథి, అతనికి ప్రస్కందుడు మున్నగు బ్రాహ్మణులు పుట్టారు. ఆ సుమతికి రైభ్యుడు, రైభ్యునికి దుష్యంతుడు పుట్టారు.

నవమ స్కంధము : దుష్యంతుని చరిత్రము

9-594-క.

పాఠావారపరీతో

దార ధరాభారదక్ష దక్షిణహస్త

శ్రీ రాజిల్లగ నొకనాఁ

దారాజేంద్రుండు వేటయందభిరతుడై.

టీకా:

పారావార = సముద్రముచే; పరీత = చుట్టబడిన; ఉదార = పెద్ద; ధరా = భూమి, రాజ్యము; భార = భారమును; దక్ష = వహించడానికి సమర్థమైన; దక్షిణ = కుడి; హస్త = చేతి; శ్రీ = సుప్రశస్తము; రాజిల్లగన్ = విరాజిల్లుతుండగ; ఒక = ఒకానొక; నాడు = రోజు; ఆ = ఆ; రాజేంద్రుండు = మహారాజు; వేట = వేటాడుట; అందున్ = అందు; అభిరతుడు = ఆసక్తి కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

నాలుగు చెరగుల సముద్రమే సరిహద్దుగా కల పెద్ద రాజ్యాన్ని ఏలే సమర్థమైన తన కుడిచేయ్యి సుప్రశస్తమై విరాజిల్లుతుండగా. ఒకనాడు, ఆ దుష్కృత మహారాజు వేటపై కోరికతో అడవికి బయలుదేరాడు.

9-595-క.

గండక కంఠీరవ భే

రుండ శశవ్యాళ కోల రోహిష రురు వే

దందవ్యాఘ్ర మృగాదన

చండ శరభ శల్య భల్ల చమరాటపులన్.

టీకా:

గండక = ఖడ్గమృగములు; కంఠీరవ = సింహములు {కంఠీరవము - కంఠమున శబ్దము కలది, సింహము}; భేరుండ = గండభేరుండములు {గండభేరుండము - రెండు తలలు మూడు కన్నుల కలిగి ఏనుగును తన్నుకుపోగల పక్షి}; శశ = కుందేలు; వ్యాళ = పాము; కోల = అడవిపందులు; రోహిష = కొండగొట్టె; రురు = లేళ్ళు; వేదండ = ఏనుగులు; వ్యాఘ్ర = పెద్దపులులు; మృగాదన = సివంగి {మృగాదనము - మృగములను తినునది, సివంగి}; చండ = పులులు; శరభ = మీగండ్ల మేకములు {శరభము - సింహమును చంపునది, 8 కాళ్ళు శిరోనేత్రములును కల జంతువు, మీగండ్ల మేకము}; శల్య = ఏడుపందులు; భల్ల = భల్లూకము; చమర = సవరపుమేకములు ఉన్న

{చమరము - దీనినుండి చామరములు చేయబడును, సవరపు మెకము}; అటవులన్ =
అడవులలో.

భావము:

ఆ అడవిలో ఖడ్గమృగాలు, సింహాలు, గండభేరుండాలు, కుందేళ్ళు, పాములు, అడవిపందులు,
కొండగొట్టెలు, లేళ్ళు, ఏనుగులు, పెద్దపులులు, సివంగులు, పులులు, శరభాలు, ఏదుపందులు,
భల్లూకాలు, చమరమృగాలు తిరుగుతుంటే....

9-596-క.

చప్పుడు చేయుచు మృగముల

రోప్పుచు నీరముల యందు రోయుచు వలలం

ద్రిప్పుకొని పడఁగఁ బోవుచుఁ

దప్పక వ్రేయుచును వేటతమకం బొప్పన్.

టీకా:

చప్పుడు = పెద్దశబ్దములు; చేయుచున్ = చేస్తూ; మృగములన్ = జంతువులను; రొప్పుచున్ =
తఱుముతు; ఈరములన్ = పొదల; అందున్ = లో; రోయుచున్ = వెదకుచు; వలలన్ = వలలను;
త్రిప్పుకొని = చిక్కుపడి; పడగన్ = పడునట్లు; పోవుచున్ = వెళ్ళుతు; తప్పక = గురి తప్పకుండగ;
వ్రేయుచున్ = వేస్తూ; వేట = వేటాడెడి; తమకంబు = మోహము; ఒప్పన్ = అతిశయించగ.

భావము:

పెద్దశబ్దాలు చేస్తూ, ఆ జంతువులు అన్నింటినీ తఱుముతు పొదలలో వెదకుతు, వలలలో పడేస్తూ,
గురితప్పకుండ బాణాలు వేసి వేటాడాలనే మోహంతో....

9-597-క.

మృగయాధంబుల వెంటను

మృగలాంచన సన్నిభుండు మృగయాతురుడై

మృగయులు గొందఱు గొలువఁగ

మృగరాజపరాక్రమంబు మెఱయఁగ వచ్చెన్.

టీకా:

మృగ = జంతువుల; యూథంబుల = సమూహముల; వెంటన్ = వెనుక; మృగలాంఛన = చంద్రునితో {మృగలాంఛనుడు - లేడి చిహ్నముగా కలవాడు, చంద్రుడు}; సన్నిభుండు = సమానుడు; మృగయా = వేట యందు; ఆతురుడు = తొందరకలవాడు; ఐ = అయ్యి; మృగయులు = వేటగాళ్ళు; కొందఱున్ = కొంతమంది; కొలువన్ = సేవించుతుండగా; మృగరాజ = సింహ; పరాక్రమంబున్ = పరాక్రమము; మెఱయఁగన్ = ప్రకాశించుచుండగా; వచ్చెన్ = చరించెను.

భావము:

దుష్యంత రాజచంద్రుడు వేట తమకంతో, వేటగాళ్ళు సేవిస్తుండగా, సింహ పరాక్రమం ప్రకాశిస్తుండగా జంతువుల వెంట పడి వేటాడసాగాడు.

9-598-వ.

ఇట్లు వచ్చివచ్చి దైవయోగంబునఁ గణ్యమహాముని తపోవనంబు చేరం జని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వచ్చివచ్చి = చాలా దూరము వెళ్ళి; దైవయోగంబునన్ = దైవఘటనవలన; కణ్య = కణ్వుడు అనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = ఋషి యొక్క; తపస్ = తపస్సు చేసుకొనెడి; వనంబున్ = తోపునకు; చేరన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి .

భావము:

ఇలా వేట తమకంలో చాలా దూరం పోయి పోయి దైవయోగంవలన కణ్య మహర్షి తపస్సు చేసుకునే ఆశ్రమానికి వెళ్ళాడు.

9-599-నీ.

ఉరుతర శ్రాంతాహి యుగళంబులకుఁ బింఛ-

ముల విసరెడి కేకిముఖ్యములను

గరుణతో మదయుక్త కలభంబులకు మేత-

లిడుచు ముద్దాడు మృగేంద్రములును

ఘనమృగాదనములు గాపుగా లేళ్ళతో-

రతులు సాగించు సారంగములను

నునుపుగా హోమధేనువుల కంఠంబులు-

దువ్వచు నాడు శార్దూలములను

9-599.1-తే.

దార కలహించు నుందురు దంపతులకు

మైత్రి నంకించు మార్జాలమల్లములను

మతిని జాతివైరంబులు మాని యిట్లు

గలసి క్రీడించు మృగములఁ గాంచె నతఁడు.

టీకా:

ఉరుతర = అతిమిక్కిలి (ఉరువు - ఉరుతరము - ఉరుతమము); శ్రాంత = అలసిన; అహి = పాముల;
యుగళంబుల్ = జంటల; కున్ = కు; పింఛములన్ = పింఛములతో; విసరెడి = గాలివిసరెడి; కేకి =
నెమళ్ళు; ముఖ్యములను = ఉత్తమములను; కరుణ = దయ; తోన్ = తోటి; మదయుక్త = మదించిన;
కలభంబుల్ = ఏనుగుల; కున్ = కు; మేతలు = తినెడి ఆకులు అలములు; ఇడుచు = పెడుతు;
ముద్దాడు = ముద్దులుపెట్టెడి; మృగేంద్రములును = సింహమును (మృగేంద్రము - జంతువులలో
శ్రేష్ఠమైనది, సింహము); ఘన = గొప్ప; మృగాదనములు = సివంగులు; కాపు = కాపలా; కాన్ =
ఉండగా; లేళ్ళ = ఆడు జింకల; తోన్ = తోటి; రతులు = సురతములు; సాగించు = చేసెడి;
సారంగములును = మగ జింకలను; నునుపుగా = మృదువుగా; హోమధేనువుల = యాగగోవుల;
కంఠంబులున్ = మెడలను; దువ్వచున్ = రాస్తూ; ఆడు = ఆడుకొనెడి; శార్దూలములను =
పులులను; తార = తమలోతామే .

కలహించు = పోట్లాడుకొనెడి; ఉందురు = ఉడుత; దంపతుల = జంటల; కున్ = కు; మైత్రిన్ = పొత్తు;

అంకించు = కుదుర్చెడి; మార్జాల = పిల్లలు; మల్లములను = శ్రేష్ఠములను; మతిని = మనసునందు;
జాతివైరంబున్ = సహజశత్రుభావములు; మాని = విడిచి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కలసి =
కలసిమెలసి; క్రీడించు = విహరించెడి; మృగములన్ = జంతువులను; కాంచెన్ = చూసెను; అతడు =
అతను .

భావము:

అలా దైవయోగం వలన వచ్చిన దుష్కర్మం కణ్వశ్రమంలో తమ సహజమైన శత్రుభావాలు
విడిచి అలసిన పాముల జంటలకు పురులు విప్పి పింఛాలతో గాలి విసరె నెమళ్ళు; మదించిన
ఏనుగుగున్నలకు జాలితో ఆకులు అలములు ముద్దుగా పెడుతున్న సింహాలు; సివంగులు కాపలా
ఉండగా ఆడు జింకలతో జతకట్టి మగ జింకలు; మృదువుగా హోమధేనువుల మెడలను మెల్లగా
రాస్తూ ఆడుకొనె పులులు; పొట్లాడుకుంటున్న ఉడుత జంటలకు పొత్తు కుదుర్చెడి పిల్లలు; ఇలా
సకల జంతువులు కలసిమెలసి మెలగుతుంటే దుష్కర్మం చూసాడు.

9-600-క.

"ఇతైఃతేఽఘోరైః కర్మభిః కర్మభిః

పొత్తులు మే మెఱుగ" మనుచు భూవల్లభుడు

జితములోపల నా ముని

సత్తము సద్వృత్తమునకు సంతసపడుచున్.

టీకా:

ఈ = ఈ; తెఱంగునన్ = విధముగ; మృగ = జంతువుల; జాతుల = జాతుల మధ్య; పొత్తులు =
స్నేహము; మేమున్ = మేము; ఎఱుగము = తెలియము; అనుచున్ = అనుకొనుచు; భూవల్లభుడు =
రాజు; చిత్తము = మనసు; లోపలన్ = లో; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; సత్తమున్ = సమర్థుని; సత్ =
గొప్ప; వృత్తమున్ = వర్తనమున; కున్ = కు; సంతసపడుచున్ = అబ్బురపడుచు.

భావము:

"ఈ విధంగ సహజ శత్రు జంతు జాతుల మధ్య స్నేహం ఎక్కడా వినలేదు." అనుకుంటూ దుష్యంతమహారాజు మనసులో ఆ కణ్యమహాముని సమర్థతకు అబ్బురపడ్డాడు.

9-601-క.

హల్లక బిసురుహ సరసీ

కల్లోలోత్పల్ల యూథికా గిరిమల్లీ

మల్లీ మరువక కురువక

సల్లలితానిలమువలన సంతుష్టుండై

టీకా:

హల్లక = చెంగలువల; బిసురుహ = తామరపూల; సరసీ = సరస్సు యొక్క; కల్లోల = అలల; ఉత్పల్ల = మీదుగాపుట్టిన; యూథికా = అడవిమొల్లల; గిరిమల్లీ = కొండమల్లెల; మల్లీ = మల్లెపూల; మరువక = మరువము యొక్క; కురువక = గురివిందల; సల్లలిత = చక్కటి; అనిలముల = మారుతముల; వలన = చేత; సంతుష్టుండు = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి .

భావము:

చెంగలువల తామరపూల కొలను అలల మీదుగా, వీస్తున్న అడవిమొల్లల, కొండమల్లెల, మల్లెపూల, మరువం, గురివిందల సువాసనలతో కూడిన మందమారుతాలతో దుష్యంతుడు సేదదీరాడు.

9-602-వ.

దుష్యంతుండు వచ్చు నవసరంబున.

టీకా:

దుష్యంతుండు = దుష్యంతుడు; వచ్చున్ = వచ్చెడి; అవసరంబునన్ = సంయమునందు .

భావము:

అలా ఆశ్రమానికి దుష్కంతుడు వచ్చిన సమయంలో.

9-603-క.

ఇందిరిరాతిసుందరి

యిందిరిచికుర యున్న దిందింద; శుభం

బిందిందువంశ; యను క్రియ

నిందీవరవీధి మ్రోసె నిందిరిముల్.

టీకా:

ఇందిరి = లక్ష్మీదేవి; అతి = కంటెనెక్కువ; సుందరి = అందమైనామె; ఇందిరి =
తుమ్మెదలవంటి; చికుర = ముంగురులుకలామె; ఉన్నది = ఉంది; ఇందిందన్ = దగ్గరలోనే; శుభంబు
= మంచిజరుగును; ఇందు = ఇక్కడ; ఇందువంశ = చంద్రవంశస్తుడా; అను = అనుచున్న; క్రియన్ =
విధముగ; ఇందీవర = నల్ల కలువల; వీధిన్ = సమూహమునందు; మ్రోసెన్ = ఝంకారముచేసినవి;
ఇందిరిముల్ = మధుపములు .

భావము:

"ఓ చంద్రవంశోద్ధారకా! లక్ష్మీదేవికంటె అందగత్తె, తుమ్మెదల వంటి ముంగురులు గల సుందరి
శకుంతల ఇక్కడే ఉంది. ఇక్కడ నీకు శుభం కలుగుతుంది." అన్నట్లుగా కలువపూలల్లో తిరుగుచున్న
తుమ్మెదలు ఝంకారాలు చేశాయి.

9-604-క.

మా కందర్పుని శరములు

మాకందము లగుటఁ జేసి మాకందంబుల్

మాకందము లను కైవడి

మాకందాగ్రములఁ బికసమాజము లులిసెన్.

టీకా:

మా = మా యొక్క; కందర్పుని = మన్మథుని; శరములు = బాణములు; మాకందములు =
మామిడిపూలు; అగుటన్ = ఐ ఉండుటచేత; మాకందంబుల్ = మామిడిచెట్లు; మా = మా; కున్ =
కు; అందములు = తగినవి; అను = అనుచున్న; కైవడిన్ = విధముగ; మాకంద = మామిడిచెట్లు;
అగ్రములన్ = కొనకొమ్మలలో; పిక = కోయిలలు; సమాజమున్ = సమూహములు; ఉలుసెన్ =
కూజితములు చేసినవి .

భావము:

మా మన్మథునిబాణాలు మామిడిపూలు అగుటచేత మామిడిచెట్లు మాకు తగి ఉన్నాయి
అంటున్నట్లుగా కోయిలలు కూస్తున్నాయి.

9-605-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట .

భావము:

అంతట అలా ప్రకృతి సహకరించి ఆహ్వానిస్తున్నట్లు ఉండగా దుష్కంతుడు.

9-606-క.

ఇండున్న కణ్వుమునికిని

వందన మొనరించి తిరిగి వచ్చెద ననుచుం

బొందుగ ననుచరులను దా

నందన నందంద నిలిపి యటఁ జని మ్రోలన్.

టీకా:

ఇందు = దీనిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కణ్వు = కణ్వుడు అనెడి; ముని = ఋషి; కిని = కి; వందనము = నమస్కారము; ఒనరించి = చేసి; తిరిగి = మరలి; వచ్చెదన్ = వస్తాను; అనుచున్ = అనుకొనుచు; పొందుగన్ = చక్కగా; అనుచరులన్ = కూడవచ్చినవారిని; తాన్ = అతను; అందఱన్ = అందరిని; అందంద = అక్కడే; నిలిపి = ఆపివేసి; అటన్ = అక్కడకు; చని = వెళ్ళి; మ్రోలన్ = ఎదురుగ .

భావము:

దుష్కంతుడు ఈ ఆశ్రమంలో ఉన్న కణ్వు మహామునికి నమస్కారం చేసి వస్తాను అనుకుంటూ, కూడ వచ్చిన వారిని అందరిని అక్కడే ఉండమని తాను ముందుకు వెళ్ళి అక్కడ ఎదురుగా.....

9-607-శా.

ఆకణ్వాశ్రమమందు నీరజనివాసాంతప్రదేశంబులన్
మాకందంబులనీడఁ గల్పలతికా మధ్యంబులన్ మంజు రం
భూకాండంచితశాలలోఁ గుసుమ సంపన్నస్థలిం జూచె నా
భూకాంతుండు శకుంతలన్ నవనటద్రుష్టపర్యటత్కుంతలన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; కణ్వు = కణ్వుని; ఆశ్రమము = ఆశ్రమము; అందున్ = లో; నీరజనివాస = కొలను
{నీరజనివాసము - పద్మముల చోటు, సరస్సు; అంత = దగ్గర; ప్రదేశంబులన్ = ప్రదేశములలో;
మాకందంబుల = మామిడిచెట్ల; నీడన్ = నీడలలో; కల్పలతికా = పుష్పలతల; మధ్యంబులన్ =
నడుమ; మంజు = మనోజ్ఞమైన; రంభా = అరటి; కాండ = బోదెలు; అంచిత = అలకరించిన; శాల =
శాల; లోన్ = అందు; కుసుమ = పూలతో; సంపన్న = సంపన్నమైన; స్థలిన్ = స్థలము నందు;
చూచెన్ = చూసెను; ఆ = ఆ; భూకాంతుండు = రాజు; శకుంతలన్ = శకుంతలను; నవ = సరికొత్తగా;
నటత్ = చలిస్తున్న; భూ = భుకుటి; పర్యటత్ = అలముకొన్న; కుంతలన్ = ముంగురులు కలామెను.

భావము:

ఆ కణాశ్రమంలో కొలను సమీపంలో మామిడిచెట్ల నీడలో మనోజ్ఞమైన అరటి బోదెలు
అలకరించిన శాల కనబడింది. ఆ శాలలో పూలగుత్తుల నడుమ చక్కదనాల చోటునందు
దుష్కంత మహారాజు నవనవోన్మేషంగా చలిస్తూ నుదుట అలముకుంటున్న ముంగురులు కల
శకుంతలను సందర్శించాడు.

9-608-క.

దట్టపుఁ తులుమును మీదికి

మిట్టించిన చన్నుగవయు మిలుమిలు చూడ్కుల్

నట్టాడునడుముఁ దేనియ

లుట్టెడు మోవియును మనము నూరింపంగన్.

టీకా:

దట్టపు = వత్తుగా ఉన్న; తులుమును = జట్టు; మీదికిన్ = పైకి; మిట్టించిన = నిక్కిన; చన్ను =
స్తనముల; కవయున్ = జంట; మిలుమిలు = చలించే; చూడ్కుల్ = చూపులు; నట్టాడు =
నాట్యమాడెడి; నడుమున్ = నడుము; తేనియల్ = తేనెలు; ఉట్టెడు = ఊరెడి; మోవియునున్ =
పెదవి; మనమున్ = మనసున్; ఊరింపంగన్ = ఆశలురేపుచుండగ.

భావము:

ఆమె వత్తుగా ఉన్న జట్టు; పైకి ఉబికిన స్తనద్వయం; చలించే చూపులు; నాట్యలాడే నడుము;
తేనెలూరే పెదవి; ఆ రాకుమారుని మనసున ఆశలు రేపసాగాయి.

9-609-వ.

అంతనా రాజకుమారుం డలరుటమ్ములవిలుకాని వెడవింట ఘనఘణాయమానలయి మ్రోయు
ఘంటలకుం బంటించి, తన మనంబున.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; రాజకుమారుండు = రాకుమారుడు; అలరుటమ్ములవిలుకాని = మన్మథుని
{అలరు టమ్ముల విలుకాడు - పుష్పములు బాణములుగా గల విల్లుగలవాడు, మన్మథుడు};
వెడవింటన్ = పూలవిల్లు యొక్క; ఘణఘణ = గణగణ మనెడి శబ్దములు; ఆయమానలు =
వచ్చెడివి; అయి = ఐ; మ్రోయు = ధ్వనించెడి; ఘంటల్ = గంటల; కున్ = కు; పంటించి = తడబడి;
తన = తన; మనంబునన్ = మనసునందు;

భావము:

అంతట. ఆ రాకుమారుడు మారుని వింటి గంటల గణగణ ధ్వనులకు తడబడిన తన మనసులో...

9-610-శా.

"**వ**న్యాహరములన్ జితేంద్రియత నా**వ్రా**సించు నా కణ్వు డీ

కన్యారత్నము నే గతిం గనియెడిం; **రా**దీ కురంగాక్షి రా

జన్యాపత్యముగాఁగనోపు; నభిలా**షం** బయ్యె; గాదేని నే

యన్యాయక్రియలందుఁ బౌరవుల కెం **ద్రా**శించునే చిత్తముల్?

టీకా:

వన్య = అడవిలో దొరికెడి; ఆహరములన్ = కందమూలాదులను; జితేంద్రియతన్ = ఇంద్రియముల
జయముతో; ఆవాసించున్ = తినెడి; ఆ = ఆ; కణ్వుడు = కణ్వుడు; ఈ = ఈ; కన్యా = యువతులలో;
రత్నమున్ = శ్రేష్ఠరాలను; ఏ = ఎలాంటి; గతిన్ = విధముగను; కనియెడిన్ = పుట్టించ గలిగనివాడు;
కాదు = కాదు; ఈ = ఈ; కురంగాక్షి = సుందరి {కురంగాక్షి - లేడివలె బెదురుచూపులు
కలామె, వనిత}; రాజన్యా = క్షత్రియోత్తముని; ఆపత్యమున్ = సంతానము; కాగన్ = అయి; ఓపున్ =
ఉండవచ్చును; అభిలాషంబు = కోరిక కలుగుట; అయ్యెన్ = జరిగెను; కాదేనిన్ = కాకపోయినచో; ఏ
= ఎలాంటి; అన్యాయ = అధర్మపు; క్రియలు = పనుల; అందున్ = ఎడలను; పౌరవుల =
పురుషశస్థుల; కున్ = కు; ఎందు = ఎలా చూసినను; ఆశించునే = ఆశపడునా, పడవు; చిత్తముల్ =
మనసులు.

భావము:

"అడవిలో దొరికే కందమూలాలు తింటూ జితేంద్రియుడై మెసలే, ఆ కణ్వునికి ఇంతటి సుందర కన్యారత్నం ఎల పుట్టిందో? కాదు ఈ లేడి కన్నుల చిన్నది రాకుమారి అయి ఉండవచ్చు. అలా కాకపోతే నాకు ఈమె పట్ల కోరిక కలుగదు గదా. పురుషంశం వారి మనసులు ఎలాంటి అధర్మకార్యాలలోనూ ప్రవర్తిల్లవు కదా.

9-611-క.

అడిగిన నృపసుతుఁ గానని

నొడివెడినో యిది మనంబు నొవ్వ" నని విభుం

ఉడురాజవదన నడుగక

తడుమన యొక కొంత ప్రొద్దు తడబడ జొచ్చెన్.

టీకా:

అడిగిన్ = ఒకవేళ అడిగినచో; నృపసుత = రాకుమారిని; కాను = కాను; అని = అని; నొడివెడినో = చెప్పుతుందేమో; ఇది = ఈమె; మనంబున్ = మనసు; నొవ్వన్ = నొచ్చుకొనునట్లు; అని = అని; విభుండు = రాజు; ఉడురాజవదన = చంద్రవదనను; అడుగక = అడుగకుండ; తడుమనన్ = సందేహముతో; ఒకకొంత = కొద్ది; ప్రొద్దున్ = సమయము; తడబడజొచ్చెన్ = తడబడసాగెను.

భావము:

నోరువిప్పి అడిగితే చంద్రవదనంతో అలరారే ఈ రాకుమారి, నా మనసు నొచ్చుకొనేలా కాదంటుందేమో" అనే సందేహంతో రాకుమారుడు కొద్దిసేపు తటపటాయించాడు.

9-612-వ.

మఱియు నెట్టకేలకుఁ దన చిత్తసంచారంబు సత్యంబుగాఁ దలంచి యిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకు; తన = తన యొక్క; చిత్త = మనసులో;
సంచారంబున్ = మెదలినది; సత్యంబు = సరియగునది; కాన్ = అయినట్లు; తలంచి = భావించి;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

ఇక చిట్టచివరకు, తన మనసులో మెదలిన ప్రేరణ సత్యమని భావించి ఇలా అన్నాడు.

9-613-క.

"భూపాలక కన్యక వని

నీపయిఁ జిత్తంబు నాఁటి; నీవా రేరీ?

నీ పేరెవ్వరు? నిర్జన

భూపర్యటనంబు దగవె? పూర్ణేందుముఖీ!"

టీకా:

భూపాలకకన్యకవి = రాకుమారివి; అని = అని; నీ = నీ; పయిన్ = మీద; చిత్తంబున్ = మనసు;
నాటిన్ = లగ్నమైనది; నీ = నీకు; వారు = చెందినవారు; ఏరీ = ఎక్కడ ఉన్నారు; నీ = నీ యొక్క; పేరు
= నామధేయము; ఎవ్వరు = ఏమిటి; నిర్జన = జనసంచారములేని; భూపర్యటనంబు = ప్రదేశమున
తిరుగుట; తగవె = సరియైన పనా, కాదు; పూర్ణేందుముఖీ = సుందరీ (పూర్ణేందుముఖి - నిండు
చంద్రునివంటి మోము కలమె, స్త్రీ).

భావము:

"ఓ నిండుచంద్రుని వంటి మోము గల సుందరీ! నీవు రాకుమారివి అని నీ మీద నా మనసు
లగ్నమైంది. జనసంచారం లేని చోట ఒంటరిగా ఎందుకు తిరుగుతున్నావు? నీ వాళ్ళు ఎక్కడ
ఉన్నారు? నీ నామధేయం ఏమిటి?"

9-614-వ.

అని పలుకుచున్న రాజకుమారుని వదనచంద్రికారసంబు నేత్ర చకోరంబులవలనం ద్రావుచు,
నయ్యువిద విభ్రాంతయై యున్న సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; పలుకుచున్న = అడుగుతున్న; రాజకుమారుని = రాకుమారుని; వదన = మోము అనెడి;
చంద్రికా = చంద్రుని యొక్క; రసంబున్ = వెన్నెలను; నేత్ర = కన్నులు అనెడి; చకోరంబుల =
చకోరపక్షుల; వలనన్ = వలన; త్రావుచున్ = తాగుతూ; ఆ = ఆ; యువిద = వనిత; విభ్రాంత = వివశ;
అయి = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇలా అడుగుతున్న రాకుమారుని ముఖంలోని వెన్నెలను తన కన్నులు అనె చకోరపక్షుల వలన
తాగుతూ, ఆమె తడబడే సమయంలో.

9-615-క.

కంఠేకాలునిచేతం

కుంఠితుడగు టెట్లు మరుడు? కుసుమాస్తంబుల్

లుంఠించి గుణనినాదము

రంఠమ్మన బాల నేసె రవరవ గదురన్.

టీకా:

కంఠేకాలుని = పరమశివుని {కంఠేకాలుడు - కంఠము నల్లగానున్నవాడు, శంకరుడు}; చేతన్ =
వలన; కుంఠితుడు = దహింపబడినవాడు; అగుట = ఐ ఉండుట; ఎట్లు = ఎలా అగును, కాదు;
మరుడున్ = మన్మథుడు; కుసుమ = పూల; అస్తంబుల్ = బాణములను; లుంఠించి = సంధించి;
గుణ = అల్లెతాడు; నినాదము = ధ్వని; రంఠమ్మ = రంకారము; అనన్ = చేయగా; బాలన్ =
బాలికపైన; ఏసెన్ = ప్రయోగించెను; రవరవ = టకటకమని; కదురన్ = పడేలాగ.

భావము:

అదిగో మన్మథుడు ఆ పిల్ల మీద అల్లెతాడు రంథమ్మనేలా పూలబాణాలు సంధించి రవరవ మని నాటేలా వేసాడు. కంఠంనల్లగా ఉన్న శంకరుడు మరులురేపే మన్మథుని దహించాడు అంటే ఎలా నమ్మేది.

9-616-వ.

ఇట్లు వలరాచవాని క్రొవ్విరికోలలవేడిమిఁ దాలిమిపోడిమి చెడి, యా వాలుగంటి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వలరాచవాని = మన్మథుని; క్రొవ్వు = బలమైన; విరి = పూల; కోలలన్ = బాణముల;
వేడిమిన్ = తాపమువలన; తాలిమిన్ = ఓర్పు; పోడిమిన్ = నేర్పు; చెడి = పోయి; ఆ = ఆ; వాలుగంటి
= సుందరి {వాలుగంటి - వాలుచూపులామె, స్త్రీ}; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను .

భావము:

ఇలా మన్మథుని బలమైన పూల బాణాల తాపం తట్టుకునే ఓర్పు నేర్పు లేక, ఆ వాలుచూపుల సుందరి శకుంతల దుష్కంతునితో ఇలా పలికింది.

9-617-వ.

"**అని**వార్యప్రభ మున్ను మేనకయు విశ్వామిత్రభూభర్తయుం
రని; రా మేనక డించిపోయెనడవిం; **ర**ణ్వుండు నన్నింతగా
మనిచెన్; సర్వము నామునీంద్రుఁ డెఱుఁగున్; **మ**ద్భాగధేయంబునన్
నినుఁగంటిం బిదపం గృతార్థ నగుచున్ **నే**డీ వనాంతంబునన్.

టీకా:

అనివార్య = అమోఘమైన; ప్రభన్ = తేజస్సుతో; మున్ను = పూర్వము; మేనకయున్ = మేనక;
విశ్వామిత్ర = విశ్వామిత్రుడనెడి; భూభర్తయున్ = రాజు; కనిరి = కన్నారు; మేనక = మేనక; డించి =

వదలి; పోయెన్ = వెళ్లపోయినది; అడవిన్ = అడవియందు; కణ్వుండు = కణ్వుడు; నన్నున్ = నన్ను;
 ఇంత = ఇంతదానిని; కాన్ = అగునట్లు; మనిచెన్ = పెంచెను; సర్వమున్ = సమస్తము; ఆ = ఆ;
 ముని = ఋషులలో; ఇంద్రుండు = ఉత్తముడు; ఎఱుగున్ = తెలియును; మత్ = నా యొక్క;
 భాగదేయంబునన్ = సౌభాగ్యము వలన; నినున్ = నిన్ను; కంటిన్ = చూసితిని; పిదపన్ =
 తరువాత; కృతార్థన్ = ధన్యురాలను; అగుచున్ = అగుచు; నేడు = ఇవాళ; ఈ = ఈ; వన = అడవి;
 అంతంబునన్ = లోపల.

భావము:

"పూర్వం విశ్వామిత్ర మహారాజు అమోఘమైన తేజస్సుతో మేనక నన్ను కన్నది. ఆ మేనక అడవిలో
 వదలి తన లోకానికి వెళ్ళిపోయింది. కణ్వుమహర్షి చూసి అన్నీ తానై నన్ను పెంచాడు. ఇవాళ ఈ
 అడవిలో నా అదృష్ట వశాత్తు నిన్ను చూసాను, ధన్యురాలను అయ్యాను.

9-618-క.

నీ వారము ప్రజలేమును

నీవారము పూజగొనుము నిలువుము నీవున్

నీవారును మా యింటను

నీవారాన్నంబుగొనుడు నేడు నరేంద్రా!"

టీకా:

నీ = నీకు చెందిన; వారము = వాళ్ళము; ప్రజలున్ = ప్రజలు; ఏమునున్ = మేము; ఈ = ఈ;
 వారమున్ = రోజు; పూజన్ = మా పూజలన; కొనుము = అందుకొనుము; నిలువుము = ఆగుము;
 నీవున్ = నీవు; నీ = నీయొక్క; వారునున్ = పరివారము; మా = మా యొక్క; ఇంటన్ = ఇంటిలో;
 నీవారి = నివ్వరియైన (నీవారము - విత్తక పండెడు దూసర్లు లోనగు తృణధాన్యము, నివ్వరి);
 అన్నంబున్ = అన్నమును; కొనుడు = తీసుకొనండి; నేడు = ఇవాళ; నరేంద్రా = రాజా .

భావము:

ఓ రాజా! పౌరులు, మా ఆశ్రమవాసులం అందరం నీ వాళ్ళమే నయ్యా! ఇవాళ్టికి ఇక్కడ ఆగి మా పూజలు అందుకో. మా యింట్లో నివ్వరి అన్నంతో ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించు.

. - అని శకుంతల తమ కణ్వాశ్రమానికి వచ్చిన దుష్యంతునితో పలికింది. నీవార అంటు ప్రతి పాదం మొదట చమత్కారంగా వాడిన విధం పద్యానికి వన్నెతెచ్చింది. ఒకటి కంటే ఎక్కువ అక్షరాలు అర్థ భేదంతో ఒకటి కంటే ఎక్కువ మారులు ప్రయోగిస్తే అది యమకాలంకారం అంటారు. నాలుగు పాదాలలో నీవాళ్ళం, ఈరోజు, నీపరిజనులు, చక్కటిభోజనం అనే నాలుగు అర్థ భేద ప్రయోగాలతో ఇక్కడ యమకం చక్కగా పండింది."

9-619-వ.

అని పలికిన, దుష్యంతుండు మెచ్చి, మచ్చెకంటి యిచ్చ యెఱింగి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; దుష్యంతుడు = దుష్యంతుడు; మెచ్చి = సంతోషించి; మచ్చెకంటి = చేపకళ్ళచిన్నదాని {మచ్చెకంటి - చేపవంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; ఇచ్చన్ = మనసు; ఎఱింగి = అర్థముచేసికొని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అని శకుంతల చెప్పగా దుష్యంతుడు సంతోషించి ఆ చేపకళ్ళ చిన్నదాని మనసు అర్థం చేసికొని ఇలా అన్నాడు.

9-620-ఆ.

"రాజతనయ వగుదు రాజీవదళనేత్ర!

మాట నిజము లోనిమాటలేదు

తనకు సదృశుడయిన తరుణునిఁ గైకొంట

రాజసుతకుఁ దగవు రాజవదన!"

టీకా:

రాజతనయ = క్షత్రియకన్యవే; అగుదు = అయ్యి ఉంటావు; రాజీవదళనేత్ర = పద్మపత్రనయన; మాట = ఆ మాట; నిజము = సత్యము; లోనిమాట = దాపరికమేమి; లేదు = లేదు; తన = తన; కున్ = కు; సదృశుడు = తగినవాడు; అయిన = ఐన; తరుణుని = యువకుని; కైకొంట = స్వీకరించుట; రాజసుత = రాకుమారి; కున్ = కి; తగవు = తగినపనే; రాజవదన = చంద్రవదన .

భావము:

"కమల దళాల వంటి కన్నులు కల ఓ చంద్రవదన! నీవు క్షత్రియకన్యవే అయి ఉంటావు. ఆ మాట సత్యమే కదా. దీనికి దాపరికం ఎందుకు. రాచకన్నె తనకు తగిన వరుణ్ణి స్వీకరించడం తప్పేం కాదు. తగినపనే."

9-621-వ.

అని మఱియుఁ దియ్యని నెయ్యంపుఁ బలుకులవలన నయ్యవిద నియ్యకొలిపి.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకా; తియ్యని = మధురమైన; నెయ్యంపు = స్నేహపూరిత; పలుకుల = మాటల; వలనన్ = వలన; ఆ = ఆ; యువిదన్ = యువతిని; ఇయ్యకొలిపి = అంగీకరింపజేసి;

భావము:

అని ఇంకా అనేక మృదు మధుర సంభాషణలతో ఆమెను అంగీకరింపజేసి....

9-622-క.

బంధురయశుఁడు జగన్నుత

సంధుఁడు దుష్యంతుఁ డుచిత సమయజ్ఞుడై

గంధగజగమన నప్పుడు

గ్రాంధర్వవిధిన్ వరించె గ్రహనాంతమునన్.

టీకా:

బంధుర = చక్కటి; యశుడు = కీర్తి కలవాడు; జగత్ = లోకముచే; నుత = స్తుతింపబడుట; సంధుడు = సంధిల్లజేసికొనువాడు; దుష్యంతుడు = దుష్యంతుడు; ఉచిత = తగిన; సమయజ్ఞుడు = కాలజ్ఞత తెలిసినవాడు; ఐ = అయ్యి; గంధగమనన్ = శకుంతలను (గంధగమన - ఏనుగు వంటి నడక కలామె, స్త్రీ); అప్పుడు = అప్పుడు; గాంధర్వ = గాంధర్వ; విధిన్ = విధానములో; వరించెన్ = పెండ్లాడెను; గహన = అడవి; అంతమునన్ = లో .

భావము:

జగన్నుత కీర్తిమంతుడు, తగిన కాలజ్ఞత కలవాడు అయిన దుష్యంతుడు, అప్పుడు ఆ అడవిలో గజగమనను శకుంతలను గాంధర్వ వివాహం చేసుకున్నాడు.

నవమ స్కంధము : భరతుని చరిత్ర

9-623-వ.

ఇవ్విధంబున నమోఘవీర్యుండగు నా రాచపట్టి, దపసిరాచూలికిఁ జాలు నెక్కిలిపి, మఱునాఁడు తన వీటికిం జనియె; నయ్యింతియుఁ గొంతకాలంబునకుఁ గొడుకుం గనినఁ గణ్వమునీంద్రుం డా రాచపట్టికి జాతకర్మాది మంగళాచారంబు లొనర్చె; నా డింభకుండును దినదినంబునకు బాలచంద్రుఁడునుం బోలె నెదుగుచు.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; అమోఘ = అమోఘమైన; వీర్యండు = తేజోవంతుడు; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; రాచపట్టి = రాకుమారుడు; తపసిరాచూలి = శకుంతల (తపసిరాచూలు - ఋషి యొక్క రాకుమారి, శకుంతల); కిన్ = కి; చూలు = గర్భము; నెక్కిలిపెను = పాదుకొనజేసెను; మఱు = తరవాతి; నాడు = దినమున; తన = తన యొక్క; వీడు = పురమున; కిన్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; ఆ = ఆ; ఇంతియున్ = వనిత; కొంత = కొద్ది; కాలమున్ = కాలమున; కున్ = కు; కొడుకున్ = పుత్రుని; కనినన్ = కనగా; కణ్వ = కణ్వుడు అనెడి; ముని = ఋషి; ఇంద్రుడు =

ఉత్తముడు; ఆ = ఆ; రాచపట్టి = రాకుమారుని; కిన్ = కి; జాతకర్మ = బాలసార {జాతకర్మ - పుట్టినప్పుడు చేసేడి కర్మములు, బాలసారాది}; ఆది = మున్నగు; మంగళ = శుభ; ఆచారంబులున్ = కార్యములను; ఒనర్చెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ; డింభకుండును = పిల్లవాడు; దినదినంబున్ = రోజురోజు; కున్ = కి; బాలచంద్రుడునున్ = బాలచంద్రుని; పోలెన్ = వలె; ఎదుగుచున్ = పెరుగుతు.

భావము:

ఈ విధంగా అమోఘతేజోవంతుడు అయిన ఆ దుష్యంత రాకుమారుడు, ఋషి కన్యగా ఉన్న రాకుమారి శకుంతలను గర్భవతిని చేసి, మరునాడు తన పురానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఆమె కొంతకాలానికి కుమారుని కన్నది. కణ్వమహాముని ఆ రాకుమారునికి జాతకాది కర్మలు చేసాడు. ఆ పసివాడు బాలచంద్రుడిలా దినదిన ప్రవకర్థమానుడు అయ్యాడు.

9-624-క.

కుంతితుడుగాక వాడు

ఉత్తంథం దన పిన్ననాడె కణ్వవనచర

ఉత్తంఠీరవ ముఖ్యంబుల

కంఠములం బట్టి యడుచు; కట్టున్; విడుచున్.

టీకా:

కుంతితుడుగాక = మొక్కపోనిదైర్యముకలవాడై; వాడు = అతను; ఉత్తంఠన్ = ఉత్తంఠముతో {ఉత్తంఠము - నేర్చుకొనుటాది యందలి వేగిరపాటు}; తన = తన యొక్క; పిన్ననాడె = పసితనమునందె; కణ్వ = కణ్వని; వన = ఆశ్రమమునందు; చరత్ = తిరిగెడి; కంఠీరవ = సింహము; ముఖ్యంబులన్ = మున్నగువానిని; కంఠములన్ = మెడలు; పట్టి = పట్టి; అడుచున్ = అణచివేయును; కట్టున్ = కట్టివేయును; విడుచున్ = విడిచిపెట్టును .

భావము:

పసితనంలోనే మొక్కపోని ధైర్యంతో ఆ కణ్వాశ్రమంలో తిరుగుతున్న సింహాలను సైతం మెడలు వంచి లొంగదీసుకుని కట్టివేసేవాడు.

9-625-వ.

అంత నా కణ్వుమునీంద్రుండు బాలకుం జూచి శకుంతల కిట్టనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; కణ్వు = కణ్వుడు అనెడి; ముని = ఋషులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు;
బాలకున్ = పిల్లవానిని; చూచి = కనుగొని; శకుంతల = శకుంతల; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను .

భావము:

అప్పుడు, ఆ కణ్వుమహర్షి ఆ బాలుడి నేర్పులు చూసి, శకుంతలతో ఇలా అన్నాడు.

9-626-ఉ.

"పట్టపురాజు నీ మగఁడు; పాపఁడు నన్నిట నెక్కు డంతకుం;

బట్టపుదేవివై గలువ! బాగున నుండక పాటువారితో

గట్టువనంబులో నవయఁగఁ బనిలే దిటఁ దర్లిపోఁగదే

పుట్టిన యిండ్ల మానినులు పోరచిగా ననిశంబు నుందురే?"

టీకా:

పట్టపు = పట్టాభిషిక్తమైన; రాజు = రాజు; నీ = నీ యొక్క; మగడున్ = భర్త; పాపడున్ = పిల్లవాడు;

అన్నిటన్ = అన్నివిషయములలోను; ఎక్కుడున్ = అందెవేసినచెయ్యి; అంతకున్ = అందుచేత;

పట్టపుదేవివి = పట్టపురాణివి; ఐ = అయ్యి; గలువ = అధికురాల; బాగుగన్ = చక్కగ; ఉండక =

ఉండకుండ; పాటువారి = బ్రాహ్మణుల; తోన్ = తోటి; కట్టున్ = పొత్తుతో; వనంబు = అడవి; లోనన్ =

అందు; నవయగాన్ = కష్టపటవలసిన; పనిలేదు = అవసరములేదు; ఇటన్ = ఇక్కడనుండి;
తరలిపోగదే = వెళ్ళిపోమ్ము; పుట్టినయిండ్లన్ = పుట్టిళ్ళలో; మానినులు = మానవతులు; పోరచిగాన్
= నిస్సారముగా; అనిశంబున్ = ఎల్లకాలము; ఉందురే = ఉండిపోతారా, ఉండరు .

భావము:

"నీ భర్త పట్టపుమహారాజు. నీ కొడుకు అన్నింటోను అందెవేసిన చెయ్యి. మరి, నీవు పట్టపురాణివి
అయ్యి గొప్పగా ఉండక, బ్రాహ్మణులతో పొత్తు పెట్టుకుని ఇలా అడవిలో కష్టాలు పడడం ఎందుకు.
మానవతులు పుట్టింట్లో ఉండిపోరు కదా. అందుచేత వెంటనే బయలుదేరి పొమ్ము."

9-627-వ.

అనిన నియ్యకొని.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఇయ్యకొని = అంగీకరించి .

భావము:

అలా భర్త వద్దకు వెళ్ళమని కణ్ణమహర్షి చెప్పగా శకుంతల అంగీకరించింది.

9-628-క.

"ఆ పిన్నవాని నతుల

వ్యాపారు నుదారు వైష్ణవాంశోద్భవునిం

జూపెద"నంచు శకుంతల

భూపాలునికడకు వచ్చె బుత్రుని గొనుచున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; పినవాని = పిల్లవాడిని; అతుల = సాటిలేని; వ్యాపారున్ = సాహసవంతుని; ఉదారున్ = గొప్పవానిని; వైష్ణవ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; అంశ = అంశతో; ఉద్భవునిన్ = పుట్టనివానిని; చూపెదన్ = చూపించెదను; అంచున్ = అనుచు; శకుంతల = శకుంతల; భూపాలుని = రాజు; కడ = వద్ద; కున్ = కు; వచ్చెన్ = వచ్చెను; పుత్రునిన్ = కొడుకును; కొనుచున్ = తీసుకొని.

భావము:

"సాటిలేని సాహసవంతుడు, వైష్ణవాంశ సంభూతుడు అయిన ఈ పిల్లవాడిని చూపిస్తాను" అంటూ శకుంతల దుష్యంతుమహారాజు దగ్గరకి కొడుకును తీసుకొని వచ్చింది.

9-629-వ.

వచ్చి దుష్యంతుండున్న సభామండపంబునకుం జని నిలిచి యున్న యెడ.

టీకా:

వచ్చి = వచ్చి; దుష్యంతుండు = దుష్యంతుడు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సభా = సభలోని; మండపంబున్ = మండపమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; నిలిచి = నిలబడి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయమునందు .

భావము:

శకుంతల అలా వచ్చి దుష్యంతుడు ఉన్న సభామండపంలో నిలబడింది. అప్పుడు.

9-630-మ.

వల కేలన్ గురుచక్రరేఖయుఁ బదద్వంద్వంబునం బద్మరే

ఖలు నొప్పారఁగ నందు వచ్చిన రమాకాంతుండు నాఁ గాంతి న

గ్గలమై యున్న కుమారు మారసదృశాకారున్ విలోకించి తాఁ

బలుకం డయ్యె విభం డెఱింగి సతి విభ్రాంతాత్మ యై యుండగన్.

టీకా:

వల = కుడి; కేలన్ = చేతిలో; గురు = గొప్ప; చక్రరేఖయున్ = చక్రము; పద = పాదముల;
ద్వంద్వంబునన్ = రెంటి యందు; పద్మరేఖలు = పద్మములు; ఒప్పారగన్ = చక్కగా ఉండి; అందున్
= అక్కడకు; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; రమాకాంతుండు = విష్ణుమూర్తి; నాన్ = వలె; కాంతిన్ =
ప్రకాశముతో; అగ్గలము = అతిశయించినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నటువంటి; కుమారున్ =
పుత్రుని; మార = మన్మథునితో; సదృశ = సమానమైన; ఆకారున్ = స్వరూపము కలవానిని;
విలోకించి = చూసి; తాన్ = అతను; పలుకండు = మాట్లాడనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; విభుండు
= రాజు; ఎటింగి = తెలిసినప్పటికీ; సతి = భార్య; విభ్రాంత = తడబడెడి; ఆత్మ = మనసుకలామె; ఐ =
అయ్యి; ఉండగన్ = ఉండగా.

భావము:

కుడి చేతిలో చక్రం, పాదాలు రెంటిలోను పద్మం గుర్తులతో విష్ణుమూర్తిలా ప్రకాశిస్తూ
మన్మథాకారుడిలా ఉన్న కొడుకు ఎదురుగా వచ్చి ఉన్ననూ, మాట్లాడని తన భర్త దుష్కంతుని
చూసి శకుంతల తడబడి మనసులో విచారించింది.

9-631-వ.

ఆ సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు .

భావము:

అలా బహు యోగ్యుడైన కొడుకుతో భార్య అయిన శకుంతల వచ్చి ఎదురుగా నిలబడినా
దుష్కంత మహారాజు మౌనంగా ఉన్న ఆ సమయంలో.

9-632-మ.

"అదె నీ వల్లభ; వాడు నీ సుతుడు; భార్యాపుత్రులం బాత్తులన్
వదలంగా; దలనాటి కణ్ణవనికా వైవాహికారంభముల్
మది నూహింపు; శకుంతలావచనముల్ మాన్యంబుగా భూవరేం
ద్ర! దయం జేకొను" మంచు మ్రోసెను వియద్వాణీవధూవాక్యముల్.

టీకా:

అదె = అదిగో; నీ = నీ యొక్క; వల్లభ = భార్య; వాడు = అతడు; నీ = నీ యొక్క; సుతుడు = కొడుకు;
భార్యా = పెళ్ళాము; పుత్రులన్ = కొడుకులను; పాత్తులన్ = యోగ్యులన్; వదలన్ = వదలిపెట్టుట;
కాదు = తగినది కాదు; నాటి = ఆనాటి; కణ్ణ = కణ్ణుని; అవనికా = ఆరామము నందలి; వైవాహిక =
వివాహమాడిన; ఆరంభముల్ = సంబరములను; మదిన్ = మనసు నందు; ఊహింపు =
తలచుకొనుము; శకుంతల = శకుంతల యొక్క; ఆ = ఆ; వచనముల్ = మాటలు; మాన్యంబుగాన్ =
గౌరవించునట్లు; భూవరేంద్ర = మహారాజు; దయన్ = కరుణతో; చేకొనుము = స్వీకరించుము;
అంచున్ = అనుచు; మ్రోసెన్ = పలికెను; వియద్వాణీ = ఆకాశవాణి; వధూ = కల్యాణ; వాక్యముల్ =
పలుకులు.

భావము:

ఆకాశవాణి "ఓ మహారాజా! అదిగో ఆమె నీ భార్య; అతడు నీ కొడుకు; యోగ్యులైన
భార్యాపుత్రులను వదలిపెట్టుట తగిన పని కాదు. ఆనాటి కణ్ణాశ్రమంలో వివాహమాడిన
సంబరాలను మనసులో తలచుకో. శకుంతల మాటలు గౌరవించి దయతో ఆమెను స్వీకరించు."
అంటూ పలికింది.

9-633-వ.

ఇట్లశరీరవాణి సర్వభూతంబులకుఁ దేటపడ భరింపు మని పలికిన, నా కుమారుండు
భరతుండయ్యె; నంత నా రాజ రాజవదన నంగీకరించి తనూభవుం జేకొని కొంతకాలంబు
రాజ్యంబుజేసి పరలోకంబునకుం జనియె; తదనంతరంబ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అశరీరవాణి = అకాశవాణి; సర్వ = సమస్తమైన; భూతంబుల్ = ప్రాణులకు;
తేటపపడన్ = తెలియునట్లుగ; భరింపుము = భరించుము; అని = అని; పలికినన్ = చెప్పుట చేత; ఆ
= ఆ; కుమారుండు = బాలకుడు; భరతుండు = భరతుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంతన్ = అంతట;
ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; రాజవదనన్ = పద్మవదనను; అంగీకరించి = ఒప్పుకొని; తనూభవున్ =
పుత్రుని {తనూభవుడు - తనువున పుట్టినవాడు, కొడుకు}; చేకొని = స్వీకరించి; కొంతకాలంబున్ =
కొన్నాళ్ళు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యము; చేసి = పాలించి; పరలోకంబునకుంజనియె =
పరలోకగతుడయ్యెను; తదనంతరంబునన్ = ఆ తరువాత.

భావము:

ఈ విధంగా అకాశవాణి అందరూ వినేలా "భరించుము" అని చెప్పుట చేత, ఆ బాలకుడు
"భరతుడు"గా ప్రసిద్ధుడు అయ్యాడు. అంతట దుష్యంతమహారాజు పద్మవదన శకుంతలను పుత్రుని
స్వీకరించి కొంతకాలం రాజ్యం పాలించి పరలోకగతుడు అయ్యాడు. అటు పిమ్మట.

9-634-క.

రెండవహరి క్రియ ధరణీ

మండలభారంబు నిజసమంచితబాహు

దండమున నిలిపి తనకును

భండనమున నెదురులేక భరతుం డొప్పెన్.

టీకా:

రెండవ = రెండవ; హరి = విష్ణువు; క్రియన్ = వలె; ధరణీమండల = భూచక్రము; భారంబున్ =
పరిపాలించెడి భారమును; నిజ = తన; సమంచిత = చక్కటి; బాహుదండమునన్ = భుజములపై;
నిలిపి = ఉంచుకొని; తన = తన; కును = కు; భండనమునన్ = యుద్ధము నందు; ఎదురులేక =
తిరుగులేకుండ; భరతుండు = భరతుడు; ఒప్పెన్ = విలసిల్లెను.

భావము:

ఆ భరతుడు రెండవ విష్ణువా అన్నట్లు భూభారం సర్వం తన భుజస్కంధాలపై ధరించి, యుద్ధంలో తనకు తిరుగన్నది లేకుండ భరతుడు విలసిల్లాడు.

9-635-వ.

మఱియునా దౌష్యంతి, యమునాతటంబున దీర్ఘతపుండు పురోహితుండుగా
డెబ్బదియెనిమిదియును, గంగాతీరంబున నేబది యయిదును, నిట్లు
నూటముప్పదిమూడశ్వమేధయాగంబులు సదక్షిణంబులుగా నొనర్చి; దేవేంద్రవిభవంబున
నతిశయించి, పదుమూడువేలునెనుబదినాలుగు కదుపుధేనువులుగలయది ద్వంద్వంబనం
బరఁగు, నట్టి వేయి ద్వంద్వంబుల పాడిమొదవులఁ గ్రేపులతోడ నలంకారసహితలం జేసి వేవురు
బ్రాహ్మణుల కిచ్చి, మష్కార తీర్థకూలంబున విప్రముఖ్యులకుఁ బుణ్యదినంబున గనక భూషణ
శోభితంబులయి ధవళదంతంబులు గల నల్లని యేనుంగులం బదునాలుగులక్షల నొసంగె;
దిగ్విజయకాలంబున శక, శబర, బర్హర, కష, కిరాతక, హూణ, మ్లేచ్ఛ దేశంబుల రాజులఁ
బీచంబడంచి, రసాతలంబున రాక్షస కారాగృహంబులందున్న వేల్పుల గరితలం బెక్కుండ్ర
విడిపించి తెచ్చి, వారల వల్లభులం గూర్చె; త్రిపురదానవుల జయించి; నిర్జరుల నిజమందిరంబుల
నునిచె; నతని రాజ్యంబున గగన ధరణీతలంబులు ప్రజలుగోరిన కోరిక లిచ్చుచుండె;
నివ్విధంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; దౌష్యంతి = భరతుడు {దౌష్యంతి - దుష్యంతుని పుత్రుడు, భరతుడు};
యమునా = యమునానదీ; తటంబునన్ = ఒడ్డునందు; దీర్ఘతపుండు = దీర్ఘతపుడు; పురోహితుండు
= పురోహితుడు; కాన్ = అయ్యుండగా; డెబ్బదియెనిమిదియును = డెబ్బైయెనిమిది (78); గంగా =
గంగానదీ; తీరంబునన్ = ఒడ్డునందు; ఏబదియయిదునున్ = ఏబైయైదు (55); ఇట్లు = ఈ
విధముగ; నూటముప్పదిమూడు = నూటముప్పైమూడు (133); అశ్వమేధ = అశ్వమేధము అనెడి;
యాగంబులున్ = యాగములను; సదక్షిణముగా = నేర్పుగా చేయబడినవిగా; ఒనర్చి = చేసి;
దేవేంద్ర = ఇంద్రుని వంటి; విభవంబునన్ = వైభవముతో; అతిశయించి = పెంపు కలిగి;

పదుమూడువేలున్ = పదమూడువేల; ఎనుబదినాలుగు = ఎనభైనాలుగు; కదుపు = పాడి;
 ధేనువులున్ = ఆవులు; కలయది = కలది; ద్వంద్వంబున్ = ద్వంద్వము; అనన్ = అనగా; పరగున్ =
 తెలియబడును; అట్టి = అటువంటి; వేయి = వెయ్యి (1000); ద్వంద్వంబుల = ద్వంద్వముల; పాడి =
 పాలిచ్చునవైన; మొదవులన్ = ఆవులను; క్రేపుల = దూడలతో; తోడన్ = తోపాటు;
 అలంకారసహితలన్ = అలంకరింపబడినవిగా; చేసి = చేసి; వేవురు = వెయ్యిమంది (1000);
 బ్రాహ్మణుల్ = విప్రుల; కున్ = కు; ఇచ్చి = దానముచేసి; మష్కార = మష్కారనదీ; తీర్థ = పుణ్యతీర్థము;
 కూలంబునన్ = గట్టుమీద; విప్ర = బ్రాహ్మణ; ముఖ్యుల్ = ప్రముఖుల; కున్ = కు; పుణ్యదినంబునన్ =
 మంచిరోజులలో, శ్రాద్ధదినములలో; కనక = బంగారపు; భూషణ = ఆభరణములతో; శోభితంబులు
 = విలసిల్లుతున్నవి; అయి = ఐ; ధవళ = తెల్లని; దంతంబులు = దంతములు; కల = కలిగిన; నల్లని =
 నల్లటి; ఏనుగులన్ = ఏనుగులను; పదునాలుగులక్షలన్ = పద్నాలుగులక్షలు (14,00,000); ఒసంగెన్
 = దానముచేసెను; దిగ్విజయ = దిగ్విజయయాత్రచేసెడి; కాలంబునన్ = సమయమునందు; శక =
 శకుల; శబర = శబరుల; బర్బర = బర్బరుల; కష = కషుల; కిరాతక = కిరాతకుల; హూణ =
 హూణుల; మ్లేచ్చ = మ్లేచ్చుల; దేశంబులన్ = దేశము లందలి; రాజులన్ = రాజుల యొక్క; పీఠంబు =
 గర్వము; అడంచి = అణిచివేసి; రసాతలంబునన్ = పాతాళములో; రాక్షస = రాక్షసుల యొక్క;
 కారాగృహంబుల = చెరసాలల; అందు = లో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వేల్పుల = దేవతల; గరితలన్ =
 భార్యను; పెక్కండ్రన్ = అనేక మందిని; విడిపించి = విడుదలచేసి; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; వారల =
 వారి యొక్క; వల్లభులన్ = భర్తలతో; కూర్చెన్ = కలిపెను; త్రిపురదానవులన్ = త్రిపురాసురులను;
 జయించి = గెల్చి; నిర్జరులన్ = దేవతలను; నిజ = వారి యొక్క; మందిరంబులనున్ = ఇండ్లలో;
 ఉనిచెన్ = ఉండునట్లుచేసెను; అతని = అతని యొక్క; రాజ్యంబునన్ = రాజ్యము నందు; గగన =
 ఆకాశ; ధరణీ = భూ; తలంబులున్ = మండలములు; ప్రజలు = ప్రజలు; కోరిన = కోరినట్టి; కోరికలున్
 = కోరికలను; ఇచ్చుచున్ = ఇస్తూ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

అంతేకాక, భరతుడు దీర్ఘతపుడు పురోహితుడుగా యమునానది గట్టు మీద డెబ్బైయెనిమిది;
 గంగానది గట్టుమీద ఏబైయైదు; ఇలా నూటముప్పైమూడు అశ్వమేధ యాగాలు చేసాడు.
 ఇంద్రవైభవంతో అతిశయించాడు. పదమూడువేల ఎనభైనాలుగు పాడి ఆవులు కలదానిని
 ద్వంద్వము అంటారు. అటువంటి వెయ్యి ద్వంద్వముల అలంకరింపబడిన పాలిచ్చే ఆవులను,

దూడల తోపాటు, వెయ్యిమంది విప్రులకు దానం చేసాడు. మమ్మారా పుణ్యతీర్థం గట్టుమీద బ్రాహ్మణులకు శుభతిథులలో, శ్రాద్ధదినాలలో బంగారు ఆభరణములతో విలసిల్లుతున్న పద్నాలుగులక్షలు తెల్లని దంతాలు కల నల్లటి ఏనుగులను (14,00,000) దానం చేసాడు. దిగ్విజయ యాత్రచేసే సమయంలో శక, శబర, బర్బర, కష, కిరాతక, హూణ, మేచ్ఛ దేశాల రాజుల గర్వం అణిచేసాడు. పాతాళంలో రాక్షసుల బంధీలుగా ఉన్న అనేకమంది దేవతాస్త్రీలను విడిపించాడు. వారిని తెచ్చి వారి భర్తలతో కలిపాడు. త్రిపురాసురులను గెల్చి దేవతలను వారి వారి స్థానాలలో ఉండేలా చేసాడు. అతని రాజ్యంలో భూమ్యాకాశాలు ప్రజలు కోరిన కోరికలు తీరుస్తూ ఉండేవి. ఈ విధంగా.

9-636-ఆ.

సత్యచరితమందుఁ జలమందు బలమందు

భాగ్యమందు లోకపతులకంటె

నెక్కుడైన పేర్ని నిరువదియేడువే

లెండ్లు ధరణి భరతుఁ డేలె నధిప!

టీకా:

సత్య = సత్యమైన; చరితము = ప్రవర్తన; అందున్ = లోను; చలము = పట్టుదల; అందున్ = లోను; బలము = శక్తి; అందున్ = లోను; భాగ్యము = సంపదల; అందున్ = లోను; లోకపతులు = దిక్పాలకుల; కంటెన్ = కంటె; ఎక్కుడున్ = అధికమైనది; ఐన = అయిన; పేర్నిన్ = వైభవముతో; ఇరువదియేడువేల = ఇరవైయేడువేల (27,000); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; ధరణిన్ = భూమిని; భరతుడు = భరతుడు; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; అధిప = రాజు.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! సత్యవర్తనతో, పట్టుదలతో, అధిక శక్తి సంపదలతో దిక్పాలకులను మించిన వైభవంతో ఇరవైయేడువేల ఏళ్ళు భరతుడు రాజ్యం ఏలాడు.

9-637-క.

అర్థపతికంటెఁ గలిమిఁ గృ

తార్థుండై యతుల శౌర్య ములవడియు నతం

డర్థములను బ్రాణములను

వ్యర్థము లని తలచి శాంతుఁ డయ్యె నరేంద్రా!

టీకా:

అర్థపతి = కుబేరుని; కంటెన్ = కంటె; కలిమిన్ = సంపదలతో; కృతార్థుండు = అనుకొన్నది
సాధించువాడు; ఐ = అయ్యి; అతుల = సాటిలేని; శౌర్యమున్ = శౌర్యము; అలవడియున్ = కలిగి
ఉండి; అతండు = అతను; అర్థములను = ధనములను; ప్రాణములను = ప్రాణములను; వ్యర్థములు
= పనికిరానివి; అని = అని; తలచి = భావించి; శాంతుఁడు = శాంతము కలవాడు {శాంతము -
కామక్రోధాది రాహిత్యము}; అయ్యెన్ = అయ్యెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తా! పిమ్మట, కుబేరుని మించిన సంపదలు, అనుకున్నదెల్లా సాధించే సాటిలేని శౌర్యం
ఉన్నా, భరతుడు అర్థప్రాణాలు వ్యర్థాలని గ్రహించి పరమ శాంతుడుగా అయ్యాడు.

9-638-క.

భరతుని భార్యలు మువ్వరు

వరుసం బుత్రకులఁ గాంచి వల్లభుతోడన్

సరిగారని తోడ్తోడను

శిరములు దునుమాడి రాత్మ శిశువుల నధిపా!

టీకా:

భరతుని = భరతుని యొక్క; భార్యలు = భార్యలు; మువ్వరున్ = ముగ్గురు; వరుసన్ = వరసగా;
పుత్రకులన్ = కొడుకులన్; కాంచి = కని; వల్లభు = భర్త; తోడన్ = తోటి; సరి = సమానమైనవారు;

కారు = కారు; అని = అని; తోడ్తోడన్ = వెంటవెంటనే; శిరములున్ = తలలు; తునుమాడిరి = ఖండించిరి; ఆత్మ = తమ; శిశువులన్ = పుత్రులను; అధిపా = రాజు.

భావము:

మహారాజా! భరతుని ముగ్గురు భార్యలు వరసగా కొడుకులను కని, భర్త పేరు నిలబెట్టగలవారు కారు అని వెంటవెంటనే తమ బిడ్డల తలలు ఖండించారు.

9-639-వ.

ఇట్లు విదర్భరాజపుత్రికలు శిశువులం జంపిన భరతుం డపుత్రకుండై మరుత్ స్తోమంబను యాగంబు పుత్రార్థియై చేసి, దేవతల మెప్పించె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; విదర్భరాజ = విదర్భరాజయొక్క; పుత్రికలు = కుమార్తెలు; శిశువులన్ = పసిపిల్లలను; చంపినన్ = చంపివేయగా; భరతుండు = భరతుడు; అపుత్రకుండు = కొడుకులులేనివాడు; ఐ = అయ్యి; మరుత్ స్తోమంబు = మరుత్ స్తోమంబు; అను = అనెడి; యాగంబున్ = యజ్ఞమును; పుత్ర = కొడుకులను; అర్థి = కోరువాడు; ఐ = అయ్యి; చేసి = ఆచరించి; దేవతలన్ = దేవతలను; మెప్పించెను = మెప్పించను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు .

భావము:

ఇలా విదర్భరాకుమారీలు ఆయన తన భార్యలు పసిపిల్లలను చంపివేయడంతో భరతుడు అపుత్రకుడు అయ్యి, కొడుకుల కోసం మరుత్ స్తోమంబు అనే యాగం చేసి దేవతలను మెప్పించాడు. అప్పుడు.

9-640-నీ.

అన్న యిల్లాలిఁ జూలాలిని మమతాఖ్యుఁ-

జూచి బృహస్పతి సురతమునకుఁ

దొరకొని పైబడ్డఁ దొల్లి గర్భంబున-

నున్న బాలుడు భయం బొదవి వలదు
తగదని మొఱజేయఁదమకంబుతో వాని-
నంధుండ వగుమన్న నలిగి వాడు
యొనిలోపలి వీర్య మూడఁ దన్నిన నేలఁ-
బడి బిడ్డఁడై యున్న బాయ లేక

9-640.1-ఆ.

నితని పెంపు; కొడుకు లిరువురు జన్మించి
రనుచు వెలయఁ జేయు మనిన మమతఁ
బెంపఁజాల; నీవ పెంపు; భరింపు; మీ
ద్వాజ ననుచుఁ జనియె దాని విడిచి.

టీకా:

అన్న = అన్న యొక్క; ఇల్లాలిన్ = భార్యను; చూలాలినిన్ = గర్భవతిని; మమత = మమత అనెడి;
 ఆఖ్యన్ = పేరు కలామెను; చూచి = చూసి; బృహస్పతి = బృహస్పతి; సురతమున్ = రతిక్రీడ; కున్ =
 కు; తొరకొని = సిద్ధపడి; పైబడ్డన్ = మీదపడగా; తొల్లి = ముందుగ; గర్భంబునన్ = కడుపులో; ఉన్న =
 ఉన్నట్టి; బాలుడు = పిల్లవాడు; భయంబున్ = భయ; పొదవి = పడి; వలదు = వద్దు; తగదు = తగిన
 పని కాదు; అని = అని; మొఱజేయన్ = మొత్తుకొనగా; తమకంబున్ = మోహము; తోన్ = తోటి;
 వానిన్ = అతనిని; అంధుండవు = గుడ్డివాడవు; అగుము = అయిపోము; అన్నన్ = శపించగ; అలిగి
 = అలిగి; వాడు = అతను; యొని = ఉపస్థ; లోపలి = లోని; వీర్యమున్ = వీర్యమును; ఊడన్ =
 ఊడిపడిపోయేలా; తన్నినన్ = తన్నగా; నేలన్ = నేలమీద; పడి = పడిపోయి; బిడ్డడు = పిల్లవాడు; ఐ
 = అయ్యి; ఉన్నన్ = ఉండగా; పాయలేక = వదలలేక; ఇతనిన్ = ఇతనిని కూడ.

పెంపు = పెంచుము; కొడుకులు = పుత్రులు; ఇరువురు = ఇద్దరు; జన్మించిరి = పుట్టిరి; అనుచున్ =
 అనచెప్పి; వెలయన్ = నమ్మునట్లు; చేయుము = చెయ్యి; అనినన్ = అనగా; మమత = మమత;
 పెంచజాలన్ = పెంచలేను; నీవ = నీవే; పెంపు = పెంచుము; భరింపుము = భరించుము; ఈ = ఈ;
 ద్వాజన్ = ద్వాజుని; అనుచున్ = అనుచు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; దానిని = దానిని; విడిచి =
 వదలివేసి.

భావము:

గర్భవతిగా ఉన్న అన్న ఉతథ్యుని భార్య మమతను చూసి బృహస్పతి రతిక్రీడకు సిద్ధపడి మీదపడ్డాడు. అప్పటికే కడుపులో ఉన్న పిల్లవాడు భయపడి "వద్దు. ఇది తగినపని కాదు" అని మొత్తుకొన్నాడు. తమకంతో ఉన్న బృహస్పతి అతనిని గుడ్డివాడివి అయిపోమ్మని శపించాడు. దానితో అలిగి అతను ఉపస్థ లోని వీర్యాన్ని ఊడిపడేలా తన్నగా, నేలమీద పిల్లవాడిగా పడ్డాడు. బృహస్పతి "ఇద్దరు పుత్రులు పుట్టారు అని చెప్పి నమ్మేలా చేసి, ఇతనిని పెంచు" అన్నాడు. కాని మమత "నేను పెంచలేను ఈ ద్వాజుని నీవే పెంచు." అంటూ వానిని వదలేసి వెళ్ళిపోయింది.

9-641-వ.

ఇట్లు చథ్యుని భార్య యగు మమతయు బృహస్పతియు శిశువుం గని, ద్వాజుండైన వీని నీవ నీవ భరింపుమని, వదినె మఱిదులు దమలో నొండొరువులం బలికిన కారణంబున వాఁడు భరద్వాజుండయ్యె; గర్భస్థుండయిన వాఁడు బృహస్పతి శాపంబున దీర్ఘతముండయ్యె; నంత నా బృహస్పతియు మమతయు నుదయించిన వాని విడిచి నిజేచ్ఛం జనిన, మరుత్తులు వానిం బోపించి పుత్రార్థి యయిన భరతున కిచ్చిరి; భరతుండు వానిం జేకొనియె; వితథంబయిన భరతవంశంబునకు నా భరద్వాజుండు వంశకర్త యగుటం జేసి వితథుండనం బరగె నా వితథునికి మన్యువు, మన్యువునకు బృహత్క్షత్త జయ మహావీర్య నర గర్గులను వారేవురు సంభవించి; రండు నరునికి సంకృతి, సంకృతికి గురుండు, రంతిదేవుం డన నిరువురు జన్మించిరి; అందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఉచథ్యుని = ఉచథ్యుని; భార్య = భార్య; అగు = ఐన; మమతయున్ = మమత; బృహస్పతియున్ = బృహస్పతి; శిశువున్ = శిశువును; కని = పొంది; ద్వాజుండు = ద్వాజుడు; ఐన = అయినట్టి; వీనిన్ = ఇతనిని; నీవ = నీవే; నీవ = నీవే; భరింపుము = భరించుము; అని = అని; వదినె = అన్నభార్య; మఱిదులు = భర్త తమ్ముడు; తమలోన = వారిలోవారు; ఒండొరులన్ = ఒకరినొకరు; పలికిన = చెప్పిన; కారణంబునన్ = కారణముచేత; వాడు = అతను; భరద్వాజుండు = భరద్వాజుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; గర్భస్థుండు = కడుపులో నున్నవాడు; అయిన = అయినట్టి; వాడు = అతను;

బృహస్పతి = బృహస్పతి; శాపంబునన్ = శాపమువలన; దీర్ఘతముడు = బాగాగుడ్డివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; బృహస్పతియున్ = బృహస్పతి; మమతయునున్ = మమత; ఉదయించినవానిని = పుట్టినవాడిని; విడిచి = వదిలేసి; నిజేచ్ఛన్ = ఏవరిదారినవారు; చనినన్ = వెళ్ళిపోగా; మరుత్తులు = మరుత్తులు; వానిన్ = అతడిని; పోషించి = పెంచి; పుత్రార్థి = కొడుకును కోరువాడు; అయిన = అయినట్టి; భరతున్ = భరతుని; కిన్ = కి; ఇచ్చిరి = ఇచ్చిరి; భరతుండున్ = భరతుడు; వానిన్ = అతనిని; చేకొనియె = స్వీకరించెను; వితథంబు = సంతులేనిది; అయిన = ఐన; భరతవంశంబున్ = భరతవంశమున; కున్ = కు; ఆ = ఆ; భరద్వాజుండు = భరద్వాజుడు; వంశ = వంశమును; కర్త = నిలబెట్టినవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; వితథుండు = వితథుడు; అనన్ = అనగా; పరగెన్ = ప్రసిద్ధుడయ్యెను; ఆ = ఆ; వితథున్ = వితథుని; కిన్ = కి; మన్యువు = మన్యువు; మన్యువున్ = మన్యువున; కున్ = కు; బృహత్తత = బృహత్తతుడు; జయ = జయుడు; మహావీర్య = మహావీర్యుడు; నర = నరుడు; గర్గులు = గర్గుడులు; అను = అనెడి; వారు = వారు; ఏవురు = ఐదుమంది (5); సంభవించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; నరున్ = నరుని; కిన్ = కి; సంకృతి = సంకృతి; సంకృతికిన్ = సంకృతికి; గురుండున్ = గురుడు; రంతిదేవుండున్ = రంతిదేవుడు; అనన్ = అనగా; ఇరువురు = ఇద్దరు; జన్మించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో.

భావము:

ఈ విధంగ ఉచఘ్నని భార్య మమత బృహస్పతి శిశువును కని ద్వాజుడు అయినట్టి ఇతనిని “నీవే నీవే భరించు” అని వదినా మఱిది వాదులాడుకున్న కారణంచేత అతను భరద్వాజుడు అని పిలువబడ్డాడు. కడుపులో ఉన్న పిల్లవాడు బృహస్పతి శాపం వలన గుడ్డివాడు అయిపోయాడు. అంతట, ఆ బృహస్పతి మమత పుట్టినవాడిని వదిలేసి ఎవరి దారిన వారు వెళ్ళిపోగా, మరుత్తులు అతడిని పెంచి, కొడుకును కోసం తపిస్తున్న భరతునికి ఇచ్చారు. అలా భరతుడు స్వీకరించిన ఆ భరద్వాజుడు సంతులేని భరతవంశాన్ని నిలబెట్టాడు. కనుక, వితథుడు అని ప్రసిద్ధుడు అయ్యాడు. ఆ వితథునికి మన్యువు, మన్యువునకు బృహత్తతుడు, జయుడు, మహావీర్యుడు, నరుడు, గర్గుడు అని ఐదుమంది కొడుకుల పుట్టారు. వారిలో నరునికి సంకృతి; సంకృతికి గురుడు, రంతిదేవుడు అని ఇద్దరు పుట్టారు. వారిలో...

నవమ స్కంధము : రంతిదేవుని చరిత్రము

9-642-సీ.

రాజవంశోత్తమ! రంతిదేవుని కీర్తి-

యేల చెప్పగ? విను మిందు నందు

నారాజు దన సంచితార్థంబు లన్నియు-

నెడపక దీనుల కీచ్చియిచ్చి

సకుటుంబుడై ధైర్యసంయుతుండై పేద-

యై కూడు నీరులే కథమవృత్తి

నెందేని నలువదియెనిమిది దివసముల్-

చరియింప నొకదివసంబు రేపు

9-642.1-ఆ.

నెయ్యి పాయసంబు నీరును గలిగిన

బహుకుటుంబభారభయముతోడ

నలసి నీరుపట్టు నాకలియును మిక్కి

లొదవఁ జూచి కుడువ నుత్సహించె.

టీకా:

రాజవంశ = క్షత్రియులలో; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడా; రంతిదేవుని = రంతిదేవుని; కీర్తి = యశస్సు; ఏల = ఏమి; చెప్పగన్ = చెప్పగలము; వినుము = వినుము; ఇందున్ = ఇహలోకముల; అందున్ = పరలోకమున; ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; తన = తను; సంచిత = కూడబెట్టిన; అర్థంబులు = సంపదలు; అన్నియున్ = సమస్తము; ఎడపక = వదలకుండ; దీనుల్ = బీదల; కున్ = కు; యిచ్చి = దానముచేసి; సకుటుంబుడు = పెళ్ళంపిల్లలతో నున్నవాడు; ఐ = అయ్య; ధైర్య = ధైర్యము; సంయుతుండు = తోకూడినవాడు; ఐ = అయ్య; పేద = పేదవాడు; ఐ = అయ్య; కూడు = తినుటకు తిండి; నీరు = తాగుటకు నీరు; లేక = లేకపోవుటచేత; అధమవృత్తిన్ = భిక్షాటనచే; ఎందేని = ఎక్కడైనా;

నలువదియెనిమిది = నలభైఎనిమిది (48); దివసముల్ = రోజులు; చరియింపన్ = గడపగా; ఒక = ఒకానొక; దివసంబు = రోజు; రేపు = ఉదయమున.

నెయ్యి = నెయ్యి; పాయసంబున్ = పరవాన్నము; నీరునున్ = మంచునీరు; కలిగినన్ = లభించగ; బహు = పెద్ద; కుటుంబ = సంసారము; భార = భారమువలని; భయమున్ = భయము; తోడన్ = తోటి; అలసి = అలసిపోయి; నీరుపట్టున్ = దాహము; ఆకలియును = ఆకలి; మిక్కిలి = అధికముగ; ఒదవన్ = కలుగగా; చూచి = కనుగొని; కుడువన్ = తినుటకు; ఉత్సహించె = సిద్ధపడెను.

భావము:

క్షత్రియశ్రేష్ఠుడా! పరీక్షిత్తూ! ఆ సంకృతి కొడుకు రంతిదేవుని యశస్సు ఏమి చెప్పగలం? విను. ఇహపరలోకాలలో ఆ రాజు తను కూడబెట్టిన సంపదలు సమస్తం ఎడతెగకుండా బీదలకు దానం చేసేసాడు. కడు పేదవాడై పెళ్ళం పిల్లలతో అన్నం నీళ్ళుదొరకక భిక్షాటనచేస్తూ నలభైఎనిమిది దినాలుగా గడపుతున్నా ధైర్యం కోల్పోలేదు. ఒకనాడు ఉదయం కొంత నెయ్యి, పరవాన్నం, మంచినీరు లభించాయి. పెద్ద సంసారభారంతో అలసి, ఆకలి దాహాలతో బాధపడుతూ, దొరికినవి తినడానికి సిద్ధపడుతున్నాడు.

9-643-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు .

భావము:

అలా కుటుంబం అందరూ ఆకలితో అల్లాడుతున్న ఆ సమయంలో.

9-644-నీ.

అతిథి భూసురుఁ డొక్కఁ డాహార మడిగినఁ-

గడపక ప్రియముతో గారవించి

హరిసమర్పణ మంచు నన్నంబులో సగ-

మిచ్చిన భుజియించి యేగె నాతఁ;

డంతలో నొక శూద్రుఁ డశనార్థి యై వచ్చి-

పొడసూప లేదనఁ బోక తనకు

నున్న యన్నములోన నొక భాగమిచ్చిన-

సంతుష్టుడై వాఁడు చనిన వెనుక

9-644.1-ఆ.

కుక్కగమియుఁ దాను నొక్కఁ డేతేర నా

యన్న శేష మిచ్చి సన్నయంబు

లాడి మ్రొక్కి పంప నోడక చండాలుఁ

డొక్క డరుగుదెంచి చక్క నిలిచి.

9-644/1-వ.

రాజున కి ట్లనియె.

- తంజనగరము తేవప్పెరుమాల్లయ్య వారి ప్రతి

టీకా:

అతిథి = అతిథి; భూసురుడు = విప్రుడు; ఒక్కడు = ఒకానొకడు; ఆహారమున్ = అన్నము; అడిగినన్ = అర్థించగా; కడపక = ఇయ్యను అనకుండ; ప్రియము = ప్రీతి; తోన్ = తోటి; గారవించి = ఆదరించి; హరి = నారాయణునికీ; సమర్పణము = సమర్పించుతున్నాను; అంచున్ = అనుచు; అన్నంబు = అన్నములో; సగము = అర్థభాగము; ఇచ్చినన్ = పెట్టగా; భుజియించి = తిని; ఏగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; ఆతడు = అతడు; అంతలో = ఈలోగా; ఒక = ఒకానొక; శూద్రుడు = నాలవజాతివాడు; అశన = ఆహారమును; అర్థి = అర్థించువాడు; ఐ = అయ్య; వచ్చి = దగ్గరకువచ్చి; పొడసూపన్ = కనబడగా; లేదు = లేదు; అనబోక = అనకుండగ; తన = తన; కున్ = కు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; అన్నము = అన్నము; లోన్ = అందు; ఒక = ఒక; భాగము = పాలు; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; సంతుష్టుడు = తృప్తిచెందినవాడు; ఐ = అయ్య; వాడు = అతను; చనినన్ = వెళ్ళిపోగా; వెనుకన్ = వెంటనే.

కుక్క = కుక్కల; గమియున్ = గుంపు; తానున్ = తను; ఒక్కడు = ఒకానొకడు; ఏతేరన్ = రాగా; ఆ = ఆ; అన్న = అన్నములోని; శేషము = మిగిలినది; ఇచ్చి = ఇచ్చి; సత్ = సత్తమైన; నయంబులున్ = మంచి మాటలు; ఆడి = పలికి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; పంపన్ = పంపించగా; ఓడక = వెనుదీయక; చండాలుడు = పంచముడు; ఒక్కడు = ఒకానొకడు; అరుగుదెంచి = వచ్చి; చక్కన్ = చక్కగ; నిలిచి = నిలబడి.

భావము:

ఒక విప్రుడు అతిథిగా వచ్చి అన్నం అర్థించగా కాదనకుండా ప్రీతిగా ఆదరించి, కృష్ణార్పణం అంటూ అన్నంలో సగభాగం పెట్టాడు. అతను తిని వెళ్ళగానే, ఒక శూద్రుడు ఆకలి అంటూ వచ్చాడు. లేదు అనకుండా తనకు ఉన్న అన్నంలో ఒక పాలు ఇచ్చాడు. అతను వెళ్ళిపోగానే, ఒకడు కుక్కల గుంపుతో రాగా ఆ అన్నంలో మిగిలించి ఇచ్చి చక్కటి మంచిమాటలు పలికి నమస్కరించి పంపించాడు. ఇంతటితో ఆగక ఒక పంచముడు వచ్చి నిలబడి....

9-645-క.

"హీనుడఁ జండాలుండను

మానవకులనాథ! దప్పి మానదు; నవలం

బోనేర; నీకుఁ జిక్కిన

పానీయము నాకుఁ బోసి బ్రతికింపఁగదే."

టీకా:

హీనుడన్ = హీనుడను; చండాలుండను = పంచముడను; మానవకులనాథ = రాజా; దప్పి = దాహము; మానదు = తీరుటలేదు; అవలన్ = అవతలకు; పోనేరన్ = వెళ్ళలేకున్నాను; నీ = నీ; కున్ = కు; చిక్కిని = దొరకిన; పానీయము = నీరు; నా = నా; కున్ = కు; పోసి = ఇచ్చి; బ్రతికింపగదే = నా ప్రాణములు నిలబెట్టు.

భావము:

"రాజా! దిక్కుమాలినవాడిని, పంచముడిని, దాహంతో అడుగు తీసి అడుగు వేయలేకపోతున్నాను. నీ దగ్గర ఉన్న నీళ్ళు నాకు ఇచ్చి నా ప్రాణాలు నిలబెట్టు."

9-646-వ.

అనిన వాని దీనాలాపంబులకుఁ గరుణించి రా జిట్టనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; వానిన్ = అతని యొక్క; దీనాలాపముల్ = జాలిమాటల; కున్ = కు; కరుణించి = దయతలచి; రాజ = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను .

భావము:

అలా జాలిగా అర్థిస్తున్న అతనిపై దయతలచి రాజు ఇలా అన్నాడు.

9-647-ఉ.

"**అన్న**ము లేదు కొన్ని మధు**రాం**బువు లున్నవి; త్రావు మన్న! రా **వన్న!** శరీరధారులకు **నా**పద వచ్చిన వారి యాపదల్ **రన్న**న మాన్చి వారికి సు**ఖం**బులు చేయుటకన్న నొండు మే **లున్న**దె? నాకు దిక్కు పురు**ష్**త్తముఁ డొక్కఁడ చుమ్ము పుల్కసా!"

టీకా:

అన్నము = అన్నము; లేదు = లేదు; కొన్ని = కొద్దిగా; మధురాంబువులున్ = మంచినీళ్ళు; ఉన్నవి = ఉన్నాయి; త్రావుము = తాగుము; అన్న = నాయనా; రావు = రా; అన్న = నాయనా; శరీరధారుల్ = జీవుల; కున్ = కు; ఆపద = కష్టము; వచ్చినన్ = కలిగినచో; వారి = వారి యొక్క; ఆపదల్ = కష్టములను; కన్ననన్ = వెంటనే; మాన్చి = పోగొట్టి; వారి = వారల; కిన్ = కు; సుఖంబులు = సౌఖ్యములు; చేయుట = చేయుట; కన్నన్ = కంటెను; ఒండు = మరియొక; మేలు = ఉత్తమమైనది;

ఉన్నదె = ఉన్నదా, లేదు; నా = నా; కున్ = కు; దిక్కు = అండ; పురుషోత్తముడు = విష్ణువు; ఒక్కడ = మాత్రమే; చుమ్ము = సుమా; పుల్కసా = బోయవాడా.

భావము:

"ఓ యన్నా! పుల్కస! అన్నం అయితే లేదు కాని కొద్దిగా మంచినీళ్ళు ఉన్నాయి. తాగు నాయనా! రా నాయనా! తోటి మానవుడికి కష్టం వచ్చినప్పుడు, వాని కష్టాలను వెంటనే పోగొట్టి ఆదుకోవడం కంటే ఉత్తమమైన పని లేదు కద. నాకు అండ దండ శ్రీమహావిష్ణువు మాత్రమే సుమా"

9-648-వ.

అని పలికి

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి .

భావము:

అని చెప్పి.

9-649-మ.

"**బ**లవంతంబగు నీరుపట్టున నిజ**ప్రా**ణాంతమై యున్నచో
నలయం డేమియు; వీని హృజ్వరము నా**యా**సంబు ఖేదంబు నా
జలదానంబున నేడు మాను" ననుచున్ **స**ర్వేశ్వరాధీనుడై
జలముం బోసెను రంతిదేవుడు దయం **జం**డాలపాత్రంబునన్.

టీకా:

బలవంతుంబు = తట్టుకోరానిది; అగు = అయినట్టి; నీరుపట్టునన్ = దాహమువలన; నిజ = తన;
ప్రాణ = పాణములు; అంతము = కడముట్టుతున్నవి; ఐ = అయ్యి; ఉన్నచోన్ = ఉండగా; అలయండు

= లెక్కజేయడు; ఏమియున్ = ఏమాత్రము; వీనిన్ = ఇతని; హృ = హృదయము నందలి; జ్వరమున్ = బాధ; ఆయాసంబున్ = అలసట; ఖేదంబున్ = చీకాకులు; నా = నా యొక్క; జలదానంబునన్ = జలదానమువలన; నేడు = ఇవాళ; మానున్ = తొలగిపోవును; అనుచున్ = అనుచు; సర్వేశ్వర = భగవంతునికి; అధీనుండు = అంకితమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; జలమున్ = నీటిని; పోసెన్ = పోసెను; రంతిదేవుడు = రంతిదేవుడు; దయన్ = కరుణతో; చండాల = చండాలుని; పాత్రంబునన్ = గిన్నెలో.

భావము:

తట్టుకోరాని దాహంతో తన పాణాలు కడగడుతున్నా లెక్కజేయక, "ఇతని హృదయ బాధలు, చీకాకులు అన్నీ ఈ జలదానంతో తీరిపోవు గాక." అంటూ, రంతిదేవుడు మిక్కిలి దయతో భగవదర్పణంగా చండాలుని గిన్నెలో నీటిని పోసాడు.

9-650-వ.

తదనంతరంబ; బ్రహ్మాది దేవతలు సంతోషించి, రంతిదేవునికి మేలుచేయం దలంచి, నిజాకారంబులతో ముందట నిలువంబడి యా రాజ ధైర్యపరీక్షార్థంబు దమ చేసిన వృషలాది రూపంబులగు విష్ణుమాయ నెఱింగించిన, నా నరేంద్రుం డందఱకు నమస్కరించి.

టీకా:

తదనంతరంబ = ఆ తరువాత; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మున్నగు; దేవతలు = దేవతలు; సంతోషించి = సంతోషముచెంది; రంతిదేవుని = రంతిదేవుని; కిన్ = కి; మేలు = ఉపకారము; చేయన్ = చేయవలెనని; తలచి = భావించి; నిజ = తమ; ఆకారంబుల్ = స్వరూపముల; తోన్ = తోటి; ముందటన్ = ఎదురుగ; నిలువంబడి = నిలబడి; ఆ = ఆ; రాజ = రాజ యొక్క; ధైర్య = ధైర్యమును; పరీక్షా = పరీక్షించెడి; అర్థంబునన్ = కోసము; తమ = వారు; చేసిన = చేసినట్టి; వృషల = శూద్రుడు; ఆది = మొదలైన; రూపంబులు = వేషములు; అగు = అయినట్టి; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి యొక్క; మాయన్ = మాయను; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా; ఆ = ఆ; నరేంద్రుండు = రాజు; అందఱు = అందరి; కున్ = కి; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి.

భావము:

అంతట, బ్రహ్మదేవాది దేవతలు సంతోషించి, రంతిదేవునికి మేలు చేయాలి అనుకుని, నిజ స్వరూపాలతో ప్రత్యక్షం అయ్యారు. ఆ రాజు ధైర్యాన్ని పరీక్షించడం కోసం ఈ రూపాలు అన్నీ మేం కల్పించాం అని చెప్పారు. ఇదంతా విష్ణు మాయ అని తెలిపారు. ఆ రంతిదేవమహారాజు అందరికీ నమస్కరించాడు.

9-651-క.

వారల నేమియు నడుగక

నారాయణభక్తి దన మనంబున వెలుగన్

ధీరుం డాతడు మాయా

పారజ్ఞం డగుచు బరమపదముం పొందెన్.

టీకా:

వారలన్ = వారిని; ఏమియున్ = ఏమి; అడుగక = అడగకుండ; నారాయణభక్తిన్ = విష్ణుభక్తిని; తన = అతని యొక్క; మనంబునన్ = మనసు నందు; వెలుగన్ = ప్రకాశించుతుండగ; ధీరుండు = ధీరుడు; ఆతడు = అతను; మాయా = మాయ ప్రభావమును; అపారజ్ఞండు = బాగా నెరిగినవాడు; అగుచున్ = అగుచు; పరమపదమును = మోక్షమును; పొందెన్ = పొందెను;

భావము:

ధీరుడైన ఆ రంతిదేవుడు వారిని ఏ వరాలు యాచించ లేదు. విష్ణుభక్తిని మనసులో ప్రకాశిస్తుండగా మాయాప్రభావం గ్రహించినవాడై మోక్షాన్ని పొందాడు.

9-652-క.

ఆ రాజుని గొలిచిన

వారెల్ల దదీయ యోగవైభవమున శ్రీ

నారాయణ చింతనులై

చేరి యోగీశులగుచు సిద్ధపదంబున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రాజర్షినిన్ = రాజులలో ఋషి యైనవాని; కొలిచిన = సేవించిన; వారు = వారు; ఎల్ల = అందరు; తదీయ = అతని; యోగ = యోగ; వైభవమునన్ = మహిమవలన; శ్రీనారాయణ = శ్రీమన్నారాయణ; చింతనులు = చింతన గలవారు; ఐ = అయ్యి; చేరిరి = చేరుకొంటిరి; యోగి = యోగులల్; ఈశులు = శ్రేష్ఠులు; అగుచున్ = అగుచు; సిద్ధపదంబున్ = సిద్ధలోకమును.

భావము:

ఆ రాజర్షి రంతిదేవుని సేవించిన వారు అందరు. అతని యోగ మహిమ వల్ల, హరిచింతనా పరులు అవుతారు. యోగిశ్రేష్ఠులు అయ్యి సిద్ధపదం చేరతారు.

9-653-వ.

ఇట్లు రంతిదేవుండు విజ్ఞానగర్భిణి యగు భక్తివలనఁ బరమపదంబునకుం జనియె; నంత గర్భనకు శిని జన్మించె. శినికి గార్గ్యండు గలిగె; నాతనినుండి బ్రాహ్మణకులంబయ్యె; మహావీర్యునికి నురుక్షయుండును, నురుక్షయునకుఁ ద్రయారుణియుఁ గవియుఁ బుష్కరారుణియు నను మువ్వురు సంభవించిరి; వారును బ్రాహ్మణులయి చనిరి; బ్రహ్మక్షత్రునికి సుహోత్రుండు, సుహోత్రునకు హస్తియు జనించి రా హస్తి దన పేర హస్తినాపురంబు నిర్మించె నా హస్తికి నజమీధుండును ద్వీమీధుండును బురుమీధుండును నన మువ్వురు జనియించి; రం దజమీధుని వంశంబునం బ్రియమేధాదులు గొందరు పుట్టి బ్రాహ్మణులయి చని; రయ్యజమీధునికి బృహదిషుడు నతని పుత్రుండు బృహద్దనువు, నతనికి బృహత్కాయుండు, నతనికి జయద్రథుండు, నతనికి విశ్వజిత్తు, విశ్వజిత్తునకు సేనజిత్తు, సేనజిత్తునకు రుచిరాశ్వండు, దృఢహనువుఁ గాశ్వండు వత్సుండునన నలువురు జనించి; రందు రుచిరాశ్వనకుఁ బ్రాజ్ఞుండును, నతనికిఁ బృథుసేనుండును, బృథుసేనునికిఁ బారుండును, వానికి నీపుండు, నీపునికి నూర్వురు గొడుకులును బుట్టిరి; మఱియును.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; రంతిదేవుండు = రంతిదేవుడు; విజ్ఞాన = స్వస్వరూపజ్ఞాన కారణము; అగు =
ఐన; భక్తి = భక్తి; వలనన్ = వలన; పరమపదంబున్ = మోక్షమును; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను;
అంత = అంతట; గర్గున్ = గర్గున; కున్ = కు; శిని = శిని; జన్మించె = పుట్టెను; శిని = శిని; కిన్ = కి;
గార్గుండున్ = గార్గుడు; కలిగెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; నుండి = నుండి; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణ;
కులంబున్ = కులము; అయ్యెన్ = కలిగెను; మహావీర్యుని = మహావీర్యుని; కిన్ = కి;
ఉరుక్షయుండును = ఉరుక్షయుడు; ఉరుక్షయున్ = ఉరుక్షయున; కున్ = కు; త్రయారుణీయున్ =
త్రయారుణి; కవియున్ = కవి; పుష్కరారుణీయున్ = పుష్కరారుణి; అను = అనెడి; మువ్వరు =
ముగ్గురు; సంభవించిరి = పుట్టిరి; వారునున్ = వారు; బ్రాహ్మణులు = విప్రులు; అయి = అయ్యి; చనిరి
= పోయిరి; బ్రహ్మక్షత్రుని = బ్రహ్మక్షత్రుని; కి = కి; సుహోత్రుండున్ = సుహోత్రుడు; సుహోత్రున్ =
సుహోత్రున; కున్ = కు; హస్తీయున్ = హస్తీ; జనించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; హస్తీ = హస్తీ; తన = తన;
పేరన్ = పేరుమీద; హస్తీనాపురంబున్ = హస్తీనాపురమును; నిర్మించెను = కట్టించెను; ఆ = ఆ; హస్తీ
= హస్తీ; కిన్ = కి; అజమీథుండును = అజమీథుడు; ద్విమీథుండు = ద్విమీథుడు; పురుమీథుడునున్
= పురుమీథుడు; అనన్ = అనెడి; మువ్వరు = ముగ్గురు; జనియించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో;
అజమీథుని = అజమీథుని; వంశంబునన్ = వంశమునందు; ప్రియమేధ = ప్రియమేధుడు; ఆదులున్
= మొదలగువారు; కొందరు = కొంతమంది; పుట్టి = కలిగి; బ్రాహ్మణులు = బ్రాహ్మణులు; అయి =
అయ్యి; చనిరి = పోయిరి; ఆ = ఆ; అజమీథుని = అజమీథుని; కిన్ = కి; బృహదిషుడున్ =
బృహదిషుడు; అతని = అతని; పుత్రుండు = కుమారుడు; బృహద్దనువున్ = బృహద్దనువు; అతని =
అతని; కిన్ = కి; బృహత్కాయుండున్ = బృహత్కాయుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; జయద్రథుండున్
= జయద్రథుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; విశ్వజిత్తు = విశ్వజిత్తు; విశ్వజిత్తున్ = విశ్వజిత్తున; కున్ = కు;
సేనజిత్తు = సేనజిత్తు; సేనజిత్తున్ = సేనజిత్తున; కున్ = కు; రుచిరాశ్వుండున్ = రుచిరాశ్వుడు;
దృఢహనువున్ = దృఢహనువు; కాశ్యండు = కాశ్యుడు; వత్సుండున్ = వత్సుడు; అనన్ = అనగా;
నలువురు = నలుగురు; జనించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; రుచిరాశ్వున్ = రుచిరాశ్వున; కున్
= కున్; ప్రాజ్ఞుండునున్ = ప్రాజ్ఞుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; పృథుసేనుండనున్ = పృథుసేనుడు;
పృథుసేనుని = పృథుసేనుని; కిన్ = కి; పారుండును = పారుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి;

నీపుండునున్ = నీపుడు; నీపుని = నీపుని; కిన్ = కి; నూర్వరు = వందమంది (100); కొడుకులున్ = పుత్రులు; పుట్టిరి = జనించిరి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఈ విధంగా రంతిదేవుడు ఆత్మజ్ఞాన కారణమైన భక్తితో మోక్షానికి వెళ్ళాడు. అంతట గర్భనకు శిని పుట్టాడు; శినికి గార్హ్యుడు, అతనికి బ్రాహ్మణ కులం పుట్టాయి. మహావీర్యునికి ఉరుక్షయుడు; ఉరుక్షయునకు త్రయారుణి, కవి, పుష్కరారుణి అని ముగ్గురు కొడుకులు పుట్టారు. వారు విప్రులైపోయారు. బ్రహ్మక్షత్రునికి సుహోత్రుడు; సుహోత్రునకు హస్తి పుట్టారు. ఆ హస్తి తన పేరుమీద హస్తినాపురం నిర్మించాడు. ఆ హస్తికి అజమీధుడు, ద్విమీధుడు, పురుమీధుడు అని ముగ్గురు కుమారులు పుట్టారు. వారిలో అజమీధుని వంశంలో ప్రియమేధుడు మున్నగు కొంతమంది పుట్టి బ్రాహ్మణులు అయిపోయారు. ఆ అజమీధునికి బృహదిషుడు; అతనికి బృహద్ధనువు; అతనికి బృహత్కాయుడు; అతనికి జయద్రథుడు; అతనికి విశ్వజిత్తు; విశ్వజిత్తునకు సేనజిత్తు; సేనజిత్తునకు రుచిరాశ్వుడు, దృఢహనువు, కాశ్యుడు, వత్సుడు అనగా నలుగురు కుమారులు పుట్టారు. వారిలో రుచిరాశ్వునికి ప్రాజ్ఞుడు; అతనికి పృథుసేనుడు; పృథుసేనునికి పారుడు; అతనికి నీపుడు; నీపునికి వందమంది పుత్రులు పుట్టారు. ఇంకా...

9-654-ఆ.

శుకుని కూతురైన సుందరి సత్యత్రి

బొంది వేడ్క నీపభూవిభుండు

విమల యోగవిత్తు విజ్ఞానదీపితో

దారచిత్తు బ్రహ్మదత్తుఁ గనియె.

టీకా:

శుకుని = శుకుని యొక్క; కూతురు = పుత్రిక; ఐన = అయిన; సుందరి = అందగత్తె; సత్యత్రిన్ = సత్యత్రిని; బొంది = పెళ్ళిచేసుకొని; వేడ్కన్ = కోరి; నీప = నీపుడు అనెడి; భూవిభుండు = రాజు; విమల = స్వచ్ఛమైన; యోగ = యోగవిద్య; విత్తు = తెలిసినవాడు; విజ్ఞాన = విజ్ఞానముచేత; దీపిత =

ప్రకాశించెడివాడు; ఉదారచిత్తు = గొప్ప మనసు కలవాడు; బ్రహ్మాదత్తున్ = బ్రహ్మాదత్తుని; కనియె = పొందెను.

భావము:

శుకుని పుత్రిక అయిన అందగత్తె సత్యుతిని నీపరాజు కోరి పెళ్ళిచేసుకొని, మంచి యోగవిద్య తెలిసి, విజ్ఞానంతో మెరిసే గొప్ప మనసు కలవాడు అయిన బ్రహ్మాదత్తుని పొందాడు.

9-655-వ.

ఆ బ్రహ్మాదత్తుండు జైగిషవ్యోపదేశంబున, యోగతంత్రంబునం జేసి గోదేవియను భార్యవలన విష్వక్సేనుండను కుమారునిం గనియె; విష్వక్సేనునకు నుదక్సేనుండు, నుదక్సేనునకు భల్లాదుండు గల్గి, వీరలు బార్హదిపవులను రాజులైరి; ద్విమీధునకు యమీనరుండు, యమీనరునికిఁ గృతిమంతుండు, గృతిమంతునికి సత్యధృతి, సత్యధృతికి దృఢనేమి, దృఢనేమికి సుపార్శ్వకృత్తు, సుపార్శ్వకృత్తునకు సుపార్శ్వండును, సుపార్శ్వంకు సుమతి, సుమతికి సన్నతిమంతుండు, సన్నతిమంతుని కొడుకు కృతి యనువాఁడు హిరణ్యనాభునివలన యోగమార్గం బెఱింగి, శోకమోహంబులు విడిచి తూర్పుదేశంబున సామసంహిత పరియించె; నతనికి నుగ్రాయుధుండును, నుగ్రాయుధునకు క్షేమ్యుండు. క్షేమ్యునకు సువీరుండు, సువీరునకుఁ బురంజయుండు, పురంజయునకు బహురథుండు జన్మించిరి; హస్తి కొడుకు పురుమీధునికి సంతతి లేదయ్యె; నయ్యజమీధునికి నళిని యను భార్య యందు నీలుండు నీలునికి శాంతియు, శాంతికి సుశాంతియు, సుశాంతికిఁ బురుజుండు, పురుజునికి నర్కుండు, నర్కునికి భర్యాశ్వుండు, భర్యాశ్వునకు ముద్గల యవీనర బృహదిషు కాంపిల్య సృంజయులను వారేరువురుం బుట్టిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ; బ్రహ్మాదత్తుండున్ = బ్రహ్మాదత్తుడు; జైగిషవ్య = జైగిషవ్యుని; ఉపదేశంబునన్ = ఉపదేశము పొందుట వలన; యోగతంత్రంబునన్ = యోగతంత్రము; జేసి = వలన; గోదేవి = గోదేవి; అను = అనెడి; భార్య = భార్య; వలనన్ = అందు; విష్వక్సేనుండు = విష్వక్సేనుడు; అను = అనెడి; కుమారునిన్ = పుత్తుని; కనియెన్ = పొందెను; విష్వక్సేనున్ = విష్వక్సేనున; కున్ = కు; ఉదక్సేనుండును = ఉదక్సేనుడు; ఉదక్సేనున్ = ఉదక్సేనున; కున్ = కు; భల్లాదుండున్ = భల్లాదుడు;

కల్గి = పుట్టి; వీరలు = వీరు; బార్షదిషువులు = బార్షదిషువులు; అను = అనెడి; రాజలు = రాజులు; ఐరి
 = అయ్యిరి; ద్విమీధున్ = ద్విమీధున్; కున్ = కు; అమీనరుండున్ = అమీనరుండు; అమీనరుని =
 అమీనరుని; కిన్ = కి; కృతిమంతుడున్ = కృతిమంతుడు; కృతిమంతుని = కృతిమంతుని; కిన్ = కి;
 సత్యధృతి = సత్యధృతి; సత్యధృతి = సత్యధృతి; కిన్ = కి; దృఢనేమి = దృఢనేమి; దృఢనేమి =
 దృఢనేమి; కిన్ = కి; సుపార్శ్వకృత్తు = సుపార్శ్వకృత్తు; సుపార్శ్వకృత్తున్ = సుపార్శ్వకృత్తున; కున్ = కు;
 సుపార్శ్వండును = సుపార్శ్వండు; సుపార్శ్వన్ = సుపార్శ్వన; కున్ = కు; సుమతి = సుమతి;
 సుమతి = సుమతి; కిన్ = కి; సన్నతిమంతుండున్ = సన్నతిమంతుడు; సన్నతిమంతుని =
 సన్నతిమంతుని; కొడుకు = పుత్రుడు; కృతి = కృతి; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; హిరణ్యనాభుని =
 హిరణ్యనాభుని; వలనన్ = వలన; యోగమార్గంబున్ = యోగమార్గమును; ఎఱింగి = తెలిసికొని;
 శోకమోహంబులున్ = శోకమోహములను; విడిచి = వదిలివేసి; తూర్పు = తూర్పు దిక్కునగల;
 దేశంబునన్ = దేశములలో; సామసంహిత = సామవేదభాగమును; పరియించెన్ = చదువుకొనెను;
 అతని = అతని; కిన్ = కి; ఉగ్రాయుధుండునున్ = ఉగ్రాయుధుడు; ఉగ్రాయుధున్ = ఉగ్రాయుధున;
 కున్ = కు; క్షేముండున్ = క్షేముండు; క్షేమున్ = క్షేమున; కున్ = కు; సువీరుండు = సువీరుడు;
 సువీరున్ = సువీరున; కున్ = కు; పురంజయుండున్ = పురంజయుడు; పురంజయున్ =
 పురంజయున; కున్ = కు; బహురథుండున్ = బహురథుడు; జన్మించిరి = పుట్టిరి; హస్తీ = హస్తీ
 యొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు; పురుమీధుని = పురుమీధుని; కిన్ = కి; సంతతి = సంతతి; లేదు =
 లేకపోయినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; అజమీధుని = అజమీధుని; కిన్ = కి; నళిని = నళిని;
 అను = అనెడి; భార్య = పెండ్లాము; అందున్ = వలన; నీలుండున్ = నీలుడు; నీలుని = నీలుని; కిన్ =
 కి; శాంతియున్ = శాంతి; శాంతి = శాంతి; కిన్ = కి; సుశాంతియున్ = సుశాంతి; సుశాంతి = సుశాంతి;
 కిన్ = కి; పురుజుండున్ = పురుజుండును; పురుజుని = పురుజుని; కిన్ = కి; అర్కుండున్ = అర్కుడు;
 అర్కుని = అర్కుని; కిన్ = కి; భర్మాశ్వుండున్ = భర్మాశ్వుడు; భర్మాశ్వున్ = భర్మాశ్వున; కున్ = కు;
 ముద్గల = ముద్గల; అవీనర = అవీనర; బృహదిషు = బృహదిషుడు; కాంపిల్య = కాంపిల్యుడు;
 స్పంజయులు = స్పంజయుడులు; అను = అనెడి; వారు = వారు; ఏవురు = ఐదుగురు (5); పుట్టిరి =
 జనించిరి.

భావము:

ఆ బ్రహ్మదత్తుడు జైగిషవ్యుని ఉపదేశం పొంది, యోగతంత్రంతో భార్య గోదేవి అందు విష్వక్సేనుడు అనే పుత్రుని పొందాడు. విష్వక్సేనునకు ఉదక్సేనుడు; ఉదక్సేనునకు భల్లాదుడు పుట్టారు. వీరు బార్హదిషువులు అనే రాజులు. ద్విమీధునకు అమీనరుడు; అమీనరునికి కృతిమంతుడు; కృతిమంతునికి సత్యధృతి; సత్యధృతికి దృఢనేమి; దృఢనేమికి సుపార్శ్వకృత్తు; సుపార్శ్వకృత్తునకు సుపార్శ్వడు; సుపార్శ్వడునకు సుమతి; సుమతికి సన్నతిమంతుడు; సన్నతిమంతునికి కృతి పుట్టారు. ఆ కృతి హిరణ్యనాభుని నుండి యోగమార్గం తెలిసికొని శోకమోహాలను వదలివేసి తూర్పు దేశాలలో సామవేదభాగాన్ని చదువుకున్నాడు. అతనికి ఉగ్రాయుధుడు; ఉగ్రాయుధునకు క్షేముడు; క్షేమునకు సువీరుడు; సువీరునకు పురంజయుడు; పురంజయునకు బహురథుడు పుట్టారు. హస్తీ పుత్రుడు పురుమీధునికి సంతతి కలుగలేదు. అజమీధునికి భార్య నళిని అందు నీలుడు; నీలునికి శాంతి; శాంతికి సుశాంతి; సుశాంతికి పురుజుడు; పురుజునికి అర్కుడు; అర్కునికి భర్మాశ్వడు; భర్మాశ్వనకు ముద్గల, అవీనర, బృహదిషుడు, కాంపిల్కుడు, సృంజయుడు అనే ఐదుగురు కొడుకుల జన్మించారు.

9-656-క.

మించిన భర్మాశ్వడు సుత

పంచకమును జూచి విషయపంచకమును వ

ర్జించితి దల మని పల్కినఁ

పాంచాలురు నాగ సుతులు పరగిరి ధరణిన్.

టీకా:

మించిన = అతిశయించిన; భర్మాశ్వడు = భర్మాశ్వడు; సుత = కొడుకులు; పంచకమునున్ = ఐదుగురుని (5); చూచి = చూసి; విషయ = రాజ్యములను; పంచకమునున్ = ఐదింటిని (5); వర్జించిన్ = ఇచ్చితిని; తలము = వర్జిల్లండి; అని = అని; పల్కినన్ = చెప్పగా; పాంచాలురు = పాంచాలురు; నాగన్ = లాగ, అని పిలువబడి; సుతులు = కొడుకులు; పరగిరి = ప్రసిద్ధులైరి; ధరణిన్ = భూలోకము నందు.

భావము:

అతిశయి సంపన్నుడైన భర్త్యశ్వుడు కొడకులు ఐదుగురుకీ ఐదు రాజ్యభాగాలు ఇచ్చాను పదండి ఏలుకోండి అని చెప్పాడు. వారు లోకంలో అలా పాంచాలురు అని ప్రసిద్ధులు అయ్యారు.

9-657-వ.

అంత ముద్గలునినుండి బ్రాహ్మణకులంబై, ముద్గల గోత్రంబు నా నెగడె; భర్త్యాశ్వపుత్రుండైన యా ముద్గలునికి దివోదాసుండు, నహల్యయను కన్యకయునుం బుట్టి; రా యహల్య యందు గౌతమునికి శతానందుండు పుట్టి; శతానందునికి ధనుర్వేద విశారదుండయిన సత్యధృతి పుట్టి; నతం డొకనాఁడు వనంబున నూర్వశిం గనిన నతనికి రేతఃపాతంబై, తద్వీర్యంబు శరస్తంబంబునం బడి మిథునం బయ్యె; నా సమయంబున.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ముద్గలుని = ముద్గలుని; నుండి = తో మొదలై; బ్రాహ్మణ = విప్రు; కులంబున్ = వంశము; ఐ = ఏర్పడి; ముద్గలగోత్రంబున్ = ముద్గలగోత్రంబున్; నాన్ = అనబడి; నెగడెన్ = అతిశయించెను; భర్త్యాశ్వ = భర్త్యాశ్వని; పుత్రుండు = కొడుకు; ఐన = అయినట్టి; ఆ = ఆ; ముద్గలుని = ముద్గలుని; కిన్ = కి; దివోదాసుండున్ = దివోదాసుడు; అహల్య = అహల్య; అను = అనెడి; కన్యకయునున్ = ఆడపిల్ల; పుట్టిరి = జనించిరి; ఆ = ఆ; అహల్య = అహల్య; అందున్ = వలన; గౌతముని = గౌతముని; కిన్ = కి; శతానందుండున్ = శతానందుడు; పుట్టెన్ = జనించెను; శతానందుని = శతానందుని; కిన్ = కి; ధనుర్వేద = విలువిద్య, యజుర్వేదమునకు ఉపవేదము; విశారదుండు = పండితుడు; అయిన = ఐన; సత్యధృతి = సత్యధృతి; పుట్టెన్ = జన్మించెను; అతండు = అతడు; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; వనంబున్ = అడవియందు; ఊర్వశిన్ = ఊర్వశిని; కనినన్ = చూడగా; అతని = అతని; కిన్ = కి; రేతః = ఇంద్రియ; పాతంబు = స్థలనము; ఐ = అయ్యి; తత్ = ఆ; వీర్యంబు = ఇంద్రియము; శరస్తంబంబునన్ = రెల్లుగడ్డిపైన; పడి = పడి; మిథునంబున్ = కవలులుగా; అయ్యెన్ = అయినది; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అంతట ముద్గలుడి వంశం బ్రాహ్మణ కులం ఏర్పడి ముద్గలగోత్రంతో ప్రసిద్ధం అయింది.

భర్య్యాశ్వుని కొడుకు అయిన ఆ ముద్గలునికి దివోదాసుడు అనే కొడుకు, అహల్య అనే కూతురు

పుట్టారు. ఆ అహల్య వలన గౌతమునికి శతానందుడు పుట్టాడు. శతానందునికి ప్రముఖ

విలువిద్యా నిపుణుడు సత్యధృతి పుట్టాడు. అతడు ఒకనాడు అడవిలో ఊర్వశిని చూడగా అతనికి

ఇంద్రియ స్థలనం అయింది. ఆ ఇంద్రియం రెల్లుగడ్డిపై పడి కవల బిడ్డలుగా అయ్యారు. ఆ

సమయంలో.

9-658-క.

చపలరతి శంతనుం డను

నృపవరుఁ డడవికిని వేట నెపమునఁ జనుచుం

గృహతో శిశుయుగముం గని

కృషియుఁ గృపుం డనుచుఁ దెచ్చి గృహమునఁ బెంచెన్.

టీకా:

చపల = చపలతతోకూడిన {చపలత - రాగద్వేషాదులచే పనుల యందు కలుగు తబ్బిబ్బు}; రతి =
కోరికలు కలవాడు; శంతనుడునున్ = శంతనుడు; నృప = రాజులలో; వరుడు = ఉత్తముడు; అడవి =
అడవి; కిని = కి; వేట = వేటాడుట యనెడి; నెపమునన్ = సాకుతో; చనుచున్ = వెళ్తు; కృప = కరుణ;
తోన్ = తోటి; శిశు = శిశువులను; యుగమున్ = కవలపిల్లలను; కని = కనిగొని; కృషియున్ = కృషి;
కృపుండు = కృపుడు; అనుచున్ = అని పేర్లుపెట్టి; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; గృహమునన్ =
ఇంటియందు; పెంచెన్ = పెంచెను.

భావము:

చంచలమైన కోరికలు కల శంతన మహారాజు అడవికి వేట కోసం వెళ్తూ, కరుణతో ఆ

కవలశిశువులను చూసి తీసుకొని వచ్చి కృషి, కృపుడు అని పేర్లు పెట్టి తన ఇంటిలో

పెంచుకున్నాడు.

నవమ స్కంధము : పాంచాలాదుల వంశము

9-659-వ.

ఆ కృపి ద్రోణునకు భార్య యయ్యె; దివోదాసునకు మిత్రాయువు, మిత్రాయువునకుఁ జ్యవనుఁడు,
జ్యవనునకు సుదాసుండు, సుదాసునకు సహదేవుండు, సహదేవునకు సోమకుండు, సోమకునకు
సుజన్మకృత్తు సుజన్మకృత్తునకు నూర్వురు కొడుకులుం గలిగిరి; వారిలో జంతు వనువాఁడు
జ్యేష్ఠుండు కడచూలు పృషతుండు పృషతునకు ద్రుపదుండు, ద్రుపదునకు ధృష్టద్యుమ్నాదులయిన
కొడుకులును ద్రౌపది యను కూతురుం గలిగిరి; ధృష్టద్యుమ్నునకు ధృష్టకేతువు పుట్టి; వీరలు
పాంచాలరాజులని యెఱుంగుము; మఱియు నయ్యజమీధుని కొడుకు ఋక్షుండు, ఋక్షునకు
సంవరణుండా సంవరణుండు తపతి యనియెడి సూర్యకన్య యందుఁ గురువుం గనియె; నా
కురువు పేరం గురుక్షేత్రంబయ్యె; నా కురువునకుఁ బరీక్షిత్తు సుధనువు జహ్నువు నిషధుండు
ననువారు నలువురు పుట్టి; రందుఁ బరీక్షిత్తు కొడుకులులేక చనియె; సుధనువునకు సుహోత్రుం,
డతనికీఁ జ్యవనుండు, చ్యవనునకుఁ గృతి, గృతికి ఉపరిచరవసువు, వసువునకు బృహద్రథ,
కుసుంభ, మత్స్య, ప్రత్యగ్ర, చేదిషాదులు పుట్టి; రందు బృహద్రథునకుఁ గుశాగ్రుండు, గుశాగ్రునికి
ఋషభుండు, ఋషభునికి సత్యహితుండు, సత్యహితునికిఁ పుష్పవంతుండు పుష్పవంతునకు
జహ్ను వనువాఁడు మఱియును.

టీకా:

ఆ = ఆ; కృపి = కృపి; ద్రోణున్ = ద్రోణున; కున్ = కు; భార్య = భార్య; అయ్యెన్ = అయినది;
దివోదాసున్ = దివోదాసున; కున్ = కు; మిత్రాయువు = మిత్రాయువు; మిత్రాయువున్ =
మిత్రాయువున; కున్ = కు; చ్యవనుండు = చ్యవనుడు; చ్యవనున్ = చ్యవనున; కున్ = కు;
సుదాసుండున్ = సుదాసుడు; సుదాసున్ = సుదాసున; కున్ = కు; సహదేవుండు = సహదేవుడు;
సహదేవున్ = సహదేవున; కున్ = కు; సోమకుండు = సోమకుడు; సోమకున్ = సోమకున; కున్ =
కు; సుజన్మకృత్తు = సుజన్మకృత్తు; సుజన్మకృత్తున్ = సుజన్మకృత్తున; కున్ = కు; నూర్వురున్ =
వందమంది (100); కొడుకులున్ = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; వారి = వారి; అందున్ = లో; జంతువు
= జంతువు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; జ్యేష్ఠుండు = జ్యేష్ఠుడు; కడచూలు = కనిష్ఠుడు;

పృషతుండు = పృషతుడు; పృషతున్ = పృషతున; కున్ = కు; ద్రుపదుండు = ద్రుపదుడు; ద్రుపదున్ =
 ద్రుపదున; కున్ = కు; ధృష్టద్యుమ్న = ధృష్టద్యుమ్నుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; అయిన = ఐనట్టి;
 కొడుకులును = పుత్రులును; ద్రౌపది = ద్రౌపది; అను = అనెడి; కూతురున్ = పుత్రిక; కలిగిరి = పుట్టిరి;
 ధృష్టద్యుమ్నున్ = ధృష్టద్యుమ్నున; కు = కు; ధృష్టకేతువు = ధృష్టకేతువు; పుట్టెన్ = జన్మించెను; వీరలు
 = వీరు; పాంచాలరాజులు = పాంచాలరాజులు; అని = అని; ఎఱుంగుము = తెలిసికొనుము;
 మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; అజమీధుని = అజమీధుని; కొడుకు = పుత్రుడు; ఋక్షుండున్ =
 ఋక్షుడు; ఋక్షున్ = ఋక్షున; కున్ = కు; సంవరణుండు = సంవరణుండు; ఆ = ఆ; సంవరణుండు
 = సంవరణుడు; తపతి = తపతి; అనియెడి = అనెడి; సూర్య = సూర్యుని; కన్య = పుత్రిక; అందున్ =
 వలన; కురువున్ = కురువును; కనియెన్ = పొందెను; ఆ = ఆ; కురువు = కురువు; పేరన్ = పేరుమీద;
 కురుక్షేత్రంబు = కురుక్షేత్రము; అయ్యెన్ = ఏర్పడినది; ఆ = ఆ; కురువున్ = కురువున; కున్ = కు;
 పరీక్షిత్తు = పరీక్షిత్తు; సుధనువున్ = సుధనువు; జహ్నువు = జహ్నువు; నిషదుండు = నిషదుడు; అను
 = అనెడి; వారు = వారు; నలువురు = నలుగురు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో; పరీక్షిత్తు =
 పరీక్షిత్తు; కొడుకులు = పుత్రులు; లేక = లేకుండ; చనియెన్ = మరణించెను; సుధనువున్ =
 సుధనువున; కున్ = కు; సుహోత్రుండున్ = సుహోత్రుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; చ్యవనుండు =
 చ్యవనుడు; చ్యవనున్ = చ్యవనున; కున్ = కు; ఉపరిచరవసువు = ఉపరిచరవసువు; వసువున్ =
 వసువున; కున్ = కు; బృహద్రథ = బృహద్రథుడు; కుసుంభ = కుసుంభుడు; మత్స్య = మత్స్యుడు;
 ప్రత్యగ్ర = ప్రత్యగ్రుడు; చేదిష = చేదిషుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అందున్ =
 వారిలో; బృహద్రథున్ = బృహద్రథున; కున్ = కు; కుశాగ్రుండు = కుశాగ్రుడు; కుశాగ్రుని = కుశాగ్రుని;
 కిన్ = కి; ఋషభుండు = ఋషభుడు; ఋషభుని = ఋషభుని; కిన్ = కి; సత్యహితుండు =
 సత్యహితుడు; సత్యహితుని = సత్యహితుని; కిన్ = కి; పుష్పవంతుండు = పుష్పవంతుడు;
 పుష్పవంతున్ = పుష్పవంతున; కున్ = కు; జహ్నువు = జహ్నువు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు;
 మఱియునున్ = ఇంకను.

భావము:

ఆ కృపి ద్రోణునకు భార్య అయింది. దివోదాసునకు మిత్రాయువు; మిత్రాయువునకు చ్యవనుడు;
 చ్యవనునకు సుదాసుడు; సుదాసునకు సహదేవుడు; సహదేవునకు సోమకుడు; సోమకునకు
 సుజన్మకృత్తు; సుజన్మకృత్తునకు వందమంది పుత్రులు పుట్టారు. వారిలో జంతువు జ్యేష్ఠుడు,

పుషతుడు కనిష్ఠుడు; పుషతునకు ద్రుపదుడు; ద్రుపదునకు ధృష్టద్యుమ్నుడు మున్నగు పుత్రులు,
 ద్రౌపది అను పుత్రిక పుట్టారు. ధృష్టద్యుమ్నునకు ధృష్టకేతువు జన్మించాడు. వీరిని పాంచాల
 రాజులు అంటారు. ఇంకను ఆ అజమీధుని పుత్రుడు ఋక్షుడు; ఋక్షునకు సంవరణుడు పుట్టాడు;
 ఆ సంవరణుడు సూర్యపుత్రి తపతి వలన కురువును పొందాడు. ఆ కురువు పేరుమీద కురుక్షేత్రం
 ఏర్పడింది. ఆ కురువునకు పరీక్షిత్తు (ఇతను శుక శిష్యుడైన పరీక్షిత్తు కాదు), సుధనువు, జహ్నువు,
 నిషదుడు, అని నలుగురు కొడుకులు జన్మించారు. వారిలో పరీక్షిత్తు పుత్రులు లేకుండ
 మరణించాడు. సుధనువునకు సుహోత్రుడు; అతనికి చ్యవనుడు; చ్యవనునకు ఉపరిచరవసువు;
 వసువునకు బృహద్రథుడు, కుసుంభుడు, మత్స్యడు, ప్రత్యగుడు, చేదిషుడు మున్నగు కుమారులు
 జన్మించారు. వారిలో బృహద్రథునకు కుశాగ్రుడు; కుశాగ్రునికి ఋషభుడు; ఋషభునికి
 సత్యహితుడు; సత్యహితునికి పుష్పవంతుడు; పుష్పవంతునకు జహ్నువు పుట్టారు.

నవమ స్కంధము : బృహద్రథుని వృత్తాంతము

9-660-సీ.

ఆ బృహద్రథునకు నన్య భార్యగర్భ-
 మున రెండు తనుఖండములు జనించె
 దునుకలుగని తల్లి తొలంగంగ వైచిన-
 సంధించె నొకటిగా జర యనంగ
 నొక దైత్యకాంత; వాఁడొప్ప జరాసంధుఁ-
 డన; గిరివ్రజపుర మాతఁ డేలె;
 నతనికి సహదేవుఁ; డతనికి సోమాపి-
 తనయుఁ; డాతనికి శ్రుతశ్రవుండు

9-660.1-తే.

జహ్నువుత్రుండు సురథుండు జనవరేణ్య!
 యతని కొడుకు విదూరథుఁ; డతని పట్టి

సార్వభౌముండు; వానికి సంభవుండు

విను జయత్సేనుఁ డనువాఁడు విమలకీర్తి!

టీకా:

ఆ = ఆ; బృహద్రథున్ = బృహద్రథున; కున్ = కు; అన్య = ఇతర; భార్య = భార్య యొక్క; గర్భమున = కడుపులో; రెండు = రెండు; తను = శరీరపు; ఖండములు = ముక్కలు; జనించెన్ = పుట్టినవి; తునుకలున్ = ముక్కలను; కని = కనుగొని; తల్లి = తల్లి; తొలగంగవైచినన్ = పారవేయగా; సంధించెన్ = కలిపెను; ఒకటి = ఒకటి; కాన్ = అగునట్లు; జర = జర; అనంగన్ = అనెడి; ఒక = ఒకానొక; దైత్య = దానవ; కాంత = స్త్రీ; వాడున్ = అతడు; ఒప్పెన్ = చక్కగా నుండెను; జరాసంధుడు = జరాసంధుడు; అనన్ = అని పిలువబడి; గిరివ్రజపురమున్ = గిరివ్రజపురమును; ఆతడున్ = అతను; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; సహదేవుడు = సహదేవుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; సోమాపి = సోమాపి; తనయుడు = పుత్రుడు; ఆతని = అతని; కిన్ = కి; శ్రుతశ్రవుండు = శ్రుతశ్రవుడు.

జహ్నుపుత్రుండు = జహ్నుపుత్రుడు; సురథుండున్ = సురథుడు; జనవరేణ్య = రాజా; అతని = అతని; కొడుకు = పుత్రుడు; విదూరథుడు = విదూరథుడు; అతని = అతని; పట్టి = పుత్రుడు; సార్వభౌముండు = సార్వభౌముడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; సంభవుండు = పుట్టినవాడు; విను = వినుము; జయత్సేనుడు = జయత్సేనుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; విమలకీర్తి = స్వచ్ఛమైన కీర్తికలవాడ.

భావము:

మహారాజా! ఆ బృహద్రథునకు ఇతర భార్య కడుపులో రెండు భాగాలు అయిన శిశువు పుట్టింది. ముక్కలై పోయిందని ఆ శిశువును తల్లి పారవేసింది. జర అనే రాక్షసవనిత ఆ రెండు భాగాలను సంధించింది. అలా బ్రతికిన వాడు కనుక జరాసంధుడు అన్నారు. అతను గిరివ్రజపురాన్ని పరిపాలించాడు. అతనికి సహదేవుడు; అతనికి సోమాపి; అతనికి శ్రుతశ్రవుడు పుట్టారు. జహ్నువు పుత్రుడు సురథుడు; అతని పుత్రుడు విదూరథుడు; అతని పుత్రుడు సార్వభౌముడు; అతని పుత్రుడు జయత్సేనుడు. అతను నిర్మలకీర్తి పొందాడు.

ఆ జయత్సేనునికి రథికుండు, రథికునకు నయుతాయువు, నయుతాయువునకుఁ గ్రోధనుండు,
గ్రోధనునకు దేవాతిథియు, దేవాతిథికి ఋక్షుండు, ఋక్షునికి భీమసేనుండు, వానికిఁ బ్రతీపుండుఁ,
ప్రతీపునకు దేవాపి శంతను బాహ్లికు లన మువ్వరు గొడుకులు పుట్టి; రందు.

టీకా:

ఆ = ఆ; జయేసేనుని = జయత్సేనుని; కిన్ = కి; రథికుండు = రథికుడు; రథికున్ = రథికున; కున్ =
కు; అయుతాయువున్ = అయుతాయువు; అయుతాయువున్ = అయుతాయువున; కున్ = కు;
క్రోధనుండున్ = క్రోధనుడు; క్రోధనున్ = క్రోధనున; కున్ = కు; దేవాతిథియున్ = దేవాతిథి; దేవాతిథి =
దేవాతిథి; కిన్ = కి; ఋక్షుండున్ = ఋక్షుడు; ఋక్షుని = ఋక్షుని; కిన్ = కి; భీమసేనుండున్ =
భీమసేనుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; ప్రతీపుండున్ = ప్రతీపుడు; ప్రతీపున్ = ప్రతీపున; కున్ = కు;
దేవాపి = దేవాపి; శంతను = శంతనుడు; బాహ్లికులు = బాహ్లికుడు; అనన్ = అనెడి; మువ్వరున్ =
ముగ్గురు; కొడుకులున్ = పుత్రులు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో.

భావము:

ఆ జయత్సేనునికి రథికుడు; రథికునకు అయుతాయువు; అయుతాయువునకు క్రోధనుడు;
క్రోధనునకు దేవాతిథి; దేవాతిథికి ఋక్షుడు; ఋక్షునికి భీమసేనుడు; అతనికి ప్రతీపుడు; ప్రతీపునకు
దేవాపి, శంతనుడు, బాహ్లికుడు అని ముగ్గురు పుత్రులు కలిగారు వారిలో.

నవమ స్కంధము : శంతనుని వృత్తాంతము

9-662-సీ.

దేవాపి రాజ్యంబు దీర్చునొల్లక వనం-

బునకేఁగెఁ దమ్ముండు పూర్వజన్మ

మందు మహాభిషుఁ డనియెడు వాఁడు శం-

తనుఁ డయ్యె వాఁడె యీ ధాత్రినెల్ల

నేలుచుఁ గరముల నేవృద్ధు ముట్టిన-

వాడెల్ల నిండు జవ్వనము నొందు;

నతడు శాంతిప్రాప్తుడై యున్నదానఁ బం-

డ్రెండెండ్లు వజ్రి వర్షింపకున్న

9-662.1-ఆ.

వృష్టి లేని చొప్పు విప్రుల నడిగిన

నన్న యుండఁ దమ్ముఁ డగ్నిహోత్ర

దార సంగ్రహంబు దాల్చినఁ బరివేత్త

యంద్రు గాన నీవ యతడు వైతి.

టీకా:

దేవాపి = దేవాపి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; తీర్పన్ = ఏలుటకు; ఒల్లక = అంగీకరింపక; వనంబున్ = అడవి; కిన్ = కి; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; తమ్ముండు = తమ్ముడు; పూర్వజన్మము = పూర్వజన్మ; అందున్ = లో; మహాభిషుడు = మహాభిషుడు; అనియెడు = అనెడి; వాడు = వాడు; శంతనుడున్ = శంతనుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; వాడె = అతనె; ఈ = ఈ; ధాత్రిన్ = భూమండలమును; ఎల్లన్ = అంతటిని; ఏలుచున్ = పరిపాలించుతు; కరములన్ = చేతులతో; ఏ = ఏ; వృద్ధున్ = ముసలివానిని; ముట్టినన్ = తాకినను; వాడు = అతను; ఎల్లన్ = అందరును; నిండు = పూర్తి; జవ్వనమున్ = యౌవ్వనమును; ఒందున్ = పొందును; అతడు = అతను; శాంతిప్రాప్తుడు = స్థిమితపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్నన్ = ఉండగా; దానన్ = అప్పుడు; పండ్రెండు = పన్నెండు (12); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; వజ్రి = ఇంద్రుడు {వజ్రి - వజ్రాయుధముగలవాడు, ఇంద్రుడు}; వర్షింపక = వర్షముకురియకుండ; ఉన్నన్ = పోగా. వృష్టి = వర్షము; లేని = లేకపోవుటకు; చొప్పున్ = కారణమును; విప్రులన్ = బ్రాహ్మణులను; అడిగినన్ = అడుగగా; అన్న = పెద్దసోదరుడు; ఉండన్ = వెనక ఉండిపోగా; తమ్ముడు = తమ్ముడు; అగ్నిహోత్రన్ = అగ్నిహోత్రమును; దార = భార్యను; సంగ్రహంబున్ = కూర్చుకొని; తాల్చినన్ = స్వీకరించినచో; పరివేత్త = పరివేత్త; అంద్రు = అంటారు; కాన = కనుక; నీవ = నీవే; అతడున్ = అతడు; ఐతి = అయితివి.

భావము:

దేవాపి రాజ్యం ఏలడానికి అంగీకరించక అడవికి వెళ్ళిపోయాడు. తమ్ముడు శంతనుడు రాజ్య పాలన చేపట్టాడు. పూర్వజన్మలో అతని పేరు మహాభిషుడు. ఆ శంతనుడు చేతులతో పండు ముసలివాడిని తాకినా, పూర్తి యౌవ్వనం పొందేవాడు. అతను రాజ్యం చేస్తూ ఉండగా పన్నెండు ఏళ్ళపాటు ఇంద్రుడు వర్షం కురిపించ లేదు. బ్రాహ్మణులను వర్షాలు లేకపోడానికి కారణం ఏమిటని అడిగాడు. అన్న వుండగా తమ్ముడు అగ్నిహోత్రాన్ని స్వీకరించిన, వివాహం చేసుకొనిన తమ్ముణ్ణి పరివేత్త అంటారు. నీవు అటువంటి వాడవు అయ్యావు.

9-663-వ.

అది కారణంబుగా నన్న యుండఁ దమ్ముండుఁ రాజ్యార్థుండుగాఁడు; నీవు పరివేత్తవు; మీ యన్నకు రాజ్యంబిచ్చిన, ననావృష్టిదోషంబు చెడు" నని బ్రాహ్మణులు పల్కిన, శంతనుండు వనంబునకుం జని, దేవాపికిఁ బ్రియంబు జెప్పి, రాజ్యంబు చేకొమ్మని పల్కె; నంతకు మున్న వానిమంత్రి దేవాపిని రాజ్యంబున కనర్తుంజేయందలంచి విప్రులం బిలిచిన నా విప్రులు పాషాండమత వాక్యంబులు దేవాపికి నుపదేశించిన, దేవాపి వేదంబుల నిందించిన పాషాండుండును దేవదూషకుండును నయ్యెం గావున దేవాపికి రాజ్యంబు లేదని బ్రాహ్మ ణులు జెప్పిన శంతనుండు మగిడి వచ్చి రాజ్యంబుఁ జేకొనియె; నంత వర్షంబును గురిసె; నివ్వీధంబున.

టీకా:

అది = అది; కారణంబు = కారణము; కాన్ = వలన; అన్న = అన్న; ఉండన్ = ఉండగా; తమ్ముండు = తమ్ముడు; రాజ్య = రాజ్యాధికారమునకు; అర్థుడు = తగినవాడు; కాడు = కాదు; నీవున్ = నీవు; పరివేత్తవున్ = పరివేత్తవు; మీ = మీ యొక్క; అన్న = అన్న; కున్ = కు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; ఇచ్చినన్ = ఇచ్చినచో; అనావృష్టి = వర్షములు పడనీయని; దోషము = దోషము; చెడును = తొలగిపోవును; అని = అని; బ్రాహ్మణులు = విప్రులు; పల్కినన్ = చెప్పగా; శంతనుండు = శంతనుడు; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; దేవాపి = దేవాపి; కిన్ = కి; ప్రియంబున్ = మంచిమాటలు; చెప్పి = చెప్పి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యాధికారమును; చేకొమ్మ = స్వీకరించుము; అని = అని; పల్కెన్ = చెప్పెను; అంత = దాని; కున్ = కి; మున్న = ముందు; వాని = అతని; తండ్రి = తండ్రి;

దేవాపిని = దేవాపిని; రాజ్యంబున్ = రాజ్యాధికారమున; కున్ = కు; అనర్హున్ = తగనవానిగా;
 చేయన్ = చేయవలెనని; తలచి = భావించి; విప్రులన్ = బ్రాహ్మణులను; పిలిచినన్ = పిలువగా; ఆ =
 ఆ; విప్రులున్ = బ్రాహ్మణులు; పాపాండమత = పాపాండమతపు; వాక్యంబులున్ =
 సిద్ధాంతములను; దేవాపి = దేవాపి; కిన్ = కి; ఉపదేశించినన్ = చెప్పగా; దేవాపి = దేవాపి;
 వేదంబులన్ = వేదములను; నిందించినన్ = ఖండించుటచేత; పాపాండుండునున్ = పాపాండుడు;
 దేవ = దేవుని; దూషకుండునున్ = దూషించినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; కావునన్ = కనుక;
 దేవాపి = దేవాపి; కిన్ = కి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యాధికార అర్హత; లేదు = లేదు; అని = అని;
 బ్రాహ్మణులు = విప్రులు; చెప్పినన్ = నిర్ణయింపగా; శంతనుండు = శంతనుడు; మగిడి = వెనుకకు;
 వచ్చి = వచ్చి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేకొనియెన్ = స్వీకరించెను; అంతన్ = అంతట;
 వర్షంబున్ = వర్షములు; కురిసెను = కురిసినవి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ.

భావము:

అన్న ఉండగా తమ్ముడు రాజ్యార్హుడు కాడు. అందుచేత నీవు పరివేత్తవు. మీ అన్నకు రాజ్యం
 ఇచ్చేస్తే అనావృష్టి దోషం తొలగిపోతుంది అని విప్రులు చెప్పారు. శంతనుడు అడవికి వెళ్ళి
 దేవాపిని మంచిమాటలతో ఒప్పించి రాజ్యాధికారం స్వీకరించమని కోరాడు. అంతకు ముందు
 అతని మంత్రి దేవాపిని రాజ్యాధికారానికి అనర్హునిగా చేయమని బ్రాహ్మణులకు చెప్పాడు. ఆ
 బ్రాహ్మణులు పాపాండమతం దేవాపికి ఎక్కించారు. దేవాపి వేదాలను ఖండించ సాగాడు. అలా
 పాపాండుడు, దేవుదూషకుడు అయ్యాడు. కనుక, దేవాపికి రాజ్యాధికారం లేదు అని బ్రాహ్మణులు
 నిర్ణయించారు. అంతట శంతనుడు తిరిగి వచ్చి రాజ్యం చేపట్టాడు. అంతట వర్షాలు కురిసాయి.

9-664-క.

దేవాపి కలాపపురం

బావాసము గాఁగ యోగి యై యున్నాఁడు

ర్షివర! కలి నష్టంబగు

జైవాత్మకకులముమీఁద సంస్థాపించున్.

టీకా:

దేవాపి = దేవాపి; కలాప = కలాప అనెడి; పురంబున్ = నగరమును; ఆవాసంబు = నివాసము;
కాగన్ = అయ్యుండగ; యోగి = యోగి; ఐ = అయ్య; ఉన్నాడు = ఉన్నాడు; ఉర్వీవర = రాజు; కలి =
కలికాలమున; నష్టంబు = నాశనము; అగు = అయ్యెడి; జైవాత్మకకులమున్ = చంద్రవంశమును
{జైవాత్మకుడు - దీర్ఘాయువు, చంద్రుడు}; మీదన్ = ఆ తరువాతకాలమున; సంస్థాపించున్ =
నెలకొల్పును.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తా! ఆ దేవాపి యోగి అయి ఇప్పటికీ కలాపగ్రామంలో నివసిస్తూ ఉన్నాడు.
కలియుగంలో నాశనం అయ్యే చంద్రవంశాన్ని తరువాతి యుగాలలో నెలకొల్పుతాడు.

9-665-వ.

బాహ్లికం డనువానికి సోమదత్తుండు పుట్టి; సోమదత్తునకు భూరియు భూరిశ్రవసుండును
శలుండు ననువారు మువ్వురు పుట్టిరి.

టీకా:

బాహ్లికండు = బాహ్లికుడు; అను = అనెడి; వాని = అతని; కిన్ = కి; సోమదత్తుండు = సోమదత్తుడు;
పుట్టెన్ = జనించెను; సోమదత్తున్ = సోమదత్తున; కున్ = కు; భూరియున్ = భూరి;
భూరిశ్రవసుండున్ = భూరిశ్రవసుడు; శలుండున్ = శలుడు; అను = అనెడి; వారు = వారు;
మువ్వురు = ముగ్గురు; పుట్టిరి = జన్మించిరి.

భావము:

బాహ్లికుడికి సోమదత్తుడు; సోమదత్తునకు భూరి, భూరిశ్రవసుడు, శలుడు అని వారు ముగ్గురు
కలిగారు.

నవమ స్కంధము : భీష్ముని వృత్తాంతము

9-666-క.

భాతిగ శంతనునకు గం

గాతటికిని వైష్ణవగ్రణ్యుడు ఘోరా

రాతినయననీలోత్పల

భీతికరగ్రీష్మడైన భీష్ముడు పుట్టెన్.

టీకా:

భాతిగన్ = ప్రాకాశవంతముగ; శంతనున్ = శంతనున; కున్ = కు; గంగాతటి = గంగానది; కినిన్ = కి;
వైష్ణవ = విష్ణుభక్తులలో; అగ్రగణ్యుడు = ముందు లెక్కింపబడేవాడు; ఘోర = ఘోరమైన; ఆరాతి =
శత్రువుల; నయన = కళ్ళు అనెడి; నీల = నీలపు; ఉత్పల = కలువలకు; భీకర = భయంకరమైన;
గ్రీష్మడు = సూర్యుడు; ఐన = అయినట్టి; భీష్ముడు = భీష్ముడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను.

భావము:

శంతనునకు గంగాదేవి యందు విష్ణుభక్తాగ్రజుడు, శత్రు భయంకరుడు అయిన భీష్ముడు
జన్మించాడు.

9-667-ఆ.

ప్రశురాముతోడఁ బ్రతిఘటించి జయింప

నన్య నొకనిఁ గాన మతనిఁ దక్క

వీరయాధిపతి వివేకధర్మజ్ఞుండు

దివిజనది సుతుండు దేవసముండు.

టీకా:

పరశురామున్ = పరశురాముని; తోడన్ = తోటి; ప్రతిఘటించి = ఎదిరించి; జయింపన్ = గెలుచుటకు; అన్యన్ = ఇతరలు; ఒకనిన్ = ఒకడినైనను; కానము = చూడలేము; అతనిన్ = అతనిని; తక్కు = తప్పించి; వీర = గొప్ప; యూధపతి = సేనానాయకుడు; వివేక = వివేకము కల; ధర్మజ్ఞుండు = ధర్మము తెలిసినవాడు; దివిజనది = గంగానది; సుతుండున్ = పుత్రుడు; దేవ = దేవతలతో; సముడు = సమానమైనవాడు.

భావము:

భీష్ముడు తప్పించి, పరశురాముడిని ఎదిరించి గెలువగల శూరుడిని లోకంలో ఎక్కడా చూడలేము. అంతే కాదు, ఆ గంగాపుత్రుడైన భీష్ముడు చాలా గొప్పవాడు. ఆయన మహారథికుడు, మంచి వివేకశీలి, ధర్మాత్ముడు, దేవసముడు.

9-668-వ.

ఆ శంతనునకు దాశకన్యక యైన సత్యవతి యందుఁ జిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులు పుట్టి; రందుఁ జిత్రాంగదుండు గంధర్వులచే నిహతుండయ్యె మఱియును.

టీకా:

ఆ = ఆ; శంతనున్ = శంతనున; కున్ = కు; దాశ = దాశరాజ యొక్క; కన్యక = పుత్రిక; ఐన = అయిన; సత్యవతి = సత్యవతి; అందున్ = తో; చిత్రాంగద = చిత్రాంగదుడు; విచిత్రవీర్యులున్ = విచిత్రవీర్యుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో; చిత్రాంగదుండు = చిత్రాంగదుడు; గంధర్వుల్ = గంధర్వులు; చేన్ = చేత; నిహతుండు = మరణించినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; మఱియునున్ = ఇంకను.

భావము:

ఆ శంతనునకు దాశరాజ పుత్రిక సత్యవతితో చిత్రాంగదుడు, విచిత్రవీర్యుడు పుట్టారు. వారిలో చిత్రాంగదుడు గంధర్వుల చేతిలో మరణించాడు. ఇంక.

9-669-ఉ.

సత్యవతీవధూటి మును శంతనుపెండ్లముగాని నాడు సాం

గత్యమునం బరాశరుడు గర్భముజేసిన బాదరాయణుం

డత్యధికుండు శ్రీహరికళాంశజుడై ప్రభవించె నిత్యముల్

సత్యములైన వేదముల సాంగములన్ విభజింపఁ దక్షుడై.

టీకా:

సత్యవతీ = సత్యవతి; వధూటి = ఇల్లాలు; మును = ఇంతకు పూర్వము; శంతనున్ = శంతనుని;
పెండ్లామున్ = భార్య; కాని = టెటకు ముందు; నాడు = వేళ; సాంగత్యమునన్ = కలియుట ద్వారా;
పరాశరుడు = పరాశరముని; గర్భమున్ = కడుప; చేసినన్ = చేయగా; బాదరాయణుండు =
వ్యాసుడు {బాదరాయణుడు - బదరీ (రేగి పళ్ళ) వనమును నివాసముగా కలవాడు,
వ్యాసమహాముని}; అత్యధికుండు = బహుగొప్పవాడు; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; అంశజుడు =
అంశతో పుట్టినవాడు; ఐ = అయ్య; ప్రభవించెన్ = జన్మించెను; నిత్యముల్ = శాశ్వతమైనవి;
సత్యముల్ = సత్యములైనవి; ఐన = అయినట్టి; వేదములన్ = వేదములను; సాంగములన్ =
వేదాంగములతోపాటు {షడంగములు - 1శిక్ష 2వ్యాకరణము 3ఛందస్సు 4నిరుక్తము 5జ్యోతిషము
6కల్పము}; విభజింపన్ = విభజించుటకు; దక్షుడు = సమర్థుడు; ఐ = అయ్య.

భావము:

సత్యవతి శంతనుని ఇల్లాలు కాక ముందు పరాశర మునిని కలియుట ద్వారా వ్యాసుడు పుట్టాడు.
ఆయన బహుగొప్పవాడు విష్ణుమూర్తి అంశతో పుట్టినవాడు. ఆ వ్యాసుడు శాశ్వత సత్యములైన
వేదాలను వేదాంగాలతోపాటు విభజించిన మహానుభావుడు.

9-670-ఆ.

బాదరాయణుండు భ్రగవంతుఁ డనఘుండు

పరమగుహ్యమైన భాగవతము

నందనుండ నయిన నాకుఁ జెప్పెను శిష్య

జనుల మొఱఁగి యేను జదువుకొంటి.

టీకా:

బాదరాయణుండు = వ్యాసమహర్షి; భగవంతుడు = మహిమాన్వితుడు; అనఘుడ = పుణ్యుడు;
పరమ = అతి; గుహ్యము = గోప్యము; ఐన = అయిన; భాగవతమున్ = భాగవతమును;
నందనుండన్ = పుత్రుడను; అయిన = ఐన; నా = నా; కున్ = కు; చెప్పెను = తెలిపెను; శిష్యజనులన్
= ఇతర శిష్యులను; మొఱగి = అతిక్రమించి; ఏను = నేను; చదువుకొంటిన్ = చదువుకొన్నాను.

భావము:

వ్యాసమహర్షి మహిమాన్వితుడు, మహా పుణ్యుడు. అతి గోప్యం అయిన భాగవతాన్ని పుత్రుడనైన నాకు చెప్పాడు. రహస్యంగా నేను చదువుకొన్నాను.

నవమ స్కంధము : పాండవ కౌరవుల కథ

9-671-వ.

ఆ విచిత్రవీర్యునికిఁ గాశిరాజకూతుల, నంబికాంబాలికల భీష్ముండు బలాత్కారంబున దెచ్చి
వివాహంబు చేసిన విచిత్రవీర్యుండు వారలం దగిలి మనోజరాగమత్తుండై, చిరకాలంబు
నానావిధక్రీడల విహరించుచు, రాజయక్ష్మ పీడితుండై, మృతుం డయ్యె; నంత.

టీకా:

ఆ = ఆ; విచిత్రవీర్యుని = విచిత్రవీర్యుని; కిన్ = కి; కాశిరాజ = కాశిరాజు; కూతులన్ = పుత్రికలను;
అంబిక = అంబిక; అంబాలికలన్ = అంబాలికలను; భీష్ముండు = భీష్ముడు; బలాత్కారంబునన్ =
బలవంతముగా; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; వివాహంబున్ = పెండ్లి; చేసినన్ = చేయగా;
విచిత్రవీర్యుండు = విచిత్రవీర్యుడు; వారలన్ = వారిని; తగిలి = మరిగి; మనోజ = మదన; రాగ =
భావములతో; మత్తుండు = మత్తెక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; చిరకాలంబున్ = చాలా రోజులు; నానావిధ

= రకరకముల; క్రీడలన్ = క్రీడలతో; విహరించుచున్ = తిరుగుతు; రాజయక్ష్మ = క్షయరోగ; పీడితుండు
= బాధితుడు; ఐ = అయ్యి; మృతుండు = మరణించినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంతన = అంతట.

భావము:

ఆ విచిత్రవీర్యునికి కాశిరాజు పుత్రికలను అంబిక అంబాలికలను భీష్ముడు బలవంతంగా తీసుకొని
వచ్చి పెండ్లి చేసాడు. విచిత్రవీర్యుడు వారిని మరిగి కామాకుల చిత్తుడు అయ్యాడు. చాలా కాలం
వారితో రకరకాల క్రీడలతో తిరిగాడు. చివరికి క్షయరోగంతో మరణించాడు. అంతట.

9-672-క.

"అతని సతులవలన సుతుల

నుత! కను" మని తల్లి పనుప సొరిదిం గనియెన్

ధృతరాష్ట్ర పాండు విదురుల

నుతచరితుడు బాదరాయణుండు నరేంద్రా!

టీకా:

అతని = అతని; సతుల = భార్యల; వలనన్ = అందు; సుతులన్ = పుత్రులను; సుత = కొడుకా;
కనుము = పుట్టించుము; అని = అని; తల్లి = తల్లి; పనుపన్ = ఆజ్ఞాపించగా; సొరిదిన్ = వరుసగా;
కనియెన్ = పుట్టించెను; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుడు; పాండు = పాండుడు; విదురులన్ =
విదురుడులను; నుత = స్తుతింపబడెడి; చరితుడు = వర్తనకలవాడు; బాదరాయణుండు =
వ్యాసమహర్షి; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

పరీక్షిత్తుహారాజా! తల్లి సత్యవతీదేవి వ్యాసుని పిలిచి "కొడుకా! విచిత్రవీర్యుని భార్యల అందు
పుత్రులను పుట్టించు" అని ఆజ్ఞాపించింది. ఆ ప్రకారం సచ్చరిత్రుడైన వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుని,
పాండురాజుని, విదురుని వరుసగా పుట్టించాడు.

9-673-వ.

అంత, ధృతరాష్ట్రునికి గాంధారి యందు దుర్యోధనాదులగు కొడుకులు నూర్వరును, దుశ్శలయను కన్యకయును జన్మించిరి; మృగశాప భయంబునం జేసి, భార్యలం బొంద వెఱచిన పాండునకుఁ గుంతీదేవియందు ధర్మానిలేంద్రుల ప్రసాదంబున యుధిష్ఠిర భీమార్జునులను మువ్వరును, మాద్రిదేవివలన నాసత్యప్రసాదంబున నకుల సహదేవులను వారిద్దఱునుగా నేవురు పుట్టి; రయ్యేవురకును ద్రుపదరాజపుత్రి యైన ద్రౌపది యందుఁ గ్రమంబునం బ్రతివింధ్యుండును, శ్రుతసేనుండును, శ్రుతకీర్తియు, శతానీకుండును, శ్రుతకర్ముండును నన నేవురు పుట్టిరి; మఱియు యుధిష్ఠిరునకుఁ బౌరవతి యందు దేవకుండును, భీమసేనునికి హిడింబయందు ఘటోత్కచుండును, గాళి యందు సర్వగతుండును, సహదేవునికి విజయ యందు సుప్రసోత్తుండును, నకులునకు రేణుమతి యందు నిరమిత్తుండును, నర్జునునకు నులూపి యను నాగకన్యక యందు నిలావంతుండును, మణలూరుపతిపుత్రి యయిన చిత్రాంగద యందు బబ్రువాహనుండును, సుభద్రయందు శౌర్యధైర్య తేజోవిభవంబుల నఖిలరాజనికరంబునం బ్రఖ్యాతుండైన యభిమన్యుండును జన్మించి; రందు బబ్రువాహనుం డర్జునునియోగంబున మాతామహుని గోత్రంబునకు వంశకర్త యయ్యె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ధృతరాష్ట్రుని = ధృతరాష్ట్రుని; కిన్ = కి; గాంధారి = గాంధారి; అందున్ = వలన; దుర్యోధన = దుర్యాధనుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; అగు = అయిన; కొడుకులు = పుత్రులను; నూర్వరునున్ = వందమంది (100); దుశ్శల = దుశ్శల; అను = అనెడి; కన్యకయును = ఆడపిల్ల; జన్మించిరి = పుట్టిరి; మృగ = లేడిరూపముని పెట్టిన; శాప = శాపము యొక్క; భయంబునన్ = భయము; జేసి = వలన; భార్యలన్ = భార్యలను; పొందన్ = కవియుటకు; వెఱచిన = బెదరినట్టి; పాండున్ = పాండురాజున; కున్ = కు; కుంతీదేవి = కుంతీదేవి; అందున్ = ఎడల; ధర్మ = యమధర్మరాజు; అనిల = వాయుదేవుని; ఇంద్రుల = ఇంద్రుడుల యొక్క; ప్రసాదంబునన్ = అనుగ్రహమువలన; యుధిష్ఠిర = యుధిష్ఠరుడు; భీమ = భీముడు; అర్జునులు = అర్జునుడులు; అను = అనెడి; మువ్వరును = ముగ్గురు; మాద్రిదేవి = మాద్రిదేవి; వలనన్ = ఎడల; నాసత్య = అశ్వనీదేవతల; ప్రసాదంబునన్ = అనుగ్రహమువలన; నకుల = నకులుడు; సహదేవులనున్ = సహదేవులను; వారిన్ = వారని; ఇద్దఱును = ఇద్దరును; కాన్ = అయ్యి; ఏవురు = ఐదుగురు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఏవురు = ఐదుగుర; కున్ = కు; ద్రుపద = ద్రుపద; రాజ = రాజు యొక్క; పుత్రి = కుమార్తె;

ఐన = అయిన; ద్రౌపది = ద్రౌపది; అందున్ = వలన; క్రమంబునన్ = వరుసగా; ప్రతివింధ్యుడును =
 ప్రతివింధ్యుడును; శ్రుతసేనుండును = శ్రుతసేనుడు; శ్రుతకీర్తియున్ = శ్రుతకీర్తి; శతానీకుండును =
 శతానీకుడు; శ్రుతకర్ముండునున్ = శ్రుతకర్ముండును; అను = అనెడి; ఏవురు = ఐదుగురు; పుట్టిరి =
 జనించిరి; మఱియునున్ = ఇంకను; యుధిష్ఠరున్ = యుధిష్ఠరున; కున్ = కు; పౌరవతి = పౌరవతి;
 అందున్ = వలన; దేవకుండును = దేవకుడు; భీమసేనుని = భీమసేనుని; కిన్ = కి; హిడింబి =
 హిడింబి; అందున్ = వలన; ఘటోత్కచుండును = ఘటోత్కచుడు; కాళి = కాళి; అందున్ = వలన;
 సర్వగతుండును = సర్వగతుడు; సహదేవుని = సహదేవుని; కిన్ = కి; విజయ = విజయ; అందున్ =
 వలన; సుహోత్రుండును = సుహోత్రుడును; నకులున్ = నకులున; కు = కు; రేణుమతి = రేణుమతి;
 అందున్ = వలన; నిరమిత్రుండునున్ = నిరమిత్రుడు; అర్జునున్ = అర్జునున; కున్ = కు; ఉలూపి =
 ఉలూపి; అను = అనెడి; నాగకన్యక = నాగవంశపుస్త్రీ; అందున్ = వలన; ఇలావంతుడును =
 ఇలావంతుడు; మణిలూరు = మణిపురము; పతి = రాజ యొక్క; పుత్రి = కుమార్తె; అయిన = ఐన;
 చిత్రాంగద = చిత్రాంగద; అందున్ = వలన; బబ్రువాహనుండును = బబ్రువాహనుడు; సుభద్ర =
 సుభద్ర; అందున్ = వలన; శౌర్య = పరాక్రమము; ధైర్య = ధైర్యము; తేజస్ = తేజస్సు; విభవంబులన్ =
 వైభవములతో; అఖిల = సమస్తమైన; రాజ = రాజుల; నికరంబునన్ = సమూహమునందు;
 ప్రఖ్యాతుండు = ప్రసిద్ధుడు; ఐన = అయినట్టి; అభిమన్యుండును = అభిమన్యుడు; జన్మించిరి =
 పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; బబ్రువాహనుండున్ = బబ్రువాహనుడు; అర్జునున్ = అర్జుని యొక్క;
 నియోగంబునన్ = పనుపు ప్రకారము; మాతామహుని = తాత (తల్లికితండ్రి) యొక్క; గోత్రంబున్ =
 వంశమున; కున్ = కు; వంశకర్త = వంశమును నిలబెట్టువాడు; అయ్యె = అయ్యెను.

భావము:

అంతట, ధృతరాష్ట్రానికి గాంధారి వలన దుర్యాధనాదులు వందమంది పుత్రులు, దుశ్శల అను
 పుత్రిక పుట్టారు. లేడి రూపంలో ఉన్న ముని పెట్టిన శాప భయం వలన భార్యలను కవియుటకు
 బెదిరిన పాండురాజునకు కుంతీదేవి ఎడల యమధర్మరాజు అనుగ్రహంతో యుధిష్ఠరుడు;
 వాయుదేవుని అనుగ్రహంతో భీముడు ; ఇంద్రుని అనుగ్రహంతో అర్జునుడు అనే ముగ్గురు
 కుమారులు; మాద్రీదేవి ఎడల అశ్వనీదేవతల అనుగ్రహం వలన నకులుడు, సహదేవుడు అని
 ఇద్దరు కుమారులు మొత్తం ఐదుగురు కలిగారు. ఆ ఐదుగురకు ద్రుపద రాజు కూతురు ద్రౌపది
 వలన వరుసగా ప్రతివింధ్యుడు, శ్రుతసేనుడు, శ్రుతకీర్తి, శతానీకుడు, శ్రుతకర్ముడు అని ఐదుగురు

పుట్టి ఉపపాండవులు అని పేరుపొందారు. ఇంకా, యుధిష్ఠిరునకు పౌరవతి వలన దేవకుడు; భీమసేనునికి హిడింబి వలన ఘటోత్కచుడు, కాళి వలన సర్వగతుడు; సహదేవునికి విజయ వలన సుహోత్రుడు, నకులునకు రేణుమతి వలన నిరమిత్తుడు; అర్జునునకు ఉలూపి అనే నాగకన్య వలన ఇలావంతుడు, మణిపుర రాజ కుమార్తె చిత్రాంగద వలన బబ్రువాహనుడు, సుభద్ర అభిమన్యుడు పుట్టాడు. ఆ అభిమన్యుడు మిక్కిలి పరాక్రమం, ధైర్యం, తేజస్సు, వైభవాలతో సకల రాజులలో ప్రసిద్ధుడు అయ్యాడు. వారిలో బబ్రువాహనుడు అర్జునుని ఆనతి మేర తన మాతామహుని చేరి వారి వంశం నిలబెట్టాడు.

9-674-ఉ.

అన్యసుపూజ్య! నీ జనకుడై యభిమన్యుడు; భూవరేంద్రమూ
ర్థన్యుడు; ధన్యమార్గణ కదంబవిదారితవైరివీర రా
జన్యుడు; జన్యభీత గురుసైన్యుడు; సైన్యసమూహనాథదృ
ఙ్మాన్యుడు; మాన్యకీర్తి; మహిమం దనరెం గురువంశకర్త యై.

టీకా:

అన్యసుపూజ్య = శత్రులచే కీర్తింపబడువాడు; నీ = నీ యొక్క; జనకుడు = తండ్రి; ఐ = అయ్యి;
 అభిమన్యుడు = అభిమన్యుడు; భూవరేంద్రా = రాజులచే; మూర్ధన్యుడు = ముఖ్యుడు; ధన్య =
 దివ్యమైన; మార్గణ = బాణముల; కదంబ = సమూహములతో; విదారిత = చీల్చిచెండాడబడిన; వైరి
 = శత్రు; రాజన్యుడున్ = రాజోత్తములు కలవాడు; జన్య = కలిగిన; భీత = భయపడిన; కురు = కౌరవ;
 సైన్యుడు = సైన్యము కలవాడు; సైన్యసమూహనాథ = గొప్ప సేనానాయకుల; దృక్ = దృష్టిలో;
 మాన్యుడు = గౌరవింపదగినవాడు; మాన్యకీర్తి = గొప్పకీర్తికలవాడు; మహిమన్ = వైభవముతో;
 తనరెన్ = అతిశయించెను; కురు = కౌరవ; వంశకర్త = వంశమును నిలబెట్టువాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

శత్రులు సైతం గౌరవించే పరీక్షిత్తూ! నీ తండ్రి అభిమన్యుడు గొప్ప క్షత్రియోత్తముడు, దివ్యమైన శరపరంపరలతో శత్రురాజులను చీల్చిచెండాడు. యుద్ధంలో శత్రువులైన కౌరవ సైన్యాలను భయ

కంపితులను చేసాడు. శత్రు సేనానాయకులచే గౌరవం పొందేవాడు. గొప్ప కీర్తి కలవాడు. కౌరవ వంశాన్ని నిలబెట్టాడు.

9-675-వ.

ఆ అభిమన్యునకు నుత్తర యందు నీవు జన్మించితివి.

టీకా:

ఆ = ఆ; అభిమన్యున్ = అభిమన్యున; కున్ = కు; ఉత్తర = ఉత్తర; అందున్ = వలన; నీవున్ = నీవు; జన్మించితివి = పుట్టితివి .

భావము:

ఆ అభిమన్యునకు ఉత్తర వలన పరీక్షిత్తా! నీవు పుట్టావు.

9-676-క.

ద్రోణసుతు తూపువేడిమి

ప్రాణంబులఁ బాసి హరికృపాదర్శన సం

త్రాణంబున బ్రతికితికా

క్షోణీశ్వర! మున్ను నీ శిశుత్వమువేళన్.

టీకా:

ద్రోణసుతు = అశ్వత్థామ యొక్క; తూపు = బాణపు; వేడిమిన్ = అగ్నికి; ప్రాణంబులన్ = జీవములు; పాసి = పోయి; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; కృపా = కరుణా; దర్శన = కటాక్షములచే; సంత్రాణంబునన్ = చక్కగా కాపాడబడుటచే; బ్రతికితికా = జీవించితివిగదా; క్షోణీశ్వర = రాజు; మున్ను = ఇంతకు ముందు; నీ = నీ యొక్క; శిశుత్వము = గర్భస్థశిశువుగా నున్న; వేళన్ = సమయము నందు.

భావము:

మహారాజా! ఇంతకు ముందు నీవు గర్భస్థ శిశువుగా ఉన్నప్పుడు, అశ్వత్థామ బాణాగ్నికి పోతున్న నీ ప్రాణాలు విష్ణుమూర్తి కరుణా కటాక్షములతో తిరిగి వచ్చి, బ్రతికావు కదా.

9-677-వ.

నీ కుమారులు జనమేజయ, శ్రుతసేన, భీమసేన, నోగ్రసేను లను నల్వరు వీరల యందు.

టీకా:

నీ = నీ; కుమారులు = పుత్రులు; జనమేజయ = జనమేజయుడు; శ్రుతసేన = శ్రుతసేనుడు; భీమసేన = భీమసేనుడు; ఉగ్రసేనులు = ఉగ్రసేనుడు; అను = అనెడి; నల్వరున్ = నలుగురు (4); వీరల = వీరి; అందు = లో .

భావము:

నీ కొడుకులు జనమేజయుడు, శ్రుతసేనుడు, భీమసేనుడు, ఉగ్రసేనుడు అని నలుగురు. వీరిలో.

9-678-ఆ.

నీవు తక్షకాహి నిహతుండ వని విని
సకలసర్పలోక సంహృతముగ
సర్పయాగ మింక జనమేజయుఁడు చేయఁ
గలఁడు పూర్వరోషకలితుఁ డగుచు.

టీకా:

నీవున్ = నీవు; తక్షక = తక్షకుడు అనెడి; అహి = సర్పమువలన; నిహతుండవు = మరణించినవాడవు; అని = అని; విని = విని; సకల = సమస్తమైన; సర్ప = సర్పముల; లోక = సమూహము; సంహృతముగన్ = భస్మమగునట్లుగ; సర్పయాగము = సర్పయాగమును; ఇంకన్ =

ఇకపైన; జనమేజయుడు = జనమేయుడు; చేయగలడు = చేయబోవుచున్నాడు; పూర్వ = పాత; రోష = పగ; కలితుండు = కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు.

భావము:

నీవు తక్షకుడు అనే పాము కాటు వలన మరణిస్తావు. ఆ సంగతి వినిన నీ కుమారుడు జనమేయుడు పగబట్టి, పాములు అన్నీ భస్మమయ్యేలా సర్పయాగం చేస్తాడు.

9-679-వ.

మఱియు నతండు సర్వధరణీమండలంబును జయించి, కావషేయుండు పురోహితుండుగా నశ్వమేధంబు చేయంగలవాఁడు. వానికి శతానీకుండు జనియించి, యాజ్ఞవల్క్యునితోడ వేదంబులు పఠించి, కృపాచార్యునివలన విలువిద్యనేర్చి, శౌనకునివలన నాత్మజ్ఞానంబు బడయఁగలవాఁడు; డా శతానీకునికి సహస్రానీకుండు వానికి నశ్వమేధజం, డశ్వమేధజునికి నాసీమకృష్ణం; డాసీమకృష్ణునకు నిచకుం; డా నిచకుండు గజాహ్వయంబు నదిచే హృతంబుగాఁ, గౌశంబి యందు వసియించు; నాతనికి సుప్తుం; డుప్తునికిఁ జిత్రరథుండు, చిత్రరథునకు శుచిరథుండు, శుచిరథునికి వృష్టిమంతుండు, వృష్టిమంతునికి సుషేణుండు, సుషేణునికి సుపీతుండు, సుపీతునికి నృచక్షువు, నృచక్షువునకు సుఖానిలుండు, సుఖానిలునికిఁ బరిప్లవుండు, పరిప్లవునకు మేధావి, మేధావికి సునయుండు, సునయునికి నృపంజయుండు, నృపంజయునికి దూర్వుండు, దూర్వునికి నిమి, నిమికి బృహద్రథుండు, బృహద్రథునకు సుదాసుండు, సుదాసునికి శతానీకుండు, శతానీకునకు దుర్దమనుండు, దుర్దమనునికి విహీనరుండు, విహీనరునికి దండపాణి, దండపాణికి మితుండు, మితునకు క్షేమకుండు, క్షేమకునకు బ్రహ్మక్షత్రుండు; వాఁడు నిర్వంశుండై, దేవర్షి సత్కృతుండై, కలియుగంబు నందు జనంగలవాఁడు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అతండు = అతను; సర్వ = సమస్తమైన; ధరణీమండలంబును = భూచక్రమును; జయించి = గెలిచి; కావషేయుండు = కావషేయుడు; పురోహితుండు = పురోహితునిగా; అశ్వమేధంబున్ = అశ్వమేధయాగమును; చేయంగలవాడు = చేయును; వాని = అతని; కిన్ = కి; శతానీకుండున్ = శతానీకుడు; జనియించి = పుట్టి; యాజ్ఞవల్క్యుని =

యాజ్ఞవల్క్యుని; తోడన్ = తోటి; వేదంబులున్ = వేదములను; పఠించి = చదివి; కృపాచార్యుని =
 కృపాచార్యుని; వలనన్ = వద్ద; విలువిద్యన్ = విలువిద్యను; నేర్చి = నేర్చుకొని; శౌనకుని = శౌనకుని;
 వలనన్ = వద్ద; ఆత్మజ్ఞానంబు = ఆత్మజ్ఞానమును; పడయగలవాడు = పొందును; ఆ = ఆ;
 శతానీకుని = శతానీకుని; కిన్ = కి; సహస్రానీకుండు = సహస్రానీకుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి;
 అశ్వమేధజుండున్ = అశ్వమేధజుడు; అశ్వమేధజుని = అశ్వమేధజుని; కిన్ = కి; ఆసీమకృష్ణుండు =
 ఆసీమకృష్ణుడు; ఆసీమకృష్ణున్ = ఆసీమకృష్ణున; కున్ = కు; నిచకుండు = నిచకుడు; ఆ = ఆ;
 నిచకుండు = నిచకుడు; గజాహ్వయంబున్ = హస్తినాపురము; నది = గంగానది; చేన్ = చేత;
 హృతంబు = కొట్టుకుపోయినది; కాన్ = కాగా; కౌశంబి = కౌశంబి; అందున్ = లో; వసియించున్ =
 నివసించును; ఆతని = అతని; కిన్ = కి; ఉప్పుండున = ఉప్పుడు; ఉప్పుని = ఉప్పుని; కిన్ = కి;
 చిత్రరథుండు = చిత్రరథుడు; చిత్రరథున = చిత్రరథున; కున్ = కి; శుచిరథుండు = శుచిరథుడు;
 శుచిరథుని = శుచిరథుని; కిన్ = కి; వృష్టిమంతుండున్ = వృష్టిమంతుడు; వృష్టిమంతుని =
 వృష్టిమంతుని; కిన్ = కి; సుషేణుండున్ = సుషేణుడు; సుషేణుని = సుషేణుని; కిన్ = కి;
 సుపీతుండున్ = సుపీతుడు; సుపీతుని = సుపీతుని; కిన్ = కి; నృచక్షువు = నృచక్షువు; నృచక్షువున్ =
 నృచక్షువ; కున్ = కు; సుఖానిలుండున్ = సుఖానిలుడు; సుఖానిలుని = సుఖానిలుని; కిన్ = కి;
 పరిప్లవుండున్ = పరిప్లవుడు; పరిప్లవున్ = పరిప్లవున; కున్ = కు; మేధావి = మేధావి; మేధావి =
 మేధావి; కిన్ = కి; సునయుండున్ = సునయుడు; సునయుని = సునయుని; కిన్ = కి;
 నృపజయుండున్ = నృపజయుండు; నృపజయుని = నృపజయుని; కిన్ = కి; దూర్వుండు =
 దూర్వుడు; దూర్వుని = దూర్వుని; కిన్ = కి; నిమి = నిమి; నిమి = నిమి; కిన్ = కి; బృహద్రథుండున్ =
 బృహద్రథుడు; బృహద్రథున్ = బృహద్రథున; కున్ = కు; సుదాసుండున్ = సుదాసుడు; సుదాసుని =
 సుదాసును; కిన్ = కి; శతానీకుండు = శతానీకుడు; శతానీకున్ = శతానీకుని; కున్ = కు;
 దుర్దమనుండు = దుర్దమనుడు; దుర్దమనుని = దుర్దమనుని; కిన్ = కి; విహీనరుండున్ =
 విహీనరుడు; విహీనరుని = విహీనరుని; కిన్ = కి; దండపాణి = దండపాణి; దండపాణి =
 దండపాణి; కిన్ = కి; మితుండు = మితుడు; మితున్ = మితున; కున్ = కు; క్షేమకుండు = క్షేమకుడు;
 క్షేమకున్ = క్షేమకున; కున్ = కు; బ్రహ్మక్షత్రుండు = బ్రహ్మక్షత్రుడు; వాడు = అతను; నిర్వంశుండు =
 సంతతిలేనివాడు; ఐ = అయ్యి; దేవ = దేవతలచేత; ఋషి = మునులచేత; సత్కృతుండు =
 గౌరవింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కలియుగంబునన్ = కలియుగము; అందున్ = లో;
 చనంగలవాడు = విలసిల్లుతాడు.

భావము:

ఇంకా జనమేజయుడు సమస్త భూమండలం జయించి కావషేయుడిని పురోహితునిగా పెట్టుకుని అశ్వమేధయాగం చేస్తాడు. అతనికి శతానీకుడు పుట్టి యాజ్ఞవల్క్యుని దగ్గర వేదాలను చదివి, కృపాచార్యుని వద్ద విలువిద్యను నేర్చుకొని, శౌనకుని వద్ద ఆత్మజ్ఞానం పొందుతాడు. ఆ శతానీకునికి సహస్రానీకుడు; అతనికి అశ్వమేధజడు; అశ్వమేధజనికి ఆసీమకృష్ణుడు; ఆసీమకృష్ణునకు నిచకుడు పుడతారు; ఆ నిచకుడు హస్తినాపురం గంగానది చేత కొట్టుకుపోడంతో కౌశంబినగరంలో నివసిస్తాడు. అతనికి ఉప్పుడు; ఉప్పునికి చిత్రరథుడు; చిత్రరథునికి శుచిరథుడు; శుచిరథునికి వృష్టిమంతుడు; వృష్టిమంతునికి సుషేణుడు; సుషేణునికి సుపీతుడు; సుపీతునికి నృచక్షువు; నృచక్షునకు సుఖానిలుడు; సుఖానిలునికి పరిప్లవుడు; పరిప్లవునకు మేధావి; మేధావికి సునయుడు; సునయునికి నృపజయుడు; నృపజయునికి దూర్వుడు; దూర్వునికి నిమి; నిమికి బృహద్రథుడు; బృహద్రథునకు సుదాసుడు; సుదాసునికి శతానీకుడు; శతానీకునికి దుర్దమనుడు; దుర్దమనునికి విహీనరుడు; విహీనరునికి దండపాణి; దండపాణికి మితుడు; మితునకు క్షేమకుడు; క్షేమకునకు బ్రహ్మక్షత్రుడు పుడతారు; అతను నిస్సంతైనా, దేవతలచేత మునులచేత గౌరవింపబడి కలియుగంలో విలసిల్లుతాడు.

9-680-క.

జగతి నిటమీదఁ బుట్టెడు

మగధాధీశ్వరుల నిఖిలమనుజేశ్వరులన్

నిగమాంతవిదులఁ జెప్పెద

సుగుణాలంకార! ధీర! సుభగవిచారా!

టీకా:

జగతిన్ = భూలోకమునన్; ఇట = ఇక; మీదన్ = పై; పుట్టెడు = పుట్టబోయెడి; మగధ = మగధదేశపు; అధీశ్వరుల = ప్రభువులను; నిఖిల = అందరు; మనుజేశ్వరులన్ = రాజులను; నిగమాంత = వేదాంత; విదులన్ = జ్ఞానులను; చెప్పెదన్ = తెలిపెదను; సుగుణ = సుగుణములను; అలంకార = అలంకారములు గలవాడ; ధీర = ధీరుడ; సుభగవిచారా = పుణ్యవంతుడా.

భావము:

మహాధీరుడా! పుణ్యవంతుడా! సుగుణాలు అలంకారంగా కలవాడ! పరీక్షిత్తూ! భూలోకంలో ఇక పై పుట్టబోయే మగధదేశపు ప్రభువులను వేదాంత వేత్తలైన రాజులను గురించి చెప్తాను.

9-681-వ.

జరాసంధపుత్రుండయిన సహదేవునికి మార్జాలి, మార్జాలికి శ్రుతశ్రవుండు, శ్రుతశ్రవునకు నయుతాయువు, నయుతాయువునకు నిరమితుండు, నిరమితునకు సునక్షతుండు, సునక్షతునికి బృహత్సేనుండు, బృహత్సేనునికిఁ గర్మజిత్తు, గర్మజిత్తునకు శ్రుతంజయుండు, శ్రుతంజయునకు విప్రుండు, విప్రునకు శుచి, శుచికి క్షేముండు, క్షేమునికి సువ్రతుండు, సువ్రతునకు ధర్మనేత్రుండు, ధర్మనేత్రునకు శ్రుతుండు, శ్రుతునకు దృఢసేనుండు, దృఢసేనునికి సుమతి, సుమతికి సుబలుండు, సుబలునకు సునీతుండు, సునీతునకు సత్యజిత్తు, సత్యజిత్తునకు విశ్వజిత్తు, విశ్వజిత్తునకుఁ బురంజయుండును జన్మించెద"రని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

జరాసంధ = జరాసంధుని; పుత్రుండు = కుమారుడు; అయిన = ఐన; సహదేవుని = సహదేవుని; కిన్ = కి; మార్జాలి = మార్జాలి; మార్జాలి = మార్జాలి; కిన్ = కి; శ్రుతశ్రవుండు = శ్రుతశ్రవుడు; శ్రుతశ్రవున్ = శ్రుతశ్రవున; కున్ = కు; అయుతాయువు = అయుతాయువు; అయుతాయున్ = అయుతాయువున; కున్ = కు; నిరమితుండున్ = నిరమితుడు; నిరమితున్ = నిరమితున; కున్ = కు; సునక్షతుండు = సునక్షతుడు; సునక్షతుని = సునక్షతుని; కిన్ = కి; బృహత్సేనుండున్ = బృహత్సేనుడు; బృహత్సేనుని = బృహత్సేనుని; కిన్ = కి; కర్మజిత్తున్ = కర్మజిత్తు; కర్మజిత్తున్ = కర్మజిత్తున; కున్ = కు; శ్రుతంజయుండున్ = శ్రుతంజయుడు; శ్రుతంజయున్ = శ్రుతంజయున; కున్ = కు; విప్రుండు = విప్రుడు; విప్రున్ = విప్రున; కున్ = కు; శుచి = శుచి; శుచి = శుచి; కిన్ = కి; క్షేముండున్ = క్షేముడు; క్షేముని = క్షేముని; కిన్ = కి; సువ్రతుండు = సువ్రతుడు; సువ్రతున్ = సువ్రతున; కున్ = కు; ధర్మనేత్రుండు = ధర్మనేత్రుడు; ధర్మనేత్రున్ = ధర్మనేత్రున; కున్ = కు; శ్రుతుండున్ = శ్రుతుడు; శ్రుతున్ = శ్రుతున; కున్ = కు; దృఢసేనుండు = దృఢసేనుడు; దృఢసేనుని = దృఢసేనుని; కిన్ = కి; సుమతి = సుమతి; సుమతి = సుమతి; కిన్ = కి; సుబలుండు = సుబలుడు; సుబలున్ = సుబలున; కున్ = కు;

సునీతుండున్ = సునీతుడు; సునీతున్ = సునీతున; కున్ = కు; సత్యజిత్తు = సత్యజిత్తు; సత్యజిత్తు = సత్యజిత్తున; కున్ = కు; విశ్వజిత్తున్ = విశ్వజిత్తు; విశ్వజిత్తున్ = విశ్వజిత్తున; కున్ = కు; పురంజయుండును = పురంజయుండు; జన్మించెదరు = పుట్టెదరు; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

జరాసంధుని కుమారుడు సహదేవుడు; సహదేవునికి మార్జాలి; మార్జాలికి శ్రుతశ్రవుడు; శ్రుతశ్రవునకు అయుతాయువు; అయుతాయువునకు నిరమిత్తుడు; నిరమిత్తునకు సునక్షత్తుడు; సునక్షత్తునికి బృహత్సేనుడు; బృహత్సేనునికి కర్మజిత్తు; కర్మజిత్తునకు శ్రుతంజయుడు; శ్రుతంజయునకు విప్రుడు; విప్రునకు శుచి; శుచికి క్షేముడు; క్షేమునికి సువ్రతుడు; సువ్రతునకు ధర్మనేత్తుడు; ధర్మనేత్తునకు శ్రుతుడు; శ్రుతునకు దృఢసేనుడు; దృఢసేనునికి సుమతి; సుమతికి సుబలుడు; సుబలునకు సునీతుడు; సునీతునకు సత్యజిత్తు; సత్యజిత్తునకు విశ్వజిత్తు; విశ్వజిత్తునకు పురంజయుడు పుట్టెదరు." అని చెప్పి పిమ్మట ఇలా అన్నాడు.

9-682-ఆ.

"**వి**నుము; మగధదేశ**వి**భులు జరాసంధ

ప్రముఖ ధరణీపతులు **ప్ర**బలయశులు

వీరు కలియుగమున **వే**యేండ్ల లోపల

బుట్టి గిట్టగలరు **భూ**వరేంద్ర!

టీకా:

వినుము = వినుము; మగధ = మగధ అనెడి; దేశ = దేశమునకు; విభులు = రాజులు; జరాసంధ = జరాసంధుడు; ప్రముఖ = మున్నగు; ధరణీపతులున్ = రాజులను; ప్రబల = మిక్కిలి; యశులు = కీర్తిమంతులు; వీరున్ = వీరు; కలియుగమునన్ = కలియుగమునందు; వేయి = వెయ్యి (1000); ఏండ్లు = సంవత్సరముల; లోపలన్ = లోగానే; పుట్టి = జనించి; గిట్టగలరు = నశించెదరు; భూవరేంద్రా = మహారాజా.

భావము:

“మహారాజా! విను. మగధ దేశరాజులు జరాసంధుడు మున్నగువారు మిక్కిలి కీర్తిమంతులు. వీరు కలియుగంలో వెయ్యి సంవత్సరముల లోగానే జనించి నశిస్తారు.

9-683-వ.

యయాతికొడు కనువునకు సభానరుండు, జక్షువు, పరోక్షుండు నను వారు మువ్వురు పుట్టి; రండు సభానరునికిఁ గాలనాథుండు, గాలనాథునకు స్సంజయుండు, స్సంజయనకుఁ బురంజయుండు, పురంజయునకు జనమేజయుండు, జనమేజయునకు మహాశాలుండు, మహాశాలునికి మహామనసుండు, మహామనసునకు సుశీనరుండు తితిక్షువన నిరువురు జన్మించి; రండు సుశీనరునకు శిబి వన క్రిమి దర్పు లన నలువురు జన్మించి; రండు శిబికి వృషదర్ప సువీర మద్ర కేకయులు నలువురు పుట్టిరి; తితిక్షునకు రుశద్రథుండు, రుశద్రథునకు హేముండు, హేమునకు సుతపుండు, సుతపునకు బలియు, బుట్టి; రా బలివలన నంగ వంగ కళింగ సింహ పుండ్రాంధ్రులను పేల్లుగలవా రార్వురు కుమారులు పుట్టిరి; వారలు దూర్పు దేశంబులకు రాజులయి దేశంబులకుఁ దమ తమ నామ ధేయంబు లిడి, యేలిరి; సువీరునకు సత్యరథుండు సత్యరథునికి దివిరథుండు, దివిరథునికి ధర్మరథుండు, ధర్మరథునకుఁ జిత్రరథుండు, బుట్టి; రా చిత్రరథుండు రోమపాదుండు నాఁ బరఁగె.

టీకా:

యయాతి = యయాతి యొక్క; కొడుకు = పుత్రుడు; అనువున్ = అనువున; కున్ = కు;
సభానరుండున్ = సభానరుడు; చక్షువున్ = చక్షువు; పరోక్షుండున్ = పరోక్షుడు; అను = అనెడి;
వారు = వారు; మువ్వురు = ముగ్గురు (3); పుట్టిరి = జనించిరి; అందున్ = వారిలో; సభానరుని = సభానరుని; కాలనాథుండున్ = కాలనాథుడు; కాలనాథున్ = కాలనాథున; కున్ = కు;
స్సంజయుండున్ = స్సంజయుడు; స్సంజయున్ = స్సంజయున; కున్ = కు; పురంజయుండున్ = పురంజయుడు; పురంజయున్ = పురంజయున; కున్ = కు; జనమేజయుండున్ = జనమేజయుడు; జనమేజయున్ = జనమేజయున; కున్ = కు; మహాశాలుండు = మహాశాలు; మహాశాలుని = మహాశాలుని; కిన్ = కి; మహామనసుండున్ = మహామనసుడు; మహామనసున్ = మహామనసున;

కున్ = కు; సుశీనరుండున్ = సుశీనరుడు; తితిక్షువు = తితిక్షువు; అనన్ = అనెడి; ఇరువురు = ఇద్దరు
 (2); జన్మించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; సుశీనరున్ = సుశీనరున; కున్ = కు; శిబి = శిబి; వన =
 వనుడు; క్రిమి = క్రిమి; దర్పులు = దర్పుడు; అననన్ = అనగా; నలువురు = నలుగురు (4); జన్మించిరి
 = పుట్టిరి; శిబి = శిబి; కిన్ = కి; వృషదర్ప = వృషదర్పుడు; సువీర = సువీరుడు; మద్ర = మద్రుడు;
 కేకయులున్ = కేకయుడు; నలువురు = నలుగురు (4); పుట్టిరి = జన్మించిరి; తితిక్షువున్ =
 తితిక్షువున; కున్ = కు; రుశద్రథుండు = రుశద్రథుడు; రుశద్రథున్ = రుశద్రథున; కున్ = కు;
 హేముండున్ = హేముండును; హేమున్ = హేమున; కున్ = కు; సుతపుండున్ = సుతపుడు;
 సుతపున్ = సుతపున; కున్ = కు; బలియుని = బలి; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఆ = ఆ; బలి = బలి;
 వలనన్ = వలన; అంగ = అంగుడు; వంగ = వంగుడు; కళింగ = కళింగుడు; సింహ = సింహుడు;
 పుండ్ర = పుండ్రుడు; ఆంధ్రులు = ఆంధ్రుడు; అను = అనెడి; పేర్లు = నామములు; కల = కలిగిన; వారు
 = వారు; ఆర్వురున్ = ఆరుగురు (6); కుమారులు = పుత్రులు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; వారలు = వారు;
 తూర్పు = తూర్పు దిక్కునగల; దేశంబుల్ = రాజ్యముల; కున్ = కు; రాజులు = రాజులు; అయి = ఐ;
 దేశంబుల్ = రాజ్యముల; కున్ = కు; తమతమ = వారివారి; నామధేయంబులు = పేర్లు; ఇడి = పెట్టి;
 ఏలిరి = పరిపాలించిరి; సువీరున్ = సువీరున; కున్ = కు; సత్యరథుండున్ = సత్యరథుడు;
 సత్యరథుని = సత్యరథున; కిన్ = కు; దివిరథుండున్ = దివిరథుడు; దివిరథుని = దివిరథుని; కిన్ =
 కి; ధర్మరథుండున్ = ధర్మరథుడు; ధర్మరథున్ = ధర్మరథున; కున్ = కు; చిత్రరథుండున్ =
 చిత్రరథుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఆ = ఆ; చిత్రరథుండు = చిత్రరథుడు; రోమపాదుండున్ =
 రోమపాదుడు; నాన్ = అని; పరగె = ప్రసిద్ధుడాయెను.

భావము:

యయాతి కొడుకు అనువునకు సభానరుడు, చక్షువు, పరోక్షుడు అని ముగ్గురు పుట్టారు. వారిలో
 సభానరునికి కాలనాథుడు; కాలనాథునకు స్పంజయుడు; స్పంజయునకు పురంజయుడు;
 పురంజయునకు జనమేజయుడు; జనమేజయునకు మహాశాలుడు; మహాశాలునికి
 మహామనసుడు; మహామనసునకు సుశీనరుడు, తితిక్షువు అని ఇద్దరు పుట్టారు. వారిలో
 సుశీనరునకు శిబి, వనుడు, క్రిమి, దర్పుడు అని నలుగురు కలిగారు. శిబికి వృషదర్పుడు, సువీరుడు,
 మద్రుడు, కేకయుడు అని నలుగురు జన్మించారు. తితిక్షువునకు రుశద్రథుడు; రుశద్రథునకు
 హేముండు; హేమునకు సుతపుడు; సుతపునకు బలి జన్మించారు. ఆ బలికి అంగుడు, వంగుడు,

కళింగుడు, సింహుడు, పుండ్రుడు, ఆంధ్రుడు అని ఆరుగురు పుత్రులు పుట్టారు. వారు తూర్పు రాజ్యాలకు రాజులు అయి, ఆయా రాజ్యాలకు వారివారి పేర్లు పెట్టి పరిపాలించారు. సువీరునకు సత్యరథుడు; సత్యరథునకు దివిరథుడు; దివిరథునికి ధర్మరథుడు; ధర్మరథునకు చిత్రరథుడు పుట్టారు. ఆ చిత్రరథుడు రోమపాదుడు అని ప్రసిద్ధి పొందాడు.

నవమ స్కంధము : ఋశ్యశృంగుని వృత్తాంతము

9-684-క.

సంతతిలేనితనంబునఁ

జింతించుచునుండ నతని చెలికాఁ డగు ధీ

మంతుఁడు దశరథుఁ డతనికి

సంతతిగా నిచ్చె నాత్మజును శాంతాఖ్యన్.

టీకా:

సంతతి = పిల్లలు; లేనితనంబునన్ = లేకపోవుటచేత; చింతించుచునుండన్ = విచారించుతుండగ;
అతని = అతని; చెలికాడు = స్నేహితుడు; అగు = ఐన; ధీమంతుడు = బుద్ధిశాలి; దశరథుడు =
దశరథుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; సంతతికాన్ = పెంపకమునకు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఆత్మజును =
కుమార్తెను; శాంత = శాంత; ఆఖ్యన్ = పేరు గలమెను.

భావము:

ఆ రోమపాదుడు పిల్లలు లేకపోడంతో విచారిస్తుంటే అతని స్నేహితుడు దశరథుడు తన కుమార్తె శాంతను అతనికి పెంపకానికి ఇచ్చాడు.

9-685-వ.

అంత రోమపాదుండు, దన కూతురు శాంత యని కైకొని మెలంగుచుండ, నా రాజు రాజ్యంబునఁ గొంతకాలంబు వర్షంబు లేమికిం జింతించి, విభాండకసుతుడైన ఋశ్యశృంగుండు వచ్చిన వర్షంబు గురియు నని పెద్దలవలన నెఱింగి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; రోమపాదుండున్ = రోమపాదుడు; తన = తన; కూతురు = పుత్రిక; శాంత = శాంత; అని = అని; కైకొని = దత్తతచేకొని; మెలంగుచుండన్ = వర్తింస్తుండగా; ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; రాజ్యంబునన్ = రాజ్యములో; కొంత = కొంత; కాలంబున్ = కాలము; వర్షంబున్ = వర్షము; లేమి = లేకపోవుట; కిన్ = కి; చింతించి = విచారించి; విభాండక = విభాండకముని యొక్క; సుతుండు = కుమారుడు; ఐన = అయినట్టి; ఋశ్యశృంగుండు = ఋశ్యశృంగుడు; వచ్చినన్ = వచ్చినచో; వర్షంబున్ = వర్షములు; కురియున్ = కురియును; అని = అని; పెద్దల = పెద్దవారి; వలనన్ = వద్ద; విని = విని.

భావము:

అంతట రోమపాదుడు దశరథ పుత్రిక శాంతను దత్తత చేసుకొని వర్తింస్తుండగా, రాజ్యంలో కొంత కాలం వర్షాలు కురవక బాధపడ సాగాడు. విభాండక ముని కుమారుడు ఋశ్యశృంగుడు వస్తే వర్షాలు కురుస్తాయి అని పెద్దవారి వద్ద విన్నాడు.

9-686-క.

ఆ రాజు ఋశ్యశృంగుని

ఘోరతపోనియముఁ దెచ్చుకొఱకై పనిచెన్

వారసతుల నేర్పరుల ను

దారస్తనభారభీరుతరమధ్యగలన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; ఋశ్యశృంగుని = ఋశ్యశృంగుని; ఘోర = గట్టి; తపన్ = తపస్సు; నియమమును = నియమములు కలవానిని; తెచ్చు = తీసుకొచ్చుట; కొఱకున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; పనిచెన్ = పంపించెను; వారసతులన్ = వేశ్యలను; నేర్పరులను = నెఱజాణలైనవారిని; ఉదార = గొప్ప; స్తన = కుచ; భార = భారముచే; భీరుతర = మిక్కిలి చిక్కిన, సన్నని; మధ్యగలన్ = నడుములు కలవారిని.

భావము:

ఆ రాజు గొప్ప నియమాలతో తపస్సు చేసుకుంటున్న ఋశ్యశృంగుని తీసుకురావడం కోసం అందమైన నెలజాణలను పంపించాడు.

9-687-వ.

వారలుఁ జని.

టీకా:

వారలున్ = వారు; చని = వెళ్ళి .

భావము:

ఆ నెలజాణలు ఋశ్యశృంగుడు ఉన్న ఆశ్రమానికి వెళ్ళి.....

9-688-తే.

"కాంతలార! మెకము గన్నది మొదలుగా

నాడువారి నెలుగఁ దడవిలోన

గోచి బిగియఁగట్టుకొనిన యా వడుగని

మత్తికాని రతికి మరపవలయు."

టీకా:

కాంతలారా = వనితలు; మెకము = లేడి; కన్నది = గర్భమున కన్నది; మొదలుగాన్ = అప్పటినుండి;

ఆడువారిని = స్త్రీలను; ఎలుగడు = తెలియనివాడు; అడవి = అడవి; లోనన్ = అందు; గోచి =

గోచీగుడ్డ {గోచీ - పురుషావయవము కనబడకుండ కట్టుకొను సన్నని పొడవైన గుడ్డ};

బిగియగట్టుకొనిన = గట్టిగాకట్టుకొన్నట్టి {గోచీబిగియగట్టు - స్త్రీ సౌఖ్యమునకు బాగా దూరముగా

నుండు}; ఆ = ఆ; వడుగని = బ్రహ్మచారిని; మత్తికాని = కాముకుని; రతి = మన్మథక్రీడ; కిన్ = కు;

మరపవలయున్ = మరుగునట్లు చేయవలెను.

భావము:

"ఆ వనితలు అక్కడ లేడి కడుపున పుట్టిననాటి నుండి ఆడవారిని చూడని ఋశ్యశృంగుని చూసారు. అతను కటిక బ్రహ్మచారి. గోచీ మాత్రం కట్టుకొనువాడు. అతనిని కామక్రీడకు మరుగునట్లు చేయాలి" అనుకుంటూ...

9-689-వ.

అని పలుకుచు.

టీకా:

అని = అని; పలుకుచున్ = మాట్లాడుకొనుచు .

భావము:

వారిలో వారు ఈ బ్రహ్మచారిని సాంసారిక మార్గంలోకి ఎలా తేవాలి అని ఆలోచించసాగారు.

9-690-క.

ఆడుచుఁ జెవులకు నింపుగఁ

బాడుచు నాలోక నిశితబాణౌఘములన్

వీడుచు డగ్గరి నోడుచుఁ

జేడియ లా తపసికడకుఁ జేరిరి కలఁపన్.

టీకా:

ఆడుచున్ = నటనలుచేయుచు; చెవుల్ = చెవుల; కున్ = కు; ఇంపుగ = ఆనందముకలుగునట్లు;

పాడుచున్ = పాటలు పాడుతు; ఆలోక = చూపులనెడి; నిశిత = వాడియైన; బాణ = బాణముల;

ఓఘములన్ = పరంపరలను; వీడుచున్ = వదులుతు; డగ్గరిన్ = దగ్గరగా; ఓడుచున్ = తిరుగుతు;

చేడియలు = కాంతలు; ఆ = ఆ; తపసి = ఋషి; కడ = దగ్గర; కున్ = కు; చేరిరి = చేరిరి; కలపన్ =

కలయుటకోసము .

భావము:

మనోహరమైన ఆటపాటలతో వాడి చూపులతో దగ్గరగా మెలగుతూ జంకుతూ కాంతలు ఆ ఋషి దగ్గరకు చేరారు.

9-691-వ.

అయ్యవసరంబున వారలం జూచి.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; వారల్ = వారిని; చూచి = చూసి .

భావము:

అలా ఆ యువతులు శృంగారచేష్టలతో దరిచేరుతున్న ఆ సమయంలో వారిని ఋష్యశృంగుడు చూసి.

9-692-నీ.

మిళితాళినీల ధమ్మిల్లభారంబులు-

చారుజటావిశేషంబు లనియు,

భర్మాంచ లోజ్వలప్రభ దుకూలంబులు-

తతచర్మవస్త్రభేదంబు లనియు,

బహు రత్నకీలిత భాసురహారంబు-

లధికరుద్రాక్షమాలాదు లనియు,

మలయజ మృగనాభి మహిత లేపంబులు-

బహువిధ భూతి లేషంబు లనియు,

9-692.1-తే.

మధురగానంబు శ్రుతియుక్తమంత్రజాతు

లనియు, వీణెలు దండంబు లనియు, సతుల

మూర్తు లెన్నడు నెఱుగని ముగుద తపసి

వారిఁ దాపసులని డాయవచ్చి మ్రొక్కె.

టీకా:

మిళితా = తుమ్మెదలవంటి; నీల = నల్లని; ధమిల్ల = కొప్పుల; భారంబులన్ = దట్టమైనవానిని; చారు = మనోహరమైన; జట = జటలలోని; విశేషంబులు = రకములు; అనియున్ = అని; భర్మ = బంగారపు; అంచల = జరీతో; ఉజ్జ్వల = ప్రకాశవంతమైన; ప్రభ = మెరుపుకల; దుకూలంబులున్ = శ్రేష్ఠమైన వలువలు; తత = మెత్తని; చర్మవస్త్ర = మృగచర్మపు బట్టలలో; భేదంబులు = రకములు; అనియున్ = అని; బహు = అనేక; రత్న = రత్నములు; కీలిత = పొదగిన; భాసుర = ప్రకాశవంతమైన; హారంబులు = దండలు; అధిక = గొప్ప; రుద్రాక్ష = రుద్రాక్షల; మాల = మాలలు; ఆదులు = మున్నగునవి; అనియున్ = అని; మలయజ = చందనము; మృగనాభి = కస్తూరి; మహిత = గొప్ప; లేపంబులున్ = మైపుతలు; బహు = అనేక; విధ = రకముల; భూతి = విభూతి; లేపంబులున్ = పూతలు; అనియున్ = అని.

మధుర = తియ్యని; గానంబు = పాటలు; శ్రుతి = శ్రుతి; యుక్త = బద్ధ; మంత్ర = వేదమంత్రములు; జాతులు = జాతులు; అనియున్ = అని; వీణెలు = వీణలు; దండంబులు = యోగదండములు; అనియున్ = అని; సతుల = స్త్రీల; మూర్తులన్ = పొడలు; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును; ఎఱుగని = తెలియని; ముగుద = మగ్గ; తపసి = ఋషి; వారిన్ = వారిని; తాపసులు = మునులు; అని = అనుకొని; డాయన్ = దగ్గరకుచేర; వచ్చి = వచ్చి; మ్రొక్కెన్ = నమస్కరించెను.

భావము:

స్త్రీల పొడ ఎరుగని ముగ్ధ ఋషి వారిని చూసి, తుమ్మెదల వంటి నల్లని దట్టమైన కొప్పులని చూసి వాటిని మనోహరమైన జటలలో రకాలు అనుకున్నాడు. బంగారపు జరీతో ప్రకాశవంతమైన మెరుస్తున్న మేలిమి వలువలు, మెత్తని మృగచర్మాలలో రకాలు అనుకున్నాడు. బహు రత్న ఖచితమైన మెఱుగు దండలను, గొప్ప రుద్రాక్ష మాలలు వంటివి అనుకున్నాడు. చందనం కస్తూరి వంటి గొప్ప మైపుతలను, రక రకాల విభూతి పూతలు అని. తియ్యని పాటలను, శ్రుతి బద్ధ

వేదమంత్రాలని జతులని, వీణలను యోగదండాలు అని అనుకుని ఆశ్చర్యంగా చూసాడు. వారిని మునులు అనుకొని దగ్గరకు వచ్చి నమస్కరించాడు.

9-693-వ.

ఇట్లు వచ్చి మ్రొక్కిన ఋశ్యశృంగుం జూచి, నగుచు డగ్గటి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వచ్చి = వచ్చి; మ్రొక్కిన = నమస్కరించగా; ఋశ్యశృంగున్ = ఋశ్యశృంగుని; చూచి = కనగొని; నగుచున్ = నవ్వుతు; డగ్గటి = దగ్గరచేరి .

భావము:

ఈ విధంగా వచ్చి నమస్కరించిన ఋశ్యశృంగుని చూసి ఆ పడతులు నవ్వుతు దగ్గర చేరి.

9-694-నీ.

"క్షేమమే"యని సతుల్ చేతుల గ్రుచ్చి క-

ర్మశకుచంబులు మోవఁ గొఁగలించి

"చిరతపోనియతి డస్సీతిగదా"యని మోముఁ-

గంఠంబు నాభియుఁ గలయఁ బుడికి

"క్రొత్తదీవన లివి గొను"మని వీనుల-

పొంత నాలుకలఁ జప్పుళ్ళు చేసి

"మా వనంబుల పండ్లు ముంచివి తిను"మని-

పెక్కు భక్ష్యంబులు ప్రితి నొసఁగి

9-694.1-ఆ.

"నూతనాజినంబు నునుపిది మే"లని

గోఁచి విడిచి మృదు దుకూలమిచ్చి

మౌని మరగజేసి "మా" పర్ణశాలకు

బోద" మనుచు గొంచుబోయి రతని.

టీకా:

క్షమమే = కులాసా ఉన్నావా; అని = అని; సతుల్ = కాంతలు; చేతులన్ = చేతులలో చేతులను; గుచ్చి = కలిపి నొక్కి; కర్కశ = గట్టివైన; కుచంబులున్ = స్తనములు; మోవన్ = ఒత్తునట్లుగా; కౌగలించి = కౌగలించుకొని; చిర = అధికమైన; తపః = తపస్సు నందు; నియతిన్ = లగ్నమగుటచేత; డస్సితికదా = అలసిపోతివి; అని = అని; మోమున్ = ముఖమును; కంఠంబున్ = మెడ; నాభిన్ = బొడ్డు; కలయ = తాకుతు; పుడికి = పుణికి; కొత్త = కొత్తరకమైన; దీవనలు = ఆశీస్సులు; ఇవి = ఇవి; కొనుము = తీసికొనుము; అని = అని; వీనుల = చెవుల; పొంతన్ = దగ్గర; నాలుకలన్ = నాలుకలతో; చప్పుళ్ళు = చప్పుడులు; చేసి = చేసి; మా = మా యొక్క; వనంబులన్ = ఆరామము లందలి; పండ్లు = పళ్ళు; మంచివి = మంచివి; తినుము = ఆరగించుము; అని = అని; పెక్కు = అనేక; భక్త్యంబులున్ = తినుబండారములను; ప్రీతిన్ = ప్రేమగా; ఒసగి = పెట్టి.

నూతన = కొత్తరకమైన; అజినంబున్ = జింకచర్మము; నునుపిది = నున్నటిది; మేలు = బాగుంటుది; అని = అని; గోచిన్ = గోచీని; విడిచి = బదులుగా; మృదు = మెత్తని; దుకూలమున్ = మేలైనవస్త్రములు; ఇచ్చి = కట్టించి; మౌనిన్ = ఋషిని; మరగన్ = మోహింప; చేసి = చేసి; మా = మా యొక్క; పర్ణశాల = పాక; కున్ = కు; పోదము = వెళ్ళెదము; అనుచున్ = అనుచు; కొంచుబోయిరి = తీసుకెళ్ళిరి; అతని = అతనిని;

భావము:

"కులాసాగా ఉన్నావా" అని కాంతలు చేతిలో చేతులు వేసి నొక్కుసాగారు. తమ కఠిన స్తనాలు ఒత్తుకొనేలా కౌగలించుకో సాగారు. "చాలా సేపు తపస్సు చేసి అలసిపోయావే" అని ముఖము, మెడ, బొడ్డు, తాకుసాగారు. "ఇవి కొత్తరకం ఆశీస్సులు తీసికో" అని చెవుల దగ్గర నాలుకలతో చప్పుడులు చేయసాగారు. "మా వద్ద లభించే మంచి పళ్ళు ఆరగించు." అని అనేక రకాల తినిబండారాలను ప్రేమగా పెట్టసాగారు. "కొత్తరకం నున్నటి జింకచర్మం బాగుంటుది" అని గోచీ బదులుగా మెత్తని మేలిమివస్త్రాలు కట్టించసాగారు. అలా అతనిని వశీకరించుకుని "మా పర్ణశాలకు వెళ్ళాం. రా" అంటూ వెంట తీసుకెళ్ళారు.

9-695-వ.

ఇట్లు హరిణీసుతుండు కాంతాకటాక్షపాశబద్ధుండై, వారల వెంటం జని, రోమపాదుకడకుం
బోయిన, నతండు దన ప్రియనందన యైన శాంతనిచ్చి పురంబు ననునిచికొనియె;
నమ్మునీశ్వరుండు వచ్చిన వర్షప్రతిబంధదోషంబు చెడి వర్షంబు గురిసె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరిణీసుతుండు = ఋష్యశృంగుడు {హరిణీసుతుడు - విభాండకమునికి
లేడి యందు కలిగినవాడు, ఋష్యశృంగుడు}; కాంతా = వారవనితల; కటాక్ష = కడకంటి చూపులు
అనెడి; పాశ = పాశములకు; బద్ధుండు = కట్టుబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వారలన్ = వారి; వెంటన్ =
కూడా; చని = వెళ్ళి; రోమపాదు = రోమపాదుని; కడ = వద్ద; కున్ = కు; పోయినన్ = వెళ్ళగా;
అతండు = అతను; తన = తన యొక్క; ప్రియ = ఇష్ట; నందనన్ = పుత్రిక; ఐన = అయిన; శాంతన్ =
శాంతని; ఇచ్చి = వివాహమునందు ఇచ్చి; పురంబున్ = నగరమున; ఉనిచికొనియెన్ =
ఉంచుకొనెను; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఈశ్వరుండున్ = శ్రేష్ఠుడు; వచ్చినన్ = రాగా; వర్ష =
వానలను; ప్రతిబంధ = అడ్డుకొనెడి; దోషంబున్ = దోషములు; చెడి = తొలగిపోయి; వర్షంబున్ =
వానలు; కురుసెను = కురిసినవి; అంత = తరవాత.

భావము:

ఇలా ఋష్యశృంగుడు ఆ వారవనితల వాలు చూపుల వలలకు చిక్కి వారి వెంట రోమపాదుని
వద్దకు వెళ్ళాడు. అతను తన ఇష్ట పుత్రిక అయిన శాంతని ఇచ్చి వివాహం చేసి నగరంలో
ఉంచుకున్నాడు. ఆ మునిశ్రేష్ఠుడు రాగా అనావృష్టి దోషాలు తొలగిపోయి వానలు కురిసాయి.
పిమ్మట.

9-696-ఆ.

ఆన్యపాలచంద్రుఁ **డ్ర**నపత్యుఁడై యుండ

నెటిగి మునికులేంద్రుఁ **డి**ంద్రుఁగూర్చి

యిష్టి చేసి సుతుల నిచ్చె నాతని కృపఁ

బంక్తిరథుఁడు పిదపఁ బడసె సుతుల.

టీకా:

ఆ = ఆ; నృపాల = రాజులలో; చంద్రుడు = చంద్రుని వంటివాడు; అనపత్యుడు = కొడుకులు లేనివాడు; ఐ = అయ్య; ఉండన్ = ఉండగా; ఎఱిగి = తెలిసికొని; ముని = మునుల; కుల = అందరిలోను; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; ఇంద్రున్ = దేవేంద్రుని; గూర్చి = గురించి; ఇష్టి = యజ్ఞము; చేసి = చేసి; సుతులన్ = పుత్రులను; ఇచ్చెన్ = కలుగజేసెను; ఆతని = అతని యొక్క; కృపన్ = కరుణచేతనే; పంక్తిరథుడున్ = దశరథుడుకూడ; పిదపన్ = ఆ తరువాత; పడసెన్ = పొందెను; సుతులన్ = పుత్రులను.

భావము:

ఆ రోమపాదరాజుచంద్రుడు అపుత్రకుడు అని తెలిసికొని ఋష్యశృంగ మహాముని దేవేంద్రుని గురించి పుత్రకామేష్టియాగం చేసి పుత్రులు కలిగేలా చేసాడు. పిమ్మట అతని కరుణతోనే దశరథుడుకూడ పుత్రకామేష్టి చేసి పుత్రులను పొందాడు.

9-697-వ.

ఆ రోమపాదునకుఁ జతురంగుఁడును, జతురంగునకుఁ బృథులాక్షుండును, బృథులాక్షునికి బృహద్రథుండు, బృహత్కర్ముండు బృహద్భానుండు ననువారు మువ్వరు పుట్టి; రండు బృహద్రథునకు బృహన్మనసుఁడు, బృహన్మనసునకు జయద్రథుండు, జయద్రథునకు విజయుండు, విజయునకు సంభూతి యను భార్యయందు ధృతియు, నా ధృతికి ధృతవ్రతుండు, ధృతవ్రతునకు సత్యకర్ముండు, సత్యకర్మునకు నతిరథుండును జన్మించిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ; రోమపాదున్ = రోమపాదుని; కున్ = కి; చతురంగుడున్ = చతురంగుడు; చతురంగున్ = చతురంగుని; కున్ = కి; పృథులాక్షుండును = పృథులాక్షుడు; పృథులాక్షుని = పృథులాక్షుని; కిన్ = కి;

బృహద్రథుండున్ = బృహద్రథుడు; బృహత్కర్ముండున్ = బృహత్కర్ముడు; బృహద్భానుండున్ = బృహద్భానుడు; అను = అనెడి; వారున్ = వారు; మువ్వరు = ముగ్గురు (3); పుట్టిరి = జనించిరి; అందున్ = వారిలో; బృహద్రథున్ = బృహద్రథున; కున్ = కు; బృహన్మనసుడు = బృహన్మనసుడు; బృహన్మనసున్ = బృహన్మనసున; కున్ = కు; జయద్రథుండున్ = జయద్రథుడు; జయద్రథున్ = జయద్రథున; కున్ = కు; విజయుండున్ = విజయుడు; విజయున్ = విజయున; కున్ = కు; సంభూతి = సంభూతి; అను = అనెడి; భార్య = భార్య; అందున్ = ఎడల; ధృతియున్ = ధృతి; ఆ = ఆ; ధృతి = ధృతి; కిన్ = కి; ధృతవ్రతుండున్ = ధృతవ్రతుడు; ధృతవ్రతున్ = ధృతవ్రతున; కున్ = కు; సత్యకర్ముండున్ = సత్యకర్ముడు; సత్యకర్మున్ = సత్యకర్మున; కున్ = కు; అతిరథుండును = అతిరథుడు; జన్మించిరి = పుట్టిరి.

భావము:

ఆ రోమపాదునికి చతురంగుడు; చతురంగునికి పృథులాక్షుడు; పృథులాక్షునికి బృహద్రథుడు, బృహత్కర్ముడు, బృహద్భానుడు అని ముగ్గురు కలిగారు. వారిలో బృహద్రథునకు బృహన్మనసుడు; బృహన్మనసునకు జయద్రథుడు; జయద్రథునకు విజయుడు; విజయునకు భార్య సంభూతి ఎడల ధృతి; ఆ ధృతికి ధృతవ్రతుడు; ధృతవ్రతునకు సత్యకర్ముడు; సత్యకర్మునకు అతిరథుడు పుట్టారు.

9-698-ఆ.

కుంతి పిన్ననాడు కోరి సూర్యునిఁ బొంద

బిడ్డఁ దుదితుండైనఁ పెట్టెఁ పెట్టి

గంగ నీట విడువఁ కని యతిరథుఁ డంత

గర్భుఁ డనుచుఁ గొడుకు గారవించె.

టీకా:

కుంతి = కుంతి; పిన్ననాడు = చిన్నతనమునందు; కోరి = కోరి; సూర్యునిన్ = సూర్యుని; పొందన్ = కలియగా; బిడ్డడున్ = పిల్లవాడు; ఉదితుడు = పుట్టినవాడు; ఐన = కాగా; పెట్టెన్ = పెట్టెలో; పెట్టి = ఉంచి; గంగ = గంగానది; నీటన్ = నీటిప్రవాహము నందు; విడువన్ = వదలగా; కని = కనుగొని;

అతిరథుండున్ = అతిరథుడు; అంతన్ = అప్పుడు; కర్ణుడు = కర్ణుడు; అనుచున్ = అనుచు;
కొడుకున్ = పుత్రునిగా; గారవించెన్ = మన్నించెను.

భావము:

కుంతి అభం శుభం తెలియని చిన్నతనంలో కోరి సూర్యుని పొందగా పిల్లవాడు పుట్టాడు. ఆ
పిల్లవాడిని పెట్టెలో ఉంచి గంగానదిలో విడిచి పెట్టింది. ఆ ప్రవాహంలో కొట్టుకు వస్తున్న పెట్టెలోని
పిల్లవాడిని అతిరథుడు కనుగొన్నాడు. అతిరథుడు అప్పుడు ఆ బాలుని ఆదరించి కర్ణుడు అంటూ
పుత్రునిగా పెంచుకున్నాడు.

నవమ స్కంధము : ద్రుహ్యనుతుర్వసులవంశము

9-699-వ.

ఇట్లతిరథునకుఁ గానీనుండైన కర్ణుండు కొడుకయ్యె; కర్ణునకు వృషసేనుండు పుట్టి; నయ్యయాతి
కొడుకైన ద్రుహ్యునకు బభ్రుసేతువు, బభ్రుసేతువునకు నారబ్బుండు, నారబ్బునకు గాంధారుండు,
గాంధారునకు ఘర్ముండు, ఘర్మునకు ఘృతుండు, ఘృతునకు దుర్మదుండు, దుర్మదునకుఁ
బ్రచేతసుండు, బ్రచేతసునకు నూర్గురు పుట్టి, మ్లేచ్ఛాధిపతులయి, యుదగ్గిశ నాశ్రయించిరి;
తుర్వసునకు వహ్ని, వహ్నికి భర్గుండు, భర్గునకు భానుమంతుండు, భానుమంతునకుఁ ద్రిసానువు,
ద్రిసానువునకుఁ గరంధముండును, గరంధమునకు మరుత్తుండు, నతనికి యయాతిశాపంబున
సంతతి లేదయ్యె; వినుము.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అతిరథున్ = అతిరథున; కున్ = కు; కానీనుండు = కన్యకుపుట్టినవాడు; ఐన =
అయిన; కర్ణుండు = కర్ణుడు; కొడుకున్ = పుత్రుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; కర్ణున్ = కర్ణున; కున్ = కు;
వృషసేనుండున్ = వృషసేనుడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను; ఆ = ఆ; యయాతి = యయాతి; కొడుకు =
పుత్రుడు; ఐన = అయినట్టి; ద్రుహ్యున్ = ద్రుహ్యున; కున్ = కు; బభ్రుసేతువున్ = బభ్రుసేతువు;
బభ్రుసేతువున్ = బభ్రుసేతువున; కున్ = కు; ఆరబ్బుండున్ = ఆరబ్బుడు; ఆరబ్బున్ = ఆరబ్బున; కున్ =

కు; గాంధారుండున్ = గాంధారుడు; గాంధారున్ = గాంధారున; కున్ = కు; ఘర్ముండున్ = ఘర్ముడు; ఘర్మున్ = ఘర్మున; కున్ = కు; ఘృతుండున్ = ఘృతుడు; ఘృతున్ = ఘృతున; కున్ = కు; దుర్మదుండున్ = దుర్మదుడు; దుర్మదున్ = దుర్మదున; కున్ = కు; ప్రచేతసుండున్ = ప్రచేతసుడు; ప్రచేతసున = ప్రచేతసున; కున్ = కు; నూర్గురు = వందమంది (100); పుట్టి = జనించి; వ్లేచ్చ = వ్లేచ్చదేశములకు; అధిపతులు = రాజులు; అయి = అయ్యి; ఉదగ్గిశ = ఉత్తరదిక్కుప్రాంతమును; ఆశ్రయించిరి = పాలించిరి; తుర్వసున్ = తుర్వసున; కున్ = కు; వహ్ని = వహ్ని; వహ్ని = వహ్ని; కిన్ = కి; భర్గుండున్ = భర్గుడు; భర్గున్ = భర్గున; కున్ = కు; భానుమంతుండు = భానుమంతుడు; భానుమంతున్ = భానుమంతున; కున్ = కు; త్రిసానువు = త్రిసానువు; త్రిసానువున్ = త్రిసానువున; కున్ = కు; కరంధముండును = కరంధముడు; కరంధమున్ = కరంధమున; కున్ = కు; మరుత్తుండున్ = మరుత్తుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; యయాతి = యయాతి యొక్క; శాపంబునన్ = శాపమువలన; సంతతి = సంతానము; లేదయ్యెన్ = కలుగలేదు; వినుము = వినుము.

భావము:

కన్యకుపుట్టినవాడైన కర్ణుడు ఈ విధంగా అతిరథుని కుమారుడు అయ్యాడు. కర్ణునకు వృషసేనుడు జన్మించాడు. ఆ యయాతి పుత్రుడు ద్రుహ్యునకు బభ్రుసేతువు; బభ్రుసేతువునకు ఆరభ్మడు; ఆరభ్మనకు గాంధారుడు; గాంధారునకు ఘర్ముడు; ఘర్మునకు ఘృతుడు; ఘృతునకు దుర్మదుడు; దుర్మదునకు ప్రచేతసుడు; ప్రచేతసునకు వందమంది పుత్రులు పుట్టి వ్లేచ్చదేశాలకు రాజులై ఉత్తరదిక్కు ప్రాంతాలను పాలించారు. తుర్వసునకు వహ్ని; వహ్నికి భర్గుడు; భర్గునకు భానుమంతుడు; భానుమంతునకు త్రిసానువు; త్రిసానువునకు కరంధముడు; కరంధమునకు మరుత్తుడు; అతనికి యయాతి శాపం వలన సంతానం కలుగలేదు. వినుము.

నవమ స్కంధము : యదువంశ చరిత్రము

9-700-చ.

అనఘ! యయాతి పెద్దకొడుక్కిన యదుక్షితిపాలు వంశమున్

విననఁ బఠించినన్ నరుఁడు **వెం**డియుఁ బుట్టఁడు ముక్తిఁ బొందు న

య్యనుపమమూర్తి విష్ణుఁడు నరాకృతిఁ బొంది జనించెఁ గావునన్

వినుము; నరేంద్ర! నా పలుకు వీనుల పండువుగాఁగఁ జెప్పెదన్.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; యయాతి = యయాతి యొక్క; పెద్దకొడుకు = పెద్దకొడుకు; ఐన = అయిన;
యదు = యదువు అనెడి; క్షితిపాలున్ = రాజు యొక్క; వంశమున్ = వంశమును; వినినన్ =
వినినను; పరించినన్ = చదివినను; నరుడు = మానవుడు; వెండియున్ = మఱియు; పుట్టడు =
పుట్టడు; ముక్తిన్ = మోక్షమును; పొందున్ = పొందును; ఆ = ఆ; అనుపమ = సాటిలేని; మూర్తి =
వ్యక్తి; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; నర = మానవుని; ఆకృతిన్ = స్వరూపమును; పొంది = పొంది;
జనించెన్ = పుట్టెను; కావునన్ = కనుక; వినుము = వినుము; నరేంద్రా = రాజా; నా = నా యొక్క;
పలుకు = మాట; వీనులన్ = చెవులకు; పండువు = ఆనందకరమైనది; కాగన్ = అగునట్లుగ;
చెప్పెదన్ = తెలిపెదను.

భావము:

పుణ్య పరీక్షిత్తా! యయాతి పెద్దకొడుకు యదుమహారాజు. ఆ యదు వంశంలో విష్ణుమూర్తి
మానవునిగా అవతరించాడు. కనుక, ఆ యదువు గురించి వినినవాడు, చదివినవాడు పునర్జన్మ
అన్నది లేక, మోక్షాన్ని పొందుతాడు. నా మాట శ్రద్ధగా వినుము రాజా! ఆ యదు వంశం గురించి
వీనులకు విందు అయ్యేలా వర్ణించి చెప్తాను.

9-701-వ.

యదువునకు సహస్రజిత్తుఁ గ్రోష్టువు నలుండు రిపుండు ననువారు నలువురు సంభవించి;
రండుఁ బెద్దకొడుకయిన సహస్రజిత్తునకు శతజిత్తు గలిగె; నా శతజిత్తునకు మహాహయ
వేణుహయ హేహయు లనువారు మువ్వురు జనించి; రండు హేహయునకు ధర్ముండు ధర్మునకు
నేత్రుండు నేత్రునకుఁ గుంతి గుంతికి మహిష్మంతుండు మహిష్మంతునికి భద్రసేనుండు,
భద్రసేనునకు దుర్మదుండు, దుర్మదునికి ధనికుండు, ధనికునికిఁ గృతవీర్య కృతాగ్ని కృతవర్మ
కృతౌజలను నలువురు సంభవించి; రండు గృతవీర్యునికి నర్జునుండు జనియించె; అతండు
మహాబుద్ధిబలంబున.

టీకా:

యదువున్ = యదువున; కున్ = కు; సహస్రజిత్తు = సహస్రజిత్తు; క్రోష్టువున్ = క్రోష్టువు; నలుండున్ = నలుడు; రిపుండున్ = రిపుడు; అను = అనెడి; వారున్ = వారు; నలువురు = నలుగుర (4); సంభవించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; పెద్దకొడుకు = పెద్దకొడుకు; అయిన = ఐన; సహస్రజిత్తున్ = సహస్రజిత్తున; కున్ = కు; శతజిత్తున్ = శతజిత్తు; కలిగెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; శతజిత్తున్ = శతజిత్తున; కున్ = కు; మహాహయ = మహాహయుడు; వేణుహయ = వేణుహయుడు; హేహయులు = హేహయుడులు; అను = అనెడి; వారున్ = వారు; మువ్వురు = ముగ్గురు (3); జనించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; హేహయున్ = హేహయున; కున్ = కు; ధర్ముండున్ = ధర్ముడు; ధర్మున్ = ధర్మున; కున్ = కు; నేత్రుండున్ = నేత్రుడు; నేత్రున్ = నేత్రున; కున్ = కు; కుంతి = కుంతి; కుంతి = కుంతి; కిన్ = కి; మహిష్మంతుండు = మహిష్మంతుడు; మహిష్మంతుని = మహిష్మంతుని; కిన్ = కి; భద్రసేనుండు = భద్రసేనుడు; భద్రసేనున్ = భద్రసేనున; కున్ = కు; దుర్మదుండున్ = దుర్మదుడు; దుర్మదుని = దుర్మదుని; కిన్ = కి; ధనికుండున్ = ధనికుడు; ధనికుని = ధనికుని; కిన్ = కి; కృతవీర్య = కృతవీర్యుడు; కృతాగ్ని = కృతాగ్ని; కృతవర్మ = కృతవర్మ; కృతౌజలు = కృతౌజలు; అను = అనెడి; నలువురు = నలుగురు (4); సంభవించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; కృతవీర్యున్ = కృతవీర్యుని; కిన్ = కి; అర్జునుండు = అర్జునుడు; జనియించె = పుట్టెను; అతండు = అతను; మహా = గొప్ప; బుద్ధి = జ్ఞానమువలని; బలంబునన్ = శక్తితో.

భావము:

యదువునకు సహస్రజిత్తు, క్రోష్టువు, నలుడు, రిపుడు, అని నలుగురు కుమారులు పుట్టారు. వారిలో పెద్దకొడుకు సహస్రజిత్తుకు శతజిత్తు పుట్టాడు; శతజిత్తుకు మహాహయుడు, వేణుహయుడు, హేహయుడు అని ముగ్గురు కొడుకులు పుట్టారు; వారిలో హేహయునకు ధర్ముడు; ధర్మునకు నేత్రుడు; నేత్రునకు కుంతి; కుంతికి మహిష్మంతుడు; మహిష్మంతునికి భద్రసేనుడు; భద్రసేనునకు దుర్మదుడు; దుర్మదునికి ధనికుడు; ధనికునికి కృతవీర్యుడు, కృతాగ్ని, కృతవర్మ, కృతౌజు అని నలుగురు పుట్టారు. వారిలో కృతవీర్యునికి అర్జునుడు పుట్టాడు. అతను గొప్ప జ్ఞానశక్తితో....

నవమ స్కంధము : కార్తవీర్యుని చరిత్ర

9-702-సీ.

హరికళాసంజాతుడైన దత్తాత్రేయు-

సేవించి సద్యోగసిద్ధి బొంది

బహు యజ్ఞ దాన తపంబులు గావించి-

సకలదిక్కులు గెల్చి జయముతోడ

సతతంబు హరినామ సంకీర్తనము చేసి-

ధనముల నొంది యుదారవృత్తి

యెనుబదియైదువే లేండ్లు భూచక్రంబు-

ఘనకీర్తి దనపేరుగాఁగ నేలె;

9-702.1-ఆ.

ముదిమిలేక తరుణమూర్తి యై యురుకీర్తి

నమరెఁ గార్తవీర్యుఁ డనఁగ విభుఁడు

నిజము వానిభంగి నేల యేలినయట్టి

రాజు నెఱుఁగ మెందు రాజముఖ్య!

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; కళా = అంశతో; సంజాతుండున్ = చక్కగాపుట్టినవాడు; ఐన = అయిన;
దత్తాత్రేయున్ = దత్తాత్రేయుని; సేవించి = కొలిచి; సత్ = మంచి; యోగసిద్ధిన్ = యోగసిద్ధిని; పొంది =
పొంది; బహు = అనేకమైన; యజ్ఞ = యాగములు; దాన = దానములు; తపంబులున్ = తపస్సులు;
గావించి = ఆచరించి; సకల = అన్ని; దిక్కులున్ = దిక్కులను; గెల్చి = జయించి; జయము =
విజయము; తోడన్ = తోటి; సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; హరి = విష్ణుమూర్తి; నామ =
నామములను; సంకీర్తనము = భజనలు; చేసి = చేసి; ధనములన్ = సంపదలను; ఒంది = పొంది;
ఉదారవృత్తిన్ = గొప్పగా; ఎనుబదియైదువేల = ఎనభై ఐదువేల (85,000); ఏండ్లున్ =

సంవత్సరములు; భూచక్రంబున్ = భూచక్రమును; ఘన = గొప్ప; కీర్తిన్ = యశస్సుతో; తనపేరు = పేరుప్రసిద్ధము; కాగన్ = అగునట్లుగ; ఏలెన్ = పరిపాలించెను.

ముదిమి = ముసలితనము; లేక = లేకుండ; తరుణమూర్తి = యౌవనరూపముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉరు = గొప్ప; కీర్తిన్ = కీర్తితో; అమరెన్ = జీవించెను; కార్తవీర్యుడు = కార్తవీర్యుడు; అనగన్ = అనబడుచు; విభుడు = రాజు; నిజమున్ = నిజముగ; వాని = అతని; భంగిన్ = వలె; ఏలిన = పరిపాలించిన; అట్టి = అటువంటి; రాజున్ = పరిపాలకుని; ఎఱుగము = తెలియలేము; ఎందున్ = ఎక్కడకూడ; రాజముఖ్య = మహారాజు.

భావము:

ఓ మహారాజ! ఆ అర్జునుడు విష్ణుమూర్తి అవతారుడైన దత్తాత్రేయుని కొలిచి గొప్ప యోగసిద్ధిని, అణిమాదిసిద్ధులను పొందాడు. అనేక యాగాలు, దానాలు చేసాడు. గొప్ప తపస్సు చేసాడు. సకల దిక్కులను జయించి, ఎప్పుడు హరినామ సంకీర్తనలు చేస్తూ ఉండేవాడు. గొప్ప సంపదలను పొందాడు. అతను భూమండలాన్ని ఎనభై ఐదువేల ఏళ్ళు గొప్పగా పరిపాలించాడు. ముసలితనం లేకుండ యౌవన వంతునిగా గొప్ప కీర్తితో కార్తవీర్యుడు అని పిలవబడుతూ జీవించాడు. నిజం చెప్పాలంటే అతనిలా పరిపాలించిన వాడిని ఎక్కడా వినలేము; కనలేము.

9-703-వ.

అయ్యర్జునునకుం గల పుత్రసహస్రంబునం బరశురామునిబారికిం దప్పి జయధ్వజుండు,
శూరసేనుండు, వృషణుండు, మధువు, నూర్జితుండు నను వారేవురు బ్రతికిరి; జయధ్వజునకుఁ
దాళజంఘుండును, దాళజంఘునకు నౌర్వముని తేజంబున నూర్వురు గొడుకులును గలిగి;
రందుఁ బ్రథముండు వీతిహోత్రుండు మధువునకు వృక్షుండు, వృక్షునకుఁ బుత్రశతంబు పుట్టి;
నందుఁ బ్రథముండు వృష్టి; మఱియు మధు వృష్టి యదువుల యా వంశంబులవారు మాధవులు
వృష్ణులు యాదవులు ననం బరఁగిరి; యదుపుత్రుం డైన క్రోష్ణువునకు వృజినవంతుండు,
వృజినవంతునకు శ్వాహితుండు, శ్వాహితునకు భేరుశేకుండు, భేరుశేకునకుఁ జిత్రరథుండు,
చిత్రరథునకు శశిబిందుండుం బుట్టిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ; అర్జునున్ = అర్జున; కున్ = కు; కల = ఉన్నట్టి; పుత్ర = కుమారులు; సహస్రంబునన్ = వేయిమందిలో (1,000); పరశురాముని = పరశురాముని; బారి = దెబ్బకు; కిన్ = కి; తప్పి = తప్పించుకొని; జయద్వజుండున్ = జయద్వజుడు; శూరసేనుండున్ = శూరసేనుడు; వృషణుండున్ = వృషణుడు; మధువున్ = మధువు; ఊర్జితుండున్ = ఊర్జితుడు; అను = అనెడి; వారున్ = వారు; ఏవురు = ఐదుగురు; బ్రతికిరి = బతికిపోయిరి; జయద్వజున్ = జయద్వజున; కున్ = కు; తాళజంఘుడును = తాళజంఘుడు; తాళజంఘున్ = తాళజంఘున; కున్ = కు; ఔర్వముని = ఔర్వముని; తేజంబునన్ = తేజస్సువలన; నూర్పురు = వందమంది (100); కొడుకులున్ = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టరి; అందున్ = వారిలో; ప్రథముండు = మొదటివాడు; వీతిహోత్రుండు = వీతిహోత్రుడు; మధువున్ = మధువున; కున్ = కు; వృక్షుండున్ = వృక్షుడు; వృక్షున్ = వృక్షున; కున్ = కు; పుత్ర = కొడుకులు; శతంబున్ = నూరుమంది (100); పుట్టెన్ = జన్మించెను; అందున్ = వారిలో; ప్రథముడు = మొదటివాడు; వృష్టి = వృష్టి; మఱియున్ = ఇంకను; మధు = మధుడు; వృష్టి = వృష్టి; యదువుల = యదువులయొక్క; ఆ = ఆయా; వంశంబుల = వంశముల; వారున్ = వారు; మాధవులు = మాధవులు; వృష్ణులు = వృష్ణులు; యాదవులు = యాదవులు; అనన్ = అనగా; పరగిరి = ప్రసిద్ధులైరి; యద = యదువు యొక్క; పుత్రుండు = కొడుకు; ఐన = అయిన; క్రోష్టువున్ = క్రోష్టువున; కున్ = కు; వృజినవంతుండున్ = వృజినవంతుడు; వృజినవంతున = వృజినవంతున; కున్ = కు; శ్వాహితుండు = శ్వాహితుడు; శ్వాహితున్ = శ్వాహితున; కున్ = కు; భేరుశేకుండున్ = భేరుశేకుడు; భేరుశేకున్ = భేరుశేకున్; కున్ = కు; చిత్రరథుండున్ = చిత్రరథుడు; చిత్రరథున్ = చిత్రరథున; కున్ = కు; శశిబిందుండు = శశిబిందుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి.

భావము:

ఆ కార్తవీర్యార్జునకు వెయ్యిమంది కుమారులు. ఆ వెయ్యిమందిలో పరశురాముని దెబ్బ తప్పించుకొని జయద్వజుడు, శూరసేనుడు, వృషణుడు, మధువు, ఊర్జితుడు అనెడి ఐదుగురు మాత్రమే బతికిబట్టకట్టారు. జయద్వజునకు తాళజంఘుడు; తాళజంఘునకు ఔర్వముని తేజస్సు వలన వందమంది పుత్రులు పుట్టారు. వారిలో మొదటివాడు వీతిహోత్రుడు; మధువునకు వృక్షుడు; వృక్షునకు నూరుమంది కొడుకులు పుట్టారు. వారిలో మొదటివాడు వృష్టి; ఇంకా విను. మధువు

వంశంవారు మాధవులు; వృష్టి వంశంవారు వృష్టులు; యదువు వంశంవారు యాదవులు; అనగా ప్రసిద్ధులు అయ్యారు. యదువు కొడుకు క్రోష్టువు; అతనికి వృజినవంతుడు; వృజినవంతునకు శ్వాహితుడు; శ్వాహితునకు భేరుశేకుడు; భేరుశేకునకు చిత్రరథుడు; చిత్రరథునకు శశిబిందుడు పుట్టాడు.

నవమ స్కంధము : శశిబిందుని చరిత్ర

9-704-ము.

కృశమధ్యల్ పదివేపు రంగనలతోఁ గ్రీడం బ్రమోదింప స
త్తుశలుండై పదివేలక్షలు సుపుత్తుల్ భక్తిజేయం జతు
ర్లశ రత్నుండును యోగినాఁ బరఁగి సప్తద్వీపరాజేంద్రుడై
శశిబిందుం డురునీతిమంతుఁ డమరన్ ప్రత్యాంతిపూర్ణేందుడై.

టీకా:

కృశమధ్యల్ = సన్నినడుములుకలవారు; పదివేపురు = పదివేలమంది (10.000); అంగనల్ = భార్యల; తోన్ = తోటి; క్రీడన్ = కులాసాగా; ప్రమోదింపన్ = ఆనందిస్తుండగా; సత్ = మంచి; కుశలుండు = నేర్పరితనములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పదివేలక్షలు = వందకోట్లమంది (100 కోట్లు); సు = చక్కటి; పుత్తుల్ = కొడుకులు; భక్తిన్ = సేవ; చేయన్ = చేయుచుండగ; చతుర్దశ = పద్నాలుగు (చతుర్దశరత్నములు (విద్యలు) - 1బుగ్వేదము 2యజుర్వేదము 3సామవేదము 4అధర్వణవేదము 5శిక్ష 6వ్యాకరణము 7ఛందస్సు 8నిరుక్తము 9జ్యోతిషము 10కల్పము 11మీమాంస 12న్యాయము 13పురాణము 14ధర్మశాస్త్రము); రత్నుండును = రత్నములు కలవాడు; యోగిన్ = యోగి; నాన్ = అని; పరిగి = ప్రసిద్ధుడై; సప్తద్వీప = సప్తద్వీపములకు; రాజేంద్రుడు = మహారాజు; ఐ = అయ్యి; శశిబిందుండు = శశిబిందుడు; ఉరు = గొప్ప; నీతిమంతుడున్ = నీతిమంతుడు; అమరన్ = చక్కగానుండెను; సత్ = మంచి; కాంతిన్ = ప్రకాశముతో; పూర్ణేందుడున్ = నిండుచంద్రునివలె; ఐ = ఉండి.

భావము:

శశిబిందుడు గొప్ప నీతిమంతుడు; అతను పదివేలమంది అందమైన భార్యలతో ఆనందిస్తూ, వందకోట్లమంది కొడుకులు సేవ చేస్తుండగా జీవించాడు. ఇంకా చతుర్దశరత్నాలు అనే సకల వేద విద్యలు కల యోగిగా ప్రసిద్ధుడు అయ్యాడు. అలా జీవిస్తూ శశిబిందుడు సప్తద్వీపాలకు రాజేంద్రుడై వెలుగొందాడు.

9-705-వ.

అతని కొడుకుల మొత్తంబునకు ముఖరులయిన యార్వరలోఁ బృథుశ్రవుండను వానికి ధర్ముండు పుట్టి; ధర్మునకు నుశనుండు పుట్టి, నూఱశ్వమేధంబులుజేసి; నయ్యశనునకు రుచికుండు పుట్టి; నా రుచికునకుఁ బురుజిత్తు, రుక్మండు, రుక్మేషువు, బృథువు, జ్యాముఖుండు నను వారేవురు పుట్టి; రండు జ్యాముఖుండు.

టీకా:

అతని = అతని యొక్క; కొడుకల = కొడుకులు; మొత్తంబున్ = అందరిలో; కున్ = కి; ముఖరులు = ముఖ్యుల; అయిన = ఐన; ఆర్వర = ఆరుగురు; లోన్ = లోను; పృథుశ్రవుండు = పృథుశ్రవుడు; అను = అనెడి; వాని = అతని; కిన్ = కి; ధర్ముండున్ = ధర్ముడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను; ధర్మున్ = ధర్మున; కున్ = కు; ఉశనుండున్ = ఉశనుడు; పుట్టి = జన్మించి; నూఱు = వంద (100); అశ్వమేధంబులున్ = అశ్వమేధయాగములు; చేసెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ; అశనున్ = అశనున; కున్ = కు; రుచికుండు = రుచికుడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను; ఆ = ఆ; రుచికున్ = రుచికున; కున్ = కు; పురుజిత్తున్ = పురుజిత్తు; రుక్మండున్ = రుక్మడు; రుక్మేషువున్ = రుక్మేషువు; పృథువున్ = పృథువు; జ్యాముఖుండున్ = జ్యాముఖుడు; అను = అనెడి; వారున్ = వారు; ఏవురున్ = ఐదుగురు (5); పుట్టిరి = జన్మించిరి; జ్యాముఖుండు = జ్యాముఖుడు.

భావము:

అతని కొడుకులు అందరిలో ముఖ్యులు ఆరుగురు. వారిలోని పృథుశ్రవుడికి ధర్ముడు జన్మించాడు; ధర్మునకు ఉశనుడు జన్మించి వంద అశ్వమేధయాగాలు చేసాడు. ఆ ఉశనునకు రుచికుడు; ఆ

రుచికునకు పురుజిత్తు, రుక్మడు, రుక్మేషువు, పృథువు, జ్యాముఖుడు అని ఐదుగురు పుత్రులు
జన్మించారు. ఆ జ్యాముఖుడు....

9-706-సీ.

తొట్టగొల్పెడు శైబ్యతోడి ప్రేమంబున-

ననపత్యుడయ్యును నన్యభార్య

గైకొన కొక కొంతకాలంబునకుఁ బోయి-

ప్రగవారి యింటను బలిమిఁ బట్టి

యొకకన్యఁ దేరిపై నునిచి తోడ్డేరంగ-

జననాథుఁగన్యను శైబ్య చూచి

కోపించి "మానవకుహక! యీ పడుచును-

దెచ్చియు నేనుండఁ దేరిమీఁద

9-706.1-ఆ.

బెట్టినాడ" వనుచు బిఱుసులు పలుకంగ

నతడు పలికె నంత నతివతోడ

"నాకుఁ గోడ లింత నమ్ము మీ లలితాంగి

నవతిగాదు నీకు నత్య" మనుచు.

టీకా:

తొట్టగొల్పెడు = సంభ్రమింపజేసెడి; శైబ్య = బెస్తస్తీ; తోడి = తోటి; ప్రేమంబునన్ = ప్రేమవలన;
అనపత్యుడు = పిల్లలులేనివాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; అన్య = మరియొక; భార్యన్ =
భార్యను; గైకొనక = చేపట్టకుండ; ఒక = ఒకానొక; కొంత = కొంత; కాలంబున్ = కాలమున; కున్ = కు;
పోయి = వెళ్ళి; ప్రగవారి = శత్రువుల; ఇంటను = ఇంటినుండి; బలిమిన్ = బలవంతముగ; ఒక =
ఒకానొక; కన్యన్ = అవివాహితను; తేరి = రథము; పైన్ = మీద; ఉంచి = పెట్టి; తోడ్డోన్ = కూడా;
ఏరంగ = వస్తుండగా; జననాథున్ = రాజును; కన్యనున్ = యువతిని; శైబ్య = శైబ్యవనిత; చూచి =
కనుగొని; కోపించి = కోపముచేసి; మానవకుహక = వంచక మానవా; ఈ = ఈ; పడుచును =

యువతిని; తెచ్చియున్ = తీసుకొని వచ్చి; నేను = నేను; ఉండన్ = బతికుండగానే; తేరి = రథము;
 మీదన్ = పైన; పెట్టినాడవు = పెట్టాతివి; అనుచున్ = అంటూ.
 బిలుసులున్ = కఠినమైనమాటలు; పలుకంగన్ = మాట్లాడగా; అతడు = అతను; పలికెన్ =
 చెప్పెను; అంతన్ = అప్పుడు; అతివ = వనిత; తోడన్ = తోటి; నా = నా; కున్ = కు; కోడలింతనమున్
 = కోడలవుతుంది; ఈ = ఈ; లలితాంగి = చిన్నది; సవతి = సవతి; కాదు = కాబోదు; నీ = నీ; కున్ = కు;
 సత్యము = ఇది నిజము; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:

ఆ రుచిక పుత్రుడు జ్యముఖుడు శైబ్య యందలి గాఢమైన ప్రేమ వలన, పిల్లలులేకపోయినా
 మరింకొక భార్యను చేపట్టలేదు. కొంతకాలం పిమ్మట ఒకనాడు శత్రువుల ఇంటినుండి
 బలవంతంగ ఒక కన్యను తీసుకుని రథం మీద వస్తున్నాడు. అలా వస్తున్న రాజును, యువతిని
 శైబ్యవనిత చూసింది. రాజు మీద కోపగించి "మోసగాడా! ఈ యువతిని తీసుకొని వచ్చి, నేను
 బతికుండగానే రథం మాద పెట్టుకుని ఊరేగుతున్నావా?" అంటూ, దూషిస్తూ కఠినంగా
 మాట్లాడింది. అప్పుడు రుచికుడు "ఈ అమ్మాయి నాకు కోడలు అవుతుంది. నీకేమీ సవతి కాబోదు.
 ఇది నిజం." అంటూ శైబ్యకు నచ్చచెప్పాడు.

9-707-వ.

అయ్యవసరంబున శైబ్య కొడుకుం గాంచు నని యెఱింగి విశ్వేదేవతలును బిత్తదేవతలును
 సంతసించిరి; వారల ప్రసాదంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; శైబ్య = శైబ్యవనిత; కొడుకున్ = కొడుకును; కాంచును
 = కనును; అని = అని; ఎఱింగి = తెలుసుకొని; విశ్వేదేవతలునున్ = విశ్వేదేవతలు {విశ్వేదేవతలు -
 ధర్మునకుగల పదిమంది భార్యలలో విశ్వ యందు జన్మించినవారు}; పితృదేవతలునున్ =
 పితృదేవతలు; సంతసించిరి = సంతోషించిరి; వారల = వారియొక్క; ప్రసాదంబునన్ =
 అనుగ్రహమువలన.

భావము:

ఆ సమయంలో శైబ్య విశ్వేదేవతలు, పితృదేవతలు అనుగ్రహం వలన కొడుకును కనబోతోంది అని తెలిసి వారు సంతోషించారు.

9-708-క.

తన సవతి మొఱగి పెనిమిటి

తను బొందిన శైబ్య మఱి విదర్భుని గనియెం

దనయు గని జ్యముఖుండును

దనతెచ్చిన కన్య దెచ్చి తనయున కిచ్చెన్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; సవతిన్ = సవతిని; మొఱగి = తప్పించి; పెనిమిటిన్ = భర్తను; తనున్ = ఆమె;
పొందినన్ = కవియగా; శైబ్య = శైబ్యవనిత; మఱి = మరి; విదర్భునిన్ = విదర్భుని; కనియెన్ =
కనెను; తనయున్ = పుత్రుని; కని = కనుగొని; జ్యముఖుండును = జ్యముఖుడు; తన = అతను;
తెచ్చిన = తీసుకొని వచ్చిన; కన్యన్ = యువతిని; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; తనయున్ = పుత్రుని; కిన్ =
కి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చి వివాహముచేసెను.

భావము:

తన సవతిని తప్పించి భర్త ఆమెని కవియగా శైబ్యకు విదర్భుడు పుట్టాడు. పుత్రుని చూసి
జ్యముఖుడు తను తెచ్చిన యువతిని తీసుకొని వచ్చి పుత్రునికిచ్చి వివాహం చేసాడు.

9-709-వ.

ఆ కన్యక యందు విదర్భునకు గుశుండును గ్రుథుండును రోమపాదుండునుం బుట్టి; రా
రోమపాదునకు బభ్రువు బభ్రువునకు విభువు విభువునకు గృతి గృతికి నుశికుండు నుశికునకుం
జేది చేది కి జైద్యాదులు పుట్టరి; కృథునకు గుంతి, గుంతికి ధృష్టి, ధృష్టికి నిర్వృతి, నిర్వృతికి
దశార్హుండు, దశార్హునకు వ్యోముండు, వ్యోమునకు జీమూతుండు, జీమూతునకు వికృతి, వికృతికి

భీమరథుండు, భీమరథునకు నవరథుండు, నవరథునకు దశరథుండు, దశరథునకు శకుని,
 శకునికిఁ గుంతి, గుంతికి దేవరాతుండు, దేవరాతునకు దేవక్షత్రుండు దేవక్షత్రునకు మధువు
 మధువునకుఁ గురువశుండు, కురువశునకు ననువు, అనువునకుఁ బురుహోత్తం, డతనికి నంశు,
 వతనికి సాత్వతుండు సాత్వతునకు భజమానుండును భజియును దివ్యుండును వృష్టియు
 దేవాప్యథుండును నంధకుండును మహాభోజుండును నన నేడ్వరు పుట్టి; రందు భజమానునకుఁ
 బ్రథమభార్య యందు నిమ్రోచి కంకణ వృష్ణులు మువ్వరును, రెండవ భార్య యందు శతజిత్తు
 సహస్రజిత్తు నయుతజిత్తునన మువ్వరు బుట్టి; రందు దేవాప్యథునికి బభ్రువు పుట్టి; వీర లిరువుర
 ప్రభావంబులఁ బెద్దలు శ్లోకరూపంబునఁ బరియింతు; రట్టి శ్లోకార్థం బెట్టిదనిన.

టీకా:

ఆ = ఆ; కన్యక = యువతి; అందున్ = తోటి; విదర్భున్ = విదర్భున; కున్ = కు; కుశుండునున్ =
 కుశుడు; క్రథుండును = క్రథుడు; రోమపాదుండునున్ = రోమపాదుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఆ =
 ఆ; రోమపాదున్ = రోమపాదున; కున్ = కు; బభ్రువు = బభ్రువు; బభ్రువున్ = బభ్రువున; కున్ = కు;
 విభువున్ = విభువు; విభువున్ = విభువున; కున్ = కు; కృతి = కృతి; కృతి = కృతి; కిన్ = కి; ఉశికుండు
 = ఉశికుడు; ఉశికున్ = ఉశికున; కున్ = కు; చేది = చేది; చేది = చేది; కిన్ = కి; చైద్య = చైద్యుడు;
 ఆదులు = మున్నగువారు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; కృథున్ = కృథున; కున్ = కు; కుంతి = కుంతి; కుంతి =
 కుంతి; కిన్ = కి; ధృష్టి = ధృష్టి; ధృష్టి = ధృష్టి; కిన్ = కి; నిర్వృతి = నిర్వృతి; నిర్వృతి = నిర్వృతి; కిన్ = కి;
 దశార్థుండు = దశార్థుడు; దశార్థున్ = దశార్థున; కున్ = కు; వ్యోముండు = వ్యోముడు; వ్యోమున్ =
 వ్యోమున; కున్ = కు; జీమాతుండు = జీమాతుడు; జీమాతున్ = జీమాతున; కున్ = కు; వికృతి =
 వికృతి; వికృతి = వికృతి; కిన్ = కి; భీమరథుండు = భీమరథుడు; భీమరథున్ = భీమరథున; కున్ =
 కు; నవరథుండున్ = నవరథుడు; నవరథున్ = నవరథున; కున్ = కు; దశరథుండు = దశరథుడు;
 దశరథున్ = దశరథున; కున్ = కు; శకుని = శకుని; శకుని = శకుని; కిన్ = కి; కుంతి = కుంతి; కుంతి =
 కుంతి; కిన్ = కి; దేవరాతుండు = దేవరాతుడు; దేవరాతున్ = దేవరాతున; కున్ = కు; దేవక్షత్రుండున్
 = దేవక్షత్రుడు; దేవక్షత్రున్ = దేవక్షత్రున; కున్ = కు; మధువు = మధువు; మధువున్ = మధువున; కున్
 = కు; కురువశుండున్ = కురువశుడు; కురువశున్ = కురువశున; కున్ = కు; అనువున్ = అనువు;
 అనువున్ = అనువున; కున్ = కు; పురుహోత్తుండు = పురుహోత్తుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి;
 అంశువు = అంశువు; అతని = అతని; కిన్ = కి; సాత్వతుండు = సాత్వతుడు; సాత్వతున్ = సాత్వతున;

కున్ = కు; భజమానుండునున్ = భజమానుడు; భజియునున్ = భజి; దివ్యుండునున్ = దివ్యుడు;
 వృష్టియున్ = వృష్టి; దేవాప్యథుండునున్ = దేవాప్యథుడు; అంధకుండునున్ = అంధకుడు;
 మహాభోజుండునున్ = మహాభోజుడు; అనన్ = అనగా; ఏడ్వరుని = ఏడుగురు (7); పుట్టిరి =
 జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో; భజమానున్ = భజమానున; కున్ = కు; ప్రథమ = మొదటి (1); భార్య
 = భార్య; అందున్ = తోటి; నిమ్రోచి = నిమ్రోచి; కంకణ = కంకణుడు; వృష్టులు = వృష్టులు;
 మువ్వరునున్ = ముగ్గురు (3); రెండవ = రెండవ (2); భార్య = భార్య; అందున్ = తోటి; శతజిత్తు =
 శతజిత్తు; సహస్రజిత్తు = సహస్రజిత్తు; అయుతజిత్తు = అయుతజిత్తు; అనన్ = అనెడి; మువ్వరున్ =
 ముగ్గురు (3); పుట్టిరి = జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో; దేవాప్యథుని = దేవాప్యథుని; కిన్ = కి;
 బభ్రువు = బభ్రువు; పుట్టన్ = జన్మించెను; వీరల = వీరు; ఇరువుర = ఇద్దరి (2); ప్రభావంబులన్ =
 ప్రభావములను; శ్లోక = శ్లోకముల; రూపంబునన్ = రూపమునందు; పరియింతురు = కీర్తించెదరు;
 అట్టి = అటువంటి; శ్లోకా = శ్లోకములకు; అర్థంబు = అర్థము; ఎట్టిది = ఎలాంటిది; అనినన్ =
 అనినచో.

భావము:

ఆ యువతి యందు విదర్భునకు కుశుడు, క్రుథుడు, రోమపాదుడు జన్మించారు; ఆ రోమపాదునకు
 బభ్రువు; బభ్రువునకు విభువు; విభువునకు కృతి; కృతికి ఉశికుడ; ఉశికునకు చేది; చేదికి చైద్యుడు
 మున్నగువారు జన్మించారు; కృథునకు కుంతి; కుంతికి ధృష్టి; ధృష్టికి నిర్వృతి; నిర్వృతికి దశార్హుడు;
 దశార్హునకు వ్యోముడు; వ్యోమునకు జీమూతుడు; జీమూతునకు వికృతి; వికృతికి భీమరథుడు;
 భీమరథునకు నవరథుడు; నవరథునకు దశరథుడు; దశరథునకు శకుని; శకునికి కుంతి; కుంతికి
 దేవరాతుడు; దేవరాతునకు దేవక్షత్రుడు; దేవక్షత్రునకు మధువు; మధువునకు కురువశుడు;
 కురువశునకు అనువు; అనువునకు పురుహోత్తుడు; అతనికి అంశువు; అతనికి సాత్వతుడు;
 సాత్వతునకు భజమానుడు, భజి, దివ్యుడు, వృష్టి, దేవాప్యథుడు, అంధకుడు, మహాభోజుడు అని
 ఏడుగురు కుమారులు జన్మించారు. వారిలో భజమానునకు మొదటి భార్య తోటి నిమ్రోచి,
 కంకణుడు, వృష్టుడు అని ముగ్గురు; రెండవ భార్య తోటి శతజిత్తు, సహస్రజిత్తు, అయుతజిత్తు అని
 ముగ్గురు; జన్మించారు. వారిలో దేవాప్యథునికి బభ్రువు జన్మించాడు. వీరు ఇద్దరి ప్రభావాలను
 శ్లోకాలతో కీర్తిస్తారు. అటువంటి శ్లోకాలకు అర్థం ఎలాంటిది అంటే...

9-710-తే.

వినుము దూరంబునం దేమి వినుచు నుందు

మదియ చూతుము డగ్గరి నరుగుదేర

నరులలో బభ్రుకంటి నున్నతుడు లేడు

యోజ దేవాప్యథున కెన యొరుడు గలడె?

టీకా:

వినుము = వినుము; దూరంబున = దూరము; అందున్ = నుండి; ఏమి = ఏదైతే; వినుచున్ = వింటూ; ఉందుము = ఉంటామో; అదియ = అదే; చూతుము = చూసెదము; డగ్గరిన్ = దగ్గరకు; అరుగుదేరన్ = వచ్చినచో; నరుల్ = మానవుల; లోన్ = అందు; బభ్రు = బభ్రువు; కంటిన్ = కంటి; ఉన్నతుడు = గొప్పవాడు; లేడు = లేడు; ఓజన్ = ఓజస్సునందు; దేవాప్యథున్ = దేవాప్యథున; కిన్ = కి; ఎన = సాటి; ఒరుడు = మరింకొకడు; కలడె = ఉన్నాడా, లేడు.

భావము:

వినుము. దూరము నుండి ఏదైతే వింటామో అదే దగ్గర నుండి చూస్తాము. మానవులలో బభ్రువు కంటి గొప్పవాడు లేడు. తేజస్సులో దేవాప్యథునకు సాటి మరింకొకడు లేడు.

9-711-క.

పదునాలుగు వేవురు నలు

వదియేవురు నరులు ముక్తి పడసిరి బభ్రుం

డుదితుడు దేవాప్యథుడును

బదపడి యోగంబుఁ దెలియఁబలికినకతనన్.

టీకా:

పదునాలుగువేవురు = పద్నాలుగువేల; అలువదియేవురున్ = అరవైఐదుమంది; నరులు = మానవులు; ముక్తిన్ = మోక్షమును; పడసిరి = పొందిరి; బభ్రుండు = బభ్రువు; ఉదితుడు =

చెప్పబడినవాడు; దేవాప్యథుడున్ = దేవాప్యథుడు; పదపడి = పూని; యోగంబున్ = యోగమును;
తెలియపలికిన = ఉపదేశించిన; కతనన్ = కారణముచేత .

భావము:

బభ్రువు, దేవాప్యథుడు పూని యోగం ఉపదేశించిన కారణం చేత పద్నాలుగువేల
అరవైఐదుమంది మానవులు మోక్షాన్ని పొందారు.

9-712-వ.

మహాభోజం డతిథార్మికుండు; వాని వంశంబువారు భోజులని పలుకంబడిరి; వృష్టికి సుమిత్రుండు,
యుధాజిత్తును జన్మించి; రండు యుధాజిత్తునకు శినియు, ననమిత్రుండును జనించిరి;
అనమిత్రునికి నిమ్నుండు, నిమ్నునికి సత్రాజితుండు, బ్రసేనుండు నన నిరువురు పుట్టిరి; మఱియు
ననమిత్రునికి శిని యనువాఁడు వేటొకండు గలం; డతనికి పుత్రుండు సత్యకుండును; నతనికి
యుయుధానుం డనంబరఁగిన సాత్యకియు, నా సాత్యకికి జయుండును, జయునకుఁ గుణియు, నా
కుణికి యుగంధరుండునుం బుట్టరి; మఱియు ననమిత్రునకుఁ బృశ్ని యను వేటొక కొడుకు
గలఁడు; వానికి శ్వఫల్య చిత్రకులు గలిగి; రండు శ్వఫల్యునకు గాందినియం దక్తూరుండును,
నసంగుండును, సారమేయుండును, మృదుకుండును, మృదుపచ్చివుండును, వర్మదృక్కును,
ధృష్టవర్ముండును, క్షత్రోపేక్షుండును, నరిమర్దనుండును, శత్రుఘ్నుండును, గంధమాదనుండును,
బ్రతిబాహువును నను వారు పన్నిద్దఱు గొడుకులును సుచారు వను కన్యకయు జనించిరి;
వారియం దక్తూరునికి దేవలుండును, ననుపదేవుండునుం బుట్టరి; మఱియుఁ జిత్తునకుఁ
బృథుండును విడూరథుండును మొదలుగాఁ గలవారు పెక్కుండు వృష్టివంశజాతు లైరి;
భజమానుండు, కుకురుండు, శుచి, కంబళబర్హిషుండు నన నలువు రంధకునకుఁ బుట్టిరి;
కుకురునికి వృష్టి వృష్టికి విలోమతనయుండు, విలోమతనయునుకిఁ గపోతరోముండు
గపోతరోమునికి దుంబురు సఖుండైన యనువును, ననువునకు దుందుభి దుందుభికి
దవిద్యోతుండు, దవిద్యోతునకుఁ బునర్వసువు, నతనికి నాహుకుండను కుమారుండు, నాహుకి
యనుకన్యయుం గలిగి; రా యాహుకునికి దేవకుం, దుగ్రసేనుండు నన నిరువురు జనించి; రండు
దేవకునికి దేవలుండు, నుపదేవుండును, సుదేవుండు, దేవవర్ధనుం డన నలుగురు గలిగి;

వారలకు ధృతదేవయు, శాంతిదేవయు, నుపదేవయు, శ్రీదేవయు, దేవరక్షితయు, సహదేవయు, దేవకియు ననఁ దోబుట్టవు లేడ్వరు గలిగిరి; వినుము.

టీకా:

మహాభోజండు = మహాభోజడు; అతి = గొప్పగ; ధార్మికుండు = ధర్మముతెలిసినవాడు; వాని = అతని; వంశంబున్ = వంశమునకుచెందిన; వారు = వారు; భోజలు = భోజలు; అని = అని; పలుకంబడిరి = పలువురబడిరి; వృష్టి = వృష్టి; కిన్ = కి; సుమిత్రుండున్ = సుమిత్రుడు; యుధాజిత్తున్ = యుధాజిత్తు; జన్మించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; యుధాజిత్తున్ = యుధాజిత్తున; కున్ = కు; శినియున్ = శిని; అనమిత్రుండునున్ = అనమిత్రుడు; జనించిరి = పుట్టిరి; అనమిత్రుని = అనమిత్రుని; కిన్ = కి; నిమ్నుండు = నిమ్నుడు; నిమ్నుని = నిమ్నుని; కిన్ = కి; సత్రాజితుండు = సత్రాజిత్తు; ప్రసేనుండున్ = ప్రసేనుడు; అనన్ = అనెడి; ఇరువురు = ఇద్దరు (2); పుట్టిరి = జన్మించిరి; మఱియున్ = ఇంకను; అనమిత్రుని = అనమిత్రుని; కిన్ = కి; శిని = శిని; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; వేటొకండున్ = ఇంకొకడు; కలండు = ఉన్నాడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; పుత్రుండు = కొడుకు; సత్యకుండునున్ = సత్యకుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; యుయుధానుండు = యుయుధానుడు; అనన్ = అనగా; పరగిన = ప్రసిద్ధుడైన; సాత్యకియున్ = సాత్యకి; ఆ = ఆ; సాత్యకి = సాత్యకి; కిన్ = కి; జయుండును = జయుడు; జయున్ = జయున; కుణియున్ = కుణి; ఆ = ఆ; కుణి = కుణి; కిన్ = కి; యుగంధరుండునున్ = యుగంధరుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; మఱియున్ = ఇంకను; అనమిత్రున్ = అనమిత్రున; కున్ = కు; పృశ్ని = పృశ్ని; అను = అనెడి; వేటొక = ఇంకొక; కొడుకున్ = పుత్రుడు; కలడు = ఉన్నాడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; శ్వఫల్కు = శ్వఫల్కు; చిత్రకులున్ = చిత్రకులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; శ్వఫల్కున్ = శ్వఫల్కున; కున్ = కు; గాందిని = గాందిని; అందున్ = అందు; అక్రూరుండున్ = అక్రూరుడు; అనసంగుండునున్ = అనసంగుడు; సారమేయుండునున్ = సారమేయుడు; మృదుకుండును = మృదుకుడు; మృదుపచ్చివుడును = మృదుపచ్చివుడు; వర్మదృక్కును = వర్మదృక్కు; ధృష్టవర్మండును = ధృష్టవర్ముడు; క్షత్రపేక్షుండును = క్షత్రపేక్షుడు; అరిమర్దనుండును = అరిమర్దనుడు; శత్రుఘ్నుండును = శత్రుఘ్నుడు; గంధమాదనుండును = గంధమాదనుడు; ప్రతిబాహువున్ = ప్రతిబాహువు; అను = అనెడి; వారు = వారు; పన్నిద్ధఱున్ = పన్నెండుమంది (12); కొడుకులునున్ = కొడుకులు; సుచారువు = సుచారువు; అను = అనెడి; కన్యకయున్ = ఆడపిల్ల; జనించిరి = పుట్టిరి; వారి = వారి; అందున్ = లో; అక్రూరున్

= అక్రూరుని; కిన్ = కి; దేవలుండునున్ = దేవలుడు; ఉపదేవుండునున్ = ఉపదేవుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; మఱియున్ = ఇంకను; చిత్తున్ = చిత్తున; కున్ = కు; పృథుండును = పృథుడు; విడూరథుండును = విడూరథుడు; మొదలుగాగల = మొదలైన; వారు = వారు; పెక్కండు = అనేకమంది; వృష్టివంశ = వృష్టివంశమున; జాతులు = పుట్టినవారు; ఐరి = అయినారు; భజమానుండున్ = భజమానుడు; కుకురుడు = కుకురుడు; శుచి = శుచి; కంబళబర్హిషుండును = కంబళబర్హిషుడు; అనన్ = అనెడి; నలువురు = నలుగురు (4); అంధకున్ = అంధకున; కున్ = కు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; కుకురుని = కుకురుని; కిన్ = కి; వృష్టి = వృష్టి; వృష్టి = వృష్టి; కిన్ = కి; విలోమతనయుండు = విలోమతనయుడు; విలోమతనయున్ = విలోమతనయున; కిన్ = కి; కపోతరోముండున్ = కపోతరోముడు; కపోతరోముని = కపోతరోముని; కిన్ = కి; తుంబురు = తుంబురుని యొక్క; సఖుండు = స్నేహితుడు; ఐన = అయిన; అనువునున్ = అనువు; అనువున్ = అనువున; కున్ = కు; దుందుభు = దుందుభి; దుందుభి = దుందుభి; కిన్ = కి; దవిద్యోతుండు = దవిద్యోతుడు; దవిద్యోతున్ = దవిద్యోతున; కున్ = కు; పునర్వసువున్ = పునర్వసువు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఆహుకుండు = ఆహుకుడు; అను = అనెడి; కుమారుండున్ = పుత్రుడు; ఆహుకి = ఆహుకి; అను = అనెడి; కన్యయున్ = కుమార్తె; కలిగిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; ఆహుకుని = ఆహుకుని; కిన్ = కి; దేవకుండు = దేవకుడు; ఉగ్రసేనుండున్ = ఉగ్రసేనుడు; అనన్ = అనెడి; ఇరువురు = ఇద్దరు (2); జనించిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; దేవకుని = దేవకుని; కిన్ = కి; దేవలుండునున్ = దేవలుడు; ఉపదేవుండునున్ = ఉపదేవుడు; సుదేవుండు = సుదేవుడు; దేవవర్ధనుండు = దేవవర్ధనుడు; అనన్ = అనెడి; నలుగురు = నలుగురు (4); కలిగిరి = పుట్టిరి; వారల = వారి; కున్ = కు; ధృతదేవయున్ = ధృతదేవయు; శాంతిదేవయునున్ = శాంతిదేవ; ఉపదేవయు = ఉపదేవ; శ్రీదేవ = శ్రీదేవ; దేవరక్షితయు = దేవరక్షిత; సహదేవయున్ = సహదేవ; దేవకియునున్ = దేవకి; అనన్ = అనెడి; తోబుట్టువులు = సోదరీమణులు; ఏడ్వరున్ = ఏడుగురు (7); కలిగిరి = పుట్టిరి; వినుము = వినుము.

భావము:

మహాభోజుడు గొప్పవాడు, ధర్మం తెలిసినవాడు. అతని వంశానికి చెందిన వారిని భోజులు అని పిలుస్తారు. వృష్టికి సుమిత్రుడు, యుధాజిత్తు పుట్టారు. వారిలో యుధాజిత్తునకు శిని, అనమిత్రుడు పుట్టారు. అనమిత్రునికి నిమ్మడు; నిమ్మనికి సత్రాజిత్తు, ప్రసేనుడు అని ఇద్దరు జన్మించారు.

ఇంకను అనమిత్రునికి శిని అను పేరుతో ఇంకొకడు ఉన్నాడు. అతనికి కొడుకు సత్యకుడు; అతనికి

యుయుధానుడు అని ప్రసిద్ధుడైన సాత్యకి; ఆ సాత్యకికి జయుడు; జయునకు కుణి; ఆ కుణి కి
యుగంధరుడు జన్మించారు. ఇంకను అనమిత్రునకు పృశ్ని అని ఇంకొక పుత్రుడు ఉన్నాడు. అతనికి
శ్వఫల్క, చిత్రకుడు పుట్టారు; వారిలో శ్వఫల్కునకు గాందిని అందు అక్రూరుడు, అనసంగుడు,
సారమేయుడు, మృదుకుడు, మృదుపచ్చివుడు, వర్మదృక్కు, ధృష్టవర్ముడు, క్షత్రపేక్షుడు, అరిమర్దనుడు,
శత్రుఘ్నుడు, గంధమాదనుడు, ప్రతిబాహువు అని పన్నెండుమంది కొడుకులు, సుచారువు అనే
ఆడపిల్ల పుట్టారు; వారిలో అక్రూరునికి దేవలుడు, ఉపదేవుడు జన్మించారు. ఇంకా చిత్రునకు
పృథుడు, విడూరథుడు మొదలైన అనేకమంది వృష్ణివంశంలో పుట్టారు. అంధకునకు
భజమానుడు, కుకురుడు, శుచి, కంబళబర్హిషుడు అని నలుగురు పుత్రులు జన్మించారు; కకురునికి
వృష్ణి; వృష్ణికి విలోమతనయుడు; విలోమతనయునికి కపోతరోముడు; కపోతరోమునికి తుంబురుని
స్నేహితుడైన అనువు; అనువునకు దుందుభి; దుందుభికి దవిద్యోతుడు; దవిద్యోతునకు
పునర్వసువు; అతనికి ఆహుకుడు అని కుమారుడు, ఆహుకి అని కుమార్తె పుట్టారు. ఆ ఆహుకునికి
దేవకుడు, ఉగ్రసేనుడు అనేడి ఇద్దరు పుట్టారు. వారిలో దేవకునికి దేవలుడు, ఉపదేవుడు,
సుదేవుడు, దేవవర్దనుడు అనేడి నలుగురు పుత్రులు, ధృతదేవ, శాంతిదేవ, ఉపదేవ, శ్రీదేవ, దేవరక్షిత,
సహదేవ, దేవకి అనేడి ఏడుగురు పుత్రికలు పుట్టారు. శ్రద్ధగ విను.

9-713-క.

అసదృశ లలితాకారలఁ

గిసలయ కరతలల దేవకీముఖ్యల నా

బిసరుహనయనల నందఱ

వసుదేవుఁడు పెండ్లియాడె వసుధాధీశా!

టీకా:

అసదృశ = సాటిలేని; లలిత = అందమైన; ఆకారలన్ = రూపములుగలవారు; కిసలయ =

చిగురాకులవంటి; కరతలలన్ = అరచేతులుకలవారిని; దేవకీ = దేవకీ; ముఖ్యలన్ =

మున్నగువారిని; ఆ = ఆ; బిసరుహ = తామరలవంటి; నయనలన్ = కళ్ళుకలవారిని; అందఱన్ =

అందరిని; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; పెండ్లియాడె = వివాహముచేసుకొనెను; వసుధాధీశా =

రాజా {వసుధాధీశుడు - వసుధ (భూమి)కి అధీశుడు, రాజు}.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! సాటిలేని అందగత్తెలైన ఆ దేవకీ మున్నగు ఏడుగురు సోదరీమణులను వసుదేవుడు వివాహం చేసుకున్నాడు.

9-714-వ.

ఉగ్రసేనునకుఁ గంసుండును, న్యగ్రోధుండును, సునామకుండును, కహ్వండును, శంకుండును, సుభువును, రాష్ట్రపాలుండును, విసృష్టుండును, దుష్టిమంతుండును ననువారు తొమ్మిండు కొడుకులును, కంసయుఁ, గంసవతియు, సురాభువును, రాష్ట్రపాలికయు నను కూతులుం బుట్టిరి; వారు వసుదేవానుజభార్యలైరి; భజమానునికి విడూరథుండును, విడూరథునికి శినియు, నతనికి భోజండు భోజనికి హృదికుండును గలిగి; రండు హృదికునికి దేవమీధుండు, శతధనువు కృతవర్మయు నను కొడుకులు గలిగి; రా దేవమీధుండు శూరుండు ననంబడు శూరునికి మారిష యను భార్య యందు వసుదేవుండును దేవభాగుండును దేవశ్రవుండును నానకుండును సృంజయుండును శ్యామకుండును గంకుండును ననీకుండును వత్సకుండును వృకుండును ననువారు పదుగురు గొడుకులును బృథయు శ్రుతదేవయు శ్రుతకీర్తియు శ్రుతశ్రవసయు రాజాధిదేవియు నను కూతు లేవురును బుట్టిరి; అందు.

టీకా:

ఉగ్రసేనున్ = ఉగ్రసేనున; కున్ = కు; కంసుండునున్ = కంసుడు; న్యగ్రోధుండునున్ = న్యగ్రోధుడు; సునామకుండునున్ = సునామకుడు; కహ్వండునున్ = కహ్వడు; శంకుండునున్ = శంకుడు; సుభువునున్ = సుభువు; రాష్ట్రపాలుండునున్ = రాష్ట్రపాలుడు; విసృష్టుండునున్ = విసృష్టుడు; తుష్టిమంతుండునున్ = తుష్టిమంతుడు; అను = అనెడి; వారు = వారు; తొమ్మిండు = తొమ్మిదిమంది; కొడుకులునున్ = పుత్రులు; కంసయున్ = కంస; కంసవతియున్ = కంసవతి; సురాభువున్ = సురాభువు; రాష్ట్రపాలియున్ = రాష్ట్రపాలి; అను = అనెడి; కూతులున్ = కుమార్తెలు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; వారు = వారు; వసుదేవా = వసుదేవుని; అనుజ = అన్న; భార్యలు = భార్యలు; ఐరి = అయ్యిరి; భజమానుని = భజమానుని; కిన్ = కి; విడూరథుండును = విడూరథుడు; విడూరథుని = విడూరథుని; కిన్ = కి; శినియున్ = శిని; అతని = అతని; కిన్ = కి; భోజండు = భోజుడు; భోజన్ =

భోజని; కిన్ = కి; హృదికుండును = హృదికుడు; కలిగిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; హృదికుని = హృదికుని; కిన్ = కి; దేవమీధుండు = దేవమీధుడు; శతధనువు = శతధనువు; కృతవర్మయున్ = కృతవర్మ; అను = అనెడి; కొడుకులు = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; దేవమీధుండు = దేవమీధుడు; శూరుండు = శూరుడు; అనంబడు = అనబడెడి; శూరుని = శూరుని; కిన్ = కి; మారిష = మారిష; అను = అనెడి; భార్య = భార్యలు; అందున్ = అందు; వసుదేవుండును = వసుదేవుడును; దేవభాగుండును = దేవభాగుడు; దేవశ్రవుండును = దేవశ్రవుడు; ఆనకుండునున్ = ఆనకుడు; స్సంజయుండును = స్సంజయుడు; శ్యామకుండునున్ = శ్యామకుడు; కంకుండునున్ = కంకుడు; అనీకుండును = అనీకుడు; వత్సకుండును = వత్సకుడు; వృకుండునున్ = వృకుడు; అను = అనెడి; వారు = వారు; పదుగురు = పదిమంది (10); కొడుకులునున్ = పుత్రులు; పృథయు = పృథ; శ్రుతదేవయున్ = శ్రుతదేవ; శ్రుతకీర్తియున్ = శ్రుతకీర్తి; శ్రుతశ్రవసయున్ = శ్రుతశ్రవస; రాజాధిదేవియున్ = రాజాధిదేవి; అను = అనెడి; కూతులున్ = కుమార్తెలు; ఏవురున్ = ఐదుగురు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అందున్ = వారిలో.

భావము:

ఉగ్రసేనునకు కంసుడు, న్యగ్రోధుడు, సునామకుడు, కహ్వడు, శంకుడు, సుభువు, రాష్ట్రపాలుడు, విస్ఫుష్టుడు, తుష్టిమంతుడు అనెడి తొమ్మిదిమంది పుత్రులు; కంస, కంసవతి, సురాభువు, రాష్ట్రపాలి అనెడి నలుగురు కుమార్తెలు జన్మించారు. వారు వసుదేవుని అన్నకు భార్యలు అయ్యారు. భజమానునికి విడూరధుడు; విడూరధునికి శిని; అతనికి భోజడు; భోజనికి హృదికుడు పుట్టారు. వారిలో హృదికునికి దేవమీధుడు, శతధనువు, కృతవర్మ అనెడి పుత్రులు పుట్టారు; ఆ దేవమీధునికి శూరుడు అని ఇంకో పేరు ఉంది. శూరునికి భార్యలు మారిష అందు వసుదేవుడు, దేవభాగుడు, దేవశ్రవుడు, ఆనకుడు, స్సంజయుడు, శ్యామకుడు, కంకుడు, అనీకుడు, వత్సకుడు, వృకుడు అనెడి పదిమంది పుత్రులు; పృథ, శ్రుతదేవ, శ్రుతకీర్తి, శ్రుతశ్రవస, రాజాధిదేవి అనెడి కుమార్తెలు ఐదుగురు జన్మించారు. వారిలో...

నవమ స్కంధము : వసుదేవుని వంశము

ధీనయశాలి యైన వసుదేవుడు పుట్టినవెంట మింటిపై
నానక దుందుభుల్ మొరసె నచ్యుతుఁ డీతనికిం దనూజుడై
మానుగఁ బుట్టునంచు గరిమంబున దేవత లుబ్బ రాజపం
చానన! తన్నిమిత్తమున నానకదుందుభి యయ్యె వాఁడిలన్.

టీకా:

ధీనయశాలి = గొప్పబుద్ధిమంతుండు; ఐన = అయిన; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; పుట్టిన =
జన్మించిన; వెంటన్ = వెంటనే; మింటి = ఆకాశము; పై = మీద; ఆనకదుందుభులు = భేరీలు
దుందుభులు; మొరసెన్ = మోగినవి; అచ్యుతుడు = విష్ణువు; ఈతని = ఇతని; కిన్ = కే; మానుగన్ =
మనోజ్ఞముగా; పుట్టున్ = జన్మించును; అంచున్ = అనుచు; గరిమంబునన్ = ఉత్సాహముతో;
దేవతలు = దేవతలు; ఉబ్బ = పొంగి; రాజపంచానన = రాజసింహుడ; తత్ = ఆ; నిమిత్తంబునన్ =
కారణముచేత; ఆనకదుందుభి = ఆనకదుందుభి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; వాడు = అతను; ఇలన్ =
లోకమునందు.

భావము:

రాజసింహుడా! పరీక్షిత్తా! మహానుభావుడు వసుదేవుడు పుట్టినప్పుడు విష్ణుమూర్తి ఇతనికే
జన్మిస్తాడు అంటూ ఉత్సాహంతో దేవతలు పొంగిపోయి, ఆకాశంలో భేరీలు దుందుభులు
మోగించారు. ఆ కారణంచేత ఆనకదుందుభి అని అతను లోకంలో ప్రసిద్ధి పొందాడు.

9-716-క.

తన చెలికాడగు కుంతికే
దనయులు లేకున్న జూచి తన తనయఁ బృథం
దనయఁగ నిమ్మన శూరుడు
దనయందలి మైత్రినిచ్చె దరణీనాథా!

టీకా:

తన = తన; చెలికాడు = స్నేహితుడు; అగు = ఐన; కుంతి = కుంతిభోజని; కిన్ = కి; తనయులు = పిల్లలు; లేకున్న = లేకపోవుట; చూచి = చూసి; తన = తన యొక్క; తనయన్ = పుత్రికను; పృథన్ = పృథను; తనయగన్ = కూతురుగాపెంచుకొన; ఇమ్ము = ఇమ్ము; అనన్ = అనగా; శూరుడు = జ్ఞాని; తన = అతని; అందలి = ఎడలి; మైత్రిన్ = స్నేహముకొలది; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ధరణీనాథ = రాజా {ధరణీనాథుడు - భూమికి భర్త, రాజు}.

భావము:

రాజా! తన స్నేహితుడైన కుంతిభోజనికి పిల్లలు లేకపోవుట చూసి శూరుడు తన పుత్రిక పృథను దత్తత కూతురుగా పెంచుకొమ్ము అని అతని ఎడలి స్నేహభావం కొలది ఇచ్చాడు.

9-717-వ.

అయ్యింతి కుంతిభోజనింటం పెరుగుచుండ, నొకనాఁడు దుర్వాసుం డరుగుదెంచిన,
నమ్మహాత్మునకుఁ గొన్ని దినంబులు పరిచర్యలు చేసి వేల్పులం జేరంజీరు విద్యం బడసి, యా
విద్య లావెఱుంగ నొక్కనా డేకాంతంబున వెలుంగుటేని నాకర్షించిన నా దేవుండు వచ్చినం జూచి
వెఱుంగుపడి, యిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఇంతి = యువతి; కుంతిభోజని = కుంతిభోజని; ఇంటన్ = ఇంటిలో; పెరుగుచుండన్ = పెరుగుతుండగా; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; దుర్వాసుండు = దుర్వాసమహర్షి;
అరుగుదెంచినన్ = రాగా; ఆ = ఆ; మహాత్మున్ = గొప్పవాని; కున్ = కి; కొన్ని = కొంత; దినంబులు = కాలము; పరిచర్యలున్ = సేవలు; చేసి = చేసి; వేల్పులన్ = దేవతలను; చేరన్ = కవయుటకు; చీరు = పిలిచెడి; విద్యన్ = విద్యను; పడసి = పొంది; ఆ = ఆ; విద్య = విద్య యొక్క; లావున్ = శక్తిని;
ఎఱుంగన్ = తెలిసికొనుటకు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; ఏకాంతమునన్ = ఒంటరిగ;
వెలుంగుటేని = సూర్యుని {వెలుంగుటేడు - వెలుగులరాజు, సూర్యుడు}; ఆకర్షించినన్ = పిలువగా; ఆ

= ఆ; దేవుండు = దేవుడు; వచ్చినన్ = రాగా; చూచి = కనుగొని; వెఱగుపడి = అబ్బురపడి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ యువతి కుంతిభోజని ఇంటిలో పెరుగుతుండగా ఒకనాడు దుర్వాసమహర్షి వచ్చాడు. ఆ మహానుభావునికి కొంత కాలం సేవలు చేసి, పిల్లల కోసం దేవతలను పిలిచెడి విద్యను పొందింది. ఆ విద్య యొక్క శక్తిని తెలిసికొనుటకు ఒక దినమున ఒంటరిగ సూర్యుని పిలువగా, ఆ దేవుడు రాగా కనుగొని అబ్బురపడి ఈ విధంగా అన్నది.

9-718-క.

"మంత్ర పరీక్షార్థం బభి

మంత్రించితిఁ గాని దేవ! మదనక్రీడా

తంత్రంబుఁ గోరి చీరను

మంత్రించిన తప్పు సైచి మరలు దినేశా!"

టీకా:

మంత్ర = మంత్రమును; పరీక్షా = పరీక్షించుట; అర్థంబు = కోసముమాత్రమే; అభిమంత్రించితిన్ = పిలిచితిని; కాని = అంతేతప్ప; దేవ = భగవంతుడ; మదనక్రీడతంత్రంబు = రతిని; కోరి = కోరుకొని; చీరను = పిలువలేదు; మంత్రించిన = మంత్రముప్రయోగించిన; తప్పు = తప్పును; సైచి = కాచి; మరలు = తిరిగివెళ్ళిపోమ్ము; దినేశా = సూర్యదేవ {దినేశుడు - పగటికి ప్రభువు, సూర్యుడు}.

భావము:

"సూర్యదేవ! భగవంతుడ! మంత్రం పరీక్షించడం కోసం మాత్రమే పిలిచాను. అంతే తప్ప, రతిని కోరుకొని పిలువ లేదు. మంత్రం ప్రయోగించిన తప్పును కాచి తిరిగి వెళ్ళిపోమ్ము."

9-719-వ.

అనిన నయ్యువిదకుఁ బద్మినీవల్లభుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; ఉవిద = యువతి; కున్ = కు; పద్మినీవల్లభుండు = సూర్యభగవానుడు
{పద్మినీవల్లభుడు - పద్మములకు ప్రിയుడు, సూర్యుడు}.

భావము:

అనగా ఆ కుంతికన్యకతో సూర్యభగవానుడు ఇలా అన్నాడు...

9-720-ము.

"తెఱవా! నీ పలుకట్లయౌ నసదులే దేవోత్తమాహ్వానముల్
మొలుగంబోలునె? వేల్పులం బడయుటల్ మోఘంబులే నీకు నీ
తఱి గర్భం బగుఁ బుత్రుఁడుం గలుగు; నీ తారుణ్యముం బూజ్యమౌ
వెఱవం గార్యములేదు; సిగ్గుదగునే? వ్రీడావినవ్రాననా!"

టీకా:

తెఱవా = కాంతా; నీ = నీ యొక్క; పలుకు = మాటలు; అట్ల = అలా; ఔన్ = ఉండనిమ్ము; అసదులే =
అల్పములా, కాదు; దేవతా = దేవతా; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠులను; ఆహ్వానముల్ = ఆహ్వానించుట;
మొలుగన్ = కాదనుట; పోలునె = సాధ్యమా, కాదు; వేల్పులన్ = దేవతలను; పడయుటల్ =
పొందుట; మోఘంబులే = వ్యర్థంబులా, కావు; నీ = నీ; కున్ = కు; ఈ = ఈ; తఱి = సమయమున;
గర్భంబు = గర్భము; అగున్ = కలుగును; పుత్రుండున్ = కొడుకు; కలుగున్ = పుట్టును; నీ = నీ
యొక్క; తారుణ్యమున్ = కన్యత్వము; పూజ్యమౌ = దూషితముకాదు; వెఱవన్ = బెదురుటకు;
కార్యమున్ = పని; లేదు = లేదు; సిగ్గున్ = సిగ్గుపడుట; తగునే = తగునా, తగదు; వ్రీడా = సిగ్గుతో;
వినవ్రు = వంచిన; అననా = ముఖీ.

భావము:

"ఓ యువతీ! లజ్జావతీ! నీ మాటలు అలా ఉండనీ. దేవతలను ఆహ్వానించడం అంటే అల్పమైన
విషయమా? కప్పిపుచ్చ వచ్చునా? దేవతలను పొందుట వ్యర్థాలు కావు. అమోఘములు. నీవు

ఇప్పుడు గర్భం ధరిస్తావు. కొడుకు పుడతాడు. కానీ నీ కన్యత్వం దూషితము కాదు. బెదురుటకు పని లేదు. సిగ్గుపడుట తగదు. సిగ్గుతో తల వంచుకో వద్దు."

9-721-చ.

అని తగ నియ్యకొల్పి లలితాంగికి గర్భము చేసి మింటికిన్
జనియె దినేశ్వరుం డపుడు చక్కని రెండవసూర్యుడో యనం
దనరెడు పుత్రుఁ గాంచి కృప దప్పి జగజ్జనవాదభీతయై
తనయుని నీటఁ బోవిడిచి తానరిగెం బృథ దండ్రి యింటికిన్.

టీకా:

అని = అని; తగన్ = చక్కగ; ఇయ్యకొల్పి = ఒప్పించి; లలితాంగి = అబల; కిన్ = కి; గర్భమున్ = గర్భము; చేసి = చేసి; మింటికిన్ = ఆకాశమున; కిన్ = కి; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; దినేశ్వరుండు = సూర్యభగవానుడు; అపుడున్ = అప్పుడు; చక్కని = అందమైన; రెండవ = రెండవ; సూర్యుడో = సూర్యుడేమో; అనన్ = అనట్లుగ; తనరెడు = అతిశయించెడి; పుత్రున్ = కుమారుని; కాంచి = కని; కృపదప్పి = దయమాలి; జగత్ = లోకములోని; జన = ప్రజల; వాద = నిందలకు; భీత = భయపడినది; ఐ = అయ్యి; తనయుని = పుత్రుని; నీటన్ = నీటిప్రవాహమునందు; పోవిడిచి = వదలి; తాన్ = ఆమె; అరిగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; పృథ = పృథ; తండ్రి = తండ్రి యొక్క; ఇంటి = నివాసమున; కిన్ = కు.

భావము:

అని చక్కగా ఒప్పించి ఆ అబల కుంతికి గర్భం చేసి, సూర్యభగవానుడు ఆకాశానికి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు, రెండవ సూర్యుడేమో అన్నట్లుగా ప్రకాశిస్తున్న అందమైన కుమారుని ఆమె కన్నది. దయమాలి లోకనిందకు భయపడి, ఆ పుత్రుని నీటిలో వదలి, పృథ తన తండ్రి ఇంటికి వెళ్ళిపోయింది.

9-722-వ.

అ య్యువిదను నీ ప్రపితామహుండైన పాండురాజు వివాహాంబయ్యె; నయ్యంగనకుఁ
 బాండురాజువలన ధర్మజు, భీమార్జునులు పుట్టి; రమ్మగువ చెల్లెలగు శ్రుతదేవయనుదానిం
 గారూషకుం డైన వృద్ధ శర్మ పెండ్లియాడె; నయ్యిద్దఱకు మునిశాపంబున దంతవక్త్రుండను
 దానవుండు జన్మించె; దాని తోడంబుట్టువగు శ్రుతకీర్తిని గేకయరాజైన ధృష్టకేతుండు పెండ్లియాడె;
 నా దంపతులకుఁ బ్రతర్దనాదులేవురు పుట్టరి; దాని భగిని యైన రాజాధిదేవిని జయత్సేనుండు
 పరిణయంబయ్యె; నా మిథునంబునకు విందానువిందులు సంభవించిరి; చేదిదేశాధిపతి యైన
 దమఘోషుండు శ్రుతశ్రవసను బరిగ్రహించె; వారలకు శిశుపాలుం డుదయించె. వసుదేవుని
 తమ్ముడైన దేవభాగునికిఁ గంసయందుఁ జిత్రకేతుబృహద్బలు లీరువురు జనించిరి; వాని
 భ్రాతయగు దేవశ్రవుండనువానికిఁ గంసవతి యందు వీరుండును నిషుమంతుండును
 నుప్పతిల్లిరి; వాని సోదరుండయిన కంకునికిఁ గంక యనుదానికి బకుండు, సత్యజిత్తు, పురుజిత్తు,
 ననువారుద్భవిల్లిరి; వాని సహజుండయిన సృంజయునికి రాష్ట్రపాలి యందు వృషదుర్మర్షణాదు
 లావిర్భవించిరి; వాని యనుజాతుం డయిన శ్యామకునకు సురభూమి యందు హరికేశ
 హిరణ్యాక్షులు ప్రభవించిరి; వాని తమ్ముడైన వత్సుండు మిశ్రకేశియను నప్పరస యందు వృకాది
 సుతులం గనియె; వాని యనుజుండైన వృకుండు దూర్వాక్షి యందుఁ దక్ష పుష్కర సాళ్వాదుల
 నుత్పాదించె; వాని జఘన్యజుండయిన యనీకుండు సుదామని యనుదాని యందు సుమిత్రానీక
 బాణాదులయిన గొడుకులం బడసె; వాని యనుజుం డైన యానకుండు గర్జికయందు ఋతుధామ
 జయులం గాంచె; వసుదేవునివలన రోహిణి యందు బలుండును గదుండును సారణుండును
 దుర్మదుండును విపులుండును ధ్రువుండును గృతాదులును, బౌరవి యందు సుభద్రుండును
 భద్రబాహుండును దుర్మదుండును భద్రుండును భూతాదులుం గూడ బన్నిద్దఱును, మదిర
 యందు నందోపనంద కృతక శ్రుత శూరాదులును గౌసల్య యందుఁ గేశియు, రోచన యందు హస్త
 హేమాంగాదులును, నిళ యందు యదు ముఖ్యులయిన యురువల్యలాదులును, ధృతదేవ
 యందుఁ ద్రిపుష్టుండును, శాంతిదేవ యందుఁ బ్రశ్రమ ప్రశితాదులును, నుపదేవ యందుఁ
 గల్పవృష్ట్యాదులు పదుండ్రును, శ్రీదేవ యందు వసుహంస సుధన్వాదు లార్గురును, దేవరక్షిత
 యందు గదాదులు దొమ్మండ్రును, సహదేవయందుఁ బురూధ శ్రుతముఖ్యు లెనమండ్రును, దేవకి
 యందుఁ గీర్తిమంతుండును సుషేణుండును భద్రసేనుండును ఋజువును సమదనుండును
 భద్రుండును సంకర్షణుండును నను వా రేడ్వరును బుట్టిరి; మఱియును.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఉవిదనున్ = యువతిని; నీ = నీ యొక్క; ప్రపితామహుండు = ముత్తాత; ఐన = అగు;
పాండురాజు = పాండురాజు; వివాహంబు = పెండ్లి; అయ్యెన్ = ఆడెను; ఆ = ఆ; అంగన = స్త్రీ; కున్ =
కీ; పాండురాజు = పాండురాజు; వలనన్ = వలన; ధర్మజు = ధర్మజుడు; భీమ = భీముడు; అర్జునులున్
= అర్జునుడు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఆ = ఆ; మగువ = స్త్రీ; చెల్లెలు = చిన్నసోదరి; అగు = ఐన; శ్రుతదేవ
= శ్రుతదేవ; అను = అనెడి; దానిన్ = ఆమెను; కారూషకుండు = కారూషదేశపురాజు; ఐన = అయిన;
వృద్ధశర్మ = వృద్ధశర్మ; పెండ్లియాడెన్ = వివాహముచేసుకొనెను; ఆ = ఆ; ఇద్దటి = ఇద్దరు (2); కున్ =
కు; ముని = ఋషి; శాపంబునన్ = శాపమువలన; దంతవక్త్రుండు = దంతవక్త్రుడు; అను = అనెడి;
దానవుండు = రాక్షసుడు; జన్మించెన్ = పుట్టెను; దాని = ఆమె యొక్క; తోబుట్టువు = సోదరి; అగు =
ఐన; శ్రుతకీర్తిని = శ్రుతకీర్తిని; కేకయ = కేకయ దేశమునకు; రాజు = రాజు; ఐన = అయిన;
ధృష్టకేతుండు = ధృష్టకేతుడు; పెండ్లి = వివాహము; ఆడెన్ = చేసికొనెను; ఆ = ఆ; దంపతుల్ =
దంపతుల; కున్ = కు; ప్రతర్దన = ప్రతర్దనుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఏవురున్ = ఐదుగురు;
పుట్టిరి = జన్మించిరి; దాని = ఆమె యొక్క; భగిని = సోదరి; ఐన = అయినట్టి; రాజాధిదేవిని =
రాజాధిదేవిని; జయత్సేనుండు = జయత్సేనుడు; పరిణయంబున్ = పెండ్లి; అయ్యెన్ = ఆడెను; ఆ =
ఆ; మిథునంబున్ = దంపతుల; కున్ = కు; వింద = విందుడు; అనువిందులు = అనువిందుడు;
సంభవించిరి = పుట్టిరి; చేది = చేది; దేశ = రాజ్యమునకు; అధిపతి = ప్రభువు; ఐన = అయిన;
దమఘోషుండు = దమఘోషుడు; శ్రుతశ్రవసనున్ = శ్రుతశ్రవసను; పరిగ్రహించెన్ = పెండ్లాడెను;
వారల = వారి; కున్ = కీ; శిశుపాలుండు = శిశుపాలుడు; ఉదయించెన్ = పుట్టెను; వసుదేవుని =
వసుదేవుని; తమ్ముడు = తమ్ముడు; ఐన = అయిన; దేవభాగుని = దేవభాగుని; కిన్ = కీ; కంస =
కంస; అందున్ = తో; చిత్రకేతు = చిత్రకేతుడు; బృహద్బలులు = బృహద్బలుడు; ఇరువురు = ఇద్దరు
(2); జనించిరి = పుట్టిరి; వాని = అతని; భ్రాత = సోదరుడు; అగు = ఐన; దేవశ్రవుండు = దేవశ్రవుడు;
అను = అనెడి; వాని = అతని; కిన్ = కీ; కంసవతి = కంసవతి; అందున్ = తో; వీరుండును =
వీరుడును; నిషుమంతుండును = నిషుమంతుడు; ఉప్పతిల్లిరి = పుట్టిరి; వాని = అతని; సోదరుండు
= సహోదరుడు; అయిన = ఐన; కంకుని = కంకుని; కిన్ = కీ; కంక = కంక; అను = అనెడి; దాని =
ఆమె; కిన్ = కీ; బకుండున్ = బకుడు; సత్యజిత్తు = సత్యజిత్తు; పురుజిత్తున్ = పురుజిత్తు; అను =
అనెడి; వారు = వారు; ఉద్భవిల్లిరి = పుట్టిరి; వాని = అతని; సహజుండు = సోదరుడు; అయిన = ఐన;

సృంజయుని = సృంజయుని; కిన్ = కి; రాప్తపాలి = రాప్తపాలి; అందున్ = తో; వృష = వృషుడు;
 దుర్మర్షణ = దుర్మర్షణుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఆవిర్భవించిరి = పుట్టిరి; వాని = అతని;
 అనుజాతుండు = సోదరుడు; అయిన = ఐన; శ్యామకున్ = శ్యామకున; కున్ = కు; సురభూమి =
 సురభూమి; అందున్ = లో; హరికేశ = హరికేశుడు; హిరణ్యాక్షులు = హిరణ్యాక్షుడు; ప్రభవించిరి =
 పుట్టిరి; వాని = అతని; తమ్ముండు = తమ్ముడు; ఐన = అయిన; వత్సుండు = వత్సుడు; మిశ్రకేశి =
 మిశ్రకేశి; అను = అనెడి; అప్సరస = అప్సరస; అందున్ = ఎడల; వృక = వృకుడు; ఆది = మున్నగు;
 సుతులన్ = పుత్రులను; కనియెన్ = పుట్టించెను; వాని = అతని; అనుజుండు = సోదరుడు; ఐన =
 అయిన; వృకుండు = వృకుడు; దూర్వాక్షి = దూర్వాక్షి; అందున్ = ఎడల; దక్ష = దక్షుడు; పుష్కర =
 పుష్కరుడు; సాళ్వ = సాళ్వుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; ఉత్పాదించెన్ = పుట్టించెను; వాని =
 ఆతని; జఘన్యజుండు = సోదరుడు; అయిన = ఐన; అనీకుండు = అనీకుడు; సుదామని =
 సుదామని; అను = అనెడి; దాని = ఆమె; అందున్ = ఎడల; సుమిత్రానీక = సుమిత్రానీకుడు; బాణ =
 బాణుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; అయిన = ఐన; కొడుకులన్ = పుత్రులను; పడసె = పొందెను;
 వాని = అతని; అనుజుండు = అనుజుడు; ఐన = అయిన; ఆనకుండున్ = ఆనకుడు; కర్ణిక = కర్ణిక;
 అందున్ = తో; ఋతుధామ = ఋతుధాముడు; జయులన్ = జయుడులను; కాంచె = పుట్టించెను;
 వసుదేవుని = వసుదేవుని; వలనన్ = వలన; రోహిణి = రోహిణి; అందున్ = తో; బలుండునున్ =
 బలుడు; గదుండునున్ = గదుడు; సారణుండునున్ = సారణుడు; దుర్మదుండును = దుర్మదుడు;
 విపులుండునున్ = విపులుడు; ధ్రువుండును = ధ్రువుడును; కృత = కృతుడు; ఆదులును =
 మున్నగువారు; పౌరవి = పౌరవి; అందున్ = తో; సుభద్రుండును = సుభద్రుడును; భద్రబాహుండును
 = భద్రబాహుడు; దుర్మదుండునున్ = దుర్మదుడు; భద్రుండునున్ = భద్రుడు; భూత = భూతుడు;
 ఆదులున్ = మున్నగువారు; కూడన్ = కలిసి; పన్నిద్ధఱున్ = పన్నెండుమంది (12); మదిర = మదిర;
 అందున్ = తో; నంద = నందుడు; ఉపనంద = ఉపనందుడు; కృతక = కృతకుడు; శ్రుత = శ్రుతుడు;
 శూర = శూరుడు; ఆదులును = మున్నగువారు; కౌసల్య = కౌసల్య; అందున్ = అందు; కేశియున్ =
 కేశి; రోచన = రోచన; అందున్ = తోటి; హస్త = హస్తాడు; హేమాంగద = హేమాంగదుడు;
 ఆదులునున్ = మున్నగువారు; ఇళ = ఇళ; అందున్ = అందు; యదు = యదువంశపు; ముఖ్యులు =
 ముఖ్యమైనవారు; అయిన = ఐన; ఉరువల్కల = ఉరువల్కలుడు; ఆదులునున్ = మున్నగువారు;
 ధృతదేవ = ధృతదేవ; అందున్ = అందు; త్రిపుష్టుండును = త్రిపుష్టుండును; శాంతిదేవ = శాంతిదేవ;
 అందున్ = అందు; ప్రశమ = ప్రశముడు; ప్రశిత = ప్రశితుడు; ఆదులునున్ = మున్నగువారు; ఉపదేవ

= ఉపదేవ; అందున్ = అందు; కల్పవృష్ట = కల్పవృష్టుడు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; పదుండును = పదిమంది (10); శ్రీదేవ = శ్రీదేవ; అందున్ = అందు; వసుహంస = వసుహంసుడు; సుధన్వ = సుధన్వుడు; ఆదులు = ఆదులు; ఆర్థును = ఆరుగుర (6); దేవరక్షిత = దేవరక్షిత; అందున్ = అందు; గద = గదుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; తొమ్మండును = తొమ్మిదిమంది; సహదేవ = సహదేవ; అందున్ = అందు; పురూఢ = పురూఢుడు; శ్రుత = శ్రుతుడు; ముఖ్యులు = మున్నగువారు; ఎనమండును = ఎనిమిదిమంది (8); దేవకి = దేవకి; అందున్ = తోటి; కీర్తిమంతుండును = కీర్తిమంతుడు; సుషేణుండును = సుషేణుడు; భద్రసేనుండును = భద్రసేనుడు; ఋజువును = ఋజువు; సమదనుండును = సమదనుడు; భద్రుండునున్ = భద్రుడు; సంకర్షణుండునున్ = సంకర్షణుడు; అను = అనెడి; వారు = వారు; ఏడ్వరును = ఏడుగురు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఆ కుంతిని నీ ముత్తాత పాండురాజు పెండ్లాడాడు. ఆమెకి పాండురాజు వలన ధర్మజుడు, భీముడు, అర్జునుడు జన్మించారు; ఆమె చెల్లెలు శ్రుతదేవను కారూశదేశపురాజు వృద్ధశర్మ వివాహమాడాడు. వారికి ఋషి శాపం వలన దంతవక్త్రుడు అనే రాక్షసుడు పుట్టాడు; ఆమె సోదరి శ్రుతకీర్తిని కేకయ దేశపురాజు ధృష్టకేతుడు వివాహం చేసికొన్నాడు. వారికి ప్రతర్థనుడు మున్నగు ఐదుగురు జన్మించారు; ఆమె సోదరి రాజాధిదేవిని జయత్సేనుడు పెండ్లాడాడు. ఆ దంపతులకు విందుడు, అనువిందుడు పుట్టారు; శ్రుతశ్రవసను చేది రాజ్యాధిపతి దమఘోషుడు పెండ్లాడెను. వారికి శిశుపాలుడు పుట్టాడు; వసుదేవుని తమ్ముడు దేవభాగునికి కంసతో చిత్రకేతుడు, బృహద్బలుడు అని ఇద్దరు పుట్టారు; అతని సోదరుడు దేవశ్రవుడికి కంసవతితో వీరుడు, నిషుమంతుడు పుట్టారు; అతని సహోదరుడు కంకునికి భార్య కంక యందు బకుడు, సత్యజిత్తు, పురుజిత్తు పుట్టారు; అతని సోదరుడు సృంజయునికి రాష్ట్రపాలితో వృషుడు, దుర్మర్షుడు మున్నగువారు పుట్టారు; అతని సోదరుడు శ్యామకునకు సురభూమితో హరికేశుడు, హిరణ్యాక్షుడు పుట్టారు; అతని తమ్ముడు వత్సుడు మిశ్రకేశి అనెడి అప్పరస ఎడల వృకుడు మున్నగు పుత్రులను పుట్టించాడు; అతని సోదరుడు వృకుడు దూర్వాక్షి ఎడల దక్షుడు, పుష్కరుడు, సాశ్వడు మున్నగువారిని పుట్టించాడు; ఆతని సోదరుడు అనీకుడు సుదామని అనెడి ఆమె ఎడల సుమిత్రానీకుడు, బాణుడు మున్నగు పుత్రులను పొందాడు; అతని అనుజుడు ఆనకుడు కర్ణికతో ఋతుధాముడు, జయుడులను

పుట్టించాడు; వసుదేవుని వలన రోహిణితో బలుడు, గడుడు, సారణుడు, దుర్మడుడు, విపులుడు,
 ధ్రువుడు, కృతుడు మున్నగువారు; పౌరవితో సుభద్రుడు, భద్రబాహుడు, దుర్మడుడు, భద్రుడు,
 భూతుడు మున్నగు పన్నెండుమంది; మదిరతో నందుడు, ఉపనందుడు, కృతకుడు, శ్రుతుడు,
 శూరుడు, మున్నగువారు; కౌసల్య అందు కేశి; రోచన తోటి హస్తాడు, హేమాంగదుడు
 మున్నగువారు; ఇళ అందు ఉరువల్కలుడు మున్నగువారు; ధృతదేవ అందు త్రిపుష్టుండు;
 శాంతిదేవ అందు ప్రశముడు, ప్రశితుడు మున్నగువారు; ఉపదేవ అందు కల్పవృష్టుడు మున్నగు
 పదిమంది (10); శ్రీదేవ అందు వసుహంసుడు, సుధన్వుడు ఆదులు ఆరుగురు; దేవరక్షిత అందు
 గడుడు మున్నగు తొమ్మిదిమంది; సహదేవ అందు పురూఢుడు, శ్రుతుడు, మున్నగు
 ఎనిమిదిమంది (8); దేవకి తోటి కీర్తిమంతుడు, సుషేణుడు, భద్రసేనుడు, ఋజువు, సమదనుడు,
 భద్రుడు, సంకర్షణుడు అనెడి వారు ఏడుగురు జన్మించాక.....

నవమ స్కంధము : శ్రీకృష్ణావతార కథా సూచన

9-723-క.

దుష్టజన నిగ్రహంబును

శిష్టజనానుగ్రహంబు చేయుట కొఱకై

యష్టమగర్భమున గుణో

తృప్తుఁడు దేవకికి విష్ణుదేవుఁడు పుట్టెన్.

టీకా:

దుష్ట = పాపులైన; జన = వారిని; నిగ్రహంబునున్ = నిగ్రహించుట; శిష్ట = మంచి; జన = వారిని;

అనుగ్రహంబున్ = అనుగ్రహించుట; చేయుట = చేయుట; కొఱకు = కోసము; ఐ = అయ్యి; అష్టమ =

ఎనిమిదవ (8); గర్భమునన్ = గర్భమునందు; గుణ = సుగుణములందు; ఉత్పన్నుడు =

శ్రేష్ఠమైనవాడు; దేవకి = దేవకీదేవి; కిన్ = కి; విష్ణుదేవుడు = శ్రీమహావిష్ణువు; పుట్టెన్ = జన్మించెను.

భావము:

దుష్ట శిక్షణ, శిష్ట రక్షణ చేయుట కోసం ఎనిమిదవ గర్భంలో సుగుణశ్రేష్టుడు శ్రీమహావిష్ణువు దేవకీదేవి యందు అవతరించాడు.

9-724-ఆ.

విష్ణుఁ డుదితుఁడైన వెనుక నా దేవకి

భద్రమూర్తి యగు సుభద్రఁ గనియె;

నా గుణాఢ్య ముత్తవగు నీకు నర్జును

దయిత యగుటఁ జేసి ధరణీనాథ!

టీకా:

విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; ఉదితుడు = పుట్టినవాడు; ఐన = అయిన; వెనుకన్ = తరువాత; ఆ = ఆ;
దేవకి = దేవకీదేవి; భద్రమూర్తి = శుభకరురాలు; అగ = అయిన; సుభద్రన్ = సుభద్రను; కనియెన్ =
కనెను; ఆ = ఆ; గుణాఢ్య = సుగుణవతి; ముత్తవ = ముత్తవ్య; అగున్ = అగున్; నీ = నీ; కున్ = కు;
అర్జును = అర్జునుని; దయిత = భారయ; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ధరణీనాథ = రాజా
{ధరణీనాథుడు - భూమికి భర్త, రాజు}.

భావము:

విష్ణుమూర్తి పుట్టాక ఆ దేవకీదేవి సుభద్రను కన్నది. ఆ సుగుణవతి అర్జునుని భార్య, కనుక, నీకు ముత్తవ్య అవుతుంది.

9-725-క.

ఎప్పుడు ధర్మక్షయ మగు

నెప్పుడు పాపంబుపొడము నీ లోకములో

నప్పుడు విశ్వేశుఁడు హరి

దప్పక విభఁ డయ్యుఁ దన్నుఁ దా సృజియించున్.

టీకా:

ఎప్పుడు = ఎప్పుడైతే; ధర్మ = ధర్మము; క్షయము = క్షీణించినది; అగున్ = అగునో; ఎప్పుడు = ఎప్పుడైతే; పాపంబున్ = పాపములు; పొడమున్ = అతిశయించునో; ఈ = ఈ; లోకము = లోకము; లోన్ = అందు; అప్పుడున్ = ఆ కాలమునందు; విశ్వేశుడు = విష్ణుమూర్తి {విశ్వేశుడు - విశ్వమునకు ఈశుడ (ప్రభువు), హరి}; హరి = విష్ణుమూర్తి; తప్పక = తప్పకుండగ; విభుడు = భగవంతుడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; తన్ను = తనను; తాను = తనే; సృజియించున్ = సృష్టించును.

భావము:

ఈ లోకంలో ఎప్పుడైతే ధర్మం క్షీణిస్తుందో, ఎప్పుడైతే పాపాలు అతిశయిస్తాయో, అప్పుడు విశ్వేశుడైన విష్ణుమూర్తి తప్పకుండగ తాను సర్వవ్యాపకుడు అయినప్పటికి తనను తనే సృష్టించుకుంటాడు (అవతరిస్తాడు).

9-726-క.

తనమాయ లేక పరునకు

ఘనునకుఁ నీశ్వరున కాత్మకర్తకు హరికిన్

జననములకుఁ గర్మములకు

మనుజేశ్వర! కారణంబు మఱియును గలదే?

టీకా:

తన = తన యొక్క; మాయ = మాయ; లేక = కాకుండ; పరున్ = పరమాత్మ; కున్ = కి; ఘనున్ = గొప్పవాని; కున్ = కి; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; కున్ = కి; ఆత్మకర్త = ఆత్మస్వరూపుని; కున్ = కి; హరి = విష్ణుని; కిన్ = కి; జననముల్ = అవతరించుట; కున్ = కు; కర్మముల్ = కర్మల; కునున్ = కు; మనుజేశ్వర = రాజా; కారణంబు = కారణము; మఱియునున్ = ఇంకావదైనా; కలదే = ఉండునా, ఉండదు.

భావము:

ఓ రాజా పరీక్షిత్తూ! ఆ పరమాత్మకి, మహాత్మునికి, భగవంతునికి, ఆత్మస్వరూపునికి విష్ణునికి అవతరించుటకు కర్మలుగా కనబడే లీలలకు తన మాయ తప్ప కారణం ఏదీ ఉండదు.

9-727-క.

తలపగ నెవ్వని మాయా

విలసనములు జననవృద్ధి విలయంబులకుం

గలిమి కనుగ్రహ మోక్షం

బులకును జీవునికి మూలములు నా నెగడున్.

టీకా:

తలపగన్ = భావింపగ; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; మాయా = మాయ; విలసనములు = విలాసములు; జనన = సృష్టి; వృద్ధి = స్థితి; విలయంబుల్ = లయముల; కున్ = కు; కలిమి = సంపదల; కిన్ = కి; అనుగ్రహ = కటాక్ష; మోక్షంబుల్ = మోక్షముల; కునున్ = కు; జీవుని = జీవుని; కిన్ = కి; మూలములున్ = మూలాధారములు; నాన్ = వలె అయ్యి; నెగడున్ = అతిశయించును.

భావము:

భావింపగ ఎవని మాయా విలాసాలు జీవుల సృష్టి, స్థితి, లయాలకు, సంపదలకి, కటాక్షమోక్షాలకు మూలాధారాలుగా అలరారుతూ ఉంటాయి.

9-728-సీ.

అట్టి సర్వేశ్వని కరయంగ జన్మాది-

పరతంత్రభావ మెప్పాటగ గలదు

రాజలాంఛనముల రాక్షసవల్లభు-

లక్షాహిణీశులై యవనిఁ బుట్టి

జనులను బాధింప శాసించు కొఱకునై-

సంకర్షణునితోడ జననమంది

యమరుల మనముల కైన లెక్కింపంగ-

రాకుండు నట్టి కర్మములఁ జేసి

9-728.1-తే.

కలియుగంబున జన్మింపఁ గలుగు నరుల

దుఃఖజాలంబు లన్నిటిఁ దొలఁగ నడచి

నేల వ్రేఁగెల్ల వారించి నిఖిలదిశల

విమలకీర్తులు వెదచల్లి వెలసె శౌరి.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; సర్వేశ్వరుని = నారాయణుని {సర్వేశ్వరుడు - సమస్తమునకు ఈశ్వరుడు,

విష్ణువు}; అరయంగ = తరచిచూసినచో; జన్మ = పుట్టుక; ఆది = మున్నగువానికి; పరతంత్ర =

చిక్కుకొనెడి; భావము = స్వభావము; ఎప్పాటన్ = ఏవిధముగ; కలదు = ఉండును; రాజ =

రాజరికపు; లాంఛనములన్ = హోదాలతో; రాక్షస = దానవుల; వల్లభులు = రాజులు; అక్షౌహిణీ =

అక్షౌహిణుల సైన్యములకు; ఈశులున్ = అధిపతులు; ఐ = అయ్యి; అవనిన్ = భూమిపైన; పుట్టి =

జన్మించి; జనులను = ప్రజలను; బాధింపన్ = బాధించుచుండగా; శాసించు = శిక్షించుట; కొఱకున్

= కోసము; ఐ = అయ్యి; సంకర్షణుని = బలరాముని; తోడన్ = తోపాటు; జననము = పుట్టుకను;

అంది = స్వీకరించి; అమరుల = దేవతల; మనముల = మనసుల; కైన = ఐనప్పటికి; లెక్కింపంగన్ =

గణింప; రాకుండునట్టి = శక్యముకాని; కర్మములన్ = గొప్పకార్యములను; చేసి = ఆచరించి.

కలియుగంబునన్ = కలియుగమునందు; జన్మింపగలుగు = పుట్టబోవు; నరుల = మానవుల; దుఃఖ

= దుఃఖములు; జాలంబులు = సమూహములు; అన్నిటిన్ = సమస్తమును; తొలగనడచి = పోగొట్టి;

నేలన్ = భూమిపైన; వ్రేగున్ = భారము; ఎల్లన్ = అంతటిని; వారించి = పోగొట్టి; నిఖిల = అన్ని;

దిశలన్ = దిక్కులందు; విమల = స్వచ్ఛమైన; కీర్తులు = కీర్తులను; వెదజల్లి = వ్యాపింపజేసి; వెలసెన్ =

ప్రసిద్ధమయ్యెను; శౌరి = నారాయణుడు {శౌరి - శూరుని వంశమున పుట్టినవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

అటువంటి సర్వేశ్వరునికి పుట్టుక మున్నగువాటిలో చిక్కుకునే స్వభావం ఎలా ఉంటుంది. రాక్షసరాజులు భూమ్మీద పుట్టి, అక్షౌహిణుల సైన్యాలకు అధిపతులు అయ్యి, ప్రజలను బాధిస్తుంటే. వారిని శిక్షించడం కోసం బలరాముని తోపాటు శ్రీమహా విష్ణువు శూరుని వంశంలో జన్మించాడు. దేవతలు సైతం గణింప శక్యంకాని గొప్పకార్యాలు ఆచరించాడు. కలియుగంలో పుట్టబోయే మానవుల దుఃఖాన్ని, అజ్ఞానాన్ని పోగొట్టి, భూభారం తొలగించాడు; సకల దిక్కులా వ్యాపింపించిన స్వచ్ఛమైన కీర్తులతో ప్రసిద్ధుడు అయ్యాడు.

9-729-క.

మంగళహరికీర్తి మహా

గంగామృత మించుకైనఁ గర్ణాంజలులన్

సంగతము జేసి ద్రావఁ దొ

లంగును గర్మంబు లావిలంబగుచు నృపా!

టీకా:

మంగళ = శుభకరమైన; హరి = నారాయణుని; కీర్తి = కీర్తి; మహా = గొప్ప; గంగా = గంగా; అమృత = అమృతమయజలములు; ఇంచుక = కొంచము; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; కర్ణ = చెవులు అనెడి; అంజలులన్ = దోసిళ్లతో; సంగతమున్ = చేదుకొనుట; చేసి = చేసికొని; త్రావన్ = తాగినచో; తొలంగును = తొలగిపోవును; కర్మంబులు = కర్మలు; ఆవిలంబులు = నశించినవి; అగుచున్ = అగుచు; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా పరీక్షిత్తా! శుభకరమైన విష్ణుమూర్తి కీర్తులు అనే అమృతమయ గంగాజలాలు ఎంత కొంచమైనా చెవులు అనే దోసిళ్లతో ఆస్వాదిస్తే సకల కర్మలు నశించి, తొలగిపోతాయి.

9-730-క.

వనజాక్షుని మందస్మిత

ఘనకుండలదీప్తిగండ కలితాననమున్

వనితలుఁ బురుషులుఁ జూచుచు

ననిమిషభావంబు లేమి కలయుదు రధిపా!

టీకా:

వనజాక్షుని = నారాయణుని (వనజాక్షుడు - పద్మాక్షుడు, విష్ణువు); మందస్మిత = చిరునవ్వుతో; ఘన = గొప్ప; కుండల = చెవికుండలముల; దీప్తి = ప్రకాశించెడి; గండ = చెక్కిళ్ళతో; కలిత = కూడిన; ఆననమున్ = మోము; వనితలున్ = స్త్రీలు; పురుషులున్ = పురుషులు; చూచుచున్ = దర్శించుకొనుచు; అనిమిష = రెప్పపాటులేకపోయెడి; భావంబున్ = స్వభావము; లేమిన్ = లేకపోవుట; కిన్ = కు; అలయుదురు = విచారించెదరు; అధిపా = రాజా.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తా! వనజాక్షుడు శ్రీమహావిష్ణువు యొక్క చిరునవ్వుతో, కర్ణకుండలాలతో ప్రకాశించే చెక్కిళ్ళతో కూడిన మోము దర్శించిన స్త్రీ పురుషులు రెప్పపాటు విరామాన్ని కూడ భరించలేరు.

9-731-నీ.

జనకుని గృహమున జన్మించి మందలోఁ-

బైరిఁగి శత్రులనెల్లఁ బీచ మడఁచి

పెక్కుండు భార్యలఁ బెండ్లియై సుతశతం-

బులఁ గాంచి తను నాదిపురుషుఁ గూర్చి

క్రతువులు పెక్కులు గావించి పాండవ-

కౌరవులకు నంతఁ గలహ మయిన

నందఱ సమయించి యర్జును గెలిపించి-

యుద్ధవునకుఁ దత్త మొప్పు జెప్పి

9-731.1-ఆ.

మగధ పాండవ సృంజయ మధు దశార్హ
భోజ వృష్ణంధకాది సంపూజ్యఁ డగుచు
మర్విభరము నివారించి, యుండ నొల్ల
కా మహామూర్తి నిజమూర్తి యుందుఁ బొందె.

టీకా:

జనకుని = తండ్రి (వసుదేవుని); గృహమునన్ = ఇంటియందు; జన్మించి = పుట్టి; మంద = వ్రేపల్లె;
లోన్ = అందు; పెరిగి = పెరిగి; శత్రులన్ = శత్రువులను; ఎల్లన్ = అందరి; పీచము = గర్వము; అడచి =
అణగగొట్టి; పెక్కండ్రు = అనేకమంది; భార్యలన్ = భార్యలను; పెండ్లి = వివాహము; ఐ = చేసికొని; సుత
= పుత్రులను; శతంబులన్ = వందలమందిని; కాంచి = పుట్టించి; తనున్ = తనను; ఆదిపురుషున్ =
హరిని; గూర్చి = గురించి; క్రతువులు = యాగములు; పెక్కులు = అనేకములు; కావించి = ఆచరించి;
పాండవ = పాండవులు; కౌరవుల = కౌరవులు; కున్ = కు; అంతః = మధ్యన; కలహము = యుద్ధము;
అయిన = జరుగగా; అందఱన్ = అందరిని; సమయించి = రూపుమాపి; అర్జునున్ = అర్జునుని;
గెలిపించి = విజయముకూర్చి; ఉద్ధవున్ = ఉద్ధవున; కున్ = కు; తత్త్వము = తత్వమును; ఒప్పజెప్పి =
తెలియజెప్పి.

మగధ = మాగధులు; పాండవ = పాండవులు; సృంజయ = సృంజయులు; మధు = మధువులు;
దశార్హ = దశార్హులు; భోజ = భోజులు; వృష్ణ = వృష్ణులు; అంధక = అంధకులు; ఆది = మున్నగువారిచే;
సంపూజ్యఁడు = చక్కగాపూజింపబడువాడు; అగుచున్ = అగుచు; ఉర్వి = భూమి; భరమున్ =
భారమును; నివారించి = తొలగించి; ఉండన్ = ఇకపైన ఉండుటకు; ఒల్లక = అంగీకరించక; ఆ = ఆ;
మహా = గొప్ప; మూర్తి = వ్యక్తి; నిజ = ఆత్మ; మూర్తిన్ = స్వరూపము; అందున్ = లో; పొందెన్ =
కలిసిపోయెను.

భావము:

శ్రీమన్నారాయణుడు తండ్రి వసుదేవుని ఇంట పుట్టి, వ్రేపల్లెలో పెరిగి, శత్రువులను నాశనం చేసాడు.
అనేకమంది భార్యలను వివాహము చేసికొని, వందల కొలది పుత్రులను కన్నాడు. ఆదిపురుషుడైన
తనను హరిని గురించి అనేక యాగాలు చేసాడు. పాండవ కౌరవుల మధ్య జరిగిన యుద్ధంలో
అందరిని రూపుమాపి అర్జునుని గెలిపించాడు. యుద్ధవునకు తత్వమును తెలియజెప్పాడు.

మాగధ, పాండవ, సృంజయ, మధు, దశార్హ భోజ, వృష్టి, అంధకాది వంశాలవారు అందరిచే
పూజింపబడుతూ, భూరం తొలగించాక ఆ తేజోమూర్తి, ఆత్మమూర్తిలో కలిసిపోయాడు.

9-732-చ.

నగుమొగమున్ సుమధ్యమును **న**ల్లనిదేహము లచ్చి కాటప
ట్టగు నురమున్ మహాభుజము **ల**ంచితకుండలకర్ణముల్ మదే
భగతియు నీలవేణియుఁ గృపారసదృష్టియుఁ గల్గు వెన్నుఁ డి
మ్ముగఁ బొడసూపుఁగాత గను**మూ**సిన యప్పుడు విచ్చునప్పుడున్."

టీకా:

నగుమొగమున్ = మగుమోము; సు = చక్కటి; మధ్యమును = నడుము; నల్లని = నల్లటి; దేహము =
శరీరము; లచ్చి = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కి; ఆటపట్టు = నివాసము; అగు = ఐన; ఉరమున్ = వక్షస్థలము;
మహా = గొప్ప; భుజముల్ = భుజములు; అంచిత = అలంకరింపబడిన; కుండల =
చెవికుండలముల; కర్ణముల్ = చెవులు; మత్ = మదించిన; ఇభ = ఏనుగువంటి; గతియున్ =
నడకలు; నీల = నల్లని; వేణియున్ = శిరోజములు; కృపారస = దయారసము ఒలికెడి; దృష్టియున్ =
చూపులు; కల్గు = ఉన్నట్టి; వెన్నుడు = విష్ణువు; ఇమ్ముగన్ = కనులనిండుగా; పొడసూపుగాత =
కనిపించుగాక; కను = కళ్ళు; మూసిన = మూసెడి; అప్పుడున్ = సమయమునందు; విచ్చున్ =
తెరచు; అప్పుడున్ = సమయమునందు.

భావము:

చిరునవ్వులతో కూడిన ముఖము, చక్కని నడుము, నల్లని దేహము, లక్ష్మీదేవి వసించే వక్షస్థలము,
గొప్ప భుజములు, అలంకరింపబడిన కర్ణకుండలాలు చెవులు, మదపుటేనుగ వంటి నడక, నల్లని
కురులు, దయా రసం తొణకిసలాడు చూపులు కలిగిన శ్రీమహావిష్ణువు సదా కన్నులు
మూసినప్పుడు తెరిచినప్పుడు కన్నుల పండువుగా కనుపించుగాక."

9-733-వ.

అని చెప్పి.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి .

భావము:

అని శుకమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజునకు చెప్పిన పిమ్మట.....

నవమ స్కంధము : పూర్ణ

9-734-క.

జనకసుతాహృచ్చోరా!

జనకవచోలబ్ధవిపిన శైలవిహారా!

జనకామితమందారా!

జనకాది మహీశ్వరాతిశయసంచారా!

టీకా:

జనక సుతా హృచ్చోరా = శ్రీరామా {జనక సుతా హృచ్చోరుడు - జనకునిపుత్రిక సీత హృదయము దోచుకొన్నవాడు, రాముడు}; జనక వచోలబ్ధ విపిన శైలవిహారా = శ్రీరామా {జనక వచోలబ్ధ విపిన శైల విహారుడు - తండ్రి మాట జవదాటక కొండకోనలలో తిరిగినవాడు, రాముడు}; జన కామిత మందారా = శ్రీరామా {జన కామిత మందారుడు - ప్రజల కోరికలు తీర్చుటలో కల్పవృక్షము వంటివాడు, రాముడు}; జనకాది మహీశ్వ రాతిశయ సంచారా = శ్రీరామా {జనకాది మహీశ్వ రాతిశయ సంచారుడు - జనకుడు మున్నగు రాజులను మించిన ప్రవర్తన కలవాడు, రాముడు}.

భావము:

జనకమహారాజు పుత్రిక సీతాదేవి మనసు దోచుకున్న ఆదర్శ భర్తవు. తండ్రి మాట నిలబెట్టడం కోసం కొండకోనలలో తిరిగి కష్టాలు అనుభవించిన ఆదర్శ పుత్రుడవు. ప్రజల కోరికలను

తీర్చుటలో కల్పవృక్షము వంటి ఉత్తమ పాలకుడవు. జనకమహారాజు లాంటి రాజులను సైతం మించిన గొప్ప నడవడికగల మహారాజువి. అయినట్టి శ్రీరామచంద్రప్రభు! నీకు వందనములు

9-735-మాలి.

జగదవనవిహారీ! శత్రులోకప్రహరీ!

సుగుణవనవిహరీ! సుందరీమానహరీ!

విగతకలుషపోషీ! వీరవిద్యాభిలాషీ!

స్వగురుహృదయతోషీ! సర్వదా సత్యభాషీ!

టీకా:

జగదవనవిహరీ = శ్రీరామా {జగదవనవిహారుడు - లోకముల రక్షణకై సంచరించెడివాడు. రాముడు}; శత్రులోకప్రహరీ = శ్రీరామా {శత్రులోకప్రహారుడు - శత్రువులందరిని దండించెడివాడు, రాముడు}; సుగుణవనవిహరీ = శ్రీరామా {సుగుణవనవిహారుడు - సుగుణములనెడి వనమునందు విహరించువాడు, రాముడు}; సుందరీమానహరీ = శ్రీరామా {సుందరీమానహారుడు - అందగత్తెల అభిమానమును అపహరించువాడు, రాముడు}; విగతకలుషపోషీ = శ్రీరామా {విగతకలుషపోషుడు - విగతకలుష (పుణ్యాత్ములను) పోషించువాడు, రాముడు}; వీరవిద్యాభిలాషీ = శ్రీరామా {వీరవిద్యాభిలాషుడు - వీరత్వము చూపుటందు ఆసక్తికలవాడు, రాముడు}; స్వగురుహృదయతోషీ = శ్రీరామా {స్వగురుహృదయతోషుడు - తన గురువుల మనసులను సంతోషపరచువాడు, రాముడు}; సర్వదాసత్యభాషీ = శ్రీరామా {సర్వదాసత్యభాషి - ఎల్లప్పుడు సత్యమునే పలుకువాడు, రాముడు}.

భావము:

లోకరక్షణకై విహరించువాడ! శత్రువు లందరిని దండించువాడ! సుగుణములనే వనముల యందు విహరించువాడ! అందగత్తెల అభిమానం చూరగొనెడివాడ! పుణ్యాత్ములను పోషించువాడ! వీరత్వం చూపు టందు ఆసక్తి కలవాడ! స్వయంగా గురువుల హృదయాలకు సంతోషం కలిగించువాడ! ఎల్లప్పుడు సత్యమునే పలుకువాడ! శ్రీరామ! నీకు నమస్కారములు.

ఇది శ్రీపరమేశ్వరకరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రపుత్ర సహజపాండిత్య పోతనామాత్య ప్రణీతంబైన శ్రీ మహాభాగవతం బను మహాపురాణంబు నందు సూర్యవంశారంభంబును, వైవస్వతమనువు జన్మంబును, హైమచంద్రకథనంబును, సుద్యుమ్నాదిమను సూనుల చరిత్రంబును, మరుత్తు, తృణబిందు, శర్యాతి, కకుద్మి, సగర, నాభాగ ప్రముఖుల చరిత్రంబులును, నంబరీషుని యందుఁ బ్రయోగింపబడిన దుర్వాసుని కృత్యనిరర్థక యగుటయు, నిక్షాకు వికుక్షి మాంధాత్య పురుకుత్స హరిశ్చంద్ర సగర భగీరథ ప్రముఖుల చరిత్రంబులును, భాగీరథీప్రవాహ వర్ణనంబును, గల్మాషపాద ఖట్వాంగ ప్రముఖుల వృత్తాంతంబును, శ్రీరామచంద్ర కథనంబును, దదీయ వంశపరంపరా గణనంబును, నిమికథయును, జంద్రవంశారంభంబును, బుధ పురూరవుల కథయును, జమదగ్ని పరశురాముల వృత్తాంతంబును, విశ్వామిత్ర నహుష యయాతి పూరు దుష్యంత భరత రంతిదేవ పాంచాల బృహద్రథ శంతను భీష్మ పాండవ కౌరవ ప్రముఖుల వృత్తాంతంబును, ఋశ్యశృంగ వ్రతభంగంబును, ద్రుహ్యనుతుర్వసుల వంశంబును, యదు కార్తవీర్య శశిబిందు జామదగ్న్యాదుల చరిత్రంబును, శ్రీకృష్ణావతార కథాసూచనంబును నను కథలుగల నవమ స్కంధము సంపూర్ణము.

టీకా:

ఇది = ఇది; శ్రీ = శ్రీ; పరమేశ్వర = పరమేశ్వరుని యొక్క; కరుణా = కృపవలన; కలిత = లభించిన; కవితా = కవిత్వముచెప్పుటలో; విచిత్ర = విచిత్రము కలిగిన; కేసనమంత్ర = కేసనమంత్ర యొక్క; పుత్ర = కుమారుడు; సహజ = సహజసిద్ధమైన; పాండిత్య = పాండిత్యముకలిగిన; పోతనా = పోతన అనెడి; అమాత్య = శ్రేష్ఠునిచే; ప్రణీతంబున్ = చేయబడినట్టిది; ఐనన్ = అయినట్టి; శ్రీ = శుభకరమైన; మహా = మహా; భాగవతంబున్ = భాగవతము; అను = అనెడి; మహా = గొప్ప; పురాణంబున్ = పురాణము; అందున్ = లో; సూర్యవంశ = సూర్యవంశము యొక్క; ఆరంభంబునున్ = ప్రారంభము; వైవస్వతమనువు = వైవస్వతమనువు; జన్మంబును = పుట్టుక; హైమచంద్ర = హైమచంద్రుని; కథనంబునున్ = వృత్తాంతము; సుద్యుమ్న = సుద్యుమ్నుడు; ఆది = మొదలగు; మను = మనువు యొక్క; సూనుల = పుత్రుల; చరిత్రంబును = చరిత్రములు; మరుత్తు = మరుత్తుడు; తృణబిందు = తృణబిందు; శర్యాతి = శర్యాతి; కకుద్మి = కకుద్మి; సగర = సగరుడు; నాభాగ = నాభాగుడు;

ప్రముఖుల = ముఖ్యుల; చరిత్రంబులును = చరిత్రలు; అంబరీషుని = అంబరీషుని; అందున్ = ఎడల;
 ప్రయోగింపబడిన = ప్రయోగించిన; దుర్వాసుని = దుర్వాసుని; కృత్య = కృత్య; నిరర్థకము = వ్యర్థము;
 అగుటయున్ = అగుట; ఇక్ష్వాకు = ఇక్ష్వాకుని; వికుక్షి = వికుక్షి; మాంధాత్య = మాంధాత యొక్క;
 పురుకుత్స = పురుకుత్సుని; హరిశ్చంద్ర = హరిశ్చంద్రుని; సగర = సగరుని; భగీరథ = భగీరథుని;
 ప్రముఖుల = మున్నగు ముఖ్యుల; చరిత్రంబులును = చరిత్రలు; భాగీరథీ = గంగా; ప్రవాహ =
 ప్రవాహము; వర్ణనంబున్ = వర్ణించుట; కల్మాషపాద = కల్మాషపాదుని; ఖట్వాంగ = ఖట్వాంగుని;
 ప్రముఖుల = మున్నగు ముఖ్యుల; వృతాంతంబును = వృతాంతములు; శ్రీరామచంద్ర =
 శ్రీరామచంద్రుని; కథనంబునున్ = కథ; తదీయ = అతని; వంశ = వంశస్థుల; పరంపారా = పరంపర;
 ఆగణనంబును = ఎంచుట; నిమి = నిమి యొక్క; కథయునున్ = కథ; చంద్రవంశ = చంద్రవంశము;
 ఆరంభంబునున్ = ప్రారంభము; బుధ = బుధుడు; పురూరవుల = పురూరవుల; కథయునున్ = కథ;
 జమదగ్ని = జమదగ్ని; పరశురాముల = పరశురాముడు; వృతాంతంబును = వృతాంతములు;
 విశ్వామిత్ర = విశ్వామిత్రుడు; నహుష = నహుషుడు; యయాతి = యయాతి; పూరు = పూరువు;
 దుష్యంత = దుష్యంతుడు; భరత = భరతుడు; రంతిదేవ = రంతిదేవుడు; పాంచాల = పాంచాలుడు;
 బృహద్రథ = బృహద్రథుడు; శంతను = శంతనుడు; భీష్మ = భీష్ముడు; పాండవ = పాండవులు; కౌరవ
 = కౌరవుల; ప్రముఖుల = మున్నగు ముఖ్యుల; వృతాంతంబును = వృతాంతములు; ఋశ్యశృంగ =
 ఋశ్యశృంగుని; వ్రత = వ్రతము; భంగంబును = భిన్నమగుట; ద్రుహ్య = ద్రుహ్యుడు; అనుతుర్వసుల =
 అనుతుర్వసుల; వంశంబును = వంశములు; యదు = యదువు; కార్తవీర్య = కార్తవీర్యుడు; శశిబిందు
 = శశిబిందుడు; జామదగ్ని = జామదగ్నుడు; ఆదుల = మున్నగు వారి; చరిత్రంబును = చరిత్రలు;
 శ్రీకృష్ణా = శ్రీకృష్ణుని; అవతార = అవతరించు; కథా = కథ; సూచనంబునున్ = సూచించుట; అను
 = అనెడి; కథలు = కథలు; కల = కలిగిన; నవమ = తొమ్మిదవ; స్కంధము = స్కంధము; సంపూర్ణము
 = సంపూర్ణము.

భావము:

ఇది పరమేశ్వరుని దయ వలన కలిగిన కవితావైభవం కలవాడు, సహజసిద్ధమైన పాండిత్యం
 కలవాడు, కేసన మంత్రి పుత్రుడు అయిన పోతనామాత్యునిచే రచింపబడిన శ్రీ మహాభాగవతం
 అనే మహాపురాణంలో సూర్యవంశ ఉద్భవం; వైవస్వతమనువు పుట్టుక; సుద్యుమ్నుడు మొదలగు
 మనువు పుత్రుల చరితములు; మరుత్తుడు, తృణబిందు, శర్యాతి, కకుద్మి, సగరుడు, నాభాగాదుల

చరిత్రలు; అంబరీషుని ఎడల ప్రయోగించిన దుర్వాసుని కృత్య వ్యర్థం అగుట; ఇక్ష్వాకు, వికుక్షి,
మాంధాత, పురుకుత్సుత, హరిశ్చంద్ర, సగర, భగీరథాది చరిత్రలు; గంగా ప్రవాహ వర్ణన;
కల్మాషపాద, ఖట్వాంగాదుల వృత్తాంతాలు; శ్రీరామచంద్రుని కథ; అతని వంశ పరంపర; నిమి కథ;
చంద్రవంశ ప్రారంభం; బుధ పురూరవుల కథలు; జమదగ్ని, పరశురాముల వృత్తాంతాలు;
విశ్వమిత్ర, నహుష, యయాతి, పూరు, దుష్యంత, భరత, రంతిదేవ, పాంచాల, బృహద్రథ, శంతన,
భీష్మ, పాండవ, కౌరవాదుల వృత్తాంతాలు; ఋశ్యశృంగుని వ్రతం భిన్నమగుట; ద్రుహ్య
అనుతుర్వసుల వంశాలు; యదు, కార్తవీర్య, శశిబిందు, జామదగ్నాదుల చరిత్రలు; శ్రీకృష్ణావతార
కథా సూచన అనెడి కథలు కలిగిన తొమ్మిదవ స్కంధము సంపూర్ణము.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ!!

ఓం! ఓం! ఓం!

ఓం! శాంతిః! శాంతిః! శాంతిః!

సర్వే జనా స్సుఖీనో భవతు!!